تفسير روح البيان

Rûhu'l Beyân

– Kur'an Meâli ve Tefsiri –

İsmail Hakkı BURSEVÎ

ERKAM YAYINLARI

CİLT 5

بسم الله الرحمن الرحيم

İSTANBUL 1434 / 2013

RÛHU'L-BEYÂN

- Kur'an Meâli ve Tefsiri -

İsmail Hakkı BURSEVÎ

5. CİLT

Erkam Yayın No: 243

Redaksiyon:
Prof. Dr. H. Kâmil
Yılmaz
Abdullah Sert
Mustafa Eriş
Dr. Ali Namlı

Tercüme Kontrol:
Dr. Hüseyin Kayapınar

Tercüme (5. Cilt):
Dr. Yusuf Yurt
Dr. Abdüssamet
Bakkaloğlu Yrd. Doç. Dr.
Süleyman Derin Cafer
Durmuş

Mizanpaj & Kapak:
Altınolukgrafik / Halil Ermiş

ISBN No:
978-605-302-333-3 En’âm sûresi, 165 âyettir. 91,

Yayın ve Matbaa Sertifika No: 19891
Baskı Tarihi: İstanbul / 2013

ERKAM YAYINLARI

Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşsın yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C
Başakşehir / İstanbul Tel: 0212 671 07 00 - Faks: 0212 671 07 48
www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

Bu eserin e-kitap çevrimi **SaveAs Bilişim** tarafından yapılmıştır.
www.saveas.com.tr

GERÇEK DOSTLUK

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارٰٓى اَوْلِيَٓاءَ بَعْضُهُمْ
اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ
فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشٰٓى اَنْ تُصِيبَنَا دَٓائِرَةٌ فَعَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ
اَوْ اَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلٰى مَٓا اَسَرُّوا فِٓي اَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾
وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَهٰٓؤُلَٓاءِ الَّذِينَ اَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ
اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ
وَيُحِبُّونَهُٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَٓائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ
يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ
يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

51. Ey îman edenler! Yahûdîleri ve hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse, o onlardandır. Allah, zâlimler topluluğuna yol göstermez.

52. Kalplerinde hastalık bulunanların: "Başımıza bir felâket gelmesinden korkuyoruz." diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih, yahut katından bir emir (iş) getirir de onlar, içlerinde gizledikleri şeye pişman olurlar.

53. *(O zaman) îman* edenler: "Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?" derler. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve kaybedenlerden

olmuşlardır.

54. Ey îman edenler! Sizden kim dîninden dönerse *(bilsin ki)* O, öyle bir kavim getirir ki Allah onları sever ve onlar da O'nu severler. Mü'minlere karşı alçak gönüllü*,* kâfirlere karşı ise çok çetindirler. *(Onlar)* Allah yolunda cihad ederler ve

hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın dilediğine verdiği lütfudur. Allah*(ın lütfu ve fazlı)* geniştir, her şeyi bilendir.

55. Sizin dostunuz ancak Allah, O'nun Rasûlü ve îman edenlerdir. Onlar Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler.

56. Kim Allah'ı, Rasûlünü ve îman edenleri dost edinirse *(bilsin ki)* üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır.

"Ey îman edenler!" Âyetin iniş sebebi, her ne kadar bazı müslümanlarla ilgili olsa da bu hitap ihlâslı olsun olmasın bütün mü'minleri içine alır.

Rivayet edildiğine göre Ubâde b. Sâmit (r.a.) Peygamber (s.a.)'e şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Rasûlü, benim yahûdîlerden bir çok dostum var. Ben bunların dostluklarından vazgeçip Allah'ı ve Rasûlü'nü dost ediniyorum." Abdullah b. Übey ise "Ben felâketlerden korkarım. Onun için Kaynukaoğulları yahûdîleriyle olan dostluğumu terkedemem." demiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ *"Yahûdîleri ve hristiyanları dost edinmeyin."* buyurdu. Yani, onlardan hiç biriyle samîmî dost olmayın, onlarla ahbabınızla girdiğiniz ilişkiye girmeyin, demektir. Yoksa hakikaten onlarla hiç dostluk ve alâka kurmayın, anlamında değildir. Çünkü bu mümkün olmayan bir şeydir ve yasağın sınırları dışındadır.

"Onlar birbirlerinin dostudurlar." Yahûdî fırkaları kendi aralarında; hristiyan fırkaları da kendi aralarında birbirlerinin dostudurlar. Yoksa esas olarak yahûdîler ve hristiyanlar birbirlerinin dostu değillerdir. Bununla beraber hepsi küfür üzerindedir ve size düşmanlıkta birliktedirler. Size karşı durumu bu olan insanlarla aranızda nasıl dostluk olabilir?

"Sizden kim onları dost edinirse, o onlardandır." Böyle biri onların dîni üzere bulunmuş olur ve cehennemde onlarla beraberdir. Bu tehdit onları dinleri sebebiyle dost edinme konusunda geçerlidir. Dînî ve itikâdî konularda muhâlefet etmekle berâber onlarla bir şey alıp satmak, onlardan bir iş istemek için yapılan sohbet bu tehdidin dışındadır.

Ebussuûd Efendi şöyle der: Bu âyet, mü'minleri gerçek olmasa

bile yahûdî ve hristiyanlara şeklen dahî dostluk göstermekten sert bir şekilde sakındırmaktadır.

“Allah, zâlimler topluluğuna yol göstermez.” Zâlim toplum, mü’min kardeşlerinin dostluğunu bırakıp Allah’ın düşmanlarını dost edinen, böylece kendi nefislerine zulmedenlerin oluşturduğu toplumdur. Allah böyle bir toplumu doğru yola iletmez. Aksine onları kendi hallerine bırakır. Onlar da küfre ve sapıklığa düşerler.

اَللّٰهُمَّ لَا تَكِلْنِى اِلٰى نَفْسِى طَرْفَةَ عَيْنٍ وَلَا اَقَلَّ مِنْ ذٰلِكَ

“Allahım, beni göz açıp kapayıncaya kadar, hattâ ondan daha az bir zaman bile

nefsimle başbaşa bırakma.”[1]

Hâfız şöyle der:

Aşk yolunda ölümden sonra da yüzlerce
tehlike var Sakın ola ki “ömrüm bitti, artık
kurtuldum” deme

فَتَرَى الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى
فَيُصْبِحُوا عَلَى مَآ اَسَرُّوا فِى اَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾ اَنْ تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ فَعَسَى اللّٰهُ اَنْ يَاْتِىَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ

52. Kalplerinde hastalık bulunanların: “Başımıza bir felâket gelmesinden korkuyoruz.” diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih, yahut katından bir emir getirir de onlar, içlerinde gizledikleri şeye pişman olurlar.

Ey Muhammed veya gözleriyle görüp bu hitaba ehil olan herkes! *“Kalplerinde hastalık”* nifak hastalığı ve dinde îtikad gevşekliği *“bulunanların: “Başımıza bir felâket gelmesinden korkuyoruz diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün.”* Onların dostluğuna ve yardımına koştuklarını görürsün.

Âyet metninde “ فى ” harf-i cerrinin “ اِلى ” harf-i cerrine tercih edilmesinin sebebi, onların dostluklarında kararlı ve azimli olduklarına delalet eder. Bütün gayretleri dostluklarını daha ileri bir mertebeye ulaştırmaktır. Bunlar yahûdîlerin ve Necran hristiyanlarının dostluğunu kazanmaya çalışan Abdullah b. Übey ve benzerleridir. Bunlar zamanın getireceği tehlikelerden emin olmadıkları için böyle yaptıklarını söyleyerek mü’minlere mazeret ileri sürüyorlardı. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: *“Başımıza bir felâket gelmesinden korkuyoruz diyerek”* mâzeret ileri sürüyorlardı. Yani, zamânın getireceği belâ ve musîbetlerden, işin terse dönüp üstünlüğün kâfirlere geçip onların duruma hâkim olmalarından korkuyoruz, demektir.

Mânânın şöyle olduğu da söylenmiştir: “Kuraklık ve kıtlık gibi hoş olmayan bir durumla karşılaşıp da bize borç ve ödünç vermemelerinden korkuyoruz.” Belki de münâfıklar, mü’minlere “felâket” ile sonraki mânâyı ızhar ediyorlar, fakat içlerinde ilk

mânâyı saklıyorlardı.

"Umulur ki Allah bir fetih" ihsan eder. Bu ifade ile Allah Teâlâ münâfıkların bâtıl mâzeretlerini reddetmekte, boş arzularını kursaklarında bırakmakta ve mü'minleri zaferle müjdelemektedir. Çünkü umulur ki anlamındaki " عَسَى " fiili Allah Teâlâ'dan sâdır olduğunda kesin vaad anlamına gelir. Kerim (cömert) kişi umut verince kesinlikle yedirir, içirir. O halde kerimlerin en kerimi olan Allah umut verince durum nasıl olur?

Âyette sözü edilen fetih, ya Mekke'nin fethi veya Hayber ve Fedek gibi yahûdî beldelerinin fethidir. Ya da "fetih"ten maksat peygamberin düşmanlarına karşı kesin

üstünlüğü ve dînin kuvvetlenmesidir.

Haddâdî, “kapalı bir işi açmak” anlamı bulunduğundan Allah’ın yardımına “fetih” denildiğini söyler.

“Yahut” katil ve sürgünle yahûdî çıbanının kökünü kazıyarak *“katından bir emir (iş) getirir de”* sözleriyle mâzeret ileri süren münâfıklar *“içlerinde gizledikleri şeye pişman olurlar.”* Onların içlerinde sakladıkları şey, küfür ve Hz. Peygamber (s.a.) hakkındaki şüpheleridir.

وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا اَهٰؤُلَاءِ الَّذِينَ اَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ
اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾

53. *(O zaman) îman* edenler: “Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?” derler. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve kaybedenlerden olmuşlardır.

Yahûdîler yenildi. Münâfıkların ise kendilerini beğendirmek ve ta’rizde bulunmak için ileri sürdükleri bahanelerin ve umduklarının aksi meydana geldi. Münâfıklar pişman oldular. O zaman *“îman edenler”* yahûdîlere hitâben, onları dost edinen, üstün gelmelerini arzu eden, kendilerine aşırı sevgi gösterisinde bulunan, genişlikte ve darlıkta onlardan ayrılmayacaklarını söyleyen münâfıklara işaret ederek: *“Bunlar mıdır”* yardım ve destekleriyle *“sizinle berâber olduklarına bütün güçleriyle yemîn edenler?” derler.”* Bu söz münâfıkların düştükleri durumun son derece kötü olduğunu beyan etmek için getirilmiştir. Nitekim münâfıkların yahûdîlere: ***“Eğer savaşa tutuşursanız, mutlaka yardım ederiz.”*** (Haşr, 59/11) dedikleri de başka bir âyette nakledilmektedir.

Âyet, onların yaptıklarını ret, bunun imkansız ve onların bunda hatalı oldukları mânâsını ifade etmektedir.

Bu sözler, mü’minler tarafından yahûdîlere hitâben söylenmiştir.

“Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve kaybedenlerden olmuşlardır.” Bu cümle, münâfıkların yahûdîlerle dost olma iddialarının, darlıkta ve bollukta onlarla berâber olacaklarına dâir yeminlerinin bâtıl olduğuna işaret edilmesinin ardından bunun

neticesini beyan etmek içindir. Dostluk konusunda bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Üstünlük müslümanların elinden çıkıp yahûdîlere geçmemiştir. Bu gayretlerinde aldanmışlar, kendilerini sıkıntılara sokmuşlardır.

Hâfız şöyle der:

Gönül hoş ol. İsm-i Azam işini işler
durur Şeytanlıkla ve hile ile cin
müslüman olmaz

Bil ki, Hakk'ın devleti (üstünlüğü), bâtılın savleti (hamlesi, hücûmu) vardır. Bâtıl, saman ateşi gibi önce bir yükselir sonra da batar gider. Mü'min bâtıla ve kim olursa olsun bâtıl yolda gidenlere asla meyletmemelidir.

Hz. Ömer'in valisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ömer b. Hattâb (r.a.)'a; "Hristiyan bir katibim var." dedim. Bana Allah iyiliğini versin, ne yapıyorsun! Müslüman birini bulamadın mı? *"Ey îman edenler, yahûdîleri ve hristiyanları dost edinmeyin."* âyetini duymadın mı? dedi. Ben de "Dîni onun olsun. Ben onun kâtipliğinden istifade ediyorum." dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi: "Allah onları alçaltmışken siz onlara değer vermeyin. Allah onları hâin îlan etmişken onlara güvenmeyin. Allah onları uzaklaştırmışken, onları kendinize yaklaştırmayın."

Yine rivayet edildiğine göre Ebû Mûsâ "Basra onsuz olmaz deyince Hz. Ömer: "O hristiyan öldü, vesselam." Yani, onun öldüğünü farzet. O zaman ne yapar idiysen şimdi de onu yap ve onu başkasıyla değiştir demiştir.

Şeyh-i Ekber (k.s.) şöyle der: Şam'da müslüman erkek ve kadınların hristiyanları dost edindiğini, onlara yumuşak davrandıklarını, çocuklarını kiliseye götürdüklerini ve üzerlerine teberrüken vaftiz suyu serptiklerini gördüm. Allah korusun bu küfürdür. Vaftiz suyu, hristiyanların çocuklarını batırıp yıkadıkları sarı bir sudur. Bununla çocuklarının temizlendiğine ve bunun sünnet (hitân) gibi olduğuna inanırlar.

Hristiyanların nevruz günlerine hürmet etmek, bu günde onlara hediye vermek ve sevinçlerine iştirak etmek de buna kıyas edilebilir. Onlarla dostluk damarını (bağını) kesmek için hisbe teşkilatına bazı işlerde vazife düşmektedir.

İmam Muhammed şöyle der: İçki ve domuz hâriç müslümanlara yasakladığım her şeyi müşriğe de yasaklarım. Fakat kâfirlerin, çarşılara açıkça içki ve domuz getirmeleri menedilir. Çünkü bu müslümanları hafife almaktır. Halbuki müslümanlar onlarla kendilerini küçük düşürmek hafife aldırmak için anlaşma yapmamıştır. Kendi bayramlarında haçlarını çıkaramazlar. Açıktan

nefesli sazlar ve tambur satmaları, açıktan şarkı söylemek ve bunun gibi müslümana yasak olan şeyleri yapmaktan ve yeni kilise inşâ etmekten menedilirler.

Hz. Peygamber (a.s.) bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: *“İslâmda iğdiş etmek (erkekliği gidermek) ve kilise yoktur.”*[2] Yasaklanan iğdiş etme, insanın iğdiş edilmesidir. Hayvanların burulması ise câizdir. Çünkü bunda insanların menfaati vardır. Bizim (Hanefi mezhebi) görüşümüz budur. Eti için hayvanı kesmek nasıl câizse, insanların menfaati olduğunda hayvanı iğdiş etmek de câizdir.

“İnsanları iğdiş etmekte de fayda vardır. Buna rağmen niçin câiz değildir?” diye sorarsan, insanları iğdiş etmekte fayda yoktur. Bir erkeğin kadına bakması câiz olmadığı gibi iğdiş edilmiş bir kimsenin de kadına bakması câiz değildir. *Bustânü’l-ârifîn*’de

böyle geçmektedir.

Bunlardan sonra şunu bil ki insan vücûdundaki nefis, şeytan ve şer kuvvetler yahûdî ve hristiyanlar gibidir. Allah Teâlâ onlara düşman olduğu ve onlara düşman olmayı emrettiği için onlardan uzak durmak ve dost olmamak gerekir. Aynı şekilde nefis ve diğerlerinin dostluğu ve hevâlarına uymak da câiz değildir. Çünkü bu, insanı cehennem ateşine ve ayrılık ateşine sürükler. Mü'min, mutlak olarak Allah Teâlâ'ya düşman olanlara düşman olmakla memurdur. Aksi takdirde îmanı sahih olmaz.

Mesnevî'de şöyle geçmektedir:

Firavun'da olan yok mu? O, sende de var. Fakat senin ejderhan kuyuya hapsedilmiş
Lanetli nefis seni ne de harap etmiş
Bu arkadaşın da seni hikâyelerle uzaklara atmakta
Senin ateşine, Firavun'un ateşine atılan odun atılmamakta Fırsatını bulsan, senin ateşin de onunki gibi yalımlanır

Yani, Firavun'u tanrılık iddiâsı ve hevâsı, söylediği şeyleri söylemeye ve yaptığı şeyleri yapmaya itmiştir. Halbuki senin için böyle sebebler yok. Bu konuda arzu ve isteklerin de sana destek olmaz. Öyleyse Firavun'un yaptığını yapma.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ
بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ
يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ
يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

54. Ey îman edenler! Sizden kim dîninden dönerse *(bilsin ki)* O, öyle bir kavim getirir ki Allah onları sever ve onlar da O'nu severler. Mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı ise çok çetindirler. *(Onlar)* Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın

dilediğine verdiği lütfudur. Allah*(‘ın lütfu ve fazlı)* geniştir, her şeyi bilendir.

“Ey îman edenler! Sizden kim dîninden dönerse” Bu konu, Kur’ân’ın meydana gelmeden önce olacağını haber verdiği hâdiselerdendir. Rivayet edildiğine göre on bir fırka İslâm’dan irtidad etmiştir. Bunlardan üçü Rasûlullah (s.a.) zamanında olmuştur.

Birincisi reisleri Zü’l-hımar lakaplı Esved el-Ansî olan Müdlicoğullarıdır. Esved, kâhindi. Yemen’de peygamberliğini îlan etti. Memleketini ele geçirip Muaz b. Cebel gibi Rasûlullah (s.a.)’in valilerini ve Yemen’in ileri gelenlerini kovdu. Rasûlullah (a.s.), Muaz b. Cebel ve beraberindeki diğer müslümanlara bir mektup yazdı ve

insanları İslâm dîninde kalmaya ve Esved'e karşı savaşa teşvik etmelerini emretti. Aradan fazla geçmeden Feyrûz ed-Deylemî, Esved'i yatağında öldürdü.

İbn-i Ömer şöyle der: Esved'in öldürüldüğü gece Allah bunu Rasûlü'ne haber verdi. Hz. Peygamber (a.s.) da: *"Dün gece Esved öldürüldü. Onu mübârek bir adam öldürdü"* buyurdu. "O kimdir?" diye sorulunca: *"Feyruz."* buyurdu.[3]

Hz. Peygamber (a.s.) ashabına Esved'in ölüm haberini müjdeledikten bir gün sonra
irtihal etti. Bu haber ise Medîne'ye Rebîulevvel ayının sonunda ulaştı. Bu Ebû Bekir (r.a.) devrinde gelen ilk fethin haberi olmuştur.

Dinden dönen ikinci fırka Yemâme'de oturan Hanîfeoğulları kabîlesidir. Reisleri Müseylemetü'l-Kezzab'dır. Hicretin onuncu senesinin sonlarına doğru daha Rasûlullah (s.a.) hayatta iken Müseyleme peygamberliğini îlan etti ve peygamberlikte Rasûlullah (s.a.)'in ortağı olduğunu iddiâ etti. Hattâ Hz. Peygamber (a.s.)'a şöyle bir mektup yazdı: "Allah'ın Rasûlü Müseyleme'den, Allah'ın Rasûlü Muhammed'e... İmdi, yeryüzünün yarısı senin, yarısı da benimdir." Müseyleme bu mektubunu iki adamıyla göndermişti. Rasûlullah (a.s.) onlara:

"Elçiye zeval olmaz. Yoksa ikinizin de boynunu vurdururdum." buyurmuştur. Sonra cevap olarak şu mektubu gönderdi:

"Allah Rasulü Muhammed'den çok yalancı Müseyleme'ye... İmdi, şunu bil ki ***"Yeryüzü Allah'ındır. Onu kullarından dilediğine bırakır. İyi âkıbet müttakîlerindir."*** (el-A'râf, 7/128)

Çok bir zaman geçmeden Hz. Peygamber (a.s.) hastalandı ve irtihal etti. Hz. Ebû Bekir (r.a.) büyük bir orduyla Hâlid b. Velid (r.a.)'ı Müseyleme'nin üzerine gönderdi. Zorlu bir savaştan sonra Hz. Hamza b. Abdulmuttalib'in katili, Mut'ım b. Adiy'in kölesi Vahşî'nin elinde Allah Müseyleme'yi helak etti. Vahşî: "Câhiliyye devrinde insanların en hayırlısını, İslâmiyet'te de en şerlisini öldürdüm," derdi. Vahşî, kendi câhiliyye ve müslümanlık devrini kastederek bu sözü söylemiştir.

Üçüncü fırka, reisleri Tuleyha b. Huveylid olan Esedoğulları kabîlesidir. Tuleyha, Hz. Peygamber hayattayken irtidad edip nübüvvetini iddia eden son kişidir. Mürtedler arasında da Hz. Peygamber'in vefâtından sonra ilk savaş edilen kimsedir. Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hâlid b. Velid (r.a.)'ı Esedoğulları'nın üzerine gönderdi.

Şiddetli bir harpten sonra onları bozguna uğrattılar. Tuleyha, Şam'a kaçtı. Daha sonraları bu zât müslüman oldu ve müslümanlığı da güzel oldu.

Hz. Peygamber (s.a.) irtihal ettikten sonra Mekke, Medîne ve Bahreynli Abd-i Kays kabîlesi dışında bütün Araplar irtidad ettiler. Mürtedler: Namazı kılarız, ama zekâtı vermeyiz, malımızı gasbettirmeyiz." dediler. Ebû Bekir (r.a.) bu konuda şöyle dedi: "Allah Teâlâ'nın: ***"Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı da verin."*** (Hacc, 22/78...) âyetinde bir arada emrettiği iki şeyi ben birbirinden ayıramam. Allah'a yemin olsun ki, Rasûlullah (s.a.)'e verdikleri bir yuları bile bana vermekten vazgeçerlerse onun için onlarla savaşırım."[4]

Allah Teâlâ çoğunluğun gönlünü Ebû Bekir (r.a.)'in görüşüne meylettirdi. Allah'ın

Peygamberi'nin hedefleri doğrultusunda savaştı. Sonunda zekâtı vermek istemeyenler, Allah'ın farz kıldığı zekâtı kabul ettiler.

Enes b. Malik (r.a.) der ki: "Sahabe zekâtı reddedenlerle savaşmayı iyi karşılamadı. "Onlar da kıble ehlidir." dediler. Fakat Hz. Ebû Bekir kılıcını kuşandı ve yalnız başına çıkma azmini onlara gösterdi. Bunun üzerine onun dediğini yapmaktan başka yol bulamadılar."

İbni Mes'ûd (r.a.) da şöyle der: "Başlangıçta mürtedlerle savaşmayı hoş karşılamamıştık, ama sonunda iyi ki böyle yaptık diye hamdettik."

"Peygamberlerden sonra en fazîletli insan Ebû Bekir'dir. Çünkü dinden dönenlerle savaşmak sûretiyle peygamberin yolunu takip etmiştir." denilmiştir.

Şeyh Attar, Ebû Bekir (r.a.)'ı şöyle vasfeder:

Yüce Yaratan dergahında ne varsa
Mustafa'nın mübarek göğsüne döktü
O da ne varsa hepsini Sıddîk'ın
sadrına döktü Şüphesiz ne varsa
kendinde, onu döktü

Hasan-ı Basri, "Ebû Bekir (r.a.) zekât vermeyenlerin üzerine böyle gitmeseydi insanlar kıyâmete kadar bir daha zekât vermezlerdi." demiştir.

el-Eşbah'da şöyle denilmiştir: "Mezhepte îtimad edilen görüş zekâtın zorla alınmamasıdır." *el-Muhît*'te de şöyle denilmektedir. "Zekat memuru, zekât vermek istemeyenden zorla zekât almaz. Şayet alırsa bu zorla alındığı için zekât yerine geçmez. Fakat zekâtı kendiliğinden vermesi için hapsederek zorlayabilir.

Dîninden dönenleri helak ettikten sonra onların yerine *"Allah öyle bir kavim getirir ki"* onlar için dünyâ ve âhiret hayrını murad etmek sûretiyle *"Allah onları sever, onlar da"* Ona itâat etmek ve ma'siyetlerden kaçınmak suretiyle *"Allah'ı severler."*

Âyette medhedilen bu kavmin Yemenliler olduğu söylenmiştir. Hz. Peygamber (a.s.): *"Îman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir"*[5] buyurmuştur. Îmanı onlara nisbet etmesi, onlarda kemal hâlinde bulunduğuna işaret etmek içindir. Çünkü bir kimse de bir özellik bulunur ve kişi onunla tanınırsa o özellik ona nisbet edilir. Bu nisbet, başkalarında bu özellik olmadığı anlamına gelmez. Onun için

bu hadisle Hz. Peygamber (s.a.)’in *“Îman, hicaz ehlindedir”*[6] hadîsi arasında bir zıtlık yoktur. Hadiste övülen kimseler, o zaman var olan insanların bir kısmıdır. Yoksa ne zaman olursa olsun Yemen’de yaşayan bütün insanlar değildir. İbn-i Melek’in *Şerhu’l-Meşârık* adlı eserinde böyle geçmektedir.

Âyette medhedilen kavmin Ensar (Allah onlardan râzı olsun) olduğu da söylenmiştir.

Yine onların Farslar olduğu da söylenmiştir. Bir hadiste Farslar şöyle medhedilirler:

“Îman şayet Süreyya yıldızına asılı olsaydı Farslılar ona ulaşır, alırdı.”[7] *“Mü’minlere karşı alçak gönüllü.”* Onlar mü’minlere yumuşak kalpli, merhametli,

alçak gönüllü ve mütevâzidirler. *“Kâfirlere karşı ise çok çetindirler.”* Yani, onlara karşı çok şiddetli ve üstündürler. *“Allah yolunda cihâd ederler”* Bu da bahsedilen

kavmin diğer bir sıfatıdır. Önceki sıfatla irtibatlı, akabinde gelen diğer sıfatla beraber “çetin” olmalarının keyfiyetini açıklamaktadır. *“Ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar.”* Medhedilen bu insanlar Allah yolunda cihâd etme vasfıyla, dîne sıkı sıkıya bağlılık vasfını kendilerinde toplarlar.

Bu ifadede münâfıklara îmâ edilmektedir. Çünkü onlar İslâm ordusunda savaşa çıkınca dostları yahûdîlerin kınamasından korktular. Bu sebeple de neredeyse kendilerine yahûdîlerden kınama gelecek hiçbir işi yapmazlardı.

Âyet metninde geçen “ لَوْمَةَ ” kelimesi, “bir kere kınama” demektir. Hem “ لَوْمَةَ ” kelimesinin hem de “ لَائِمٍ ” kelimesinin nekra olarak gelmesi mübâlağa ifade eder. Âdetâ şöyle denilmektedir: Kimden gelirse gelsin, nasıl olursa olsun hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar. İlk mübalağa, bütün kınamalardan korkmamalarıdır. İkinci mübalağa ise bütün kınayıcılardan korkmamalarıdır. Mânânın bu kadar geniş olması nekranın nefiyden sonra bulunması sebebiyledir. Çünkü nekra, siyâk-ı nefiyde umum ifade eder.

Bahsi geçen *“Bu”* muhabbet, tevâzu, izzet, Allah yolunda cihâd, kimsenin kınamasından korkmamak gibi güzel sıfatlar *“Allah’ın dilediğine verdiği lütfudur.”* Bir lütfu ve ihsânıdır. Fakat bu lütuf sadece onlara mahsus değildir. Vermeyi murad ettiğine bahşeder. Hikmet ve maslahat muktezâsınca dilediklerini bunları kazanmaya ve elde etmeye muvaffak kılar. *“Allah”*ın lütfu ve fazlı *“geniştir, her şeyi bilendir.”* Her şeyi ziyâdesiyle bilir ki kimin bu fazilete ehil ve layık olduğunu bilmek de buna dâhildir.

Hâfız şöyle der:

Âb-ı hayatı İskender’e vermezler Bu güçle, parayla olacak iş değil ki

Şunu bil ki, sâliklerden bir kısmı engelleri ve perdeleri ancak yetmiş yılda aşıp geçebilir. Bir kısmı bunu yirmi senede başarır. Bir kısmı, bir senede bu neticeleri elde eder. Bir kısmı bir ayda, hattâ bazıları bir haftada ya da bir saatte aşabilir. Özel bir inâyete ve tevfîka mazhar olanlar bir lahzada bile aşabilirler. Firavun’un sihirbazlarını düşün! Mûsâ (a.s.)’ın mûcizesini görünce bir anda

îman ettiler. ***"Âlemlerin Rabbi'ne inandık."*** (A'raf, 7/121) dediler. Hakikati gördüler ve onu çok kısa bir sürede kabul ettiler. Bir saatte, hattâ daha az bir zamanda ârif-i billah oldular.

Hikâye edildiğine göre İbrâhim Edhem dünyâ işinde elde edeceğini etmişti. Bundan yüz çevirdi, hak yola girdi. Hâlini düzeltmesi için katettiği yol Belh ile Merv arasındaki mesafeydi. Öyle bir mertebeye ulaştı ki orada köprüden derin bir suya düşen adama olduğu yerde kalmasını işaret etti. Adam havada olduğu yerde kaldı ve kurtuldu.

Basralı Râbia, yaşlı bir cariye idi. Basra çarşısında dolaştırılıyordu. Fakat yaşlı olduğu için kimse almak istemiyordu. Bir tüccar hâline acıdı ve yüz küsür dirheme onu satın aldı ve azad etti. Azadlı köle olan bu kadın hak yolunu seçti. Kendini ibadete verdi. Aradan bir yıl bile geçmeden mertebesinin büyüklüğü sebebiyle Basra’nın kârîleri ve âlimleri onu ziyârete başladılar.

İnâyete mazhar olamayan, inâyetin yüzüne gülmediği ve Allah’ın lütuf muamelesine nâil olamayıp da nefsine teslim olanlar ise yetmiş yıl bir köşede bir engele takılıp kalırlar, bir adım ileri gidemezler. Niceleri “Bu yol ne kadar karanlık ve karışık, bu iş ne kadar zor ve gizemli.” diye bağırır-çağırır.

“Bu, Allah’ın husûsi tevfîkine mazhar olurken diğeri neden mahrum kalıyor. Halbuki ikisi de kullukta berâberdirler.” şeklinde bir sual hatıra gelebilir. Böyle bir soruyu soran kimseye Allah tarafından şöyle nidâ edilir: “Edepten ayrılma, rubûbiyyetin sırrını ve kulluğun hakikatini bil. Çünkü, ***“O yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir.”*** (Enbiyâ, 21/23) ***“Bu, dâima gâlib olan ve her şeyi hakkıyle bilen Allah’ın takdîridir.”*** (En’âm, 6/96) ***“Lütuf bütünüyle Allah’ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sâhibidir.”*** (Hadîd, 57/29)

Rızaya teslim ol, alnından kırışıklığı
gider Çünkü O, bana ve sana seçme
kapısını açmadı

Allahım! Bizi inâyetine, husûsî tevfîkine ve hidayetine nâil olanlardan eyle. Âmîn, yâ Rabbe’l-âlemîn.

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾

55. Sizin dostunuz ancak Allah, O’nun Rasûlü ve îman edenlerdir. Onlar Allah’ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler.

“Sizin dostunuz ancak Allah, O’nun Rasûlü ve îman edenlerdir.” Yani, yahudileri ve hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirinin dostudur. Sizin dostunuz değildir. Sizin dostlarınız ancak Allah, Rasûlü ve mü’minlerdir. Yalnız onları dost bilin. Şaşırıp onlardan başkasını dost edinmeyin.

et-Tevîlâtü’n-Necmiyye’de şöyle denilmektedir: Allah’ın dostluğu, O’nun dışındakilere düşman olmak demektir. Nitekim Hz. İbrâhim (a.s.) şöyle demişti: ***“Âlemlerin Rabbi hâriç onların hepsi benim düşmanımdır.”*** (Şuarâ, 26/77)

Rasûlullah (s.a.)’in dostluğu, nefse düşman olmak ve hevâya muhâlefet etmek

demektir. Nitekim bir hadiste *“Sizden hiç biriniz, hevâsı benim getirdiklerime tâbî olmadıkça îman etmiş olmaz.”*[8] buyurulmuştu. Yine başka bir hadiste *“Sizden biriniz ben ona kendisinden, malından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça îman etmiş olmaz.”*[9] buyurulmaktadır.

Mü’minleri dost edinmek ise onlarla din kardeşi olmaktır. Nitekim Allah Teâlâ:

“Mü’minler ancak kardeştirler.” (Hucurât, 49/10) buyurmaktadır.

Hz. Peygamber (a.s.) da: *“Sizden biriniz kendisi için istediğini din kardeşi için istemedikçe îman etmiş olmaz.”* buyurmuştur.[10]

“Onlar” dost edineceğiniz mü’minler *“Allah’ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler.”* Yani, onlar namazı kılarken ve zekâtı verirken Allah’a karşı huşû ve tevâzu içindedirler. Bu ifadelerden maksat ihlâslı mü’mini, mü’min olduğunu iddiâ eden fakat münâfık olandan ayırmaktır. Çünkü ihlâs, Allah Teâlâ’ya karşı huşû ve alçak gönüllülük hâlinde namazı kılmaya, orucu tutmaya devam etmek ile bilinir.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

56. Kim Allah’ı, Rasûlünü ve îman edenleri dost edinirse *(bilsin ki)* üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah’ın tarafını tutanlardır.

“Kim Allah’ı, Rasûlünü ve îman edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah’ın tarafını tutanlardır.” “üstün gelecek olanlar şüphesiz onlardır.” buyurulacak yerde ayrıca onların “Allah’ın tarafını tutanlar” olduklarının belirtilmesi, onları te’yid etmek, Allah Teâlâ’ya izâfetle onları şereflendirmek ve onlardan başkasını dost edinenlerin şeytanın taraftarları olduğunu îmâ etmek içindir. Âyette sanki şöyle denilmiş olmaktadır: “Kim onları dost edinirse işte onlar Allah’ın tarafını tutanlardır. Üstün gelecek olanlar ise şüphesiz Allah’ın tarafını tutanlardır.” Bir kişinin hizbi, arkadaşları ve taraftarları demektir. Hizb, taife demektir.

Bil ki, hevâ, nefis ve şeytan gibi Allah’ın açık ve gizli düşmanlarına karşı üstünlük ancak Allah’ın yardımıyla gerçekleşebilir. Nitekim

Allah Teâlâ: ***"Allah'a yardım ederseniz Allah da size yardım eder."*** (Muhammed, 47/7) buyurmaktadır. Zafer ve galebe ancak Allah'ın tesiriyledir. İzzet veren yalnız O'dur ve bütün izzetler O'ndandır.

Rivayet edildiğine göre Allah Teâlâ'nın Mi'rac gecesi bu ümmetten bâzı şikâyetleri olmuştur:

Birincisi: Ben onları yarının ibadetlerinden sorumlu tutmadım, ama onlar Ben'den yarının rızkını talep ediyorlar.

İkincisi: Ben onların rızıklarını başkalarına vermiyorum, onlar amellerini Ben'den başkasına takdim ediyorlar.

Üçüncüsü: Benim rızkımı yeyip başkasına teşekkür ediyorlar. Bana hıyânet edip mahlûkatımla aralarını düzeltiyorlar.

Dördüncüsü: İzzet Bana aittir. Aziz kılan Ben'im. Fakat onlar izzeti başkasından istiyorlar.

Beşincisi: Ben cehennemi kâfirler için yarattım. Onlar kendilerini cehenneme atmak için çalışıyorlar.

Kim nefsin isteklerine tâbî olur ve tezkiyesine çalışmazsa, kendini düşmanlar safına katmaya çalışmış olur. Böyle bir insan Allah'ın yardımına nâil olamaz. Çünkü yasaklara cesaret, ancak pişmanlıkla neticelenir. Hevâ, nefsin arzularıdır. Nefis ise zulmânîdir (karanlıktır). Karanlıktan da ancak karanlık doğar.

*Mesnevî'*de şöyle denilmiştir:

Nurlu kişinin aksi de aydındır
Zulmette kalanın aksi ise tamamen körlük
Ey ileriyi gören! Herkesin aksi nedir, bunu
bil Dilediğin kişinin yanında otur

Mü'min, namaz, oruç ve diğer ibadetlerle nefsini kötü ahlâktan arındırmaya ve bâtınî düşmanlara üstün gelmeye çalışmalıdır. Çünkü içteki üstünlük, dıştaki düşmanlara galebenin anahtarıdır. Bu yüzden peygamberlerin ve velîlerin her durumda Allah'ın yardımına mazhar ve muzaffer olduğunu görürsün. Bu yardım ve dostluk Allah'ın ezelî inâyetinin alâmetlerindendir. Ezel nûrundan üzerine serpilmiş olanlar karanlık nedir bilmedikleri gibi işin başında bu nura ulaşamayanlar ise ömürlerinin sonuna kadar muradlarına eremezler.

Hâfız şöyle der:

Bir kişinin siyahla dokunan baht
kilimi Zemzem suyu ve kevserle
ağartılamaz

---

[1] . *Ebû Davud,* Edeb, 110; *Müsned,* V, 42
[2] . Bk. *Muvatta,* Şear 4; *Münâvî,* VI, 380
[3] . *Buhârî,* Meğâzî 70; *Müslim,* Rü'yâ 22
[4] . bk. *Buhârî,* İ'tisam 2; *Müslim,* Îman 32; *Ebu Dâvud,* Zekat 1; *Nisai,* Zekat 3
[5] . *Münâvî,* III, 186

[6] . *Münâvî,* III, 186
[7] . *Buhârî,* Tefsîr (62) 1; *Müslim,* Fedâilü’s-sahâbe 231
[8] . *Kenzü’l-ummâl,* I, 217
[9] . *Buhârî,* Îman 8; *Müslim,* Îman 70
[10] . *Buhârî,* Îman 7; *Müslim,* Îman 71-72; *Tirmizî,* Kıyâmet 59; *Nesâî,* Îman 19; *İbn Mâce,* Mukaddime 9; *Dârimî,* Rikak 29; *Müsned,* I, 89; III, 176, 206

EHL-İ KİTABIN TAVIRLARI

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا د۪ينَكُمْ هُزُواً وَلَعِباً مِنَ
الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ اَوْلِيَٓاءَۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٧﴾ وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُواً وَلَعِباًۜ ذٰلِكَ
بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّٓا اِلَّٓا
اَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلُۙ وَاَنَّ اَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ
﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِۜ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ
وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَاز۪يرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَۜ
اُو۬لٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَاناً وَاَضَلُّ عَنْ سَوَٓاءِ السَّب۪يلِ ﴿٦٠﴾ وَاِذَا جَٓاؤُ۫كُمْ
قَالُٓوا اٰمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِه۪ۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ
بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾ وَتَرٰى كَث۪يراً مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْاِثْمِ
وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَۜ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا
يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَۜ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌۜ
غُلَّتْ اَيْد۪يهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُواۢ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِۙ يُنْفِقُ كَيْفَ
يَشَٓاءُۜ وَلَيَز۪يدَنَّ كَث۪يراً مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَاناً وَكُفْراًۜ
وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِۜ كُلَّمَٓا اَوْقَدُوا نَاراً
لِلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُۙ وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَاداًۜ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ
الْمُفْسِد۪ينَ ﴿٦٤﴾ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ
سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّع۪يمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ
وَالْاِنْج۪يلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ
اَرْجُلِهِمْۜ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌۜ وَكَث۪يرٌ مِنْهُمْ سَٓاءَ مَا يَعْمَلُونَۚ ﴿٦٦﴾
يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۜ وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ
رِسَالَتَهُۜ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِر۪ينَ
﴿٦٧﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُق۪يمُوا التَّوْرٰيةَ

وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ ۜ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ
اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾
اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِؤُ۫نَ وَالنَّصَارٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
﴿٦٩﴾ لَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖلَ وَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ رُسُلًا ۜ كُلَّمَا
جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُهُمْ ۙ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ
﴿٧٠﴾ وَحَسِبُٓوا اَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ
ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ ۜ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

57. Ey îman edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlardan dîninizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Eğer mü’minler iseniz Allah’tan korkun.

58. Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır.

59. *(Onlara)* şöyle de: Ey kitap ehli! Yalnızca Allah’a, bize indirilene, daha önce indirilenlere inandığımız ve sizin çoğunuzun da yoldan çıkmış kimseler olduğu için mi bizden hoşlanmıyorsunuz?

60. De ki: Allah katında karşılığı bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah’ın lanetlediği ve gazâb ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve şaytana tapanlar çıkardığı kimseler. İşte onların yeri *(durumu)* daha kötüdür ve doğru yoldan daha çok sapmışlardır.

61. Onlar size geldiklerinde “inandık” derler. Halbuki yanınıza inkârla girip yine inkârla çıkarlar. Allah onların gizlediklerini daha iyi bilir.

62. Onlardan çoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne kadar kötüdür!

63. Rabbânîler ve hahamların, onları günah söz söylemekten ve haram yemekten menetmeleri gerekmez miydi? İşledikleri ne kadar kötüdür!

64. Yahûdîler, Allah’ın eli bağlıdır *(sıkıdır),* dediler.

Dedikleri yüzünden elleri bağlansın ve onlara lanet olsun! Bilâkis, Allah'ın iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki Rabbinden sana indirilen, onların çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Biz onların aralarına kıyâmet gününe kadar *(sürecek)* düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Halbuki Allah bozguncuları sevmez.

65. Eğer ehl-i kitap îman etmiş ve *(kötülüklerden)* sakınmış olsalardı, onların kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere sokardık.

66. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden kendilerine indirileni *(Kur'ân'ı)* doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi. İçlerinde ılımlı bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!

67. Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.

68. De ki: Ey Kitap ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabb'inizden size indirileni hakkıyle uygulamadıkça, bir şey üzerinde değilsiniz. Rabb'inden sana indirilen, onlardan çoğunun azgınlık ve inkârını artıracaktır. Sen o kâfirler toplumu için üzülme.

69.Îman edenler ile yahûdîler, sâbiîler ve hristiyanlardan Allah'a ve âhiret gününe *(gerçekten)* inanıp iyi amel işleyenlere asla korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

70. Andolsun biz İsrâiloğulları'ndan söz aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediği birşey getirdiyse onlardan bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürüyorlardı.

71.Bir fitne kopmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah onların tevbelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

❀

Rivayet edildiğine göre Rifâa b. Zeyd ve Süveyd b. el-Hâris müslüman olduklarını îlan ettiler. Sonra da münâfık oldular. Bazı müslümanlar onlarla dostluk yapıyorlardı. Allah Teâlâ mü'minleri bu dostluktan nehyederek şöyle buyurdu: *"Ey îman edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlardan dîninizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin."* Onlardan tamâmen uzak durun.

İstihzâ, alay ve eğlenceye almaktır. Bahsedilen kimselerin müslümanların dînini alay ve oyun konusu edinmeleri kalpleriyle küfürde ısrar ederken dilleriyle müslüman olduklarını söylemeleridir. Bunlarla dostluk, dîni alaya ve eğlenceye almalarına

binaen yasaklanmıştır. Böylece yasaklamanın illetine işaret edilmiş ve onların dostluk bir tarafa, düşmanlığa daha lâyık olduklarına dikkat çekilmiştir.

"Sizden önce kitap verilenlerden" ifadesi alaycıların kimler olduğunu açıklamaktadır. *"Ve kâfirleri dost edinmeyin."*

Kâfirlerden maksat, müşriklerdir. Küfürde ileri gittikleri için "kafirler" diye özellikle zikredilmişlerdir. Şu halde doğrudan, hak üzere olmayanların dostluğu yasaklanmıştır. Bunlar ister ehl-i kitap gibi bir dine mensup olan, fakat dîni konusunda hevâsına uyan ve onu tahrif eden; isterse müşrikler gibi herhangi bir dine mensup olmayan kimseler olsun. *"Eğer"* gerçekten *"mü'minler iseniz"* bu konuda *"Allah'dan korkun."* Onları dost edinmekten vazgeçin. Çünkü, îman Allah'tan korkmayı gerektirir.

وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

58. Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır.

“Namaza çağırdığınız zaman onu” namazı ve ezânı *“alay ve eğlence konusu yaparlar.”* Müezzinler ezân okudukları zaman yahûdîler kendi aralarında gülüşürler, namazla alay etmek için birbirlerine kaş göz işaretleri yaparlardı. Bu hareketleriyle güya müslümanların ne kadar câhilce bir iş yaptıklarını gösterip insanlarda namaza ve ona dâvete karşı bir isteksizlik uyandırmaya çalışırlardı. Onlarda yerleşik bir huy hâline gelen *“bu”* alay etme, *“onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır.”* Yani, akılları olmadığı için böyledir. Çünkü, sefihlik insanı, hakkın güzelliklerini bilmemeye ve onunla alay etmeye götürür. Şayet onların bir parça akılları olsaydı bu büyük günaha cür’et etmezlerdi.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Kötü ve hayırsız adam, lengersiz
gemi gibidir Deli rüzgardan
kurtulamaz

Âlimler, ezânın sadece rüyâ ile değil bu âyetin nassı ile de sabit olduğunu söylerler. Çünkü âyetin anlamı *“İnsanları ezânla namaza çağırdığınız zaman...”* demektir. Nidâ, yüksek sesle yapılan çağrıdır. Ezânda, İslâm’ın alâmetlerini ve kelime-i tevhîdi îlan, namaz vaktinin girdiğini ve namaz kılınacak yeri bildirmek, cemaate dâvet ve diğer pek çok hikmetler vardır.

Bir yerde iki müezzin bulunsa bunlardan birinin sesi çok güzel olsa, fakat ezân okumak için ücret talep etse; diğeri ise bu işi ücret istemeden yapsa, fakat sesi arkadaşı kadar güzel olmasa bu durumda hangisinin tercih edileceği hususunda iki görüş vardır. Daha doğru olan görüşe göre sesi güzel olana istediği ücret verilir. Çünkü güzel sesle okunan bir ezânın gönüllere büyük te’siri vardır. Çirkin sesin ise usandırıcı ve ürkütücü bir etkisi vardır.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Bir müezzin vardı, sesi pek

çirkin Kâfir ülkesinde ezan okudu
Ezan okuma, savaş çıkar Düşmanlık uzar, dedilerse de İnat etti, umursamadı
Kâfir ülkesinde ezan okumaya devam etti Halk, umumi bir kargaşadan korkarken Elinde bir elbise bir kâfir çıkageldi

Dostlar gibi eline mum ve
helva almış Öyle bir lâtif
elbiseyi hediye getirdi
Söyleyin, o müezzin nerede? diye
soruyordu Onun salâsı ve ezanı bana
rahatlık verdi Benim pek güzel, pek
yüce bir kızım var Çoktandır
müslüman olmak isterdi
Bu sevda kafasından bir türlü
çıkmıyordu Bunca kâfir ona öğüt
veriyordu
Bu hususta elimde hiç bir
çare yoktu Nihayet bu
müezzin o ezanı okudu Kızım
dedi: Bu çirkin ses nedir?
Kulağıma geldi de beni berbat
etti Bütün ömrüm boyunca,
bu çirkin sesi İşitmedim bu
kilisede şu manastırda
Kızkardeşi cevap verdi: Bu
ezandır
Müslümanlar okur, müslümanları ibadete
çağırır İnanmadı, bir başkasına sordu
O da evet dedi, tasdik
etti İnandı, yüzü sapsarı
kesildi Müslümanlık
hevesi kalmadı
Ben de sıkıntı ve azaptan kurtuldum
Dün gece korkusuz, rahat bir uyku
uyudum Onun sesinden bundan
dolayı rahatlamıştım
Buna teşekkür için hediye getirdim,
nerde o adam? Müezzini görünce, bu
hediyeyi kabul et, dedi Çünkü beni
dertten kurtardın, elimi tuttun
Malda, mülkte, zenginlikte tek bir kişi
olsaydım Ben senin ağzını altınla
doldururdum

Ezân okumanın fazîletlerine dair rivayetler vârid olmuştur. Bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *“Cennete ilk olarak peygamberler, sonra şehidler, sonra da Bilal girecektir.”*[11] Bilal’le beraber Kâ’be’nin müezzinleri, sonra Beytü’l-makdis’in müezzinleri, sonra Mescid-i Nebî’nin müezzinleri sonra da amellerine göre diğer müezzinler cennete gireceklerdir. Yine bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

“Üç sınıf insan vardır ki bunlar hesap günü mahcup olmazlar. Kıyâmet ve en büyük dehşet dahi onları korkutmaz. Bunlar: Kur’ân’ı ezberleyip onunla amel eden hâfız kıyâmet günü Allah’ın huzuruna seyyid ve şerif bir insan olarak getirilir. Yedi yıl ezân okuyup bunun mukabilinde herhangi bir karşılık almayan müezzin. Rabbine güzelce ibadet eden, hem de efendisinin hakkını yerine getiren köle.”[12]

Hem imamlık hem müezzinlik bir kişide toplanacak olsa, imamlık daha fazîletlidir.

Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) sürekli imamlık yapmış, müezzinlik yapmamıştır. Şayet Hz. Peygamber (a.s.) müezzinlik yapmış ve insanları namaza davet etmiş olsaydı, bu dâvete icâbet etmeyen kâfir olurdu. Bir de Hz. Peygamber ezân okusaydı, kendi nefsi için şehâdette bulunması câiz olmazdı. Yine Hz. Peygamber ezân okurken *"Eşhedü enlâ ilâhe illallah"* ve *"Eşhedü enne Muhammede'r-Rasûlullah"* deseydi, kendisinden başka bir peygamber olduğu vehmine sebep olurdu. Zaten ezânı Hz. Peygamber (a.s.) değil başka bir sahâbî rüyâsında görmüş, o da bu görevi başkasına vermiştir. Hz. Peygamber'in müezzinlik yapmamasının diğer bir sebebi de onun başladığı bir işi sürekli yapmasıdır. Halbuki tebliğ vazifesi sebebiyle o bu işe vakit ayıramıyordu. Hz. Ömer de bu husûsa şu sözüyle işaret eder: "Şâyet halîfelik görevim olmasaydı müezzin olurdum."

Ezân okurken lâhin yapmak câiz değildir. Bir seferinde İbn Ömer'e bir adam gelir ve "Seni seviyorum." der. İbn Ömer ise ona "Ben de sana Allah için kızıyorum." der. Adam sebebini sorunca da "Bana senin ezân okurken lâhin yaptığın haberi ulaştı."

Câiz olmayan lahin, Allah derken baştaki *"elif"*i uzatmak ve *"ekber"* derken *"bâ"*yı uzatmak gibi mânâyı bozacak şekilde kelimeleri değiştirmektir.

Cünüp ve hayızlı da olsa ezânı işiten her müslümanın müezzine icâbeti vâcibtir. O anda helâda veya cinsî münâsebet hâlinde bulunursa bir şey gerekmez. *Tacüş'-şerîa* ise müezzine icâbetin sünnet olduğunu söyler. **İmam Nevevî**, müezzine icâbetin müstehap olduğunu söyler. Müezzine icâbet ise müezzinin dediklerini tekrar etmektir. Nevevî, müezzin *"Eşhedü enne Muhammede'r-Rasûlullah"* derken baş ve şehâdet parmaklarının tırnağını öpüp göze sürmeyi zayıf görür. Çünkü merfû bir hadisle sabit değildir. Fakat muhaddisler, zayıf hadisle sadece terğib ve terhîb (teşvik ve korkutma) konusunda amel edilebileceğinde müttefiktirler.

Müezzin *"Hayye ale's-salah"* derken bunu duyan *"Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm."* (Güç ve kuvvet, ancak yüce ve büyük olan Allah'ın yardımıyladır.) der. *"Hayye ale'l-felâh"* derken de *"Mâ şâallahu kân ve mâ lem ye'şe lem yekün."* Anlamı: (Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz.) der. Sabah ezânında *"es-Salâtü hayrun mine'n-nevm."* derken bunu duyan *"Sadakte ve bi'l-hayri natakte."* (Doğru söyledin ve hayrı ifade ettin.); yine müezzin *"Kad*

kâmeti's-salâh." derken de *"Ekamehallahu ve edâmehâ."* (Allah onu devamlı ve sürekli kılsın.) denir.

Müezzin *"Kad kâmeti's-salâh"* sözünü bitirince artık sözlü olarak değil fiilen icâbet edilir.

Meymûne (r. anhâ)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.) erkeklerle kadınların safları arasında durdu ve şöyle buyurdu: *"Ey kadınlar topluluğu! Bu Habeşli Bilal'in ezânını ve ikâmetini duyduğunuz zaman, onun söylediklerini aynen tekrar edin. Zirâ, her harf için bin derece vardır."* Bunu duyan Hz. Ömer (r.a.) "Bu sadece kadınlar için mi? Erkekler için ne mükâfaat var?" diye sorunca Hz. Peygamber: *"İki katı, ya Ömer."*
buyurdu.[13]

Üftâde Hazretleri "Ezân ne güzel bir kelam ve nidâdır." derdi.

Müezzin *"Allahu*

ekber, Allahu ekber” derken “Allah Teâlâ’nın azamet ve kibriyâsı keşke tecelli etse”; *“Eşhedü ellâ ilâhe illallah”* derken, “Keşke vahdâniyyeti tecelli etse”; *“Eşhedü enne Muhammede’r-Rasûlullah”* derken “Keşke hakkaniyyeti tecelli etse”; *“Hayye ale’s- salah ve Hayye ale’l-felah”* derken “Keşke taleb edenin talebi taleb edilenden gerçekleşse”; *“Allahu ekber, Allahu ekber, Lâ ilahe illallah”* derken de “Keşke O’nun zâtı tecellî etse, maksat tamamlanır, murad da hâsıl olur.” derdi.

Ezânın fazîletleri çoktur: “Yolcunun ardından ezân okunsa, yolcu seferden dönene kadar emniyette olur. Yeni doğan çocuğun bir kulağına ezân, diğer kulağına da kamet okunursa çocuk “ümmüs-sıbyan” denilen hastalıktan emin olur. Çocuk bu hastalığa yakalandıktan sonra okumak da böyledir. Yangın, sel, soğuk gibi afetlerde ya da herhangi bir şeyden korkulduğunda ezân okumak insanı bu korkulardan emin kılar. *el- Esrarû’l-Muhammediyye*’de böyle geçmektedir.

Ezân, hakikat bakımından Allah’a dâvete işarettir. Bu dâveti yapan müezzin de Peygamber (s.a.)’in vârisidir. Gaflet ehlini ve hakla aralarında perde olanları Allah’a kurbiyete ve hitap makamına çağırmaktadır. Hakka kulaklarını tıkayan sağırlar, cahillik ve sapıklıkta kemâle ermeleri sebebiyle bu dâvet ve dâvetçiyle alay ederler. Kim hazır bulunup kulak veren kimselerdense izzet sâhibi ve hamde lâyık olan Allah’ın davetine icâbet eder. İzzet sâhibi Allah’ın huzûruna varmanın câzibesine kapılır, cemâl müşâhedesiyle zâtı idrâk eder ve vuslat sırlarının ganimetlerini elde eder.

Ey genç! Yaşlıların öğüdüne karşı çıkma
Çünkü yaşlının görüşü, gencin bahtından yeğdir

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّٓا اِلَّٓا اَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْنَا
وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلُۙ وَاَنَّ اَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾

59. *(Onlara)* şöyle de: Ey kitap ehli! Yalnızca Allah’a, bize indirilene, daha önce indirilenlere inandığımız ve sizin çoğunuzun da yoldan çıkmış kimseler olduğu için mi bizden hoşlanmıyorsunuz?

Rivayet edildiğine göre yahûdîlerden bir topluluk Rasûlullah

(s.a.)’e dîn hakkında
soru sordular. Hz. Peygamber (a.s.) da: ***“Biz, Allah’a, bize indirilene, İbrâhim’e, İsmâil’e, İshâk’a, Yâ’kub’a, ve oğullarına indirilenlere, Îsâ’ya, Mûsâ’ya ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilenlere îman ettik. Onları birbirinden ayırt etmeyiz. Biz O’na teslim olanlarız.”*** (Âl-i İmran, 3/84) buyurdu.

Îsâ (a.s.)’ın da anıldığını duyunca müslümanlara “Dünyâda ve âhirette dîn mensupları içinde sizden daha nasipsizini, sizin dîninizden daha şerli bir dîni bilmiyoruz” dediler. Bunun üzerine bu âyet indi.

O günahkar yahûdîlere *“şöyle de: Ey kitap ehli! Yalnızca Allah’a, bize indirilene”,*

Kur’ân-ı Mecîd’e, *“daha önce indirilenlere”* Tevrat, İncil ve diğer ilâhî kitaplara *“inandığımız ve sizin çoğunuzun da yoldan çıkmış kimseler olduğu için mi bizden hoşlanmıyorsunuz?”* Yani çoğunuz inatçı, zikredilenlere îmandan çıkmış fâsık kimseler olduğunuz için mi bizden hoşlanmıyorsunuz? Hattâ siz kitabımızın doğruluğunu tasdikleyen kitabınıza îman ediyor olsaydınız Kur’ân’a inanırdınız.

Hepsi fâsık olduğu halde bu sıfatın onların çoğuna isnad edilmesi, çoğunluğun diğerlerini de inatçılığa ve fâsıklığa sürüklemesi sebebiyledir. Sanki âyette şöyle buyurulmaktadır: Siz bizim cihetimizden ancak Allah’a ve O’nun indirdiği bütün kitaplara îman ettiğimiz; bizim îmana gelişimiz, sizin ise îmandan çıkmanız sebebiyle size muhalefet ettiğimiz için hoşlanmıyorsunuz.

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِ ۚ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ
عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ ۚ أُولٰئِكَ شَرٌّ
مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

60. De ki: Allah katında karşılığı bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah’ın lanetlediği ve gazâb ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve şaytana tapanlar çıkardığı kimseler. İşte onların yeri *(durumu)* daha kötüdür ve doğru yoldan daha çok sapmışlardır.

“De ki: Allah katında karşılığı bundan” hoşlanmadığınız îmandan ve mü’minlerden
“daha kötü olanı” Aslında sırf hayırdan ibaret olan fakat sizin şer talakkî ettiğinizi değil, gerçekte şer olanı *“size haber vereyim mi?”* Burada hitap yahûdileredir.

Şeyhzâde şöyle der: İslâm dîninde kötülük olmadığı kesin olarak ma’lumdur. Şu halde burada maksat, mutlak olarak fazlalıktır. *“Allah’ın lanetlediği ve gazâb ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve şeytana tapanlar çıkardığı kimseler.”*

“Allah’ın lanetlediği” Allah’ın lanet ettiği kimseler olan yahûdîlerin dîni demektir. Apaçık âyetleri gördükten sonra inkâr etmeleri ve günahlarda boğulmaları sebebiyle Allah onları rahmetinden uzaklaştırmış ve onlara gazab etmiştir.

“Allah katında karşılığı”, Allah Teâlâ’nın hükmünde sabit olan

cezâsı, karşılığı demektir. *“Mesûbe”* hayrın karşılığı olan mükâfâttır. *“Ukûbet”* ise şerrin cezâsıdır. Âyette kâfirlerle alay için “ukûbet” yerine “mesûbet” kelimesi kullanılmıştır.

Allah Teâlâ yahûdîlerden bir kısmını cumartesi gününe saygı göstermedikleri ve o günün hürmetini ihlal ettikleri için Dâvud (a.s.) zamanında onun bedduasıyla maymunlara dönüştürdü. Bir kısmını da Îsâ (a.s.) devrinde Allah tarafından indirilen sofradan (mâide) yedikten sonra ve apaçık âyetleri gördükten sonra küfre düştüklerinde domuza çevirdi.

Bu iki tür meshin cumartesi gününü ihlal edenler hakkında gerçekleştiği; onların

gençlerinin maymuna, yaşlıların da domuza çevrildiği de söylenmiştir. Bu âyetler inince müslümanlar yahûdîlere: “Ey domuz ve maymunların kardeşleri!” diye hitap etmişler, onlar da utançlarından başlarını önlerine eğmişlerdir.

“Tâğûta, yani şeytana tapanlar”, şeytanın kendilerine güzel gösterip ayarttığı hususlarda ona itâat edenler demektir.

“İşte onların” bu kabahatlerle ve rezilliklerle vasfedilenlerin *“yeri daha kötüdür”* onların ne kadar şerli olduklarına daha açık delalet etmesi için şerlilik onların bulundukları mekana nisbet edilmiştir. *“ve doğru yoldan daha çok sapmışlardır.”* Bu ifade onların dîninin hayırdan uzak sırf şer olduğuna delalet etmektedir. Çünkü onların gittikleri yol dinleridir. Kendileri en sapık insanlar olduklarına göre dinleri de apaçık bir sapıklıktır. “Daha şerli” ve “daha sapık” ifadeleri, onlarda bu sıfatların mutlak olarak fazlalığını bildirir. Yoksa başka şerli ve sapık insanlarla mukâyese için değildir.

Şunu bil ki her sınıf insan sahip olduğu şeylere sevinirken, kendi aleyhine olan şeyler için de başkalarına kızar. Fakat insan her hâl ü kârda Hakk’a tâbî olmalıdır. Çünkü tâbi olmaya layık tek şey odur.

Mü’min mü’mini sever. Muhabbet, güzel ahlâktan ve değerli sıfatlardandır. Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *“Allah’ın peygamberlerden ve şehidlerden olmayan öyle kulları vardır ki kıyâmet günü bunların makamına peygamberler ve şehidler gıpta ederler.”* Bunun üzerine sahâbiler: “Ey Allah’ın Rasûlü, bunlar kimlerdir ve ne yaparlar bize haber ver, belki onlara rastlarız da onları severiz.” demeleri üzerine Hz. Peygamber (s.a.): *“Onlar akrabalık bağı ve menfaat gibi ilişkiler sebebiyle değil, sırf Allah için birbirini seven kimselerdir. Allah’a yemin olsun ki onların yüzleri nur gibidir. Nurdan minberlere çıkarlar. İnsanlar korkarlarken onlar korkmazlar.*
İnsanlar üzüldüğünde onlar üzülmezler.”[14] buyurdu.

Abdullah es-Sâlimî’ye “Allah dostları, diğer kullarından nasıl ayırt edilir?” diye soruldu. O da “Tatlı dil, güzel ahlâk, güler yüz, cömertlik, az îtiraz, özürleri kabul ve bütün mahlukata kemâl üzere şefkat ile.” dedi.

Hâfız şöyle der:

Padişahlık tacını istersen, içindeki cevheri göster Yoksa Cemşid’in, Feridun’un soyundan olmak faydasız

Şeyh Üftâde Efendi şöyle der: Bayrâmiyye ile Halvetiyye arasında ve onlarla Seyyid Buhârî'nin tâbîleri arasında kin ve nefret sürüp gidiyor. Halbuki kin, hak ehline yakışmayan bir şeydir. Bazı vakitlerde üç dört peygamber aynı dönemde yaşadığı halde Hz. Âdem'den Hz. Muhammed (s.a.)'e kadar gelip geçen peygamberlerin aralarında hiçbir kin ve nefretin bulunduğunu duymadık. Aynı şekilde, onlara tâbî olanlar da onlardan hiçbiri hakkında kötü konuşmazlar.

Sa'dî şöyle der:

Gönlüm sevgilinin şefkat evidir,
o kadar Bu yüzden orada
kimseye kin bulunmaz

Bir zât şöyle der: Kalpler üç çeşittir:
1- Dünyâda şehvetlerin etrafında pervâz olup dönen kalpler,
2- Âhiret nimetlerinin çevresinde dönen kalpler,
3- Sidretü'l-müntehâ'da münâcât için uçan kalpler,
Hâfız şöyle der:

Özgür rindlerin himmetinin kölesiyim
Onlar nezdinde iki dünya bir saman çöpü bile etmez

Akıllı insan nefsin karanlıklarından ve hevâsından, şeytandan ve onun vesvesesinden kurtulmak için tevhidle meşgul olmalıdır.

Hz. Ömer (r.a.) bir gence baktı ve şöyle dedi: "Ey genç! Üç şeyin şerrinden korunursan şeytanın şerrinden korunmuş olursun: Laklakından, kabkabından ve zebzebinden." **Esmaî** bunların dil, karın ve edeb yeri olduğunu söyler.

وَاِذَا جَٓاؤُ۫كُمْ قَالُٓوا اٰمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِه۪ ؕ
وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾

61. Onlar size geldiklerinde "inandık" derler. Halbuki yanınıza inkârla girip yine inkârla çıkarlar. Allah onların gizlediklerini daha iyi bilir.

Bu âyet, bir kısım yahûdîler hakkında nâzil olmuştur. Onlar Rasûlullah (s.a.)'in huzuruna gelirler ve münâfıklık yaparak îman ettik derlerdi. *"Onlar size geldiklerinde "inandık" derler."* Hitap, Rasûl (a.s.)'adır. Çoğul olması onu yüceltmek içindir. Ya da o ve yanında bulunan müslümanlar kastedilmektedir. Yani, onlar size geldiklerinde müslüman olduklarını ızhar ederler.

"Halbuki yanınıza inkârla girip yine inkârla çıkarlar." Senden duydukları kendilerine hiç tesir etmez. *"Allah onların gizlediklerini"* küfrü *"daha iyi bilir."* Allah'ın daha iyi bildiği ifade edilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) dışa vuran alametlerden onların münâfık olduğunu tahmin ediyor ve Allah'ın nifaklarını açığa çıkarmasını

bekliyordu.
Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

İyiyi kötüyü farkeden adamla oyun olmaz Hele bu adamın aklı gaibi görür, söylerse! Hiç bir büyü, hiç bir şeytanlık ve hile

Devlet sahibi olanların gönüllerine perde vuramaz

وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۚ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

62. Onlardan çoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne kadar kötüdür!

Ey Muhammed! Kendi gözlerinle *"onlardan"* Yahûdî ve münâfıklardan *"çoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün."* Âyetteki *"ism"* mutlak olarak yalan demektir. Günahta yarıştıklarının ifade edilmesi, onların bu huylarında devamlı olduklarına delalet eder.

Onların yarışmaları, zikredilen şeylerin bir mertebesinden diğerine doğrudur. Nitekim ***"İşte onlar, iyiliklerde yarışırlar."*** (Mü'minûn, 23/61) âyetinde de benzer bir durum söz konusudur. Yani onlar ***"Rabbinizin bağışına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun."*** (Âl-i İmran, 3/133) âyetinde açıklandığı gibi hayrın dışında bulunuyorlar da ona yönelip koşuşuyor değildirler.

Düşmanlık, başkasının hakkına tecâvüz ederek yapılan zulümdür.

"Yaptıkları ne kadar kötüdür!" Bu cümlede hem geçmiş zamanın, hem de geniş zamanın birlikte kullanılması, onların bunu yapmaya devam edeceklerine delalet eder.

لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۚ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

63. Rabbânîler ve hahamların, onları günah söz söylemekten ve haram yemekten menetmeleri gerekmez miydi? İşledikleri ne kadar kötüdür!

Rabbânîler ve hahamlar, İsrâiloğullarının âlimleridir. Ancak, rabbânî, Hakk'a vâsıl olmuş ârif zahid kişidir. Çoğulu " أَحْبَارٌ " olan ve hahamlar diye mana verilen " الْحَبْرُ " ise ilmi ile amel eden makbul âlim demektir.

“Rabbânîler ve hahamların onları”; yani mü’min olmadıkları halde “îman ettik” diyerek *“günah söz söylemekten ve”* çirkin olduğunu bildikleri ve gördükleri halde *“haram yemekten menetmeleri gerekmez miydi?”*

“İşledikleri ne kadar kötüdür!” Bu ifade, önceki âyetin sonundaki *“Yaptıkları ne kadar kötüdür.”* ifadesinden daha ağırdır. Çünkü önceki âyetteki ifade “عَمَلْ ” kökünden gelmektedir. Burada ise san’at kelimesinin de aslı olan “ صُنْعٌ ” kökünden gelmektedir. San’at ise normal bir amelden daha güçlü bir fiildir. Çünkü, bir amel ancak iyice yerleşip kökleşince san’at adını alır. Günah işleyen, düşmanlık yapan ve haram

yiyenlerin günahları yerleşmemiş birer günah sayılırken, kötülüğü yasaklamayı terk edenlerin günahı ise istikrar kazanmış ve kökleşmiş bir günah kabul edilmiştir. Görüldüğü gibi âyette kötülüğü yasaklamada gevşeklik gösteren âlimler açıkça kınanmaktadır.

Şeyh Sa'dî şöyle der:

Elinden nehy-i münker geliyorsa
Elsiz ayaksız sakatlar gibi oturmak
yakışmaz sana Elde ve dilde güç
kalmayınca
Başkasının himmetiyle erkeklik olmaz

Ömer b. Abdülaziz şöyle der: Allah Teâlâ azınlığın yaptığı iş sebebiyle çoğunluğa azâb etmez. Fakat azınlık da olsa bir kısım insanlar açıkça günah işlemelerine rağmen kimse onları bundan nehyetmiyorsa toplumun tamamı cezâyı hakeder.

Şâyet meşâyih ve ulema nasihatı terk konusunda bu şekilde uyarılmasaydı, muhakkıklar Hakk'ı müşâhede ve O'nunla ünsiyette istiğrak halinde oldukları için halkı da'vet ve terbiye ile meşgul olmazlardı.

Üftade (k.s) **Hazretleri** şöyle der: Salik hakikate ulaştığı zaman ya insanları irşad için gönderilir ya da Bayezîd-i Bistâmî gibi ayrılığı düşünmeden daima vuslat hâlinde kalır. Çünkü o, irşadı tercih etmemiştir. Fakat irşad peygamberlerin yoludur. Bütün peygamberler vuslat ve huzur âleminde bırakılmayıp insanları irşad için görevlendirilmişlerdir.

Mesnevî'de Allah Teâlâ tarafından Hz. Peygamber (a.s.)'a hitâben şöyle buyurulduğu hikâye edilir:

Ey şifa! Hastayı terketme
Sağıra kızıp körün sopasını bırakma
Sen demedin mi ki: "Körü yolda
tutup götüren Allah'tan yüzlerce
ecir alır, yüzlerce sevap Kim bir
körü kırk adım götürürse
Günahları bağışlanır, doğru yolu
bulur" Öyleyse bu kararsız
dünyadaki

Körleri katar katar çek
Doğru yolu gösterenin işi budur; sen de doğru yolu gösteren Ahir zamanın yasına, neş'e katansın
Ey takva sahiplerinin imamı!
Bu hayale kapılanları, yakîn makamına kadar götür Derhal korkunç sur sesiyle kalk da
Binlerce ölü, topraktan çıksın

Allah kelimesini yüceltmekten başka bir maksadı olmayan hakikat ehli ve ilmiyle âmil âlimler, söz ve fiillerinde Allah'ın korumasına mazhardırlar.

Hikâye edilir ki, tâbiînden bir zâhid, Halîfe **Mervan b. Hakem**'in eğlence âletlerini kırdı. Yakalanıp halîfenin huzuruna getirildi. Mervan, cezâ olarak onun aslanların önüne atılmasını emretti. Emir yerine getirildi ve zâhid aslanların önüne bırakıldı. Fakat oraya girer girmez hemen namaza başladı. Bir aslan geldi ve kuyruğunu sallamaya başladı. Diğer aslanlar da zahidin çevresine toplandılar ve dilleriyle onu yalamaya başladılar. O namazına devam ediyor hiç aldırmıyordu.

Sabah olduğunda Mervan zâhidi sordu. Aslanların önüne atıldığı, emrinin yerine getirildiği söylendi. Adamlarına: "Gidin bakın, onu yemişler mi?" dedi. Gelip baktılar ki aslanlar zâhidle ünsiyet etmiş, onu parçalamamışlar. Hayret ettiler. Zâhidi oradan çıkarıp tekrar halîfenin huzûruna getirdiler. Halîfe:

"Aslanlardan korkmadın mı? dedi. Zâhid:

"Hayır, gece boyunca düşünmekle meşguldüm. Aslanlardan korkmaya sıra gelmedi." dedi. Halîfe:

"Neyi düşünüyordun?" diye sordu. Zâhid:

"Yanıma gelip beni yalayan bu aslanların salyasının temiz mi, necis mi olduğunu düşündüm. Bu düşüncem, onların korkusunu aklıma getirmedi." dedi. Zâhidin bu hareketleri ve cevâbı halifenin hoşuna gitti ve onu serbest bıraktı. *Nisâbu'l-ihtisab*'da böyle geçmektedir.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ اَيْد۪يهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ
يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَٓاءُ وَلَيَز۪يدَنَّ كَث۪يرًا مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ
اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ كُلَّمَٓا اَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ وَيَسْعَوْنَ
فِي الْاَرْضِ فَسَادًا وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِد۪ينَ ﴿٦٤﴾

64. Yahûdîler, Allah'ın eli bağlıdır *(sıkıdır),* dediler. Dedikleri yüzünden elleri bağlansın ve onlara lanet olsun! Bilâkis, Allah'ın iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun

ki Rabbinden sana indirilen, onların çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Biz onların aralarına kıyâmet gününe kadar *(sürecek)* düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Halbuki Allah bozguncuları sevmez.

Müfessirlerin kaydettiğine göre Allah Teâlâ yahûdîlere bol nimetler ihsan etti. Onlar

insanların en zengini ve en çok refah içinde yaşayanları oldular. Fakat Hz. Muhammed (s.a.) husûsunda Allah'a karşı gelip, onu yalanlayınca Allah onlara olan ihsanını ve nimetlerini kesti.

İşte bunun üzerine *"Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır"* kapalıdır, cimridir *"dediler."* Elin kapalı ve açık olması, cimrilikten ve cömertlikten mecazdır. Bu sebeple hakkında bu ifade kullanılan kişinin elinin olması ve bu elin kapalı ya da açık bulunması gerekmez. Nitekim Allah Teâlâ ***"Elini boynuna bağlama."*** (İsra, 17/29) Yani tamâmen harcamaktan alıkoyup cimri olma, buyurmuştur.

Yahudilerin bu çirkin sözleri üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: *"Dedikleri yüzünden elleri bağlansın."* Yani, elleri hayır yolunda harcamaktan alıkonsun ve cimri olsunlar. Bu sebeple yahûdîler en cimri insanlardır. Onlardan daha cimri bir ümmet yoktur. *"ve onlara lanet olsun!"* Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılıp tardedilsinler.

Bu bedduâ, insanlara öğretmek maksadını taşımaktadır. Yoksa -hâşâ- âcizlik sebebiyle yapılan bir bedduâ değildir. Allah bundan tamâmen münezzehtir.

"Bilakis Allah'ın iki eli de açıktır." Yani, Azîz ve Celîl olan Allah'ın durumu sizin vasfettiğiniz gibi değildir. Bilakis O sonsuz derecede cömert, lütuf ve ihsan sâhibidir. *"İki eli de açıktır"* ifadesi O'nun cömertliğinin sonsuzluğunu gösterir. Çünkü cömertliğin zirvesi, birşey dağıtırken iki eliyle birden vermektir.

Yedullah; Allah'ın eli, mefhumu müteşâbihâttandır. İşitmesi (sem'), görmesi (basar) ve yüzü (vech) gibi O'nun sıfatlarından bir sıfatıdır. Hakikatte *"iki el"* Allah'ın cemâl ve celâl sıfatlarından ibârettir. Hadîs-i şerifte; *"O'nun iki eli de sağ eldir."* buyurulmuştur.[15]

Yeryüzü, O'nun herkese açık sofrasıdır
Bu yağma sofrası, dost düşman, herkesindir

"Dilediği gibi verir." Vermekte tamâmen serbesttir. İrâde ve hikmeti nasıl iktiza ediyorsa ona göre bâzen daraltır, bâzen genişletir. Nitekim hikmeti yahûdîlere isyanları sebebiyle nimetlerini kısmasını gerektirmiştir.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Kötülükte bulundun mu, kork, emin olma
Çünkü yaptığın kötülük bir tohumdur, Allah onu

mutlaka bitirir Birkaç kere O örter, gizler
Ola ki pişman olur, utanırsın diye
Lütfunu meydana çıkarmak için
defalarca örter de Sonradan adaletini
göstermek için cezalandırır Bu suretle
bu iki sıfatının da meydana çıkmasını
Lütfunun muştucu, kahrının da korkutucu olmasını diler

“Andolsun ki Rabbinden sana indirilen” Kur’ân ve onun içindeki hükümler, *“onların çoğunun”* âlimlerinin ve ileri gelenlerinin, *azgınlığını ve küfrünü arttırır.”* Zaten mevcut olan küfür ve azgınlıklarını daha da arttırır. Bu artış ya şiddet ve aşırılık ya da sayı ve çokluk yönünden olacaktır. Şöyle ki, ne zaman bir âyet inse onu yalanlıyorlar, küfürleri inen âyetlerin miktarınca artıyordu. Nitekim sağlıklı bir insanın âfiyetini artıran güzel bir yemek hastaların hastalığını artırır.

“Biz onların aralarına kıyâmet gününe kadar düşmanlık ve kin soktuk.” Yani onları dinlerinde birbiriyle ihtilaflı ve kinli kıldık. Nitekim Allah Teâlâ: ***“Sen onları derli toplu sanırsın, halbuki kalpleri darmadağınıktır.”*** (el-Haşr, 59/14) buyurmaktadır. Onlar kalp ve söz birliğine neredeyse hiç varamazlar.

Âyet, onların azgınlıklarının ve küfürlerinin zikredilmesi sebebiyle onların müslümanlara toplu olarak zarar verecek bir iş için biraraya gelebilecekleri vehmini ortadan kaldırmaktadır.

Düşmanlık, kin tutmaya göre daha husûsî bir anlam taşır. Çünkü her düşman aynı zamanda kindardır. Fakat her kindar düşman değildir.

Yahûdîlerin bir kısmı, cebriyye görüşüne sahiptir. Bunlar kulun fiilini Allah’a nisbet ederler. Kulun bir fiilinin ve iradesinin olmadığını söylerler. Yani insanın hareketleri, sanki cansız varlıkların hareketleri gibidir.

Bir kısmı da kaderiyye görüşüne sahiptir. Bunlar her kulun kendi fiilini yarattığını kabul ederler. Gerek küfrün ve gerekse günahların Allah’ın takdîriyle olmadığını söylerler.

Bir kısmı da Mürcie görüşüne sahiptir. Bunlar büyük günah işleyenler hakkında onlar affedilecekler veya şöyle şöyle cezâ görecekler gibi bir şey söylemezler. Onların hükmünü kıyâmet gününe bırakır, tehir ederler.

Bir kısmı da Müşebbihe görüşüne sahiptirler. Bunlar Allah Teâlâ’yı mahlûkata benzetirler.

“Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa” Yani ne zaman Rasûlullah (s.a.) ile savaşmak ve ona bir kötülük etmek isteseler *“Allah onu söndürmüştür.”* Allah, aralarında tartışma çıkarmak sûretiyle onları geri çekmiş ve kahretmiş, böylece Peygamber (s.a.)’e kötülüklerinin dokunmasına mâni olmuştur.

Mesnevî’de Allah Teâlâ tarafından Hz. Sâhib-i Risalet (a.s.)’a

hitâben şöyle buyurulduğu hikâye edilir:

Kim gönlünden sana karşı bir hile, bir düzen
düşünürse Onun boynunu ben vururum, sen
tasalanma, neşelen Onun körlüğüne
körlükler katarım
O şeker sanır ama ben ona zehir
veririm Alemdeki erkek fillerin
ayaklarına göre Türkmenin kara
çadırı nedir ki?
Ey benim ulu peygamberim

Onun mumu, kasırgama karşı nedir?

“Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar.” Yani, “Savaş için bir ateş yakmak” tâbiriyle ifade edilen husustan farklı olarak İslam’a ve müslümanlara tuzak kurmaya, müslümanlar arasında kötülük ve fitne çıkarmaya çalışırlar. *“Halbuki Allah bozguncuları sevmez.”* Bu sebeple fesad çıkarmak için yaktıkları ateşi söndürür ve onları ancak şer ile cezâlandırır.

Şunu bil ki, Allah insanı ne zaman bayağı tabiatı, zayıf görüşü ve aklı ile başbaşa bıraksa her kap içindekini dışa vurduğu gibi ondan da çirkin sözler ve rezil davranışlar görülür. İşte yahûdîlerin: “Allah’ın eli bağlıdır.” demeleri bu sebeptendir.

Mesnevî’de ne güzel söylenmiştir:

Yerde şeker kamışı mı bitmiş, yoksa sıradan
kamış mı? Her biten ot, bittiği yerin halini,
kabiliyetini bildirir

Hasedciler, insanlara Allah’ın lütfundan bahşettiği nimeti kıskanırlar. Fakat haset onların sadece azgınlıklarını artırır. Nitekim bazen bir toplumun başına gelen musîbet başka bir toplumun faydasına olduğu gibi bir toplum için faydalı olan şey başka bir toplum için musîbet olabilir.

Üftâde (k.s.) şöyle der: Seyyid Buhârî’nin (Emir Sultan) cemaati bizi kıskandılar. Hattâ silahla öldürmeye niyetlendiler. Kendi tarîkatlerinin usûlü üzere kahırla ilgili isimleri aleyhimize vird edindiler. Ben fitneyi uyandırmamak için onlarla kavga etmedim. Bir gün rüyâda Seyyid Buhârî’nin câmisine yakın bir yerde yolumu büyük bir suyun kestiğini, geçmek için ancak çok dar bir yol olduğunu, câmiye yaklaştığımda ise sudan eser kalmadığını gördüm. Aradan fazla geçmeden bu tarikat mensuplarından bir çok insan öldü. Halbuki ben onların aleyhine hiçbir teşebbüste bulunmamıştım.

Hikâye edilir ki **Mevlânâ Celâleddîn Rûmî**, Şemseddin Tebrîzî’den ayrıldıktan sonra Salâhaddin Zerkûb’un yanında meşgul olmaya başladı. Mevlânâ’nın tâbîlerinden bir kısmı bunu duyunca

onu öldürmek istediler. Bunun üzerine Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'i Salâhaddin'e gönderdi. Şeyh Salâhaddin şöyle dedi: Allah bana öyle bir kuvvet verdi ki bununla göğü yere indirebilirim. Şayet istersem Allah'ın izni ve kudretiyle onları mahvedebilirim. Fakat bize yakışan onların ıslâhı için duâ etmektir. Şeyh Salâhaddin duâ etti, Sultan Veled de âmîn dedi. Bunun üzerine o kimselerin kalpleri yumuşadı ve istiğfar ettiler.

Allahım! Seçkin kullarının yüzü suyu hürmetine bizi kötü sıfatlardan ve kötü ahlâktan kurtar. Sen her şeyi yaratan, her şeye kadir olansın.

❀

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَاَدْخَلْنَاهُمْ
جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾

65. Eğer ehl-i kitap îman etmiş ve *(kötülüklerden)* sakınmış olsalardı, onların kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere sokardık.

"Eğer ehl-i kitap" olan yahûdî ve hristiyanlar inanılması gereken şeylere *"Îman etmiş ve"* yalancılık, haram yeme gibi günahlardan *"sakınmış olsalardı, onların kötülüklerini örter"* Onları affeder, bağışlardık. Böylece azaptan kurtulurlardı. *"Ve onları"* ebediyyen kalmak üzere *"nimeti bol cennetlere sokardık."* Böylece sevaba nail olurlardı.

Âyette, İslâm'ın ne kadar büyük olursa olsun kendisinden önceki günahları silip götürdüğüne ve ehl-i kitâbın müslüman olmadıkça cennete giremiyeceklerine dikkat çekilmektedir.

❀

وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا
مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَث۪يرٌ مِنْهُمْ
سَٓاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

66. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden kendilerine indirileni *(Kur'ân'ı)* doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi. İçlerinde ılımlı bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!

"Eğer onlar" Tevrat'ın ve İncil'in ahir zaman peygamberiyle ilgili hükümlerine ve Allah'ın onlardan aldığı diğer ahidlere uygun hareket ederek *"Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden kendilerine"* kendi kitaplarını tasdikleyici olarak *"indirileni"* Kur'ân'ı *"doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden hem de ayaklarının altından yerlerdi."* Yani Allah onlara göklerin ve yerin bereket kapılarını açarak, rızıklarını bollaştırırdı.

Âyette *"doğru dürüst uygulamak"* olarak tercüme edilen "ikame etmek" aslında bir şeyin hukukûna ve hükümlerine tam olarak riâyet

etmektir. Meselâ namazı ikame etmek, onu bütün şart ve rükünlerine riâyet ederek kılmaktır.

Kur’ân’dan *“Rablerinden kendilerine indirilen”* diye bahsedilmesi, yahudilerin kendilerine de indirilmiş bir kitap olmadığı şeklindeki iddiâlarının bâtıl olduğunu beyan etmek içindir.

Yine âyet-i kerîmede İsrailoğullarına gelen belâ ve musîbetlerin kendi kazandıkları günahlar sebebiyle olduğuna, feyyaz-ı mutlak olan Cenâb-ı Hakk’ın ihsanında kusuru

olmadığına da dikkat çekilmektedir.
Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Kendine gel de, eğer sana gönül gerekse,
dikkat et Çünkü her işin ardından senin için
bir şey meydana gelir Nükteleri, remizleri
anlamadığın için
Bu belâ sana aptallığından gelir

Sanki "Acaba onların hepsi îman etmiyor, günahlardan sakınmıyor ve kitapları gereğince uygulamıyorlar mı?" diye sorulmuş ve cevap olarak şöyle buyurulmuştur: *"İçlerinde"* Abdullah b. Selam ve onun gibi îman eden yahûdîlerden ve îman eden hristiyanlardan kırk sekiz kişi gibi *"ılımlı bir zümre"* aşırı gitmeyen, geri de kalmayan âdil bir topluluk *"vardır".*

"Ilımlı" olarak tercüme edilen âyetteki " مُقْتَصِدَةٌ " kelimesinin masdarı olan " اِقْتِصَادٌ ", lügatte "ifrat ve tefrite sapmadan orta yolu tutmak" anlamındadır.

"Fakat çoğunun" hakkında söylenebilecek olan şey *"yaptıkları ne kötü!"* olduğudur. Bu ibare, taaccüb ifade etmektedir. Yani inat, büyüklük taslama, tahrif ve ondan yüz çevirme gibi ne de kötü işler yapıyorlar!

Yine âyet-i kerime takvânın, rızık genişliğine, dünyâ ve âhiret mutluluğuna sebep olduğunu beyan etmektedir.

Abdullah el-Kalânsî başından geçen bir olayı şöyle anlatır: Bir sefer sırasında şiddetli bir rüzgar çıktı, deniz azgınlaştı. Gemidekiler duâ ediyor, adaklar adıyorlardı. Benden de adak adamamı istediler. Ben dünyâdan vazgeçmiş biri olduğumu söyledimse de dinletemedim. Bunun üzerine "Eğer Allah beni bu musibetten kurtarırsa asla fil eti yemeyeceğim." diye adak adadım. Onlar: "Kim fil eti yiyor ki, sen onu kendine haram kılıyorsun?" dediler. Ben: "Aklıma böyle geldi." dedim.

Gemiden bir grup insanla kurtulduk. Bilmediğimiz bir sâhile çıkmıştık. Ne yapacağımızı, nereye gideceğimizi bilemez bir haldeydik. Yiyeceğimiz de yoktu. Açlıktan bîtap bir haldeyken bir de baktık ki bir fil yavrusu yakınımıza kadar gelmiş. Arkadaşlarım hemen onu kesip hepsi etini yediler. Ben ise ahdimde durmak için

etten yemedim. Bu hâlin ıztırar (mecbûriyet) hâli olduğunu ve mutlakâ yemem gerektiğini söylediler. Israr ettilerse de ben yine yemedim. Bilâhere arkadaşlarım uykuya daldılar.

Bu arada anne fil bizim bulunduğumuz yere geldi. Yavrusunun kemiklerini görünce bizi teker teker koklayıp kimde yavrusunun kokusunu aldıysa onu ezip geçmeye başladı. Beni de kokladı. Etten yemediğim için bana bir zarar vermedi. Hattâ koca fil âdetâ bana sırtıma bin der gibi önümde eğildi. Ben sırtına binince de hızla yürümeye başladı. Gece boyunca gittik. Sabaha yakın beni bir yerde indirdi. Seher vakti olduğum yerde dururken bir grup insana rastladım. Beni evlerine götürdüler, ağırladılar. Bir tercüman

vasıtasıyla başımıza gelenleri anlattım. Bizim çıktığımız sahil ile onların bulundukları yerin sekiz günlük mesafe olduğunu söylediler. Halbuki ben o mesâfeyi bir gecede katetmiştim.

Bu hikâyeden de açıkça anlaşılacağı gibi takvâ ve ahde vefâ kişinin hem dünyâsını, hem dînini mâmur eder. Basit görülse bile bir tek şehvet, ardında büyük sıkıntılar ve üzüntüler bırakır. Hattâ yukarıda anlatılan hikâyede olduğu gibi bâzen insanı helâke bile götürebilir.

Bil ki *"şüphesiz hem üstlerinden ve hem de ayaklarının altından yerlerdi."* âyeti Rahmân'ın bağışlaması (vehbî) ve insanın çalışması (kesbî) ile elde edilecek şeylere işaret etmektedir. Kim bildiğiyle amel eder ve hak yolunda bütün gücüyle çalışırsa zevk ve müşahedenin çeşitli mertebelerine ulaşır. Böylece iki cennete sahip olur: Biri amel cenneti ve diğeri lütuf cenneti. Bu da makbul olan mânevî rızıktır.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Bu ağzını kapadın mı, başka bir ağız açılır O ağız, sır lokmalarını yer yutar
Bedenini şeytan aslanından kurtarabilirsen Allah'ın sofrasından nice nimetler yersin

Allahım, lütuf ve ihsânının feyzini üzerimizden eksik etme.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۖ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا
بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ۚ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

67. Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.

"Ey Rasûl!" kullarımın maslahatlarıyla ilgili *"Rabbinden sana indirileni"*n tamamanı *"tebliğ et"* Bu âyet, ifşâsı yasak olan bazı ilâhî

sırların bulunmadığı anlamına gelmez. **Ebû Hüreyre** (r.a.) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.)'den iki kap ilim öğrendim. Bunlardan birisini herkese yaydım. Fakat ikincisini yayacak olsam şu boğazım kesilir."*[16] Doğrusu şerîatle ilgili hususların herkese tebliğ edilmesi gerekir. Fakat ma'rifet ve hakikatle ilgili olanlar husûsîdir. Herkese anlatılmaz. Sadece ehil olanlara anlatılır. Bunlar tebliğ edecek olan kimsenin elinde erbâbına ulaştırılması gereken birer emânettir.

Başıma bir kötülük gelir korkusuyla sana indirilenin tamamını tebliğ etmeyerek *"Eğer*

bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun". Çünkü bir kısmını gizlemek, tamâmını gizlemek gibidir. Risalet vazifesi ancak dil ile tebliğ ederek îfâ edilebilir. Bu sebeple korksa bile vazifeyi terketme ruhsatı yoktur.

Bu husus ikrah hâlinde sözlü olarak yapılan talâk (boşanma) ve köle âzâdının geçerli olduklarının da delilidir. Çünkü bu tasarruflar kalp ile değil sözle sabit olur. İkrah hâli, dilin sözlü tasarrufuna mâni olmadığı gibi nefâzına (yürürlüğüne) da mâni değildir. Nitekim *et-Teysîr'*de böyle geçmektedir.

"Allah seni insanlardan korur." Bu ifade, Allah Teâlâ'nın korkmasın, çekinmesin diye Peygamberi'ne (a.s.) verdiği bir emandır. Nitekim rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.) Medîne'ye gelince yahûdîler ona: "Ya Muhammed! Biz kalabalık ve güçlü bir topluluğuz, dâvândan dönmezsen seni öldürürüz. Eğer dönersen sana izzet ve ikramda bulunuruz." dediler. Yahûdîlerin bu tehdîdinden sonra Muhacirler'den ve Ensar'dan yüz kişi Hz. Peygamber (a.s.)'ı korumaya aldılar. Onunla berâber oturuyor, kalkıyor, o nereye gitse berâberinde gidiyorlardı. *"Allah seni insanlardan korur"* âyeti inince Allah'ın kendisini yahûdîlerin ve başkalarının entrikalarından koruduğunu anlayarak korumalığını yapan Muhâcirler'e ve Ensar'a *"Artık evlerinize dönün, Allah beni yahûdîlerden koruyacaktır."*[17] buyurdu.

Bundan sonra Rasûlullah (s.a.) sabah-akşam, gece-gündüz yalnız dolaşıyor ve Medîne vâdilerine ve dilediği her yere yalnız başına gidiyordu. Düşmanlarının çokluğuna, yardımcılarının azlığına aldırmıyordu. Çünkü onu Allah koruyordu.

Hz. Peygamber (s.a.)'in savaşta yara alması ve dişinin kırılması bu emandan öncedir. Yahut da Allah'ın taahhüt ettiği bu koruma, öldürülmekten korumaktır. Nitekim Allah Teâlâ bu hususta korumuştur. Peygamber (a.s.)'ın başına gelen diğer bela ve sıkıntılar ise diğer peygamberlerin ve velilerin karşılaştıkları türdendir.

Kirmânî şöyle der: Peygamberlerin başına gelen bela ve musibetler, onların büyük ecirlere nail olmalarını temin etmek, onların da birer beşer olduklarını, başlarına dünyevî sıkıntıların ve bedenlerine rahatsızlıkların gelebileceğini, onların da yaratılmış olduklarını, bu sebeple gösterdikleri mucizelerle insanların kendilerinde ilahlık vasfı bulunduğu vehmine kapılarak azıtıp,

sapıtmamaları için gelmiştir.

Hz. Peygamber'in düşman şerlerinden korunmasının sebebi şudur: *"Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez."* Yani sana yapmayı düşündükleri kötülükleri başarmaları mümkün değildir.

Âyette Allah'ın dînini kendilerine tebliğ için gönderilen rasul ve nebileri yalanlayan, kabul etmeyen; velîleri inkar eden ve kendilerini Allah Teâlâ'ya ulaştırmaları için onların velâyetlerine sarılmayan bir topluluğu Allah Teâlâ'nın kendi Hazreti'ne ulaştırmamasının sünnetullahdan olduğuna işaret edilmektedir. ***"Allah'ın öteden beri devam edegelen kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişik bulamazsın."*** (el-Feth, 48/23)

Yine âyette işaret edilmektedir ki, yaratan, emrine imtisâl edeni yaratılanın şerrinden korur. Nitekim hicret esnâsında mağarada Hz. Peygamber (a.s.) ve Ebû Bekir Sıddîk

(r.a.)'ı korumuştu. Allah, kendi emrine imtisal edeni koruduğu gibi Rasûlü'nün (a.s.) şefâatine sığınanı da korur ve doğru yola iletir.

Hikâye edildiğine göre Rasûlullah (s.a.)'in âzâdlı kölesi Sefîne,[18] Rum diyarında orduyu kaybetmiş ve esir edilmişti. Sonra kaçarak orduyu aramaya başladı. Birden karşısında bir aslan olduğunu gördü. Aslana: "Ey hayvanların kralı, ben Rasûlullah'ın âzâdlısıyım. Maksadım da şöyle şöyledir." dedi. Aslan sanki söylenenleri anlıyor gibi kuyruğunu sallayarak yanına geldi. Orduyu bulana kadar berâber yürüdüler. Orduyu görünce de aslan geri dönüp gitti.

Sa'dî, *Bostan*'da şöyle der:

Birini gördüm nehir
kenarında Bir kaplana
binmiş, yanıma geldi
Onu görünce öyle bir dehşete
kapıldım Korkudan oraya
çakıldım kaldım Gülerek elini
dudağına koydu
"Ey Sa'dî! Şaşırma" dedi
Sen de boyun eğersen
Hakk'ın emrine Senin emrinin
dışına çıkmaz kimse Seni dost
bilen yüce Hâlik
Düşman eline bırakmaz seni

Câbir (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.) gazvelerinden biri esnasında bir vâdîde konakladı. Sahâbîler ağaçların altında gölgelenmek ve istirahat etmek için etrafa dağıldılar. Rasûlullah (a.s.) da kılıcını bir ağacın dalına asarak gölgesine girdi. Birden Rasûlullah (s.a.)'in bize seslendiğini duyduk. Yanına vardığımızda bir bedevînin de orada olduğunu gördük. Buyurdular ki:

"Bu adam ben uyurken kılıcımı almış. Gözümü açtığımda onu kılıcı çekmiş halde karşımda buldum. Bana: "Şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?" dedi. "Allah" dedim. Kılıç elinden düşüverdi. Bu sefer kılıcı ben aldım ve ona: "Asıl şimdi seni benden kim kurtaracak?" dedim. "Bana karşı hayırlı ol." dedi.

Râvinin bildirdiğine göre Peygamber (a.s.) bu bedevîye: *“Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim onun elçisi olduğuma şehâdet eder misin?”* dedi. Bedevî: “Hayır, ancak seninle savaşmayacağıma ve seninle savaşanlara yardım etmeyeceğime dair sana söz veriyorum.” dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü adamı serbest bıraktı.[19]

Burada, Allah Rasûlü (a.s.)’ın tevekkülünün, “Allah seni insanlardan korur.” hükmünü tasdîkinin kemâl hâlinde olduğuna ve kötülüğe iyilikle karşılık vermeyi sevdiğine işaret vardır. **İbn-i Melek**’in *Şerhu’l-Meşârık* adlı eserinde böyle geçmektedir.

❀

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقٖيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجٖيلَ
وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْۜ وَلَيَزٖيدَنَّ كَثٖيراً مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ طُغْيَاناً وَكُفْراًۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴿٦٨﴾

68. De ki: Ey Kitap ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabb'inizden size indirileni hakkıyle uygulamadıkça, bir şey üzerinde değilsiniz. Rabb'inden sana indirilen, onlardan çoğunun azgınlık ve inkârını artıracaktır. Sen o kâfirler toplumu için üzülme.

Yâ Muhammed! Yahûdî ve hristiyanlara *"de ki: Ey kitap ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabb'inizden size indirileni hakkıyle uygulamadıkça"* geçersizliği ve bozukluğu açıkça ortaya çıktığından "şey" diye isimlendirmeye lâyık ve din sayılabilecek *"bir şey üzerinde değilsiniz."*

Hz. Muhammed (a.s.)'a inanmak ve verdiği hükümlere boyun eğmek de Tevrat'ı ve İncil'i hakkıyla uygulamaya dâhildir. Çünkü tüm ilâhî kitaplar mucizelerle desteklenen bir zâta îmânı ve tâatı emreder. Tevrat ve İncil'i uygulamaktan maksat, bütün dinlerde ortak olan esaslarının (usûl) ve neshedilmemiş fer'î hükümlerinin (furû') uygulanmasıdır.

"Rabb'inizden size indirilen" cümlesiyle Kur'ân-ı Kerim kastedilmektedir ki onu uygulamak ona inanmakla olur. Kur'ân'ın indirilmesinin ehl-i kitâba nisbet edilmesi, onların Kur'ân'ın İsrâiloğulları'na da indirilmediğini iddiâ ediyor olmalarıdır.

Ey Muhammed! *"Rabb'inden sana indirilen"* Kur'ân, *"onlardan çoğunun"* onların âlimlerinin ve ileri gelenlerinin eski küfürlerine ilâve olarak *"azgınlık ve inkârını artıracaktır. Sen o kâfirler toplumu için üzülme."* Tebliğ ettiğin ve sırf hayır olan şeylerin onların azgınlık ve küfrünü artırmasına mahzun olma. Çünkü bunun zararı onlara aittir. Sen tebliğ ederek vazifeni yapıyor, ecrini alıyorsun. Onlara mukabil sana tâbî olan mü'minlere bakarak gönlünü ferah tut.

❀

Âyette şu husûsa işaret vardır: Din hem zâhirî, hem bâtınî hükümlerden oluşur. Yani zâhiri amellerle süslemek, iç dünyâyı

(bâtını) da hal ile donatmak dînin özüdür. Bu öze ulaşmak da ancak şu iki mukaddimeyi yapmak ve şu dört neticeyi elde etmekle mümkündür:

Mukaddimeler, ilâhî cezbe ve şeyhin terbiyesidir. Neticeler ise şunlardır:

1- Dünyâ ve dünyâya ait her şeyden yüz çevirmek,
2- Sıdk ile Hakk'a yönelmek. Bu ikisi ilâhî cezbenin netîceleridir.
3- Nefsi kötü ahlâktan arındırmak,
4- Kalbi ilâhî ahlâk ile süslemek. Bu ikisi de nübüvvet kuvvetinin yardımıyla şeyh

terbiyesinin neticeleridir.

“Kâfirler toplumu”, dînin sadece zahirine takılıp kalan, bunun dışında bir gaye tanımayan inkâr ehlidir. İşin aslı böyle değildir. Çünkü her zâhirin bir bâtını vardır.

Mesnevî’de ne güzel söylenmiştir:

Her şeyin faydası içinde
gizlidir, İlaçta faydanın içinde
gizli oluşu gibi.

İnkâra sevkeden ise hasettir. Nitekim hased yahûdi ve hristiyanları hakkı inkara götürmüştür. Onun için nefsi haset gibi kötü sıfatlardan arındırmak gerekir.

❀

Hikâye edilir ki, **Fudayl b. İyâd**’ın talebelerinden biri ölüm döşeğinde yatarken şeyhi Fudayl yanına geldi, baş ucuna oturdu ve Yâsin sûresini okudu. Talebe: “Üstadım bunu okuma” dedi ve sustu. Bunun üzerine şeyh, kelime-i tevhîdi telkin etti. Talebe ise: “Ben bunu söylemem. Çünkü ben ondan uzağım”, dedi. Bu hal üzere de öldü.

Fudayl kırk gün evine kapandı ve ağladı. Bir gece rüyâsında vefât eden o talebesinin cehenneme sürüklendiğini gördü. Ona: “Allah senden ma’rifeti nasıl aldı da bu hâle düştün? Halbuki sen benim en bilgili talebemdin.” dedi. Talebe şöyle dedi: “Üç şey sebebiyle ben bu hale düştüm: *Birincisi*, laf taşıma. Çünkü ben arkadaşlarıma sana söylediklerimin tersini söylerdim. *İkincisi*, hased. Çünkü ben arkadaşlarımı kıskanırdım. *Üçüncüsü*, benim bir hastalığım vardı. Tabibe gittim. Bana: “Her sene bir kadeh şarap iç. Eğer içmezsen hastalığın devam eder.” dedi. Ben de şarap içiyordum. İşte bu üç şey sebebiyle şimdi bu haldeyim.”

Bizim tâkâtimizin yetmeyeceği gazâbından Allah Teâlâ’ya sığınırız. *Minhâcü’l- âbidîn’*de böyle geçmektedir.

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِؤُنَ وَالنَّصَارٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

69.Îman edenler ile yahûdîler, sâbiîler ve hristiyanlardan

Allah'a ve âhiret gününe *(gerçekten)* inanıp iyi amel işleyenlere asla korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

Aslında münâfık olup da sadece dilleriyle *"îman edenler ile"* yahûdîlik dînini kabûl etmiş olan *"yahûdîler",* hristiyanlardan bir grup olan, kendilerine "sâibûn" da denilen, kalpleri cehalete meyletmiş olan *"sâbiîler ve hristiyanlardan Allah'a ve âhiret gününe"* gerçekten *"inanıp iyi amel işleyenlere asla korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."*

Sâbiîler hristiyanların bir grubudur. Alâmet olarak başlarının ortalarını traş edip kenarlarını bırakırlar. Bunlar hakkında geniş bilgi Bakara sûresinde verilmişti.

Âyette zikredilen gruplar içerisinde sâbiîler en sapık olandır. Sahih bir îman ile îman edip sâlih amel işlemeleri hâlinde tevbeleri kabul edilip günahları bağışlanıyorsa, diğerlerinin tevbesi öncelikle kabul edilir.

İşte bu gruplardan her kim hâlis bir îmanla *“Allah’a ve âhiret gününe inanıp”* îmanın gereği olarak *“iyi amel işleyenlere”* kâfirler cezâdan korkarken *“asla korku yoktur ve”* ömürlerini boş yere zâyi edip sevapları kaçıranlar üzülürken *“onlar üzülmeyeceklerdir.”* Maksat onlara ebediyyen korku ve hüzün olmayacağını beyandır.

Haddâdî tefsîrinde şöyle der: “Mü’minlerin mahzun olmayacağını bildiren bu âyet bir kısım müfessirleri, âhirette mü’minler için üzüntü ve korku olmayacağı, görüşüne sevketmiştir. Bu âyetin bir benzeri şu âyettir: ***“Şüphesiz, Rabb’imiz Allah’tır deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara: “Korkmayın, üzülmeyin, size va’dolunan cennetle sevinin, derler.”*** (Fussılet, 41/30)

Bazı müfessirlere göre ise mü’minler şu âyetlerde belirtildiği üzere kıyâmet günü hem üzülürler, hem korkarlar: ***“Onu gördüğünüz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutur, her gebe kadın çocuğunu düşürür...”*** (el-Hacc, 2/2)

“İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar.” (Abese, 80/34-36)

Peygamber (s.a.): *“Kıyâmet günü insanlar yalın ayak ve çıplak olarak haşrolunur.”* buyurdu. Hz. Âişe (r.a.) “Bu ne kötü bir durumdur.” deyince: *“Ya Âişe Allah Teâlâ’nın* ***“O gün, herkesin kendine yetip artacak bir derdi vardır.”*** (Abese, 80/37) *buyurduğunu işitmedin mi?”* buyurdu.[20]

Bu ikinci görüşü kabul edenler şöyle derler: O gün mü’minlerin yaşayacakları hüzün geçici olduğu ve devamlı olmadığı için Allah Teâlâ bu âyette hüznü mü’minlerde yok saymıştır. (Haddâdî’den yapılan nakil burada bitiyor.)

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Korkanı emin ederler, korkanın gönlünü
yatıştırırlar “Korkmayın” sözü, korkanlara

sunulan hazır yemektir Ve bu yemek tam
onlara layıktır
Korkusu olmayana nasıl “Korkma!” dersin?
Niye ona ders veriyorsun? O, derse muhtaç değil ki

Bil ki evliyâullah ellerinden hiçbir şey gelmediği durumlarda bile korku nedir bilmezler. Çünkü onlar Kur’ân’ın hem zâhirî ve hem de bâtınî hükümlerini yerine getirirler. Riyâzat, mücâhede, nefsin isteklerine muhâlefet ve hevâyı zaptetmek gibi zorluklara göğüs gerdiklerine üzülmezler. Yine başlarına gelen belâ, sıkıntı, musîbet ve âfetlere mahzun olmazlar. Onlar bilmeden bir şeyi tâkip etmek demek olan taklitten kurtulmuş, tahkîke ulaşmışlardır. Mükellefiyetlerin ağırlığı onlardan kalkmıştır. Onlar

her hallerinde Allah'la berâberdirler. Şu halde mü'mine düşen, âdî vasıflardan ibaret olan kalbinin hastalıklarını tedâvî etmek, nifaktan kurtulup muvaffak olanlara dâhil olmaktır.

İbrâhim Havvâs (k.s) şöyle der: Kalbin devâsı şu beş şeydedir:

1- Kur'ân'ı düşünerek okumak,
2- Karnı boş bulundurmak,
3- Geceyi ihyâ etmek,
4- Seher vakti Allah'a yalvarıp yakarmak,
5- Sâlihlerle oturup kalkmak.

Şeyh Hüdâyî Hazretleri (k.s.)'de şöyle der: Biz hakikatte ıslah edenin Allah Teâlâ olduğunu söyleriz. Fakat bu yolda en tesirli şey zikirdir. Zîrâ Allah Teâlâ buyurmaktadır: ***"Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."*** (er-Ra'd, 13/28)

Hz. Ali (r.a.)'a şöyle buyurur: "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki İslâm'ın sadece ismi, Kur'ân'ın sadece resmi kalacak. Mescidleri îmar edecekler. Halbuki o mescidler Allah'ın zikri bakımından harap olacak. Bu zamanın en şerlileri âlimleri olacak. Çünkü, fitnenin başı da sonu da onlardır."

Sa'dî şöyle der:

Ne kadar ilim öğrensen
de Amel etmezsen eğer,
cahilsin Ne muhakkik
olur, ne de bilgin Sırtı
kitap yüklü bir hayvan
O beyinsizde ne ilim var ne de
hüner Üzerinde ya odun var
ya da defter

Bil ki, ilimlerin özü Allah'ı bilmektir. Bunun dışındakiler bu bilgiyi süsleyen, güzelleştiren şeylerdir. Her ilim bizzat bir kemaldir. Ancak aslolan bilmek değil, amel etmektir. Zîrâ, amel etmeden sırf okumak bir şey ifade etmez, bir fayda getirmez. Muvaffakiyetin kendisine yoldaş olduğu kişiye ne mutlu...

لَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنٖى اِسْرَٓائٖلَ وَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ رُسُلًا ۜ كُلَّمَا جَٓاءَهُمْ
رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُهُمْ ۙ فَرٖيقًا كَذَّبُوا وَفَرٖيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

70. Andolsun biz İsrâiloğulları’ndan söz aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediği birşey getirdiyse onlardan bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürüyorlardı.

“Andolsun biz İsrâiloğulları’ndan” tevhîde inanacaklarına ve Tevrat’ta emredilen

diğer hükümlere uyacaklarına dair *“söz aldık ve onlara”* uyarıda bulunacak ve dinlerini öğretecek çok sayıda ve değerli *“peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediği”* hevâlarına uymayan hükümler, meşakkatli teklifler gibi *“bir şey getirdiyse”* ona isyan ve düşmanlık ettiler. “Onlara nasıl isyan ettiler?” şeklindeki mukadder bir soruya da şöyle cevap verilmektedir: *“Onlardan bir kısmını”* peygamberlerden bir kısmını başka bir zarar vermeden sadece *“yalanladılar, bir kısmını da”* Zekeriyyâ ve Yahyâ (a.s.) gibi peygamberleri yalnız yalanlamakla kalmayıp *“öldürüyorlardı.”*

وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

71.Bir fitne kopmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah onların tevbelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

“Bir fitne kopmayacak zannettiler de” Yani İsrâiloğulları peygamberleri yalanlamalarının ve öldürmelerinin neticesinde Allah Teâlâ’nın kendilerini belâya ve azâba dûçar etmeyeceğini zannettiler. İşte bu düşünceyle peygamberleri yalanladıkları ve öldürdükleri için hatâlı olduklarına inandıkları halde böyle zannetmelerinin sebebi şuydu: ***“Biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz.”*** (el-Mâide, 5/18) diyorlardı ve bu öldürme ve yalanlama sebebiyle hak ettikleri azâbı geçmişlerinin ve atalarının peygamber olmasının kendilerinden uzaklaştıracağına inanıyorlardı.

Bu düşüncelerini müteakiben de *“kör ve sağır kesildiler.”* Kendilerini Allah’ın azâbından emin gördüler, türlü azgınlık ve fesatlara devam ettiler. Sanki kendilerine peygamber gelmemiş, sanki onlara doğru yolu göstermemiş gibi dîni görmezden geldiler. Önünü göremeyen kör gibi hareket ettiler. Peygamberlerin kendilerine duyurduğu hakkı duymazlıktan geldiler. Hiçbir şey duymayan sağır gibi hareket ettiler. Böyle olunca da peygamberlere yapacaklarını yaptılar.

Ebussuud Efendi şöyle der: Bu, İsrâ sûresinde İsrâiloğulları’nın çıkaracakları bildirilen iki fesadın (bk. el-İsra, 17/14) ilkidir. Bu ilk fesatlarında Tevrat’ın emirlerini terkedip haramlara dalmışlar ve

Şuayb (a.s.)'ı öldürmüşlerdi. Bir başka rivayete göre ise Ermiyâ peygamberi hapsetmişlerdi.

Bâbil'de Buhtunnasr'ın esâreti altında son derece zillet içerisinde uzun bir zaman kaldıktan sonra tevbe edip bu hallerinden döndükten *"sonra Allah onların tevbelerini kabûl etti."* AllahTeâlâ Farslı büyük bir hükümdarı, Beytü'l-makdis'i tamir etmesi ve Buhtunnasr'ın esir aldığı İsrâiloğulları'ndan geri kalanları kurtarması için Kudüs'e gönderdi. O, onları vatanlarına geri getirdi. Köşe bucağa dağılanlar da döndüler. Otuz senede Kudüs'ü îmar ettiler, çoğaldılar ve önceden olduklarından daha iyi hâle geldiler. *"Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu."* Bu, İsrailoğulları'nın çıkaracakları

bildirilen iki fesâdın (bk. el-İsrâ, 17/14) sonuncusudur. Bu ikinci fesatları, Zekeriyyâ ve Yahyâ (a.s.)'ı öldürme cür'etini göstermeleri ve Îsâ (a.s.)'ı öldürme teşebbüsünde bulunmalarıdır.

Haddâdî der ki: İkinci defâda *"içlerinden çoğu"* buyurulması, hepsinin küfre düşmediği, çoğunun küfre düştüğü anlamına gelir. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Hepsi bir değildir. Ehl-i kitap içinde istikâmet sâhibi bir topluluk vardır."*** (Âl-i İmrân, 3/113) ve ***"İçlerinde mu'tedil bir topluluk vardır."*** (el-Mâide, 5/66) buyurmuştur.

"Allah onların yaptıklarını görmektedir." Onları amellerine göre cezâlandırır. Onlar bu bâtıl zanna nereden kapıldılar? Bu birinci defâda meydana geldi. Allah onlara Buhtunnasr'ı musallat etti. O da Beytü'l-makdis'i istilâ etti ve orada yaşayıp Tevrat okuyan kimselerden kırk bin kişiyi kılıçtan geçirdi. Kalanlarını da esir olarak yanında götürdü. Orada son derece hor ve hakir olarak kaldılar. Sonunda samimi olarak tevbe ettiler de Allah onları, kendileri hakkında anlatılan iyi hâle geri çevirdi.

Sonra tekrar fesatçılığa başladılar. Allah üzerlerine Farslılar'ı gönderdi. İran prenslerinden Bâbil kralı onlarla savaştı ve onlara yapacağını yaptı.

Şunu bil ki, nefis Rabb'iyle arasındaki ahdi unutmaya ve nimete nankörlük etmeye meyyaldir. Halbuki insan nâil olduğu nimetleri asla unutmamalıdır. Çünkü insan âdetâ nimetler denizinde yüzer. Meselâ peygamber göndermek, kulları doğru yola irşâd etmek, yağmur yağdırmak, yeryüzünü bitkilerle donatmak, bedeni sıhhatle, kalbi de kendine mahsus bir kısım kuvvetlerle donatmak, engelleri ortadan kaldırmak ve hayırlı bir işin sebeplerini hazırlamak, bütün bunlar büyük nimetlerdendir ve daima bunlara şükür edilmesi gerekir.

Anlatıldığına göre **Hz. Ömer** devrinde **Danyal** (a.s.)'ın yüzüğü bulunmuştu. Yüzüğün üzerinde aralarında bir insan bulunan iki aslan resmi vardı. Aslanlar, aralarındaki insanı yalıyorlardı. Bunun sebebi şuydu:

Buhtunnasr Kudüs'ü işgal edince çocukları toplamış ve toplu olarak katletmişti. Bir çocuk olan Danyal'i de annesi belki kurtulur ümidiyle bir ormana attı. Allah da ona bir erkek ve bir dişi aslan musahhar kıldı. Erkek aslan onu korur, dişisi emzirir, ikisi berâber

onu yalardı. İşte Danyal (a.s.) büyüyünce nâil olduğu bu nimeti sürekli olarak hatırlamak için yüzüğüne bahsedilen resmi kazımıştı.

Âhiret yolunu katetmek için meşakkatlere katlanmak, yüce Yaratıcıyla arasındaki hukûka riâyet etmek, kulluk vazifelerini yerine getirmek gereklidir.

Fudayl b. İyâd'ın şöyle dediği rivayet edilir: Âhiret yolculuğuna çıkan kişi kendini dört çeşit ölüme, yani beyaz, kırmızı, siyah, yeşil ölüme hazırlamalıdır.

Beyaz ölüm, açlıktır.

Siyah ölüm, insanların kınamasıdır.

Kırmızı ölüm, şeytana muhâlefettir.
Yeşil ölüm, üst üste, peş peşe gelen zorluk ve acılardır.
Şayet kişi kör ve sağır kesilirse şüphesiz ki şaşırır ve doğru yolu bulamaz.
Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Kör her adımda kuyuya düşme
korkusu taşır Bu sebepten binlerce
korkuyla yol alır Fakat gören kişi
yolun enini boyunu görür Bu
yüzden kuyuyu da bilir çukuru da

Isyân her ne kadar nisyâna (unutkanlığa), körlük ve sağırlığa sebep olsa da Allah'ın hükmü ve takdîri değişmez. Öyleyse ömrünü hevâ ve şehevî arzular peşinde geçiren, Hakk'ı aramaya yol bulamayan ve doğru yolu gösterecek delili olmayan kendi hâline ağlasın. Allahım, doğru yolu gösteren sadece sensin.

---

[11] . *Kenzü'l-ummâl,* VII, 689
[12] . *Münzirî,* Terğîb, I, 144
[13] . *Terğîb,* I, 150
[14] . *Tirmizî,* Zühd 53; *Müsned,* V, 229, 239, 328
[15] . *Müslim,* İmâret 18
[16] . *Buhârî,* İlim 42
[17] . *Tirmizî,* Tefsîr (5), 4
[18] . Ümmü Seleme (r.anhâ)'nın kölesi olup Peygamber (s.a.) Efendimize ömür boyu hizmet etmek şartıyla âzâd edilmiştir.
[19] . *Buhârî,* Cihâd 84; *Meğâzî* 31; *Müslim,* Müsâfirîn 311; *Müsned,* III, 311, 364
[20] . *Buhârî,* Rikak 45; *Müslim,* Cennet 56

HZ. İSA İLE İLGİLİ BÂTIL İNANÇLAR

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۜ وَقَالَ الْمَسِيحُ
يَا بَنِى اِسْرَآئِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۜ اِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ
حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَاْوٰيهُ النَّارُ ۜ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾
لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اِلٰهٌ وَاحِدٌ ۜ
وَاِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ
اَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ اَفَلَا يَتُوبُونَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿٧٤﴾ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُولٌ ۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۜ
وَاُمُّهُ صِدِّيقَةٌ ۜ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ ۜ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ
ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾ قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۜ وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

72. Andolsun ki "Allah ancak Meryem oğlu Mesîh'tir" diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesîh demişti ki "Ey İsrâiloğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin. Kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kılar ve onun varacağı yer ateştir; zâlimlerin yardımcıları yoktur."

73. Andolsun "Allah, üçün üçüncüsüdür" diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Halbuki yalnız bir tek Tanrı vardır. Eğer bu dediklerinden vazgeçmezlerse, elbette onlardan inkâr edenlere acı bir azap dokunacaktır.

74. Hâlâ Allah'a tevbe edip O'ndan af dilemiyorlar mı? Allah çok bağışlayan ve esirgeyendir.

75. Meryem oğlu Mesîh ancak bir rasûldür. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası da dosdoğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl yüz çeviriyorlar?

76. De ki: Allah'ı bırakıp da size ne zarar, ne de fayda vermeye gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah'tır.

“Andolsun ki ‘Allah ancak Meryem oğlu Mesih’tir’ diyenler kâfir olmuşlardır.” Bu âyet Necran hristiyanları hakkında inmiştir. Bunlar daha önce bahsedilen (bk. Âl-i İmrân, 3/59) Ya’kûbiyye mezhebine mensup olan Seyyid, Âkıb ve bunlarla berâber heyet hâlinde Medîne’ye, Peygamberimiz’in yanına gelen bir topluluktur. Onlar: “Allah, Îsâ’nın zâtına hulûl etmiş ve onun zâtıyla birleşmiştir.” diyorlardı. Hâşâ, yüce Allah bu gibi iftiralardan münezzehtir.

“Halbuki Mesih” onlara hitâben *“demişti ki: ‘Ey İsrâiloğulları! Rabb’im ve Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin.’”* Yani ben de sizin gibi bir kulum. Benim de sizin de Yaratıcınız olan Allah’a kulluk edin. *“Kim”* ibadetinde yahut yalnız O’na mahsus sıfatlarda ve fiillerde *“Allah’a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kılar.”* Çünkü cennet tevhide inananların yurdudur. İnsan nasıl kendine haram kılınan biriyle evlenemezse, müşrik de asla cennete giremez. *“Ve onun varacağı yer”* müşrikler için hazırlanmış olan *“ateştir.”* Allah’a ortak koşarak Allah’ın hakkına tecavüz eden *“zalimlerin yardımcıları yoktur.”* Hiç kimse gerek kuvvetiyle ve gerekse şefaatiyle onları ateşten kurtaramaz. Böylece Îsâ (a.s.)’ın sözleri tamamlanmaktadır.

Sonra Allah Teâlâ hristiyan mezheplerinden Nestûriyye ve Melkâniyye’nin bâtıl inançlarını naklederek şöyle buyurur:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ وَمَا مِنْ إِلٰهٍ إِلَّا إِلٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ
لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

73. Andolsun “Allah, üçün üçüncüsüdür” diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Halbuki yalnız bir tek Tanrı vardır. Eğer bu dediklerinden vazgeçmezlerse, elbette onlardan inkâr edenlere acı bir azap dokunacaktır.

“Andolsun ‘Allah, üçün üçüncüsüdür.’, diyenler elbette kâfir olmuşlardır.” Yani onlar derler ki: Allah üç ilahtan biridir. İlahlık bunlar arasında müşterektir. *“Halbuki”* varlıkta zât-ı vâcib, bütün mevcûdâtın yaratıcısı ve mebdei olması bakımından ibadete müstehak *“yalnız bir tek Tanrı vardır.”* O, vahdaniyyet ile mevsuftur, ortak kabul etmekten münezzehdir. *“Eğer bu dediklerinden vazgeçmezlerse”,* birinci ve ikinci iddiâlarına son vermez ve tevhîde gelmezlerse *“elbette onlardan inkar edenlere acı bir azap dokunacaktır.”* Bu, elemi şiddetli bir tür azaptır ki acısı onların kalplerine ulaşır. Âyette onların kâfir oldukları tekrarlanarak iyice tebârüz ettirilmiştir.

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾

74. Hâlâ Allah'a tevbe edip O'ndan af dilemiyorlar mı? Allah çok bağışlayan ve esirgeyendir.

"Hâlâ Allah'a tevbe edip O'ndan af dilemiyorlar mı?" Hâlâ sapık inançlarından, ittihad ve hulûl gibi bâtıl sözlerinden dönmüyorlar mı? Bu ifadede onların küfürde inatlarına hayret ve tevbeye teşvik mânâsı vardır. Allah'tan af dilemeleri, tevhîd ile ve O'na nisbet ettikleri ittihâd ve hulûlden O'nu tenzih etmeleri ile mümkündür.

Halbuki *"Allah çok bağışlayan ve esirgeyendir."* Tevbe etseler, af dileseler onların

bütün günahlarını bağışlar, onlara lütfundan ikram ederdi.

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُولٌۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُۜ
وَاُمُّهُ صِدّ۪يقَةٌۜ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَۜ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ
ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

75. Meryem oğlu Mesîh ancak bir rasûldür. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası da dosdoğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl yüz çeviriyorlar?

“Meryem oğlu Mesîh, ancak bir rasûldür.” Nitekim *“ondan önce de rasûller gelip geçmiştir.”* O da kendinden önceki peygamberler gibi ancak peygamberlikle görevlendirilmiş, bunun ötesine geçmemiştir. Diğer peygamberlere bazı mucizeler verildiği gibi ona da bazı mucizeler verilmiştir. Meselâ onun eliyle ölüler diriltildiği gibi Hz. Mûsâ’nın eliyle asâ canlandırılmış ve yürüyen bir ejderhâ hâline getirilmiştir ki bu diğerinden daha çok hayrete şâyandır. Yine Allah onu babasız yarattığı gibi Hz. Âdem (a.s.)’ı hem anasız hem de babasız yaratmıştır ki bu ondan daha tuhaftır. Bütün bunlar Azîz ve Celîl olan Allah tarafındandır. Mûsa ve Îsâ (a.s.) O’nun fiil ve işlerinin birer aynasıdırlar.

Îsâ (a.s.)’ın *“Anası da dosdoğru bir kadındır”.* Anası da ancak diğer doğruluğa (sıdk) sarılan kadınlardan bir kadındı. Onların doğruluğundan (sıdk) maksat, yaratılanlarla muamelelerinde doğru sözlülük, Yaratan ile muamelelerinde ise fiil ve hallerinde doğru olmaktır. Onlardan kulluk ve tâatin reddini gerektirecek bir şey sâdır olmaz.

“Her ikisi de yemek yerlerdi.” Diğer canlılar gibi buna ihtiyaç duyarlardı. Ancak yemek yiyerek hayatını devam ettirebilen birisi nasıl ilah olabilir?

“Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz.” Onların sözlerinin asılsız olduğunu haykıran neredeyse sağır dağların bile duyacağı parlak delillerimizi nasıl açıkladığımıza bir bak, *“sonra”* da onlara bir *“bak nasıl”* Hak’tan *“yüz çeviriyorlar?”* Bak nasıl onlara kulak verip düşünmekten yüz çeviriyorlar.

Yani “Bizim delilleri açıklamamız kendi alanında görülmemiş bir

şeydir. Kabûlünü mecbur kılacak derecede güçlü olmasına rağmen onların bu delillerden yüz çevirmesi daha da görülmemiş bir durumdur.” Sonra şaşılacak bu iki durum arasındaki farkı ortaya koymak için Hz. Peygamber (s.a.)’e şöyle demesi emredilmektedir:

قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًاۜ
وَاللّٰهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٧٦﴾

76. De ki: Allah’ı bırakıp da size ne zarar, ne de fayda vermeye gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah’tır.

Ey Muhammed! Bu hristiyanları ve Allah’dan başka ilah edinerek onların yolundan gidenleri susturmak için *“de ki: Allah’ı bırakıp da”* Îsâ gibi *“size ne zarar, ne de yarar vermeye gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz?”* Halbuki Îsâ (a.s.)’ın sahip olduğu husûsiyetler kendi zâtından değil, Allah’ın bunları ona vermesiyledir. Onun vâsıtasıyla belâ ve musîbetler gibi Allah’ın verdiği zararlar; sıhhat ve âfiyet gibi faydalar husûsunda da hiçbir şeye sahip değildir. Îsâ (a.s.) ilk durumunda ne akıllı bir varlıktı ve ne de bir üstünlüğe sahipti. İlk hâli, böyle olan biri nasıl ilah olabilir? *“Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah’tır.”* Onların ne dediklerini işitir, neye inandıklarını bilir. Ona göre hayır ise hayır, şer ise şer olarak karşılığını verir.

YAHUDİLERİN ÖZELLİKLERİ

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُٓوا
اَهْوَٓاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا كَث۪يرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَٓاءِ
السَّب۪يلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪لَ عَلٰى لِسَانِ
دَاوُ۫دَ وَع۪يسَى ابْنِ مَرْيَمَۜ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾
كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُۜ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾
تَرٰى كَث۪يرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذ۪ينَ كَفَرُواۜ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ
اَنْفُسُهُمْ اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾
وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ اَوْلِيَٓاءَ
وَلٰكِنَّ كَث۪يرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

77. De ki: Ey Kitap ehli! Dîninizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapmış, birçoğunu da saptırmış ve doğru yoldan uzaklaşan bir toplumun arzularına uymayın.

78. İsrâiloğulları'ndan kâfir olanlar, Dâvud ve Meryem oğlu Îsâ diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, isyan etmeleri ve sınırı aşmalarıdır.

79. Onlar, işledikleri kötülükten birbirlerini menetmezlerdi. Andolsun yaptıkları ne kötüdür!

80. Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Gerçekten nefislerinin kendileri için yapıp gönderdiği ne kötüdür. Allah onlara gazâb etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalacaklardır!

81. Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene îman etmiş olsalardı onları (müşrikleri) **dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu yoldan çıkmış insanlardır.**

"De ki: Ey kitap ehli! Dîninizde haksız yere haddi aşmayın." Îsâ (a.s.)'ı haketmediği yere koymayın. Ne hristiyanların yaptığı gibi onu ilah derecesine çıkarın, ne de yahûdîlerin yaptığı gibi onu gayr-i meşru sayın. *"Daha önceden sapmış, bir çoğunu da saptırmış, doğru yoldan uzaklaşan bir toplumun arzularına uymayın!"* Bu toplum, Hz.

Peygamber (s.a.)’in peygamberliğinden önce ehl-i kitabı yoldan çıkaran selefleri ve din büyükleridir. Onlar sadece kendileri sapıtmakla kalmamış bid’atlarına ve sapıklıklarına uyanları da sapıtmışlardır. Şaştıkları düz yol ise, gelişinden sonra yalanladıkları, karşı çıktıkları ve hased ettikleri İslâm’dır.

Şeyh Necmüddin Dâye *et-Te'vilâtü'n-necmiyye* isimli eserinde şöyle der: Hristiyanlar hak yoluna akıl ile girmek ve peygamberlerin hallerine akıl penceresinden bakmak istediler. Fakat şüphe vâdilerinde ve helâk çöllerinde kaybolup gittiler. Çünkü Cenâb–ı Hak insan aklıyla idrak edilmekten yücedir. Heyhât, heyhât... Bu yolda onların ardından gidenlerin ve izlerini tâkip edenin durumu da aynıdır. Onlar Îsâ (a.s.)'ın yaratılışını akıllarıyla değerlendirmeye kalkınca, akılları babasız bir insan olamayacağına, onun Allah'ın oğlu olması gerektiğine hükmetti. Onun çamurdan kuş yaratmasını, anadan doğma körleri ve alaca hastalarını iyileştirmesini, ölüleri diriltmesini, insanlara evlerinde ne yediklerini ve ne sakladıklarını haber vermesini buna delil saydılar. Onlara göre bunlar Allah Teâlâ'nın sıfatlarıdır. Mesîh, Allah'ın oğlu olmasaydı bunları yapması mümkün olmazdı. Çocuk babasının sırrı olduğu için o bu işleri başarabiliyordu.

Hristiyanlardan bazıları da şöyle derler: Îsâ (a.s.) insaniyetiyle ilgili nefis tezkiyesini tamamlayınca, nâsût (şehâdet) aleminden çıkıp lâhûtî aleme hulûl etmiştir. Böylece Allah oluvermiştir. Hâşâ Allah, bu gibi zâlimlerin iftiralarından münezzehtir.

Bil ki, Muhammed (a.s.)'ın ümmeti ona tâbi olmasının gereği olarak ilâhî cezbe ile, Hak yoluna girmişlerdir. Cezbenin yönlendirmesiyle bu yola girdikleri için vusul ve vuslat delilleri onlardan başkaca delil getirme külfetini kaldırmıştır. Nitekim Şiblî'nin hâli buna örnektir. O, Hakk'a vâsıl olduktan sonra kitaplarını su ile yıkamış ve bunu yaparken de kitaplara şöyle demiştir: "Siz ne güzel delilsiniz. Fakat ben maksada vasıl olduktan sonra artık delil ile uğraşmam imkansızdır."

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Göklerin damlarına çıktıktan
sonra Merdiven araman
anlamsızdır
Parlak ayna saf ve cilâlı bir
halde iken Onu cilâlamağa
kalkışmak cahilliktir
Padişah tarafından kabul edilip huzurunda
oturduktan sonra Mektup ve elçi araştırmak çirkin
bir şeydir

İşte onlar celâl makamına ulaştıktan sonra cemâl sıfatlarının nurlarını müşâhede ederler.

Şüphesiz insan, diğer varlıklar arasında Hakk'ın emânetini yüklenen tek varlıktır. Hakk'ın emâneti ise, canibinden peygamberler vâsıtasıyla akıp gelen ulûhiyyet feyzinin nûrudur. Peygamberler ise bu kemâli kabul etme husûsunda en güzel sûrette yaratılmışlardır.

Gönülleri lâhût alemine ait hakikatlere ma'kes olanlar, Îsâ (a.s.)'ın gönlünü mâsivâdan temizlemek için yaptığı tezkiyeden sonra yaratıcılık ve canlandırıcılık feyzine nâil olduğunu bilirler. Bu sebeple o, çamurdan bir kuş sûreti yapar, ona üfler ve Allah'ın izniyle o kuş oluverirdi. Yine kendi izni ile değil, Allah'ın izniyle körü ve

alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirdi. Yani bu fiiller görünürde Îsâ (a.s.)'ın fiilleridir. Fakat yaratma sıfatının asıl kaynağı hazret-i ulûhiyettir.

Bu mercek şeklindeki bir cam parçasının güneşin ışınlarını toplayıp altındaki cismi yakmasına benzer. Görünürde yakma fiilinin kaynağı mercektir. Hakikatte ise yakma sıfatının kaynağı güneştir. Fakat mercekte gerçekten güneşin bu husûsiyetini gösterme ve ızhar etme özelliği vardır. Mercekte güneşin sıfatları görünür, fakat güneş merceğin içine hulûl etmemiştir. İnşaallah anlar ve istifade edersin.

İşte mucize gösterme husûsunda peygamberlerin durumuyla, kerâmet gösterme konusunda büyük velîlerin durumu da aynen böyledir. Yalnız bir fark vardır ki peygamberler bu makamın asıl sahipleridir. Velîler ise bu yolda onların tâbileridir.

İmam Gazâlî, Bayezid'in *"Yılanın derisinden sıyrılıp çıkması gibi ben de nefsimden sıyrılıp çıktım."* sözüyle ilgili olarak şunları söyler: Bayezid'in bu sözünü düşündüm. Birden kendimi aynı durumda gördüm. Zîrâ kim nefsin şehvetlerinden, hevâsından ve arzusundan sıyrılıp çıkarsa, o kişinin gönlünde Allah'dan başkasına yer olmaz. O'ndan başka bir arzusu da bulunmaz. Kalbe Allah'ın celâl ve cemâlinden başka bir şey girmeyince kişi istiğrak hâlini yaşar. Bu halde kendisini O'nun gibi görür, fakat hakikatte O değildir.

Yine Bayezid'in *"Kendimi tesbih ederim, şânım ne kadar yücedir."* sözüne gelince muhtemelen o kudsiyet sıfatından kendi nasîbinin kemâlini görünce "sübhânî", yani kendimi tesbih ederim, dedi. Yine muhtemelen bütün mahlûkatın durumuna nisbetle kendi durumunun çok büyük olduğunu görünce de "Şânım, ne yücedir!" dedi.

O bu sözleri söylerken kendi kudsiyet ve şânının diğer mahlûkata göre derece ve büyüklüğünü ifade ediyor. Yoksa kendisini, Yüce Rabb'in kudsiyet ve azametiyle kıyas etmiyor.

Sûfiler'den "Enel'-Hakk" diyen kimsenin (Hallâc) bu sözü de mecaz ifade eder.

Nitekim şâir şöyle demiştir:

"Ben aşığım, aşka düşen de benim."

Yani, âşık da ma'şuk da benim. Şâirin bu sözünün îzâhı şöyledir: O bu sözüyle kendisinin gerçekten ma'şûku hâline geldiğini kastetmiyor. Sanki kendisinin o olduğunu söylüyor. Onun düşüncesine o kadar kendini kaptırmış ki sanki kendini düşünüyor gibi olmuş. İşte mecaz yoluyla bu hal ittihad sayılır.

Şeyh Ebü'l-Kasım Cürcânî şöyle der: Hak Teâlâ'nın doksan dokuz ismi henüz seyr u sülûk hâlinde vuslata ermemiş sâlikin sıfatları olabilir.

"Vuslatın mânâsı nedir?" diye soracak olursan, derim ki: Sülûkün mânâsı, kişinin kendisini ahlâk, amel ve irfan güzellikleriyle süslemesidir. İnsan bunu yaparken de hem iç dünyâsının hem dış dünyâsının îmârıyla meşgûl olur. Kul bunu yaparken Rabb'iyle

değil de kendisiyle meşgul olur. Ancak o vuslata ermek için bâtınını tasfiye ile meşgûldür. Vuslat ise, Hakk'ın kula açıkça keşfolunması ve kulun O'nunla istiğrak hâline gelmesidir. İnsan o hâle gelir ki Allah'tan başka bilgisi, O'ndan başka arzusu kalmaz. Müşâhede ve arzu bakımından tüm varlığı Hak ile meşguldür. Bu halde sâlik artık, zâhirini ibadetle, bâtınını da güzel ahlâkla îmar etmek için kendisiyle ilgilenmez. Çünkü bütün bunlar vuslat için bir temizliktir ve işin başlangıcıdır. İşin nihâyeti ise sâlikin nefsinden tamâmen sıyrılıp "sanki O'nun gibi" oluncaya kadar Hak ile meşgûl olmaktır. İşte vuslat budur.

Mesnevî'de şöyle geçer:

Allah'ın sanat yurdu da yokluktandır, hazinesi de
Sen varlığa aldanmış kalmışsın, yokluk nedir ne
bileceksin? Testideki su ırmağa döküldü mü
Irmakta yok olur, ırmak kesilir

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ
مَرْيَمَ ۚ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾

78. İsrâiloğulları'ndan kâfir olanlar Dâvud ve Meryem oğlu Îsâ diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, isyan etmeleri ve sınırı aşmalarıdır.

"İsrâiloğulları'nın kâfir olanlarına Dâvud ve Meryem oğlu Îsâ diliyle lânet edilmiştir." Yani Allah'ın rahmetinden tardedilmiş ve uzaklaştırılmışlardır.

Dâvud (a.s.)'ın diliyle lânetlenenler cumartesi yasağına riâyet etmeyen Eyle ahâlîsidir. Dâvud (a.s.) onlar hakkında "Allahım onlara lânet et, onları sonradan geleceklere âyet ve ibret yap!" diye bedduâ etti. Bunun üzerine maymuna çevrildiler.

Meryem oğlu Îsâ'nın diliyle lânetlenenler ise, ondan gökten bir sofra indirilmesini talep eden, istekleri yerine getirildikten sonra yine îman etmeyenlerdir. Îsâ (a.s.) onlar için: "Allahım cumartesi gününün hürmetine riâyet etmeyenlere lânet ettiğin gibi bunlara da lânet et! Onları kıyâmete kadar anılacak bir ibret yap!" diye bedduâ etti. Bunun üzerine domuza çevrildiler. Bu şekilde meshe uğrayanlar beş bin erkek olup, içlerinde kadın ve çocuk yoktu.

Sanki “Ne sebeple bu meydana geldi?” diye sorulmuş, cevap olarak da şöyle buyurulmuştur: *“Bunun sebebi, isyan etmeleri ve sınırı aşmalarıdır.”* Meshe uğramalarını gerektirecek kadar feci bir lânete uğramalarının sebebi, isyanları ve kendilerine haram kılınan şeyleri çiğnemeleridir.

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ ۜ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

79. Onlar, işledikleri kötülükten birbirlerini menetmezlerdi. Andolsun yaptıkları ne kötüdür!

"Onlar, işledikleri kötülükten birbirlerini menetmezlerdi." Yani, bazısı bazısını yaptıkları çirkin fiillerden alıkoymazdı. Onlar kötülükten menetmemeyi âdet edinmişlerdi. *"Andolsun yaptıkları ne kötüdür!"* Doğrusu bu kötü fiilleri şaşılacak bir durumdur.

تَرٰى كَثٖيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذٖينَ كَفَرُوا ۜ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ
اَنْفُسُهُمْ اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾

80. Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Gerçekten nefislerinin kendileri için yapıp gönderdiği ne kötüdür. Allah onlara gazâb etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalacaklardır!

"Onlardan çoğunun", Yani ehl-i kitaptan Ka'b b. Eşref ve benzerlerinin *"inkar edenlerle dostluk ettiklerini"* Yani, Rasûlullah (s.a.) ve mü'minlerden nefretleri sebebiyle müşriklerle dostluk kurduklarını *"görürsün."* Nitekim bu kimseler Hz. Peygamber (a.s.) ile savaş konusunda ittifak kurmak için Mekke müşriklerinin yanına gitmişlerdir.

"Gerçekten nefislerinin" kıyâmette karşılığını görmek üzere *"kendileri için yapıp gönderdiği ne kötüdür."* İşte bu yüzden *"Allah onlara gazâb etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalacaklardır."*

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ اَوْلِيَٓاءَ
وَلٰكِنَّ كَثٖيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

81. Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene îman etmiş olsalardı onları *(müşrikleri)* dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu yoldan çıkmış insanlardır.

"Eğer onlar" ehl-i kitaptan müşriklerle dostluk edenler "*Allah'a*

ve” kendi peygamberleri Îsâ veya Mûsâ *“Peygamber’e ve ona indirilene”* Tevrat veya İncil’e *“îman etmiş olsalardı onları”* yani müşrikleri *“dost edinmezlerdi.”* Çünkü bunun haram olduğu kendi peygamberlerinin şerîatında ve ona indirilen kitapta apaçık bildirilmişti. Şu halde îman müşriklerle dostluğa kesin olarak mânidir.

“Fakat onların çoğu yoldan çıkmış insanlardır.” Dinden; Allah’a, peygamberlerine ve kitaplarına îmandan çıkmış azgın bir topluluktur.

Bu âyetlerden çıkarılabilecek bazı hususlar şunlardır:

1- Hakk'ın halifeliğine lâyık olan insân-ı kâmil, Hakk'ın lütuf ve kahır sıfatlarının mazharıdır. Onların kabûlü, Hakk'ın da kabûlü, onların reddi Hakk'ın da reddi, lânetleri Hakk'ın lâneti, duâları Hakk'ın rahmeti demektir. Onlar kime lânet ederse Hak ona lânet etmiştir. Onlar kime duâ ederse Allah ona rahmet etmiştir. Nitekim Hak Teâlâ Peygamberi'ne (a.s.) hitâben şöyle buyurmuştur: ***"Onlar için duâ et. Çünkü senin duân onlara huzur verir."*** (et-Tevbe, 9/103) Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Üzerinize rahmeti gönderen O'dur"*** (el-Ahzâb, 33/43) Birinci âyette salât, duâ Peygamberimiz (a.s.)'a, ikinci âyette salât, rahmet Allah Teâlâ'ya nisbet edilmiştir.

İsrâiloğulları Dâvud ve Îsâ (a.s.)'ın dilleriyle lânetlenmişlerdir. Onların lisanları lânetin mazharı olmuştur. Fakat hakikatte lânet Allah'dandır. Nitekim Allah Teâlâ ***"Cumartesi ehlini lânetlediğimiz gibi..."*** (en-Nisa, 4/47) buyurmuştur. Onlar Dâvud (a.s.)'ın lanetlediği kimselerdir. Dâvud (a.s.)'ın diliyle yapılmış olsa bile burada lanetin Allah Teâlâ'dan olduğu tasrih edilmiştir.

Mesnevî'de şöyle geçer:

Bunu sen yapmadın, ben yaptım
Ey sıfatları bizim sıfatlarımızda gömülmüş,
"Attığında sen atmadın; Allah attı" ayetine mazhar olunca

Kendini köpük gibi dalgaya salıvermişsin.

2- Allah Teâlâ isyânı "münker" olarak adlandırmıştır. Çünkü münker belirsizliği gerektirir. Nitekim tâat de bilgiyi gerektirdiği için "mâruf" olarak adlandırılmıştır.

Yasak bir şeyi yapmaya teşebbüs etmek, günahtır. Kalbin her tarafını karartmaya sebep olduğu için günahda ısrar ise küfür gibidir.

İyiliği emretmeyi ve kötülüğü yasaklamayı terk etmek de günahda ısrar kabîlindendir. Bir hadîste şöyle buyurulmuştur: *"Kıyâmet günü ümmetimden bir kısım insanlar, isyan ehline yağcılık yaptıkları ve güçleri yettiği halde, onları işlemekte oldukları günahlardan nehyetmedikleri için maymun ve domuz sûretinde haşrolunurlar."* Yağcılık, kâfire yakışan bir iştir. Allah'a dâvet ise hayırlı kulların ahlâkındandır.

Mesnevî'de şöyle geçer:

Allah'ın nuru seni tamamiyle
senden alır Sen aşağılarsın,
onun sözü üstün olur
Kur'ân gerçi Peygamber'in dudağından
çıkar ama Kim "Allah söylemedi" derse
dinden çıkar

3- Mü'min ve kâfir aynı cins değildir. Bu sebeple kâfiri dost edinmek Allah'ın gazâbını mûcibdir. Çünkü düşmanları dost edinmek, dostlara düşmanlığı gerektirir. Kâmil mü'min kâfirlerle, facirlerle, bid'at ve hevâ ehliyle, gaflet ve inkâr erbâbıyla

dostluk ve arkadaşlığı terk etmelidir.

Mesnevî'de şöyle geçer:

Din safından baş
çeken Gider, en son
safa katılır
Sen, "Geliniz" sözünü terketme,
söyleyedur Bu söz çok büyük bir
kimyadır
Bir bakır, senin sözünden nefret eder
kaçmaya kalkarsa Yine sen kimyayı ondan
esirgeme
Büyücü nefesi şimdi, bu söze
uymadıysa sözün Belki sonunda ona
tesir eder, bir fayda verir Oğul!
"Gelin" de, "Gelin"
Çünkü Allah seni esenlik yurduna çağırmakta

Allah'ım bizi kendi cinsimiz olan mü'minlere muhâlefet etmekten kurtar.

PEYGAMBERİMİZ VE YAHUDİLER

لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذ۪ينَ اَشْرَكُوا ۚ
وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّا نَصَارٰى ۜ ذٰلِكَ
بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسّ۪يس۪ينَ وَرُهْبَانًا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾ وَاِذَا سَمِعُوا
مَٓا اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُولِ تَرٰٓى اَعْيُنَهُمْ تَف۪يضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا
مِنَ الْحَقِّ ۚ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِد۪ينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا
لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَٓاءَنَا مِنَ الْحَقِّ ۙ وَنَطْمَعُ اَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا
مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِح۪ينَ ﴿٨٤﴾ فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْر۪ي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا ۜ وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٨٥﴾
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ۟ ﴿٨٦﴾

82. İnsanlar içerisinde îman edenlere en şiddetli düşman olarak yahûdîleri ve şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde îman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz hristiyanız." diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.

83. Rasûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz! Îman ettik, bizi *(hakka)* şâhit olanlarla beraber yaz."

84. "Rabb'imizin bizi iyiler arasına katmasını umarken, neden Allah'a ve bize gelen hakka îman etmeyelim?"

85. Bu sözlerinden dolayı Allah onlara zemîninden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetleri mükâfat olarak verdi. Güzel davrananların mükâfatı işte budur.

86. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar cehennemliklerdir.

Ey Muhammed! *"İnsanlar içerisinde, îman edenlere en şiddetli düşman olarak yahûdîleri ve"* Allah'a *"şirk koşanları"* Arap müşriklerini *"bulacaksın. Onlar içinde îman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz hristiyanız." diyenleri bulacaksın."* Yahûdîlerin ve âhireti inkâr eden müşriklerin bu

şiddetli düşmanlıklarının sebebi her türlü kötü ahlâkın kaynağı olan aşırı hırslarıdır.

Dünyâyı elde etmek için hırs gösteren insan bu arzusunu gerçekleştirmek için dîni bir tarafa atarak bütün mahzurlu ve yasak şeylere tevessül eder. Bu yolda mal ve şan kazanan herkese karşı da düşmanlığı artar. Hristiyanların îman edenlere karşı sevgileri

ise birçok konuda dünyâdan yüz çevirip kendilerini ibadete vermeleri, liderlik ve büyüklük yarışına girmemeleridir. Böyle bir insan tabîî olarak başkalarını kıskanmaz, onlara eziyet vermez. Hatta hakkını arama konusunda bile kavgacı değildir. Hakkı nerede görse kabul eder.

Şayan-ı dikkattir ki hristiyanların küfürleri yahûdîlerin küfürlerinden daha büyük olduğu halde onlar yahûdîlerden daha yumuşak ve merhametlidirler. Çünkü hristiyanların küfrü ulûhiyet konusunda, yahûdîlerin küfrü ise nübüvvet (peygamberlik) konusundadır. *Yahûdîler: "Uzeyr Allah'ın oğludur." dediler."* âyetine gelince bu söz bütün yahûdîlere değil, bir kısmına ait bir sözdür. Uluhiyet konusunda küfre saplanmak nübüvvet konusunda küfre saplanmaktan daha ağır bir günah olmasına rağmen yahûdîler dünyâya karşı hırsları yüzünden hristiyanlardan daha fazla lânete uğramışlardır. Efendimiz (a.s.)'ın şu hadisleri de bunu te'yit eder: *"Dünyâ sevgisi, bütün hataların başıdır."*[21]

Beğavî şöyle der: "Âyette bütün hristiyanlar kastedilmemiştir. Çünkü hristiyanlar da müslümanlara düşmanlıkta yahûdîlerden geri kalmazlar. Müslümanlarla savaşırlar, onları esir alırlar, ülkelerini tahrip ederler, mescidlerini yıkarlar, kitaplarını yakarlar. Bunları yaparken müslümanlara ne sevgi gösterirler, ne de azıcık değer verirler. Bilakis âyet, önceden hristiyan olup İslâm'ı öğrenince müslüman olan Habeşistan kralı Necâşî ve benzerleri hakkındadır. Habeşistan kralı Necâşî, İslâm'ın zuhûrundan önce hristiyandı. O ve arkadaşları Mekke'nin fethinden önce müslüman oldular. Kendisi yine fetihten önce ölmüştür.

Müfessirlerin naklettiğine göre Kureyşliler müslümanları dinlerinden döndürmek için karar aldılar. Her kabîle içlerinden îman edenleri sıkıştırmak ve dinlerinden döndürmek için eziyet etmeye başladılar. Bu arada dîninden dönenler oldu. Allah dilediğini bu fitneden korudu. Peygamber (a.s.)'ı da amcası Ebû Tâlib vâsıtasıyla korudu.

Rasûlullah (s.a.) ashâbının başına gelenleri görüyor fakat bunu engellemeye de gücü yetmiyordu. Henüz sayıları az olduğu için müslümanlara cihad için izin verilmemişti. Tek çıkış yolu olarak ashabına Habeşistan'a göç etmelerini tavsiye etti. Necâşî'yi kastederek *"Habeş ülkesinde kimseye zulmetmeyen, yanında*

haksızlık edilmeyen salih bir melik vardır. Allah müslümanlara bir çıkış yolu yaratana kadar siz oraya göç edin."[22] buyurdu.

Necâşî'nin adı Habeş dilinde "atıyye, ihsan" anlamına gelen *"Ashame"* idi. Necâşî kralın adı değil, kayser, kisra gibi saltanat ünvanıdır. İçlerinde Osman b. Affan ve eşi Hz. Peygamber (s.a.)'in kızı Rukiyye'nin de bulunduğu on bir erkek, dört kadın toplam on beş kişi oraya gitmek üzere gizlice yola çıktılar. Sâhilden bir gemiyle Habeşistan'a geçtiler. İslâm tarihinde ilk hicret olan bu hâdise, bi'setin beşinci senesinde meydana geldi. Daha sonra aynı yolla içlerinde Ca'fer b. Ebî Tâlib'in de bulunduğu ikinci bir grup Habeşistan'a hicret etti. Toplam olarak Habeşistan'a hicret edenler kadın ve çocuklar hâriç seksen iki kişiydiler.

Ey Sa’dî, “Vatanı sevmek îmandandır”[23] *sözü sahih hadistir. Fakat zorluk zamanı ben güçsüz mekandan âzâdım.*

Kureyş müşrikleri hicretten haberdar olur olmaz Amr b. Âs ve bir arkadaşını çeşitli hediyelerle Necâşî ve ileri gelen adamlarına gönderdiler. Necâşî’den kendi ülkesine gelen hemşehrilerini geri göndermesini talep ettiler. Fakat Allah mü’minleri onların şerrinden korudu. Elleri boş olarak geri döndüler. Bu muhâcir müslümanlar, Hz. Peygamber (s.a.) Medîne’ye hicret edinceye kadar Habeşistan’da huzur içerisinde ikamet ettiler.

Hicretin altıncı senesi Rasûlullah (s.a.) **Necâşî**’ye Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile bir mektup gönderdi. Ebû Süfyan’ın kızı **Ümmü Habîbe** ile evlenmek istediğini bildirdi. Ümmü Habîbe kocası ile berâber Habeşistan’a hicret etmiş, kocası ölünce dul kalmıştı. Necâşî, Nüzhe ismindeki bir câriyeyle Rasûlullah (s.a.)’in evlenme teklîfini Ümmü Habîbe’ye bildirdi ve kendisine bir vekil tâyin etmesini istedi.

Ümmü Habîbe sevincinden zînetlerini haberi getiren câriyeye verdi ve Hâlid b. Saîd
b. Âs’ı kendisine vekil tâyin etti. Hâlid onu Hz. Peygamber’e dört yüz dinar mehirle nikahladı. Rasûlullah’ın vekîli Necâşî idi. Necâşî Hz. Peygamber adına Nüzhe vâsıtasıyla Ümmü Habîbe’ye dörtyüz dînarı gönderdi.

Ümmü Habîbe gelen paranın elli dînarını câriyeye bahşiş olarak verdiyse de câriye kabul etmedi. “Melik, senden hiçbir şey almamamı emretti.” dedi ve şunları ilâve etti: “Ben Melik’in elbise ve kokularıyla ilgileniyorum. Muhammed (s.a.)’e îman ettim ve getirdiği şeyleri tasdik ettim. Senden dilediğim ona selamımı iletmendir.” Ümmü Habîbe de bunu seve seve kabul etti. Necâşî kendi hanımlarından yanlarında bulunan öd ve anberden bir miktarını Ümmü Habîbe’ye göndermelerini isterdi. Hz. Peygamber (a.s.), Ümmü Habîbe’nin üzerinde ve yanında bunları görür ve yadırgamazdı.

Olayın bundan sonrasını Ümmü Habibe şöyle anlatır: Necâşî’nin gönderdiği iki gemiyle yola çıktık. Arabistan sahiline çıkınca Medîne’ye kadar yolculuğumuza develerle devam ettik. Medîne’ye

geldiğimizde Rasûlullah (a.s.)'ın Hayber'de olduğunu öğrendik. Kafiledekilerin bir kısmı Hayber'e gittiler. Ben Medîne'de kaldım. Peygamber (a.s.) dönünce huzûruna vardım. Bana Necâşî'den sordu. Bu arada bana müjdeyi getiren Nüzhe ismindeki câriyenin selamını söyledim. O da onun selamına mukâbele etti.

Bu evlilik üzerine şu âyet-i kerime nâzil oldu: ***"Olur ki Allah sizinle düşman olduklarınız (Ebû Süfyan) arasında yakın bir dostluk meydana getirir."*** (el- Mümtehine, 60/7) Bahsedilen dostluktan maksat Ümmü Habîbe'nin evliliğidir. Ebû Süfyan, Rasûlullah (s.a.)'in Ümmü Habîbe ile evlendiğini işitince: "Bu adam karşı konulmaz biridir." der.

Sonra Hz. Peygamber (a.s.): *"Hayber'in fethine mi, Ca'fer'in gelişine mi*

sevineyim?"[24] diyerek Habeşistan'a hicret eden müslümanların dönüşüne ne kadar çok sevindiğini ifade eder.

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in döndükten sonra Necâşî, oğlu Ezher b. Asheme'yi altmış kişiyle berâber Hz. Peygamber'e gönderdi. Oğluyla gönderdiği mektupta şunlar yazıyordu:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Senin doğru ve doğruluğu tasdik edilen Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet ederim. Ben sana ve amcanın oğluna (Ca'fer b. Ebî Tâlib) bey'at ettim. Âlemlerin Rabbi Allah'a teslîm oldum. Bey'atımı bildirmek üzere oğlum Ezher'i gönderdim. Sana bizzat gelmemi istersen gelirim. Selam sana ey Allah'ın Rasûlü."

Necâşî'nin oğlunun başında olduğu hey'et Ca'fer b. Ebî Tâlib Habeşistan'tan ayrıldıktan biraz sonra gemiyle yola çıktı. Denizin ortasına ulaşınca battılar.

Ca'fer b. Ebî Tâlib (r.a.) Habeşistan'dan Medîne'ye Rasûlullah (s.a.)'in yanına üzerlerinde yün elbiseler bulunan yetmiş kişiyle ulaşmıştı. Onlardan altmış ikisi Habeşistanlı, içlerinde Rahip Bahîrâ'nın da bulunduğu sekiz tanesi ise Şamlı idi. Rasûlullah (s.a.) onlara Yâsîn sûresini sonuna kadar okudu. Kur'ân'ı dinleyince ağladılar. "Bunlar Îsâ (a.s.)'a indirilene ne kadar çok benziyor." dediler ve îman ettiler. İşte bu olay üzerine *"Onlar içinde îman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da 'Biz hristiyanız.' diyenleri bulacaksın"* âyeti nâzil oldu. Yani, âyette bahsedilen ve Ca'fer'le gelen, hepsi de din adamı olan bu heyettir.

Onlar mü'minlere sevgice en yakın insanlardır. *"Çünkü onların içlerinde keşişler ve râhipler vardır."* Keşiş diye tercüme edilen " قِسِّيسِ " hristiyanların âlim, âbid ve ileri gelen din adamlarıdır. Gece bir şeyi çok araştıran, ardına düşen anlamındadır. Onlar ilim öğrenmedeki aşırı gayretleri sebebiyle böyle isimlendirilmiştir. **Râgıb**'ın *el-Müfredat*'ında böyle geçmektedir. **Kutrub** ise " قِسِّيسِ "in Rumcada âlim anlamında olduğunu söyler.

Urve b. Zübeyr'den şöyle nakledilir: Hristiyanlar İncil'i tahrif ettiler ve içine İncil'den olmayan şeyler soktular. Yalnızca Kıssîs isminde bir âlim gerçek din üzerinde kaldı. Bozulan dîne tâbî olmadı. İşte bu zâtın peşinden gidenlere "kıssîs" denir.

Âyette "ruhbân" olarak geçen kelimenin müfredi "râhip"dir. Bir tek fert için kullanıldığı gibi bir cemaat için de kullanılır. Aynı kökten türeyen

“terahhub” kelimesi ise ibadet için manastıra çekilmek anlamındadır. Râhiplerin âyette “ رُهْبَانًا ” şeklinde nekra olarak gelmesi onların miktarının çok olduğuna işaret etmektedir. Aynı mânâ “ قِسِّيسِينَ ” kelimesinde de mevcuttur.

Bu, cemaat olarak hristiyanların mü’minlere karşı sevgisine delalet eder. Çünkü bir cemâat mensuplarının çoğunda bir özellik varsa bu o cemâatin diğer fertlerinde de bu özelliğin bulunacağı zannını güçlendirir. Yoksa yahûdîlerden de bir grup hidâyete ermiştir. Nitekim Allah Teâlâ Abdullah b. Selam ve benzerleri hakkında ***“Ehl-i kitap içinde istikâmet sâhibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah’ın âyetlerini okurlar.”*** (Âl-i İmran, 3/112) buyurmaktadır. İçlerinde böyle bir

topluluk olmasına rağmen onlar çokluk bakımından hristiyanlar kadar olamamışlardır. Onlar az olduklarından yahûdîlerin bütünü içinde bir hüküm ifade etmez.

“Ve onlar büyüklük taslamazlar.” Hakkı gördüklerinde onu kabul ederler. Bu konuda yahûdîler gibi kibirli değil, mütevazıdırlar.

Bu âyet, tevâzu, ilim ve amel sahibi olmak, şehvetten yüz çevirmek gibi hasletlerin kâfirde de olsa güzel sıfatlar olduğuna delalet eder.

Şeyhim Allâme **Osman Fazlî Efendi**’nin yanında zimmîlerden birinin bazı güzel hasletlerinden söz edildi. O: “Bu, ezelî saâdetin izlerindendir. Bu hasletin kendisini îmana ve tevhîde çağırması, sonunda da felah bulması umulur.” dedi.

Hâfız şöyle der:

Bir iş yapayım ki utanç ortaya çıkmasın Birgün ki can elbisesini ahirette dikeyim.

وَاِذَا سَمِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُولِ تَرٰٓى اَعْيُنَهُمْ تَفٖيضُ مِنَ الدَّمْعِ
مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّۚ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٨٣﴾

83. Rasûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: “Rabbimiz! Îman ettik, bizi *(hakka)* şâhit olanlarla beraber yaz.”

Bahsedilen Hristiyanların mü’minlere sevgice daha yakın olmalarının bir diğer sebebi de şudur: *“Elçiye indirilen”* Kur’ân’ı *“dinledikleri zaman, tanıdıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün.”* Bu, onların yumuşak kalpli olduklarını, Allah’tan çok korktuklarını, Hakk’ı işitince hemen kabul ettiklerini, ona karşı büyüklük taslamadıklarını göstermektedir. Ağlamanın şiddetini ifade etmek için *“gözleri yaşla dolar”* ifadesi yerine *“gözlerinden yaşlar boşanır”* ifadesi kullanılmıştır. “Yaşlar boşanır” cümlesi gözlerin hâlini beyan eder. Tanıdıkları hak ile karşılaşınca ağlamanın yanında dua ederek *“derler ki: Rabbimiz,”* bu Kur’ân’a *“inandık, bizi”* onun hak olduğuna şâhitlik eden *“şâhitlerle beraber yaz!”*

وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَٓاءَنَا مِنَ الْحَقِّۙ وَنَطْمَعُ اَنْ يُدْخِلَنَا
رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحٖينَ ﴿٨٤﴾

84. “Rabb’imizin bizi iyiler arasına katmasını umarken, neden Allah’a ve bize gelen hakka îman etmeyelim?”

“Biz, Rabb’imizin bizi iyiler arasına katmasını umarken neden Allah’a ve bize

gelen hakka îman etmeyelim?" Yani, biz sâlihlerle berâberliği umup dururken îman etmediğimizde elimize ne geçecek?

Âyette geçen "hak"dan maksat, "gerçek" anlamındaki hak olabileceği gibi, Bârî Teâlâ anlamındaki Hak da olabilir.

فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ
ف۪يهَاۜ وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٨٥﴾

85. Bu sözlerinden dolayı Allah onlara zemîninden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetleri mükâfat olarak verdi. Güzel davrananların mükâfatı işte budur.

Onların *"bu sözlerinden dolayı Allah onlara"* ağaçlarının, evlerinin ve odalarının *"zemîninden"* su, bal, şarap ve sütten *"ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetleri mükâfât olarak verdi."*

İşlerinde *"güzel davrananların"* yani güzelce düşünen ve amel eden veya her işlerinde güzel davranmayı adet hâline getirenlerin *"mükâfatı işte budur."*

وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ﴿٨٦﴾

86. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar cehennemliklerdir.

Buna mukabil *"inkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara"* ve bu hal üzere ölenlere *"gelince işte onlar cehennemliklerdir!"* Ateşi şiddetli olarak tutuşturulmuş cehennem ehlidirler.

"Allah'ın âyetlerini yalanlamak" da bir inkâr çeşidi olmasına rağmen, "inkar edenler" denildikten sonra onlar özellikle tekrar edilmektedir. Bundan maksat, âyetleri yalanlayanların durumlarını iyice belirgin hâle getirmektir.

Cehennemlikler, hayvanca, canavarca ve şeytanca sıfatlarla perdelenmiş kimselerdir. Bu sebeple Allah onların görme ve anlama kabiliyetlerini almıştır. Dinlerler fakat işitmezler, bakarlar fakat

görmezler. Halbuki Allah, elest bezminde ***“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”*** buyurup kelâmını işittirdiği ve rubûbiyetine şâhitlik için ***“Evet”*** diyen (bk. el-A’râf, 7/172) cevap vermeye muvaffak kıldığı kimselere, bu dünyâda da kelâmını işittirir ve kelâmının hakikatini bildirir. Onlar da Hak sözünü duyunca şevke gelirler. Kalpleri elest bezminde söz verdikleri vakit meydana gelen

müşâhedeyi hatırlar ve hakikati tanıdıkları için şevk ile ağlarlar.

Mesnevî'de şöyle geçer:

Kötü huy zaten senin aslında yoktu
Aslı kötü olandan, kötülükten başka bir şey
gelmez Kötülük kendisinde geçici olarak
bulunan ise Kötülüğünü ikrar eder, tevbe
etmeyi diler
Adem Peygamber gibi; onun işlediği o suç ta
iğretiydi Zaman geçirmeden hemen tövbe etti
Fakat İblis'in suçu aslî
olduğundan Tevbeye yol
yoktu onun için

Hikâye edildiğine göre sultanlardan biri **Bayezîd** (k.s.)'in kabrini ziyâret eder. Bir mürîdine şeyhlerinin durumunu sorar. O: "Onu gören cehenneme girmez." der. Sultan ise: "Ebû Cehil Hz. Peygamber (a.s.)'ı gördüğü halde cehenneme gitti. Sizin şeyhiniz Peygamber (a.s.)'dan daha mı üstün?" der. Onlar da cevâben: "Sultânım, Ebû Cehil Hz. Peygamber (s.a.)'i görmedi, o Ebû Tâlib'in yetîmini gördü. Şayet onu Allah'ın Rasûlü olarak görseydi ona îman eder ve ateşten kurtulurdu." der.

Belkıs irfan nûruyla Hz. Süleyman'a inandı. Süleyman (a.s.)'ın mektubunu alınca kavmiyle istişâre etti. Onlar: "Onunla savaşalım." dediler. Belkıs ise: "O kendisinin peygamber olduğunu söylüyor. Peygamberler Allah'ın değerli kullarıdır, kimse onlara karşı koyamaz." dedi ve onu sınadıktan sonra îman etti.

Mevlânâ (k.s.) şöyle der:

Süleyman Sebe'deki kuşlara bir ıslık
çalınca, Hepsini kendisine bendetti
Ancak canı ve kanadı olmayan,
Yahut balık gibi aslında sağır ve dilsiz olan
müstesna. Hayır, yanlış söyledim. Sağır
bile Allah'ın vahyine Baş koyup secde etse,
Hak ona duygu ihsan eder.
Belkıs canla gönülle Süleyman'a gitmeyi
kurdu; Geçmiş zamanlarına hayıflandı.
Aşıkların ad ve sanı, âr ve namusu terk

ettikleri gibi, O da malını mülkünü terk etti.
O nazlı, nazenin kölelerle cariyeler, Gözüne çürümüş soğan gibi görünmeye başladı. Bağlar, köşkler, ırmaklar, Aşk yüzünden külhan gibi görünüyordu. Aşk kızıştı da akın etti mi,

Bütün güzeller çirkin görünür.
Aşk gayreti, zümrütü bile insanın
gözüne Pırasa gibi gösterir. İşte
"lâ"nın manası budur.
Ey sığınacak yer arayan! "Lâ ilâhe illâllah
hu" budur. Ay bile sana kararmış çömlek
gibi görünür.

Bil ki, âlem-i ilmîde bir kısım insanlar muvaffak kılınmıştır. Bu ayn-ı şehâdet âleminde Cenâb-ı Allah'ın tevfiki ona göre cereyân eder. Orada ebedî kalmak üzere ruhî ma'nevî zevklerle berâber sûrî hissî cennete girene kadar ebediyet cânibinde de bu tevfîk devam eder gider. Bu ise ekilen tevfîk tohumlarının semeresi ve mahsûlüdür. Nitekim Allah Teâlâ: *"... Bu sözlerinden dolayı Allah onlara zemîninden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetleri mükâfât olarak verdi. Güzel davrananların mükâfatı işte budur!"* buyurmaktadır. Şu halde mü'min yakîni elde etmeye çalışmalı ve dünyâdaki cennete girmelidir ki, ilâhî ma'rifettir. Nitekim Allah Teâlâ: *"hakkı tanıdıkları için"* buyurmaktadır. Böylece uzaklık ve ayrılık ateşinden kurtulmalıdır. Nitekim Allah Teâlâ: *"... işte onlar cehennemliklerdir!"* buyurmaktadır.

---

[21] . *Aclûnî,* Keşfü'l-hafâ, I, 412
[22] . *Beyhakî,* Delâil, II, 285
[23] . *Aclûnî,* Keşfü'l-hâfâ, I, 413
[24] . *İbn Sa'd,* Tabakât, II, 108

NİMETLERDEN İSTİFADE VE HADDİ AŞMAMAK

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ
وَلَا تَعْتَدُواۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَد۪ينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ
حَلَالًا طَيِّباًۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ٓي اَنْتُمْ بِه۪ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

87. Ey îman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı güzel ve temiz şeyleri *(siz kendinize)* haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.

88. Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin ve kendisine îman ettiğiniz Allah'tan korkun.

❀

"Ey îman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı güzel ve temiz şeyleri" haram sayarcasına kendi kendinize yasaklayarak *"haram kılmayın ve"* size helâl kılınanları bırakıp haram kılınanlara teşebbüs ederek *"sınırı aşmayın."* Allah'ın helâl kıldığını haram kılan, haram kıldığını da helâl kılar.

"Sınırı aşmayın" emrinin bir anlamı da, temiz şeylerde israfa kaçmayın. Çünkü israf da haram kılınan şeyleri yemek gibi haramdır.

"Allah sınırı aşanları sevmez." Kullarının, koyduğu sınırları aşarak kendi nefislerine zulmetmelerine râzı olmaz.

❀

وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّباًۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ٓي اَنْتُمْ بِه۪ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

88. Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin ve kendisine îman ettiğiniz Allah'tan korkun.

"Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiyin."

Abdullah b. Mübârek şöyle der: Helal, helal kılındığı için yenilen

şeylerdir. Tıyb ise gıdâ olarak alınan ve nemâlandırılan şeylerdir.

Tedavi için olmadıkça; çamur, toprak ve gıda maddesi olmayan şeyleri yemek mekruhtur.

“Ve kendisine îman ettiğiniz Allah’tan korkun.” Bu emir aynı zamanda kendinden önceki *“helal yeyiniz”* emrini te’kid eder. Çünkü bu emir mübah ve helal kılınmayı ifade ettiği gibi helâl yemenin mübah kılınması, bunun zıddı olan haram yemenin haram kılındığı mânâsına gelir. İşte *“Allah’tan korkun!”* emri *“helal yiyin”* emrini bu yönüyle te’kid etmekte *“kendisine îman ettiğiniz Allah”* sözüyle de bu te’kid pekiştirilmektedir.

Çünkü îman yasaklanan şeyleri terketmeyi, sınırlanan çizgiyi tecâvüz etmemeyi gerektirir. Madem Allah'a inanıyorsunuz sadece helâl yiyin, helâlin zıddı olan haramı yemeyin ve onun bu hükümlerini dinlemeyip başkaldırmaktan korkun!

İmam Fahreddîn Râzî şöyle der: *"Allah'ın size verdiği rızıklardan yiyin."* âyeti Allah Teâlâ'nın herkesin rızkına kefil olduğunu gösterir. Şu halde rızık talebinde aşırıya kaçmamak, Allah'ın va'dine ve ihsânına güvenmek gereklidir. Zîrâ O va'dine riayet etmemekten münezzehtir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan korkun ve rızkınızı güzel yollardan arayın."*[25]

Hâfız şöyle der:

Yoksulluk ve kanaat şerefini
terk etmeyiz Padişaha söyleyin:
"Rızık mukadderdir"

Sâib de şöyle der:

Rızık insana aşık
olmasaydı Yeri yarıp
buğday nasıl çıkardı?

Müfessirler şöyle bir olay anlatırlar: Bir gün Hz. Peygamber (a.s.) cehennemi hatırlattı, kıyâmetin dehşetinden bahsetti ve cemaati çok korkuttu. Bunu duyan insanlar etkilenip ağlamaya başladılar. On sahâbî de **Osman b. Maz'un**'un evinde toplanarak istişâre ettiler. Bundan sonra dünyâdan ellerini eteklerini çekmeye, kalın elbiseler giymeye, kendilerini hadım etmeye, cinsi münasebetten uzak durmaya, yıl boyu oruç tutmaya, geceleri ibadet ve tâatla geçirmeye, yatağa yatmamaya, et ve yağ yememeye, kadınlara yaklaşmamaya, güzel koku sürünmemeye ve yeryüzünü dolaşmaya karar verdiler.

Onların bu kararı Allah Rasûlü'nün kulağına gitti. Osman b. Maz'un'un evine uğradı fakat onu evde bulamadı. Hanımı Ümmü Hakîm Havle binti Ümeyye'ye: *"Kocan ve arkadaşları hakkında bana ulaşan haberler doğru mu?"* diye sordu. Kadın hem Rasûlullah'a yalan söylemek, hem de kocasının sırrını ifşâ etmek istemedi. Dedi

ki: “Ya Rasûlallah, bunu sana Osman söylerse doğrusunu söyler.” Bunun üzerine Rasûlullah dönüp gitti. Osman eve dönünce karısı olanları anlattı. Osman kalkıp Rasûlullah (s.a.)’in yanına gitti.

Hz. Peygamber (a.s.) kulağına gelen şeyin aslının olup olmadığını sordu. Osman: “Evet.” dedi. Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: *“Ben bununla emrolunmadım. Sizin üzerinizde nefsinizin de hakkı vardır. Oruç tutun, ama iftar da edin. Geceleri hem ibadet edin, hem uyuyun. Çünkü ben gece hem ibadet ediyor, hem de uyuyorum. Hem oruç tutuyor, hem de iftar ediyorum. Et ve yağ yiyor, kadınlarla berâber oluyorum.*

Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”[26]

Daha sonra şöyle hitap etti: *"Bazı insanlara ne oluyor da kendilerine kadınları, yiyip içmeyi, koku sürünmeyi, uyumayı ve diğer dünyâ nimetlerinden istifade etmeyi haram kılıyorlar. Ben size keşiş ve râhip olmanızı emretmiyorum. Et yememek, kadınları terk etmek, kiliselere çekilmek, dünyâdan el etek çekmek benim dînimde yeri olmayan şeylerdir.*

Ümmetimin seyahati, oruç; ruhbanlığı cihaddır. Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Hacc ve umre yapın, namazı kılın, zekâtı verin, Ramazan orucunu tutun. İstikametten ayrılmayın ki Allah size ona göre muamele etsin. Sizden önceki ümmetlerin helak sebebi dinde aşırı gitmeleriydi. Onlar aşırı gittikçe Allah yüklerini ağırlaştırdı. Şimdi kilise ve havraya çekilenler, onların kalıntılarıdır." Bunun üzerine Allah yukarıdaki âyeti indirdi.

Rivayet edildiğine göre **Osman b. Maz'ûn** Rasûlullah (s.a.)'e gelerek: "Yâ Rasûlallah! İçimden iğdiş olmak isteği geliyor. Bana izin ver de iğdiş olayım." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) *"Hayır yâ Osman, bunu yapma. Ümmetimin orucu, iğdiş hükmündedir.* (şehveti kırar) *"*[27] buyurdu.

Mesnevî'de şöyle geçer:

Kendine gel de kendini hadım etme, papaz
olma. Çünkü temiz durmak, şehvetin
zıddıdır.
Olmayınca heva ve hevesten çekinin denmez,
mümkün değildir. Çünkü ölülere gazilik taslanmaz
ya!
"Yiyin" emri şehvet için bir
tuzaktır. "İsraf etmeyin" emri
ise temizliktir. Sabretme
ezasına uğramadıkça,
Karşılığında bir mükâfât elde
edemezsin. Ne hoştur o şart ve
o mükâfât.
O gönüller açan, canlara can katan mükâfât.

Yine Osman b. Maz'un: "Yâ Rasûlallah! İçimden dağbaşlarına çekilip dünyâdan el etek çekesim geliyor." dedi. Allah Rasûlü de: *"Ey Osman, bunu da yapma. Çünkü ümmetimin, ibadet için*

dünyâdan el etek çekmesi mescidlerde oturup namazı beklemesidir." buyurdular.

Osman b. Maz'ûn devamla: *"Ya Rasûlallah, içimden bütün malımı mülkümü bağışlayasım geliyor."* deyince Rasûlullah (s.a.): *"Hayır bunu da yapma. Onları ihtiyaç oldukça kendin ve çoluk çocuğun için harca. Böyle yaparsan iffetini korumuş olursun. Hem miskinlere, fakirlere ve yetimlere tasaddukta bulunursun. Bu şekilde davranman senin için daha iyidir."* buyurdu.

Osman b. Maz'ûn yine: "Yâ Rasûlallah, içimden karımı boşamak geçiyor." deyince

Hz. Peygamber (a.s.): *“Onu da yapma, ey Osman. Çünkü ümmetimin hicreti, Allah’ın yasakladığı şeylerden uzaklaşmak; ben hayatta iken bana hicret; vefâtımdan sonra kabrimi ziyâret şeklindeki hicret ve vefât edip de ardında bir, iki, üç, dört hanım bırakmak şeklinde olan hicretlerdir.”* buyurdu.

Osman b. Maz’ûn: “Yâ Rasûlallah, bana onu boşamayı yasakladın. İçimden onunla berâber yatmamak geçiyor.” deyince, Rasûlullah (s.a.): *“Ey Osman, bir müslüman hanımıyla veya câriyesiyle münâsebette bulunur ve bu ilişkiden çocuk olmazsa o kişiye cennette bir hizmetçi verilir. Şâyet bu ilişkiden çocuk olur da bu çocuk kendisinden önce ölürse kıyâmette kendisine şefâatçi olur. Şâyet bu çocuk kendisinden sonra ölecek olursa kıyâmet günü kendisi için bir nur olur.”* buyurdu.

Osman b. Maz’ûn: “Yâ Rasûlallah, güzel koku da sürünmek istemiyorum.” dedi. Rasûlullah (s.a.): *“Ey Osman, Cebrâil bana gün aşırı ve cuma günleri koku sürünmemi emretti. Ben de bunu hiç terk etmiyorum. Sen de benim sünnetimden ayrılma. Çünkü kim benim sünnetimden yüz çevirirse ve tevbe etmeden ölürse kıyâmet günü melekler o kişinin yüzünü benim havzımdan çevirirler.”* buyurdu.

Ebû Mûsâ el-Eş’arî’den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.)’i tavuk yerken gördüm. Yine onu (a.s.) yaş hurma ve karpuz yerken gördüm.”[28]

Hz. Aişe (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.) tavuk; un, bal ve sudan
mamul pelte yerdi. Tatlı ve baldan hoşlanırdı. Nitekim *“Mü’min tatlıdır, tatlıyı sever.”*[29] ve *“Mü’minin karnında öyle bir yer vardır ki orayı ancak tatlı doldurabilir.”* buyurmuştur.

Bir adam **Hasan-ı Basrî**’ye gelir ve bir komşusunun, şükrünü edâ edemeyeceği için pelte yemediğini söyler. Hasan-ı Basrî de: “Komşun soğuk su içiyor mu?” diye sorar. Adam, “Evet” deyince de: “Senin komşun soğuk suyun şükrünün, pelteden daha ağır olduğunu bilemeyecek kadar cahil bir adammış.” der.

Fudayl (k.s.)’a zühd için güzel elbise, et ve hurma tatlısı gibi güzel şeyleri terketmenin hükmü soruldu. Ben tatlı yemem diyen adama: “Keşke hem yeseydin hem de Allah’tan korksaydın. Çünkü Allah Teâlâ helâl ve temiz şeyleri yemeni kerih görmez. Sen asıl, annene

babana iyilik yapmaya, sıla-i rahime riayete, komşuna iyilik etmeye, bütün müslümanlara merhametli olmaya, kinini yutmaya, sana zulmedeni affetmeye, sana kötülük yapana iyilik etmeye, belalara karşı sabırlı ve tahammüllü olmaya bak. Bu gibi hükümler zühd için hurma tatlısını terketmekten daha önemlidir.” dedi.

Hâsılı ruhbanlıkta aşırı gitmek, lezzetlerden ve temiz şeylerden büsbütün el-etek çekmek, kalp ve dimağ gibi insanın esas organlarını zaafa uğratır. Bu uzuvlar zaafa uğradı mı insanın düşünceleri karma karışık olur. Kafa karışıklığına maruz kalan birisi de akılla elde edebileceği kemalatı kaçırır. Buna bağlı olarak amelle ilgili bazı kemalatında eksiklikler ortaya çıkar. Zîrâ ameldeki kemalat, düşünce kabiliyetinin kemaline bağlıdır.

Yine tamamen dünyâdan el etek çekmek dünyâyı viraneye çevirir, medeniyetleri ve nesilleri yok eder. Dünyânın da âhiretin de imarı ruhbanlığı terk etmeye; mârifet, muhabbet ve itâatlere devama bağlıdır. Onun için Allah'ın helal kıldığı şeylerin temiz ve lezzetli olanlarının insanlara haram kılınmaması hikmetin gereğidir. Nitekim âyet de bunu ifade etmektedir.

Fakat âyette itidale de işaret vardır. Gerek yiyeceklerde ve gerekse riyazatta itidal çok övülen bir durumdur. Bu sebeple mürşid-i kamil mübtedî bir müridine mizacına uygun olarak itidal üzere eti, yağı, cinsî münâsebeti ve diğer bazı şeyleri terk etmesini emreder. Çünkü riyazatın insan tabiatını ıslah etmede çok büyük tesiri vardır. Sülûk konusunda bu riyâzat çok önemli bir iştir. Zahir ehlinin mutlak olarak riyâzatı terketmek husûsunda dayanağı yoktur. Rasûlullah (a.s.) Osman b. Ma'zûn'a tavsiyelerinde konunun özüne işaret etmiştir. Sen bunu iyice anla ve doğru yolu bul. Hiçbir konuda ifrat ve tefrit yoktur.

---

[25] . *Münâvî,* I, 162

[26] . *Buhârî,* Nikâh, 1; *Müslim,* Nikâh, 5; *Nesâî,* Nikâh, 4; *Dârimî,* Nikâh, 3; *Müsned,* II, 185; III, 241

[27] . *Buhârî,* Nikâh, 2; *Müsned,* II, 173; III, 378, 283

[28] . *Buhârî,* Zebâih, 26; *Müslim,* Eymân, 9; *Dârimî,* Et'ime, 27; *Müsned,* IV, 394, 397

[29] . Aclûnî II, s. 261 Hadis no: 2677

YEMİN VE KEFFARETİ

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فٖٓي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ
الْاَيْمَانَۚ فَكَفَّارَتُهُٓ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكٖينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ
اَهْلٖيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرٖيرُ رَقَبَةٍۜ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ
اَيَّامٍۜ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْۜ وَاحْفَظُٓوا اَيْمَانَكُمْۜ كَذٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

89. Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden ötürü sizi sorumlu tutar. Bunun da keffâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, ya da bir köle azad etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz zaman yeminlerinizin kaffâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun *(onlara riayet edin).* Allah size âyetlerini açıklıyor ki şükredesiniz.

“Allah kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz.” Yemin, Allah’ın adını anarak bir bilginin iki ihtimalinden birini kuvvetlendirmektir. *Yemin-i lağv* ise kendisine bir hüküm taalluk etmeyen boş yemindir. **İmam-ı A’zam**’a göre yemin-i lağv, kişinin bir konuda doğru olduğunu zannederek yaptığı yemindir. Halbuki zannettiği gibi değildir. Mesela uzaktan bir şey görüp öyle olmadığı halde öyle zannederek “Vallahi, o öyledir.” demek gibi. Bu tür yeminlerde ne günah ne de keffaret vardır.

Yemin-i gamûs ise geçmişteki veya şimdiki bir konuyla ilgili olarak bile bile yalan yemin etmektir. Mesela yapmadığı bir şeyi: “Vallahi, şöyle yaptım.” demek gibi. Yahut borcu olduğunu bildiği halde “Vallahi benim ona borcum yok.” demek gibi. Bu yemin büyük günahlardandır. Bir hadiste: *“Kim yalan yere yemin ederse Allah onu cehenneme koyar.”*[30] buyurulmuştur. Bunun tevbe dışında keffareti de yoktur.

Âyetin mânâsı, Allah sizi üzerine dünyevî veya uhrevî bir hüküm taalluk etmeyen boş yeminlerinizden ötürü sorumlu tutmaz,

demektir.

“Fakat bilerek yaptığınız yeminlerden ötürü sizi sorumlu tutar.” Kasıt ve niyetinizin ne olduğunu bilerek yaptığınız yeminlerinizi bozmanızdan, ondan dönmenizden Allah sizi sorumlu tutar. Sorumluluk konusu “yeminlerden dönmek” olmasına rağmen âyette zikredilmemiştir. Çünkü bu bilinen birşeydir. Bu tür yeminlere de *“yemîn-i mün’akide”* denir. Kişinin gelecekte bir işi yapacağına ya da yapmayacağına dair yaptığı yemindir.

“Bunun da keffâreti” fiilen *“âilenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on*

fakiri yedirmektir." Yani bu tür yeminin keffareti, eşleriniz, çocuklarınız ve hizmetçilerinizden ibâret olan âilenizle yediğiniz yemeğin tür ve miktarca orta derecesinden on fakiri doyurmaktır. Bu da fitrede olduğu gibi her fakire yarım sa' buğday veya kıymetini vermektir. Bir fakir on gün doyurulsa da câizdir. Fakat on kişiye verilecek miktar bir fakire bir seferde verilse câiz olmaz.

"Yahut onları giydirmektir." On kişiyi tüm bedenini örtecek şekilde giydirmektir. Sahih olan budur. Sadece uzun don giydirmek yeterli olmaz. Çünkü sadece uzun don veya pantolon giyen örfen çıplak diye isimlendirilir.

"Ya da bir köle âzâd etmektir." Bu köle mü'min, kâfir, erkek, kadın, küçük, büyük olsun farketmez. Kör, hiç duymayan sağır, dilsiz, iki eli veya iki elinin başparmakları, iki ayağı kesik ya da sadece bir tarafından hem eli, hem ayağı kesik, sürekli deli olan köleyi azad etmek câiz değildir. Çünkü ancak akıllı olan insandan faydalanmak mümkündür. Müdebber ve ümmü veledde[31] kölelik eksik olduğundan ve bir yönüyle
hürriyete kavuştukları için yemin keffareti olarak âzâd edilemezler. Mükâteb köle ise hürriyete kavuşmak için bir miktar bedel ödemiştir. Çünkü böyle bir azad, bedelli bir azaddır ve ticaret sayılır. Halbuki keffaret sırf Allah için yapılan bir ibadettir. Yine bir kısmı azad edilmiş köle de keffaret olamaz. Çünkü böyle bir köle tam köle değildir.

Âyette bu üç keffaret çeşidinden "veya" anlamına gelen " أَوْ " bağlacı ile birbirine bağlanması, üçünden birinin vâcib olduğunu ve bunlardan birini seçmenin mükellefe ait bulunduğunu bildirir. Yani üçünü birden yapması gerekmez. Hepsini terk etmesi de câiz değildir. Bunlardan biri yapılınca mükellefin sorumluluğu kalkar. Bu üç hususu da yapabilme imkanı olan kimseye onlardan birini kendisi seçerek yapmak vâcibdir.

İmam-ı Azam'a göre yemin bozulmadan önce keffaret vermek câiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber: *"Kim bir yemin eder de yemin ettiği hususun dışındaki bir şeyi daha hayırlı görürse onu yapsın, yemininin de keffaretini versin."*[32] buyurmaktadır.

"Bunları bulamayan" sayılan üç şeyden birini yapamayan yeminine keffaret olarak
"üç gün oruç tutmalıdır." Bu oruç İmam-ı Azam'a göre peşpeşe olacaktır.

Size emredilen bu şeyler *"yemin ettiğiniz zaman yeminlerinizin"* bozmanızın *"keffâreti işte budur."*

"Yeminlerinizi koruyun." Fazla ve her iş için yemin etmeyin. Gücünüz yettiği sürece bir hayrı da elden kaçırmıyorsanız yeminlerinizi yerine getirin. Bir kimse yeminini yerine getirmekten âciz kalır veya daha hayırlı bir işle karşılaşırsa yeminini bozar ve keffareti verir. Nitekim fukaha mün'akid yeminlerle ilgili şu ayrımı yapmışlardır:

1- Farzları yapmak ve ma'sıyetleri terketmek için yapılan yeminler gibi mutlaka yerine getirilmesi gereken yeminler. Bunlar zaten farz olan şeylerdir. Yeminle kuvvetlendirilmiş olur.

2- Ma'sıyetleri irtikab etmek ve farz olan amelleri terketmek için yapılan yeminler gibi bozulup keffaretinin verilmesi gerekli yeminler. Bir hadiste şöyle buyurulur: *"Kim Allah'a itâat etmeye yemin ederse yemininde dursun. Kim de ona isyan etmeye yemin*

ederse isyan etmesin, bu yeminini bozsun.”[33]

3- Bir müslümana küsmek için yapılan yeminler gibi bozulması efdal olan yeminler.

4- Bu üç kısmın dışında kalıp da yemini bozmanın ve onda durmanın eşit olduğu durumlarda yemini korumak için bozmamak daha iyidir.

İnsan ister kasıtlı, ister unutarak veya zorlanarak yeminini bozmuş olsun her halükarda keffaret vermesi gerekir. Zîrâ bir hadiste şöyle buyurulur: *“Üç şey vardır ki şakası da ciddisi de birdir. Bunlar; nikah, talak ve yemindir.”*[34] *“Allah, size âyetlerini böyle açıklıyor ki şükredesiniz.”* Allah kullarına koyduğu şerîati ve onun hükümlerini böyle güzel bir beyanla açıklıyor, kullarından öğrendiklerine ve Rab’lerinin kendilerine
gösterdiği kolaylıklara karşı da şükür istiyor.

Âyetin şöyle bir işârî yorumu da vardır: Kim Allah Teâlâ’dan ayrılmaya (hicrân) yemin ederse *“bunun keffâreti on fakiri”* yedirmektir. Bu on fakir de beş dış ve beş iç duyu organıdır. Çünkü bu organlar afetlerin giriş kapısı ve gevşekliğin sığınağıdır. *“Âilenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden...”* âyetinde bahsedilen âile; kalp, ruh, sır ve hafîdir. Bunların yiyeceği ise şevk, muhabbet, sıdk, ihlas, tefviz, teslimiyet, rıza, üns, heybet, müşâhede ve mükâşefedir. Bunların ortalaması da zikir, tezekkür, fikir, tefekkür, şevklenmek (teşevvuk), tevekkül, kulluk, havf ve recâdır. Bu taamları zâhirî ve bâtınî duyulara yedirmek ise, ibadet ederken bunlara riâyet etmek ve onlara zıt olan şeylerden uzaklaşmaktır.

“Yahut onları giydirmek” âyetinin işareti, duyuları ve bedenin kuvvetlerine takvâ elbisesini giydirmektir.

“Yahut köle azad etmek” ise nefsi, hevânın kulu olmaktan, dünyâ hırsından azad etmektir.

“Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır.” Günler üç kısımdır: Dün, bugün ve yarın.

Geçmiş günlerin orucu, ümit bağladığı veya yöneldiği şeylerden kendini tutmak veya geçen günler için tevbeye devam hususunda sabretmektir.

Bugünün orucu ise en mühim iş neyse ondan gafil olmamak ve muradına nail olmak için var gücüyle çalışmanın zorluğuna sabretmektir.

Gelecek günlerin orucu ise ma’siyete karşı direnme azmini devam ettirmek, ihlâsı kaybetmemek, tâatta sabretmeye devam etmek ve kulluk gayreti ile rubûbiyet makamına samîmiyetle yönelmektir.

Üzüntü ve hayıflanma ile vakti zayi etme Çünkü fırsat değerli, vakit ise kılıçtır

İbn Fârız (k.s.)’da şöyle der:

Vakit gibi keskin ol, zîrâ "umulur ki" sözünde
iğrençlik vardır. "Belki" demekten sakın, çünkü bu
en tehlikeli hastalıktır.

(Yani, temenniler seni yapmak istediğin işlerden alıkoymasın.) *Mesnevî*'de de şöyle denilmiştir:

Ey aşağılık dünya ayrılığına sabredemeyen
dost! Hakk'ın ayrılığına nasıl
sabredeceksin?
Bu suyu içmedikçe sükun bulmuyorsun da
İyi kişilerden ve içtikleri sudan ayrılınca halin nice olur?

Bil ki sâdık bir tâlib şevkin galeyanı ve zevk anlarında Allah'ın celal ve cemaline yemin ederek kendi yakınlığından ve vuslatından bir parça vermesini ister. İşte bu rızâ şerîatında boş bir yemin, teslimiyet mezhebinde ise bir dalgınlıktır. Hâlinin zayıflığı sebebiyle ona rahmet ederek Allah onu affeder, sözlerinden dolayı hesaba çekmez. Müride yakışan ve hakkında evla olan "Kahrın da hoş, lütfunda hoş." diyerek Mevlâ'nın kabul, red, yaklaşma ve yüz çevirme gibi hükümlerine boyun eğmektir. Hakkullah'ı edada istikamet sahibi olmak keramete tercih edilmeli; O'na yakınlığın, ikbalin, müşâhedenin, vusulün ve vuslatın lezzetleri de bunun gibi üstün tutulmalıdır. Nitekim bu yolun yolcularından biri şöyle der:

Ben ona ulaşmayı, o benden
uzaklaşmayı istiyor. Böyle istediği için
kendi isteğimden vazgeçiyorum.

et-Te'vilâtü'n-Necmiyye'de böyle geçmektedir.

---

[30] . *Kenzü'l-ummâl,* XVI, 692

[31] . *Müdebber*: Âzâd olması efendisinin ölümüne bağlı olan köledir. *Ümmü Veled*: Efendisinden çocuğu olan câriyeye denir. Satılamaz, hibe edilemez. Efendisi ölünce hür olur.

[32] . *Müslim,* Eymân, 12

[33] . *Buhârî,* Eymân, 28, 31; *Ebû Dâvud,* Eymân, 19; *Tirmizî,*

Nüzur, 2; *Nesâî,*
Eymân, 27; *İbn Mâce,* Keffârât, 16

[34] . *Ebû Dâvud,* Talak, 9; *Tirmizî,* Talak, 9; *İbn Mâce,* Talak, 13

İÇKİ, KUMAR, PUTLAR VE FAL OKLARI

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ
رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾
اِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ فِي الْخَمْرِ
وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ
﴿٩١﴾ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ
فَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓا اِذَا مَا اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَاَحْسَنُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ
الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

90. Ey îman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar *(putlar),* fal okları şeytan işi birer pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.

91. Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?

92. Allah'a itâat edin, Rasûl'e de itâat edin ve *(kötülüklerden)* sakının. Eğer *(itâatten)* yüz çevirirseniz bilin ki Rasûlümüz'e düşen apaçık bir tebliğden ibârettir.

93. Îman edip de salih amel işleyenlere, hakkıyle sakındıkları, îman ettikleri ve sâlih ameller işledikleri, sonra yine hakkıyle sakındıkları ve îman ettikleri, sonra da hakkıyle sakındıkları ve yaptıklarını ihsan üzere yaptıkları takdirde *(haram kılınmadan önce)* tattıklarından dolayı günah yoktur. Allah iyi ve güzel yapanları sever.

İçki yasağı tedricen konulmuş bir yasaktır. Bu âyet içki ile ilgili

nâzil olan dört âyetin sonuncusudur. Bu konu tafsilatıyla Bakara sûresinde geçmiştir. (219. âyetin tefsirine müracat edilebilir.)

“Ey îman edenler!” Sarhoşluk veren her şey *“şarap”;* tavla, satranç, ondört diye bilinen oyun, zar vb. bütün çeşitleriyle *“kumar”;* ibadet için yapılan *“dikili taşlar”* yani putlar; bazısının üzerinde “Rabbim bana emretti.” bazısının üzerinde “Rabbim beni nehyetti” yazan ve başlanılacak bir işin güya hayır mı, şer mi olduğunu gösteren *“fal*

okları şeytan işi birer pisliktir.”

Müfessirlerin beyanına göre Cahiliye devrinde bir kişi sefere, savaşa, ticarete veya başka bir şeye teşebbüs etmek istediği zaman, bu işin hayırlı olup olmadığını öğrenmek için Kâbe’ye gider ve orada Kâbe’nin hizmetçisinin yanında bulunan oklardan birini çekerdi. Orada üç ok vardı. Birinin üzerinde: “Rabb’im bana emretti.” diğerinin üzerinde: “Rabbim beni nehyetti.” yazılı idi. Üçüncüsünün üzerinde ise yazı yoktu. Üzerinde emir yazılı olan oku çekerse o işi yaparlardı. Nehiy yazılı ok çıkarsa o işi yapmazlardı. Üzerinde bir şey yazmayan ok çıkarsa tekrar ok çekerlerdi.

“Oklarla kısmeti öğrenmek” anlamına gelen “ اَلْإِسْتِقْسَامُ بِالْأَزْلَامِ”, insanların kendi kısmetlerine ayrılan şeyi önceden öğrenmek istemek demektir.

“Pislik” anlamına gelen “ رِجْسٌ ”, necaset demektir. Ancak “necaset” insanın tab’an nefret ettiği pis şeylerdir. “*Rics*” ise daha çok aklen nefret edilen pis şeyler için kullanılır. Pis şeylerden kaçınıldığı gibi kaçınılsın diye sayılan günahlara rics, yani pislik denilmiştir. Çünkü selim fıtrat bütün maddî ve manevî pisliklerden nefret eder.

“Şeytan işi pislik” denilmesi, böyle pis şeyleri şeytanın işleyenlerin gönlünde süsleyip püslemesinden, insanları onlara çağırıp teşvik etmesi sebebiyledir.

“Bunlardan” pisliklerden *“uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.”* Yani kendi kurtuluşunuzu istiyorsanız, bunlardan mutlaka uzak durun. Buradaki *“kaçının”* emri vücub ifade eder.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ
فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِۚ
فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾

91. Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?

“Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak ister.” Bu, içkinin dünyâya ait zararlarına işarettir. İçkiden kaynaklanan düşmanlık, içki içenler sarhoş olup kavga çıkardıkları ve ağız dalaşı yaptıkları zaman ortaya çıkar. Tıpkı Ensar’dan bir

zâtın Sa’d b. Ebî Vakkas’ın başını deve kemiğiyle yarması gibi. Kumardaki düşmanlığa gelince bu da şöyle olur: Ailesi ve malı üzerine kumar oynayan kişi, kumarda kaybederek herşeyini yitirince, kederli bir şekilde kumar arkadaşlarına karşı kin ve nefretle dolar.

Düşmanlık ile kin arasındaki fark şudur: Düşmana kin ve nefret duyulur ama, her kin ve nefret duyulan düşman değildir.

Allah Teâlâ’nın “ فِى الْخَمْرِ ” sözü “sebep olma” mânâsında içki sebebiyle, içki yoluyla

demektir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v)’in: *“Gerçekten bir kadın, bir kedi yüzünden cehenneme girmiştir.”*[35] hadisindeki “ فِى هِرَّةٍ ” sözü de “bir kedi sebebiyle, kedi yüzünden” demektir. Âyetin mânâsı, “İçki içilmesi sebebiyle aranıza düşmanlık ve kin sokmak ister.” demek olur.

İçki ve kumarın özellikle zikredilmesi, bu ifadelerde asıl vurgulananın bunlar olduğuna dikkat çekmek içindir. Çünkü bu âyet mü’minlere hitab etmektedir. Esas maksad da onları içkiden ve kumardan uzaklaştırmaktır.

Dikili taşlar (putlar) ve fal okları, her ne kadar Cahiliye ehline mahsus şeyler olsalar da burada içki ve kumar ile beraber zikredilmesinin iki sebebi vardır:

1- İçki ve kumarın ne kadar çirkin olduğunun vurgulanması,
2- Bu dört şeyin kötülük ve zararlarının birbirine yakın olduğunu tekid etmek.

“Sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister.” Burada içkinin dînî zararlarına işaret edilmektedir. Nitekim içki geçici bir neş’e ve cismânî lezzet verir. Nefis lezzete dalınca Allah’ı hatırlamaktan ve namazdan gafil olur. Kumar oynayanın durumu da bundan farklı değildir. Eğer kumarda galib olursa, içinde yüzdüğü bu zafer sarhoşluğu, onu ibadet hususunda gaflete düşürür. Eğer yenilmişse, bir yolunu bulup kazanan taraf olmak için göstereceği gayret onu kumar dışında başka bir şey düşünemez hale getirecektir.

“Zikir” mefhûmuna dahil olduğu halde burada “namaz”ın da ayrıca zikredilmiş olması, namaza verilen önemden kaynaklanmaktadır. Ayrıca dînin direği olduğu için ondan alıkoyanın, îmandan alıkoyan kimse gibi olacağına dikkat çekilmiştir.

“Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?” cümlesi, lafzen soru olsa da mânâsı emirdir. Yani “Vazgeçin” demektir. Bu üslub, en yumuşak yasaklama üslubu olarak, insanların bu işten vazgeçmelerini en iyi temin edeceği için kullanılmıştır. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) bu âyeti işitince *“Vazgeçtik, yâ Rabbî!”* demiştir. İçki, hicretin üçüncü yılında Uhud Savaşı’ndan sonra haram kılınmıştır.

وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُواۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّمَا
عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾

92. Allah'a itâat edin, Rasûl'e de itâat edin ve *(kötülüklerden)* sakının. Eğer *(itâatten)* yüz çevirirseniz bilin ki Rasûlümüz'e düşen apaçık bir tebliğden ibârettir.

Emrettikleri hususlarda *"Allah'a itâat edin, Rasûl'e de itâat edin ve"* yasakladıkları şeyleri yapmaktan da *"sakının. Eğer"* bu hususlara riayet ve itâatten *"yüz çevirirseniz bilin ki Rasûlümüz'e düşen, apaçık bir tebliğden ibarettir."* Zaten elçimiz de bu görevini, daha iyisi mümkün olamayacak şekilde yerine getirerek peygamberlik sorumluluğundan kurtulmuştur. Böylelikle aleyhinize bir delil ortaya çıkmış, özür ve

bahaneler tükenmiş, artık geriye azâbdan başka bir şey kalmamıştır.

Dikkat edilirse Allah Teâlâ, içki ve kumarı putlarla beraber zikretmek suretiyle gayet beliğ bir şekilde yasaklamaktadır. Belki de Peygamberimiz (s.a.v)'in: *"İçki içen, putperest gibidir."*[36] hadisi, bu âyetten alınmıştır.

Yine bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: *"Dünyâda içkiye mübtela olan kişiye, Allah Teâlâ (ahirette) yılanların ve akreplerin zehirlerinden içirir. Onları ağzına alır almaz daha içmeden yüzünün etleri kabın içine dökülür. Tamamen içince de vücudu leş gibi şişer ve etrafındakiler ondan eziyet çekerler. Her kim de içkiye tevbe etmeden ölecek olursa, dünyâda içtiği her bir damla için ona cehennem irinlerinden içirmek, Allah Teâlâ üzerinde bir hak olur."*[37]

Diğer hadis-i şerifte ise: *"Allah içkiye, onu içene, içirene, satana, alana, sıkana, sıktırana, taşıyana, taşıttırana ve ücretini yiyene lânet etmiştir."*[38] buyurmuştur.

Başka bir hadis-i şerifte de şöyle buyrulmuştur: *"Allahu Teâlâ içkiyi benim lisanımla haram ettikten sonra her kim içki içecek olursa, o kişi talib olduğu kızla evlendirilmez, konuştuğunda kendisine inanılmaz, şefaat dilerse şefaat olunmaz, kendisine bir emanet teslim edilmez, birisi ona bir emanet teslim edecek olur da o da bu emaneti zayi edecek olursa, o kaybı yerine iade etmemek Allahu Teâlâ üzerine bir hak olur."*[39]

Vâiz Hüseyin, *Kâşifî* tefsirinde şöyle der:

Endişeye kapılmayı nankörlük bil
Şükürsüzlerin gönlünde olur bu endişe
Verenin kim olduğunu bilmeden insan bir şey tadarsa Onun bu habersizliğine bir kalem çek

"Ey" Hak Teâlâ'nın inâyet kalemiyle kalplerine yazdığı hakiki bir îmanla *"îman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar ve fal okları..."* İçkiye Arapça'da " ٱلْخَمْرُ " denilmesi, aklı örtüp kaplaması sebebiyledir. Akıl ise, mahlûkatın ilklerinden ruhânî ve ulvî bir nurdur. Yaratılış icabı, Melekler gibi Rabbi'ne itâat, boyun eğmek

ve mütevazı olmak aklın yaradılışında vardır. Aklın zıddı ise hevâdır ki o son yaratılanlardan zulmânî, nefsânî ve süflîdir. Şeytan gibi tabîatında serkeşlik, itiraz etme, yüz çevirme ve Rabb'ine kulluk konusunda kibirlenme vardır.

İçki, aklın nurunu örtüp kaplayınca akıl mağlup duruma düşerek hakikati ve onun yolunu bulamaz hale gelir. Sonra hevânın zulmeti galip duruma geçer ve nefis "nefs-i emmâre" (kötülüğü ziyâdesiyle emreder) hâle gelerek hevâdan da yardım alıp, yine süflî hevâ ile nefsânî arzularının ve aşağılık hayvânî lezzetlerinin peşine düşer. Böylelikle şeytan nefse karşı zafer kazanmış olarak onu, Rabb'inin emirlerine isyan tuzaklarının hepsine düşürür ve helake sürükler. Bu yüzdendir ki Peygamberimiz (s.a.):

“İçki kötülüklerin anasıdır.”[40] buyurmuştur. Çünkü bahsettiğimiz bütün bu kötülükler içkiden kaynaklanmaktadır.

Kumar ise pek çok kötü huyun galeyana gelmesine sebep olmaktadır. Bunlar hırs, cimrilik, kibir, öfke, düşmanlık, kin, kıskançlık, hased ve benzeri kötü huylardır. Bütün bu kötü huylarla insan dosdoğru yoldan sapar.

Dikili taşlar, yani putlar ise Allah Teâlâ’dan başka tapılan her şeydir. Bunlar, kulu Allah’a şirk koşar hale getirirler.

Fal oklarına gelince, Allah Teâlâ’dan başka hayır ve şer, fayda ve zarar umularak müracaat edilen dalalete düşürücü şeylerin tamamıdır. Oysa zarar veren (ed-Dârr) veya fayda veren (en-Nâfi’) sadece Allahtır.

Allah Teâlâ daha sonra bunlar *“şeytan işi birer pisliktir”* buyurmuştur. Yani bu bahsedilen dört şey, şeytanın kulları kandırarak doğru ve hak olan yoldan saptırdığı işleri arasında en pis olanlardır, demektir.

“Bunlardan sakının.” Yani şeytandan sakının; onun vesveselerini kabul etmeyin ve bu çirkin amelleri terk edin *“ki kurtuluşa eresiniz.”* Şeytanın hilelerinden ve bu işlerin pisliklerinden kurtulabilesiniz.

et-Te’vîlatü’n-Necmiyye’de böyle geçmektedir.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓا
اِذَا مَا اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا
وَاَحْسَنُواۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

93. Îman edip de salih amel işleyenlere, hakkıyle sakındıkları, îman ettikleri ve sâlih ameller işledikleri, sonra yine hakkıyle sakındıkları ve îman ettikleri, sonra da hakkıyle sakındıkları ve yaptıklarını ihsan üzere yaptıkları takdirde *(haram kılınmadan önce)* tattıklarından dolayı günah yoktur. Allah iyi ve güzel yapanları sever.

“Îman edip de salih amel işleyenlere” bundan sonra haramlardan *“hakkıyle sakındıkları, îman ettikleri ve salih ameller işledikleri”,* bu îman ve sâlih amellere devam ettikleri, *“sonra”* önceden mübah olduğu halde sonradan kendilerine haram kılınan şeylerden *“yine hakkıyle*

sakındıkları ve” bunların haram olduğuna *“îman ettikleri, sonra da”* önce mübah oldukları halde sonradan haram kılınan şeylerden *“hakkıyle sakındıkları”* için günah ve zorluk yoktur. Yedikleri şeyin önceden mübah oluşuna değil de, “nesh” yoluyla hükmünün kaldırılışını dikkate alarak, yedikleri anda mübah olmasına dikkat ettikleri *“ve yaptıklarını ihsan üzere yaptıkları”;* yani zikredilen kalbî ve bedenî, iyi ve güzel ameller işledikleri *“takdirde”* içki içmek ve kumar, malı yemek de dahil olmak üzere önceden *“tattıklarından dolayı” “günah”* ve

zorluk *“yoktur. Allah iyi ve güzel yapanları sever”,* onları herhangi bir şeyden dolayı hesaba çekmez.

Âyette işaret edilmektedir ki böyle davranan kimse *“muhsin”* yani işini güzel ve ihsan üzere yapan bir kimse olur. Muhsin olan kimse ise Allahu Teâlâ’nın sevdiği bir kul (mahbûb) olur. Allahu Teâlâ tarafından sevilme (mahbûbiyyet) mertebesi ise bütün mertebelerin üzerindedir. Bu sebepledir ki Rasûlullah (s.a.v) *“Habîbullah”* yani Allah’ın sevgili kulu olmuştur. *İhsan “Allah’ı görürcesine O’na ibadet etmek”*[41] olarak açıklanmıştır. Yani, ihsan müşâhede mertebesidir. Eğer kul gaybî îmandan şuhûdî îmana yükselir de, kayıtsızlık da dahil olmak üzere tüm kayıtlardan kurtulursa işi tamam olmuş olur. Bundan sonra yediği, içtiği ve yaptığı hiçbir şey ona zarar vermez hale gelir. Çünkü o bütün şartları üzerinde taşımaktadır. Başkası ona kıyas edilemez. “Muhsin” genel mânâda işin ehli ve medh ü senâya layık herkesi içine alır.

Mesnevî’de şöyle denir:

İhsan sahipleri öldüler,
ihsanları kaldı Ne mutlu o
kişiye ki bu merkebi sürdü

Zilhiccenin ilk on gününün fazileti hakkında şu hadis-i şerif varid olmuştur: *“Kim bu günlerde, bir fakire sadaka verirse, sanki Allah’ın nebilerine ve resullerine sadaka vermiş gibi olur. Kim bu günlerde bir hastayı ziyâret ederse evliyâullahı ve büdelâyı hasta iken ziyâret etmiş gibi olur. Kim birisinin cenazesini kaldırırsa (teşyi) Bedir harbi şehitlerinin cenazelerini kaldırmış gibi olur. Kim bir mü’mini giyindirirse Allahu Teâlâ da ona cennet elbiselerinden giydirir. Kim bir yetime ihsanda bulunursa Allah da onu kıyâmet gününde arşının altında gölgelendirir. Her kim de bir ilim meclisinde bulunursa sanki Allah’ın nebi ve rasulleriyle oturmuş gibi olur.”*[42]

Sa’dî (k.s) bir şiirinde der ki:

Zalimler ölüp gittiler, yaptıkları
zulümler kaldı Vay o cana ki bu hileyi,
bu kötülüğü yaptı Peygamber dedi:

“Ne mutlu o kimseye ki, Dünyadan
gitti de ondan iyi bir iş kaldı”
İhsan sahibi öldü ama ihsanı ölmedi ki
Allah katında din ve ihsan, değersiz bir şey
değildir Kendisi ölüp de isyanı kalan kişiye
yazıklar olsun Sakın, öldü de canını
kurtardı sanma

Anlatılır ki, bir zamanlar İsrâiloğulları’nda kıtlık meydana geldi. O zaman bir fakir, sokaklardan birine girdi. O sokakta zenginin birinin evi vardı. Kapıyı çalarak “Allah

rızası için bir sadaka!" diye yardım istedi. Zengin adamın kızı ona sıcak bir ekmek verdi. Fakir, evin sahibi zengin adamla karşılaştı. Zengin, ona ekmeği kimin verdiğini sorunca; "Bu evden bir kız çocuğu verdi" dedi.

Öfke ve telaşla eve giren zengin adam, kızının sağ kolunu kesti. Çok geçmeden Allah bu adamın durumunu değiştirdi. Adam fakir düştü ve öldü. Sonra varlıklı bir genç, bu kızın güzelliğini görüp beğendi, onunla evlendi ve onu evine götürdü. Akşam olunca yemeği hazırlayıp getiren kız, sofraya oturunca yemek için sol elini uzattı. Bunu gören genç adam: "Fakirlerin terbiyelerinin kıt olduğunu duymuştum. Sağ elinle yesene!"dedi.

Kızcağız ise ikinci ve üçüncü sefer de yemeğe hep sol elini uzattı. Bu esnada hatiften (gizli) bir ses: "Sağ elini uzat! Çünkü rızasını kazanmak için ekmeği sadaka olarak verdiğin Rabb'in sağ elini sana geri verdi." dedi. Bunun üzerine Allah'ın izniyle sağ elini çıkarıp kocasıyla yemek yedi. *Ravzatü'l-ulemâ*'da böyle geçmektedir.

Bir ihsan ile bir gönülü huzura erdirmek
Her konakta bin rekat namaz kılmaktan iyidir

---

[35]. *Buhârî,* Bed'ü'l-halk, 16; *Müslim,* Tevbe, 25; *İbn Mâce,* Zühd, 30

[36]. *Münâvî,* IV, 153

[37]. *Süyûtî,* ed-Dürrü'l-mensûr, III, 177

[38]. *Ebû Dâvud,* Eşribe, 2; *İbn Mâce,* Eşribe, 6; *Müsned,* II, 97

[39]. *İbn Arrâk,* Tenzîhü'ş-şerîa, II, 232

[40]. *Münâvî,* III, 508

[41]. *Buhâri,* Îman, 37; *Müslim,* Îman, 57; *Ebû Dâvud,* Sünnet,16; *Tirmizî,* îman, 4;
İbn Mâce, Mukaddime, 9; *Müsned,* I, 27, 51

[42]. bk. Teğrib, II,322 Bu rivayet Ravzatu'l-ulemâ'da zikredilmektedir.

İHRAMLI İKEN AVLANMAMAK, AVLANMAKLA İLGİLİ HÜKÜMLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُٓ اَيْدِيكُمْ
وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ
فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ
حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَٓاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ
بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ
اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ اَمْرِهِ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ
وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾ اُحِلَّ لَكُمْ
صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ
مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِٓي اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

94. Ey îman edenler! Şüphesiz Allah, görmediği halde kendisinden kimin korktuğunu bilmek için sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avla *(onu yasak ederek)* dener. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için acı bir azap vardır.

95. Ey îman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. Sizden kim onu kasden öldürürse öldürdüğünün bir dengi hayvan *cezâ*sı vardır. Bu içinizden âdil iki kişinin hüküm vereceği*,* Kâbe'ye varacak bir kurban. Yahut *(avlanmanın cezâsı),* fakirleri yedirme şeklinde bir keffâret ya da buna denk oruçtur. Ta ki böylece yaptığı işin vebâlini tatsın. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah ondan intikam alır. Allah azizdir, intikam alandır.

96. "Hem size, hem de yolculara bir fayda olmak üzere deniz avı ve onu yemek size helal kılındı. İhramda olduğunuz sürece kara avı size yasaklandı. Huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun."

Bu âyet, hicretin altıncı senesinde Hudeybiye yılında nâzil olmuştur. Hudeybiye, Mekke yakınlarında bir yerin ismidir. Hz. Peygamber (s.a.) Kâbe'yi ziyâret etmek istemiş ve beraberindeki 1540 sahabi ile Medîne'den hareket ederek Hudeybiye'ye gelip konaklamıştı. Onlar ihrama girmiş bir haldeyken Allah Teâlâ tarafından “avlanma” hususunda imtihana tabi tutuldular. Şöyle ki:

Vahşî av hayvanları, malzemelerinin etrafını sarıp o kadar yaklaşmıştı ki, isteseler elleriyle yakalayabilir mızraklarıyla yaralayabilirlerdi. Onlar da tam bunu yapmaya niyetlenmişken Allah Teâlâ bu âyeti indirdi: *“Ey îman edenler! Şüphesiz Allah, kimin*

görmediği halde kendisinden korktuğunu bilmek için...”

“Allah’tan korkmak”, O’nun cezasından korkmak mânâsınadır. Yâni “îmanı güçlü olduğundan Allah’ın görünmeyen fakat beklenen âhiretteki azâbından korkan ve ava teşebbüs etmeyen kimse ile îmanı zayıf olduğu için avlanmaya kalkışan kimseyi birbirinden ayırmak için...”

Allah Teâlâ’nın ilmi, kendi zatının gereği olduğu için yenilenmesi ve değişmesi imkansızdır. Nitekim bu, zâtı için de mümtenîdir. Fakat âyette Allah’ın bilmesi, edebiyattaki sebeb olanın yerine sebebin zikredilmesi kuralına göre bilinen bir şeyin ayırd edilmesinden ve ortaya çıkmasından mecaz olarak zikredilmiştir. Nitekim **Kâdî Beydâvî** de: “Burada ‘bilmek’ zikredilmiş fakat bilinen şeyin meydana gelmesi ve ortaya çıkması kastedilmiştir.” diyor. **Ebussuûd Efendi** ise: “Allah’ın zâti sıfatlarından olan ilimden bu şekilde bahsedilmesi, dünyadaki amellerin âhirette mükâfat ve cezâya sebep olacağını bildirmek içindir. Çünkü bu, insanları korkutmak için daha tesirli bir üsluptur.” demiştir.

“Sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişebileceği” yani ellerinizle yakalayabileceğiniz ve mızraklarınızla vurup avlayabileceğiniz *“bir avla dener.”* Yani “Allah’a yemin olsun ki, O durumunuzu öğrenmek için sizi imtihan eden kimsenin yaptığı muameleyi yapar.

Bu *“deneme”* ise basit bir şey olan avlanmanın haram kılınması şeklinde gerçekleşmektedir. “ ٱلصَّيْدُ ” kelimesi “avlanmak” demekse de, burada av hayvanı anlamında eti yenilen ve yenilmeyen tüm kara hayvanları için kullanılmıştır. Zararlı hayvanlar bundan müstesnadır. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

“Beş zararlı hayvan vardır ki, hem harem bölgesi dışında (Hill), hem de harem bölgesinde öldürülebilir. Bunlar yılan, akrep, karga, fare ve kurttur.”[43]

Âyetin yeminle ve te’kidli olarak gelmiş olması, av hayvanlarının ashab-ı kiramdan ürküp kaçmamasının, onları denemek olduğunu ifâde etmez. Nitekim âyetin nüzûlü olaydan önce olsaydı bu doğru olurdu. Âyetteki “ شَيْءٍ ” kelimesinin “nekre (belirsiz)” olarak kullanılmış olması, yapılan bu imtihanın “basit bir sınama”dan ibaret olduğunu; bir çok canı kaybetme ve bütün malların telef olması gibi, en güçlü îman sahiplerinin bile ayaklarının kaydığı büyük imtihanlardan

olmadığını ifade eder. Bu ancak olsa olsa Eyle halkının imtihan olunduğu Cumartesi günü balık avlama yasağı türündendir. Faydası ise böyle basit bir denemede bile kulluk ve itâatta sebat gösteremeyenlerin daha çetin ve zorlu imtihanları nasıl başarabilecekleri husûsuna bir tenbih ve uyarıdır.

"Kim bundan sonra sınırı aşarsa" yani biz, bu av bolluğunun ve onların ürkmemesinin bir imtihan olduğunu, Allah'ın emirlerine itâat edenle isyan edeni birbirinden ayırmaya yarayacağını açıkladıktan sonra, kim tutar da onları avlamaya kalkarsa *"onun için acı bir azap vardır."* Çünkü bu izahtan sonra avlanmaya kalkışmanın, büyüklük taslamak ve Allah'ın emirlerine önem vermemekten başka bir anlamı yoktur. Bu, Allah'a itâattan tamamen ayrılmak ve Allah korkusunu kalpten

çıkarmak demektir.

Âyette bahsedilen *"azâb"*tan maksat ahiret azâbıdır. Bu azâb tevbe etmeden ölen ya da dünya hayatında kendisine tazir ve keffaret uygulanmayan kimseler içindir. Tazir cezası, suçlunun elbiseleri çıkartılarak yüzü, başı ve hayaları dışındaki bedenin her bir tarafına vurularak uygulanır ve suçlu keffaret ödemeye mecbur edilir.

Âyetin şöyle işârî bir yorumu vardır. Allah Teâlâ, ateşin altını ayırd ettiği gibi imtihanı (bela) dostluğun (vela) şartı kılmış ve şöyle buyurmuştur. *"Ey"* dünya şehvet ve lezzetlerinin helallerinden bile el çekip vusül haccı ve vuslat umresi için ihrama giren Allah dostlarının îmanı gibi *"îman edenler!"* Sülûk esnâsında *"Allah sizi"* nefislerinizin şehvetleriyle ve bedenlerinizin lezzetleriyle ilgili olarak *"ellerinizin ve"* mal ve makam ile ilgili olarak da *"mızraklarınızın erişebileceği bir avla "* gönlünüze düşen nefsânî ve hayvani isteklerle şehevi ve dünyevî arzular gibi *"bir avla dener ki, kimin görmediği halde kendisinden korktuğunu bilsin."* Hakk'ı taleb uğrunda bu istek ve arzuları terk ederek kendisinden gaybet ve ayrılık halinde korkan, başkalarına yönelmekten sakınanları Allah açığa çıkarsın ve ayırdetsin. Çünkü Allah Teâlâ her şeyi bilmekte ve görmektedir. *"Kim bundan sonra sınırı aşarsa"* yani Hakk'ı talebden sonra tekrar bu arzulara bağlanırsa *"onun için"* Allah katından kovulup reddedilme ve Allah Teâlâ ile irtibatının kesilmesi şeklinde gerçekleşen "*acı bir azap vardır*." *et- Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.

Vaktinin eşsiz meşâyihinden **Şeyh Ebû Abdillah Şîrâzî** (k.s.) der ki: Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz'i rüyâmda gördüm. Şöyle diyordu: "Kim Allah Teâlâ'ya götüren bir yol öğrenip ilerlemeye başladıktan sonra o yoldan geri dönecek olursa, Allah Teâlâ o kişiye başka hiçbir kimseye yapmadığı şekilde korkunç bir azapla azap eder."

İsmail (a.s.)'ın adaşı fakir Hakkî (Allah günahlarımı bağışlasın) derim ki: Bu kişinin azâbı tabii ki en şiddetli azap olacaktır. Çünkü o, gitmekte olduğu yoldan, üstelik o yolun Allah'a ulaştıran hak bir yol olduğunu bildikten sonra geri dönmüştür. Bilen bilmeyen gibi değildir. Geri dönmenin sebebi, bu yoldaki imtihanlardır.

*Mesnevî'*de şöyle denilmiştir:

Potaya kalp maden girdi mi, hemen kararır Altın girdi mi, altınlığı belli olur
Altın, elini kolunu açar da potaya atılır Ateş içinde hoş bir şekilde gülümser durur

Hâfız da şöyle demektedir:

Korkarım bu gül bahçesinden bir gül bile deremeyeceksin

Sevgilinin bağındaki bir dikene tahammül etmiyorsun?

Öyleyse sâdık talibin riyazatların meşakkatlerine tahammül etmesi, nefsini şehvetlerden tezkiye edip arındırması ve Allah Teâlâ'nın haram kıldıkları bir tarafa, her bulduğu helali bile yemekten sakınması gerekir. Çünkü insanın nefsini ve tabiatını ıslah konusunda asıl amil, Allah Teâlâ'nın fazlı ve inayeti ise de oruç ve az yemek, bu konuda güçlü vâsıtalardır.

Anlatılır ki bir derviş, şiddetli riyazatlardan sonra nefsine "Sen kimsin, ben kimim?" diye sorar. Nefsi bu soruya "Sen sensin, ben de ben!" diye cevap verir. Bunun üzerine derviş ikinci defa nefsini tezkiyeye koyulur. Öyle gayret eder ki, bu uğurda yaya olarak defalarca hacca gider. Bütün bunlardan sonra nefsine aynı soruyu yine sorar. Aldığı cevap birinci cevapla aynıdır. O zaman öncekilerden daha sıkı bir riyâzata başlar ve çareyi yemeği azaltmada bulur. Sonuçta nefsinin kötü arzularını öldürmeyi başarır ve ona aynı soruyu sorar. Aldığı cevap şöyledir: "Sen sensin, ben yok oldum ve artık varlığımdan hiçbir eser kalmadı!" Böylece Allah Teâlâ'nın yardımıyla derviş huzura erer...

Hz. Mevlânâ'ya "Tasavvuf erbabı masiyet işler mi?" diye soruldu. Cevap olarak şöyle dedi: "Hayır, ancak tam acıkmadan yemek yemek müstesna. Bu onlar için zehir ve hastalık demektir."

Allahım, nefs-i emmâreyi ıslah etme konusunda bize yardım eyle!

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ
مُتَعَمِّداً فَجَزَٓاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِه۪ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ
هَدْياً بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاك۪ينَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَاماً
لِيَذُوقَ وَبَالَ اَمْرِه۪ۜ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَۜ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُۜ
وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

95. Ey îman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. Sizden kim onu kasden öldürürse öldürdüğünün bir dengi hayvan

***cezâ*sı vardır. Bu içinizden âdil iki kişinin hüküm vereceği*,* Kâbe'ye varacak bir kurban. Yahut *(avlanmanın cezâsı),* fakirleri yedirme şeklinde bir keffâret ya da buna denk oruçtur. Ta ki böylece yaptığı işin vebâlini tatsın. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah ondan intikam alır. Allah azizdir, intikam alandır.**

“Ey îman edenler! İhramlı iken av öldürmeyin.” Buradaki “ ٱلصَّيْدَ” den maksat Ebû Hânifeye göre eti yensin yenmesin kendisinden faydalanılan bütün yabani hayvanlardır. Zararlı hayvanlar, yani akrep, yılan, karga, fare ve vahşi köpek bunun dışındadır. Onlar hem Hill’de (Harem bölgesi dışında) hem de Harem bölgesinde öldürülebilirler.

“ حُرُمٌ ” kelimesi ise İhramlı kişi (muhrim) anlamındaki “ حَرَامٌ ” kelimesinin çoğulu olup; ister Harem sınırları içinde olsun, ister olmasın, ihramlı kişiler için kullanılır. Harem sınırları içerisinde bulunan kişi de ister ihramlı olsun, ister elbise giymiş olsun ihramlı hükmündedir. İhramlı kişi ne silah yardımıyla, ne av köpeği ve av kuşu kullanarak, ne Harem bölgesi dahilinde, ne de dışında kesinlikle avlanamaz.

İhramlı olmayan kişi ise Harem sınırları dışında avlanabilir.Harem sınırları içerisinde avlanamaz. Burada bahsedilen Harem Mekke Haremi’dir.[44]

Âyette “boğazlamayın” değil “*öldürmeyin*” buyurulmuştur. Bu avlanacak hayvanın
(leş) hükmünde olacağına işaret etmek içindir. Binaenaleyh ihramlının öldüreceği av dinen temiz sayılmaz. Temiz olmayan bir hayvanı yemek de câiz değildir. Âyetin mânâsı: “Siz ihramlı olduğunuz halde av öldürmeyin.” demektir.

“Sizden kim onu kasden öldürürse”, yani siz mü’minlerden, kim mü’min olduğu halde, ihramlı olduğunu hatırlar ve böyle iken av öldürmenin haram olduğunu bilir, yine de avı öldürecek olursa, demektir.

Âyetteki bahsedilen “av”, eti yenilsin ya da yenilmesin, bilinen kara av hayvanlarıdır. “*Sizden*” buyurulması muhtemelen îmanın gerektirdiği şekilde davranmadığı için
mü’mini kınama mânâsı taşımaktadır. Ardından getirilen “*kasden*” kaydının zikredilmiş olması yapılan yanlışın büyüklüğünü göstermek içindir. Böyle bir suçun hataen veya kasıtlı olarak yapılmış olması, mahzurlarını ortadan kaldırmaz. Aslolan kasten yapmaktır, hata ise ona tabidir.

Onun üzerine gerekli olan *“öldürdüğünün dengi bir hayvan cezâsı vardır”* **İmam-ı Azam** ve **Ebû Yusuf**’a göre “öldürdüğüne denk” olmaktan maksat, kıymet açısından denkliktir. Yoksa hayvanın yaratılış ve görünüşü bakımından denklik değildir. Avlanan

hayvanın kıymeti, avlanıldığı bölgenin ya da alım satım yapılmayan tenha bir yerde öldürmüşse oraya en yakın bölgenin fiyatlarıyla tesbit edilir. Eğer öldürülen hayvanın kıymeti bir kurban değerinde olacak olursa öldüren kişi, şu üç şıktan birini seçmekte serbesttir:

1- Öldürdüğü hayvanın kıymeti olan meblağ ile bir kurban satın alarak Harem'de kurban etmek,

2- Bu parayla yiyecek satın alarak fakirlere dağıtmak. Bu her fakire yarım sâ' (yaklaşık 1.5 kg.) buğday ya da bir sâ' (yaklaşık 3 kg.) hurma verilerek yapılır,

3- Her bir fakire verilecek yiyecek miktarı yerine bir gün oruç tutmak. Bir günlük yiyecek miktarı tutarı kadar olmayan bir fazlalık (küsürat) söz konusu olursa ya bu fazlalık tasadduk edilir ya da onun yerine bir günden az oruç olmayacağı için bir tam gün oruç tutulur.

“ اَلنَّعَمْ ” tesbit edilen para miktarıyla satın alınacak kurbanlık hayvanı beyan etmektedir. Eğer kişi kurban keserse, öldürdüğünün dengi bir hayvan cezâsını yerine getirip, bu borçtan kurtulmuş olur. “ اَلنَّعَمْ ” lügatte deve, inek ve koyun cinsleri için kullanılır. Sadece deve için bu kelime kullanılır; fakat yalnız inek ve koyun cinsleri için kullanılmaz.

“Bu” öldürülene denk olduğuna “*içinizden âdil iki” e*rkek müslüman “*kişinin hüküm vereceği, Kâbe’ye varacak bir kurban”* “ اَلْهَدْىُ ” Allah Teâlâ’ya yakınlaşma gayesiyle, Kâbe’ye hediye edilen hayvan demektir. Bu hayvanlar koyun, keçi, sığır ve devedir.

Bu kurbanın “Kâbe’ye varması” ise, onun Harem bölgesi içerisinde kurban edilmesi

demektir. Bir kimse, öldürdüğüne denk bir hayvanı satın alarak Harem bölgesi fakirlerine verse, bütün âlimlere göre, bu caiz olmaz. Bilakis o hayvanın Harem sınırları içerisinde boğazlanması gerekir. Boğazlandıktan sonra etlerini İmam-ı Azam’a göre dilediği yerde dağıtabilir.

“Yahut fakirleri yedirme şeklinde bir keffaret ya da buna denk oruçtur.” Yani bu suçu işleyen kişiye, öldürülen hayvana denk bir cezâ gerekir ki bu da ya hayvan kurban etmek veya fakirleri yedirmek ya da bu fakirlerin sayısı kadar gün oruç tutmaktır. Bu durumda (öldürülen hayvana) “denk olma (=mümâselet)” takdir edilecek cezâ için ayrılmaz bir vasıf olmakta; kurbanlık hayvanın cinsi, yedirilecek yemeğin ve tutulacak orucun miktarı bu vasfa göre takdir edilmektedir. Birinci ve ikinci cezânın miktar ve keyfiyeti, vasıtasız olarak; üçüncü tür cezânın ise ikinci cezâ vasıtasıyla tesbit edilmektedir. Burada suçu işleyen kişi, bu üç cezadan dilediği birisini seçmekte serbesttir.

Bu üç cezâ türünden hangisinin tatbik edileceğine kimin karar vereceği ihtilaflıdır. İmam-ı Azam’a ve Ebû Yûsuf’a göre bizzat suçlu istediğini seçebilir. İmam Muhammed’e göre ise bunu belirlenen iki hakem tayin eder.

“Ta ki böylece” o avı öldüren kişi “*yaptığı işin”* ihramın saygınlığını zedelemiş olmanın *“vebalini”* kötü sonucunu *“tatsın.”*

“*Vebal*”in asıl anlamı, nefsin sevimli göstererek teşvik ettiği bir kötü amelin sonunda kişinin karşılaşacağı nâhoşluk ve zarardır.

“Allah geçmişi” yani bu yasak konulmadan önce, ihramda av öldürmüş olanları

“affetmiştir.”

“Kim” yasak indirildikten sonra *“bu suçu tekrar işlerse, Allah ondan intikam alır.”* Yani o kimse, Allah’ın intikam aldığı kişilerden olur. Allah’ın intikamından maksat, âhirette azâb demektir.

Keffaret konusuna gelince bazı âlimlere göre tekrar bu suçu işleyen kimseye vâcibtir. Kimi âlimler ise âyetin zahirine bağlı kalarak keffaretin gerekli olmadığı kanaatindedirler.

“*İntikam*” kelimesi asıl olarak galip gelme ve hakkını tamamen alma mânâlarına gelmektedir. Allah Teâlâ için kullanıldığında ise, O’nun cezâlandırması ve azâba

çarptırması kastedilir. *“Allah azizdir.”* Yani daima galiptir, hiç mağlup olmaz, *“intikam alandır.”* Yani kendisine karşı isyan ve düşmanlıkta ısrar edenlere karşı son derece şiddetlidir.

Allah Teâlâ halili (dostu) Hz. İbrâhim (a.s.)’a şöyle hitab etmiştir: “Ey İbrâhim, Ben’den yırtıcı hayvanlardan korktuğun gibi kork!” Yani yırtıcı hayvanların, parçalayacağı avın faydalı mı zararlı mı olduğuna bakmayışı gibi Allah Teâlâ bir kimseye kazâsını ve hükmünü uygulamak isterse onun nebî mi, velî mi, yoksa düşman mı, olduğuna bakmaz. Allah Teâlâ, helak etmek istediğini öyle bir yakalar ve çarpar ki, O’nun gazap ve intikamından günahkarlar nasıl kurtulabilsinler?

Öyleyse akıllı olan, Allah’a itiraz ve isyan etmekten nerede ve ne zaman olursa olsun elinden geldiği ve mümkün olduğu kadar sakınsın. Çünkü insan ektiğinden başka bir şey biçemez.

Mesnevî’de der ki:

Sen inanmazsan da bunu herkes bilir Ne ekersen, bir gün gelir onu biçersin

Zayıf bir mahluk olan insanoğlu, kuvvet ve kudret sahibi Allah Teâlâ’ya nasıl olur da isyan eder? Şaşılacak şey budur. Bunun sebebi, dünyânın geçici zevk ve lezzetlerine dalıp Allah Teâlâ’dan gafil olmaktan başka bir şey değildir.

“Ey îman edenler, ihramda iken av öldürmeyin” âyetinde şöyle bir nükte vardır: Allah Teâlâ, ihramda olmayan kişilere avı mübah kılmıştır. Onlar avamdan gaflet ehli olanlardır. Aşağılık emelleri sebebiyle dînî kemâlâtı bırakıp sadece bedenî ibadetlerle yetinenlerdir.

Allah Teâlâ ihramda olan kişilere avı yasak kılmıştır. Onlar, muhabbet ehli kimselerdir. Vuslat Kâbe’sini ziyâret etmek için dünyâdan ihrâma girmişlerdir. Yani Allah Teâlâ: “Bize yönelip rızamızı arzu eden kişinin bütün arzu ve isteklerinden vazgeçmesi, vuslattan başka hiç bir hâli arzu etmemesi gerekir.” buyurmaktadır. Tasavvuf kitaplarında şöyle geçmektedir: اَلْعَارِفُ صَيْدُ الْحَقِّ “Ârif, Hakk’ın avıdır” denilmiştir. Kendisi av olanın avlanması olmayacağı için böylelerine avlanmak caiz değildir.

“Sizden kim o avı kasden öldürürse” Yani tâliplerden kim, zararını ve mahiyetini bildiği halde nefis ve hevasına mağlup olarak, gözünü hırs ve tamah bürümüş bir şekilde bir dünyâlığa meylederse, demektir.

“Öldürdüğünün dengi bir hayvan cezâsı vardır” Yani elemi, o lezzet ve şehvete denk bir riyâzat ve mücâhede ile nefsini cezâlandırır “*İçinizden âdil iki kişinin hüküm vereceği”* ibâresindeki âdil iki kişi akıl ve ruhtur. Bu ikisi, îmanın miktarı ve riyâzatın türleri hakkında hüküm verirler. Riyâzatın türleri yeme içmeyi azaltmak, malı mülkü

Allah yolunda harcamak, makam ve mevkii terk etmek, uzlete ve halvete çekilmek ve duyu organlarını kontrol altına almaktır.

“Kâbe’ye varacak bir kurban” “Amelini, hâlisâne olarak; insanların ne diyeceklerine aldırış etmeksizin, sırf Hakk’ın kâbûlüne layık olacak şekilde yapmak” demektir.

“Yahut *fakirleri* yedirme şeklinde bir “*keffaret*”. Bu fakirler akıl, kalp, sır, ruh ve hafîye işarettir. Çünkü onlar, sıdk ile Hakk’a yönelme, samimiyetle mahlukattan yüz çevirme, başa gelen sıkıntılara sabırla göğüs germe, alışkanlıklardan el çekme, yüce Rabb’in nimetlerine şükretme, kadere rızâ ve Allah’ın ezelî hükümlerine boyun eğme gibi, ruhani gıdalarından mahrum oldular.

“Ya da buna denk oruçtur” Oruç, ağyârı (Allah’dan başkasını) dikkate almaktan, Allah’ın irâdesini bırakıp kendi başına buyruk olmayı istemekten Melik ve Cebbar olan Allah’dan başkasına meyletmekten kendini alıkoymaktır.

“Ta ki böylece yaptığı işin vebâlini tatsın” vebali tadacak olan nefs-i emmaredir. Fıtratına ters olarak yaptığı bu muameleler sebebiyle ızdırap çeker. Bu ızdırap, ulaştığı şehvetlerin lezzetlerine ve gafletlerin tadına cezâ ve keffâret olur.

“Allah geçmişi affetmiştir.” Taliplerin taleb ve dervişlik yoluna girmeden önceki hallerini bağışlamıştır.

“Kim bu suçu tekrar işlerse” cân u gönülden dünyayı terkettikten sonra tekrar gönlünü dünyevi bir şeye bağlarsa *“Allah ondan intikam alır.”* Dünyâda rezil ve rüsvay edip âhirette de pişmanlık ve hüsran içerisinde bırakır.

“Allah azizdir” Az çok, küçük büyük dünya ve ahiretle ilgili herşeyi terketmedikçe hiçbir tâlip O’na ulaşamaz.

İntikam alandır. Yani kendisinden başkalarına yöneldikleri mâsivaya itibar ettikleri kadar, büyüklük ve azamette galip olma perdesine bürünerek sevdiği kullarından intikam alır. Düşmanlarından intikamı ise ***“Onların kalplerini ve gözlerini tersine çeviririz.”*** (el-En’âm, 6/110) âyetinde buyurulduğu gibidir. *et-Te’vilâtü’n- Necmiyye*’den aktarılmıştır.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Şükür zamanında da, sana âşığım, sabır
zamanında da Kâfir gibi hiç senin yarattığına
âşık olur muyum?
Hakk’ın hükmüne âşık olan nurlanır

Yarattığına âşık olansa kâfir olur

Şu halde sâdık tâlibe gerekli olan, masivâya (Allah’tan başka şeylere) iltifatı bırakıp sadece O’na yönelmek ve her hayrın sâhibi olana ulaşmaktır. Şüphesiz yardım ve başarı Allah’tandır.

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۚ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ
صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

96. “Hem size, hem de yolculara bir fayda olmak üzere deniz avı ve onu yemek size helal kılındı. İhramda olduğunuz sürece kara avı size yasaklandı. Huzurunda toplanacağınız Allah’tan korkun.”

Âyette geçen “*deniz avı*” ister deniz, ister nehir, isterse göl olsun sularda avlanan bütün canlılardır. Sadece suda yaşayabilen, eti yenen ve yenmeyen canlıların hepsi buna dahildir. Hem denizde hem de karada yaşayan ördek, kurbağa, yengeç, kaplumbağa ve tüm su kuşları gibi hayvanlar deniz avı kabul edilmezler. Bütün bunlar kara avıdır ve onları ihramlıyken öldürenlerin cezâ ödemeleri gerekir.

İmam Fahreddîn Râzî der ki: Denizde avlanan canlılar üç türlüdür:

1- Balık ve bütün türleri helaldir,

2- Kurbağa ve bütün türleri haramdır,

3- Bu iki tür dışında kalanlar ise ihtilaflıdır. **Ebû Hanife**’ye göre haramdır. Ulemanın çoğunluğuna göre ise âyette “deniz avı” diye genel bir ifade kullanıldığı için helaldir.”

Muhyi’s-sünne (el-Begavî) bu konuda şunları söylemektedir: “Suda yaşayan canlılar iki kısımdır: Balıklar ve diğer canlılar. Farklı sebeplerden kaynaklanmış olsa da ölü balık helaldir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.) *“Bize iki ölü helal kılınmıştır. Bunlar balık ve çekirgedir.”*[45] buyurmuştur. Balığın belli bir sebepten dolayı ölmüş olmasıyla, sebepsiz olarak ölmüş olması arasında fark yoktur. Ebû Hanîfe’ye göre ölü balık ancak taşa çarpmak ve suyun çekilmesi gibi belli bir sebepten dolayı ölmesi durumunda helal olur.

Balığın dışında kalan diğer su canlıları iki kısıma ayrılır:

1- Kurbağa ve yengeç gibi karada da yaşayabilenler; bunları yemek haramdır.

2- Sadece suda yaşayıp karada yaşayamayanlar. Bunların yenip yenmeyeceği ihtilaflıdır. Ebû Hanife’nin de içlerinde bulunduğu bir grup âlime göre sadece suda yaşayabilen canlılar arasında balıklardan başkasını yemek câiz değildir.

Diğer bir grup âlim ise, su canlılarının tamamının ölüsünün helal olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre şekilleri farklı da olsa hepsi “balık” sınıfına dahildir. Nitekim yılan şeklinde olduğu için “yılan balığı” denilen balığı yemek, âlimlerin ittifakıyla helal sayılmıştır.

Âyette geçen “deniz yiyeceği”nden maksat, deniz tarafından kıyıya vurulan ya da suyun çekilmesi sonucu karada kalan ve külfetsiz olarak alınıp istifade edilen deniz ürünleridir.

Bu konuda **Ebussuûd Efendi** şöyle demiştir: “Deniz yiyeceği” demek denizde avlananların yenilenleri size helal kılındı, demektir. Bu, genel bir ifadeden sonra gelen tahsistir. Buna göre mânâ şöyle olur: “Sularda avlanan her çeşit canlıyı avlamak ve onlardan istifade etmek size helal kılındı.”

Ebussuûd Efendi, âyetteki *"bir fayda olmak üzere"* ifadesinin "deniz yiyeceği"ne ait olduğunu söylemiştir. Tıpkı ***"O'na İshak'ı ve üstelik Yâkub'u bağışladık."*** (el- Enbiyâ, 21/72) âyetinde "üstelik" ifadesinin sadece Yâkub (a.s.)'a has olması gibi. Bu takdirde âyetin mânâsı şöyle olmuş olur:

"Mukîm olanlarınızın taze taze yemesi, yolcu olanlarınızın ise kurutup azık yapıp istifade etmeleri için deniz yiyeceği size helal kılındı." *"İhramda olduğunuz sürece kara avı size yasaklandı."* Kara avı, su kuşları gibi bazı zamanlarda denizde yaşasalar bile karada yavrulayan canlılardır.

İhramlı kişinin karada avlanmasının haram oluşunda hiçbir ihtilaf yoktur. Avlanan hayvana gelince ayetin zahirine göre ihramlının müdahalesi olmasa bile ihramlı olmayan kişinin avladığı avın kendisine haram olması gerekir. Fakat Ebû Hanife'nin görüşüne göre ihramda olmayan kişinin avladığı bizzat ihramlı kişi için avlanmış olsa bile ihramlıya helaldir. Yalnız ihramlının, o kişiye avı işaret etmemiş ve yol göstermemiş olması şarttır. Aynı şekilde ihramlının ihrama girmeden önce avladığı av da böyledir, o avı yiyebilir. Çünkü âyette hitap ihramlılaradır.

Âyette sanki "Karada avladıklarınız size haram kılındı" buyurulmuş ve başkaları tarafından avlanan avlar bunun dışında kalmış gibidir.

Allah'ın size yasakladığı ihramda iken avlanmanın da bulunduğu bütün günahlar konusunda başkasının değil yalnız *"Huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun".* "Huzurunda toplanacağınız" ifadesi ile kendisine sığınılacak başka kimse yoktur ki "Allah Teâlâ'nın azâbından kurtulma vehmine düşülsün. Nitekim Allah Teâlâ: ***"İşte o gün, sevkedilecek yer, sadece Rabbin huzurudur."*** (el-Kıyâme, 75/30) buyurmuştur. Bu ayette geçen " اَلْمَسَاقُ " meleklerin sevkiyle varılan son durak ve dönülen yer, demektir. Bu sevk, Allah Teâlâ'nın onlara emrettiği şekilde ya cennete veya cehenneme olacaktır.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur : *"Cenneti özleyen hayırlı işlerde acele eder, cehennem azâbından korkan kendisini haramlardan uzaklaştırır. Dünyaya rağbet etmeyen kişiye musibetler hafif gelir!"*[46]

Kim kolay bir şekilde can vermek isterse hayırlı işlerde acele etsin. Şehvetin

peşinden gitmeyi terketmeyenin, Rabbi tâatinden râzı olmaz. İç dünyasında (sırr) Allah’tan sakınmayan, takvâ alametlerini ızhar ederek hiçbir fayda sağlayamaz. Nitekim Mevlânâ *Mesnevî*’sinde der ki:

Îman ve itâat yolunda
yürüyen Bir an bile ziyan
etmişse kâfirim!

Ey hakikat denizine dalanlar! *“deniz avı”* yani, ma’rifet denizinden müşâhede ve keşiflerle avlayıp elde ettikleriniz size helal kılındı.

“Hem size, hem de yolculara bir fayda olmak üzere deniz yiyeceği size helal kılındı.”

Yani Hakk'ın vâridinden ve sıfatlarının tecellîsinden size ulaşanlara doyarsınız. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Rabbimin katında gecelerim, O beni yedirir ve içirir."*[47]

Bu manevî gıdalardan hem de Allah'a seyr halinde (seyr ilallah) olan müridleri de

yedirin. Tıpkı ***"O kurban etinden hem kendiniz yeyin, hem de yoksula fakire yedirin."*** (Hac, 22/28) âyetinde buyrulduğu gibi. İşte bu hal, meşâyihin ve gerçek âlimlerden terbiye ile meşgul olanların hâlidir.

"Ey tâlibler! İhramda olduğunuz sürece kara avı size yasaklanmışdı." "Kara avı" ile, seyr ilallah esnasında dünyâ ve âhiret nimetlerinden hatıra gelen şeyler kastedilmektedir. Nitekim Peygamber Efendimiz (a.s.) buyurmuşlardır ki: *"Dünyâ, âhiret ehline; âhiret de dünyâ ehline haramdır. Ehlullah'a (Allah ehline) ise hem dünyâ hem de âhiret haramdır."*[48]

"İhramda olduğunuz sürece" Yani vuslat Kâbesi için ihramlı ve vuslat makamına yönelmiş olduğunuz sürece demektir. "Çünkü teveccüh ehlinin hükmü, vuslata eren kâmilin hükmüne terstir. Zîrâ vuslata eren kişi mahv makamına ermiştir. Teveccüh ehli ise nidâ ve münâcât etme durumundadır. Münâcât ehli ile mahv ehli arasında fark vardır. Münacat ehlinin fiilleri, O'nunla ve O'ndandır. Halbuki mahv ehlinin halleri ise O'nunla ve O'ndan değildir. Onun her işinde Allah galibdir. *"Benimle işitir, Benimle konuşur, Benimle tutar"*[49] kudsî hadisinin sırrına ermiştir.

Bu sebepledir ki Allah Teâlâ ***"İhramdan çıktığınızda avlanabilirsiniz."*** (el-Maide, 5/2) buyurmuştur. Yani vuslatın menâsikini (ibadetlerini) bitirip usûlün (bu yolun büyüklerinin) yoluna girerseniz, o zaman sizden ihramlıların meşakkatleri ve henüz vuslat yolunda olanların çetin zahmetleri düşer. Artık size gereken, Allah katında mukîm, vuslata ermiş kişilerle beraber olmak ve vuslat Kâbe'sini tavaf edenlerin hükümlerine tabi olmaktır.

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun!"* Yani, başkasının değil, sadece kendisinin huzurunda toplanacağınız, yüce makamına varacağınız Allah'tan sakının ki ilerledikten sonra geri kalmayasınız. İlerledikten sonra geri kalmaktan Allah'a sığınırız. *Bahru'l-hakâik* adıyla da bilinen *et- Te'vilâtü'n-Necmiyye* isimli eserde böyle geçmektedir.

Allahım, Velîlerinin berekatından üzerimize bol bol bahşeyle, sevdiğin hâlis kullarına lutfettiğin nimetlerden bizleri mahrum eyleme!

---

[43] . *Buhâri,* Bed'ü'l-halk, 16; *Müslim,* Hac, 67

[44] . Mekke Haremi, Mekke'ye Medine yolundan yaklaşık 5,5 km, Yemen yolundan 13 km, Taif ve Arafat yolu üzerindeki Nemîre vâdisinden 13 km. Ci'râne yolundan 16,6 km, Cidde üzerinden 18,5 km. uzaklıktaki alanın çevrelediği bölgedir.

[45] . *İbn Mâce,* Et’ıme, 31; *Müsned,* II, 97
[46] . *Münâvi,* VI, 63
[47] . *Buhârî,* Savm, 20,48,49; *Müslim,* Sıyam, 57-58; *Muvatta,* Sıyam, 58; *Müsned,* III,8;VI,126
[48] . *Aclûnî*, Keşfü’l-hafâ, I, 493
[49] . *Buhârî,* Rikak, 37

KÂBE’YE HÜRMET

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ
وَالْهَدْيَ وَالْقَلَٓائِدَۜ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا
فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمٌ ﴿٩٧﴾ اِعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ
الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌۜ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُۜ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

97. Allah Kâbe’yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hac kurbanını ve *(kurbanın boynuna asılan)* gerdanlıkları insanların *(din ve dünya işlerinde)* ayakta kalmalarına vesile kıldı. İşte bu, Allah’ın göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildiğini ve Allah’ın her şeyi bilici olduğunu anlamanız içindir.

98. İyi bilin ki Allah’ın cezâsı çetindir ve yine Allah çok bağışlayan ve esirgeyendir.

99. Peygamber’in üzerine düşen sadece tebliğ etmektir. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.

❀

“Allah Kâbe’yi, o saygıya lâyık evi” “ haccın edâ edildiği haram ayı, hac kurbanını ve” kurbanın boynuna asılan *“gerdanlıkları insanlar” ın* din ve dünyâ işlerinde *“ayakta kalmalarına vesile kıldı.”*

Beytullah’a “Kâ’be” denilmesi, küp şeklinde olmasındandır. Nitekim Araplar küp şeklinde olan her eve, ayak bileğinde bulunan aşık kemiğine benzeterek “kâbe” derler.

Bazılarına göre ise Kâbe’ye bu isim, yerden yüksek olması sebebiyle verilmiştir. Bu kelimenin asıl mânâsı “çıkmak ve yükselmek”tir. Arapça’da aşık kemiği’ne “ اَلْكَعْبُ ” denilmesi kabarık olması ve ayağın iki yanından dışarıya doğru çıkması sebebiyledir. Kâbe ise yeryüzünde şânı yükseldiği ve şöhreti cümle âlemi kapladığı için bu ismi almıştır.

Es’iletü’l-hikem adlı eserin sahibi **Bosnalı Ali Dede** şöyle der: “Allah Teâlâ Kâbe’sini dört köşeli kılmıştır. Hakikatte ise üç köşelidir. Bundan dolayıdır ki aşık kemiğine benzetilerek ona Kâbe denilmiştir. Kâbe’nin dört köşeli olmasının sırrı ise mü’minlerin kalplerine işaret etmek içindir. Çünkü mü’min kişinin kalbinde

mutlaka şu dört havâtır bulunur: İlâhî, melekî, nefsânî, şeytanî.

Kâbe’nin Haceri’l-esved köşesi; ilâhî hâtırı ve Yemânî köşesi; melekî hâtırı, Şâmî köşesi; nefsânî hâtırı ve Irâkî köşesi de şeytanî hâtırı temsil eder. Nitekim tavaf sırasında Rukn-i Irâkî’ye gelince şer’an “ أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشِّقَاقِ وَالنِّفَاقِ ”yani “Hakka muhalefet

ve düşmanlık etmekten ve nifak çıkarmaktan Allah'a sığınırım." diye duâ edilmesi emredilmiştir. Şer'an bildirilen dua ve zikirler yardımıyla Kâbe'nin köşelerinin mertebeleri bilinebilir.

Kâbe'nin üçgen küp şeklinde olmasının sırrına gelince bu, peygamberlerin (aleyhimü's-selam) kalplerine işaret etmektedir. Allah Teâlâ başka insanlarla aralarında bir fark olması için peygamberlerine ismet sıfatı bahşetmiştir. Onun için peygamberlerin üç havâtırı olur: İlâhî, melekî ve nefsî. Başkalarında ise bunlara ilave olarak bir de şeytânî hâtır bulunur. Kimi insanlarda bu şeytânî hâtırın hükmü ve tesiri açıktan görülür. Bunlar avam insanların çoğunu teşkil eder. Bazılarına bu hâtır gelir ama, zâhirine tesiri olmaz. Bunlar da Allah'ın hıfz ettiği veliler ile; ismet sahibi peygamberleridir. İsmet, peygamberler hakkında vâcib, hıfz evliya hakkında câizdir.

Kâbe kelimesinden sonra *"eI-Beytü'l-harâm"* Yani saygıya lâyık ev ifadesinin zikredilmesi onu açıklamak için değil övmek içindir.

Kâbe'nin " اَلْبَيْتُ الْحَرَامُ " olarak isimlendirilmesi, Allah Teâlâ'nın onu harem kılması, hurmet ve saygınlığını yüceltmesi sebebiyledir. Şu halde buradaki " اَلْحَرَامُ " kelimesi harem ve hürmete layık kılınmış manasınadır. Nitekim bir hadis-i şerifte *"Allah Teâlâ Mekke'yi, gökleri ve yeri yarattığı gün harem kıldı."*[50] buyurulmaktadır.

Bu konuda **İbn Melek** şunları söyler: Bil ki, Allah Mekke'yi şereflendirdi ve Hz. İbrâhim (a.s.) da onu harem kıldı. Bunu, sahih olarak bize ulaşan şu hadisten anlıyoruz: *"İbrahim Mekke'yi harem kıldı, ben de Medîne'yi harem kıldım.* '[51] Hz.Peygamber (a.s.)'ın *Allah bu beldeyi, gökleri ve yeri yarattığı gün harem kılmışdı."* hadisinden maksat, Hz. İbrâhim'in bu beldeyi harem kılacağının Levh-i Mahfûz'da kaydedilmiş olmasıdır.

Fakir de derim ki: Her ne kadar Mekke'nin arazî haremliği sonradan olsa da, zatî haremliği kadîmdir. Hakikat bakımından bu husûsun Levh-i Mahfûz'da yazılı oluşu zâti haremliğinden ileri gelmektedir.

Bazı tefsirlerde ***"Göğe ve yere, isteyerek ya da istemeyerek (varlığa) gelin, dedi. Onlar da 'isteyerek geldik' dediler."*** (Fussilet, 41/11) âyeti açıklanırken şu bilgiye yer verilir: "Bu âyetteki çağrıya yeryüzünden olumlu cevap veren sadece Harem toprağıdır. Bundan dolayı Allah Teâlâ o bölgeyi harem ilan etmiştir.

Böylece bu bölgenin haremliği, sanki bir mü'minin hürmeti gibi olmuştur. Nasıl ki Rabb'ine itâat eden bir mü'minin kanı, ırzı ve malı haram (dokunulmaz) kılınmışsa, aynı şekilde Harem bölgesinin toprakları da *"isteyerek (itâat ederek) geldik"* dediği için hem avı, hem ağacı, hem de otu harem (dokunulmaz) kılınmıştır. Çünkü itâat etmeyenin haremliği (saygınlık ve dokunulmazlığı) söz konusu olamaz. Nitekim bir haberde belirtildiğine göre Nuh tûfânında sular altında kalan Harem bölgesinde büyük balıklar, bu mıntıkanın taşıdığı hürmet nedeniyle, küçük balıkları yutmamışlardır.

Âyette sayılan hususların *"insanların ayakta kalmalarına vesile"* kılınmasının mânâsı onların din ve dünyâ işlerinin bir nizam içinde yürüyebilmesi için temel şart

olmasıdır. Din işleri için böyledir; çünkü hac ve umre yapanlar, Kâbe'ye yönelip onu ziyâret ettiklerinde yaptıkları ulvî ve şerefli ibadetler, hata ve günahlarının silinip manevî derecelerinin yükselmesine ve yüce ihsanlara ulaşmalarına vesile olur.

Dünyâ işleri için de bu böyledir; Her türlü ürün ve meyve oraya akar, tacirler orada kârlar elde ederler, mallarının gasp ve yağma edilmesinden, her türlü baskın ve hücumdan orada emin olurlar. Hiç kimse Harem'de onlara kötülük yapmaz. Hattâ cezâ gerektiren bir suç işleyen veya adam öldüren bir kimse, gerek Cahiliye devrinde ve gerekse İslâm döneminde Harem'e sığınsa, orada emniyette olur. Nitekim **el-Muhyî** *Fütûhu'l-Haremeyn*'inde Kâbe'yi şöyle medhetmektedir:

Bu kapıya ümit bağlamayan
Ne bir nebi vardır ne de bir veli
Dostun lütfundan başka doğru yola
ileten yoktur Senin gelmeni O mümkün
kılmıştır
Çemenden yeni bir gül
bitmedikçe Bülbül nağmeler
söylemez orda

*"Haram ay"*dan maksat, haccın edâ edildiği Zilhicce'dir. Bu ayın, insanlar için belini doğrultma, ayakta kalma vesilesi olması ise şu açıdandır: Araplar diğer aylarda, gerek öldürme gerekse baskın ve yağmalama şeklinde birbirlerinin haklarına saldırılarda bulunurlardı. Fakat haram ay (Zilhicce) girince korku ortadan kalkar, insanlar can ve mal emniyeti içerisinde hac ve ticaret için yolculuğa çıkabilme imkanına kavuşurlardı. İşte böylelikle o haram ay, dinî ve dünyevî menfaatleri elde etmeye; dünyâ için geçimini sağlamaya, âhiret için ise sevap kazanmaya vesile olurdu.

Allah Teâlâ, peygamberlerden ve ümmetlerden bazılarını bazılarından üstün kıldığı gibi bazı gün ve vakitleri de üstün kılmıştır. Bu, insanların o mübarek vakitleri kavrayıp ve onlara saygı duymada yarışmaları, onları ibadetle ihya etmeyi arzular hale gelmeleri ve faziletlerine rağbet etmeleri içindir.

İmam Nîsâbûrî demiştir ki: "Ramazan ayından sonra en faziletli ve Allah katında en sevimli zaman Zilhicce ayının ilk on günüdür. Çünkü Mûsâ Kelîmullah Allah Teâlâ'ya (Tûr dağında) bu günlerde

münâcâtta bulunmuştur. İnsanlar hac için topluca bu günlerde ihrama girerler. Hz. Âdem'in tevbesinin kabul edilişi, Hz. İsmâil'in yerine fidyenin; gökten indirilen koçun boğazlanması, Hz. Hûd'un kurtulması, Hz. Nuh'un tufandan kurtuluşu, Hz. Muhammed (s.a.)'in risaleti, ashabının Bey'atü'r-rıdvân'da Allah'ın rızâsını elde etmeleri, Hayber'in fethi müjdesinin verilmesi, Hudeybiye'nin fethi, Peygamberimiz (s.a.)'e ***"Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar."*** (el-Feth, 48/2) âyeti ile mağfiretin inmesi bu günlerde olmuştur. Bu ve buna benzer Allah Teâlâ'nın kudretine işaret eden pek çok önemli hadise ve lütuflar bu günleri değerli kılmıştır.

Zilhicce'nin ilk on gününde bir gün oruç tutmak, bin gün oruç tutmak gibidir. Bu

günlerden birisinin gecesini ibadetle geçirmek ise bir sene boyunca hac ve umre yapmak gibidir. Bu ilk on günü oruçlu geçirmek son derece kuvvetli bir müstehabdır. Özellikle Arafat’ta vakfeye durulan dokuzuncu günde hac yapmakta olanların oruçsuz olmaları, yapmaları gereken şer’î ibadetleri gevşeklik olmadan huzur içinde ve kemâl üzere yerine getirebilmeleri için müstehabdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: *“Duaların en hayırlısı, arefe günü* (Zilhicce’nin dokuzuncu günü) *yapılan duadır. Benim ve diğer peygamberlerin söylediklerinin en hayırlısı da şu sözdür:*

“ لَآ إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ “

O birdir, tektir, ortağı yoktur, mülk O’nundur ve hamd O’na aiddir. O her şeye hakkıyla gücü yetendir.”[52]

Âyetteki “*kurban”* da Allah tarafından insanlar için belini doğrultma vesilesi kılınmıştır.” “ اَلْهَدْىَ ” Kâbe’ye hediye edilip orada boğazlanan eti fakir fukaraya dağıtılan kurbanlık anlamındadır. Bu kurban, kesen için bir ibadet, fakirler için de bir maîşet vesilesi olduğu için hem dînî hem de dünyevî işleri yoluna koymuş olmaktadır.

Fakir de şöyle derim: Buradan anlaşılıyor ki kurbanın gayesi, fakirlerin ihtiyaçlarını gidermektir. Böyle olunca da kurban kesen kişinin kurbanın çoğunu, hatta tamamını tasadduk etmesi müstehab olur.

Herkes kendi yüce
himmetiyle Malı
değerinde fayda elde
eder.

Hacıların kurban bayramı günü yapacakları hac ibadetleri vardır: Hacılar Mina’dan Mescid-i Harâm’a giderler, diğer müslümanlar onlara benzemek için musallaya çıkarlar. Hacılar tavaf yaparlar, diğer müslümanlar buna mukabil bayram namazı kılarlar. Çünkü Peygamberimiz (s.a.) *“Kâbe’yi tavaf namaz gibidir.”*[53] buyurmuştur. Hacılar saçlarını tıraş etmek ve tırnaklarını kesmek gibi sünnetleri ifâ ederler, diğer müslümanların buna mukabil bid’atın kökünü kazıyıp Hz.

Peygamber (s.a.)'in sünnetini yerleştirmeleri gerekir. Hem hacılar, hem de diğerleri kurban keserler. Fakat her mal Rabb'in hazinesine, her kalb Rabb'i tanımaya (ma'rifete), her nefis de Rabb'e hizmete elverişli değildir.

Bu konuda *Mesnevî*'de şöyle denir:

Nerde sende Halil'cesine Allah'a
dayanma ki Kılıcın İsmail'i
kesmesin?
Nerde sende Kelîm'deki
keramet ki Nil'in dibini ana
cadde yapasın?

Allah *"gerdanlıkları"* da insanların belini doğrultmasına vesile kılmıştır. Kurbanlıkların boynuna takılan nal, boncuk ve ağaç kabuğu gibi işaretler, bu hayvanların tanınması binek ve yük hayvanı olarak kullanılmaması içindir.

"Gerdanlıklar" kelimesiyle kasdedilen, bu gerdanlıkların boyunlarına asıldığı deve ve sığırdır. Kurban olabilecek başka hayvanlar da varken özellikle bu iki hayvana işaret edilmesi, bunlarda sevabın daha çok olması ve haccın güzelliğini daha iyi gösterdikleri içindir. Buyüzdenledir ki Hz. Ömer (r.a.) ***"Kim Allah'ın işaretlerine (yani hac ibadetlerine ve kurbanlara) saygı gösterirse şüphesiz bu, kalplerin takvâsındandır."*** (el-Hac, 22/32) âyetinden dolayı kendisine 300 dinara malolan çok kıymetli bir hayvanı, kurban olarak kesmiştir.

Gerdanlıkların insanlar için bir ayakta kalma vesilesi olmasına gelince, Kâbe'ye hediye edilmek üzere ayrılan hayvana gendanlık takılınca kimse dokunmazdı. Araplar, Mekke'den dönerlerken, binek hayvanlarının boynuna Harem ağaçlarının kabuklarından takarlar, böylece tehlikeden emin olurlardı. Nitekim Cahiliye devri insanları, aç kaldıklarında ağaçların dal ve yapraklarını bile yedikleri halde, Kâbe'ye hediye edilen kurbanlara ve onların gerdanlıklarına hürmet ederek dokunmazlardı.

"İşte bu," yani bunu meşru kılması *"Allah'ın göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu anlamanız içindir."* Nitekim, din ve dünyâ işlerine zarar verecek şeyleri daha meydana çıkmadan engellemek (def-i mazarrat) ve uhrevî faydaları temin etmek (celb-i menfaat) için bu prensipleri meşru kılması Şâri' Teâlâ'nın hikmetine ve sonsuz ilminin dışına hiçbir şeyin çıkamayacağına dair açık delillerdendir.

Âyette mânânın pekiştirilmesi için önce tahsis sonra da ta'mîm yapılmıştır. Yani önce Allah Teâlâ'nın göklerde ve yerde olanları bildiği belirtilmiş, ardından da O'nun herşeyi bilici olduğu ifade edilmiştir.

اِعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٩٨﴾

98. İyi bilin ki Allah'ın cezâsı çetindir ve yine Allah çok bağışlayan ve

esirgeyendir.

"İyi bilinki Allah'ın cezası çetindir" Bu Allah Teâlâ'nın yasaklarını çiğneyen ve bunda ısrar edenler için bir tehdiddir.

"Ve Allah çok bağışlayan ve esirgeyendir." Bu ise, Allah'ın yasaklarına riayete devam eden veya haram bir iş işlese bile hemen ondan vazgeçenler için bir müjdedir.

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

99. Peygamber'in üzerine düşen sadece tebliğ etmektir. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.

"Peygamber'in üzerine düşen sadece tebliğ etmektir." Sevap ve azap hususundaki ilâhî mesajı bildirmektir. Bu ifade, Hz.Peygamber (s.a.s.)'in emrettiği şeylerin yapılmasının gerekliliğini şiddetli bir şekilde vurgulamaktadır. Yani mânâ şöyle olmaktadır: Peygamber, üzerine vâcib olan tebliği daha üstünü mümkün olmayacak şekilde yerine getirmiş, elinizde bahane bırakmamıştır. Size düşen itâat etmektir. Artık bundan sonra kusurlu ve ihmalkar davranmak için bir mazeretiniz kalmamıştır.

" Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir." Yani, açıktan söylediğiniz söz ve fiiller ile gizlediklerinizi bilir. Ona göre de sizi hurma çekirdeğinin oyuğu ve zarı gibi en ufak, önemsiz görünen şeylere varıncaya kadar hesaba çeker.

Sa'dî (k.s.) şöyle der:

Ona bir zerrenin bilgisi bile gizli
değildir Gizli ve açık olan O'nun
yanında birdir

Allah Teâlâ Kâbe'yi hem avam hem de havas için zahirde dirlik ve düzen sebebi kılmış, insanlar da Kâbe'ye sığınıp yalvarıp yakararak, dünyevî ve uhrevî ihtiyaçlarını halletme yolunu tutmuşlardır. Aynı şekilde Allah Teâlâ gönül Kâbesini de havâs ve havâssu'l-havâssın bâtınî cihetten ayakta kalmalarına vesile kılmıştır. Onlar da ona sığınırlar. Bu sığınma ise üç şeyle olur.

1- Devamlı zikir,

2- Hâvatırı gönülden tamamen uzaklaştırmak,

3- O'ndan başka mevcut bulunmadığını, varlığın yalnız O'na ait olduğunu, O'ndan başka, matlûb (arzulanan) ve mahbûb (sevgili) olmadığını bilerek Hakk'ın birliğini (vâhidiyyet) ve rubûbiyetini ispat etmek.

Allah (c.c.) gönül Kâbe'sini, *el-Beytül-harâm* (haram ev) diye isimlendirmiştir ki, onun hâkikatte Allah'ın evi olduğu ve orada Allah'tan başkasının oturmasının haramlığı bilinsin; Allah lütuf ve rahmet kapılarını açana kadar, orada Hak'dan başkasının zikri, sevgisi ve arzusu olmaması için murakabeye devam edilsin.

"Haram ay" ise, Allah'ı talep ve O'na doğru yol alma (seyr ilallah)

günleridir. O günlerde halkın arasına karışmak ve Hak’dan başkasını gönülden geçirmek tâlibe haramdır.

Âyetteki *“hac kurbanın”* dan maksat, hayvânî nefsdir. Şeriatın esasları demek olan “*gerdanlıklar”* la beraber gönül Kâbesine doğru sevkedilir. Kalbin kapısı önünde, tarikat adabı bıçağıyla, hayvânî bütün şehvet ve lezzetlerinden kesilip kurban edilir.

“İşte bu... bilmeniz içindir” âyeti hakikate işaret etmektedir: Ne zaman ki kul gönül Kâbesine varır, Allah’ın evini görür; cemâl ve celâl nurlarını müşahede ederse; işte bu nurlarla göklerde ve yerde olan şeyleri de müşahede eder. Çünkü artık o, Allah’ın

nuruyla bakmaktadır. Onun için de şu âyetin mefhumunu kesin olarak bilir ve anlar:

“İşte bu Allah’ın , göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildiğini ve Allah’ın her şeyi bilici olduğunu anlamanız içindir. İyi bilin ki, Allah’ın cezâsı çetindir.” Yani, sevgili kullarının dışında kalan, dünyâya meyledip onun ziynet ve şehvetlerine dalan kimselerin önüne perdeler çeker.

“Ve Allah, çok bağışlayan ve esirgeyendir” Yani Allah, kendisinin rızasını isteyenleri ve yüce Zâtını arzulayanları, rahmet kapılarını açarak ve aradaki perdeleri kaldırarak bağışlar ve esirger.

“Peygamberin üzerine düşen, sadece” söz ve hâl ile *“tebliğ etmektir” “Allah”* îman konusunda dil ile ikrâr ve gerekleriyle amel şeklinde *“açıkladığınızı da”* kalp ile tasdik ya da yalanlama, Hakk’a yönelmede samimiyet ve O’na ulaşmak için hâlis bir niyet taşıma husûsunda *“gizlediğinizi de bilir.”* Bu kısım *et-Te’vilâtü’n-Necmiyye*’den alınmıştır.

---

[50] . *Buhârî,* İlim, 37; Hac, 43; *Tirmizî,* Hac,1; *İbn Mâce,* Menâsik,103; *Müsned,* I, 253, 259

[51] . *Müslim,* Hac, 475

[52] . *Tirmizî,* Deavât,123

[53] . *Tirmizî,* Hac,112; *Dârimî,* Menâsik, 32

PİS İLE TEMİZ BİR OLMAZ

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ اَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٓا اُو۬لِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

100. De ki: Pis ile temiz bir olmaz. Pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse *(yahut hoşuna gitse)* de *(bu böyledir).* Öyleyse ey akıl sahipleri! Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz.

"De ki: Pis ile temiz bir olmaz." Bu âyet Yemâme hacıları hakkında nâzil olmuştur. Müslümanlar onlara, aralarında bulunan Hatîm isimli şahıs yüzünden baskın yapmaya niyetlenmişlerdi. Çünkü bu Hatîm, bir önceki yıl Medîne'ye gelmiş ve şehir dışında otlayan hayvanları önüne katıp götürmüştü. Bu olaydan bir yıl sonra, yani kaza umresi yılında hac yapmak üzere Mekke'ye doğru yola çıkmıştı.

Hayvanları çalınan sürü sahipleri bu durumdan haberdar olunca hemen Hz. Peygamber'e (s.a.) giderek şöyle söylediler: "Bu Hatîm, Yemâmelilerle beraber hac yapmak üzere yola çıkmış. Müsâade et onun hakkından gelelim." Hz. Peygamber (s.a.) de: *"Fakat o, kurbanlıkların boyunlarına gerdanlıklarını asmış!"* diye cevap verdi ve kurbanlıkların boyunlarına gerdanlık takan herkese tanınan emniyet sebebiyle onlara izin vermedi. Hemen ardından da müşrik bile olsa, hac için gelenlere saldırmayı yasaklayan ilgili âyet Hz. Peygamber'i tasdik etmek üzere nâzil olmuştur. Nitekim bu kıssa, sûrenin baş tarafındaki ***"Ey îman edenler, Allah'ın işaretlerine... saygısızlık etmeyin."*** (el- Mâide, 5/2) âyetinin tefsirinde geçmiştir.

Bu âyetin hükmü, Tevbe sûresi inene kadar geçerli olmuş, bu sûrenin inmesiyle de nesholunmuştur. Çünkü bu sûrede ***"Müşrikler ancak pisliktirler. Artık bu yıllarından sonra Mescid-i Harâm'a yaklaşmasınlar."*** (et-Tevbe, 28) âyet ile ***"Müşrikleri öldürün!"*** (et-Tevbe, 5) âyet yer almaktadır.

Böylece Cahiliyye dönemindeki hac kurbanı, onların gerdanlıkları, haram ay, ihram ve müslüman olmadan müşriklerin bu sayılanları yapınca emniyette olmaları ile ilgili hüküm nesh olunmuştur.

Her ne kadar bu âyetin sebeb-i nüzulü husûsî ise de, Allah katında kötü ve iyinin eşit olamayacağı konusunda hükmü umûmidir. Âyette iyiye teşvik, kötüden de sakındırma söz konusudur.

"*Pis ve temiz*" ya da iyi ve kötü pek çok konuyla alakalıdır:

1- Bu konulardan birisi haram ve helal konusudur. Buğday tanesi ağırlığındaki bir helâl, Allah katında dünyâlar dolusu haramdan daha tercihe şayan, makbul ve sevimlidir. Çünkü haram pistir ve Allah tarafından reddedilmiştir. Helâl ise iyi, temiz ve Allah tarafından kabul görmüştür. Bu nedenle ikisi hiçbir zaman birbirine denk

olamaz. Aynı şekilde onların peşinde koşanlar da bir olamaz. Pis arzulayan pistir, iyiyi isteyen iyidir. Allah Teâlâ da iyiyi iyiye, kötüyü de kötüye yönlendirir. Nitekim O şöyle buyurmuştur. ***"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara; iyi kadınlar iyi erkeklere, iyi erkekler de iyi kadınlara mahsustur"*** (en-Nur, 24/26)

2- Tasavvuf erbabının önde gelenlerine göre (Allah onların sırlarını mukaddes kılsın) "tıyb" iyi, planlamadan ve nefsânî hareket olmadan gelen rızıktır. Bunun sâlih ya da fâsık bir kimseden gelmiş olması bir şey değiştirmez. Çünkü bu rızık, umulmadık yerden gelen bir rızıktır ki makbuldür. Bunun zıddı olan rızık ise makbul değildir.

Böyle bir şeyin olmasını uzak bir ihtimal gibi görmemek gerekir. Çünkü "Ebrârın (iyilerin) iyilikleri mukarrabine göre günah sayılır. Bunlar arasında çok fark vardır.

3- Mallardan "pis" olan, içinden Allah hakkı çıkarılıp verilmeyen, "temiz" ise içinden tüm hakları çıkarılıp verilendir.

4- "Pis", her çeşit fitne-fesat yolunda harcanan maldır. "Temiz" ise her türlü ibadet ve tâatta harcanan maldır.

5- "Temiz mal", fakirlerin mala şiddetle muhtaç oldukları zamanlarda dertlerine çare olan, işlerine yarayan maldır. "Pis mal" ise fakirlerin mala ihtiyaçları olmadığı zamanlarda ellerine geçen ve gönüllerini Allah'la beraber olmaktan alıkoyan maldır.

6- Pis ve temiz olmakla ilgili diğer bir konu da mü'min-kafir ve âdil-fasık konusudur. Nitekim mü'min bal gibi, kâfir zehir gibi; adalet sahibi meyve veren ağaç gibi, fasık ise dikenli ağaç gibidir. Bunlar hiç bir zaman birbirlerine denk olamazlar.

7- İyi huylar ve kötü huylar da bu cümledendir. Mesela tevazu, kanaat, teslimiyet, şükür gibi iyi huylar makbuldür. Kibir, hırs, tahammülsüzlük ve nankörlük gibi kötü huylar reddedilmiştir. Çünkü önce sayılanlar ruhun sıfatları, sonrakiler ise nefsin sıfatlarıdır. Bilindiği gibi ruh temiz ve yüce bir varlıktır, nefis ise bunun zıddıdır.

Mesnevî'de şöyle denilir:

Karga gibi nefsin peşinden gitme
Çünkü o seni mezarlığa götürür,
bahçeye değil Nefis zekidir, ince şeyleri
bilir
Ama değil mi ki kıblesi dünyadır, onu ölü bil!

Nefse ait kötü huylar arasında mal sevgisi de vardır. Nitekim manevî büyükler, tıyb temiz olan malı bile Allah’a ulaşma yolunda bir hicab ve perde saymışlardır. Pis malı, varın siz düşünün! Allah Teâlâ’dan başka herşeyin sevgisinden bâtını tasfiye ve tahliye etmek şarttır.

8- Faydalı ve faydasız ilimler de ilgili konular arasında yer almaktadır. Faydalı ilimlere örnek şer’î ilimlerdir. Faydasız ilimlere örnek ise felsefî ilimlerdir.

Nitekim *Mesnevî*’de şöyle bir beyit vardır:

Din ilimleri fıkıh, tefsir ve hadis

Bunlar dışındakiler kirli ve pis

9- Sâlih ameller ile sâlih olmayan amellerin de, bu iki mefhumla alakası vardır. Sırf Allah rızası için yapılan ameller sâlih amellerdir. Riya ve gösteriş için yapılanlar ise sâlih olmayan amellerdir.

İhlasla yapılan ibadet güzeldir
Yoksa beyinsiz posttan ne elde edilir?

et-Te'vilâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmektedir: Pis, seni Allah'tan alıkoyan her şeydir. Temiz ise seni Allah'a ulaştıran her şeydir. Yine "Tayyib" tek olan Allah Teâlâ'dır. "Pis" ise mâsivâ dır ki onda kesret (çokluk) vardır.

"Pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse yahut hoşuna gitse, de (bu böyledir)" Yani pis ve kötünün çokluğu hoşuna gitmese de gitse de hangi hal düşünülürse düşünülsün temiz ile bir olmaz. Şüphesiz murdarın çokluğu senin hoşuna gitmiş olsa bile temize denk olması imkansızdır. Çünkü azlığa ve çokluğa değil, iyilik ve kötülüğe itibar edilir. Nitekim övgüye layık az iş, çok olan kötü işten daha hayırlıdır. Hatta kötü çoğaldıkça kötülüğü daha da artar, daha murdar bir şey olur.

" الْإِعْجَابُ "kelimesinin mânâsı, hayret edilecek bir şey sebebiyle sevinmek demektir.

Âyetteki hitap, Hz. Peygamber (s.a.)'in hitab etmekle emrolunduğu herkesedir.

"Öyleyse ey akıl sahipleri!" Yani ey akl-ı selim sahipleri! Hakikatte, kalpleri ve ruhları beden ve nefis kabuklarından sıyrılıp kurtulmuş olanlar. "Murdar çok bile olsa, onun arasından az ve temizi araştırıp tercih etmek konusunda *"Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz."* Ahiret saadetinden ibaret olan felaha; yani hakiki kurtuluşa kavuşmayı ümit edebilesiniz."

Takvâ ise derece derecedir:

İbn Atâ demiştir ki: "Takvâ, zahirde Allah'ın koyduğu sınırları muhâfaza, batında ise niyet ve ihlası korumaktır." Aynı zât ***"Allah'tan hakkıyla sakının."*** (Âl-i İmran, 3/102) âyeti hakkında şöyle demiştir: Allah'tan hakkıyla korkup takvâ sahibi olmak: "Sâdıkâne bir şekilde "La ilahe illallah" demek ve gönülde Allah'tan başka hiç bir şeye yer vermemektir."

Hazret-i Mevlânâ'nın, vefâtına yakın yapmış olduğu tavsiyelerinin bir kısmı şöyledir: "Size yalnız başına iken de, insanlar arasındayken de Allah'dan sakınıp takvâ sâhibi olmayı, az yemeyi, az uyumayı, az konuşmayı, ma'siyet ve günahları terk etmeyi, devamlı olarak şehvetleri terk etmeyi, insanlardan gelen eza ve cefâya tahammül etmeyi, serseri ve ayak takımı ile düşünüp kalkmayı terketmeyi, salih ve üstün ahlâklı insanlarla beraber olmayı tavsiye ederim. İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır. Sözlerin en hayırlısı, az ve öz olandır."

İyi bil ki, insana fayda verecek olan şey takvâdır. Onu kurtaracak şey ise îman ve salih

ameldir, soyluluk ve asalet değildir. Sakın ola şeytan seni, mal ve evladının çokluğuyla, atalarının övünülecek hallerinin fazlalığıyla aldatmasın. Çünkü idrarın aslı, saf temiz sudur. Allah Teâlâ diriden ölü de çıkarır.

LÜZUMSUZ SORU SORMAK

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِنْ
تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ
حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾

101. Ey îman edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsanız size açıklanır. Allah onları affetmiştir. Allah çok bağışlayıcıdır, halîmdir.

102. Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da onları inkâr eder olmuştu.

❀

"Ey inananlar, açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsanız size açıklanır."

Rivayete göre ***"O evi (Kâbe'yi) haccetmek Allah'ın, buna gücü yeten insanlar üzerinde bir hakkıdır."*** (Âl-i İmran, 3/97) âyeti inince Sürâka b. Mâlik (r.a.) "Her yıl mı?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.) Sürâka'ya cevap vermedi. Fakat Sürâka vazgeçmeyerek aynı soruyu üç defa tekrarladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdular: *"Eğer ben "evet" diyecek olsaydım, şüphesiz her yıl hac yapmak sizin üzerinize vâcib olacaktı. Vâcib olunca da yerine getirmeye güç yetiremeyecektiniz. Ben sizi serbest bıraktığım sürece, siz de beni rahat bırakın! Sizden önceki kavimlerin helak olmalarının sebebi, çok soru sormalarından ve peygamberlerine muhâlefet etmelerinden başka bir şey değildir. Ben size bir şey emrettiğim zaman, gücünüz yettiği kadar onu yerine getirin. Bir şeyden de nehyedecek olursam, ondan uzak durun.''*"[54] İşte bu olay üzerine bu âyet nâzil oldu.

İbn Abbâs (r.a.)'tan gelen bir rivayet de şöyledir: "Hz. Peygamber (s.a.), bir gün insanların kendilerini ilgilendirmeyen konularda fazlaca soru sormalarına sinirlenmiş bir vaziyette konuşma yapıyordu. Sonunda: *"Bana sorulan hiç bir soruyu cevapsız bırakmayacağım."* buyurdu. Bunun üzerine bir adam "Babam nerede?" diye sorunca, *"Cehennemde!"* cevabını vedi. Bir başkası "Benim babam kim?" diye sordu. Ona

“Huzâfe” diye cevap verdi. Oysa o adam, başka birisinin oğlu olarak bilinmekteydi.[55] İşte bu hâdisenin ardından bu âyet nâzil oldu.

Bazı şeyleri sormayın. Çünkü vahiy zamanında bunları soracak olursanız, bunlar size açıklanır, siz de açıklanan bu şeylerden dolayı üzülüp kederlenirsiniz. Oysa akıllı kişi, durup dururken kendisini kederlendirecek şeyleri yapmaktan kaçınır.

Begavî şöyle demektedir: Hac konusunda soru soran kişi, her yıl hac yapmasının emredilmesinden ve kendisi için hiç de iyi olmayacak böyle bir sonuçtan emin olamaz. Aynı şekilde nesebini soran kişi de başka bir kişiye nisbet edilmekten yani hakiki

babasının başkası olduğunun söylenmesinden ve dolayısıyla cemiyet içinde utanılacak bir duruma düşmekten emin olamaz.

“Allah onları affetmiştir.” Bu ifade, söz konusu yasaklamanın sadece onları kötü durumlara düşmekten korumak için olmadığını beyan etmek için getirilmiştir. Her ne kadar önceden sordukları bu tür sorular, Allah Teâlâ tarafından affedilmiş olsa bile, bizzat günah olup hesap ve cezâyı gerektirir.

Âyette onları bu tür soruları sormaktan kesin olarak vazgeçmeye teşvik vardır.

“Allah, önceden sorduklarınızı affetmiş, cezâ olarak size her yıl hac yapmayı emretmemiş ve sizi âhirette de cezâlandırmaktan vazgeçmiştir. Öyleyse siz de böyle işleri bir daha tekrarlamayın!”

“Allah bağışlayıcıdır, halîmdir.” Yani, günahları son derece bağışlayıcı ve görmezden gelicidir. İşte bu sebepledir ki sizi affetmiş ve bu aşırılığınızdan dolayı sizi herhangi bir cezâya çarptırmamıştır.

قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾

102. Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da onları inkâr eder olmuştu.

“Sizden önce de bir toplum onları sormuş.” Yani onlar bu sorunun aynısını değil ama, mahzurları ve yüklediği vebal açısından benzerlerini sormuşlardı. Burada benzerlerini sorduklarının açıkça belirtilmemesi iyiden iyiye gözdağı vermek içindir.

“Sonra da onları inkar eder olmuştu.” Nitekim İsrâiloğulları peygamberlerine bazı şeyler sorarlar bunun üzerine kendilerine bir şey emr edilince de onu terk edip, yapmazlar, sonunda da helak olurlardı. Nitekim Semûd kavmi Hz. Salih (a.s.)’dan deve “şeklinde tecelli eden bir mûcize” istemiş, Hz. Îsâ’ (a.s.)’ın kavmi de ondan “bir sofra (Maide)” talebinde bulunmuştu.

Ebû Sa’lebe şöyle demiştir: “Allah size bir takım farzları emretmiştir, onları ihmal ve zayi etmeyin. Bazı şeyleri yasaklamıştır, onları çiğnemeyin. Bazı sınırlar koymuştur, onları aşmayın. Unutmadığı halde bazı hususları açıklamamıştır, onları da araştırmayın.”

Vâiz Hüseyin Kâşifî, Tefsiri’nde der ki:

Bahtı iyi olan kişi, başkalarının halinden ibret alan, boş söz ve

davranıştan kaçınan kimsedir. Bunu şiir olarak şöyle anlatır:

Söylenmesi zaruri olanı söyle, başka sözlere set çek Gerekli olan işi yerine getir, sonuçsuz işlerden vaz geç

Ebû Yusuf'un ders halkasına çokça iştirak eden fakat her zaman sessiz duran bir kişi vardı. Bir gün Ebû Yusuf: "Senin neyin var, ne konuşuyorsun, ne de bir şey

soruyorsun?!” deyince o kişi: “Ey kadı! Öyleyse bana oruçlunun ne zaman iftar edeceğini söyle.” dedi. Ebû Yusuf: “Güneş battığında.” deyince, “Eğer gece yarısına kadar güneş batmazsa?” diye sordu. Bunun üzerine Ebû Yûsuf tebessüm etti ve Cerîr’in şu beyti ile cevap verdi:

“Sükût boş adam için bir süsdür, ancak;
Kişinin aklını ortaya koyan şey onun konuşmasıdır.”

Bir hadis-i şerifde şöyle buyurulmuştur: *“Âdemoğluna şaşarım.” İki melek iki azı dişi üzerinde, dili o meleklerin kalemi ve tükrüğü onların mürekkebi olduğu halde nasıl oluyor da faydasız şeyler konuşabiliyor!”*[56]

Allah Teâlâ îman ehline, ledünnî ilimleri ve eşyanın hakikatlerini sorarak öğrenmeyi yasaklamıştır. Çünkü bunlar kâl ilimlerinden değil, hâl ilimlerindendir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Ey îman edenler!”* sözlü olarak size *“açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek şeyleri”* eşyânın hakikatini “*sormayın.”* Çünkü hakikatlere söz ile yapılan açıklamalarla ulaşamazsınız. O taktirde hevâ, vehim ve hayalin âfetleriyle karmakarışık olan akıllarınız şüpheler içine düşer ve sonuçta felsefeciler gibi bu şüphe bataklıklarında helak olur gidersiniz. Nitekim felsefeciler eşyanın hakikatlerine dair ilimleri, söz ve aklî deliller yoluyla öğrenmeye çalışmışlardır. Vehm ve hayal karışıklıklarından uzak akılların düşünerek elde edebileceği bilgiler konusunda isabet etmişlerdir. Akılların idrakte zorlandığı konularda ise doğru yolu ararken şeytan, ayaklarını kaydırdı da onlar şüphe vadilerine ve helak çukurlarına düştüler. Hem kendileri helak oldular hem de ilâhî ilimlere dair yazdıkları kitaplarla pek çoklarını da helaka sürüklediler. Bazıları akâid ilmini de bu işe bulaştırarak, kitaplarında itikada dair şüphelerini açıklayıp hem kendileri dalalete düştüler hem de başkalarını yoldan çıkardılar. Bunlar, hakikatlere ait ilimlerin, sözlü olarak öğrenilmesinin imkansız olduğunu bilemediler.

Bu öğrenme, tıpkı peygamberlerle Allah Teâlâ arasında cereyan ettiği gibi ancak hâl ile mümkün olabilir. Nitekim Allah Teâlâ peygamberlere, hakikat ilmilerini göstererek öğretmiştir, rivayet

ederek değil! Allah Teâlâ Hz. İbrâhim (a.s.) hakkında şöyle buyurmuştur: ***“Böylece biz İbrâhim’e göklerin ve yerin melekûtunu, büyük ve muhteşem varlıklarını, gösteriyorduk.”*** (el-En’am, 6/75) Hz. Peygamber (s.a.) hakkında ise: ***“Ona âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye...”*** (el-İsrâ, 17/1) ve ***“Andolsun, Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü gördü*** (en-Necm, 53/18)***”*** buyurmuştur. Hz. Peygamberimiz (s.a.) de: *“Eşyayı bize olduğu gibi göster.”* diye Rabbi’ne dua etmiştir.

Ashab-ı kiram’ın Rasûlullah (s.a.) ile olan münasebetleri de farklı değildi. Rasûlullah (s.a.) onlara Kur’ân’ı söz ile; hikmeti ise sohbet ve nefislerini nefsin âfetlerinin ve

ahlâkının kirlerinden tekziye yoluyla, hâl ile öğretiyordu. Nitekim Allah Teâlâ onun hakkında ***“Mü’minlere kendi içlerinden, onlara Allah’ın âyetlerini okuyan, kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderdi.”*** (Âl-i İmran, 3/164) buyurmuştur.

Allah Teâlâ, Rasûlüne tâbi olarak sohbetin faydalarından tam olarak istifade edenler hakkında şöyle buyurmuştur: ***“Biz onlara, ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki, onun (Kur’ân’ın) gerçek olduğu onlara iyice belli olsun.”*** (Fussılet, 41/53)

“Eğer Kur’ân indirilirken onları sorarsanız, size açıklanır.” Yani eğer illa da eşyanın hakikatlerini soracaksanız, bunu Kur’ân’ın ilgili âyetlerinin nüzulünden sonra sorun ki, Hz. Peygamber akıllarınızın kapasitesi oranında, o hakikatleri size açıklasın.

Sizin avam kısmınız ise eşyanın hakikatlerini beyan eden müteşâbih âyetlere îman ederler ve **“Bunların hepsi Rabb’imiz katındandır.”** derler. Te’vil etmek gayesiyle herhangi bir sözlü tasarrufta bulunmazlar. Çünkü ***“Müteşâbihâtın te’vilini sadece Allah ve ilimde ileri gidenler bilirler.”*** (Âl-i İmran, 3/7) İlimde ileri gidenler havâsdır. Ehassu’l-havâss ise; Kur’ân-ı Kerim’in rumuzlar, işaretler ve müteşâbihât yoluyla eşyanın hakikatlerine dair işaretlerini anlarlar. Halbuki onları başkaları anlamaz. Tıpkı Hz. Mûsâ ve Hızır (a.s.) kıssasında olduğu gibi.

Bu kıssada Allah Teâlâ: “ledünnî ilmin” ancak hâl ile elde edilebileceğine işaret etmiştir. Bu da üstad ile sohbet ve beraberlikle, ona tabi ve teslim olmakla ve itiraz etmemekle mümkün olur. Yoksa bu ilim ne laf ile, ne de sorarak elde edilir. Bunu şu âyetlerden anlıyoruz:

“Mûsâ ona: Sana öğretilenden, bana doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tabi olabilir miyim?” dedi. ***O da: “Sen benimle” beraber bulunmaya, bana tabi olup itiraz etmemeye*** “***sabredemezsin*”** dedi. ***Mûsâ: “İnşaallah, beni sabredici bulacaksın, senin emrine de karşı gelmem.”*** dedi. O: ***“O halde eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!”*** dedi. (el-Kehf, 18/66, 67, 69, 70) Yani tâbi olmanın

şartlarından birisi, üstâdının yaptığı işlere ve diğer hususlara dair hiçbir şey sormamaktır.

Ne zaman ki Hz. Mûsâ hâl ile ilim elde etmeye dayanamayıp söz ve suâl kapılarını

açarak ***"Halkını boğmak için mi gemiyi deldin?","Temiz bir canı öldürdün ha?"*** (el-Kehf, 18/71, 74) deyince Hızır sorularına cevap vererek ona yardımcı olmadı ve dedi ki: ***"Ben sana benimle beraber bulunmaya dayanamazsın demedim mi?"*** (el- Kehf, 18/75) Bunun üzerine Hz. Mûsâ şöyle dedi: ***"Eğer bundan sonra bir daha sana bir şey sorarsam, artık benimle arkadaşlık etme."*** (el-Kehf, 18/76)

Bu âyet işaret etmektedir ki ledünnî ilmin öğrenilmesi, beraber olma (sohbet), tâbi

olma ve teslim olma yoluyla hâl ile mümkün olur, söz ve sual ile değil. Ayrıca soru sormada beraberliği bozup ayrılma mânâsı da vardır. Bunu iyi anla. Nitekim Hz. Mûsâ üçüncü defa soru sormadan edemeyip Hızır (a.s.) duvarı tamir edince ***"İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın!"*** (el-Kehf: 18/77) diye itiraz edince Hızır (a.s.): ***"İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır."*** (el-Kehf, 18/77) dedi.

"*AIlah onları affetmiştir."* Yani, bu âyet inmeden önce hakikat ilimlerini sözlü olarak öğrenme arzusuyla soru sormanızı affetmiştir.

"Allah" hakikat ilimlerini söz ve soru ile öğrenmek istemekten tevbe edip *Allah'a müracaat edenleri "bağışlayıcıdır."*

"Halîmdir." Hâl yoluyla hakikat ilimlerini öğrenmeye çalışan fakat zaman zaman bu yolun gereklerine uymayanlara karşı yumuşak davranır, onları hemen cezâlandırmaz. Bu yolun ve talebin gereklerine uygun davranmaya muvaffak kılıncaya kadar onlara mühlet tanır.

"Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da inkar eder olmuştu." Filozoflardan bir grup ilahi ilimleri söz ve akıl ile öğrenmeye çalışmışlar ve bu yüzden şüphe vadilerine yuvarlanmışlardı. Onun bunun sözlerinin peşine düşerek çok soru sorarak ve peygamberlere (a.s.) uymayı terk ederek kapıldıkları şüpheler yüzünden kâfir olmuşlardır. *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*'de bu şekilde zikredilmektedir.

---

[54] . *Buhâri,* İ'tisam, 2; Hacc, 412

[55] . *Buhârî,* Mevâkît, 11; Fiten 15; İ'tisam, 3; *Müslim,* Fedâil, 136-138

[56] . *Aclûnî,* II, 314, 337

MÜŞRİKLERİN BÂTIL İNANÇ VE MUÂMELELERİNDEN BÂZILARI

مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَٓائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍۙ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَۜ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾ وَاِذَا
قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا
عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَاۜ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

103. Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey *(meşru)* kılmamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun akılları ermez.

104. Onlara, "Allah'ın indirdiğine ve Rasûl'e gelin" denildiği vakit, "Atalarımızı üzerinde bulduğumuz *(yol)* bize yeter" derler. Ya ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor idiyse?

❀

"Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey (meşru) kılmamıştır."

Yani Allah böyle bir şeyi meşru kılmadı, kanun olarak koymadı ve böyle bir esas bildirmedi demektir.

Bahîra: "Yarmak" anlamındaki "bahr" kökünden gelir. Cahiliyye Arapları bu kelimeyi kulağı yarılan hayvan için kullanmışlardır. Eğer bir deve beş defa doğurur da beşinci yavrusu erkek olursa, o devenin kulağını yararlar, ona binmeyi ve onun sütünü sağmayı yasaklarlardı. İstediği yerden suyunu içer, istediği yerde otlardı.

Sâibe: "İstediği yere gitmek" anlamındaki "seyb" kökünden gelir. İstediği yere gitmek üzere serbest bırakılan hayvan demektir. Bir kişi "Eğer seferden dönersem, ya da hastalıktan şifa bulursam dişi devem "sâibe olsun" der ve adağının gerçekleşmesi durumunda hayvanı serbest bırakırdı. Bahîre gibi ondan herhangi bir istifadede bulunmayı haram kabul ederdi.

Vasîle: Araplar koyun dişi yavru doğurursa onu kendilerine alırlar erkek yavru doğurursa ilahlarına (putlara) adarlardı. Fakat eğer koyun, biri dişi ve biri erkek olmak üzere ikiz yavrularsa " وَصَلَتْ اَخَاهَا " "Dişi yavru, erkek kardeşine yetişti." derler ve dişi olanın hatırına

erkek olanı ilahlarına kurban etmezlerdi.

Buna göre âyetin mânâsı şöyle olmaktadır: Allah, dişi yavruyu, tek başına doğsaydı haram sayıp, ilahlara kurban edilecek olan erkek yavruyu dişi ile beraber doğduğunda helâl saymak gibi bir şeyi meşru kılmamıştır.

Hâm: Meneden, koruyan anlamındadır. Araplar eğer bir erkek devenin dölünden on batın doğarsa onun için artık “ قَدْ حَمَى ظَهْرَه ” “sırtını korudu” derler ve o deveye binilmez, yük yüklenmez, herhangi bir sudan ya da otlaktan menedilmezdi.

“Fakat kâfirler yalan yere Allah’a iftira etmektedirler.” Yani kâfirler, yapacaklarını yapıyor sonra da “Bunu bize Allah emretti.” diyerek bile bile yalan söylüyorlardı. Bunların önderi Amr b. Luhayy el-Huzâ’î idi. Bu kişi Mekke’nin en eski reislerindendir. İlk olarak Hz. İsmâil (a.s.)’ın dînini bozan, putları ilah edinen ve heykellerini diken, bahîra, sâibe, vasîle ve hâmı meşru kılan, din haline getiren kişidir.

Rivayet edilir ki, Hz. Peygamber (s.a.) onun hakkında şöyle buyurmuştur: *“Ben onu cehennemde gördüm. Bağırsaklarını sürüklüyor ve bağırsaklarının kokusuyla cehennemliklere eziyet veriyordu.”*[57]

Reislerinin ve önde gelenlerinin durumu işte böyledir.

“Ve onların çoğunun akılları ermez.” Onlar, ileri gelen kâfirlerin kandırıp Rasûlullah (s.a.)’e karşı gelmeye sevk eden rezil ve alçak insanlardır. Çünkü kâfirlerin ele başlarının söyledikleri bâtıl iftiralardan başka şeyler değildir. Onlara düşen bu iftiralara karşı gelip hak ve hidayete ulaşmak olduğu halde onlar reislerini taklit esaretinden kurtulamamış akılsızlardır.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا
عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا ۚ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

104. Onlara, “Allah’ın indirdiğine ve Rasûl’e gelin” denildiği vakit, “Atalarımızı üzerinde bulduğumuz *(yol)* bize yeter” derler. Ya ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor idiyse?

“Onlara” yani o bahsedilen çoğunluğa, hidayet yolunu göstermek ve irşad etmek için
“Allah’ın indirdiğine” helal ve haramı beyan eden Kur’ân-ı Kerim’e *“ve”* Kur’ân’ın kendisine indirildiği *“Rasûl’e gelin”* ki işin hakikatini kavrayabilesiniz, helal ve haramı birbirinden ayırdedebilesiniz *“denildiği vakit ‘Atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize yeter’ derler.”* Bu âyet onların hakka ulaştıran hidayet rehberine karşı inat ve taassuplarını, dalalete çağırana teslim olup peşinden gitmelerini beyan etmektedir.

“Ya ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor

idiyse?” Yani ancak âlim olarak bilinen, hidayete ermiş kişilere “ittibâ” edilebilir. Bu da huccet olmadan bilinemez. Yani bir kişinin ilim ve hidayet ehlinden olduğu, ancak bir delil olursa bilinebilir, yoksa bilinemez. Dolayısıyla da onun peşinden gidilemez.

Vâiz Hüseyin *Kâşifî Tefsiri*’nde şöyle söylemektedir:

Onlar câhil ve yoldan çıkmış kimselerdi. Onların taklidi faydasızdı. Belki âlimi taklid etmek gerekiyordu ki iş, sonunda tahkîke ulaşsın.

Celâleddin Rûmî (k.s.) *Mesnevî*’de şöyle der:

Mukallitle muhakkık arasında çok fark vardır Birisi dağdır, diğeri ise sadece sadâdır

Şeyh Ali Dede:*“Es’iletü’l-hikem”* adlı eserinde şöyle diyor: “Deccaller ve onların ümmet içinde zuhuru hakkında rivayet edilen hadislere gelince ilim ehline göre onlar însanları yoldan çıkaran önderlerdir. Özellikle de zamanımızın tasavvuf erbabı geçinen şeyh taslakları. Biz asrımızda onları gördük. Nerede olurlarsa olsunlar, Allah onların canını alsın!”

Birisi de şöyle demiştir: “Sadece dış görünüş îtibariyle tasavvuf erbabına benzemeye çalışan birine “Cübbeni bana sat.” dedim. Durumunu farkeden adam bunun üzerine: “Avcı ağını satarsa, neyle avlanabilir ki?” diye cevap verdi.”

Görene tutunursan, yol alırsın
Köre tutunacak olursan kuyuya düşersin

Şeytan, bir kavme musallat olup onları hayvanlarla ilgili hükümlerde bid’atlar çıkarmaya ve şer’i hükümlere tâbi olmayı terk etmeye teşvik ettiği gibi, bir kavme de musallat olup onları hayvani bedenleri ve nefisleri hususunda bid’atlar uydurarak, şer’î hükümlere tâbi olmayarak tasarrufta bulunmaya teşvik etti. Halbuki o insanlar da, bu tasarrufların Allah adına ve Allah yolunda yapıldığını iddia ederler.

“Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey (meşru) kılmamıştır.” Bahîra, emrolunmadığı şeylerde kafasına göre tasarrufta bulunan, ileri geri hareket eden kişilere işarettir. Mesela kulağını yaran yahut delen, kulağına demir halkadan küpe takan, göğsünü veya erkeklik organını delerek üzerine kilit vuran, boynuna kelepçe vuran, ya da şu Kalenderîlerin yaptığı gibi sakalını traş eden kimseler bu tür insanlardandır.

Hâfız (k.s.) şöyle der:

Eğer Allah’a satabilirsen, riyanın üzerine hırka dikmek kolaydır Aslanla yol kesen eşkiya, fasık zahit ve dervişten daha iyidir

*"Sâibe"*den maksat başı boş bir şekilde memleket memleket dolaşan, hiçbir kayıt tanımayan, şerîat yuları ve tarikat bağı olmaksızın hayvânî arzuların otlağında otlayan, şeytanın oyuncağı oldukları halde hak ehli olduklarını iddia eden, heva ve heveslerini ilah edinmiş kimselerdir.

*"Vasîle"*den maksat ise haramları mubah sayan ve mukaddes şeyleri hiçe sayan kimselerdir. Bunlar yabancılarla kardeşlik ve babalık yoluyla münasebet kurarlar. Tıpkı İbâhiyye ve Zenâdıka fırkaları gibi. Bu kişiler ayrıca vahdet makamına erdiklerini, artık kendilerinin her hal ü kârda noksan ve kusurlardan korunduklarını, şerîatın emirlerine muhalefet etmenin onlara zarar vermeyeceğini, çünkü kendilerinin hakikat makamına ulaşmış olduklarını zannederek aldanırlar. Bunların tamamı şeytanın vesveselerinden ve

nefsin kuruntularından ibarettir. Allah onlardan hiçbirini emretmemiş, bu konuda hiç bir kimseye de ruhsat tanımamıştır.

İşte bu sapık yolu uydurup ihdas edenler; şerîat, tarikat ve hakikatten bî-haber hidayet mahrumu kimselerdir. Bunlar, “ehl-i tabiat” diye bilinen sahtekarlardır. Fitne ve fesatları her tarafa yayılmış, gafletleri son haddine varmıştır. Öyle ki, kendilerine engel olacak ya da ikazda bulunacak hiç kimse netice alamaz. Çünkü yırtık, artık yama kabul etmeyecek kadar genişlemiştir.

Bin usta gördüm, yıkık bir binayı ayağa dikemediler; Ardında bin yıkıcı olan bina nasıl ayakta durabilir?

---

[57] . *Müslim,* Cennet, 50, 51

SİZ KENDİNİZE BAKIN

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْۚ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْۜ
اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَم۪يعاً فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

105. Ey îman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olduğunuz taktirde sapan kimse size zarar vermez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O, size yaptıklarınızı haber verecektir.

❀

"Ey îman edenler! Siz kendinize bakın." Yani nefsinizi ıslah etmeye ve onu Allah'ın gazâbına ve âhiret azâbına düşürecek hallerden muhafaza etmeye çalışın. *"Siz doğru yolda olduğunuz takdirde*" yani siz hidayette iseniz *"sapan kimse"*nin sapıklığı *"size zarar vermez."* Yani, sapık kimselerin yoldan çıkmış olmalarının zararı size ulaşmaz.

Bu âyet, mü'minler kâfirlere acıdıkları ve onların da îman etmelerini temenni ettikleri vakit inmiştir. Halbuki kâfirler dalalet içinde yüzdükleri için neredeyse Allah'ın hiçbir emir ve yasağından korkmuyorlardı.

İster dalalet ehli, isterse hidayet ehli olsun *"hepinizin"* kıyâmet günü *"dönüşü",* başkasına değil *"Allah'adır. O size"* dünyada iken hidayet ve dalalet amellerinden *"ne yaptıklarınızı haber verecektir."* Yani bu amellerinizin karşılığını verecektir. Bu ifade hidayet ehline va'd (müjde), dalalet ehline ise vaîd (azâbla tehdit) anlamı taşımaktadır. Ayrıca hiç kimsenin, başkasının yaptıkları sebebiyle hesaba çekilmeyeceğine de dikkat çekilmektedir.

Ancak âyetin insanın gücü yettiği halde emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkeri (iyiliği emredip, kötülükten sakındırmayı) terketmesine ruhsat olduğu vehmine düşülmemelidir. Nitekim hidayete ermenin şartlarından biri, münker olan şeyi gücü nisbetinde reddedip hoş görmemek olduğu halde nasıl olur da böyle düşünülebilir?

Eğer körün kuyuya gittiğini
görecek olur da Sessiz kalırsan,
günah işlemiş olursun.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *“Sizden kim bir kötülük görürse gücü yetiyorsa onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin, buna da güç yetiremezse kalbiyle buğzetsin.”*[58]

Hz. Ebû Bekir Sıddîk (r.a.) bir gün minberde şöyle söylemiştir: “Ey insanlar, siz bu âyeti okuyorsunuz fakat yanlış anlayıp esas maksadının ne olduğunu bilmiyorsunuz. Ben ise Rasûlullah (s.a.)’in şöyle buyurduğunu işittim: *“Eğer insanlar, bir kötülüğü görür de onu düzeltmezlerse Allah onları toptan cezâlandırır.”*[59]

Bu nedenle iyiliği emredin, kötülükten nehyedin ve bu âyeti yanlış anlayıp

aldanmayın. Sonra içinizden bazıları kalkıp “Ben kendime bakarım (başkaları neme lazım)” demesin! Vallahi, ya iyiliği emredip kötülükten sakındırırsınız ya da Allah başınıza en şerlilerinizi musallat eder. Onlar da size en acı eziyet ve azâbı tattırırlar. O zaman en hayırlılarınız bile dua etse duaları kabul olunmaz.”

Eğer bir adama, “neden iyiliği emretmiyorsun?” diye sorulduğunda “Bana ne!” veya bir adama “Filana emr-i bi’l ma’ruf yap.” denilsede o: “O bana ne yapmış ki? Benim onunla işim olmaz,” ya da “Benim o lüzumsuzla ne işim olur?” dese o kişinin küfre girmiş olmasından korkulur.

Mevlânâ (k.s.) şöyle der:

Sen, “Geliniz” sözünü terketme,
söyleyedur Bu söz çok büyük bir
kimyadır
Bir bakır, senin sözünden nefret eder
kaçmaya kalkarsa Yine sen kimyayı ondan
esirgeme

İyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak farzdır. Ancak buna gücü yetmeyenlerden sakıt olur; bunun dışında herkese gerekir. Selef, bazı zamanlarda bu farzı elle ve dille yapamadıkları için mazûr görülmüşlerdir.

Elin ve dilin gücü
kalmayınca, Veliler
himmetle insanlık gösterirler

Hülâsa bu konu, şahıslara, durumlara ve zamanlara göre farklılık arzeder. Fakat bunun sevabını uman kimsenin haddi aşmaması ve zamanın gereklerini gözetmesi icab eder. Çünkü her zamanın kendine mahsus hükmü ve insanları vardır.

“Ey îman edenler!” Ey Allah’ı bulmanın, O’nu taleb etmeye bağlı olduğuna kesin olarak inanmış hakikat yolcularının inandığı gibi îman edenler demektir. Nitekim Allah Teâlâ bir kudsî hadiste şöyle buyurmuştur: *“Dikkat edin! Beni talep eden bulur!”*[60]

“Siz kendinize bakın” nefislerinizin tezkiyesiyle meşgul olun.

Çünkü ***“Nefsini kötülüklerden arındıran kurtulaşa ermiş, onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir.”*** (eş-Şems, 91/9 -10)

Siz, kendi nefislerinizi terbiye etmeden başkalarının nefislerini terbiye etmeye uğraşmayın. Halkın bu konudaki istekleri, sizi hoş karşılamaları, size karşı hüsn-i zan sahibi olmaları, iltifat etmeleri ve yakınlıkları sakın sizi aldatmasın. Çünkü bu, derviş için keskin bir zehir gibidir. Seyrü sülûk yaptıracak bir üstâda muhtaç olan sâlik ile ona mürid olduğunu ve bağlandığını iddia eden kimsenin durumu şuna benzer: Denizde boğulmakta olan, yüzme bilmeyen, kendisini kurtaracak mâhir bir yüzücüye muhtaç kimseye, kurtarmak için biri elini uzatırsa o hemen ona sarılır. Elini uzatan da yüzme

bilmiyorsa ikisi birden boğulup giderler. İşte ehliyetsiz mürşid ile müridin durumu buna benzer.

Gerçek müride gereken, nefis terbiyesi konusunda zamanın efendisi olan kâmil bir müsellikin yâni seyr ü sülûk eğitimi vermeye tam ehil bir kimseye bağlanmak ve onun iradesince davranıp bu yolun hükümlerine teslim olmak ve helak olanların çokluğuna bakmamaktır. Çünkü Allah (c.c.)'ın fevkinde bir helak edici mevcut değildir.

Ey tâlibler! *"Siz doğru yolda olduğunuz"* Hakk'a giden yol üzerinde bulunduğunuz *"takdirde sapan kimse"* bu yolda boğulanlar *"size zarar vermez."*

Ey hidayet yolu üzerinde inayet (Hakk'ın yardımı) cezbelerine tâlib olanlar ve ey hile ve isyan yolu üzerinde kahır ve terkedilmişlik zincirleriyle bağlanan dalalet ehli!" *"Hepinizin dönüşü Allah'adır."*

"O size yaptıklarınızı haber verecektir." Yani iyi amellerinizin sevabının lezzetini ya da kötü amellerinizin cezâsının elemini size tattıracaktır.

Şu halde toplu mânâ şöyle olmaktadır:

Sülûk esnasında müridin, sıdk ve irade ehlinden yani mertebesi yüksek müridlerden bir kimsenin terbiye için kendisini kabul etmesine iltifat etmemesi ve onu bağlanılması gereken bir şeyh zannederek, aldanmaması gerekir. Bu durum, Hakk'a vasıl olmuş kâmil bir yol gösterici konrolünde sülûkünü tamamlayıncaya kadar böyle devam etmelidir.

Daha sonra eğer şeyhi, kendisinin şeyhlik rütbesine erdiğine ve buna hak kazandığına, artık insanları terbiye ve hakikate davet hususunda yetişmiş olduğuna dair bir işarette bulunursa, işte o zaman onun büyük bir dikkatle müridlere yol göstirici ve mürşid olması câiz olur. Nitekim Allah Teâlâ: (وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ) ***"Her toplumun bir yol göstericisi vardır."*** (er-Ra'd, 13/7) buyurmuştur.

Zamanımıza gelince, artık iş iyiden iyiye çığırından çıkmıştır. Öyle hale geldi ki, ömründe hiç mürid olmayan kimseler, şeyh olduklarını iddia ediyorlar! Cahil ve sapık kimseler sırf cehalet ve sapıklıklarından dolayı, şan ve şöhretlerinin yayılıp müridlerinin artmasına tamah ederek şeyhliklerini ilan eder hale geldiler. Bu büyük vazifeyi, bu şerefli işi, çocuk oyuncağı ve şeytanın maskarası hâline getirdiler. Hatta mürşidliği, manevi vasıfları taşımamasına rağmen, babadan oğula miras olarak geçen bir şey haline getirdiler.

Ne zaman o şeyhlerden birisi ölse, oğlunu (ister çocuk olsun, ister büyük adam olsun) yerine oturtuyorlar. Ondan hırkalar giyiyorlar, onunla teberrük ediyorlar ona meşâyiha davrandıkları gibi davranıyorlar. Bu musibet yaygın bir hal aldı. Belki de bu yol artık tamam oldu, izleri bile ortadan kalktı. Şüphesiz Allah, bu işlerin iç yüzünü en iyi bilendir. Buraya kadar olan îşarî yorum, *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye*'den, alınmıştır.

---

[58] . *Müslim,* Îman, 78

[59] . *İbn Mâce,* Fiten, 20; *Müsned,* I, 2

[60] . *Buharî,* Tevhîd, 50; *Müslim,* Zikr, 1-3, 20-22; *Tirmizî,* Deavût, 131; *İbn Mâce,* Edeb, 58; *Müsned,* II, 251, 316; III, 40, 127, 130

ŞAHİTLİK, VASİYETE ŞAHİTLİK

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ ح۪ينَ
الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ اَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ اِنْ اَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ
فِي الْاَرْضِ فَاَصَابَتْكُمْ مُص۪يبَةُ الْمَوْتِۜ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ
الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ اِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَر۪ي بِه۪ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۙ
وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ اِنَّٓا اِذًا لَمِنَ الْاٰثِم۪ينَ ﴿١٠٦﴾ فَاِنْ عُثِرَ عَلٰٓى
اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّٓا اِثْمًا فَاٰخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذ۪ينَ اسْتَحَقَّ
عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَٓا اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا
وَمَا اعْتَدَيْنَاۘ اِنَّٓا اِذًا لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠٧﴾ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يَأْتُوا
بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَجْهِهَٓا اَوْ يَخَافُٓوا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْۜ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُواۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَۚ ﴿١٠٨﴾

106. Ey îman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca, vasiyet esnasında içinizden adalet sahibi iki kişi aranızda şâhitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse, sizden olmayan başka iki kişi *(şâhit olsun).* Eğer şüpheye düşerseniz o iki şâhidi namazdan sonra alıkoyarsınız da Allah'a şu şekilde yemin ederler: Akraba bile olsa yeminlerimizi hiçbir paraya satmayacağız, Allah *(adına yaptığımız)* şâhitliği gizlemeyeceğiz. *Aksini yaparsak* bu takdirde elbette günahkârlardan oluruz."

107. Bu şâhitlerin *(sonradan yalan söyleyerek)* bir günah işledikleri anlaşılırsa,
***(şâhitlerin)* haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın *(mirasçılardan)* iki kişi onların yerine geçer ve Allah'a şöyle yemin ederler: "Andolsun ki bizim şâhitliğimiz onların şâhitliğinden daha doğrudur ve biz *(kimsenin hakkını)* çiğnemedik. Yoksa biz, elbette zalimlerden oluruz."**

108. Bu *(hüküm)*, şâhitliği gereği gibi yapmalarına, yahut yeminlerinden sonra, yeminlerinin *(mirasçılar tarafından)* reddedilmesinden korkmalarına *(çekinmelerine çare olarak)* daha uygundur. Allah'tan korkun ve iyi dinleyin. Allah,

fâsıklar topluluğunu doğru yola iletmez.

"Ey îman edenler!" âyetin bu şekilde nida ve uyarı ile başlaması, âyette zikredilecek hususların ne kadar önemli olduğunu vurgulamak içindir.

Rivayet edilir ki, Temîm b. Evs ed-Dârî ve Adiy b. Zeyd, ticaret için Suriye bölgesine

doğru yola çıkmışlardı. O zaman ikisi de hristiyan idiler. Yanlarında Büdeyl b. Ebî Meryem vardı. Bu zat müslüman olup, aynı zamanda Amr b. el-As'ın da azadlı kölesiydi. Nihayet Suriye'ye ulaştıklarında Büdeyl hastalandı ve yanında bulunan eşyalarının listesini içeren bir mektup yazarak elbisesinin cebine koydu. İki yol arkadaşına ise bu mektuptan bahsetmedi. Onlara sadece eşyalarını, ailesine teslim etmelerini vasiyyet etti ve ruhunu teslim etti. O ikisi Büdeyl'in eşyasını karıştırdılar ve 300 miskal ağırlığında gümüş bir kap buldular. Altın nakışlarla süslü bu kabı aldılar ve geri kalan eşyayı Büdeyl'in ailesine teslim ettiler. Onlar da eşyayı kontrol ederken mektubu bulunca Temîm ve Adiy'e "Arkadaşınız, eşyasından hiç bir şey satmış mıydı?" diye sordular. Onlar "Hayır." cevabı verince, bu sefer: "Hastalığı uzun sürdü de tedavisi için bir şey harcadı mı?" diye sordular. Onlar: "Hayır, oraya gider gitmez hasta oldu ve çok geçmeden vefat etti." cevabını verdiler. Bu defa ailesi: "Biz onun eşyaları arasında bir kağıt bulduk. O kağıtta eşyalarının listesi var. O listede bir de altın nakışlarla yaldızlanmış 300 miskal ağırlığında bir gümüş kap mevcut. Ona ne oldu?" diye sordular. O ikisi "Bilmiyoruz. O bize tek bir şey vasiyet etti, biz de bize söylediği şeyi yerine getirip eşyalarını size teslim ettik. Öyle bir kaptan haberimiz yok!" diye cevap verdiler.

Büdeyl'in yakınları bu iki kişiyi Hz. Peygamber (s.a.)'e şikâyet ettiler. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Peygamberimiz de o ikisine, ikindi namazını müteakip mesciddeki minberin yanında kendilerine teslim edilen eşyadan hiç bir şeye hıyanet etmediklerine ve hiçbir şeyi gizlemediklerine dair, Allah adına yemin etmeyi" teklif etti. Onlar da bu şekilde yemin edince Rasûlullah (s.a.) onları serbest bıraktı.

Aradan bir müddet geçti ve o kap Mekke'de bulundu. Kabı elinde bulunduran kişi, onu Temîm ve Adiy'den satın aldığını söyledi. Bir diğer zayıf rivayete göre ise aradan zaman geçince Temîm ve Adiy kabı açığa çıkardılar. Bu haber, Büdeyl'in yakınları olan Sehmoğulları kabîlesine ulaşınca, o ikisinden kabı kendilerine vermelerini istediler. Bu sefer o ikisi "Biz onu Büdeyl'den paramızla satın almıştık." dediler. Fakat onlar da: "Biz 'Arkadaşınız size bir şey satmış mıydı?' diye sorduğumuzda 'Hayır.' cevabını vermemiş miydiniz?!" deyince onlar: "Delilimiz olmadığı için bu alış verişi kabul etmek istemedik." dediler. Bunun üzerine Sehmoğulları Hz. Peygamber (s.a.)'e başvurdular. Ardından sûrenin, bir sonraki âyeti

nâzil oldu. Ardından da Büdeyl'in yakınları olan Sehmoğulları'ndan Amr b. el-As ve el-Muttalib b. Ebî Vedâ'a, ikindi namazını müteakip kalkıp o ikisinin yalancı ve sahtekar olduklarına yemin edince söz konusu kap onlara verildi.

Âlimler, bu âyetin gerek i'râb, gerek mânâ ve gerekse hüküm bakımından, Kur'ân'ın en müşkil âyeti olduğunda ittifak etmişlerdir.

"Birinize ölüm gelip çatınca" yani ecel, kapısına gelip dayanınca ve ölüm alametleri belirince demektir. *"Vasiyet esnasında"* vasiyet, Müslüman bir kişinin gevşek ve gafil davranmaması gereken mühim esaslardandır.

“İçinizden adalet sahibi iki kişi”, Yani “akrabalarınızdan güvenilir ve akıllı iki kişi” demektir. Çünkü ölenin durumunu akrabaları daha iyi bilirler. Ona karşı daha samimi duygular beslerler ve onun için en uygun olanı araştırmaları daha kuvvetli bir ihtimaldir. Ya da burada *“içinizden”* ifadesiyle “Ey mü’minler” dîninizden olanlar (din kardeşleriniz)” anlamı kastedilmiştir. Âyetin buraya kadar olan kısmı tam bir cümle olup; gerek seferde gerekse hazarda yapılacak bir vasiyette şâhitliğin hükümlerini belirtmektedir.

Âlimler, âyette geçen bu *“iki kişi”* hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bazı âlimler bu iki kişinin; vasiyette bulunan kişinin vasiyetine “şâhit” olan iki kişi olduğunu söylemişlerdir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu iki kişi âyetin kendileri hakkında indiği iki vasî (veli)dir. Çünkü onlar hakkında âyette *“o iki şâhidi namazdan sonra alıkor... yemin ettirirsiniz.”* buyurulmuştur.

Vasiyette iki şâhit şart olmayıp, bir şâhit yeterlidir. Âyette şâhitlerin iki tane zikredilmesi ihtiyat bakımından ve şâhitlerin birbirlerini desteklemesi içindir. Bu durumda, bahsedilen şâhitlikten maksat hazır bulunmaktır. Tıpkı “Falancanın vasiyetine şâhit oldum.” ifadesindeki şâhid olmanın hazır bulunmak anlamına gelmesi gibi.

Bu anlamda şehid, ölümü harp esnasında vuku bulan kişi demektir. Hatta bir kişi harp bittikten sonra aradan bir namaz vakti kadar süre geçer de ondan sonra ölecek olursa, o kişi şehid sayılmaz. Çünkü ölümü harp esnasında olmamıştır.

“Aranızda şâhitlik etsin.” Buradaki şâhitlikten maksat, aranızda çıkacak anlaşmazlıklarda yapılacak şâhitliktir.

“Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse, sizden olmayan başka iki kişi (şâhit olsun).”

“Sizden olmayan başka iki kişi” ya yabancı, yani akrabadan olmayan ya da dininizden olmayan, zimmî mânâsınadır. Gayr-i müslim ve zimmîlerin şâhitliğinin kabul edilmesi, İslamın ilk geldiği zamanlarda, özellikle yolculukta müslüman çok zor bulunduğu içindi. Bu hüküm daha sonra ***“İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şâhit tutun!”*** (et-Talak, 65/2) âyetiyle nesh edilmiştir. Binaenaleyh, “zimmînin, yani İslâm devletinin ehl-i kitabdan olan tebeasının müslümana şâhitlik yapması kabul edilmez. Çünkü şâhitlik velayet konusuyla ilgili olup zimmînin müslüman üzerinde “velayet” hakkı yoktur. Zimmînin zimmîye şâhitliği ise kabul edilir. Çünkü zimmîler birbirlerine veli olabilirler.

Âyetteki *“başınıza ölüm musibeti gelmişse”* ifadesinin mânâsı, “eğer siz sefere çıkmış, ölümünüz de iyice yaklaşmışsa ve yolculuklarda çok sık rastlanıp alışıldığı gibi, yanınızda akrabanızdan ve diğer müslümanlardan kimse bulunmazsa, o zaman aranızdaki şâhitlik, sizden olmayan iki kişinin şâhitliğiyle gerçekleşsin” demek olur.

“Eğer şüpheye düşerseniz o iki şâhidi namazdan sonra alıkoyarsınız da Allah’a şu şekilde yemin ederler:”

“Eğer şüpheye düşerseniz” ifadesi, alıkoyma ve yemin ettirme tedbirlerinin ancak şüphe söz konusu olduğunda yapılacağına dikkat çekmek içindir. Yani sizden vâris olan

kişi, eğer o iki şâhidin hainlik yaptıklarından ve terekeden bir şey aldıklarından şüphelenirse, ancak o zaman onları alıkor ve onlara Allah adına yemin ettirirsiniz.

"Namazdan sonra," ikindi namazından sonra demektir. İlk olarak ikindi namazından sonra yemin edildiği için sonradan da yemin için bu vakit tayin edilmiştir. Çünkü bu vakit, insanların bir araya geldikleri, gece ve gündüz meleklerinin nöbet değişikliği yaptıkları, ehl-i îmanın tazim gösterdikleri ve yalan yere yemin etmeye çekindikleri bir vakittir. Ayrıca Rasûlullah (s.a.)'in de yemin ettireceği kişileri bu vakitte yemin ettirdiği rivayet edilmiştir.[61]

İmam Şafii demiştir ki: "Kan dökülmesi (adam öldürme), talâk, köle azadı ve 200 dirhem kıymetine ulaşan mal konularındaki yeminler önemli zaman ve mekanlarla pekiştirilir. Mekke'de ikindi namazından sonra ve Rükn-i Yemânî ile Makâm-ı İbrâhim arasında, Medîne'de Minber'in yanında, Kudüs'te hacer-i muallakın yanında, diğer mekanlarda ise en şerefli mescitte ettirilir." **Ebû Hanîfe**'ye göre ise yemin belli zaman ve mekanlara tahsis edilmez.

"Akraba bile olsa yeminlerimizi hiçbir paraya satmayacağız"

Âyetteki " اَلْاِشْتِرَاء " bir malı para karşılığında değişmek yani, para karşılığında o malı satmaktır. Fakat bu ifade daha sonra istiâre yoluyla aldığına rağbet ederek, verdiğinden yüz çevirerek; insanın bir şeyi almak için sahip olduğu maddî veya manevî bir şeyi elinden çıkarması anlamında kullanılmıştır. Aslında gerçek alış verişte de muteber olan budur.

Mânâ ise şöyle olmuş olur: Allah'a olan saygımızı bir tarafa bırakıp da, yalan yere yemin etmek suretiyle O'nun yasağını çiğneyerek, şahsımız için dünyalık bir menfaati almayı tercih etmeyiz. Yani biz mal veya dünyaya tamah sebebiyle Allah'a yalan yere yemin etmeyiz" demektir.

"Yakınımız dahi olsa" ifadesinde kastedilen kişi, söz konusu yeminin kendisi için yapıldığı, ölen kimsedir. "Yakınlıktan maksat ise arada kan bağı bulunan yakın akrabadır. Bu şâhitlerin, yalan yere yemin etmekten ne denli uzak olduklarını mübalağalı bir ifadeyle ortaya koymaktadır. Sanki şâhitler şöyle söylemiş olmaktadırlar: "Biz Allah'ın yüce isminin saygınlığını zedeleyip, bunun karşılığında şahsımız için bir bedel ve menfaati, bu bedele yakınlarımızı gözetme de eklenmiş olsa dahi tercih edecek değiliz."

Dersen ki: Her ne kadar akrabayı gözetmek bu işe karıştırılmamışsa da ondan daha ağır basan ve insanı yalan yemine sürüklemede daha etkili olan şahsi menfaat işin içine karışmıştır. O zaman şâhitlerin kastettikleri suçsuz ve masum olduklarını mübalağalı olarak ifade etmeleri gerçekleşmemiş olur. Benim cevabım şu olur "Şahitlerin şahsî menfaatleri her ne kadar yakınlarını gözetmelerinden daha ehemmiyetli ise de, şahsî menfaatler malla doğrudan değil, dolaylı olarak bağlantılıdır.

"Allah adına yaptığımız şâhitliği gizlemeyeceğiz" Şahitliğin Allah'a izâfe edilmesi şâhitliği emreden, ona itina gösterilmesini, saklanılmamasını ve çarpıtılarak zayi edilmemesini isteyen O olduğu içindir.

“Aksini yaparsak bu takdirde” yani eğer şâhitliği gizlersek *“elbette günahkarlardan oluruz.”* Yani isyan edenlerden oluruz.

فَاِنْ عُثِرَ عَلٰٓى اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّٓا اِثْماً فَاٰخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا
مِنَ الَّذ۪ينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَٓا اَحَقُّ
مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَاۘ اِنَّٓا اِذاً لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠٧﴾

107. Bu şâhitlerin *(sonradan yalan söyleyerek)* bir günah işledikleri anlaşılırsa, *(şâhitlerin)* haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın *(mirasçılardan)* iki kişi onların yerine geçer ve Allah’a şöyle yemin ederler: “Andolsun ki bizim şâhitliğimiz onların şâhitliğinden daha doğrudur ve biz *(kimsenin hakkını)* çiğnemedik. Yoksa biz, elbette zalimlerden oluruz.”

“Bu şâhitlerin bir günah işledikleri” yani ellerinde terekeye dahil mallardan bazıları görülür ve herhangi bir yolla o malın gerçek sahibi hâline geldiklerini iddia etmek suretiyle yalan ve hakkı gizlemek gibi vebal gerektiren bir suçu işledikleri *“anlaşılırsa”* yani kendilerine yemin ettirildikten sonra böyle bir durumdan haberdar olunursa *“(Şahitlerin) haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın iki kişi onların yerine geçer.”* Yani evvelkilerin yalancılıkları ispatlandığında yerlerine kendilerine haksızlık edilen tarafın vârislerinden, âile ve akrabasından iki ehliyetli kimse geçer. *Onlar* ölüye daha yakın ve ona vâris olduklarından şâhitliğe, yani yemine daha hak sahibi kimselerdir. Şahitliğin kendilerine tahsis edilmesine ve yalancıların yalanını açığa çıkarmaya daha layık ve uygun kimselerdir.

“Ölüye daha yakın iki kişinin onların yerine geçmesi,” önceki şâhitlerin üstlenip de gereği gibi yerine getirmedikleri şâhitliği yapmaları, demek değildir. Aksine işin doğrusunu ortaya koymak için daha önce belirtildiği gibi namazdan sonra onlara da yemin ettirilmesi mânâsınadır.

“Allah’a şöyle yemin ederler: Andolsun ki bizim şâhitliğimiz onların şâhitliğinden daha doğrudur.” Buradaki şâhitlik, yemin anlamına gelir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette: ***“Onlardan***

her birinin şâhitliği, dört defa Allah'ı şâhit tutması yani yemin etmesidir." (en-Nur, 24/6) buyurmuştur. Bu âyette de şâhitlik yemin anlamındadır.

Bu takdirde mânâ şöyledir. "Onların bu iddialarında yalancı olduklarına dair yeminimiz hak ve doğru olduğu için onların yemininden daha kabule şayandır. Çünkü onların günaha girdikleri, ortaya çıkmıştır. Bizim yeminimiz ise her türlü şüpheden uzaktır."

Sonra yemin edenlerin, önceki şâhitlerin yeminlerinin doğru olduğuna hiç inanmadıkları halde kendi yeminlerinin daha doğru olduğunu söylemeleri, onların mevzubahis eşyayı ellerinde bulundurmaları sebebiyle sahiplik iddialarında doğru

olmaları ihtimalini de zikrederek yeminlerinin genel kabul görmesini sağlamak içindir. “*Biz kimsenin hakkını çiğnemedik”* Yani biz bu yeminimizde doğru şâhitlik sınırlarını aşıp önceki şâhitlerin haklarını iptal ederek onlara düşmanlık etmedik. *“Yoksa biz elbette zalimlerden oluruz.”* Yani “Eğer yeminimizde başkasının hakkını çiğnersek kendi nefislerine zulmedenlerden oluruz. Çünkü bu durumda Allah Teâlâ’nın isminin hürmetini çiğnemiş olacağımızdan, kendimizi Allah’ın gazâbına hedef yapmış oluruz.” Diğer bir mânâya göre ise, “Hakkı hak ettiği yerden başkasına koymuş oluruz” demektir. Bu iki âyetten anlaşılan özetle şudur: Ölmek üzere olan kişi, kendi ailesinden ya da dîninden iki adil kişiyi, yapacağı vasiyete şâhit tutmalıdır. Eğer yolculukta olur da kendi ailesine ve dînine mensup kimse bulamazsa, o zaman bu özellikleri taşımayan başka iki kişiyi şâhit tutar. Daha sonra bu iki şâhidle ilgili bir şüphe doğacak olursa onlar, özel bir vakitte yemin ettirilmek suretiyle ağırlaştırılan bir yeminde bulunarak “ne şâhitlikten, ne de terekeden bir şey gizlemediklerini” ifade ederler. Eğer bundan sonra şâhitlerin yalancı oldukları anlaşılır ve ellerinde terekeden bir şey görülürse ve onu ölüden aldıklarını iddia ederlerse bu sefer vârisler yemin eder ve onların yeminine göre amel edilir.

Yeminin ölenin yakınlarına intikal etmesi, vârislerin, vasiyetin şâhitlerinin o malı ölen kişiden satın aldıklarını iddia etmeleri sebebiyledir. Eğer bir vasî, ölen kişinin malından bir şey alsa ve “Bunu bana ölen kimse vasiyet etti” dese; eğer vârisler bunu inkar ediyor, kabul etmiyorlarsa yemin ederler ve malı geriye alırlar. İnkar edene yemin ettirilmesi ise nesh olunmuş bir hüküm değildir.

ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَجْهِهَٓا اَوْ يَخَافُٓوا اَنْ تُرَدَّ
اَيْمَانٌ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

108. Bu *(hüküm)*, şâhitliği gereği gibi yapmalarına, yahut yeminlerinden sonra, yeminlerinin *(mirasçılar tarafından)* reddedilmesinden korkmalarına *(çekinmelerine çare olarak)*

daha uygundur. Allah'tan korkun ve iyi dinleyin. Allah, fâsıklar topluluğunu doğru yola iletmez.

Tafsîlatı geçen *"bu"* hüküm, *"Şahitliği gereği gibi yapmalarına",* yani şâhitlerin, âhiret azâbından korkarak, herhangi bir tahrif ve ihanette bulunmadan şâhitliği, üzerine aldıkları gibi gerektiği şekilde yerine getirmeleri demektir. Zikredildiği şekliyle yeminin ağırlaştırılmasının sebebi budur.

"Yahut yeminlerinden sonra (yalancılıklarının ortaya çıkıp) *yeminlerinin reddedilmesinden korkmalarına daha uygundur."*

Âyetin bu kısmı yeminin vârislere teklifinin şer'î hikmetini açıklamaktadır. Şöyle ki:

“Şahitliği gereği gibi yapmaları, yalan yere yemin sebebiyle uğrayacakları âhiret azâbından korkmaları, yeminlerinin kabul edilmeyip vârislerin yeminleriyle amel edilmesinden dolayı herkesin önünde rezil olmaktan ve buna sebep olan hıyanetleri yüzünden hakarete uğramaktan korkmaları en uygun olan yoldur. Bahsedilen iki korkudan hangisi sebebiyle olursa olsun, gaye hasıl olmuş ve şâhitlik gereği gibi yerine getirilmiş olur.

“Allah’tan korkun” da şâhitliklerinizde tahrifat ve çarpıtma yapmayın, yemin ederken yalan yere yemin etmeyin, emanetlerinize hıyanette bulunmayın, Allah’ın beyan ettiği hükümlerde de O’na karşı gelmeyin! *“Ve iyi dinleyin:”* Size tavsiye edilen şeyler ne olursa onları, itâat ve kabul etmek üzere dinleyin! *“Allah, fasıklar topluluğunu”* yani itâattan çıkanları *“doğru yola iletmez.”* Şu halde Allah’tan sakınmaz, O’nun emirlerini dinlemezseniz fasıklardan olursunuz. Allah Teâlâ da, fasıklar güruhunu hidayete, yani cennetin yoluna ya da kendi menfaatlerine olan doğru yola iletmez.

Bil ki, şerîatta şâhitlik, şâhitlerin hazır olduğu ve gördüğü bir durumun haber verilmesidir. Bu müşahede, bazen cinayet ve zinâ suçlarında olduğu gibi bizzat görerek olur, bazen de akitlerde ve ikrarlarda olduğu gibi işiterek gerçekleşir. Bu sebeple insanın ancak hazır bulunduğu, bildiği ve gördüğü şeyi haber vermesi câizdir. Bir kimsenin hadiseyi tam hatırlayamıyorsa, şâhitlik yapması asla câiz değildir. Nitekim bir

hadiste: *“Eğer hadiseyi güneş gibi apaçık biliyorsan şâhitlik et, değilse vazgeç!”*[62]

buyrulur.

Şahitlikte insanların haklarını diriltmek, akitleri sonradan olabilecek inkarlardan korumak ve malları sahiplerinin elinde muhafaza etmek gibi faydalar söz konusudur. Bu konudaki bir hadis-i şerifte de *“Şahitlerinize hürmet edin. Çünkü Allah, onlar vâsıtasıyla hâkları ortaya çıkarır!”*[63] buyurulmuştur.

Bir hâdiseye şâhit olan kişinin, şâhitliği talep edildiğinde bu görevden kaçması câiz değildir. Çünkü bu durumda hakların zayi olması söz konusudur. Ancak kendisinden başka birisi vâsıtasıyla hak yerini buluyorsa şâhitlik yapmayabilir. Çünkü bu durumda o kişi şâhitlikte bulunmasa bile hak zayi olmamaktadır.

Had cezâsını gerektiren bir suça şâhit olan kişi muhayyerdir. Dilerse şâhitlik yapar, dilerse gizler. Çünkü, had cezâlarını

uygulamak da Allah rızası için yapılır, bir müslümanın ayıbını örtmek de! Fakat ayıbı örtmek daha faziletlidir. Çünkü hadis-i şerifte: *“Kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun hem dünyada hem âhirette ayıplarını örter.”*[64] buyurulmaktadır.

Sonra bil ki yalan yemin, ülkeleri viran hale getirir. Âhiret yolunun yolcusuna gereken; dünyâ menfaati uğruna yalan söylemekten kaçınmak, her söz ve işinde doğruluğu tercih etmektir. Nitekim **Hâfız** şöyle der:

Gönlü su gibi duru olandan doğruluk yolunu
öğren Özgürlüğü de saf bir gönülle selvi gibi
dosdoğru iste

Emanet ise güzel hasletlerden biridir. Her ne kadar emanetin hakkını verenler zamanımızda iyice azalmışsa da Allah Teâlâ emanetleri yerli yerine eda etmeyi emretmektedir.

Şair ne de güzel söylemiş:

Emin kimse arama ve aşk emanetini kimseye söyleme! Bu zamanda Cibril gibi emin kimse mi kaldı ki?

Hıyanetin sonu ise rezîl ve rüsvay olmaktır. Nitekim **Sâib** şöyle der:

Gizli hainlikler rüsvaylığa götürür
nihayet Eve giren hırsızı bekçi,
pazarda dolaştırır

Takvâdan ve ezelî hükümlere kulak vermekten başka çıkar yol yoktur. Zîrâ Allah Teâlâ fâsık bir kavmi, yani ezelde nurunun yayılıp dağıldığı vakitte bu nur kendilerine ulaşmayanları, kendi ulvî zatına iletmez. Nitekim Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuştur: *"Kime bu nur isabet etmişse hidayete ermiş, kime de ulaşmamışsa dalalette kalmıştır."*

Allah bizi ve sizi, kendi emrine muhalefet etmekten muhafaza buyursun ve bizi ömrünün sayılı nefesleri boşa gidenlerden eylemesin. Şüphesiz muvaffak kılan, doğru yolu gösteren ve nimetlerini bol bol veren O'dur.

---

[61] . *Süyûtî,* ed-Dürrü'l-mensur, III, 224 [62]. İbn Hacer, Bülûğu'l-meram

[63] . *Münâvi,* II, 94

[64] . *Buhârî,* Mezâlim,3; *Müslim,* Birr, 58

ALLAH'IN PEYGAMBERLERİ HESABA ÇEKMESİ

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَٓا اُجِبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا اِنَّكَ اَنْتَ
عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتٖى
عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَ اِذْ اَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِى
الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَاِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجٖيلَ
وَاِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطّٖينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ بِاِذْنٖى فَتَنْفُخُ فٖيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا
بِاِذْنٖى وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ بِاِذْنٖى وَاِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِاِذْنٖى
وَاِذْ كَفَفْتُ بَنٖى اِسْرَٓائٖيلَ عَنْكَ اِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذٖينَ كَفَرُوا
مِنْهُمْ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبٖينٌ ﴿١١٠﴾ وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيّٖنَ
اَنْ اٰمِنُوا بٖى وَبِرَسُولٖى قَالُٓوا اٰمَنَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾

109. Allah'ın peygamberleri toplayıp da "Size ne cevap verildi" dediği gün, "Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyle bilen ancak sensin" diyeceklerdir.

110. Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu Îsâ! Sana ve annene *olan nimet*imi hatırla! Hani seni mukaddes ruh *(cebrail)* ile desteklemiştim; beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle *(diriltip kabirden)* çıkarıyordun. Hani İsrâiloğullarını (*seni öldürmekten)* engellemiştim; kendilerine apaçık deliller *(mûcizeler)* getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, "Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" demişlerdi.

111. Hani havârîlere, "Bana ve peygamberime îman edin" diye ilham etmiştim,

bildirmiştim. Onlar *(da)* "Îman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler

***(müslümanlar)* olduğumuza sen de şâhit ol" demişlerdi.**

"Allah'ın peygamberleri toplayıp da. Burada toplanacaklarla hem peygamberler, hem de ümmetleri kastedilmiştir. Fakat ümmetleri zikredilmemiştir. Çünkü onlar peygamberlerine tabidirler. *"Size ne cevap verildi dediği gün"* ki o gün kıyâmet günüdür. Yani Allah Teâlâ, peygamberlerine şöyle sorar: "Siz onları benim tek bir ilah

olduğuma ve bana itâata davet ettiğinizde o ümmetler size ne cevap verdiler? Sözlerinize ikrar ve tasdikle mi inkar ve yalanlamayla mı karşılık verdiler?”

Âyette peygamberlerin tebliğ görevlerini hakkıyla îfâ ederek bu sorumluluğu yerine getirdiklerine de işaret edilmektedir. Çünkü eğer böyle olmasaydı, hitabın: “Risaletimi (mesajımı) tebliğ ettiniz mi?” şeklinde olması gerekirdi.

Sorunun “Ne cevap verdiler.” şeklinde malum değilde meçhul fiille sorulması, (davete icabet etmeyen) ümmetleri tam olarak tahkir etmek, onlara olan öfke ve gazâbın şiddetini ifade etmek içindir.

“Allah’tan hiçbir şey gizli kalmadığı halde böyle bir soru sormasının hikmeti nedir?” dersen, derim ki: Bu, o kavimleri azarlamak içindir. Nitekim ***“Diri diri toprağa gömülen kıza, hangi günah sebebiyle öldürüldüğü sorulduğunda.”*** (et-Tekvir, 81/8) âyetindeki sorudan kasıt o kızı öldürme fiilini gerçekleştirenleri azarlamaktır.

Sanki: “Orada peygamberler ne cevap verirler?” diye bir soru sorulmuş, cevap olarak şöyle buyurulmuştur: *“Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin diyeceklerdir.”* Yani, senin bildiğin şeylere dair, bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Çünkü sen onların hem gizlediklerini hem de açığa vurduklarını bilirsin. Oysa biz sadece açığa vurduklarını biliriz. Bu nedenle bizim ilmimiz, senin ilmine nisbetle hiç mesabesindedir.

Bu cevap aynı zamanda peygamberlerin ümmetlerine dair şikayetlerini de içermektedir. Sanki şöyle cevap verilmiş gibidir: Senin ilmin her şeyi kuşatmıştır. Bu sebeple onlar tarafından gelen belalara göğüs gerdiğimizi, onların davetimize cevaben yaptıkları fenalıkları sineye çektiğimizi çok iyi bilmektesin. İşte şimdi onlardan intikam almak üzere sana sığınıyoruz.

İbn Abbas (r.a.)’dan şöyle rivayet edilmiştir: Muhakkak ki bu cevap, kıyâmetin bazı safhalarında vuku bulacaktır. Bu, cehennem kükreyip bütün milletler dizüstü çöktüğünde olacaktır. O vakit ne mukarreb (Allah’a yaklaştırılmış, önde gelen) meleklerden ne de Allah’ın gönderdiği peygamberlerden “nefsî, nefsî” (Benim halim ne olacak?) demeyen kimse kalmayacak. İşte o anda kalpler yerlerinden fırlayacak. Peygamberler de bu sualin korkusunun azametinden ve o mekanın dehşetinden dolayı *“Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin.”* diyecekler.

Akılları başlarına gelince de kavimleri aleyhinde şehâdette bulunarak risaleti (ilahi mesajı) gönderildikleri kavimlere tebliğ ettiklerini ve kavimlerinin kendilerine nasıl karşılık verdiklerini anlatacaklar. “Nasıl olur da onların akılları başlarından gider, halbuki Allah Teâlâ: ***“O en büyük korku, onları tasalandırmaz”*** (el-Enbiya, 21/103) buyuruyor?” denilirse buna şöyle cevap verilir: Âyette geçen *“büyük korku”*, cehenneme girmektir.

Sa’dî (k.s.) demiştir ki:

Fiiller ve sözlerden sorguya çekileceği gün İrade sahiplerinin vücudu titrer korkudan

Nebilerin bile dehşete
kapıldığı yerde Sen günaha
nasıl bahane bulursun

Denilmiştir ki, peygamberlerin *"Bizim hiçbir bilgimiz yok."* şeklindeki cevaplarından maksat, peygamberlerin tebliğ süresince ve kendileri hayattayken kavimlerinin tutumlarını bilmediklerini ifade etmek değildir. Aksine burada kastedilen peygamberlerin vefatlarından sonra ümmetlerinin akıbetlerinin ne olduğunu bilmediklerini ifade etmeleridir. Çünkü işin sonuna bakılır, ona itibar edilir. Nitekim sevab da azâb da insanın son nefesine göre olmaktadır. İşte peygamberler de ümmetlerinin bu son durumlarından haberdar olamadıkları için "Bizim hiçbir bilgimiz yok." diyeceklerdir.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *"Şüphesiz ben, kevser havuzunun başında durup sizi beklerim. Vallahi bazı adamların önleri kesilerek bana ulaşmalarına mâni olunur da ben "Ey Rabbim, bunlar bendendi, benim ümmetimdendi." derim. Allah Teâlâ buyurur: "Senden sonra onların ne yaptıklarını bilmiyorsun. Onlar topukları üzere geri döndüler (dinden çıktılar)."*[65]

Burada bahsedilen onların irtidâdları olup, bu durum iyi amelleri bırakıp kötü amellere ya da İslâm'ı bırakıp küfre dönmelerinden daha geneldir.

Yine bir başka hadis-i şerif de şöyledir: *"Nuh (a.s.) kıyâmet günü çağırılır ve buyur, emrine amadeyim, ya Rabbi!" diyerek huzura gelir. Allah, ona: "Risaletimi tebliğ ettin mi?" diye sorar. O da "Evet." der. Bu sefer, onun ümmetine: "Peygamberiniz Nuh, risaleti tebliğ etti mi?" diye sorulur. Onlar da: "Bize herhangi bir uyarıcı gelmedi." derler. Allah da Nuh'a: "Sana kim şâhitlik edecek?" diye sorar. Nuh "Muhammed ve ümmeti." diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Muhammed ve ümmeti, Hz. Nuh'un tebliğ görevini yaptığına şâhitlik ederler." Nitekim bir âyette* ***"Böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki, insanlara şâhit olasınız..."*** (el-Bakara, 2/143) buyurulmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.) ve ümmeti, her ne kadar Nuh (a.s.)'dan sonra gelmiş olsalar bile Kur'ân-ı Kerim'den peygamberlerin, hepsinin gönderildikleri şeyleri ümmetlerine hakkıyla tebliğ ettiklerini öğrendikleri için şâhitlik yapabilmişlerdir.

Bu hadis-i şerifin devamında ise “sonra Muhammed getirilir ve kendisine ümmetinin hâli sorulur. O da onları tezkiye edip îmandaki sadakatlerine şehâdet eder. İşte yukarıda geçen âyetin devamında gelen *“ki, peygamberler de size şâhit olsun”* ifadesi bu anlamdadır. [66]

Akıllı kişiye düşen, Hakk’ın davetine icabet etmek, samimi ve dürüst nasihatçilerin nasihatine kulak vermektir.

Azizlerin nasihatinin değerini şimdi
bildim Ey Allah’ım! Bize öğüt
verenin ruhu şad olsun

Bil ki kıyâmet günü, Hakk'ın kahhar sıfatıyla tecelli edeceği bir gündür. Allah Teâlâ: ***"Bugün hükümranlık kimindir? Tek ve kahhâr olan Allah'ın!"*** (el-Mü'min, 40/16) buyurmuştur.

Allâme şeyhimiz **Osman Fazlî** şöyle demiştir: Bu âyette mükemmel bir tertip (sıralama) vardır. Çünkü zât-ı ahadiyet, vahdetiyle kesreti, kahrıyla da mevcut her şeyi ortadan kaldırır. Hepsi yok olur, Allah'dan başka hiçbir şey (mâsivâ) kalmaz.

Âriflerin kıyâmeti ise daimdir. Çünkü onlar, bulundukları her mekanda olduğu gibi işleri keşf etmekte ve hâlleri müşahede etmektedirler. Bu ise en büyük kıyâmettir, havvâsın (seçkinlerin); hatta ehassın (en seçkinlerin) haşridir.

Allahım! Bizi, mecburi ölüm gelmeden, kendi iradesiyle ölenlerden eyle!

إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَۢ
إِذْ اَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًاۚ وَاِذْ عَلَّمْتُكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَۚ وَاِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْـَٔةِ
الطَّيْرِ بِاِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِيۚ وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ
بِاِذْنِيۚ وَاِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِاِذْنِي وَاِذْ كَفَفْتُ بَنِي اِسْرَٓائِيلَ عَنْكَ
اِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١١٠﴾

110. Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu Îsâ! Sana ve annene *olan nimet*imi hatırla! Hani seni mukaddes ruh *(cebrail)* ile desteklemiştim; beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana Kitab'ı*,* hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle *(diriltip kabirden)* çıkarıyordun. Hani İsrâiloğullarını (*seni öldürmekten)* engellemiştim; kendilerine apaçık delilller *(mûcizeler)* getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, "Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" demişlerdi.

"Allah o zaman şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu Îsâ!" yani, ey

mü’minler, Allah
Teâlâ’nın Meryem oğlu Îsâ’ya kıyâmet günü hitap edeceği zamanı hatırlayın. *“Sana ve annene olan nimetimi”* yani ne nimetler bahşettiğimi *“hatırla!”* Burada nimetler zikredilerek Hz. Îsâ’ya verilen “hatırla” emri, onu şükür ile mükellef kılmak için verilmiş değildir. Çünkü o şükrün vakti dünyâ idi ve o da geçip gitmiştir. Bu emrin verilmesindeki asıl maksat, bu durumu kâfirler aleyhine bir hüccet (delil) kılmaktır. Çünkü Allah Teâlâ, Hz. Îsâ’nın elinde pek çok mûcize ortaya çıkarmış, bir grup (yahudiler) onu yalanlayarak kendisine sihirbaz adını vermişlerdi. Bir diğer grup (hristiyanlar) da haddi aşarak onu ilah edinmişlerdi. Bu tutumları, her iki grup için

kıyâmet gününde pişmanlık ve hüsran sebebi olacaktır.
Âyette Hz. Îsâ'nın annesinin de zikredilmesinin sebebi, insanların Hz. Meryem hakkında ileri-geri konuşmalarına cevap olmak üzeredir.
Sonra Allah Teâlâ verdiği nimetleri bir bir saymaktadır:
"Hani seni mukaddes ruh (Cebrail) ile desteklemiştim." " رُوحُ الْقُدُسِ " temiz Cibrîl demektir. "Kuds" kelimesi temiz olmak anlamındadır. Ruh kelimesinin ona izafe edilmesi ise onu medh etmek içindir. Çünkü Cebrâil (a.s.) "temiz olma" özelliğine en mükemmel şekliyle sahip bulunmaktadır.
Hz. Îsâ'nın Cebrâil (a.s.) ile desteklenmesi ise Hz. Îsâ'nın delilini yerleştirmesi ve pekiştirmesi mânâsınadır.
"Beşikte iken de, olgunluk çağında da insanlarla konuşuyordun." "Hz. Îsâ insanlarla, çocukken de olgunluk çağında da aynı şekilde konuştu. Bu iki devredeki sözleri arasında, ne kamil bir aklın mahsulü olma açısından, ne de peygamberlere ve hikmet ehline mahsus mükemmelliğe uygun olma açısından hiçbir farklılık yoktur.
Nitekim Hz. Îsâ beşikteyken ya da daha ana kucağındayken şöyle konuşmuştur: ***"Ben Allah'ın kuluyum, O bana Kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı. Sağ olduğum sürece bana namazı ve zekâtı emretti."*** (Meryem, 19/31-32) Hz. Îsâ, yetişkin hale geldiğinde ise vahiy ve peygamberlik ile konuşmuştur.
Hz. Îsâ'nın her iki zamanda da aralarında fark olmayacak kadar aynı şekilde konuşması ve aynı şeyleri söylemesi, ne ondan önce, ne de sonra hiçbir peygambere nasip olmayan büyük bir mucizedir.
Hz. Îsâ'dan sâdır olan her mûcize, onun için bir nimet olduğu gibi aynı zamanda annesi Hz. Meryem için de bir nimet olmaktadır. Çünkü bu mûcizeler onun insanların attıkları iftiralardan ve yaptıkları ithamlardan uzak, suçsuz ve masum olduğunu göstermektedir.
Hz. Meryem'in hamile kalması, diğer kadınlar gibi bir erkekle münasebetten kaynaklanmayıp Allah'tan (gelen) bir "ruh" vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***"İmran'ın kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi). O iffetini korudu, biz de ona ruhumuzdan üfledik."*** (et-Tahrim, 66/12)
Bu sadece Hz. Meryem'e nasip olmuş özel bir nimettir. Yine Hz.

Îsâ'nın doğumu ve yaratılışı da bir erkek menisi vasıtasıyla olmamıştır. O Allah Teâlâ'nın Hz. Meryem'in rahmine ilkâ ettiği (yerleştirdiği) "kelime"si ve O'ndan bir "ruh"tur. Bu da Hz. Îsâ'ya mahsus bir nimettir.

Âyetteki " ٱلْكَهْلِ " ise erkeklerin otuz yaşını geçtikten sonra artık saç-sakalına ak düşmeye başladığı olgunluk dönemidir.

Denilmiştir ki: "Hz. Îsâ'nın olgunluk çağında konuşmasından maksat, onun kıyâmete yakın gökyüzünden indikten sonraki konuşmasıdır. Çünkü o, olgunluk çağına gelmeden gökyüzüne kaldırılmıştı. Bu âyet de onun tekrar nüzûlüne (inmesine) delildir."

Yine rivayet olunur ki Allah Teâlâ, Hz. Îsâ'yı otuz yaşındayken peygamber olarak göndermişti. Bu görevini otuz ay sürdürdükten sonra Allah Teâlâ onu kendisine yükseltti. İşte ahir zamanda bu yaşta inecek ve daha sonra olgunluk çağına girecektir.

"Sana Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim." Kitaptan maksat, Allah tarafından indirilen kitaplardır. Tevrat ve İncil ise, "kitap" mefhumu içinde yer aldıkları halde ayrıca zikredilmişlerdir. Bu, onların değerlerini göstermek içindir. Burada *"hikmet"*ten murâd ise indirilmiş kitapları, en ince sırlarına kadar bilip kavramaktır. Fakat "hikmet"in, bu bilgileri bilmek ve gereğiyle amel etmek suretiyle nefsin kemâle ermesi olduğu da söylenmiştir.

"Benim iznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu." Buradaki yaratma (halk) aslında Allah Teâlâ'ya aittir. Sebeplerine teşebbüs ettiği vakit Hz. Îsâ'nın elinde zâhir olmaktadır. Nitekim Hz. Meryem'e "üfleme" işi Cebrail (a.s.) tarafından yapılmıştır. Yaratma ise Allah Teâlâ'ya aittir.

Hz. Îsâ'nın kavmi onu sıkıştırmak ve hakkı kabul etmemek gayesiyle şöyle bir talepte bulundular: "Eğer dâvânda sadık isen bize bir yarasa yarat ve daha sonra ona ruh ver de görelim!" Bunun üzerine Hz. Îsâ bir parça çamur aldı, onu yarasa şekline soktu ve ona üfledi. Bir de baktılar ki yarasa havada uçuyor!

Bu insanlar Hz. İsa'dan yarasa yaratmasını özellikle istemişlerdi. Çünkü yarasa diğer mahlukattan farklı gariplikelere sahiptir. Mesela yarasa sadece et ve kandan ibarettir. Tüyleri olmaksızın uçar. Kuşlar gibi yumurtlayarak değil de kara hayvanları gibi doğurarak ürer. İçinden süt çıkan bir göğsü vardır. Ne gün ışığında ne de zifiri karanlıkta görür. Ancak güneş battıktan sonra bir saat ve tan ağardıktan sonra henüz hava tam aydınlanmadan önce bir saat olmak üzere toplam iki saat süreyle gözleri görebilir. İnsanlar gibi güler. Kadınların halleri gibi hayız olur.

Bu kişiler Hz. Îsâ'nın elinden böyle bir yarasanın çıktığını görünce güldüler ve "Bu bir sihirdir." dediler.

"Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun." Âyetteki " ٱلْأَكْمَهَ " kör olarak doğan kişidir. " ٱلْأَبْرَصَ "ise alaca hastalığına yakalanmış, vücudu beyaz beyaz beneklerle kaplı kişiye denir. Bu kişinin vücudundaki beyaz beneklere iğne batırılsa, kan çıkmaz. Tedavisi de yoktur. Bu iki hastalık özellikle

seçilerek zikredilmiştir. Çünkü ikisi de doktorları âciz bırakan hastalıklardır.

Bu konu *Mesnevî*'de şöyle yer almaktadır:

İsa'nın ibadet yeri, gönül ehlinin sofrasıdır
Kendine gel ey derde mübtelâ, sakın bu
kapıyı bırakma Halk her taraftan toplanırdı;
Kör, çolak, kötürüm,
topal, hepsi İsa, evradını
bitirince
O güzel gidişli, kuşluk vakti dışarı çıkar

Dua eder ve der ki:
“Allah hepinizin muradını verdi,
maksatlarınıza eriştiniz” Onlar da hemencecik
sıhhat bulup
Onun duası ile neşelenerek yürür
giderlerdi. Sen de bunca âfete
uğradın, tecrübeler edindin. Padişah
meşrepli erlerden sıhhat buldun.
Topallığın kaç defa düzeldi.
Canın kaç kere gamdan, sıkıntıdan kurtuldu.

“Ölüleri benim iznimle” diriltip kabirlerinden dışarıya diri olarak *“çıkarıyordun”*

Denildi ki bu şekilde Hz. Nuh’un oğlu Sam’ı, başka iki adamı ve bir cariyeyi diriltti.[67]

Kelbî demiştir ki: Îsâ (a.s.) *“Yâ Hayyu yâ Kayyûm”* (Ey diri olan, ey herşeyi koruyup gözeten) diyerek ölüleri diriltirdi. Bu söz muhakkık âlimlere göre ism-i âzamdır.

“*Hani İsrâiloğulları’na apaçık deliller”* aşikar mûcizeler *“getirdiğin ve onlardan inkar edenlerin “Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir!” dedikleri vakit seni onlardan korumuştum.”* “Yani, sana kötülük yapmak isteyen yahûdîlerin sana saldırmalarına mâni olmuştum.

Yahûdîlerden inkar edenler, “Senin getirdiğin şey, apaçık sihirden başka bir şey değil” diyerek red ve inkar ettiler. Böylece küfür hastalığına saplanıp kaldılar ve îman ilacıyla, ilâhî hikmet sahibi uzman bir doktorun eliyle tedaviyi kabul etmediler.

Şiblî’den şöyle bir hikâye nakledilir: İmam Şiblî, bir gün hastalanır ve hastaneye kaldırılır. Sonra da vezir Ali b. Îsâ, halifeye bir mektup yazarak durumu haber verir. Durumu öğrenen halife, Şiblî’yi tedavi etmek üzere baş tabibini gönderir. Fakat doktorun tedavisi başarılı olmaz. Bunun üzerine doktor Şiblî’ye: “Vallahi, eğer senin şifaya kavuşmanın, benim bedenimden bir parça et kesmeye bağlı olduğunu bilsem bu bana hiç zor gelmez!” der. Şiblî: “Benim şifam bundan daha basit bir şeye bağlıdır!” der. Bunun ne olduğunu soran doktora Şiblî’nin cevabı şöyle olur:

–“Zünnârını kesmen! (müslüman olman)” Doktor اَشْهَدُ اَنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ

hemen “

” diyerek müslüman olur. Halife durumdan haberdar edilince ağlar ve “Güya biz doktoru hastaya gönderdik, meğer hastayı doktora göndermişiz.” der.

Yâfiî de demiştir ki: “İşte bu o hâzik (uzman) doktorun ta kendisidir. Onun sahip olduğu hikmet, hastalıkları ortadan kaldıran hikmet türündendir.

Bu hususta ben de derim ki:

“Hastalansa bedeni, bir gönül doktorunun, Doktora doktorluk mu? Asıl tabiplik onun! De ki; onlar ledünnî ilm ü hikmete sahip,

Kalplere şifa sunmak, olmuş onlara nasip!"

Her mürşid-i kamil zamanının Îsâsıdır! Eğer dersen ki: Allah'ın veli kulları gerçek tabiplerdir. Tabiplerin görevi tedavi etmek, hastaları iyileştirmektir, helak edip hasta hale getirmek değildir. Peki madem ki durum böyledir öyleyse İbrâhim el-Havvâs'ın hâli nedir? Zîrâ o, ıssız bir yerde elbisesini soymak isteyen kişinin iki gözüne doğru iki parmağını uzatmış, hırsızın iki gözü yerinden çıkıp yere akmıştı.

Buna cevap olarak ben de derim ki: "İbrâhim bu hırsızın kör olması için dua etmiştir. İbrâhim b. Edhem ise kendisine vuran kişinin cennete gitmesi için dua etmiştir. Çünkü el-Havvâs, hırsızın cezâsını çekmeden tevbe etmeyeceğini anlamış, bu cezâyı onun için en uygun yol olarak görmüştür. İbrahim b. Edhem ise o zalim kişinin tevbesinin, cezâlandırılma ile olmadığını anladığı için ona fazilet ve cömertliğinin bir nişanesi olarak dua etme yolunu tercih etmiştir. Onun duasının hayır ve bereketi hasıl olmuş ve o zalim adam gelip kendisinden bağışlanmasını talep edip özür dilemiştir. İbrâhim b. Edhem de ona "Kendisine özür dilenmesine ihtiyaç duyulan adamı Belh'te (padişahlık yaptığı şehirde) bıraktım." diye cevap vermiştir.

Peygamberler, hal ve maslahata göre mutlak olarak dua ederlerdi. Onlar yaptıkları bütün duaları Allah Teâlâ'nın izniyle, enaniyyet ve benliklerinden sıyrılmış olarak yapmışlardır. Ağızlarından, ancak vakıaya ve hikmete uygun hak sözler sadır olur. Allah'ın veli kulları da bu konuda peygamberlerin takipçileridir. Fakat insanlar bilmezler.

Mesnevî'de şöyle geçmektedir:

Fakat hakîkatte dâvâ nerede
O padişahın önünde dâvâ da fânidir
aşk da Zeyd öldü desek, bu cümlede
zeyd fâildir;
Ama hakîkatta fâil değildir. Elinden bir şey
gelmez ki O nahiv bakımından fâildir.
Yoksa hakîkatte mef'ûldür, ölüm onu
öldürüverir. Gönülde yurt tutan her hayal,
Mahşer gününde bir sûrete bürünecektir.

وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيّٖنَ اَنْ اٰمِنُوا بٖى وَبِرَسُولٖى قَالُٓوا اٰمَنَّا
وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾

111. Hani havârîlere, “Bana ve peygamberime îman edin” diye ilham etmiştim, bildirmiştim. Onlar *(da)* “Îman ettik, bizim Allah’a teslim olmuş kimseler *(müslümanlar)* olduğumuza sen de şâhit ol” demişlerdi.

“Hani havarilere “Bana” rubûbiyyet ve ulûhiyyette benim birliğime *“ve peygamberime” onların risaletine (getirdikleri mesajlara) inanarak onu ileri geri çekip yerinden oynatmadan “îman edin!” diye ilham etmiştim, bildirmiştim.”*

“Filan filanın havarisidir.” demek “Onun en saf ve hâlis dostudur” demektir. Bu kelime, saf beyaz anlamına gelen “ اَلْحَوَرُ ” den türemiştir. Îsâ (a.s.)’ın ashabına bu ismin verilmiş olması, niyetlerinin halis, iç dünyalarının tertemiz olmasından ileri gelmektedir. Bu havarilerin bazısı idarecilerden, bazısı balıkçılardan, bazısı çamaşır yıkayıcılarından, bazısı boyacılardan idi.

Mânâ şöyledir: “Ey Muhammed! “Allah’a ve peygamberlerime îman edin” diye peygamberlerimin ağzından, kendilerine emrettiğim ya da kendilerine ilham ettiğim ve kalplerine ilettiğim zamanı hatırla!”

Sanki “Âyetin önceki kısmında ilham edilenler onlara bildirildiğinde ne yaptılar?” diye bir soru sorulmuş cevap olarak da şöyle buyurulmuştur:

“Onlar “îman ettik, bizim müslüman olduğumuza” imanımızda samimi olduğumuza *“sen de şâhit ol!” demişlerdi.”*

---

[65] . *Buhârî,* Rifak, 53; *Müslîm,* Fedail, 26

[66] . Buhârî, Enbiyâ, 3

[67] . Bu konunun tafsilatı, Âl-i İmran sûresinin 49. âyeti tefsirinde geçmişti.

GÖKTEN SOFRA İNDİRİLMESİ İSTEĞİ

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ اَنْ يُنَزِّلَ
عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِنَ السَّمَآءِ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾
قَالُوا نُرِيدُ اَنْ نَاْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ اَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا
وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ
رَبَّنَآ اَنْزِلْ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِنَ السَّمَآءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِاَوَّلِنَا وَاٰخِرِنَا
وَاٰيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ اللّٰهُ اِنّ۪ي مُنَزِّلُهَا
عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنّ۪ي اُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا اُعَذِّبُهُ اَحَدًا
مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿١١٥﴾

112. Hani havârîler "Ey Meryem oğlu Îsâ, Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O, "Îman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun!" cevabını vermişti.

113. Onlar şöyle dediler: " Ondan yemek istiyoruz ki, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini *(kesin olarak)* bilelim ve onun bizzat şâhitlerinden olalım."

114. Meryem oğlu Îsâ şöyle dedi: Allah'ım, Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki hem bizim hem de, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve Sen'den bir âyet *(mûcize)* olsun. Bizi rızıklandır, sen, rızık verenlerin en hayırlısısın!

115. Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, Ben ona kâinatta hiç kimseye etmediğim azâbı ederim!

Hatırla *"hani Havariler "Ey Meryem oğlu İsa, Rabb'in bize gökten bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi."* Bu soru, havarilerin daha Allah'ı hakkıyla tanıyamadıkları ilk zamanlarda sorulmuştur. Onun için de edebe aykırı bir şekilde Îsâ (a.s.)'a "Ey Allah'ın rasûlü" veya "Ey Allah'ın ruhu" dememişler, tutup ona ismiyle, hem de annesine nisbet ederek hitap etmişlerdir. Eğer edebe riayet etmiş olsalardı, ona "Ey Ruhulluh; yani Allah'ın ruhu" diyerek Allah'a nisbet ederlerdi.

Allah’a karşı da edeblice davranmamışlar ve O’nun dilediği şeyi, istediği şekilde yaratmaya güç ve kudreti olduğundan şüphesi olan bir kimse gibi, *“Rabbi’nin gücü yeter mi?”* diye soru sormuşlardır.

Bundan sonra da himmetlerinin düşüklüğünü, hedeflerinin basitliğini ve arzularının

seviyesizliğini açığa vurup Hz. Îsâ gibi büyük bir paygamberi aracı yaparak Allah Teâlâ'dan gelip geçici dünyevî ve fânî sofra talebinde bulunmuşlar, kalıcı dînî bir fayda talep etmemişlerdir. Oysa eğer dînî bir faydaya talip olsalardı, aynı zamanda o dünyevî sofrayı da elde edebilirlerdi. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***"Kim âhiret kazancını istiyorsa, onun kazancını artırırız. Kim de dünyâ kârını istiyorsa ona da dünyadan bir şeyler veririz. Fakat onun âhirette bir nasîbi olmaz."*** (eş-Şûra, 42/20)

" اَلْمَائِدَةُ " kelimesi, üzerinde yemek bulunan sofra anlamına gelir. "Vermek, bağışlamak" anlamında bir kökten gelmektedir. *Şir'atu'l-İslâm*'da şöyle denilmektedir: "Yemeği yerde yemek Rasûlullah (s.a.)'in en sevdiği yemek yeme şekliydi. Sonra yemeği yere kurulan bir sofrada yemeyi tercih ederdi. Yemeği masada yemek ise kralların tarzı, yani zorbaların adetidir.[68] Çünkü bunlar yemek yerken iki büklüm olmayı arzu etmezler. Mendil üzerinde yemek yemek de kibirli İranlıların adetidir. Sofra üzerinde yemek yemek ise Arapların adetidir. Aslında " السفرة " sofra kelimesi, yolcunun sefer için edindiği "zâd" yiyecek ve azık anlamındadır. Sonra, yemeğin içine konarak taşındığı yuvarlak deriye (çıkına) isim olmuştur.

Havârîlerin bu istekleri üzerine *" O "* İsâ (a.s.) da Allah'ın kudretine veya benim peygamberliğimin doğruluğuna "*îman etmiş kimseler iseniz*" bu gibi isteklerde bulunma hususunda *"Allah'tan korkun!" cevabını vermişti."*

قَالُوا نُرِيدُ اَنْ نَاْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ اَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا
وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

113. Onlar şöyle dediler: "Ondan yemek istiyoruz ki, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini *(kesin olarak)* bilelim ve onun bizzat şâhitlerinden olalım."

"*Şöyle dediler: "Ondan yemek istiyoruz ki,"* burada özür beyan etmeye hazırlık ve onları bu suale sevk eden asıl amili açıklama söz konusudur. Yani "Biz bu isteği, Allah Teâlâ'nın kudretini küçümsediğimiz için meydana gelen şüphelerimizi veya senin peygamberliğinin doğruluğuna olan tereddütlerimizi gidermek

niyetiyle sormadık ki, îmanımız ve Allah’tan korukumuz (takvâ) konusunda azarlanalım! Biz bunu sadece o yemekten teberrüken yemek, böylece hastalarımızın onunla şifa bulması, sağlıklı olanlarımızın onunla güçlerine güç katmaları ve fakirlerimizin de onunla zenginleşmeleri için istedik.” dediler.

Denilmiştir ki; onların buradaki yeme talepleri, açlıktan kaynaklanan bir taleptir.

Çünkü Havâriler bu sözü kıtlık ve açlık zamanında sarf etmişlerdir.

“Kalplerimiz mutmain olsun.” Yani, Allah Teâlâ’nın kudretinin kemâlini istidlâlen bilgiye dayanan delillerle) bildiğimiz gibi buna ilaveten bir de müşahede ve ayne’l- yakîn görme yoluyla kalplerimiz mutmain olsun.

Her ne kadar biz buna önceden beri kanaat getirmişsek de, peygamberlik davanda ve

Allah’ın duamıza icabet edeceği konusunda “*bize doğru söylediğini”* “ilm-i yakîn ile, *“kesin olarak bilelim ve bunun bizzat şâhitlerinden olalım.”* Yani, İsrâiloğullarından bu sofrayı göremeyenlere, onu gördük diye şâhitlikte bulunalım ki, mü’min olanlarının yakînî îmanları artsın ve kalpleri iyice mutmain olsun, kâfir olanlar da bu vesileyle îmana gelsinler! Ya da, bu haberi sadece duyanlardan değil de, bizzat gözleriyle görerek şâhit olanlardan olmak, istiyoruz.

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَآ اَنْزِلْ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِنَ السَّمَآءِ
تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِاَوَّلِنَا وَاٰخِرِنَا وَاٰيَةً مِنْكَۚ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ
خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾

114. Meryem oğlu Îsâ şöyle dedi: Allah’ım, Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki hem bizim hem de, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve Sen’den bir âyet *(mûcize)* olsun. Bizi rızıklandır, sen, rızık verenlerin en hayırlısısın!

“Meryem oğlu Îsâ şöyle dedi:” Îsâ (a.s.) havarilerin bu isteklerinde dileklerinin düzgün olduğunu ve bundan vazgeçmeyeceklerini görünce, onları bağlayan kesin bir delil (huccet) olmasını isteyerek dua etmeye ve sofranın indirilmesini istemeye karar verdi. Sonra şöyle dua etti:

“ اَللّٰهُمَّ ” Yâ Allah, demektir. Bu öyle büyük bir kelimedir ki onu söyleyen kişi, Allah Teâlâ’yı bütün isimleriyle zikretmiş olur. Sonundaki “mim” harfi, Allah Teâlâ’nın isimlerinden yetmiş tanesini içinde barındırmaktadır.

“Rabbimiz” Hz. İsa, Allah Teâlâ’ya “Allahım ve Rabbimiz” diye iki defa nida etmiştir ki, bu tazarru ve yakarışının ne kadar içten olduğunu, duasını ne kadar samimi yaptığını göstermek içindir.

“Bize gökten bir sofra indir ki hem bizim, hem de geçmiş ve geleceklerimiz için bir bayram ve Sen”den bir âyet olsun.” Yani, sofranın indiği gün, saygı gösterdiğimiz bir bayram olsun. Bayramın sofraya isnad edilmesi, o günün şerefinin sofradan kaynaklandığı içindir.

Denilmiştir ki: “ اَلْعِيدُ ” yani bayram” kelimesi “devamlı tekrarlanan sevinç” anlamındadır. Onun için Arapça’da bayrama bu isim verilmiştir.

Rivayet edilir ki, o sofra Pazar günü indirilmiş, bu nedenle de hristiyanlar Pazar gününü bayram edinmişlerdir. *"Senden bir âyet (mûcize) olsun"* ifadesi, "Senin kudretinin kemâline ve benim peygamberliğimin doğruluğuna delalet etmek üzere senden gelen bir âyet (işaret ve mûcize) olsun." anlamındadır.

"Bizi rızıklandır", Bize o sofrayı ve ona şükretmeyi nasip eyle. Çünkü *"sen rızık verenlerin en hayırlısısın!"* "Sen en hayırlı rızık vericisin. Rızıkları yaratan ve karşılıksız olarak dilediğine veren Sen'sin Allahım.

❀

قَالَ اللّٰهُ اِنّ۪ي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنّ۪ٓي اُعَذِّبُهُ
عَذَابًا لَٓا اُعَذِّبُهُٓ اَحَدًا مِنَ الْعَالَم۪ينَ۟ ﴿١١٥﴾

115. Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, Ben ona kâinatta hiç kimseye etmediğim azâbı ederim!

“Allah da şöyle buyurdu: Ben” duânıza icabet ederek *“onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra”* yani onun indirilmesinden sonra *“içinizden kim, inkar ederse, Ben ona”* bu apaçık mûcizeyi gördükten sonra inkar etmesi sebebiyle *“kainatta hiç kimseye etmediğim azâbı ederim.”* “Yani, kendi zamanlarındaki âlemlerden hiç kimseye ya da bütün âlemlerden hiç kimseye etmediğim gibi azâb ederim.” anlamındadır. Nitekim onlar maymun ve domuz hâline getirilmişlerdir ki, onlardan başkası bu azâba çarptırılmamıştır.

❀

Rivayet edilmiştir ki: Îsâ (a.s.) gusül abdesti aldı, elbisesini giydi, iki rekat namaz kıldı, boynu bükük ve gözleri kapalı olarak dua etti. Bunun üzerine onların gözü önünde iki bulutun arasından kırmızı bir sofra indi.

Hz. Îsâ bunun üzerine ağladı ve: “Allahım, beni şükredenlerden eyle! Allahım bu sofrayı bütün âlemler için rahmet eyle. Onu ibret olacak bir azap ve cezâ hâline getirme!” diye dua etti. Ardından kalkıp abdest alarak iki rekat daha namaz kıldı ve ağladı. Sonra da sofranın üzerindeki örtüyü *“Rızık verenlerin en hayırlısı olan Allah’ın adıyla”* diyerek kaldırdı.

Bir de baktı ki sofrada neler neler var. Pulu ve kılçığı olmayan, yağı damlayan, baş tarafında tuz, kuyruk tarafında sirke, etrafında marula varıncaya kadar her türlü sebze bulunan kızarmış bir balık ve beş çeşit çörek. Birinin üzerinde zeytin, diğerinin bal, üçüncüsünün yağ, dördüncüsünün peynir ve sonuncusunun üzerinde de kurutulmuş et vardı.

Bunun üzerine havarilerin başı **Şem’ûn**:

“Ey Ruhullah, bu dünyâ yemeği midir, yoksa âhiret yemeği mi?”diye sorunca, Hz. Îsâ: “İkisinden de değil.” Allah onu kudretiyle

benzersiz olarak yarattı. İstemiş olduğunuz bu yemeği yeyin. Buna karşılık da şükredin ki Allah Teâlâ üzerinizdeki nimeti artırsın ve devamlı kılsın.” dedi. Havariler dediler ki:

“Ey Ruhullah, bu mûcize içinden bize bir başka mûcize daha göstersen.” Hz. Îsâ da: “Ey balık, Allah’ın izniyle diril.” dedi ve o balık kıpırdanıp canlandı. Sonra da “Eski hâline dön.” dedi. Balık kızartılmış hâline geri döndü.

Sofra bu şekliyle bir gün kaldı ve ondan yiyen yedi. Daha sonra sofra uçup gitti ve o günden sonra bir daha inmedi.

Sofranın onlara birer gün arayla kırk gün gelip gittiği de söylenmiştir. Bu süre içerisinde fakir-zengin, küçük-büyük herkes sofraya toplanıp yiyeceklerini yiyorlar, sonra da güneşin batması yaklaşınca onlar sofranın gölgesinde oldukları halde bakışları arasında uçup gidiyordu. Bu sofradan yiyen her fakir, ömrü boyunca zengin olmuştur. Hastalar da iyileşmiş, bir daha hasta olmamıştır.

Sonra Allah Teâlâ Hz. İsa'ya: "Sofranı fakirlere ve hastalara tahsis et, zengin ve sıhhati yerinde olanlara değil." diye vahyedince insanlar karıştı.

Zengin ve sıhhatli olanlara bu ağır geldi. Bundan şikayete başladılar ve sofranın durumu hakkında, gerçekten gökten inip-inmediği konusunda insanları şüpheye düşürdüler. Böyle davranan kişilerden mesh olunanlar oldu. Domuz hâlini aldılar. Bu halleriyle yollarda, mabedlerde dolaşırlar, yollardaki pislikleri yerlerdi.

Diğer insanlar bu durumu görünce koşup Hz. Îsâ'dan yardım istediler ve bu kimseler için gözyaşı döktüler. Bu domuzlar Hz. Îsâ'yı görünce ağlıyorlar ve onun etrafında dönüp duruyorlardı. Hz. Îsâ, onları isimleriyle tek tek çağırdığında, başlarıyla işarette bulunuyorlar, fakat konuşamıyorlardı. Üç gün yaşadılar sonra öldüler. Nesilleri de devam etmedi. Nitekim "mesh" cezasına çarptırılan başkaları da bunlar gibidir.

Allah Teâlâ onların asıl hayvânî sıfatlarından insanlık sûretini çekip çıkardı. Onlara kendi sıfatlarının hakikatlerinden suretler giydirdi. Böylece onlar, insanların ibret almaları için domuz şekline çevrildiler. Yine sırların ortaya döküleceği (et-Târık, 86/9) ve kimi yüzlerin ağarıp kimi yüzlerin ise kararacağı (Âl-i İmran, 3/106) günde insanların sıfatlarının suretleri üzere haşrolunacaklarını iyice kavramalarını temin etmek içindir.

Nitekim Hz. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar yaşadıkları gibi ölürler, öldükleri gibi de haşrolunurlar."*[69] Yani onlar, hangi sıfatları taşıyarak ölmüşlerse, bu sıfatlara münasip bir suret üzere diriltilirler.

Mesnevî'de şöyle denilmektedir:

Gönülde yer tutan her hayal
Mahşer gününde bir sûrete
bürünecektir. Herkesin yaptığı

kötülüğün zararını göreceği gün,
Hasetçiler mutlaka kurt şeklinde
haşredilecektir. Hırsla dolu aşağılık ve
haram yiyici kişi,
O hesap gününde domuz
şeklindedir. Zina edenler,
mahrem yerleri kokarak; Şarap
içenler ağızları kokarak
dirilirler. Vücudunda hangi huy
galibse
O huyun sûretine göre haşredilmen gerekir.

Kâdî Beydâvî, tefsirinde şunları söylemektedir:

Bazı tasavvuf erbabından rivayet olunduğuna göre yemekler bedenin gıdası olduğu gibi âyette geçen sofra da ruhun gıdası olan ma'rifetin hakikatlerinden ibârettir.

Buna göre Hz. Îsâ'nın kavmi belki de henüz öğrenmeye hazırlıklı olmadıkları hakikatleri öğrenmeyi arzu ettiler. Hz. Îsâ da onlara: "Eğer îmanı elde etmişseniz takvâya ulaşmak için iyi ameller işleyin ki, o hakikatleri kavramanız mümkün olsun." dedi. Fakat onlar isteklerinde ısrar ederek Allah katından gelecek müsbet bir cevap beklediler. Durum böyle olunca Hz. Îsâ, onların tekliflerine binaen Allah'tan bir "sofra" talebinde bulundu.

Allah Teâlâ da onu indirmenin kolay olduğunu, fakat bunda tehlike ve akıbetleri bakımından korku olduğunu beyan etti. Çünkü, sâlike, bulunduğu makamın üstündeki bir makam keşf olunursa belki de ona tahammül edemez, o makamda istikrar bulamaz, sonuçta da bu yüzden koyu bir sapıklığa düşer. **Kâdî Beydâvî**'nin sözleri burada sona ermektedir.

Üftade Efendi (k.s.) de bu konuda şunları söylemiştir: "Hz. İsa'nın kavmi bir defa isyan etti, sofra kaldırıldı. Biz ise her zaman isyan içerisindeyiz, fakat Allah'ın nimetlerinin ardı arkası kesilmiyor. Bunun sebebi, onlara inen sofranın sıfat mertebesinden, bizim üzerimize adeta yağan nimetlerin ise "zât" mertebesinden olmasındandır. Tabiidir ki "zât" tan olan değişmez ve bozulmaz. Değişiklik "sıfat" tan olandadır.

Buraya ilave edilecek bir şey kaldı ki, o da dört ayrı kavme verilen dört ayrı bayramdır.

1- İbrâhim (a.s.)'ın kavminin bayramı. Putperest kavmi kendi bayramlarını kutlamaya çıktıkları zaman onun putları kırdığı gündür,

2- Mûsâ (a.s.)'ın kavminin bayramı. Bu bayrama ***"Buluşma zamanınız ziynet (bayram) günü olsun dedi."*** (et-Tâhâ, 20/59) âyeti işaret etmektedir. (O gün, Mûsâ (a.s.) ile sihirbazların karşılaştıkları gündür.),

3- Îsâ (a.s.)'ın kavminin bayramı. Bu bayrama da ***"...Rabbimiz, bize bir sofra indir..."*** (el-Maide, 5/114) âyeti işaret etmektedir,

4- Hz. Muhammed (s.a.)'in ümmetinin bayramı. Bunlar üç tanedir: Birisi her hafta tekrar eder. Diğer ikisi ise senede tekrar etmeksizin birer defa gelirler.

a-*Cuma bayramı:* Haftada bir tekrar eden bir bayramdır. Bu bayram, bir haftalık farz namazların yerine getirilerek tamamlanmasına binaen konulmuştur. Çünkü Allah Teâlâ mü'minlere bir gün ve gecede toplam beş vakit namaz farz kılmıştır. Dünyâ da haftada yedi gün üzere dönüp durmaktadır. Dünyâ günlerinden her bir haftanın devretmesiyle beraber, müslümanlar kendilerine farz kılınan namazları îfâ edip tamamlamış olduklarından, bu devrin tamamlandığı günde cuma bayramı kendilerine meşru kılınmıştır.

Cuma günü kainatın yaratılması tamamlanmıştır. Hz. Âdem o gün yaratılmış, o gün cennete girmiş ve o gün cennetten çıkartılmıştır. Dünyanın işi o gün bitecek ve dünyâ o

günde yok olacak, kıyâmet o gün kopacaktır. O gün müslümanlar zikir ve nasihat dinlemek ve cuma namazı kılmak için toplanırlar. İşte bu nedenlerle bu gün, müslümanlar için bayram kabul edilmiştir. Bundan dolayıdır ki, münhasıran sadece cuma günü oruç tutmak yasaklanmıştır.

Cumada kalabalık bir şekilde bir araya gelmek, hacdaki kalabalık ve beraberliğe benzer. Nitekim "Cumanın fakirlerin haccı olduğu rivayet edilmiştir."[70]

Saîd b. Müseyyeb demiştir ki: "Cuma namazında bulunmak bana nafile hac ibadetinden daha sevimlidir. Cumaya erken gitmek, camiye varıştaki önceliğe göre hacdaki kurban yerine geçer.[71] Bir cumada bulunmak, eğer arada büyük günah işlenmemişse diğer cuma ile arasındaki günahlara keffaret olur. Tıpkı kabul olmuş bir hac ibadetinin, bir sonraki yapılacak hacca kadar aradaki günahlara keffaret olması gibi.[72] Rivayet edilmiştir ki: "Eğer Cuma günü selamette olunursa, diğer günlerde de selamette olunulur."[73]

Senede tekrarlanan iki bayrama gelince; bunlar her yıl bir defa gelen iki bayramdan, biri Ramazan (fıtr) Bayramı, diğeri Kurban (nahr) Bayramıdır:

b- *Ramazan bayramı:* Ramazan orucu tamamlandığında yapılan bayramdır. İslâm'ın şartlarından üçüncüsü olan oruç ibadetinin tamamlanmasına binaen bayram kılınmıştır. Müslümanlar, kendilerine farz olan bu bir aylık orucu tutup nihayete erdikleri zaman Allah Teâlâ'dan hak ettikleri bağışlanmayı ve cehennemden kurtulmayı arzu ederler. Çünkü Ramazan orucu geçmiş günahların affedilmesini gerektirdiği gibi, Ramazanın sonu da cehennemden azad olmayı gerektirir.

c- *Kurban bayramı:* Bu bayram Ramazan bayramından daha büyük ve daha faziletli bir bayramdır. İslâm'ın şartlarının dördüncüsü olan hacc ibadetinin tamamlanmasına binaen bayram kılınmıştır. Çünkü müslümanlar haclarını tamamlayınca Allah Teâlâ tarafından bağışlanırlar. Hac ise arefe günü tamam olur. Arafat'ta vakfe haccın en büyük rüknü, esasıdır.

Enes (r.a.)'dan şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (s.a.) Medîne'ye geldiğinde Medînelilerin iki bayram günleri vardı. Onlar bu günlerde oyunlar oynarlar, kutlamalar yaparlardı. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: *"Allah Teâlâ, sizin bu iki gününüzü, bu*

ikisinden daha hayırlı iki günle değiştirdi ki bunlar Ramazan ve Kurban bayramlarıdır."[74]

Ümmet-i Muhammed de ta Hz. Peygamber (s.a.) döneminden günümüze kadar herhangi bir farklı görüş olmaksızın bu bayramların meşru'iyyeti üzerinde icmâ etmişlerdir.

İşte bu dünyâ bayramları âhiret bayramlarını hatırlatmaktadır. Nitekim denilmiştir ki, dünyadayken müslümanların bayramı olan her gün, âhirette de bayramları olacak. O günlerde toplanıp hep beraber Rabblarını ziyârete gidecekler. O da onlara tecelli edecek, cemalini gösterecektir. Onun için Cuma gününe cennette *"yevmu'l-mezîd"* (ziyâdelik, fazlalık günü) adı verilecektir.

Cennet ehli, Rabb'lerini ziyâret için Ramazan ve Kurban bayramlarında toplanırlar. Bu, cennet ehlinin avâmmı içindir. Cennetin havâssı (seçkin tabakası) ise her günü bayram olarak kutlayarak sabah ve akşam olmak üzere her gün Rabblarını ziyâret ederler. Havâs için dünyadaki her gün bayram olduğundan cennetteki günlerinin tamamı da onlar için bayram olacaktır. Ahassu'l-havâssa gelince, onların her nefesi bayramdır!

et-Te'vilâtü'n-Necmiyye'de şöyle denilmektedir:

"Rabbimiz, bize gökten bir sofra indir." Yani, bize inayet semâsından üzerinde hidayet nimetleri bulunan sırlar ve hakikatler sofrası indir *"ki hem bizim"* yani, hak ehli ve sadakat erbabı olanlar *"hem de geçmiş ve geleceklerimiz"* nefeslerimizin başı ve sonu *"için"* sevineceğimiz *"bir bayram... olsun."* Çünkü hakikat erbabı nefeslerini, kontrol altında tutarlar, nefeslerini Allah'la almak ve Allah'la vermek için. Nefeslerini Allah'la alınca bu onlar için bayram olur, Allah'la verince yine bayram olur. Nitekim "Sûfiler, bir nefeste iki bayram ederler." denilmiştir.

---

[68] . Yerde yemek sünnet ve tevazua uygun bir hareket olmakla birlikte artık zamanımızda masada yemek zâlim ve zorbalara mahsus bir âdet olmaktan çıktığından masada yemek câizdir.

[69] . Bk. *Müslim,* Cennet, 83

[70] . bk. *Aclûnî,* Keşfü'l-hafâ, I, 298, hadis no: 1074. *Zebidi,* İthafü's-sâdeti'l- müttakin, IX, 192; *Hindi,* Kenz'l-ummal, VII, 707

[71] . Bk. *Buhârî,* Cuma,4; *Müslim,* Cuma, 10, 24, 25 [72]. Bk. *İbn Mâce,* İkametû's-salat,79; Mûsned, II, 229 [73]. *Aclûnî,* Keşfü'l-hafâ, I,81, hadis no:245

[74] . *Ebü Dâvud,* Salât, 245; *Nesaî,* Iydeyn,1; *Müsned,* III,103

KIYAMET GÜNÜNDE HZ. İSA'NIN HESABA ÇEKİLMESİ

وَاِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِى وَاُمِّىَ
اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِى اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ
لِى بِحَقٍّ اِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِى وَلَا اَعْلَمُ
مَا فِى نَفْسِكَ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا
مَا اَمَرْتَنِى بِهِ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا
دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَاَنْتَ عَلٰى
كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ
فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ
صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا
رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

116. Allah: Ey Meryem oğlu Îsâ! İnsanlara, "Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin" diye sen mi dedin? buyurduğu zaman o şöyle söyledi: "Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söylemiş olsaydım elbette Sen onu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri hakkıyla bilen yalnızca sensin.

117. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim. Benim de, sizin de Rabb'iniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlara şâhit idim. Fakat sen beni vefât ettirince onları gözetleyen yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin.

118. Eğer kendilerine azap edersen, şüphesiz onlar senin

kullarındır. Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin" dedi.

119. Allah buyurdu ki: Bu, doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gündür.

Onlara içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan râzı olmuştur, onlar da O'ndan râzı olmuşlardır. İşte bu en büyük başarıdır.

120. Göklerin, yerin ve bunlarda bulunan her şeyin mülkü Allah'ındır. O, her şeye

kadirdir.

❀

"Allah: Ey Meryem oğlu Îsâ! İnsanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin", diye sen mi dedin? buyurduğu zaman" Yani, "Ey Muhammed, âhirette Hz. Îsâ herkesin huzurunda kulluğunu ikrar edince ve ümmetine de Allah'a kulluk etmelerini emrettiğini ifade edince Allah Teâlâ'nın kâfirleri azarlamak ve paylamak için şöyle diyeceği vakti hatırlat:

"Ey İsâ! Allah'ın ilahlığını ve mâbûdiyyetini bir tarafa bırakın ve benimle annemi ilah hâline getirin, diye sen mi dedin?" Maksat o ikisini Allah Teâlâ'ya ortak koşmalarıdır. Tıpkı ***"İnsanlardan bazıları, Allah'tan başkasını O'na denk tanrılar edinir..."*** (el-Bakara, 2/165) âyetinde olduğu gibi. Çünkü onlardan hiçbirisi, Allah Teâlâ'nın ilahlığını red ve inkar ederek Hz. Îsâ ve Hz. Meryem'in ilah olduklarını söylememiştir.

Burada esas gaye, sözün bizzat kendisinin reddedilmesi değil, bu sözü söyleyeni azarlamaktır.

Ebüssuûd Efendi (rh.a.) şöyle demiştir: Bu âyette vurgulanmak istenen şey, bu sözün söylendiğinin kesin olarak bilindiği ve sorunun sözün sahibini tesbit için olduğu hususu değildir. Gerçi yaygın kullanım bu şekildedir. Nitekim***"Bunu ilahlarımıza sen mi yaptın?"*** (el-Enbiya, 21/62) âyeti ve benzerleri bu anlamı taşımaktadır. Burada durum farklıdır. Kesin olarak bilinen şey Hz. Îsâ ve annesinin ilah edinilmeleridir. Soru ise bunun Hz. Îsâ'nın emriyle mi, yoksa kendileri tarafından mı olduğunu belirlemek içindir. Tıpkı ***"Bu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendi kendilerine mi yoldan çıktılar."*** (el-Furkan, 25/17) âyetinde olduğu gibi.

et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye'de denilmektedir ki: "Sorudan sonra gelen müsbet cümle menfî anlam verir. Sorudan sonra gelen menfî cümle ise müsbet anlam verir. Mesela " أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ " ***"Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?"*** (el-A'râf, 7/172) sorusu "Ben sizin Rabb'inizim" demek olup manası olumludur. Diğerine misal ise " أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ" ***"Allah'la beraber başka bir ilah da mı var?"*** (en-Neml, 27/60, 61, 62, 63, 64) sorusu "Allah'la beraber başka hiçbir ilah yoktur." demek olup mânâsı olumsuzdur.

Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: Sen onlara, "Allah'ı bırakıp beni

ve annemi ilah edinin” demedin. Fakat onlar cehaletleri yüzünden sana saygıda aşırı gittiler. Sana sende olmayan farklı sıfatlar ithaf ettiler ve seni övmede haddi aştılar.

Nitekim bu sebeple Hz. Muhammed (s.a.): *“Hristiyanların Meryem oğlu Îsâ’ya yaptıkları gibi, siz de bana taşımadığım sıfatları yakıştırmayın, beni övmede haddi aşmayın!”*[75] buyurmuştur.” *et’Tevîlâtü’n-Necmiyye*’den yapılan nakil burada bitti.

“Madem ki Allah Teâlâ, Hz. Îsâ (a.s.)’ın bu sözü söylemediğini biliyor, ona böyle bir

soru sormasının mânâsı nedir?” denilirse şöyle cevap verilir: Bu, kavminin kınanması ve böyle bir sözün ne kadar büyük bir vebal olduğunun belirtilmesi içindir.

Ebû Ravk şöyle demiştir: “Hz. Îsâ bu hitâbı duyunca, bütün mafsalları sarsılır ve

vücudundaki kılların her birinin dibinden kan fışkırır. Bu söz zahiren Hz. İsa'ya hitaben söylenmiş olsa da aslında onun küfre düşen ümmetinedir. Çünkü sünnetullah gereği, Allah Teâlâ, kıyâmet gününde kâfirlerle ne konuşacak, ne de onların yüzüne bakacaktır!

Sanki "O zaman Hz. Îsâ ne söyleyecek"? diye sorulmuş cevap olarak da şöyle buyurulmuştur. *"o şöyle söyledi: "Hâşâ! Seni tenzih ederim."* Böyle bir söz söylemiş olmamdan; ya da böyle bir sözün söylenmiş olmasından seni sana layık olacak şekilde tenzih ederim. *"Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz."* Bu, benim için doğru olmaz ve bana gerekmez. *"Hem ben"* bu sözü *"söylemiş olsaydım elbette Sen onu bilirdin."* Çünkü Sen böyle bir sözü benim içimde "kün, ol" emrinle var edip yaratmadan söylemeye gücüm yetmez. Böyle bir sözün benden sâdır olması kesinlikle senin bunu bilmeni gerektirir. Eğer sen bunu bilmiyorsan, kesinlikle benden böyle bir söz de sâdır olmamış demektir.

"Sen benim içimdekini bilirsin." Yani benim açığa vurduklarımı bildiğin gibi içimde gizlediklerimi de bilirsin. "*Halbuki ben Senin zâtında olanı bilmem"* Yani ben senin gizlediklerini bilmem.

Âyette Allah'ın ilminden gizledikleri *"nefsinde olan"* diye ifade edilmiştir. Bunun sebebi, hemen öncesindeki *"nefsimde olanı bilirsin"* cümlesi ile beraber gelmesinden dolayı ona şeklen benzemesi içindir. İnsanın bilgilerinin gizli olması, şekillerinin orada resmedilmiş olması mânâsınadır. Oysa Allah Teâlâ'nın ilmi huzûrîdir. O'nun zatında bilinen şeylerin sureti, hiç kaybolmaz. Onun için Allah'a nisbet edilen "nefs"i, ilk olarak akla geldiği şekliyle anlamak doğru olmaz.

"Gizlilikleri" önceden olanları ve olacakları *"hakkıyla bilen yalnızca sensin."*

مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا مَٓا اَمَرْتَنٖى بِهٖٓ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبّٖى وَرَبَّكُمْۚ
وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهٖيدًا مَا دُمْتُ فٖيهِمْۚ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنٖى كُنْتَ
اَنْتَ الرَّقٖيبَ عَلَيْهِمْۜ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهٖيدٌ ﴿١١٧﴾

117. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim. Benim de, sizin de Rabb'iniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlara şâhit idim. Fakat sen

beni vefât ettirince onları gözetleyen yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin.

“*Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim.”* Âyette “bana emrettiğin şeyleri emrettim” ifadesinin yerine “bana emrettiklerini söyledim” ifadesinin tercih edilmesi, edep kaidelerine ve önceki âyette sorulan sorunun üslubuna uygun olması içindir. *“Benim de, sizin de Rabb’iniz olan Allah’a kulluk edin, dedim.”*

İçlerinde bulunduğum müddetçe onlara şâhit idim. Yani, onları murakâbe eder, durumlarını denetler, onları senin emirlerine uygun davranmaya teşvik eder, senin emirlerine karşı gelip aykırı davranmaktan men ederdim. Ya da, ben onların hallerine

şâhit olur, küfür ve îmanla ilgili hallerini görürdüm.

“Fakat sen beni vefât ettirince” yani sen beni onların arasından çekip alınca ve beni göğe kaldırınca *“onları gözetleyen yalnız sen oldun.”* Yani başkası değil; yanlız sen oldun. Amellerini kontrol eden ve gözetleyen sensin. Onlardan emirlerine karşı gelmekten korumayı arzu ettiklerini, peygamber göndermek ve kitap indirmek sûretiyle doğru yola irşad ve tenbih ederek korudun. Onlardan dalalete düşenlerden dilediğini de hor ve zelîl kıldın. Onlar da ileri-geri söyleyeceklerini söylediler.

“Sen her şeyi hakkıyla görensin.” Her şeye vâkıfsın, her şeyi murakâbe ve kontrol edersin.

إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَۚ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾

118. Eğer kendilerine azap edersen, şüphesiz onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin” dedi.

“Eğer kendilerine azap edersen, şüphesiz onlar senin kullarındır.” Sen kullarına azap edebilirsin; Mâlik-i mutlakın kendi mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunmasına kimse itiraz edemez. Bu ifade ile, Allah’tan başkasına kulluk ettikleri için onların azâbı hak ettikleri tenbih edilmektedir.

“Eğer onları bağışlarsan, şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin dedi.” Bunda herhangi bir acziyet ve kınanacak durum söz konusu olamaz. Çünkü senin mükâfâtlandırmaya da, cezâlandırmaya da gücün ve kudretin yeter. Sen ancak bir hikmet gereği ve en doğrusu olduğu için mükâfâtlandırır ya da cezâlandırırsın. Her günahkarı bağışlamak güzeldir. Eğer azâb edersen bu senin adaletindendir, eğer bağışlıyacak olursan bu da fazl u kereminden, ihsan ve cömertliğindendir.

“Bir müşrikin, bağışlanması kesinlikle gerçekleşmeyecek, azâba uğraması ise mutlaka gerçekleşecek bir husus iken âyette azâb ve mağfiret kavramlarının olup olmama açısından sanki eşdeğermiş, ikisinin de vuku bulması aynı oranda câiz bir ihtimalmiş gibi ifade edilmesinin mânâsı nedir?” dersen, cevap olarak derim ki:

Müşrikin bağışlanmasının kesinlikle imkansız oluşu, aklen câiz

(mümkün) oluşuna ters düşmez.

Denilmiştir ki bu iki farklı ihtimal, farklı iki grup için zikredilmiştir. Bu durumda mânâ *“eğer onlara azap edersen”* yani onlardan kâfir olanlara azab edersen; *“eğer onları bağışlarsan”* yani onlardan îman edenleri bağışlarsan demek olur.

Rivayet edildiğine göre bu âyet nâzil olunca Rasûlullah (s.a.) gecesini bu âyetle ihya etti. Kıyamda, kuûdda ve secdede onu okudu. Sonra “Ümmetim, ümmetim, yâ Rabb!” diye yalvardı ve ağladı. Bunun üzerine Cebrail (a.s.) gelerek dedi ki: “Allah sana selam söylüyor ve sana “Biz mutlaka seni ümmetin hususunda râzı edeceğiz ve seni üzmeyeceğiz buyuruyor.”[76]

❀

قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْۜ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْر۪ي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اَبَداًۜ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُۜ
ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿١١٩﴾

119. Allah buyurdu ki: Bu, doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan râzı olmuştur, onlar da O'ndan râzı olmuşlardır. İşte bu en büyük başarıdır.

"Allah buyurdu ki:" Yani, Allah Teâlâ kıyâmet gününde Hz. Îsâ'nın cevabının ardından hem onu tasdik etmek, hem de onun da içinde bulunduğu doğruların durumlarını belirtmek üzere şöyle buyurur: *" Bu,"* yani kıyâmet günü *"doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gündür."* Buradaki doğruluktan (sıdk) maksat, dünyadaki doğruluktur. Çünkü insana fayda verecek olan, mükellef olduğu zamanda, yani dünyada yaptığı ameller ve sahip olduğu hasletlerdir. Nitekim dünyada cinayet işlemiş bir kişinin âhirette bunu îtiraf etmesi ve dürüst davranması ona hiç bir fayda sağlamaz. Yine bu caninin, cinayetini dünyada iken îtiraf etmesi de ona bir fayda sağlamaz. Çünkü burada kastedilen, hangi hususta olursa olsun doğru davranan herkes değildir. Burada asıl maksat dînî hususlarda doğru olandır. Dîni hususların başında ise şimdi üzerinde durduğumuz tevhid ile onunla ilgili olan şerîat ve hükümleri gelir.

"Sâdıklar" dan maksat, doğru söyleyip doğruya davet eden peygamberler ve onlara hem inanç hem de amel açısından inanıp tasdik eden ümmetleridir.

"Onlara içinde ebedî kalacakları, zemîninden ırmaklar akan, cennetler vardır."

Onlar için sürekli nimetler ve sonsuz ecir vardır. İşte bu, en büyük kurtuluştur.

Âyetteki " أَبَدًا " lafzı, ile'l-ebed, sonsuza kadar anlamında olup cennetteki sürekliliği (hulûd) pekiştirmek için kullanılmıştır.

"Allah" itâatlerinden dolayı *"onlardan râzı olmuştur, onlar da"* Cennetlere ilave olarak artık kendisinden başka bir gaye olmayan Allah'ın lütuf ve rızasına nail oldukları için *"O'ndan râzı olmuşlardır."* Bu sebeple Allah Teâlâ buyurmuştur ki: *"İşte bu"*

Allah'ın hoşnutluğuna ulaşmak *"en büyük başarıdır."* Yani en büyük nâiliyettir. Âyette geçen "fevz"in asıl manası murada ermektir. Burada başarının büyük olduğunun belirtilmesi, başarının ilgili olduğu gayenin büyük oluşundan kaynaklanmaktadır. Gaye ise Allah'ın rızasıdır ki onun ötesinde hiçbir gaye yoktur.

et-Te'vîlâtün-Necmiyye'de şöyle denilmektedir:

"Allah buyurdu ki: Bu, doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gündür," Allah, doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gün olarak sadece kıyamet gününü tahsis etmiştir. Çünkü doğrulara doğrulukları dünyada fayda da verebilir, zarar da. Mesela bir kimse doğruluğunun (sıdk) gereği olarak iyiliği emredip kötülüğü yasaklar. Fakat bu

yüzden canına, malına ve mevkiine bir kötülük gelebilir. Belki doğruluğu sebebiyle kabul görebilir, mevki, mal ve mülk elde edebilir. Bunlar ise Allah ile arasına girip onu meşgul ederek zarar verebilir. Yine sâdık bir kimse dünyada Hakk'ı talebde sıdk üzere olabilir. Fakat sonradan ihmalkar davranıp bu sıdktan eser kalmayabilir. Âyette sıdk üzere ölenlere ve kıyâmete sıdk ile gelenlere işaret edilmektedir. İşte onlara doğrulukları fayda verecektir.

"Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır." Yani Allah sâdıklardan razı olmuştur. Çünkü onlar himmetlerini yüksek tutarak Hakk'ı talebde sabit-kadem olmuşlardır. Farzları edâ ederek, Habîbullah (a.s.)'a tâbi olmak için nâfilelerini yerine getirerek Allah'a yaklaşmışlardır. Böyle olunca da Allah onları sevmiş, onların kulağı, gözü, lisanı ve eli olmuştur. O'nunla işitirler, O'nunla görürler, O'nunla konuşurlar ve O'nunla tutarlar.

Onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Mecazî varlıklarından fenâ bulmuşlardır, O da onları hakiki varlığı ile bâkî kılmıştır.

İşte içinde olanlarla birlikte âlemin var edilmesinin hikmeti budur. Kâinat, bu efendiler yaratılış ağacının meyveleri olsun ve Allah'ın bilinmesi (ma'rifeti) için mahlukatı yarattığı kenz-i mahfî (gizli hazine) ortaya çıkarak ondan faydalansınlar diye yaratılmıştır. Nitekim Allah Teâlâ: *"Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi sevdim ve mahlûkatı yarattım."*[77] buyurmaktadır.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

120. Göklerin, yerin ve bunlarda bulunan her şeyin mülkü Allah'ındır. O, her şeye kadirdir.

"Göklerin, yerin ve bunlarda bulunan her şeyin mülkü Allah'ındır." Bu ifade, hakikati iyice yerleştirmekte, hristiyanların Hz. Îsâ ile Hz. Meryem hakkındaki yalan ve fesatlarına da dikkat çekmektedir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: Göklerin, yerin ve içlerindeki akıl sahibi olan ve olmayan her şeyin mülkü, yalnız Allah'a mahsustur. Bunlar üzerinde O, dilediği gibi tasarrufta bulunur; yaratır, yok eder, öldürür, diriltir, emreder, yasaklar. Bunların hiç birine, kimse müdahalede bulunamaz.

"O, her şeye kadirdir." Kudretinin sınırı yoktur. Acz ve güçsüz

olmaktan münezzeh ve mukaddestir. Allah Teâlâ, herşeyden yüce, her noksandan berî ve her türlü mükemmel vasıflarla muttasıftır.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Halkına ondan başka kimse sahip değildir.
Helâk olandan başkası ona ortaklık davasına
kalkışamaz! Mülk ve devlette tektir, eşi yok.

Kullarına ondan başka başbuğ yoktur.

Bil ki âyet, kıyâmet gününde (sıdk) fayda vereceğinden bahsetmektedir. Yalan ve riyâ ise ne surette olursa olsun, kesinlikle fayda vermeyecektir.

Ey gönül kurtuluş yolunda hayra delâlet ediyorum Fısk ile övünme, zühd ile caka satma

Akıllı kişiye düşen, sıdk yolunda olanca gayretini sarfetmektir. Çünkü îmandan sonra doğruluk (sıdk), ihsâna, îmandan önce bulunursa îmâna götürür. Tıpkı İbrâhim Havvâs (k.s.) hakkında anlatılan şu hikâyede olduğu gibi:

İbrâhim Havvâs, bir yolculuğa çıkmak istediğinde bunu kimseye bildirmez, matarasını aldığı gibi yola koyulurdu. Hâmid el-Esved demiştir ki: Biz onunla bir mescidde beraberken birden matarasını alıp yola koyuldu. Ben de peşine düştüm. Kâdisiyye'ye varınca dedi ki:

– "Hâmid! Nereye gidiyorsun?" Ben de:

– "Seninle beraber çıktım, efendim"dedim.

– "Ben, inşaallah Mekke'ye gitmek istiyorum." deyince "İnşaallah ben de Mekke'ye gitme arzusundayım." dedim.

Böylece devam ettik ve günler sonra bir gence rastladık. O genç bize katılıp bir gün bir gece yürüdü ve fakat Allah'a tek bir secde bile yapmadı. Ben ibrahim'e yaklaşarak:

– "Bu genç namaz kılmıyor!" dedim. O da bunun üzerine yere çöktü ve:

– "Delikanlı! Niçin namaz kılmıyorsun? Halbuki namaz senin üzerinde hacdan daha büyük bir farzdır." dedi. Genç:

– "Efendim, bana namaz gerekmez!" dedi. Bunun üzerine:

– "Sen müslüman değil misin?" diye soran İbrâhim'e genç:

– "Hayır!" cevabını verdi.

– "Peki öyleyse hangi dindensin?" sorusunu ise:

– "Ben hristiyanım!" diye cevapladı ve şunları söyledi:

– "Fakat hristiyanlıktaki şiârım tevekküldür. Nefsim tevekkül hâlinin hakkını verdiğini iddia etti. Ben ise onun bu iddiasını doğru bulmadım. Bu nedenle de onu, Allah'tan başka hiçbir şeyin olmadığı bu çöle çıkardım. Yanlızlığı tercih ve nefsimi imtihan ediyorum."

Bunun üzerine İbrâhim kalktı ve: “Bırak, seninle gelsin!” dedi. Böylece tekrar yürümeye başladık. Sonunda Batn-ı Merv’e ulaştık. İbrâhim kalkıp sırtındaki eski elbiseyi suyla yıkadı ve oturdu. Sonra delikanlıya:

– “Adın ne?” diye sordu. O da:

– “Abdülmesih” (Mesih’in kulu) diye cevap verdi. İbrâhim dedi ki:

– Abdülmesih! Bak, burası Mekke’nin girişi, yani harem bölgesidir. Allah buraya senin gibilerin girmesini yasaklamıştır. Nitekim Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

“Müşrikler ancak bir pisliktir, artık bu yıllarından sonra Mescid-i Harâm’a yaklaşmasınlar.” (et-Tevbe, 9/28) Umarım nefsin hakkında bilmek istediğin sana âşikar olur. Fakat Mekke’ye girmekten sakın. Eğer seni Mekke’de görürsek dışarı atarız.”

Hâmid devamla dedi ki: Onu orada bırakıp, Mekke’ye girdik. Ardından Arafat’a çıktık. Biz Arafat’ta otururken o genç, üzerinde ihramları olduğu halde çıkageldi; ihram giymişti! İnsanların yüzlerine dikkatle bakarak bizim yanımıza kadar geldi. İbrâhim’e doğru eğilerek onun başını öptü. Bunun üzerine İbrâhim: “Hayrola Abdülmesih?” deyince genç:

– “O eskidendi, ben şimdi, Mesih’in de kulu olduğu Allah’ın kuluyum.” diye cevap verdi. İbrâhim:

– “Ne oldu, anlat bakalım!.” deyince genç şöyle anlatmaya başladı:

– “Ayrıldığımız yerde oturuyordum. Nihayet bir hac kafilesi geldi. Kalktım ve ihramlıymış gibi müslümanların kıyâfetine bürünerek Mekke’ye girdim. Gözüm Kâbe’ye iliştiği an, İslam dışındaki bütün dinler gözümden silindi gitti. Hemen müslüman oldum, gusül abdesti aldım ve ihrama girdim. İşte bak, bugün seni arıyorum.” dedi.

İbrâhim bana dönüp dedi ki: “Ey Hâmid! hristiyanlıkta bile doğruluğun bereketine bak ki, nasıl da onu İslâm’a hidayet etti.” Daha sonra o gençle ölünceye kadar beraberliğimiz devam etti. Sonunda dervişlerden birisi olarak vefat etti. Allah Sübhânehû ve Teâlâ ona rahmet etsin.

Selâm sâdıkların
efendilerine, Selâm
âşıklardan “vecd” sahibine.
Selâm gaflet ile sarhoş
olmamışlara,
Selâm tüm külfetlerden
kurtulmuşlara. Selâm ölmeden
ölebilenlere,
Selâm göçmeden geçebilenlere ...

Allahım, bizi kurtuluşa erenlerden eyle! Çünkü biz, muhtaçlar zümresindeniz. Amîn, yâ Muîn!: (Ey yardım eden Rabb’imiz, duamızı kabul eyle.)

Mâide sûresi, taşıdığı tüm faydalarla beraber burada

tamamlandı.[78] Allah'ın bol nimetlerine hamd ü sena olsun...

Çok çok salât ve selam da, O'nun Râsûlü'nün ve âilesinin üzerine olsun...

---

[75]. *Buhârî,* Ehâdîsû'l-enbiyâ, 48; Hudûd, 31; Mezâlim, 19; Meğâzî, 12; *Müslim,* Hudûd, 5

[76]. *İbn Kesîr,* Tefsîr, II, 121

[77]. *Aclûnî,* II, 173

[78] . Bu sûrenin tefsiri, 1100 senesi Şehrullah olan Muharrem'in üçüncü gününde sona ermiştir. Bu sûrenin peşinden inşaallah, el-En'am sûresi gelecektir.

سُورَةُ الْأَنْعَامِ

6- el-EN’ÂM SÛRESİ

En’âm sûresi, 165 âyettir. 91, 92, 93 ve 151, 152, 153. âyetler Medine’de, diğerleri Mekke’de inmiştir. Sûrenin bazı âyetlerinde Arapların, kurban edilen hayvanlarla ilgili birtakım gelenekleri kınandığı için sûreye En’âm sûresi denmiştir.

En’âm; koyun, keçi, deve, sığır ve manda cinslerini bir arada ifade eden bir kelimedir.

EN’ÂM SÛRESİ

Mekke’de nazil olmuştur. 165 âyettir. 151. âyetten itibaren altı veya üç âyet Medîne’de nâzil olmuştur. Lütuf ve keremiyle tamamlamayı nasip etmesini Allah’dan niyaz ederim. Bütün ihtiyaçları gören O’dur.

En’âm sûresi Mekke’de geceleyin yetmiş bin melek eşliğinde bir defada inmiştir. Doğu ile Batı arasını dolduran bu melekler tesbih, tahmîd ve temcîd nidalarıyla geldiler, neredeyse yeryüzü sarsılacaktı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) *“Yüce Rabbim her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir, Yüce Rabbim her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir.”* diye secdeye kapandı.

Merfu bir rivayette şöyle buyurulmuştur: “Kim En’âm sûresini okursa, o günün gecesinde ve gündüzünde o yetmiş bin melek ona dua ederler.”[79]

O gece Rasûlullah (s.a.) vahiy kâtiplerini çağırmış ve bu sûrenin derhal yazılmasını emretmiştir.

İmam Vâhidî’nin *el-Vasît* isimli tefsirinde merfû olarak rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (s.a.) şöyle buyurmuştur:

“Kim sabahleyin En’âm sûresinin baş tarafından üç âyet okursa Allah Teâlâ onu korumak üzere yetmiş meleği görevlendirir. O kimse için kıyamet gününe kadar o meleklerin amellerinin misli yazılır. Yanında demirden bir külünk ile yedinci semadan bir melek daha iner. Şeytan onun kalbine şer ilka etmek istediği zaman melek bu külünk ile ona vurur ve onunla şeytan arasında yetmiş bin perde meydana getirir. Kıyamet günü olunca Allah Teâlâ ona şöyle buyurur: Ey Ademoğlu! Benim (arşımın) gölgesinde yürü, cennetimin meyvelerinden ye, Kevser suyundan iç ve Selsebil suyundan yıkan, sen benim kulumsun, ben de senin Rabbinim. Artık sana hesap da yok, azab da.”[80]

---

[79] . Süyûtî, ed-Dürru’l-mensûr, III, 246
[80] . Süyûtî, ed-Dürru’l-mensûr, III, 245-246

KÂİNATIN YARATICISI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَۜ
ثُمَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ط۪ينٍ ثُمَّ
قَضٰٓى اَجَلًاۜ وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ اللّٰهُ فِي
السَّمٰوَاتِ وَفِي الْاَرْضِۜ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

1. Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. *(Bunca âyet vedelillerden)* sonra kâfir olanlar *(hâla putları)* Rab'leri ile denk tutuyorlar.

2.Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel *(kıyamet günü)* vardır. Siz hâla şüphe ediyorsunuz.

3.O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Gizlinizi, açığınızı bilir. *(Hayır ve şerden)* ne kazanacağınızı da bilir.

"Hamd, Allah'a mahsustur" " اَلْحَمْدُ " lafzının başındaki elif-lâm istiğrak için olup bütün övgü çeşitlerini ifade eder. " لِلّٰهِ " lafzının başındaki lam da "ihtisas" için olup bu övgünün Allah'a mahsus olduğunu ifade eder. Çünkü Allah Teâlâ âyetin sonunda *"inkârcılar Rab'lerine (başkalarını) denk tutuyorlar."* buyurmuş ve âyette esas olarak vurgulayıp kastettiği (bütün övgülerin Allah'a ait olması) hususundan onların Rab'lerine başkalarını denk tutmalarını ayırmıştır.

*et-Te'vilâtü'n-necmiyye'*de şöyle denilmiştir: " لِلّٰهِ " lafzının başındaki lam, sahiplik ifade eden temlik lâmıdır. Yani, dünyada ve ahirette gök ve yer ehlinin ettikleri her hamd O'nun mülküdür, O'na aittir. Onlara kabiliyetleri ve güçleri nisbetinde O'nun kudretinin alâmetlerini övüp hamd etmeleri için hamdetme istidadını veren O'dur. Ancak yaratılmışların Allah'ı övüp hamdetmeleri mahluktur, fânîdir. Allah'ın kendisine olan övgüsü ve hamdi ise kadîm ve bâkîdir.

Denilirse ki: Kendisine nimet verene şükretmek esasen vacib değil midir?... Nitekim öğrettiği bilgiden ötürü öğretmene, âdil olduğu için devlet başkanına, iyiliğinden dolayı iyilik edene teşekkür edilir. Rasûlullah (s.a.): "*İnsanlara teşekkür etmeyi bilmeyen, Allah'a da şükretmez.*"[81] buyurmuştur.

Bu sorunun cevabı şöyledir: Nimet veren ve ihsanda bulunan kulu övmek ve tazimde

bulunmak, nimetin onun vasıtasıyla ulaşmasına nazarandır. Hakikatte o Allah'a racidir. Çünkü Allah Teâlâ bir kulun diğerine ihsan ettiği nimeti yaratmasa ve iyilikte bulunanın kalbine ihsan etme duygusunu koymasa, o kulun iyilik ve ihsanda bulunmaya gücü yetmez. Şu halde esasen Allah'dan başka hakiki manada ihsan sahibi ve O'ndan başka hamde lâyık kimse yoktur.

Burada "hamd"in bütün ilâhî sıfatları içerisinde bulunduran ism-i zat (Allah) ile birlikte anılması; O'na hamd eden olsa da olmasa da kendi zatı ile hamdi hak eden ve ona en layık olanın O olduğuna işaret etmek içindir.

Begavî der ki: Allah'ın kendisine hamdetmesi, kullarına öğretmek içindir. Yani, "O'na hamdedin." demektir.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Yaratan Mevlâ kendisine şükür ve
hamd ister İnsanın huyu da böyledir,
övülmek ister Fazilette çevik olan
Hak dostu
Sağlam tulum gibidir, o hava ile
dolu İnsan o övgüye ehil
olmazsa, yalancı yel Fayda
vermez, yırtar patlatır tulumu

"Hamd, gökleri", içerisinde bulunan güneşi, ayı, yıldızları *"ve yeri yaratan"* yeryüzünde bulunan kara, deniz, ovalar, dağlar, bitkiler, ağaçlar, kısaca her şeyi yaratan O'dur.

Burada "hamd"in, yaratma fiiline bağlanması, fiilleri ve eserleri îtibariyle de Allah'ın hamdedilmeye lâyık olduğunu tenbih içindir.

Göklerin ve yerin yaratılmasının husûsî olarak zikredilmesi, Allah'ın yarattıkları içinde kulların görebileceği en büyük varlıklar oldukları içindir. Onlarda insanlar için pek çok ibretler ve faydalar vardır.

Yeryüzü de gökler gibi tabaka tabaka olduğu halde sadece göklerin çoğul olarak zikredilmesi, göklerin tabakalarının yapı îtibariyle birbirinden farklı, tesirleri ve hareketleri değişik olmasındandır.

Yeryüzü ise topraktandır, başka bir şey değil. Bununla birlikte İslâm âlimlerinin çoğunun görüşü, yeryüzünün semalardan faziletli olduğu yönündedir. Çünkü bütün peygamberler yerden

yaratılmışlar, orada Allah’a kulluk etmişler ve orada Allah’ın dinini tebliğ etmişler ve nihayet orada defnedilmişlerdir. Yeryüzü, hilâfet merkezi ve ahiretin tarlasıdır.

Yeryüzünün en faziletli yeri, Allah’ın sevgilisi (s.a.)’in mübarek cisminin bulunduğu makberdir. Medîne–i Münevvere’deki Ravza-i Mutahhara’dır. Çünkü yeryüzü toprağının aslı, O’nun (s.a.) kabrinin bulunduğu yerdir. Sonra Mekke-i Mükerreme’deki Mescid-i Haram, sonra Beytü’l-Makdis -ki Şam’da o bölgeden sayılır, sonra Kûfe gelir. Bağdad Kûfe’den sayılır.

“Karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah’a mahsustur.” Burada geçen “ جَعَلَ ”de “ خَلَقَ ” gibi inşa ve yaratma anlamındadır. Şu kadar var ki “ خلق ” tekvînle ilgili inşâyı ifade etmektedir. Onda takdîr ve tesviye (şekil verme) manası vardır. Halbuki “ جَعَلَ ” fiili bu âyette olduğu üzere yukarıdaki manayı ifade ettiği gibi, ***“Allah, bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey meşru kılmamıştır.”*** (el-Maide, 5/103) âyetinde olduğu gibi teşrîî manayı da ifade eder.

Âyet-i kerîmede *“nur”* (aydınlık) tekil olarak anıldığı halde *“zulümât”* (karanlıklar) çoğul olarak ifade edilmiştir. Çünkü zulümâtın sebepleri çoktur. Çünkü karanlığın sebebi, aydınlık veren şey ile karanlık mahal arasına kesif cisimlerin girmesidir. Araya giren cisimlerin çoğalmasıyla karanlıklar da çoğalır. Nur (aydınlık) ise böyle değildir. Onun var oluş sebebi başka bir şey değil, sadece ateştir. Hattâ yıldızlar ateşten olmaları sebebiyle ışık saçarlar. Yıldızlar ateşten meydana gelmiş cisimlerdir. Yıldız kayması anındaki parıltı ise ateş kütlesi halindeki yıldızlardan ayrılan parçalardır.

Haddâdî der ki: Âyette nûrun tekil, zulümâtın ise çoğul olarak zikredilmesi, nurun başkalarına da geçmesi, karanlığın ise geçmemesi sebebiyledir.

Rivayet olunur ki bu âyet; “Nuru Allah, zulümâtı ise şeytan yaratmıştır” diyen Mecûsîleri yalanlamak üzere nâzil olmuştur.

et-Teysir’de şöyle denilmiştir: Bu âyet, “Nuru yaratan Yezdan, karanlıkları yaratan da Ehrimendir. Her hayrı Yezdan, her şerri Ehrimen yaratır.” diyen Seneviyye’nin (iki tanrıya tapanların) iddialarını reddetmektedir.

“*Yine de inkârcılar, Rab’lerine* (başkalarını) *denk tutuyorlar.”*

“ ثُمَّ ” yine de lafzı, zikredilen yaratılışla ilgili delillerden sonra bâtıl olduğu açıkça ortaya çıkan şirkin imkansızlığını vurgulamak içindir.

Övülmeye ve ibadete lâyık olan yalnız Allah’dır. Çünkü O’nun şanı yücedir. Türlü türlü nimetlerin sahibi O’dur, başkası değil. Kâfirler ise bunun gereği ile amel etmiyorlar. Allah’la kendi akıllarınca edindikleri tanrıları ibadet ve ta’zimde bir tutuyorlar. Halbuki, bütün övgülere lâyık ve kadri yüce olan Allah’dır. Allah’ın dışındakiler O’nun yaratıklarıdır ve kendilerinde övülmeye değer bir taraf yoktur.

Allah Teâlâ kalpleri semalar gibi yüce ve nefisleri ise yeryüzü gibi alçak yaratmıştır. Karanlıkları nefislerde var etmiştir. Bu karanlıklar, nefislerin behimî ve hayvânî sıfatları ile vahşî ve şeytânî huylarıdır.

Nur ise kalplere yerleştirilmiştir. Bu nur kalplerin melekî sıfatları ile ruhânî ve bâkî olan ahlâkıdır.

Kimde ruhânî meleklik sıfatı demek olan bu nur gâlib olursa; Hakk'a kulluk etmeye yönelir, peygamberlerin dâvetini kabul eder, Allah'a ve peygamberlerine inanır ve şeriatin güzellikleriyle donanır. Allah da onun dostu ve yardımcısı olur. Onu hayvânî sıfatların karanlıklarından melekî sıfatların aydınlığına çıkarır. Nitekim Allah Teâlâ

şöyle buyurmuştur: ***“Allah, inananların dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.”*** (el-Bakara, 2/257)

Kimde de beşerî ve hayvânî karanlıklar gâlib olur, nefsin azgınlıklarına tâbi olur ve dünya şehvetlerinden zevk alma ile oyalanırsa tağut onun dostu olur... Tağut onu ruhânî sıfatların nurundan çıkarır ve hayvânî sıfatların karanlığına götürür. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***“Kâfirlerin dostları Tağut’tur. O da onları aydınlıktan karanlıklara çıkarır. ”*** (Bakara, 2/257) İşte *“Yine de inkârcılar Rab’lerini* (başkalarına) *denk tutuyorlar.”* âyetinin mânâsı budur. Yani Allah Teâlâ kalplerin semalarını ve nefislerin arzını yarattıktan, onlarda nefsânî karanlıkları ve ruhânî nûru var ettikten sonra kafirlerin nefislerine hevâ tâğûtunun sıfatları galip geldiği için ona ibadet etmişler ve onu Rab’lerine denk tutmuşlardır. *et-Te’vilâtü’n-Necmiyye’*de böyle geçmektedir.

Hikaye edilir ki Yemen fakihlerinden bir cemaat bir hususta imtihan etmek niyetiyle **Şeyh Ebu’l-Gays İbn Cemil** (k.s.)’i ziyarete gittiler... Huzuruna vardıkları vakit Ebu’l- Gays onlara; “Kulumun kulları, hoş geldiniz.” dedi.

Bu söz onların çok ağırına gitti ve oradan ayrıldılar. Doğruca iki tarîkatın şeyhi ve iki grubun imamı olan **İsmail b. Muhammed Hadramî** (k.s.)’in huzuruna vardılar. Şeyh Ebu’l-Gays’in kendilerine söylediği sözü haber verdiler. Bunun üzerine Muhammed Hadramî gülümseyerek şöyle dedi: “Şeyh doğru söylemiş. Siz hevânızın, nefsânî arzularınızın kulu olmuşsunuz. Hevâ ise onun kölesidir.”

Öyle birinin himmetinin kölesiyim şu gök
kubbe altında Her türlü bağdan, alâkadan
kurtulmuş ve âzâde

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَى أَجَلًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ
ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

2.Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O’dur. Bir de O’nun katında muayyen bir ecel *(kıyamet günü)* vardır. Siz hâla şüphe ediyorsunuz.

Ey insanlar, *“O”* Allah Teâlâ *“sizi çamurdan yaratmıştır.”* Yani sizin yaratılışınıza
çamuru şekillendirmekle başlamıştır.

Çamur, su ile karıştırılmış olan topraktır. Şu halde o, beşeriyetin aslı olan Adem (a.s.)'ın menşei olduğu için bütün insanların ilk maddesidir.

Sa'dî der ki : Allah, Cebrail (as)'ı bir miktar toprak almak üzere yeryüzüne gönderdiği vakit arz ona şöyle dedi: "Senden Allah'a sığınırım, benden bir şey alma!" Bunun üzerine Cibril bir şey almadan geri döndü.

Celâleddîn Rûmî *Mesnevî'*sinde şöyle der:

Utanma ve hayânın madeni idi Cebrâil
(Toprağın ettiği) yeminler ve antlar yolunu bağladı

Cebrail (a.s.) dönüşünde şöyle dedi: “Ey Rabbim, toprak almak istediğim vakit yeryüzü, sana sığındı, ben de geri döndüm.” Bundan sonra Cenab-ı Hak, Mikail (a.s.)’ı gönderdi. Yeryüzü, ondan da Allah’a sığındı ve o da hiçbir şey alamadan geriye döndü.

Toprak titredi, ağlayıp yalvardı
Göz yaşları döküp meramını
aktardı İsrâfil de yeryüzüne
indi, bu iş için Toprak yine
ağladı, inledi gelmemek için
İsrâfil hemen Hakk’ın huzuruna
döndü Özrünü beyan etti ve
olanları anlattı Mikâil Rabbının
kapısına gitti
Eli ve yeni boş olarak
Rabbımız İsrafil’e yürü
dedi
El ve avucunu toprakla doldur gel!

Daha sonra Allah yeryüzüne ölüm meleğini gönderdi. Yeryüzü ölüm meleğinden Allah’a sığındı. O ise: “Emrine karşı gelmekten Allah’a sığınırım.” diyerek yeryüzünden toprak aldı. Kırmızı, siyah ve beyaz toprakları karıştırdı. İşte bu sebeple Ademoğullarının renkleri farklıdır. Sonra bu toprağı tatlı, tuzlu ve acı su ile çamur yaptı. İnsanların ahlaklarının farklı oluşu da bundandır. Bunun üzerine Allah Teâlâ ölüm meleğine: “Cebrâil ve Mîkâil yeryüzüne acıdı, sen ise acımadın. Öyleyse şu çamurdan yarattığım insanların ruhlarını senin elinle (vasıtanla) alacağım.” buyurdu.

Allah (Azrail’e) dedi: Aydınlık bilgim
hakkı için Halkın canını almakla seni
görevlendireceğim

Ebu Hüreyre (r.a.)’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Allah, Adem’i topraktan yarattı. Önce onu çamur yapıp sertleşmeye terketti, yani değişikliğe uğrayıp siyahlaşıncaya kadar bekletti.

Sonra onu yaratıp şekil verdi. Öyle ki ateşte pişirilmiş gibi kupkuru çamur oldu. İşte bundan sonra da ona kendi ruhundan üfledi."

Cenab-ı Hak Adem (a.s.)'ı topraktan yaratmıştır. Çünkü toprak, tevâzû ve miskinlik makamıdır. Tevâzû ise yükseklik ve sebat demektir. Onun için: *"Tevâzû göstereni Allah yükseltir."*[82] buyurulmuştur. Rasûlullah (s.a.) şöyle dua ederlerdi: *"Allahım beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür."*[83]

İnsanın su ile değil de ateşle azab olunmasının hikmeti şudur: Topraktan yapılan kaplar idrar ya da benzeri bir necasetle pislendiği vakit, su ile temizlenmiş sayılmazlar. Şu halde günah kirleri ile kirlenen insan da ancak ateşle temizlenir. Su bulunmadığı ya

da kullanma imkânı olmadığı durumda teyemmümle temizlenmenin hikmeti de budur. Ademoğlunun yaratılışta çamuru nereden alınmışsa kabri orada olur.

İmam Malik der ki; "Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'den daha faziletli ve daha şerefli bir insan bilmiyorum. Çünkü onların kabirleri kâinatın hepsinden üstün olan Ravza-i Mutahhara'da (Allah onun şerefini, azametini ve mehâbetini artırsın.) Rasûlullah (s.a.)'in yanı başında olduğuna göre onun çamurundan yaratılmışlardır.

"Sonra da bir ecel tayin etmiştir." Ayrı ayrı her ferdin ölümünü yazmış tesbit ve tayin etmiştir. Herkesin eceli geldiği vakit şüphesiz ömrü sona erecektir.

" ثُمَّ " sonra edatı, onların yaratılmaları ile ecellerinin takdîri arasındaki farklılığı bildirmek içindir.

"Belli bir ecel de kendi katındadır." Yani O'nun katında hepinizin tekrar diriltileceği belirli bir vakit vardır. Her insana O'nun değişmez ilmiyle tayin ve tesbit ettiği bir vakte kadar süre tanınmıştır. O süre dolduğunda hiçbir kuvvet onun önünde duramaz, onu geciktiremez. Allah katında tayin olunan eceli, icmalî ya da tafsilî manada hiçbir güç erteleyemez.

Ölüm eceline gelince o, alâmetleri ile veya insanların normal ömürleriyle mücmel olarak takrîben bilinir. Buna ecel denilmesinin sebebi, kıyamet müddetinin başlangıcı olması sebebiyle değil, kabirlerde bekleme müddetinin sonu olması îtibariyledir. Nitekim ilk ecele de ölümün başlangıcı olması îtibariyle değil, hayatın sonu olması itibâriyle bu isim verilmiştir. Çünkü, lügatte ecel müddetin sonundan ibârettir, başından değil.

İslâm hukemâsı şöyle derler: Her insan için iki ecel vardır. Bunlardan birincisi tabiî ecel, ikincisi kaza ecelidir. Tabiî ecel, kişinin hastalık, deprem, âfet ve yangın gibi dış tesirlerden birine maruz kalmaksızın güçten kuvvetden kesilinceye kadar yaşaması tedricen ölmesidir. Kaza eceli ise, yangın, boğulma, zehirli haşeratın sokması ve benzeri dış tesirlerle gelen ölümdür.

Büyüklerden biri şöyle demiştir: Ecel, bütün canlılar için ayrı ayrı tesbit edilmiş olan bir süredir ki her canlı o vakit geldiğinde ruhunu teslim eder. O vakti ne öne almak, ne de geciktirmek mümkündür. Nitekim şu âyet buna delalet eder: ***"Hiç bir ümmet, ne süresinden ileri geçebilir, ne de geri kalabilir."*** (el-Mü'minûn, 23/43)

Eğer: ***“Allah’a kulluk edin, O’ndan korkun, bana da itâat edin ki, (Allah) günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi belli bir süreye kadar ertelesin.”*** (Nuh 71/3-4) âyetinde gayet açık olarak ecelin belli bir süreye kadar ertelenebileceği bildiriliyor dersen, ben de derim ki: Ecelin birden fazla olması biz kullara göredir. Allah’a göre ecel, kesinlikle birdir. Bu işin hakikatı şudur:

Allah Teâlâ bütün varlıkları ezelî ilmiyle bilmekte ve her şeyi kuşatan bu ilmine göre de takdir etmektedir. Meselâ “Eğer filan şahıs benden korkar ve itâat ederse, ecel-i müsemmâsına ulaşacaktır.” buyurur. Burada “ecel-i müsemmâ”dan maksat daha uzun olan ve âyette ikinci olarak zikredilen eceldir. Onun “müsemmâ” olarak anılması ise

tahsîs için değildir. Zîrâ insan Allah'tan korkmasa ve O'na itâat etmese de ecel-i müsemmâsı her hâl ü kârda bu mertebeye ulaşmaz. Çünkü Allah onun iyi ve kötü işden hangi fiile yöneleceğini bilir ve ecelini ona göre tayin eder. Allah'ın ezelî ilminde mukadder olan onun muayyen ecelidir.

Bizler ise Allah'ın ezelî ilminde mâlum olan şeylere vâkıf değiliz. Kulun hangi amele yöneleceğini bilemeyiz. Bu sebeple bir insanın tabii ölümle mi öleceğini, yoksa işlediği hayırlı amellerle ecelinin tehir mi edileceğini kestiremeyiz. Ancak o, yapması muhtemel olan iki işten birini tercih eder de ölümü vukû bulursa, işte o zaman o kul için tayin olunan ecel budur. Şu halde tereddüt bize göredir. Yoksa, Allah'ın takdirinde tereddüt yoktur. Aksi durumda Allah'ın kulun hangi amele yöneleceğini bilmemesi gerekirdi ki, bu da muhaldir.

Nitekim Cenab-ı Hak ezelî ilmi ile îman etmeyeceğini bildiği halde kâfire hitaben şöyle buyurur: *"Müslüman ol ki cennete giresin, küfürde ısrar etme cehenneme girmeyesin."* Buradaki emir ve nehiy onun zâhirde itâat mi, yoksa muhalefet mi edeceğini ortaya koymak içindir. Nitekim yanında bulunan topluluğa hizmetçisinin söz dinlemez olduğunu göstermek isteyen kişi, yapmayacağını bildiği halde ona bir işi emreder. İşte hazır bulunan ve hizmetçinin durumundan şüphelenen kimseler için onun itâatsiz olduğunun bilgisi ancak sâhibinin emri ile hâsıl olur. Hizmetçinin itâat edeceğini bilmesi de aynıdır. Kulların ihtiyarî fiilleri hakkında ilâhî mukadderâtın hepsi bu kabildendir.

Şu halde açıkça ortaya çıktı ki tereddüt bize göredir, yoksa Allah'ın ilmine göre değil. Ancak Allah'ın ilminde var olan bir hususu haber vererek kullarını ona muttali etmesi müstesnâ. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.)'i zamanındaki bazı kâfirlerin durumları hakkında şöyle bilgilendirmişti: ***"İnkâr edenlere gelince, onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, onlar inanmazlar. Allah, onların, kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerine perde inmiştir. Onlar için büyük bir azab vardır."*** (el-Bakara, 2/6-7) İşte bu onların asla îman etmeyeceklerine dair Allah'ın ilminde var olan hususun haber verilmesidir. Bu konuda söylenecek son söz budur. Esas doğru bilgi, herşeyin sahibi, her şeyi bilen Allah katındadır.

Ve *"Böyle iken siz hâlâ şüphe ediyorsunuz."* Allah'ın sizin de, atalarınızın da yaratıcısı olduğu ve eceliniz gelinceye kadar sizi

yaşattığı açıkça ortaya çıktığı halde yeniden diriltme hakkındaki şüpheye düşmeniz normal değildir. Maddeleri ilk olarak yaratmaya, onları bir araya getirmeye, onlara önceden benzeri olmadan hayat vermeye ve dilediği kadar yaşatmaya kadir olan Allah, bu maddeleri tekrar bir araya getirmeye ve diriltmeye daha da kadirdir.

Âyetteki “ تَمْتَرُونَ ” fiilinin aslı olan “Mirye” kelimesi, şüphe ile artan tereddüt demektir. Devenin memesini meshederek sütünü çoğaltmaya çalışmak yani memeden süt çıkarmaya çalışmak için de bu kelime kullanılır.

Ebussuûd Efendi der ki: ***“Öldüğümüz, toprak ve kemik haline geldiğimiz zaman mı diriltileceğiz?”*** (el-Mü’minûn 23/82) âyeti ve benzeri âyetlerde belirtildiği gibi

müşriklerin öldükten sonra tekrar dirilmeyi inkârda ısrarcı olmalarına rağmen onların şüphe içerisinde olduklarının belirtilmesi ve bu durumun imkansız görülmesi, onların imkansızlığın ve inkarlarının son noktasına ulaştıklarını ifade etmek içindir.

Bil ki insan bir damla su (nutfe) iken ileride bir insan olacağını inkar eder. Nihayet insan sûretine büründüğü zaman artık buna kâni olur. İşte haşrı inkâr etmek de nutfe iken insan olacağını inkar etmek gibidir.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Senin durumun şuna benzer: Kapıyı çalar
bir adam Ev sahibi içerden seslenir: "Ev
sahibi yok be adam!"
Kapıyı çalan adam "Yok kimse!" sözünden anlar ki,
içerdedir Halkadan elini çekmez, kapıda ayak
diretir
Senin inkârın da gösterir, belli eder
Allah cemâd âleminden yüzlerce haşreder, can halk eder

"Sonra da" Allah Teâlâ hikmetinin gereği ruha Allah'tan ayrı kalacağı ve hakiki vatanından uzak düşeceği günler için belirli *"bir ecel tâyin etmiştir. Belli bir ecel de kendi katındadır."* Bu da ruhun ayrılıktan sonra indiyyet makamındaki vuslatının ecelidir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Güçlü padişahın huzurunda doğruluk koltuklarındadırlar."*** (el-Kamer, 54/55)

Firkat eceli, sonlu ve sınırlıdır. Vuslat eceli ise, sonsuz ve sınırsızdır.

Vuslat vakti için *"belli"* buyurulması, "O'nun katında belli olduğundandır. O vakit; *"Rabb'ine dön."* (el-Fecr, 89/28) cezbesiyle arınmış ruhu kendisine cezbettiği zamandır. Vuslat günlerinin bir başlangıcı vardır. O da tevhid güneşinin kalplerin ufkunda doğuşundan vahdet istivâsına kadar olan vakittir. Sonra ebedîleşir, artık onun için gurûb yoktur.

Ey vuslat ehli, *"böyle iken siz hâlâ şüphe ediyorsunuz!"* Firkat ehli gibi tereddüt ediyorsunuz. Halbuki bu gerçekten imkansızdır. Şu halde akıl sahiplerine gereken ecel gelip çatmadan çalışmak ve güzel bir teveccüh ve amel ile vuslata hazırlanmaktır.

Meşâyıhdan biri şöyle demiştir: "Vaktinin gerektirdiği şeyi

yapmayan cahildir, eksik yapan ise gafildir.”

Hadisde varid olmuştur: “Allah’ın bazı has kulları vardır ki onları cennetteki yüksek mevkilere yerleştirir. Onlar insanların en akıllılarıdır. Bütün gayretlerini Allah’a vâsıl olma yolunda ve O’nun razı olacağı işleri yapmakta birbirleriyle yarışmakta yoğunlaştırmışlardır. Dünya malına tamah etmeyip zahidâne yaşamışlar, onun üstünlüklerine, nimetlerine ve riyasete istekli olmamışlardır. Nitekim bu, onlar için kolay da olmuştur. Böylelikle az bir sabır karşılığında çok istirahat etmeyi hak etmişlerdir.”[84]

Rivayet olunur ki, **Seriy Sakatî**'nin huzuruna **Ebü'l-Kasım Cüneyd** (k.s.) girdiğinde o ağlıyordu. Ona: "Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. O: "Bu gece küçük kızım yanıma geldi ve dedi ki: "Babacığım bu gece hava çok sıcak, bari bu testiyi şuraya as lazım olunca içersin." Seriy şöyle devam etti: "Sonra bana bir ağırlık çöktü ve uyudum. Rüyamda semadan inen çok güzel bir cariye gördüm. Ona: "Sen kimin içinsin?" dedim. O: "Ben testilerden soğuk su içmeyen içinim." dedi. Bunun üzerine uyandım, hemen testiyi aldım ve yere vurdum." Cüneyd şöyle dedi: "Onun parçalarını gördüm. Toprağa karışana kadar onları kaldırmadı.

Onlara bir bak ki nimetleri nasıl terketmişler. Nefislerine bir bardak soğuk su vermemişler, lezzetli yemekleri yememişlerdir. Hallerini muhâfaza ettikleri süre karşılığında Allah onlara saatle hesabı mümkün olmayan haller vermiştir. Artık onların zevklerine nihâyet yoktur.

وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ وَفِي الْاَرْضِۜ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ
وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

3.O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Gizlinizi, açığınızı bilir. *(Hayır ve şerden)* ne kazanacağınızı da bilir.

"O, göklerde ve yerde" kendisine ibadet edilecek, "mabûd" sıfatına lâyık tek ilah
"Allah'dır." Bununla birlikte Allah'ın göklerde ve yerde ibadet edilmeye lâyık tek ilâh olması, O'nun göklerde ve yerde mekan tuttuğu anlamına gelmez. Çünkü O, zamandan ve mekândan münezzehtir.

Rivayet olunur ki, **İmam Gazzâlî**'nin hocası **İmamü'l-Haremeyn el-Cüveynî**, beldesindeki ileri gelenlerden birinin ziyâfetine gitmişti. Şehrin âlimleri ve önde gelenleri İmamü'l-Haremeyn'in etrafında toplandılar. İçlerinden biri dedi ki: "Allah Kur'an'da ***"O Rahman Arş'a istiva etmiştir** (hükmü altına almıştır)."* (Taha 20/5) buyurduğu halde, O'nun mekândan münezzeh olduğunun delili nedir?

İmamü'l-Haremeyn şöyle cevap verdi: O'nun mekândan münezzeh

oluşunun delili, Yunus (a.s.)'ın balığın karnında ***"Senden başka ilâh yoktur, Seni tesbih ederim, ben zâlimlerden oldum."*** (el-Enbiyâ', 21/87) demesidir.

Bu cevap, orada bulunanların pek hoşuna gitti. Ev sahibi İmamü'l-Haremeyn'den bunu biraz daha açıklamasını istedi.

İmam dedi ki: "Burada bin dinar borcu olan fakir biri var. Onun borcunu ödeyiver de, ben size bu hususu açıklayayım." Ev sahibi teklifi kabul etti ve adamın borcunu üstlendi. Bunun üzerine İmamü'l-Haremeyn açıklamalarına şöyle devam etti: Rasûlullah (s.a.) Mirac gecesi Allah'ın dilediği kadar yüceliklere yükseldiği zaman şöyle buyurdu:

“Allahım, benim Seni hakkıyle senâ etmeye gücüm yetmez. Sen ancak kendi nefsini senâ ettiğin gibisin.”[85] Yunus (a.s.) denizin dibinde balığın karnında imtihan olunurken *“Senden başka ilah yoktur, Seni tesbîh ederim, ben zâlimlerden oldum.”* dedi. İkisi de Allah’a, “Sen” diye hitab etti. İnsan karşısındakine böyle hitab eder. Şayet
Allah bir mekânda bulunsaydı peygamberlerinin O’na, farklı farklı yerlerde “Sen” diye hitab etmeleri doğru olmazdı. İşte bunlar, Allah’ın mekândan münezzeh olduğuna delalet eder.”

“Sizin gizlinizi, açığınızı” gizli konuşmalarınızı da açık konuşmalarınızı da “bilir.”

“Ne kazandığınızı da” yani bir fayda temin etmek veya bir zararı defetmek için kalplerinizden geçirdiklerinizi de organlarınızla yaptıklarınızı da *“bilir.”* Ona göre de amellerinizin karşılığını hayır işlemişseniz hayır, şer işlemişseniz şer olarak verir.

et-Te’vîlâtü’n-necmiyye’de şöyle denilmiştir:

“O, göklerde” vücud göklerinde *“ve yerde”* nefislerin arzında *“tek Allah’tır.”*

“Sizin gizlinizi bilir”, iç âleminize konulan sırra vakıftır. O da hilafet sırrıdır ki ilâhî feyzi kabul hususunda insan diğer canlılar arasında onunla ayrıcalık kazanmıştır. *“Sizin açığınızı da bilir.”* Sizden zâhir olan hayvânî sıfatları, nefsânî halleri bilir.

“Ve ne kazandığınızı da bilir.” Gizli ve açık istidâdınızı kullanarak ilâhî emir ve yasaklarla muhatab olduğunuz vakit hayır ve şer olarak ne kazandığınızı bilir. Bu kazanma (kesb) de meleklere ve hayvanlara değil sadece insanlara has kılınmıştır. Melekler, hayvanî sıfatlardan hiçbir şey kazanamazlar. Hayvanların da melekî sıfatları kazanmaya güçleri yetmez.

İnsan ise bahsettiğimiz her iki sıfatta da tasarruf sâhibidir. Allah’ın ahlâkı ile ahlâklanıp O’na yaklaşması mümkündür. Farzlarını hakkıyle edâ ederek, nafilelerle bağlılığını arttırarak ve yasaklarından kaçınarak, halkın en hayırlısı olabilir.

Yine aksi yönde amel edip şer işleyerek halkın en şerlisi de olabilir.”

Vâiz Hüseyin el-Kâşifî Farsça tefsirinde şöyle demiştir:

“*Nakdü’n-nusûs*’da buyurulmuştur ki: İnsan aynadır. İki yüzü olan bir aynadır. Onun bir yüzü rubûbiyyete mahsus olan şeyler tarafına, diğer yüzü ubûdiyyetin noksanlıkları tarafınadır. Rubûbiyyete

mahsus olan şeyler cihetine bakacak olsan onu bütün varlıklardan büyük görürsün. Ubûdiyyetinin noksanlıkları cihetini dikkate alırsan cümleden hor, hakir ve çok küçük görür ve bilirsin.

Kendimde senin vasıflarından bir eser
bulduğum vakit Hâşâ ki benden daha iyi
kimse olmaz
Kendi hâlime baktığım demde ise
Her iki cihanda benden beteri, kötüsü olmaz

Hak sübhânehû ve teâlâ şöyle buyurmuştur: Ben azîmüşşan hakîkatin hisselerinden

sizde olan husûsiyetlerin sırrını, gayb sahrâsında (dünyaya gelmeden önce âlem-i gaybda) iken bilirim. Yine sizin noksan olan eserlerinizi, âlem-i şehâdet olan bu dünyaya geldiğinizde de bilirim. İnsanlık derecelerinin yükseklerine çıkmanıza sebep olan amellerinizi de, hayvanlık derekelerine düşmenizi gerektiren davranışlarınızı da bilirim.

İmdi âlim olan sâlike bu zikredilenleri bilmek lazımdır ki amellerini ıslah ve tezkiye ile meşgul olsun ve hayvânî hazlardan kurtularak ruhânî nimetlerle ünsiyetin zirvesine yükselsin.

Yazık olur insan ömrüne
Hayvanlar gibi uyku ve yemek ile
geçerse İnsan olan sa'y ü gayret ile
kadirdir Meleklerin makamını
geçmeye

"İnsanın sırrı Benim sırrım, Benim sırrım da onun sırrıdır."
meâlindeki kudsî hadisi
-Allah selamet üzere daîm eylesin- Allâme Şeyhimiz **Atpazârî Osman Fazlı Efendi**
şöyle te'vil etmiştir:

"İnsanın sırrı, benim sırrımın zahiri ve suretidir. Benim sırrım ise insanın sırrının bâtını ve hakikatıdır. Sonra şöyle dedi: Bil ki, insanın sırrı, ilâhî hakîkatin sûreti üzere zâhir olan insânî hakîkatten ibârettir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.): *"Allah Adem'i kendi suretinde yarattı."*[86] İnsanın hakikatı, gayb mertebesinden şehadet makamına indiği vakit Hak Teâlâ ona celâli ve cemâli ile tecelli etti. Onun doğusuna cemâlinin
nurunu, batısına celâlinin zulmetini koydu. Birinci tarafa kendisini Hakk'a davet eden bir melek, ikinci tarafa da bâtıla çağıran bir şeytan dikti. Melek cemâl ve lütfun muhâfızı, şeytan ise celâl ve kahrın hizmetçisidir.

Eğer Cenab-ı Hak bu insânî hakikati hakka yöneltmeyi murad ederse meleğe, ona bu yönü telkin etmesini emreder. Böylece o kul Allah'ın cemâlinden neş'et eden ilâhî nuru görür de hemen ona tâbi olur, onu kabul eder. Yaşadığı sürece "ruh" olur, hak üzere sabit olur. Hakk'ı isbâtı hususunda levhası olan kalıbı (cesedi), kalp haline gelir. Gönül bahçesinde hakikat meyvaları yeşerir. Hak Sübhânehû ve Teâlâ cemâl sıfatı ve hâlis lütufları ile orada tecelli

eder. Böylece kalbde itmi’nân ve sekinet hâsıl olur. Teslîmiyet, itâat, sabır, rıza ve bunlar gibi ahlâk-ı hamîde üzere olur.

Ama Allah bir kulu bâtıla yöneltmek istediği zaman onu şeytan ile başbaşa bırakır. Şeytan ona kötülükleri telkin eder. Bâtılın bâtıl olduğunu görmez, anlamaz. Onun kendisini haktan alıkoyduğunu bilemez. Çünkü Celâl tecellisinden hasıl olan zulmet onu bundan alıkor. O da bundan sakınmaz. Önce nûrânî bir ruh iken karanlık bir nefis haline gelir. Bunu kalıbına (cesedine) de sirâyet ettirir. Böylece onun kalıbı daha önce nûrânî bir kalp iken karanlık bir tabiata dönüşür. Artık Allah ona Celâl ve Kahr sıfatıyla tecellî eder. Bu da onda kararsızlık ve teslimiyyetsizlik doğurur. Böylece ilâhi emirlere muhalefet eder, onlardan yüz çevirir. Bunun neticesinde, daha önce güzel ahlak sahibi

iken artık kötü ahlâk ile muttasıf olur.

İşte Hakk'a tâbi olanlarla, O'na muhalefet edenlerin halleri bu minval üzere devam edip gider. Çünkü bu, O'nun kadîm sünneti ve ezelî adetidir. O diledikçe böyle olmaya devam edecektir. Çünkü *"Allah bir kulun hayrını murad ederse, onu dinde fakih kılar."*[87]

Onu kendisine cezbeder, masivâyâ değil. Ona şeytanı musallat etmez. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: ***"Benim halis kullarıma karşı senin bir gücün yoktur."*** (el-Hicr, 15/42) Bilakis onların üzerinde Allah'ın güç verdiği Hakk'ın cemâline hizmet eden meleklerin gücü vardır. Celâl ve cemâl sıfatlarının hükümleri, onların hizmetçileri vâsıtasıyla âlemlerde, nefislerde ve ufuklarda iş ve hüküm dönüp dolaşıp her şeyde gâlib olan Allah'a varıp tamam olana kadar devam eder."

Hz. Şeyh Atpazârî'nin sözleri burada sona ermiştir. Sadreddin Konevî'den sonra onun gibisi gelmemiştir. Doğrusunu Allah bilir. Allahım, beni onun hakîkî tâbîlerinden, şeriat ve tarikat bakımından yolundan gidenlerden eyle.

---

[81] . Ebû Dâvud, Edeb, II; Tirmizî, Birr, 35; Müsned, II, 258, 295

[82] . Müslim, Birr, 69; Tirmizî, Birr, 35; Müsned, II, 258, 295

[83] . Tirmizî, Zühd, 37

[84] . el-Metâlibü'l-âliye, III, 215; İbn Arrâk, Tenzîh, I, 216

[85] . Müslim, Salât, 222; Ebû Dâvud, Vitr, 5; Tirmizî, Deavât, 112; Nesâî, Tatbîk, 47

[86] . Aclûnî, II, 455

[87] . bk. Buhârî, İlim, 10; İ'tisam, 10; Müslim, İmâret, 175; Zekât, 98, 100; Tirmizî,
İlim, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 24; Rikâk, 1; Muvatta, Kader, 8; Müsned, I, 306; II, 234;
IV, 92, 93, 95-99, 101

HAKKI İNKAR EDENLER

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾
فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهٖ
يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٥﴾ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ
فِي الْاَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَاَرْسَلْنَا السَّمَٓاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَاراً
وَجَعَلْنَا الْاَنْهَارَ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهِمْ فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَنْشَأْنَا
مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْناً اٰخَر۪ينَ ﴿٦﴾

4. Rablerinin âyetlerinden onlara *(kâfirlere)* bir âyet gelmeyedursun, o âyetlerden ille de yüz çevirirler.

5. Gerçekten onlar, kendilerine Hak geldiğinde onu yalanlamışlardı. Fakat
yakında onlara alay ettikleri şeyin haberleri gelecektir.

6. Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık.

Buradaki *"âyetler"*den maksad, ya Cenab-ı Hak katından indirilen Kur'an âyetleridir (tenzîlî âyetlerdir) ki onların gelmesi, nâzil olmalarıdır. O zaman mânâ şöyledir: "Mekkeli müşriklere Kur'an âyetlerinden hiç bir âyet gelmez ki, ondan yüz çevirmiş olmasınlar." Yani onlar, Kur'an âyetlerinde bildirilen hakikatlere iltifat etmezler. Aksine onları yalanlarlar ve onlarla alay ederler.

Ya da buradaki "âyetler"den murad, yaratılışla ilgili âyetler (âyât-ı tekvîniyye) dir. Mûcizeleri ve Allah'ın yarattığı diğer hayret verici iş ve varlıklar buna dahildir. Bu kabil âyetlerin gelmesi ise, onlara açıkça gösterilmesidir. Bu takdirde mânâ şöyledir: "Allah'ın vahdaniyyetine delalet eden yaratılışla ilgili âyetlerden hiçbir âyet onlara gösterilmez ki, ondan yüz çevirmesinler. Onlar yaratana îman etmeye sevk edecek doğru bir düşünce ve bakışı terk etmesinler.

Burada, onların tekvînî ve tenzîlî âyetlerden yüz çevirmedeki

aceleciliklerinin kemâline ve bu âyetler geldiği anda hiç düşünmeden derhal inkâr edişlerine işaret vardır. Nitekim bundan sonraki âyet bunu açıklamaktadır.

فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُمْۜ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِه۪

يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٥﴾

5. Gerçekten onlar, kendilerine Hak geldiğinde onu yalanlamışlardı. Fakat yakında onlara alay ettikleri şeyin haberleri gelecektir.

"İşte, kendilerine gelen hakkı da yalanladılar". Hak, Kur'an'dan ibarettir. Onlar ise Kur'an'dan onun her âyetinden yüz çevirmişlerdir. Yaptıklarının çirkinliğini vurgulamak için Kur'an'a hak denilmiştir. Çünkü hiç kimsenin hakkı yalanlaması düşünülemez.

Bu âyet, önceki âyetin devamı mâhiyetindedir. Aslında ondan farklı değildir. Onun ardından ya da önceki âyet sebebiyle meydana gelmektedir. Hatta aslında birincisi ikincisinin aynısıdır. Buradaki sıralama, izâfî olarak birbirinden farklı olmaları sebebiyledir. Nitekim aynı durum aşağıdaki âyet-i kerîmede de söz konusudur: ***"İnkâr edenler; bu (Kur'an), yalandan başka birşey değildir. (Muhammed) onu uydurdu. Başka bir topluluk da kendisine yardım etti."*** buyurulduktan sonra devamla: ***"kesin bir haksızlığa ve iftiraya vardılar."*** (Furkan 25/4) buyurulmuştur. Burada da onların yaptıkları kesin haksızlık ve iftira, kendilerinden nakledilen sözlerinden başka bir şey değildir.

Fakat âyetin son kısmı, mefhum olarak öncesinden farklı ve durumu daha çirkin olduğu için onları korkutmak üzere böylece birbirine bağlanmıştır.

Keza, tefsîrini yapmakta olduğumuz âyette hakkı yalanlamak, önceki âyette ifade edilen yüz çevirmeden daha çirkin olduğundan tamamen bâtıl olduğunu ortaya koymak için bâtıl mevkiine yükseltilmiştir. Sonra da hiç düşünmeden âyetleri inkara yeltenmenin çirkinliğini tekid etmek üzere yaptıklarının bâtıllığı bildirilmiştir.

Mana şöyledir: "İnkarcılar, kendilerine gelen âyetlerden yüz çevirip hiç düşünmeksizin derhal yalanlamakla, esasen tekzib edilmesi mümkün olmayan bir hakikatı reddetmişlerdir."

"Fakat alay ettikleri şeyin haberleri yakında kendilerine gelecektir."

" أَنْبَاءُ " lafzı, " نَبَأٌ "in çoğuludur. Büyük ve önemli haber demektir. "Alay ettikleri şey" yukarıda geçen "hak"dır. Onun "haberler"i ise, inkâr etmeleri sebebiyle uğratılacakları dünyevî cezalardır. Yani

âyetlerle alay etmenin nereye varacağını bileceklerdir. Nitekim Allah onları Bedir günü mü’minlerin kılıçları ile cezalandırmıştır.

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ
نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٦﴾

6. Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip

evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık.

“Görmediler mi, onlardan önce nice nesiller yok ettik.” Önceki âyetlerde Allah Teâlâ müşriklerin hakdan yüz çevirme, âyetleri yalanlama ve Kur’an ile alay etme gibi kabahatlerini zikrettikten sonra şimdi onlara öğüt veriyor. Geçmişte aynı türden hataları işleyen toplumların akıbetini onlara hatırlatıyor.

“Görmediler mi?” ifadesi, kesinlikle bildiklerini, duyduklarını vurgulamak içindir. Burada kasdedilen Mekkeli inkarcılardır. Bu takdirde cümlenin anlamı şöyledir: “Mekkeliler, kendilerinden önce gelen inkârcı toplumlardan kalan kalıntılara bakarak ve onların başlarına gelen felâketleri işiterek inkârcılığın akıbetini bilmiyorlar mı?

“Onlardan önce” ifadesinden maksat, Mekke halkını yaratmadan önce ya da onların zamanından önce” demektir.

“ قَرْن ” lafzı, aynı asırda yaşayan insanları ifade eder. Zaman olarak birbirlerine yakın oldukları için bu lafız kullanılmıştır. Nitekim Rasûlullah (s.a.): *“Zamanların en hayırlısı benim içinde bulunduğum asırdır. Sonra onları takip edenler ve daha sonra da onları takip edenlerdir.”*[88] buyurmuştur. İlk asırla sahabe, ikincisi ile tâbiîn, üçüncüsü ile de tebe-i tâbiîn kasdedilmiştir.

“Karn” kelimesinin seksen, yetmiş, altmış, kırk, otuz ya da yüz yıllık zaman mânâsına geldiği de söylenmiştir. Bu durumda “nice asırları yok ettik.” demek “nice asırlarda yaşayan insanları yok ettik.” demektir. Çünkü, zamanın kendisi, helâkin mevzuu değildir.

“Hem onlara yeryüzünde size vermediğimiz şeyleri vermiştik.”

Bu cümle ile inkârcıların niçin helâk edildikleri ve yok edilme sebeplerinin tafsîlâtı beyan edilmeye başlanmaktadır. Bu ise sözün başında mukadder bir soruya bağlanmaktadır. Sanki: “Bu nasıl oldu?” diye sorulmuş ve cevaben: “Onları yeryüzünde yerleştirdik, size vermediğimiz nimetleri onlara verdik.” denilmiştir. Bir şeyi yeryüzüne yerleştirmek; onu yerleştirildiği yerde sabit kılıp ayaklarını sağlamlaştırmak, bunun için gerekli ihtiyaçlarını karşılamaktır.

“Ve göğü de” yani, yağmuru veya bulutu *“üzerlerine bol bol boşaltmıştık.”* “ مِدْرَار ” kelimesi kök olarak sütün bolca akması anlamındadır. “ سَحَابٌ مِدْرَار ” ve “ مَطَرٌ مِدْرَار ” denildiği zaman ihtiyaç

zamanında yağmurun peşpeşe bolca yağdığını ifade eder.”

“Ve ırmakları evlerinin dibinden akar kılmıştık.” Nehirleri, onların ağaçlarının, evlerinin ve saraylarının dibinden akıtmıştık.

Mânâ: Biz Mekke halkına vermediğimiz şeyleri onlara verdik. Onları iri yapılı kıldık, uzun ömür verdik, bol dünya malı verdik. Bütün bunlara rağmen yine de nankörlük ve isyanda bulundular.

“Fakat günahlarından ötürü onları helâk ettik.” Her asırdaki isyankârlar işledikleri kendilerine mahsus günahlardan ötürü helâk edildiler. Onlara verilen bunca nimet ve imkân onları kötü akıbete uğramaktan kurtaramadı. Nitekim Mekke halkı ve bunlardan sonra inkârcılığı meslek edinenler de onların başına geldiği gibi azâba

çarptırılacaklardır.

“Ve onların peşinden başka bir nesil yarattık.” İnkârcılardan her bir nesli yok ettikten sonra onların yerine başka bir kavim ihdas ettik. Bu da Allah’ın kudretinin kemâlini ve gücünün genişliğini ifade eder. Geçmiş bir çok ümmetleri helâk etmiş olması, Allah’ın mülkünden bir şey eksiltmemiştir. Bilakis yok ettiği her toplumun yerine, onlarla birlikte helâk olunan beldeleri imar edecek yeni nesiller yaratmıştır.

Zalimleri mühlet verdikten sonra ortadan kaldırmak, sonra da yerlerine insaf sahibi, adaletli insanları getirmek sünnetullahdandır. O, riya ve gösteriş düşkünü olanları uzaklaştırır, onların yerine dürüst ve ihlaslı olanları getirir. Her asırda hayırlı insanlar mutlaka bulunur.

Ebü’d-Derdâ (r.a.)’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Allah’ın bazı hâs kulları vardır ki, onlara “abdal” denir. Onlar ulaştıkları mertebeye ne çok oruç tutup, namaz kılarak, ne çok huşûları ne de güzel görünüşleriyle ulaşmışlardır. Bilakis onlar, Allah’dan sâdık bir korku, iyi niyet, geniş bir hoşgörü ve bütün müslümanlara karşı merhametli olmalarıyle ulaşmışlardır. Allah, ezelî ilmiyle bütün insanlar arasından onları seçmiş ve kendisine has kılmıştır. Onlar kırk kişi olup İbrahim (a.s.) gibi “halîm” bir kalbe sahiptirler. Onlardan biri ölürse, Allah onun yerine bir başkasını ikame eder.

Bil ki, onlar hiç bir şeye sövmezler ve lanet etmezler. Kendilerinden aşağı olanlara eziyet etmezler ve hiç bir kimseye hakaret etmezler. Onlar insanlar içinde güvenilir, doğru sözlü ve en mülâyim olanlardır. Cömertlik yarışında bütün insanlar içinde en önde bulunurlar. Allah’a vâsıl eden yolda onlara ne hızlı koşan atlılar, ne de şiddetli fırtınalar erişebilir. Hayır yarışında ve Allah Teâlâ’ya ulaşmak husûsunda onların gönülleri çok yükseklerdedir. ***“İşte onlar Allah’ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki başarıya ulaşacaklar da ancak Allah’ın tarafında olanlardır.”*** (el-Mücadele, 58/22)

Bunlar Ebu’d-Derda (r.a.)’ın sözlerinden bazılarıdır.[89]

“Günahlarından ötürü onları yok ettik” ifadesinde ister maddî, manevî, bedenî ve mâlî olsun mutlak helâkin, isyanın ve nimete

nankörlük etmenin uğursuzluğundan olduğuna işaret vardır.

Şiirde ne güzel ifade edilmiştir:

Nimete şükür, sana verilen nimeti artırır Nimete küfür, verilmiş nimeti elden çıkarır

Kim dünyaya, onun süsüne ve şehvetlerine aldanarak mûcizelerden, kerâmetlerden ve ilhamlardan yüz çevirirse işte onlar aklı-fikri olmayan hayvanlar gibidir. Belki onlardan da aşağıdır. Çünkü, hayvanlar hakkı yalanlamazlar, fakat onlar yalanlarlar.

Yazık! Değerli olarak yaratılmış insanoğlu
Nasıl hayvanlar gibi, hatta daha da sapık olabilir?

"Alay ettikleri şeyin haberleri yakında" yani dünyâda ve âhirette *"kendilerine gelecektir."* Dünyâda peygamberlerin ve velîlerin sözleriyle alay ettikleri için Allah onları sağır ve gözlerini kör eder. Hakka ulaşamaz, hakîkate yol bulamazlar. Âhirette ise, onları ayrılık, uzaklık, mahrûmiyet ve cehennemde ebedî olarak kalmakla cezâlandırır.

Ben derim ki, işin başı onlara inanmak, sonra onların yoluna tâbi olmak, ondan sonra da onların vâsıl oldukları ulvî makamlara ulaşmaktır.

Ebü'l-Kasım Cüneyd (k.s.)'a "Bu ilimleri kimden aldın?"denilince evinin bir köşesindeki merdiveni işaret ederek "İşte şu merdivenin altında otuz yıl Allah'ın huzurunda diz çökerek öğrendim." demiştir.

İnsana bu yolun sırlarının açılması, tarîkatın ulvî makamlarında parıldayan nurların kalbine yansıması ancak tam bir gayret ve sağlam bir sülûkten sonra olur. Doğru yola ulaştıran ancak Allah'dır.

---

[88] . Buhârî, Ashâbu'n-Nebî, 1; Müslim, Fedâilu's-sahâbe, 212
[89] . Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, I, 24-27

MÜŞRİKLERİN BAHANELERİ

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِى قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِاَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا اِنْ هٰذَا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَا اُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ
وَلَوْ اَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِىَ الْاَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا
لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ
مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٠﴾
قُلْ سِيرُوا فِى الْاَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

7. Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler: Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir, derlerdi.

8. Muhammed'e *(görebileceğimiz)* bir melek indirilseydi ya! dediler. Eğer biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı.

9. Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan sûretine sokar onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük.

10. Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey *(azap)* kuşatıvermişti.

11. De ki: Yeryüzünde dolaşın, sonra *(peygamberleri)* yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!

Rivayet edildiğine göre bazı müşrikler: "Ya Muhammed! Bize Allah katından bir kitap getirmedikçe ve o kitapla beraber dört melek gelip o kitabın Allah katından olduğuna ve senin de Allah'ın Peygamberi olduğuna şâhidlik etmedikçe sana inanmayacağız." dediler. Bunun üzerine Allah bu âyeti indirdi.

"Eğer sana kağıt üzerine yazılı bir kitap indirmiş olsaydık da" onlar bu kitabı gözleriyle gördükten sonra *"ona elleriyle dokunsalardı"* ve bu hususta hiç şüpheleri kalmasaydı *"yine de inkâr edenler"* delillerle bağlanan kimsenin inatlaşmak âdeti olduğu gibi hak açıkça ortaya çıktıktan sonra karşı inatlarından dolayı *"bu*

apaçık bir büyüden başka bir şey değildir.” Bunun sihir olduğunda kimsenin şüphesi yoktur, *“derlerdi.”*

Burada özellikle dokunmak zikredilmiştir. Çünkü dokunmada aldatma olmaz. Bir şeye eliyle dokunduktan sonra hâlâ: “Biz yanlış görmüşüz, göz yanılması olmuş.” demeleri mümkün olmaz. Dokunma genellikle el ile olduğu halde âyette ellerin de zikredilmesi,

mecâzî mânâda kullanılmış olma ihtimâlini ortadan kaldırmak içindir. Nitekim “ وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ ” ***“Biz göğü yokladık...”*** (el-Cinn, 72/9) âyetinde mecâzî mânâda kullanılmıştır.

Şüphesiz bir kişi Allah’ın tevfikinden mahrum kalır da görmediği hakkı yalanlarsa, gördüğü ve hissettiği hakkı da inkâr eder. Gözüyle gördüğü halde, sırf hissî sebeplerle hakikatı yalanlar. Şöyle ki; inkârcılar Allah dostlarının ve salih kişilerin havada uçtuklarını görseler: “Bu, sihirdir ve bunlar da şeytanlardır.” derlerdi.

وَقَالُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌۜ وَلَوْ اَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْاَمْرُ
ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾

8.Muhammed’e *(görebileceğimiz)* bir melek indirilseydi ya! dediler. Eğer biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı.

“O’na bir melek indirilmeli değil miydi?” dediler. Müşriklerin nübüvvet konusunda söyledikleri önceki âyette zımnen, bu âyette açıkça kötülenmektedir. Yani onlar: “Hz. Muhammed’e bizim görebileceğimiz ve bize onun peygamber olduğunu söyleyen bir melek indirilmeli değil miydi?” dediler.

“Eğer biz melek indirseydik, iş bitirilmiş olurdu.” Şayet biz onların istedikleri gibi aslî görünüşünde bir melek inidirseydik, heybet ve şiddetten ötürü ona bakmaya güçleri yetmezdi. Tabiatıyle melek indirildikten sonra da iş bitirilmiş olur, yani tamâmen helâk edilirlerdi. *“Artık onlara hiç mühlet verilmezdi.”* Melek indirildikten sonra inkârcılara göz açıp kapayıncaya kadar bile süre tanınmazdı.

Âyetteki “ ثُمَّ ” sonra, artık lafzı, “işin bitirilmesi” ile “süre verilmemesi” arasındaki vakit olmadığını ifade etmektedir. Çünkü; “süre verilmemesi”, “işin bitirilmesi” nden daha şiddetli kılınmıştır. Çünkü hiç beklenmedik bir vakitte ansızın azabın gelmesi, azabın kendisinden daha şiddetli ve ağırdır.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾

9. Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan sûretine sokar onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük.

"Eğer Peygamberi" onların taleb ettikleri Hz. Muhammed'in nübüvvetine şâhitlik edecek olan bir *"melek yapsaydık." "Yine bir insan sûretine sokardık."* O meleği insan sûretine girdirirdik. Çünkü insanlardan hiç biri melekleri aslî suretinde görmeye güç yetiremezler. Nitekim Cebrâil (a.s.) da, Nebi (s.a.)'in huzuruna Dihyetü'l-Kelbî

(r.a.)'ın suretinde gelirdi. Davud (a.s.)'a gelen melekler ise, birbirine hasım olan iki adam şeklinde gelmişlerdi. Kezâ İbrahim (a.s.)'a gelen melekler de iki misafir şeklinde görünmüşlerdi. Çünkü melekleri aslî hüviyetleri ile görmeye insanların gücü yetmez. Melekleri ancak peygamberlerden bazıları, Allah'ın kendilerine verdiği kudsî bir kuvvet sayesinde aslî sûretleri üzere görebilmişlerdir.

"Ve onları yine düşdükleri kuşkuya düşürürdük." Yani, eğer biz o meleği bir insan suretinde gönderseydik, muhakkak ki onun temsilini melek olması sebebiyle karıştırırlardı. Böylece, düştükleri şüpheye yine düşerlerdi. O zaman "Sen insansın, melek değil." derlerdi.

Allah Teâlâ'nın meleği bir insan suretinde temsilinin "kuşkuya düşürme" olarak ifade edilmesi, onların şüpheye düşmelerinin sebebi olduğu içindir. Bunda peygamberin melek olmasının mümkün olmayışına da işaret vardır. Sanki şöyle buyurulmuştur: "Eğer biz öyle yapsaydık, yani peygamberi insan suretinde bir melek olarak gönderseydik, onları şüpheye düşürmüş olur, böylece şânımıza yakışmayan bir iş yapmış olurduk."

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ
مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٠﴾

10. Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey *(azap)* kuşatıvermişti.

"Senden önce de peygamberlerle alay edilmişti." Bu âyet, Rasûlullah (a.s.)'ı kavminden gördüğü kötü muameleye karşı teselli etmektedir: Allah'a yemin olsun ki, senden önceki zamanlarda gelip geçen ve şanı yüce olan birçok peygamberle de kendi toplumları alay etmişlerdi.

"Fakat onlarla alay edenleri, alay ettikleri şey çepeçevre kuşatıverdi."

" حَاقَ " fiili, burada kuşattı, indi gibi anlamlara gelir. Asıl manası şumûl ve gerekmek demektir. Genellikle şer, belâ ve insanların üzerlerine indirilen afetleri ifade etmek için kullanılır.

Burada “kuşatma” ve “helâk etme” fiillerinin peygamberlere isnad edilmesi, bir hadiseyi sebebine isnad kabîlindendir. O zaman mânâ şöyle olur: “Allah, peygamberle alay etmeleri sebebiyle onları kuşatıverdi ve hepsini helâk etti.” Nitekim Bedir gününde Allah, inkârcı Mekke halkını va’d etmekte olduğu cezaya çarptırmıştır.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

11. De ki: Yeryüzünde dolaşın, sonra *(peygamberleri)* yalanlayanların sonunun

nasıl olduğuna bakın!

“De ki:” sizden önceki ümmetlerin başlarına gelenleri görmek için *“yeryüzünde dolaşın”* seyahat edin *“de sonra yalanlayanların sonu nasıl olmuş görüp düşünün.”* Onların nasıl yok edildiklerini düşünün.

“ ثُمَّ sonra” lafzı, âyetteki “dolaşın” ve “görüp düşünün” diye vârid olan iki görevin farklı olduğunu ifade eder. Çünkü dolaşıp seyahat etmenin emredilmesi, bakıp görmeye ve düşünüp ibret almaya vesile olduğu içindir. Nitekim “Abdest al, sonra namaz kıl.” sözü de böyledir. Burada abdest almak, namaz kılmanın şartı olduğu için emredilmiştir.

“ الْعَاقِبَةُ ” işin sonu, vardığı yer demektir.

Bil ki, peygamberler ve Allah dostlarıyla alay etmek, âsî nefislerin her yer ve zamanda süregelen kötü huylarındandır.

Rivayet olunur ki, bir gün Nebi (a.s.) Hz. Bilâl, Süheyb ve Ammar (r.anhum) gibi ashabdan bazı güçsüz kimselerle Mescid-i Haram’da oturmuş sohbet ediyorlardı. Bu esnada oraya yanında Kureyş’den bazı insanlarla Ebû Cehil çıkageldi ve “Muhammed, bunların cennetin sultanları olduğunu iddiâ ediyor.” diyerek o fakir müslümanlarla alay etti. Ancak Allah ona, Bedir Günü yapacağını yaptı. Müslümanlarla alay etmenin cezasını gördü. Bu akıl sahipleri için ibretli bir hadisedir.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Ne dilini tuttun, kimseyi
incitmemek için Ne ibretle
önüne ardına baktın
Önünde ne var? Ölümü anıp can
çekişmenden başka Ardında ne var?
Dostların ölümünden başka

Hikâye olunur ki, **İbn Heylan** denilen bir kişi vardı. Sahabe-i kiram hakkında gereksiz laflar ederdi. Bir gün bir duvarı yıkarken üzerine göçtü ve öldü. Onu Medîne’deki “Cennetü’l-Bakî’” kabristanına defnettiler. Ancak ertesi gün kabrine bakıldığında, cesedin defnedildiği yerde olmadığı görüldü. Sanki kabri boşaltılmış gibi üzerine atılan toprak eşelenmişti.

Kabir taşlarını, cenâzesinde toplanan büyük kalabalığın gördüğü

gibi, olduğu halde buldular. Hatta görenler arasında Kadı Cemaleddin de vardı. Halk ise bölük bölük bu ibretamiz olayı görmeye geliyorlardı. Bu hâdise, Allah'ın göğüslere genişlik vermeye vesile kıldığı âyetlerden sayılıyordu. Allah'dan din selameti vermesini dileriz." **İmam Sehâvî**'nin *el-Mekâsıdü'l-hasene*'sinden alınmıştır.

Buradan iftira ve alayın neticesinin ne olduğu anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ fâsıkların cesedlerini mübarek mekanlarda bırakmaz, kötü ve çirkin yerlere nakleder. Nitekim hadiste şöyle vârid olmuştur: *"Ümmetimden Lût kavminin yaptığı kötülük üzere ölenleri Allah, onların bulundukları yere nakleder ve onlarla beraber haşreder."*[90]

Bu rivayet **İmam Süyûtî**'nin *ed-Düreru'l-müntesıra* adlı eserinde zikredilmiştir. Bu rivayet de cesedlerin nakledilebileceğini açıkça göstermektedir.

Haşir (yeniden dirilme) hem ruh, hem de bedenle olacaktır. Çünkü Allah Teâlâ şerli insanların cesedlerini mübarek mekânlardan alır, alçakların bulunduğu yerlere nakleder. Keza seçkin kullarının bedenlerini de şayet kötülerin bulunduğu bir yere defnedilmişse Mekke-i Mükerreme'deki "Hacûn" ve Medîne-i Münevvere'deki "Cennetü'l-Bakî'" gibi mübarek mekânlara nakleder. Çünkü Allah herkesi, ehil ve lâyık olduğu yere sevk eder.

Şimdi âhir-zamandır. Zâhir ve bâtını ile, hayâtında ve ölümünde kıbleye yönelen, pek azdır. Ne güzel söylenmiştir: "İnsanlar gitti, geriye insan müsveddleri (nesnas) kaldı." Onlar ki insanlara benzerler ama insan değillerdir. Onlar, ye'cûc ve me'cûcdürler. Ya da insan kılığındaki su yaratıklarıdır. Yahut insan görünümündeki yaratıklardır. Fakat bazı yönleriyle insanlara benzerler, bazılariyle benzemezler. Kimi onların Ademoğlu olduğunu, kimi ise olmadığını söyler.

Rivayet olunur ki, Ad kavminden bir topluluk peygamberlerine isyan ettiler de Allah onları meshetti, maymunlar haline getirdi. Onlardan her birinin bir eli ve bir ayağı vardı. Onların bir yarısında el ve ayak diğer yarısında kanat vardı. Kümes hayvanları gibi sıçrayıp uçmaya çalışıyorlardı. Hayvanlar gibi otluyorlardı."

Nerede kaldı hayırlı insanlar? Hani nerede akıl sahipleri?... Onlar da geçip gittiler.
Vallahi, onlardan çok az kimse kaldı.

Hâfız şöyle der:

Bu zulmet sarayında dost kokusuyla ne zamana
dek oturayım? Kâh dişlerim arasında parmağım,
kâh dizim üstüne düşer başım Aslanların yatağına
kurt girdiğinden beri sabır tükendi Bülbülün
yerinde kargalar öttüğü için akıl uçtu gitti.
Gel ey uğurlu kuş devlet müjdesi
getir. Umulur ki milletin o güzel
günleri geri döner

[90] . Münâvî, VI, 226

KIYAMET VE ÂHİRET

قُلْ لِمَنْ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۜ قُلْ لِلّٰهِ ۜ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ
الرَّحْمَةَ ۜ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۜ اَلَّذِينَ خَسِرُوٓا
اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِى الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۜ
وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ۜ قُلْ اِنّٓى اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ
مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ اِنّٓى اَخَافُ
اِنْ عَصَيْتُ رَبّٖى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ
فَقَدْ رَحِمَهُ ۜ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ
فَلَا كَاشِفَ لَهُٓ اِلَّا هُوَ ۜ وَاِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۜ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

12. *(Onlara)* Göklerde ve yerde olanlar kimindir? diye sor. “Allah’ındır” de. O, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldı. Sizi, varlığında şüphe olmayan kıyamet gününde elbette toplayacaktır. Kendilerini ziyana sokanlar var ya işte onlar inanmazlar.

13. Gecede ve gündüzde barınan her şey O’nundur. O her şeyi işitendir, bilendir.

14. De ki: Gökleri ve yeri yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah’tan başkasını mı dost edineceğim! De ki: Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma! *(denildi)*.

15. De ki: Ben, Rabbim’e isyan edersem gerçekten büyük bir günün *(kıyametin)*

azabından korkarım.

16. O gün kim azaptan kurtarılırsa, gerçekten Allah onu esirgemiştir. İşte apaçık kurtuluş budur.

17. Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, *(bunu da geri alacak yoktur)*. Şüphesiz O her şeye kadirdir.

18. O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O,

hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyden haberdardır.

"De ki: "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" "Allah'ındır" de." Bu soru Mekke halkını, âlemdeki canlı, cansız, akıllı, akılsız her şeyin yaratılış, mülk ve tasarruf

bakımından Allah’a ait olduğunu ikrar etmeye mecbur etmek içindir. Sanki şöyle denilmiştir: “Yukarıda söylediğimiz hakikat apaçık ortada durduğu ve hiç kimsenin de bunu inkâr etmeye gücü yetmediği halde sizin herşeyin Allah’a ait olduğunu ikrar etmekten başka bir çıkar yolunuz var mı?”

Âyette soruya başkasının cevap vermesi beklenmeden hemen cevap verilmesi, böyle bir soruya verilecek cevap belli olduğundan cevabı beklemeye gerek olmadığını îmâ etmek içindir. Hemen îtiraf edilip cevap verilmelidir.

“O, rahmet etmeyi kendi üstüne yazmıştır.” Bu, Allah’ın, kullarına son derece merhametli olduğunu, onları cezalandırmada acele etmeyeceğini ve tevbelerini kabul edeceğini ifade eder. Ayrıca rahmeti, lütuf ve ihsanı gereği kendi nefsine vacip ve gerekli kıldı.” anlamını ifade eder. Çünkü gerçek mânâda O, bir şey yapmak zorunda olmaktan münezzehtir.

Âyette Allah’ın zâtından “nefs” diye bahsedilmesi, Allah hakkında bu tabiri kullanmanın caiz olmadığını iddiâ edenin aleyhine bir delildir.

“Sizi elbette varlığında şüphe olmayan kıyamet gününde toplayacaktır.” Allah’a yemîn olsun ki sizi kabirlerinizde tekrar diriltecek ve bir araya toplayacaktır. Ya da kıyamet günü hepinizi bir toplanma yerine (mahşere) sevk edecektir. Her ne kadar O size rahmeti gereği mühlet vermiş ve dünyada cezalandırmamışsa da orada O’na şirk koştuğunuzun ve diğer günahlarınızın karşılığını göreceksiniz. Kıyâmet gününde veya sizi toplamasında şüphe yoktur.

“Ama kendilerini ziyana sokanlar inanmazlar.” Çünkü onlar, sermâyeleri olan Allah’ın kendilerine verdiği tertemiz aslî fıtratı ve akl-ı selîmi kaybetmişlerdir. Duygu ve vehimlerine uymaları, taklide dalmaları ve düşünmemeleri onları küfürde ısrar etmeye, îmandan imtina etmeye ve mü’minlere has olan rahmet dairesinden çıkmaya götürmüştür.

Kadı Iyaz der ki: Âyet-i kerîmede bildirilen rahmet; dünya ve ahiretteki bütün nimetleri kapsar. Şu halde kullarını marifetullaha erdirmesi, çeşitli delillerle tevhid bilgisini öğretmesi, kitaplar indirmesi ve küfürde ısrar edenlere de mühlet vermesi O’nun rahmeti cümlesindendir.

Kâşifî *Tefsîr’*inde şöyle demiştir:

“Kastedilen, ‘rahmet-i mutlak’ denilen rahmet-i zâtiyyedir. Bu, her

şeye ulaşmış olan rahmettir. Neticesi istemeden ve dilemeden gerçekleşen ihsandır.”

İmam-ı Ekmel *Şerhü’l-Hadis*’de şöyle demiştir: **Ebû Hüreyre** (r.a.)’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: *“Allah rahmeti yüz parçaya ayırdı. Bunlardan doksan dokuzunu kendi katında tuttu. Bir cüzünü yeryüzüne indirdi. İşte bu bir cüz rahmet sebebiyle canlılar birbirine acıyıp şefkat gösterirler. Hatta, yavrusunu emziren hayvanın yavrusuna dokunur diye ayağını kaldırması bile bu merhamet sebebiyledir.”*[91]

Hakikaten bu rivayet müslümanlar için büyük bir müjde ve ümidin olduğuna delildir. Çünkü bu dünyada bir rahmetten görünen ve görünmeyen bunca nimetler meydana gelmiştir. Âhirette olacak yüz rahmetin nasıl olduğunu var sen düşün.

Ömer b. Hattab (r.a.)’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a.)’in huzuruna bir gurup esir geldi. Onların içinden bir kadın, telaş içinde yavrusunu arıyordu. Onu esirler arasında bulunca hemen alıp bağrına bastı. Yavrusunu kana kana emzirdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) bize:

– *“Ne dersiniz, bu kadın çocuğunu ateşe atar mı?”* buyurdu. Biz; “Hayır, atmaz.” dedik.

Bunun üzerine Nebi (s.a.):

– *“Allah’ın kullarına merhameti, bu kadının çocuğuna olan merhametinden daha fazladır. ”* buyurdu.[92]

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Yokluk âleminde iken neyi
hak ettik de Bu cana ulaştık,
bu bilgiyi edindik Biz yoktuk,
isteklerimiz de yoktu
Lütfun, söylenmemiş sırlarımızı
işitiyordu Ateş Hakk’ın kahrından
bir zerredir
Aşağılık kimseleri korkutmak için bir
kamçıdır Fakat bunca sert ve üstün
kahrına rağmen
Gör ki, lütfunun serinliği, ateşten
daha ileridir Ey babam! Allah’ın
rahmetini şöyle bil:
O rahmet nehre sığmaz, yalnız eseri görülür

Şeyh-i Ekber (k.s.) *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*’de der ki: “Biz rahmet âyeti olan besmelenin bin manayı ihtiva ettiğini bulduk. Ondaki her mana bir sene geçtikten sonra ortaya çıkar. Besmelede bulunan bu manalar mutlaka zuhur edecektir. Onun için bu ümmet mutlaka bin seneyi tamamlayacaktır.”

Münâcât:

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنَا اِذَا عَرِقَ الْجَبِينُ وَكَثُرَ الْاَنِينُ وَبَكَى عَلَيْنَا الْحَبِيبُ وَيَئِسَ مِنَّا الطَّبِيبُ

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنَا اِذَا وَارَانَا التُّرَابُ وَوَدَّعَنَا الْاَحْبَابُ وَفَارَقْنَا النَّعِيمُ وَانْقَطَعَ النَّسِيمُ

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنَا اِذَا نُسِيَ اِسْمُنَا وَبَلِيَ جِسْمُنَا وَانْدَرَسَ قَبْرُنَا وَانْطَوَى ذِكْرُنَا

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنَا [illegible] وَحُشِرَ الْمَوَازِينُ

“Allahım alnımız terlemeye başladığı, iniltimiz arttığı, dostlarımız bize ağladığı ve doktorlar bizden ümidini kestiği vakit sen bize merhamet eyle!

Allahım, toprak bizi örttüğü, dostlarımız bize veda ettiği, nimetler bizden uzaklaştığı ve ruh bu tenden ayrıldığı vakit sen bize merhamet eyle!

Allahım, ismimiz unutulduğunda cismimiz toprağa karıştığında, kabrimiz kaybolduğunda ve adımız anılmaz olduğunda sen bize merhamet eyle!

Allahım, bütün sırların ortaya döküldüğü, içtekilerin açıklandığı ve hesap defterlerinin dağıtıldığı ve terazilerin kurulduğu gün sen bize merhamet eyle!

Ey Hayy, Kayyûm, Rahmân ve Rahîm olan Allahım! Ancak senin sonsuz merhametine sığınırız.”

Bu, Hz. Şeyh **Muhyiddîn İbnü’l-Arabî’nin** münâcâtıdır. Hayatıma yemin olsun ki; değerli bir münâcât, güzel bir duadır.

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِى الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۗ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾

13. Gecede ve gündüzde barınan her şey O’nundur. O her şeyi işitendir, bilendir.

Rivayet edilir ki, Mekkeli müşrikler Rasûlullah (s.a.)’in huzuruna gelip şöyle dediler: “Ey Muhammed, biz biliyoruz ki, seni böyle bir davaya kalkışmaya sevkeden şey fakirlik ve ihtiyaçtır. Kabilelerden senin için yardım toplayalım. İçimizde en zengin adam sen ol. Yeter ki bu davadan vazgeç.” İşte inkârcıların bu sözleri üzerine Allah Teâlâ bu âyeti indirdi.

Âyetin mânâsı şöyledir: “Gecede ve gündüzde barınan, üzerine güneşin doğup battığı her şeyin yegâne sahibi Allah’dır. Eğer O dilerse, peygamberine mal mülk verir ve insanların en zengini kılar.”

Gece ve gündüzden birer mekan gibi bahsedilerek zamanla kayıtlı varlıkların onlarda barındığı ifade edilip onlara nisbet edilmiştir.

“O, herşeyi işitendir, bilendir.” İşitmeye konu olan her şeyi fazlasıyla işitir ve bilmeye konu olan her şeyi ziyâdesiyle bilir. Öyle ki, yapılan işlerden ve söylenilen sözlerden hiç biri O’ndan gizli kalmaz.

Haberde şöyle vârid olmuştur: “Allah Teâlâ, karanlık ve aydınlık iki cevher yaratmıştır. Nurlu olan herşeyi, aydınlıktan çıkartmış, gündüzü de aydınlığın nuru ile var etmiştir. Aydınlığın geri kalanı ile de ateşi -yani cehennemi- yaratmıştır. Karanlık olan her şeyi de karanlık cevherden çıkartmış, geceyi de ondan yaratmıştır. Karanlığın geri kalanı ile de cenneti yaratmıştır. Şu halde gece cennetten, gündüz ateştendir.” Bu sebeple geceleri ünsiyet daha fazladır. Gece, sevenlerin dostu, sevilenlerin gözünün nurudur. Nitekim âyette gece, gündüzden önce zikredilmiştir. Çünkü gece Yaratan’a, gündüz ise yaratılana hizmet içindir.

Peygamberlerin mîrâca yükselmeleri geceleyin olmuştur. “Bin aydan hayırlı” olan

kadir, gecedir. Gündüzlerde bunun bir benzeri yoktur.

Allah dostlarından bazıları gece olduğunda: “İşte, Allah’ın yarattıklarının en muazzamı geldi.” derlerdi.

Fakir de derim ki: Gecenin esrarı, onda münâcâtın tadı, halvet ve yalnızlığın lezzeti kendisine perdelenen kimseye gündüz daha sevgilidir. Nitekim zâhir uleması (ulemâ-i rüsûm) böyledir. Görmez misin ki **Nahivci Sa’leb** şöyle demiştir: “Dostlarımla daha çok beraber olmak için, gecelerin de gündüz olmasını arzu ederdim.” Bu söz, onun kalabalığa ve onlarla beraber olmaya ne kadar düşkün olduğunu gösteren bir hırsın ifadesidir.

Ne var ki hiçbir ilim ehli müctehidlerden üstün olamaz. Görmez misin ki **İmam-ı A’zam** hem ders verir, hem de geceleri ihyâ ederdi.

Allah’ın Hâfız’a verdiği saâdet hazinesi
Geceleri duanın, seherleri evrâdın bereketindendir

Yukarıda anlatılanlardan, gecenin gündüzden daha faziletli olduğu anlaşılmaktadır.

Bil ki, her şeyi yaratan Allah’tır. Gece ile gündüz için ayrı ayrı görevli melekler var etmiştir. Güneş doğarken ve batarken gündüzün aydınlığı için görevli bir melek, gecenin karanlığı için görevli bir melek vardır.

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ
وَلَا يُطْعَمُ ۗ قُلْ اِنّ۪ٓي اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٤﴾

14. De ki: Gökleri ve yeri yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah’tan başkasını mı dost edineceğim! De ki: Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma! *(denildi)*.

Ey Muhammed, Mekkeli kâfirlere *“de ki:”* Bu âyet, onların Hz. Peygamber (s.a.)’i şirke ve atalarının dînine çağırdıkları vakit inmiştir.

“Gökleri ve yeri yoktan var eden” Onları ilk olarak var (icad) eden, benzeri yokken yaratan, hâl böyleyken *“yediren, fakat yedirilmeyen”*

Yani O, yaratılanların rızkını verir. Ancak kendisi rızka muhtaç değildir.

Yemeğin husûsî olarak zikredilmesi, yaratılanların ona şiddetle ihtiyaç duydukları içindir.

"Allah'tan başka dost mu edineyim?" Yani, başka bir mabud edinerek ya da Allah'a ortak koşmak sûretiyle başka dost mu edineyim? Oysa Allah beni, ezelde kendi zatına dost edinmiş, bana "habîbim" demiştir."

Nitekim Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: *"Eğer Allah'dan başka bir dost*

edinecek olsam, Ebû Bekr'i dost edinirdim. Lakin Allah bu arkadaşınızı dost edinmiştir."[93] Yani, Allah'tan başka dost edinmem demektir. Yasak olan dost edinmenin kendisi değil, Allah'tan başkasını dost edinmektir.

"Ben" ihlâsla özünü Allah'a teslim ederek *"İslâm olanların ilki olmakla emrolundum, de."* Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) İslâm olma ve Allah'a teslim olma hususunda ümmetinin önderidir.

"Ve sakın ortak koşanlardan olma!" Yani bana denildi ki: "Sakın, dinî emirlerden herhangi birinde Allah'a ortak koşanlardan olma!" Bunun mânâsı şöyledir: "Bana İslâm olmam emredildi, ortak koşmam yasaklandı."

İslâm'ın hakikatı, varlık zindanından kurtulmaktır. Rasûlullah (s.a.)'den başka bundan tamâmen kurtulan yoktur. Bu yüzden kıyâmette bütün peygamberler "Nefsî, nefsî..." derken o (s.a.), "Ümmetî, ümmetî " diye yalvaracaktır.

قُلْ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٥﴾

15. De ki: Ben, Rabbim'e isyan edersem gerçekten büyük bir günün *(kıyametin)* azabından korkarım.

"De ki: Eğer" emirlerine itâat etmeyerek ve yasakladıklarından sakınmayarak *"Rabb'ime isyan edersem, büyük bir günün"* kıyamet gününün azabından *"korkarım."* Bu ifade, kâfirlerin bitip tükenmek bilmeyen hırslarının önünü kesmek, onların isyankâr olduklarını ve bu isyanları sebebiyle büyük azabı hak ettiklerini îmâ yoluyla bildirmek içindir.

مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُۜ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُب۪ينُ ﴿١٦﴾

16. O gün kim azaptan kurtarılırsa, gerçekten Allah onu esirgemiştir. İşte apaçık kurtuluş budur.

"O gün" O büyük günde *"kim azabdan kurtarılırsa"* kimden azab çevrilirse, üzerinden azab savulursa *"gerçekten Allah ona*

acımıştır." merhamet etmiştir. Yani onu büyük bir belâdan kurtarmış ve nimetlendirmiş demektir. *"İşte"* azabın ondan giderilmesi, *"apaçık bir kurtuluştur."*

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ
فَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

17. Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, *(bunu da geri alacak yoktur)*. Şüphesiz O her şeye kadirdir.

"Allah sana bir zarar dokundursa", hastalık, fakirlik ve benzeri bir şeye maruz bırakacak olursa *"onu yine kendisinden başka giderecek yoktur."* O'nun dışında hiçbir kuvvet, o zararı ortadan kaldırmaya muktedir değildir. Bu ifade, aklı başında olan kimsenin Allah'dan başkasını dost edinmemesi gerektiğine işaret eden başka bir delildir.

"Ve eğer sana bir hayır dokundursa" sağlık, nimet ve benzeri şey verecek olursa bil ki, *"şüphesiz O herşeye kadirdir."* Sana verdiklerini korumaya ve sürdürmeye O'nun gücü yeter. Allah'ın verdiklerini iptal etmeye ve senin elinden almaya başkalarının gücü yetmez. Nitekim bir âyet-i kerîmede ***"O'nun keremini geri çevirecek yoktur."*** (Yunus, 10/107) buyurulmuştur.

İbn Abbas (r.anhüma)'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber (a.s.)'a İran Kisra'sı bir katır hediye etmişti. Rasûlullah (a.s.) katıra eğeri vurdu, kendisi bindi, beni de terkisine aldı. Bir müddet gittikten sonra bana döndü ve: *"Yavrum"* dedi. Ben de: *"Buyur, yâ Rasûlallâh!"* dedim. Şöyle buyurdu:

"Allah'ın emirlerini ve nehiylerini gözet ki, Allah da seni gözetsin. Allah'ı gözet ki onu önünde bulasın. Bolluk içindeyken Allah'ı tanı ki, O da seni darlıkta tanısın. Dileğin varsa Allah'tan dile, yardım isteyeceksen Allah'tan iste. Olacak şeyler Allah tarafından takdir edilmiş, bitmiştir.

Bütün yaratıklar, Allah'ın senin için takdir etmediği bir faydayı vermeye çalışsalar buna güçleri yetmez. Yine Allah'ın senin için yazmadığı bir zararı vermeye çalışsalar buna güçleri yetmez.

Yakînle beraber sabırla amel etmeye gücün yeterse bunu yap. Buna gücün yetmezse sabret. Çünkü hoşlanmadığın bir şeye sabretmekde pek çok hayır vardır. Bil ki zafer sabırla beraberdir. Sıkıntı da rahatla beraberdir. Sıkıntının sonunda rahat vardır. Güçlükle beraber kolaylık vardır."[94]

Eğer sen, "İnsan arkadaşının bazı sıkıntılarını giderebilir." dersen, ben derim ki, hakikatte zorlukları kaldıran, engellerin önünü açan Allah'dır. Ancak bunu, bazen bir takım sebeplere dayandırır, bazan da sebepsiz olarak yapar.

Hâfız şöyle der:

İster sıkıntı gelsin, ister rahat sana, ey hakîm! Başkasından bilme bunu, ne gelirse Hak'tan gelir

Hakikatte istiâne, (yardım istemek) ancak Allah'dandır. Peygamberlerden ve Allah dostlarından yardım istemek, belki Allah'a ihtiyaçlarımızı arzetmede şefaatçi olmaları içindir. Muvahhid mü'min, varlıkta Allah'dan başka bir müessir olduğuna inanmaz.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

18.O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyden haberdardır.

"O, kullarının üstünde tam hakimdir." O öyle üstün bir kudrettir ki, hiç bir güç O'nun ululuğuna erişemez. O'nu aciz bırakamaz. *"O, hüküm ve hikmet sâhibidir."* O'nun yaptığı ve emrettiği her şey yerli yerincedir. *"Herşeyden haberdardır."* O, kullarının her halinden haberdar olur ve gizli işlerini de bilir.

Allah Teâlâ'nın kahrı (tam hâkimiyeti) ve şânının yüceliği, maddî yükseklik olarak tasvir edilmiş ve temsîlî istiâre yoluyla 'üstünde' olarak ifade edilmiştir. Şu halde *"O, kullarının üstünde tam hâkimdir."* ifadesi Allah'ın kudretinin kemaline, *"O, her şeyi yerli yerince yapan, herşeyden haberdardır."* buyruğu ise Allah'ın ilminin kemâline işaret eder.

Molla Fenârî, tefsirinde şöyle demiştir: Âyetteki *"kullarının üstündedir"* ifadesi, Allah'ın kudreti bakımındandır, mekan bakımından değil. Çünkü O'nun şânı yücedir ve ister mevcut olsun, ister olmasın mümkinatta (varlığı ve yokluğu câiz olan varlıklar üzerinde) tam hâkim ve tasarruf sâhibidir. Çünkü O, varlık ile yokluğu birbirinin zıddı ile kahreder, hâkim olur. Yokluğu icad ve yaratma ile, mevcûdâtı ise yok etme ve bozma ile kahreder, üstün gelir.

et-Te'vilâtü'n-necmiyye'de şöyle denilmiştir: Allah'ın kahrı (kullarına olan üstünlüğü), bütün kullarına şâmildir. Kâfirlerin kahrı, kalplerinin ölmesi ve nefislerinin diri olması iledir. Çünkü, yaratılışın başlangıcında ruhlar üzerine saçılan nur, kendilerine isabet etmediği için onlar tabîatın karanlıklarında yollarını kaybetmişler ve şeriatın nuruna ulaşamamışlardır.

Mü'minlerin nefislerinin kahrı, şerîat nurları iledir. Allah onları tabîatın karanlıklarından çıkaracak tâate muvaffak kılmıştır. Allah, kendisini sevenlerin kalplerini de iştiyak acılarıyle kahretmiş, onlara müşâhedesini lutfederek onunla ünsiyet ettirmiştir. Sıddîkların ruhlarının kahrı ise celâl sıfatının tecellisi ile olmuştur.

Hulâsa Allah'dan başka her şey O'nun izzeti altında makhûr ve mağlûbdur.

Samediyyeti, yani her şeyden müstağni oluşu karşısında hor ve

zelildir.

Şu halde kula gereken, Mevlâ'sını hakkıyle tanımak ve O'na kulluk etmektir. O Allah ki herşeyi yaratmış, bütün mahlûkatı yoktan var etmiştir ve onlara tam olarak hâkim olmuş ve tasarrufu altına almıştır.

Abdülvahid b. Zeyd (k.s.)'un şöyle dediği rivayet olunur: Bir gemide seyahat ediyordum. Rüzgar bizi bir adaya attı. Baktım ki orada bir adam puta tapınıyor. Ona: "Ey adam, kime ibadet ediyorsun?" dedik. Puta işaret etti. Ona: "Senin taptığın bu şey

insan eliyle yapılmıştır. Biz de bunun gibileri yapan çok. Bu, tapınılacak bir ilâh değil.” dedik. O:

– “Peki siz neye tapıyorsunuz?” diye sordu. Biz de:

– “Biz semada arşı olan, yeryüzünde gücü bulunan, hükmü diriler ve ölüler hakkında geçerli olana ibadet ediyoruz.” dedik.

– “Bunları size kim öğretti?” dedi.

– “O (ilâhımız) bize kerîm bir elçi gönderdi. Bunları ve daha nice güzellikleri bize o elçi öğretti.” dedik.

– “O elçi aranızda ne yaptı?” diye sordu.

– “Risalet vazifesini tamamladıktan sonra ölüm meleği onun ruhunu kabzetti. Allah onu kendi katına aldı.” dedik.

– “O, size bir alâmet bıraktı mı?” diye sordu.

– “Evet, o bize melik (Allah) in kitabını bıraktı.” diye cevap verdik.

– “Melik’in kitabını getirin de göreyim. Çünkü meliklerin kitabı güzel olur.” dedi. Bunun üzerine ona mushafı getirdik. Adam şöyle dedi:

– “Ben onu okumayı bilmiyorum ki.”

Biz ona Kur’an’dan bir sûre okuduk. Sûreyi tamamlayınca adam:

– “İşte bu kitabın sahibine isyan edilmez.” dedi ve hemen müslüman oldu.

İyi bir müslüman olarak yaşadı. Birkaç gün sonra en güzel hal üzere iken de vefat etti. Sabahda ve akşamda Melik ve Müteâl (yüce) Allah’a hamdolsun. Mabûd ve maksûd O’dur. Bütün varlıkların işi O’na döner.

---

[91] . Buhârî, Edeb, 19; Müslim, Tevbe, 17-21

[92] . Müslim, Tevbe, 22

[93] . *Buhârî*, Salât, 80; *Fedâilu’s-sahâbe*, 3, 5; *İbn Mâce*, Mukaddime 11; *Müsned*, III, 18; IV, 4

[94] . Tirmizî, Kıyâmet, 59; Müsned, I, 293, 303

PEYGAMBERLİĞİN DELİLLERİ

قُلْ اَیُّ شَیْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةًۜ قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ وَاُوحِىَ
اِلَىَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْ بَلَغَۜ اَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ اَنَّ
مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخْرٰى قُلْ لَٓا اَشْهَدُۚ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَاِنَّنِى بَرِٓیءٌ
مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَٓاءَهُمْۘ اَلَّذِينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

19. De ki: Hangi şey şahadetçe en büyüktür? De ki: *(Hak peygamber olduğuma dair)* benimle sizin aranızda Allah şâhittir. Bu Kur'an bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber başka tanrılar olduğuna şâhitlik mi ediyorsunuz? De ki: "Ben buna şâhitlik etmem." "O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım" de.

20. Kendilerine kitap verdiklerimiz onu *(Resûlullah'ı)* kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini ziyan edenler var ya, işte onlar inanmazlar.

❀

Rivayet edilir ki, Kureyşliler Rasûlullah (s.a.)'e şöyle dediler: Ey Muhammed, biz yahudi ve hıristiyanlara senin peygamberliğini sorduk. Onlar kitaplarında senden bahsedilmediğini, senin özelliklerinin bulunmadığını söylediler. Bize senin Allah'ın Rasûlü olduğuna şâhidlik edecek birini göster. Çünkü onlar seni inkar ettiler."

Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti indirdi ve Habibi'ne şâhidlik bakımından hangi şey daha büyük olduğunu sormasını emretti.

"De ki: "Benimle sizin aranızda Allah şâhittir." Benim doğruluğuma o şâhitlik yapmaktadır. Şâhidliğin en büyüğü, O'nun şâhitlik etmesidir. Yaratılmışların şâhidliğine göre O'nunki en yücedir. Çünkü yaratılmışların şâhidliği ve bilgisi eşyanın hakikatını tam anlamıyla kuşatmaktan uzaktır. Cenab-ı Hakk'ın ilmi ise bütün varlıkların hakikatını ihata eder.

Allah Teâlâ, Hz. Peygamber (a.s.)'a müşriklere cevap vermekle kendisinin görevlendirildiğini, onların başka bir cevap vermeye

muktedir olmadıklarını bildirmek üzere bizzat onun cevap vermesini emretmiştir.

Risalet davamda doğru olduğuma şâhit olmak üzere *“bu Kur’an bana”* Allah tarafından *“vahyolundu ki, onunla sizi”* yani Kur’an indiği vakit hayatta olan insanları ve kıyamete kadar *“ulaştığı herkesi uyarayım.”* Kur’an’da bildirilen cezalarla sizi uyarıyorum.

Muhammed bin Ka’b el-Kurtubî der ki: “Kur’an kendisine ulaşan herkes, sanki Muhammed (a.s.)’ı görmüş ve dinlemiş gibidir.”

“Siz, gerçekten Allah ile beraber başka tanrılar olduğuna şâhitlik ediyor

musunuz?” Bu hitap, müşriklere Allah’a ortak koştuklarını ikrar ettirmeye yöneliktir. Onların bunu inkar etmeye imkanları yoktur. Çünkü onlar Allah’a ortak koşmakla meşhur olmuşlardır. Âyet-i kerîmedeki soru inkâr ve azarlama içindir.

Onlara: Sizin iddia ettiğiniz şekilde Allah ile beraber başka tanrılar olduğuna *“ben şâhidlik etmem!” de.”* Şayet siz buna şâhidlik ederseniz bilin ki o tamâmen bâtıldır, geçersizdir.

“O, ancak tek bir tanrıdır.” Yani, ben Allah’dan başka ilah olmadığına, ulûhiyetin yalnız ona ait bulunduğuna şâhidlik ederim, demektir. *“Ben sizin”* Allah’a *“ortak koştuğunuz şeylerden”* putlardan *uzağım.” de.”* Emrin tekrarlanması, tekid içindir.

اَلَّذٖينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَاۤءَهُمْۘ
اَلَّذٖينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

20. Kendilerine kitap verdiklerimiz onu *(Resûlullah’ı)* kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini ziyan edenler var ya, işte onlar inanmazlar.

Bu âyet-i kerîme bir önceki âyetin nüzul sebebi olarak geçen müşriklerin: “Ey Muhammed, biz senin peygamberliğin hususunda yahudi ve hıristiyanlara sorduk...” şeklindeki sözlerine cevap niteliğindedir.

“Kendilerine kitap verdiklerimiz” ifadesi ile kastedilenler, yahudi ve hıristiyanlardır.

“Kitap” ile kastedilen ise Tevrat ve İncil’dir.

“Onu” yani Muhammed (a.s.)’ı kendi kitaplarında zikredilen nitelikleri ve yaratılıştan sahip olduğu huyları ile *“oğullarını*”n bu özelliklerini *“tanıdıkları gibi tanırlar.”*

Rivayet edilir ki, Rasûl-i Ekrem (s.a.) Medîne-i Münevvere’yi şereflendirdikleri zaman Hz. Ömer (r.a.), Abdullah b. Selam’a bu âyeti kastederek şöyle dedi: “Allah Teâlâ Peygamberi’ne (a.s.) bu âyeti inzal etti. Bu tanıma, nasıl oluyor?”

Abdullah b. Selam şöyle cevap verdi:

“Ey Ömer, içinizde onu görür görmez kendi oğlumu tanıdığım gibi tanıdım. Hatta ben Muhammed’i oğlumdan daha iyi tanıdım. Çünkü

ben kadınların ne yaptıklarını bilmem. Ben şâhidlik ederim ki o, Allah katından gönderilmiş hak peygamberdir.”

Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.): “Ey İbn Selam, Allah seni muvaffak etsin” dedi.

“Ama kendilerini ziyana sokanlar,” O müşriklerle yahûdî ve hıristiyanlar, temiz fıtratlarını bozarak ve îmanı gerektiren apaçık delillerden yüz çevirerek kendilerini aldatmışlardır. Kalpleri mühürlü olduğu için *“inanmazlar.”* Çünkü aslî fıtratı bozmaları ve akl-ı selîmi kaybetmeleri îman etmemelerine sebep olmuştur.

Begavî der ki: “Allah Teâlâ, her insan için cennette ve cehennemde bir yer yaratmıştır. Kıyamet gününde Allah Teâlâ, cennette cehennemlikler için ayrılan yerleri, mü’minlere verir. Cennet ehli için cehennemde ayrılan yerleri ise cehennemliklere verir. İşte hüsran ve ziyan budur.”

ZÂLİM KİMDİR?

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهِ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ اَشْرَكُوا
اَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ
اِلَّا اَنْ قَالُوا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا
عَلٰى اَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

21. Yalan sözlerle Allah’a iftira edenden veya O’nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir! Şüphe yok ki, zalimler kurtuluşa ermezler!

22. Unutma o günü ki, onları hep birden toplayacağız; sonra da, Allah’a ortak koşanlara: nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız? diyeceğiz.

23. Sonra onların mazeretleri, “Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!” demekten başka bir şey olmadı.

24. Gör ki, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve *(tanrı diye)* uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!

“Allah’a yalan uyduran” dan daha zalim kim olabilir? Zîra, yahudi ve hıristiyanlar kitablarından, Nebi (a.s.)’ın vasıflarını çıkarmışlar ve onu hiç lâyık olmadığı çirkin sıfatlarla anmışlardır. Bu ise Allah’a iftira etmektir. Yine onlar meleklere: “Bunlar Allah’ın kızlarıdır” demişler ve Allah’a ortak koştukları putların “Allah katında kendilerine şefaatçı olacaklarını” iddia etmişlerdir. Bunlara benzer daha pek çok yakışıksız sözler söylemişlerdir. Yani, Allah’a yalan uydurandan daha zâlim kimse yoktur.

“Ya da O’nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir?” Onlar Kur’an’ı ve mûcizeleri yalanlamışlar, Kur’an hakkında “Bu sihirdir.” demişlerdir. Tevrat’ı tahrif etmişler ve ahir-zaman nebisi Muhammed (a.s.)’ın kitablarında yazılı olan sıfatlarını değiştirmişlerdir. İşte bunlar da Allah’ın âyetlerini yalanlamak demektir.

Âyetteki “ya da” mânâsına gelen “ أَوْ ” bağlacı, Allah’a yalan iftira etmekle âyetlerini yalanlamanın her birinin zulümde son derece ileri gitmek olduğunu bildirmek içindir. Nasıl böyle olmasın ki, onlar hem Allah’a iftirada bulunmuşlar, hem de ayetlerini yalanlamışlardır. Allah’ın belirttiklerini değiştirmişler, belirtmediğini kitaplarına kaydetmişlerdir.

Şunu kesin olarak bilin ki: *“Zalimler asla kurtuluş yüzü görmezler.”* Onlar, korktuklarından kurtulamazlar ve istediklerini de tam olarak elde edemezler. İşte zalimlerin hali böyle olunca, zulümde daha da ileri gidenlerin ve zulmün doruğunda

olanların durumlarını sen düşün!

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ اَشْرَكُوا اَيْنَ
شُرَكَٓاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾

22. Unutma o günü ki, onları hep birden toplayacağız; sonra da, Allah'a ortak koşanlara: nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız? diyeceğiz.

اَلْحَشْرُ; insanları belirli bir yere toplamaktır. " اَلزَّعْمُ " genellikle boş ve yalan söz demektir.

Âyetin mânâsı şöyledir: *"Kıyamet gününde hepsini"* bütün insanları bir araya *"toplarız sonra ortak koşanlara"* özellikle müşriklere onları azarlamak ve kınamak üzere insanların huzurunda *"hani boş yere dâvâsını güttüğünüz"* Allah'ın ortağı ve şefaatçileri olduğunu iddia ettiğiniz *"ortaklarınız"* Allah'a şirk koştuğunuz ilahlarınız *"nerede?" deriz."* İşte o zaman sözle ifade edilemeyecek haller ve korkular meydana gelir.

" ثُمَّ " kelimesi, kıyâmet günü iki makam arasındaki aralığa işaret etmektedir. Çünkü kıyâmet gününde duraklar vardır. Kıyâmet gününün uzunluğuna göre o duraklar arasında aralıklar vardır.

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

23. Sonra onların mazeretleri, "Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!" demekten başka bir şey olmadı.

"*Sonra içinde bulundukları zor durumdan dolayı onların "Rabbimiz Allah'a and olsun ki biz ortak koşanlar değildik." demekten başka çareleri kalmaz."* Âyette geçen " فِتْنَتُهُمْ "den maksat ya küfürlerinin âkıbetidir. Yani, ömürleri boyunca sürdürdükleri ve iftihar ettikleri küfürlerinin neticesi ancak: *"Rabbimiz Allah'a and olsun ki biz ortak koşanlar değildik"* diyerek onu inkar ve ondan uzaklaşma olmuştur. Ya da *"Biz ortak koşanlardan değildik."* demelerinin "fitne" olarak ifade edilmesi, sözlerinin yalan olması sebebiyledir. Sözlerinin fayda vermeyeceğini bildikleri halde böyle söylemelerinin sebebi, hayret

ve dehşete kapılmış olmalarından dolayıdır. Nitekim cehennemde ebedi kalacaklarını kesin olarak bildikleri halde: ***“Rabbimiz! Bizi buradan çıkar.”*** (el-Mü’minûn, 23/107) diyecekleri gibi.

أَنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

24. Gör ki, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve *(tanrı diye)* uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!

Ey Muhammed (a.s.), *"bak, kendi kendilerini nasıl yalanladılar."* Dünyada kendilerinden sâdır olan şirki nasıl inkâr ettiler. Onların bu yalanlamaları gerçekten ibretâmiz bir iştir, şaşılacak bir şeydir.

"Ve uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti." Söyledikleri nasıl boş çıktı, iddialarının gerçek dışı olduğu nasıl da anlaşıldı. Çünkü onlar, putların "Allah katındaki şefaatçileri olduğu" iftirasında bulunuyorlardı. Kıyamet gününde bunun tamamen asılsız olduğu ortaya çıkacaktır.

Yirminci âyetten buraya kadar tefsîri yapılan âyetlerde dikkat çekilmesi gereken bazı hususlar vardır:

1. "Dileyen", "murad eden" anlamında olmak kaydıyle Allah'a "şey" demek caizdir. Ancak bunu " مَشِيئٌ وُجُودُهُ " = "varlığı dilenen" manasında kullanmak doğru değildir. Çünkü O dileyen ve irade edendir.
2. Tevhidin akabinde Allah'ın şirkten de uzak olduğunu ikrar etmek gerekir.

Molla Ahî Çelebi *Sadru'ş-şerîa* hâşiyesinde şöyle der: "Bir yahudi veya hıristiyanın müslüman olması için kelime-i şehâdeti söyledikten sonra hıristiyanlık ve yahudilikten berî olduğunu da açıklaması şarttır. Bunlardan uzak olduğunu açıklamadığı sürece defalarca kelime-i şehâdeti söylese de hakikatte müslüman olamaz. Ancak bu şart, müslümanlar arasında olanlar içindir. Daru'l-harbde bir müslümanın telkini ile kelime-i şehâdeti söyleyen veya: "Ben İslâm dînine, ya da Muhammed'in dinine girdim." diyen kimsenin bu sözleri, tevbe ettiğinin delili sayılır.

*ed-Dürrü'l-Muhtasar'*da "îmanın sıfatı" bölümünde şöyle denilmiştir: Bir kişinin sahih îman sahibi olması ve tam mü'min sayılması için "Ben Allah'ın emrettiklerine uymayı, yasaklarından da sakınmayı kabul ettim." demesi yeterlidir. Ancak diliyle söylediklerine, kalben de inanması şarttır.

İmam-ı Azam'a göre; mukallidin îmanı sahihdir. Ancak tefekkürü

(nazar) ve delillerini araştırmayı (istidlâl) terkettiği için günahkar sayılır.

Faslü'l-hitab'da şöyle denilmiştir: "Müslüman diyarında yetişen ve Allah'ın yaratıklarını gördükçe O'nu tesbîh eden kişi, mukallid olmaktan çıkmıştır.

3. *"Oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar."* âyeti ile işaret olunan mana şudur: Onlar kendilerinin, oğullarının kaynağı ve oğullarının varlığının başlangıcı olduklarına kesin olarak inanmışlardır. Keza mârifet ehli de Allah Teâlâ'nın kendilerinin yaratılışlarının kaynağı ve varoluşlarının başlangıcı olduğunu kesin olarak bilir ve inanırlar.

Hâfız, şöyle der:

Hakîkatler mektebinde, aşk
terbiyecisinin önünde Ey oğul! Aman
çalış, bir gün sen de pîr olursun
Uyku ve yemeğin seni kendi mertebenden
uzaklaştırır Uykunu ve yemeği terk edersen
mertebene erişirsin.

Şu halde kadîm olan kaynağa (mebde') ulaşmak, hâdis olma vasfının köprüsünden geçtikten sonradır.

4. Kişiye faydalı olan, tevhid, sıdk ve ihlas üzere şirksiz ve yalansız bir îman sahibi olmaktır.

Rivayet edilir ki, müşrikler kıyamet gününde Allah'ın tevhid ehline olan mağfiretini ve engin müsamahasını gördükten sonra kendi aralarında şöyle diyeceklerdir: "Haydi gelin, müşrik olduğumuzu gizleyelim. Umulur ki tevhid ehli ile birlikte biz de kurtuluruz." İşte bu ümitle onlar : *"Rabbimiz Allah'a and olsun ki, biz ortak koşanlardan değildik"* derler. Ancak onların ağızları mühürlenir ve âzâları kâfir olduklarını ikrar eder, kendileri aleyhinde şâhitlik eder. Böylece asla kurtuluşa eremezler.

Keza tevhid ehlinden riyâkâr olanlar da kendilerinin yakîn ehli olduklarını ve amellerinde ihlâsa riayet ettiklerini iddiâ ederler. Halbuki âzâlarından sadır olan fiiller, bunun aksine işaret etmektedir.

Allah cehennemi, mutlak olarak şirk ehlini temizlemek için yaratmıştır. Ancak küfür ehli ebediyyen orada kalacaktır. Meseleyi anla!

Bil ki, Allah birdir ve kainattaki her şey O'nun birliğine şâhitlik etmektedir. Marifet ve müşâhede ehli O'nu bu birlik üzere tanır ve müşâhede eder. Eserlerinin çok olması, birliğine ters değildir. Tıpkı çekirdekle ağaç gibi.

Ey âşık olan Hafız! Vahdetten söz
ettiğinde Tevhit kalemini bu ve şu
yaprağının üzerine çek

MÜŞRİKLERİN DUYACAKLARI PİŞMANLIK VE HASRET

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ
وَفٖٓي اٰذَانِهِمْ وَقْراً وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتّٰٓى اِذَا
جَٓاؤُكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذٖينَ كَفَرُوٓا اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ
﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُ وَاِنْ يُهْلِكُونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا
يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا
نُكَذِّبَ بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٢٧﴾ بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا
يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ
﴿٢٨﴾ وَقَالُٓوا اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثٖينَ ﴿٢٩﴾
وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلٰى رَبِّهِمْ قَالَ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلٰى
وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذٖينَ
كَذَّبُوا بِلِقَٓاءِ اللّٰهِ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا
عَلٰى مَا فَرَّطْنَا فٖيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ اَوْزَارَهُمْ عَلٰى ظُهُورِهِمْ
اَلَا سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ
الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذٖينَ يَتَّقُونَ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

25. Onlardan seni *(okuduğun Kur'an'ı)* dinleyenler de vardır. Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler, kulaklarına da ağırlık verdik. Onlar her türlü mûcizeyi görseler bile yine de ona inanmazlar. Hatta o kâfirler sana geldiklerinde: "Bu Kur'an eskilerin masallarından başka bir şey değildir" diyerek seninle tartışırlar.

26. Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Oysa onlar farkında olmadan ancak kendilerini helak ederler.

27. Onların ateşin karşısında durdurulup "ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak!" dediklerini bir

görsen!...

28. Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler *(günahlar)* kendilerine göründü. Eğer *(dünyaya)* geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zîrâ onlar gerçekten yalancıdırlar.

29. Onlar, hayat ancak bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir; biz, bir daha da diriltilecek değiliz, demişlerdi.

30. Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen! Allah: Bu *(yeniden dirilme olayı)*, hak değil miymiş? diyecek. Onlar da "Rabbimize andolsun ki evet!" diyecekler. Allah da, Öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın! diyecek.

31. Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet onlara Kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki: "Dünyada iyi amelleri terketmemizden dolayı vah bize!" Dikkat edin, yüklendikleri şey ne kötüdür!

32. Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttakî olanlar için ahiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?

Kur'an okuduğun zaman *"içlerinden seni dinleyenler de vardır."*

Rivayet edilir ki, Ebû Süfyan, Velid, Nadr, Utbe, Şeybe, Ebu Cehil ve benzeri Mekkeli müşrikler gizlice bir araya gelerek Rasûlullah (s.a.)'in tilavet ettiği Kur'an'ı dinliyorlardı. Eskilerle ilgili bazı bilgilere sahip olan Nadr'a dediler ki; "Ey Ebâ Katîle, bu Muhammed ne diyor?" Nadr şöyle cevap verdi: "Kâbe'yi kendine beyti edinene and olsun ki, onun ne dediğini bilmiyorum. Ancak dudaklarını kıpırdatıyor ve benim size eski dönemlere ait anlattığım şeyler gibi öncekilerin masallarını okuyor." Bunun üzerine Ebû Süfyan şöyle dedi: "Bence onun söylediklerinin bazısı doğrudur." Fakat Ebû Cehil: "Hayır, asla..." dedi. İşte bu âyet bunun üzerine inmiştir.

"Fakat, biz onu anlamalarına engel olmak için, kalplerinin üstüne örtüler koyduk. Onların kalplerinin üstüne insanların bildiklerinin dışında dinledikleri Kur'an'ı anlamamaları için mahiyeti bilinmez perdeler koyduk.

" أَكِنَّة ", " كِنَان " kelimesinin çoğuludur. Bir nesneyi örten şeye denir.

"Kulaklarının içine de" hakkı işitmelerini engelleyen bir sağırlık *"ağırlık koyduk."* Bu ifadeler, onların Hz. Peygamber (s.a.)'in durumunu hakkıyle bilmekten ve kalplerinin Kur'an'ı anlamaktan ne kadar uzak olduğunu ifade eden bir temsildir. Bu da delildir ki Allah Teâlâ dilediği gibi kalplerde tasarruf eder. Bazılarının kalplerini

hidâyete açar, genişletir. Bazılarını ise perdeler. Artık böyle kalpler, Allah'ın kelamını anlamazlar ve îman etmezler. Ehl-i sünnetin görüşü böyledir.

Yine âyet-i kerimeden anlaşılmaktadır ki Allah'ın kelamını, Hz. Peygamber (a.s.)'in hadisini, ya da hakikat ehlinin sözlerini inkar ederek aleyhde delil bulmak ve çürütmek için dinleyenlerin cezası Allah'ın onların kalplerine ve kulaklarına perdeler koymasıdır. Böylece bu sözlerin nûru onlara tesir etmez, onların tadını bulamazlar ve hakikatlerini anlayamazlar.

Molla Câmî şöyle der:

Sana Kur’an’dan bir harften başkası nasip olmazsa, şaşmamalı Çünkü kör olan göz sadece sıcaklığını görür güneşin

“Onlar her türlü mu’cizeyi görseler de” Kur’ânî delilleri kulaklarıyla işiterek şâhit olsalar da *“yine onlara inanmazlar.”* Aşırı inat ve körü körüne taklidleri sebebiyle onlara *“sihirdir, iftiradır, geçmişlerin masalıdır”* derler.

“Hatta sana geldiklerinde, seninle tartışırlar.” “Onların Kur’an’ı anlamalarını önlemek için Allah’ın koyduğu mâni o dereceye varmıştır ki, senin yanına geldiklerinde kalkıp seninle mücadele ederler.

“O kâfirler:” Kur’an âyetlerini dinledikleri vakit sadece inanmamakla yetinmezler, bilakis ona iftira ederek *“Bu, eskilerin masallarından”* boş sözlerinden ve yalanlarından *“başka bir şey değildir” derler.”*

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Allah’ın kitabı kendilerine
gelince de Bu çeşit kınadılar o
kâfirler “Esâtîrdir, eski
masallardan ibaret
Derin bahisler, yüce hakîkatler de
yok” dediler. Ey oğul! Sen Kur’an’ın
yalnız zâhirine bakma
Şeytan da Adem’i topraktan ibaret gördü, hakîkatine eremedi.

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُۚ وَاِنْ يُهْلِكُونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ
وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

26. Onlar, hem insanları Peygamber’e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Oysa onlar farkında olmadan ancak kendilerini helak ederler.

“Onlar” kâfirler *“hem insanları ondan”* Kur’an’dan ve ona îmandan *“menederler, hem de kendileri ondan uzak dururlar.”* Yani, Kur’an’dan son derece uzak olduklarını göstermek ve insanları ondan menetmelerini pekiştirmek için kendilerini ondan

uzaklaştırırlar. Meneden kimsenin menettiği şeyden kaçınması, menetmeyi tamamlayıcı unsurlardandır. Belki de âyet-i kerîmede "uzak olma"nın, "men etmek"ten sonra zikredilmesinin sırrı budur.

"Böylece yalnız kendilerini mahvediyorlar," Yani onlar, insanları Kur'an'dan ve îmandan alıkoymakla ve kendileri de bunlardan uzak durmakla, sadece kendi nefislerini helâk ediyorlar. Çünkü bu tavırlarının zararı kendilerinedir. *"Ama farkında değiller."* Onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar. Yaptıklarının yalnızca kendilerini helâk ettiğinin farkında değiller. Oysa, inkârcıların bu yaptıkları Kur'an'a, Rasûlullah'a ve mü'minlere

bir zarar vermez.

وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ
رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾

27. Onların ateşin karşısında durdurulup “ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak!” dediklerini bir görsen!...

Hitap, Rasûlullah (s.a.)’e ve onların içine düştükleri tahassürü duyan gören herkesedir.

“Onların ateşin başında durdurulmuş iken” ona baktıkları andaki tahassürlerini bir görsen, onların acınacak hallerini anlatmada kelimelerin yetersiz kaldığını farkederdin.

İşte o vakit derler ki: *“Ah ne olurdu keşke biz”* dünyaya *“geri çevrilseydik de, Rabb’imizin âyetlerini yalanlamasaydık.”* Kur’an’ı inkâr etmeseydik, biz de onlara *“inananlardan olsaydık.”* âyetlerin gereğince amel etseydik de bu korkunç manzarayı görmeseydik.

Mânâ şöyledir: Eğer dünyâya geri gönderilirsek yalanlamayız ve mü’minlerden oluruz.

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا
عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾

28. Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler *(günahlar)* kendilerine göründü. Eğer *(dünyaya)* geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zîrâ onlar gerçekten yalancıdırlar.

“*Hayır, daha önce gizlemekte oldukları, onlara göründü.* İş, onların dediği gibi değildir. Eğer onlar tekrar dünyaya döndürülselerdi yine de îman etmezlerdi. Çünkü onların kıyamet gününde vâkî olan bu temennîleri inanmaya rağbet ettiklerinden değildir. Dünyada iken yalanladıkları cehennem mahşer yerinde kendilerine gösterilince onların bu isteği sâdır olmuştur.

Âyetteki “gizlemekte oldukları şey” cehennemi yalanlayıp inkâr etmeleridir. Çünkü bir şeyi yalanlamak onu örtmek ve gizlemektir.

Eğer onlar faraza dünyaya *“geri gönderilselerdi, yine men olundukları şeyi yapmaya dönerlerdi.”* Gözleriyle gördüklerini tamamen unutup tekrar Allah’a ortak koşmaya yeltenirlerdi. Çünkü onlar gâibde olanı bir tarafa bırakıp gözlerini görünen şeylere dikerler. Nitekim İblis de Allah’ın pek çok ayetlerini görmüş, sonra inanmamakta inad

etmiştir. Allah'ın hükmünü geri çevirecek ve O'nun ezelde verdiği hükmü değiştirecek kimse yoktur.

"Çünkü onlar yalancıdırlar." Onlar öyle bir topluluktur ki işleri ve güçleri hep yalandır.

Bu âyete istinâden isyan eden ve fesad çıkaranların öldürülmesine fetvâ verilir.

Çünkü kendilerine yasaklanan şeye geri dönmelerinden emin olunamaz.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Karşılaştığı sıkıntı sonucu duymuştur bu
pişmanlığı Yoksa hazine gibi aydın olan
aklın sonucu değil Sıkıntı geçti mi, o
pişmanlık yok olur
O tevbe ve pişmanlık toprak değerinde
bile değildir O adam tevbe eder, ama
akıl pîri şöyle der:
"Tekrar döndürülseler dünyaya, yapılmayacakları yine yaparlar"

وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

29. Onlar, hayat ancak bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir; biz, bir daha da diriltilecek değiliz, demişlerdi.

"*Dediler ki: "Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur."* Yaşamakta olduğumuz bu hayattan ayrıldıktan sonra *"biz diriltilecek"* yeniden diriltme ve haşr gibi bize vadedilen halleri görecek *"değiliz."*

وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا
بَلَى وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

30. Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen! Allah: Bu *(yeniden dirilme olayı)*, hak değil miymiş? diyecek. Onlar da "Rabbimize andolsun ki evet!" diyecekler. Allah da, Öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azabı

tadın! diyecek.

Tıpkı suç işleyen kölenin cezalandırılmak üzere efendisinin huzurunda durdurulması gibi *"onlar Rab'lerinin huzurunda durdurulmuş iken"* hesaba çekilmek üzere tutulmuş iken onların halini *"bir görsen"* çok büyük bir şey görmüş olursun.

Cenab-ı Hak meleklerin lisanıyle onları azarlayarak: *"Bu"* öldükten sonra dirilme ve hesaba çekilme *"gerçek değil miymiş?"* diyecek. Onlar da: "*Evet, Rabb'imiz hakkı için gerçektir." diyecekler. Allah da: "Öyleyse inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın!"*

Yani, dünyada iken onu inkar etmeniz sebebiyle şimdi artık gözlerinizle gördüğünüz azabı tadın.

Âyette “zevk” yani tatma ifadesi özellikle zikredilmiştir. Çünkü inkârcılar cehennemde azabın her nev’ini görecekler, amellerine göre çeşit çeşit cezaya uğratılacaklardır. Bir merhale sonra gördükleri azabı, öncekinden daha şiddetli bulacaklardır.

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِۜ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً
قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلٰى مَا فَرَّطْنَا فِيهَاۙ وَهُمْ يَحْمِلُونَ اَوْزَارَهُمْ
عَلٰى ظُهُورِهِمْۜ اَلَا سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾

31. Allah’ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet onlara Kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki: “Dünyada iyi amelleri terketmemizden dolayı vah bize!” Dikkat edin, yüklendikleri şey ne kötüdür!

“Allah’ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar” öldükten sonra tekrar dirilmeyi inkâr edenler aldandılar, *“gerçekten ziyana uğradılar. Nihayet kendilerine ansızın kıyamet vakti gelip çatınca”*ya kadar yalanlamaya devam ettiler.

“ بَغْتَةً ”in manası, herhangi bir şeyin insan hissetmeden ansızın meydana gelmesidir. Öyleki süratlice meydana gelen şeyi insan hissedecek olsa ona “ بغتة ” = aniden oldu” denilmez. İşte bu sebepledir ki, insanların başına aniden kopacak olan kıyametin vaktini, Allah’dan başka hiç kimse bilemez, hissedemez. Bunun için kıyamete “ansızın gelecek bir an” anlamında “saat” denilmiştir. Kıyamete, saat denilmesinin bir sebebi de belli bir noktaya doğru süratle ilerlemesinden dolayıdır. Her iki saat arasındaki mesafede alıp verilen nefeslerdir.

Özet olarak âyetin manası: *“Onlar, kıyametin kopması kendilerine ansızın gelinceye kadar yalanlamaya devam ettiler.”* demektir.

Eğer: “Onlar ölünceye kadar yalanladılar, kıyamet kopuncaya kadar değil.” denilirse, buna cevaben deriz ki: Ölüm vakti, dünyâ vakitlerinin sonu ve âhiret vakitlerinin başıdır. Bu vakte kadar yalanlayan, kıyametin kopması kendisine ansızın gelinceye kadar yalanlamış demek olur. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.): *“Kişi*

öldüğünde onun kıyameti kopmuş demektir."[95] buyurmuşlardır.

"Günahlarını sırtlarına yüklenmiş olarak; hayatta iyi işler yapmaktan geri kalıp günah işlememizden ötürü vah bize!" derler.

" ٱلْحَسْرَةُ "; şiddetli pişmanlık ve elem demektir. Ona nida etmek, mecâzîdir. Çünkü hasret, çağrılacak bir şey değildir. Buradaki mânâsı, inkârcıların düştükleri çok acıklı durumu mübalağa ile vurgulamaktır. Sanki onlar pişmanlığa seslenerek şöyle derler:

“Ey pişmanlık, senin de bir vaktin varsa işte şu an gelme vaktin!” Çünkü biz kıyametin vakti hususunda ihmalkar olduk. Ona îman edip sâlih ameller işleyerek o vakte hazırlanmak ve o vaktin hakkına riâyet etmekte kusurlu davrandık.

Tefrit, yapmaya gücü yettiği halde bir vazifeyi yerine getirmede kusurlu davranmaktır. Âyetteki “günahlar” anlamındaki “ اَلْأَوْزَارْ ” kelimesi وِزْر’in çoğuludur. Aslında ağır yük demektir. Vezir kelimesi de buradan gelmektedir. Çünkü vezir, halkı ile ilgili işlerde melikin kendisine verdiği görevleri üstlenir. Sultanın halkına karşı olan bazı sorumluluklarını üzerine alır. Günaha da sahibine yüklediği ağır sorumluluktan ötürü *“vizr”* denilir.

“ اَلْحَمْلُ ” yani yüklenme, taşıma kelimesi, gözle görülebilen kesif cisimler hakkında kullanılır. Ârızî mânâlar için bu ifade kullanılmaz. Ancak temsil (misal getirme) ve teşbih yoluyla kullanılabilir.

Âyette “sırtlarında” ifadesinin zikredilmesi ***“Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizin yapıp kazandıkları yüzündendir.”*** (Şûrâ 42/30) âyetinde zikredilen “elleriniz” ifadesi gibidir. Çünkü kazanç genellikle el ile elde edildiği gibi yük de sırtta taşınır.

Mânâ şöyledir: “Onlar işledikleri günahların yükünü sırtlarında taşıdıkları halde dünyada işlemedikleri salih amellere pişmanlık duyarlar.”

“Bakın, ne kötü şeyler yüklenip taşıyorlar!” Yüklendikleri şeyler ne kötü, ne çirkin ağırlıklardır.

Süddî ve diğerleri şöyle demişlerdir: Mü’min kabrinden çıktığında onu gayet güzel yüzlü, düzgün yapılı ve mis kokulu bir şey karşılar ve ona: “Beni tanıdın mı?” diye sorar. Mü’min: “Hayır tanımadım.” diye cevap verince o: “Ben senin salih amellerinim, haydi bin sırtıma, seni taşıyayım. Çünkü, dünyada iken sen de beni taşımıştın.” der. Nitekim bir âyet-i kerîmede ***“Takvâ sahiplerini, binek üzerinde ikram ile Rahman’a götürdüğümüz gün.”*** (Meryem 19/85) buyurulmuştur.

Kâfiri ise kabrinden çıktığı anda çirkin görünüşlü ve kötü kokulu bir şey karşılar ve ona: “beni tanıdın mı?” diye sorar. O: “Hayır tanımadım.” diye cevap verince şöyle der: “Ben senin kötü

amellerinim, dünyada iken bana çok binmiştin, bugün de ben sana bineceğim.” İşte *“günahlarını sırtlarına yüklenmiş olarak”* ifadesinin mânâsı budur. Orada “yüklenmek”, hakiki manadadır. Çünkü her ne kadar kendileri ârızî şeyler olsa da amellerin ahirette zâhir olacak sûretleri, şekilleri vardır.

Bil ki, günah yükleri çeşit çeşittir. Ancak varlık iddiasının günahı, hepsinin üstündedir. Çünkü diğer günahlara sebep olan odur. O, sülûke mânî olan bir ağırlıktır. Hak yolunun yolcusuna (sâlik) gereken, bütün günahlara tevbe etmek, Hak yolunda tamamen fânî olmaktır.

Kendini düşünmek, görüşünü söylemek
rintlikte yoktur Bu yolda kendini beğenmek,
görüşünü söylemek küfürdür

Bazıları şöyle demişlerdir: “Nefisle nefisten kurtulmak mümkün değildir. Nefisten kurtulmak, ancak Allah Teâlâ ile mümkün olur.

Ebû Abdullah Muhammed b. Ali et-Tirmizî el-Hakîm (k.s.) şöyle demiştir: “Zikrullah, kalbi nemlendirir ve yumuşatır. Kalb, zikirden uzak kaldığı vakit onu nefsin harareti ve şehvetlerin ateşi kaplar. Böylece kalb kasvetlenir, katılaşır ve kurur. Kalbe tâbi olan âzâlar, ibâdât ü tâattan uzaklaşır. Bu süre uzadıkça kalp kuru ağaç gibi kırılır. Böyle bir ağaç ise ancak kesilmeye yarar ve ateşe yakacak olur. Bu derekeye düşmekten Allah’a sığınırız.

Zikir, tevhid ve onların ehline tâbi olmak asılların aslıdır, her işin başıdır.

Ali b. Muvaffak’ın şöyle dediği hikaye olunur: “Senelerden birinde hacca gitmek üzere bir binekle yola çıkmıştım. Yolda yaya olarak giden bazı insanlara rastladım. Onlarla yarenlik etmek hoşuma gitti. Bineğimden indim ve onlardan birini ona bindirdim. Kendim de onlarla birlikte yürüdüm. Çöle ulaştık ve yoldan çıktık. Sonra yorulduk ve istirahat etmek üzere uyuduk.

Rüyamda bazı cariyeler gördüm. Ellerinde altından leğenler ve gümüşten ibrikler vardı. Bunlarla yürüyenlerin ayaklarını yıkıyorlardı. Ayakları yıkanmayan sadece ben kalmıştım.

Onlardan biri arkadaşlarına: “Bu onlardan değil mi?” dedi. Arkadaşları: “Onun bineği var.” dediler. Sonra içlerinden biri şöyle dedi: “Hayır, bu da onlardan. Çünkü onlarla birlikte yürümeyi seviyor.” Bunun üzerine benim ayaklarımı da yıkadılar. O yıkama ile bütün yorgunluğum bir anda gitti. Dinç ve dinlenmiş olarak uyandım. Bu inançla yürüdüğüm müddetçe, yıkamanın tesiriyle oluşan ferahlığı daima hissettim.”

Bir düşünün, Nebi (a.s.) ile beraber yürüyen bahtiyar insanların makamı ne kadar yücedir!

Eğer Mekkeli kâfirler ve müşrik Araplar, Rasûlullah (s.a.)’a kulak verselerdi, ona indirilen zikre (Kur’an’a) tâbi olsalardı, muhakkak kurtulurlardı. Üzerlerindeki günah yüklerini bütünüyle üzerlerinden atarlardı ve Firdevs cennetine yürürlerdi. Ancak Allah, dilediğine hidayet verir.

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌۜ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذ۪ينَ
يَتَّقُونَۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

32. Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttakî olanlar için ahiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hâla akıl erdiremiyor musunuz?

“Dünya hayatı” dünyâ hayatı ile ilgili işler insanları oyalayan, geçici menfaatı ile

onları, dâimî lezzete götüren îman ve amelden alıkoyan *“sadece bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir.”*

Oyun “ اَللَّعِبُ ”, kişiyi yararlı olan şeylerden alıkoyup uzaklaştıran şeydir.

Eğlence “ اَللَّهْوُ ” ise kişinin ciddi işlerden uzaklaştırılıp eğlenceye yönlendirilmesidir.

Küfür ve ısyandan korunup sakınan *“müttakîler için elbette âhiret yurdu daha iyidir.”* Çünkü ahiret nimetleri zarardan uzak olup sırf faydadan ibarettir. Hiç bir zaman sahibine elem vermezler ve devamlıdırlar.

Siz ahiretle dünyadan hangisinin daha hayırlı olduğunu *“düşünmüyor musunuz?”*

Dünyaya bu ismin verilmesi, ya ahiretten önce olduğu için yakınlığından *(dünüvv)*, ya da “alçak” *(denâet)* olmasındandır.

Ahirete bu ismin verilmesi ise dünyadan sonra yaratıldığı içindir.

Allah Teâlâ ahireti, gözlerden uzak (gâib) kılmıştır. Şayet o insanların görüp bildiği bir yerde olsaydı, o takdirde kimse inkar edemezdi. Mükellefiyyetler ve meşakkatler kalkardı. Onun için yeryüzündeki şeyler imtihan için ziynet kılınmıştır. Hakîkatte dünya seni Rabb’inden alıkoyan her şeydir.

İşin hakîkatine erenler şöyle demişlerdir: Yeryüzü, semalar ve bu ikisi içindeki kevn ve fesad alemi, dünyanın tarifi içerisine girer.

Arş ve kürsî ile bunlarla ilgili salih ameller, temiz ruhlar ve cennet ise ahirete dahildir.

Kudsî hadisde şöyle buyurulmuştur: *“Allah dünyayı yarattığı vakit ona şöyle hitab etti: Ey dünya, bana hizmet edene sen de hizmet et. Sana hizmet edeni ise yor, peşinden koştur.”*[96]

İşte bu sebeple bazı Allah dostları için dünya; kocakarı kılığında gelir, evini süpürür.

Bazı Allah dostları için de günde bir ekmek getirir.

Eğer sen: “Allah dünyayı mü’minler için yarattığı halde, niye ona rağbet etmemeyi emrediyor?” dersen, biz buna cevaben deriz ki: Düğünlerde damadın başına şeker saçıldığı zaman himmetinin yüceliğinden dolayı onu almaz. Şayet alsa ayıp olur.

Hadisde şöyle buyurulmuştur: “Firdevs cennetindeki ziyafet için nefislerinizi acıktırınız!” Akıllı misafir, sonradan gelebilecek tatlıyı hesab ederek tıka basa karnını doyurmaz.

Hikaye edilir ki, Bağdad kadılarından biri maiyyeti ile birlikte külhanların bulunduğu sokaktan geçiyordu. Bu esnada onları gören üstü başı yağ-pas içinde, hırpânî kılıklı, sanki cehennem zebanilerini andıran yahudi bir külhan önlerine geçti. Kadıyı taşıyan katırın gemine yapışarak şöyle dedi:

"Ey kadı, sizin Peygamberinizin söylediği; *"Dünya mü'minin zindanı, kâfirin cennetidir"*[97] sözünün anlamı nedir? Görmüyor musun sen bir mü'min, bir Muhammedî olduğun halde dünya senin için cennettir. Benim için ise bir hapishane

mesâbesindedir. Bense bir yahudiyim, bir kâfirim. Oysa Peygamberiniz bunun aksi olacağını haber veriyor!”

Dünyaca zengin olan kadı, bu soruya şu cevabı verdi: “Şu anda benim içinde bulunduğum geçici nimetler ve bu ihtişamlı hayat, bana cennette vaad edilen ebedî mükâfâtın yanında, bir hapis hayatı gibidir. Senin şu anda içinde bulunduğun durum ise cehennemde uğratılacağın azaba göre cennet mesâbesindedir.”

Denildi ki: “Dünya ile ahiretin misâli, iki hanımlı bir adam gibidir. Birini memnun etse, diğeri darılır.”

Bir abid sekerât hâlinde şöyle demiştir: “Üzüntüm ahiret için, onun sıkıntıları için, hatalar ve günahlar için değil. Üzüntüm ancak uyuduğum geceye, oruçla değerlendirmediğim güne ve Allah Teâlâ’yı zikirden gafil olduğum zamanadır.”

Ne Hızır’ın ömrü kalır, ne İskender’in mülkü
Ey derviş! Değersiz dünya yüzünden kavga etme

Unutma, dünya baki değildir. Ahiret ise daha hayırlı ve ebedîdir.

Cafer b. Süleyman’ın şöyle dediği rivayet edilir: Bir keresinde Malik b. Dinar ile Basra’ya gitmiştik. Oraya vardığımızda yolumuz henüz inşa edilmekte olan bir sarayın önüne düştü. Baktık ki onu yakışıklı bir genç yaptırıyor. Oradakilere şunu şöyle yapın, burasını güzel edin diye emirler verip duruyor.

Gencin yanına vardık ve selam verdik. O da selamımıza mukabelede bulundu. Sonra Malik o gence: “Bu saray için ne kadar harcamayı göze aldın?” diye sordu. Genç: “Yüz bin dirhem.” dedi. Malik: “Bu parayı bana vermez misin? Onu yerinde kullanayım ve Allah katında bu saraydan daha hayırlısını sana garanti edeyim. Üstelik içerisinde hizmetçileri de olsun. Kubbe ve çadırları cevherlerle süslü kırmızı yakuttan olsun. Toprağı zâferândan, harcı da miskten olsun. İnsan eli değmemiş, insan tarafından yapılmamış, Allah “ol” deyince hemen oluvermiş olsun.”

Malik’in bu sözleri delikanlıya çok tesir etti. Söylediği parayı hazırladı. Malik de kalem kağıt isteyip şunları yazdı:

“Rahman ve Rahîm olan Allah’ın adıyle. Malik b. Dinar’ın falan oğlu falana taahhüdüdür. Ben senin sarayının yerine Allah’ın sana

belirttiğim evsafta bir saray vereceğini taahhüd ediyorum. Daha fazlasını vermek de Allah'ın lutfu olacaktır. Bu para ile senin için cennette senin sarayından daha geniş bir saray satın aldım. Bu saray koyu gölgelikler altında olup Cenab-ı Hakk'a yakındır."

Sonra kağıdı katlayıp gence verdi. Ondan saray yapımında harcamak üzere ayırdığı parayı alarak yoksullara dağıttı.

Aradan kırk gün geçmeden genç vefat etti. Gencin vasiyeti, Mâlik'in yazdığı senedin,

kefeni ile vücudu arasına konulmasıydı. Öyle yaptılar. Malik, gencin vefat ettiği gece mihraba konulmuş bir kağıt buldu. Alıp açtı. Bir de ne görsün içerisine mürekkepsiz olarak şöyle yazılmış: “Bu Azîz ve Hakîm olan Allah’tan Malik’e bir berattır. Gence taahhüd ettiğin köşkü yetmiş kat fazlasıyla verdik.”

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Kim ki sonu daha iyi görürse, en mutlu odur
Daha ciddiyetle işe sarılır, ekin eker de daha
fazla ürün alır Bilir ki bu ekim dünyası,
Mahşere hazırlık ve âhirette ektiğini toplamak için yaratılmıştır

Yani devenin yünü gibi olan dünyayı devenin kendisi gibi olan ahirete tercih edersen, ukbadan mahrum olursun. Nitekim yünü tercih eden de devenin kendisinden mahrum kalır. Halbuki devenin yününe değil de kendisine sahip olmayı yeğleyen böyle değildir. Çünkü onun yanında, devenin yününün fazla bir kıymeti yoktur.

Mevlânâ, *Mesnevî*’nin başka bir yerinde şöyle der:

Âhiret deve katarı gibidir, dünya malı da devenin
yünü ve tüyü Katara sahip oldun mu, yünü ve
tüyü onunla beraber gelir Yünü alırsan deve
senin olmaz ki
Deve senin olursa, yünün ne kıymeti kalır?

Çocukların oynadığı, âsîlerin eğlendiği gibi nefsin arzularına uyarak geçirilen dünya hayatı, ruhun yükselmesini perdeler. İnsanın şehevî duyguları terkederek, Hak’tan başkasından yüzçevirip Allah’a yönelmek suretiyle beşeriyyetten ruhâniyyete seyr etmesi, Allah’ın dışındaki herşeyden sakınanlar için daha hayırlıdır. Allah Teâlâ’nın sizi sadece bunun için yarattığını hâlâ akletmiyor musunuz? Nitekim Allah Teâlâ ***“Seni kendim için seçtim.”*** (Tâhâ, 20/41) buyurmuştur.

Ya Rabbî, ömrümüzü boşa geçirmekten bizi koru. İşin hakîkatini bize göster. Şüphesiz ki sen çok ihsanda bulunan (Vehhâb) ve doğru yolu gösteren (Hâdî)sin.

[95] . Aclûnî, II, 368
[96] . Deylemî, hadis no: 8064
[97] . Müslim, Zühd, 1

HZ. PEYGAMBER’İN TESELLİ VE İKAZ EDİLMESİ

قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذٖى يَقُولُونَ فَاِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلٰكِنَّ
الظَّالِمٖينَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ
فَصَبَرُوا عَلٰى مَا كُذِّبُوا وَاُو۫ذُوا حَتّٰٓى اَتٰيهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ
لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ وَلَقَدْ جَٓاءَكَ مِنْ نَبَأِ۬ى الْمُرْسَلٖينَ ﴿٣٤﴾ وَاِنْ كَانَ
كَبُرَ عَلَيْكَ اِعْرَاضُهُمْ فَاِنِ اسْتَطَعْتَ اَنْ تَبْتَغِىَ نَفَقًا فِى الْاَرْضِ
اَوْ سُلَّمًا فِى السَّمَٓاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِاٰيَةٍ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى
الْهُدٰى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلٖينَ ﴿٣٥﴾ اِنَّمَا يَسْتَجٖيبُ الَّذٖينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتٰى يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ ثُمَّ اِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

33. Onların söylediklerinin hakikaten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyor, fakat o zalimler açıkça Allah’ın âyetlerini inkâr ediyorlar.

34. Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah’ın kelimelerini *(kanunlarını)* değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Muhakkak ki peygamberlerin haberlerinden bazısı sana da geldi.

35. Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mûcize getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi, o halde sakın cahillerden olma!

36. Ancak *(samimiyetle)* dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O’na döndürülecekler.

Ey Muhammed! *“Onların”* Mekkeli kâfirlerin *“söylediklerinin seni üzmekte olduğunu biliyoruz.”* Onların Kur’an âyetleri hakkında ***“Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir.”*** (el-En’âm,

6/25) demelerinin ve buna benzer yakışıksız şeyler söylemelerinin seni üzdüğünü biliyoruz.

"Aslında onlar seni yalanlamıyorlar." Onların sözlerine aldırış etme, onların durumunu Allah'a havale et. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini yalanlamakla gerçekte seni yalanlamıyorlar.

"Fakat o zâlimler bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar." bilakis onlar Allah'ın âyetlerini yalanlıyorlar ve inkâr ediyorlar. Senin hakkında yaptıkları da neticede bana râci olmaktadır. Çünkü sen, Allah'ın dışındakilerden fânî ve Allah'la

bâkîsin. Şüphesiz ben, onlardan intikamımı alırım. Benim intikamım ise çok şiddetlidir.

Âyetteki *"zulüm"*den maksat, onların gerçeği inkâr etmeleridir. Bu ise doğruyu bilerek inkâr etmektir.

وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلٰى مَا كُذِّبُوا وَاُو۫ذُوا
حَتّٰٓى اَتٰيهُمْ نَصْرُنَاۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِۚ وَلَقَدْ جَٓاءَكَ مِنْ
نَبَاِ۬ى الْمُرْسَل۪ينَ ﴿٣٤﴾

34. Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini *(kanunlarını)* değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Muhakkak ki peygamberlerin haberlerinden bazısı sana da geldi.

"Andolsun senden öncede nice peygamberler yalanlanmıştı." Bu ifade, Hz. Peygamber (s.a.)'i tesellî etmek içindir. Çünkü bir musibet ve felaket umûmî olunca onu kabullenmek nefse kolay gelir.

Yani, Allah'a yemin olsun ki senden önce çok sayıda değerli ve büyük peygamberler de yalanlanmıştı. Ya da senin zamanından önceki zamanlarda nice peygamberler yalanlanmıştı.

"Onlar yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti." Yani, sabırlarının sonu Allah Teâlâ'nın onlara yardımı oldu. Şu halde sen de kavminden gelen ezâ ve cefâya sabret.

Sabredenlere va'dedilen yardımdan maksat, ya delilleri ızhar etmek yoluyla olur ya da peygamberlerin düşmanlarını yenmeleri veya düşmanlarının helak edilmesi suretiyle olur.

Hâfız şöyle der:

Ey güzel ve tatlı yiyecekler görmüş ve
yemiş kimse Kalk, onun fazlasını helâda
seyret
Pisliğe de ki: Nerde senin
güzelliğin? Nerde tabaklardaki

hoş görüntün, kokun?
Nice parmaklar vardır, üstadlar onları
kıskanır Ancak sonunda iş işlerken
titrer durur
Can gibi güzel ve baygın
gözler Sonunda görmez olur,
sular damlatır
Aslanların safında giden aslan gibi
yiğit er Sonunda bir fareye mağlup
düşer
Akıl çalan siyah ve miskler saçan kıvrımlı saçlar

Sonunda boz eşeğin çirkin kuyruğuna
döner Önce açıla saçıla oluşunu
güzelce bir gör Sonunda da
bozuluşunu, rüsvay oluşunu seyret

Başka bir beytinde de şöyle der:

Ey gönül! Sabırlı ol, üzülme; çünkü
sonunda Bu akşamın sabaha döner,
bu gece seher olur
Nuh Peygamber gibi tufan derdine, sabrın
varsa eğer Belâ savuşur, bin yıllık murâd
sonunda ele geçer

“Allah’ın sözlerini” yani peygamberlere yardım etme ve onları üstün kılma va’dini *“değiştirecek bir kimse yoktur.”* Nitekim O şöyle buyurmuştur: ***“Andolsun ki peygamber kullarımıza söz vermişizdir: Onlar mutlaka zafere ulaşacaklardır. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir.”*** (es-Saffat, 37/171-173)

“Şüphesiz ki sana” gönlünü rahatlatmak üzere *“peygamberlerin haberlerinden bir kısmı geldi.”* Bu haber de Allah Teâlâ’nın sana yardım edeceğidir.

وَاِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ اِعْرَاضُهُمْ فَاِنِ اسْتَطَعْتَ اَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا
لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدٰى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾ فِي الْاَرْضِ اَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاۤءِ فَتَاْتِيَهُمْ بِاٰيَةٍۜ وَلَوْ شَاۤءَ اللّٰهُ

35. Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mûcize getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi, o halde sakın cahillerden olma!

“Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse,” Yani, onların getirdiğin Kur’ân’a îman etmekten yüz çevirmeleri, onu Allah’ın âyetlerinden saymamaları sana ağır geliyor, zoruna gidiyorsa ve onların İslam’a girmelerini son derece arzulayarak isteklerine cevap vermek istiyorsan, *“haydi yapabilirsen yerin içine”* ortasına girebileceğin *“bir delik”* derin bir menfez ve tünel, *“ya da göğe”*

doğru çıkan semâya yükseleceğin *“bir merdiven ara ki”* arzuları doğrultusunda *“onlara bir mûcize getiresin.!”* Yani, bunu yapabilirsen yap, demektir.

Şeyhzâde der ki: “ اَلنَّفَقُ ” yerin altında başka tarafa çıkışı olan tünele benzer bir deliktir. Arap tavşanının toprak altında açtığı oyuklara da bu isim verilir. Çünkü bu hayvan yeri derinlemesine oyar, sonra da başka bir taraftan dışarı çıkar.

Bu ifadelerden maksat, kavminin İslam’a girmesi husûsunda Rasûlullah (s.a.)’ın ne kadar istekli olduğunu beyandır. Eğer o, yerin altından yahut gökten onlara bir mûcize getirmeye gücü yetse îman ederler ümidiyle bunu yapardı. Âyette “edin, yap” ifadesi

yerine “ara” ifadesinin tercih edilmesi, zikredilen delik ve merdiveni yapmak bir tarafa aramaya bile güç yetirilemeyeceğini bildirmek içindir.

“Allah” hidayetlerini “dileseydi elbette onları hidayet üzerinde toplardı. Ancak onlar, imkanları olduğu halde ve îmana sevk eden ayetleri müşahede etmelerine rağmen iradelerini hidâyet tarafına yönlendirmedikleri için Allah bunu dilememiştir. Onlar da îman etmemişlerdir. Şu halde bunun için sen kendini parçalama.

“O halde” artık sen olmayacak şeylere aşırı ısrar ederek ve sabredilmesi gereken yerde sabırsızlık göstererek *“sakın cahillerden olma!”* Çünkü bu davranışlar, Allah Teâlâ’nın işlerinin inceliklerine akıl erdiremeyen câhillere yakışır. Nitekim onların îman etmelerini Allah Teâlâ’nın irade buyurmaması da bu sırlardandır.

Âyette Hz. Peygamber (s.a.) ehli olmayanlara aşırı şefkat ve merhamet göstermemesi için Allah tarafından terbiye edilip yüksek edeble yetiştirilmektedir. Nitekim bir hadisi şerifte şöyle buyurulur: *“Allah beni terbiye etti, terbiyemi de ne güzel yaptı.”*[98]

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتٰى يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ ثُمَّ إِلَيْهِ
يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

36. Ancak *(samimiyetle)* dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O’na döndürülecekler.

Bunlar gibi ölüler değil *“ancak işitenler”* anlamak ve düşünmek için kulak verenler
“dâveti”, senin îmana davetini *“kabul eder.”*

Hâfız der ki:

Feyzi kabul etmek için temiz bir
yaratılış gerek Yoksa her taş, her
toprak inci ve mercan olmaz

“Ölülere” yani kâfirlere *“gelince”* Allah Teâlâ, onları hakkı dinlememe konusunda kafirlere benzetmiştir. *“Allah onları”* kabirlerinden kaldırıp diriltir; sonra da hesap ve ceza için sadece

“O’na döndürülürler.” İşte ancak bu anda icabet ederler, daha önce ise buna imkan yoktur.

---

[98] . Münâvî, I, 224

MÜŞRİKLERİN İNATLA MÛCİZE TALEBİ

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ؕ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يُنَزِّلَ
اٰيَةً وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِنْ دَٓابَّةٍ فِى الْاَرْضِ
وَلَا طَٓائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّٓا اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ ؕ مَا فَرَّطْنَا فِى الْكِتَابِ
مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
صُمٌّ وَبُكْمٌ فِى الظُّلُمَاتِ ؕ مَنْ يَشَاِ اللّٰهُ يُضْلِلْهُ ؕ وَمَنْ يَشَاْ يَجْعَلْهُ
عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

37. O’na Rabbinden bir mûcize indirilseydi ya! dediler. De ki: Şüphesiz Allah mûcize indirmeye kadirdir. Fakat onların çoğu bilmezler.

38. Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve *(gökyüzünde)* iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet *(hepsi)* toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler.

39. Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir.

❀

Kureyş ileri gelenleri *“Dediler ki: “O’na Rabb’inden”* deve, asâ ve sofra gibi îman etmeye sebep olacak harikulade *“bir mucize indirmeli değil miydi?”* indirilseydi ya!...

İşte buna karşılık olarak Allah Teâlâ da buyurdu ki: Ya Muhammed! Sen Onlara *“de ki: “Şüphesiz Allah”* onların istediği gibi *“bir mucize indirmeye kadirdir, fakat çokları”* böyle bir mucizeyi yalanladıkları takdirde kendilerinin helakini gerektireceğini *“bilmezler.”*

Bil ki, insanlar dinlerine göre dört kısımdır:

1. Saadet elbisesi giyen nefsi ve ruhu ile saîd (mutlu) olan peygamberler ve itâatkar mü’minlerdir.
2. Şekavet elbisesi giyen, nefsi de şakî olan. Kafirler ve büyük günahlarda ısrar edenlerdir.
3. Saadet elbisesi giyip nefsi şakî olan. Bel’am b. Baûra, Bersisa,

İblis ve benzerleridir.

4. Şakâvet elbisesi giymiş ancak nefsi saadet ehlinden olanlar. Bunlar Bilal, Suheyb, Selman (r.anhüm)'ün kölelik zamanları gibi. Daha sonra onların elbisesi hidayet ve takva elbisesi ile değiştirilmiştir.

Dersen ki: Allah Teâlâ'nın mahlukatı saîd (hoşbaht) ve şakî (bedbaht) olarak

yaratmasının hikmeti nedir? Nitekim O: ***“Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplardı.”*** (el-En’âm, 6/35). ***“Allah dileseydi, elbette hepinizi doğru yola iletirdi.”*** (el-En’âm, 6/149) buyurmaktadır.

Cevap olarak deriz ki: Abdullah b. Ömer (r. anhüma) şöyle demiştir: “Allah Teâlâ, ezelde bir kimsenin yaratılışında saadete kabiliyeti olmadığı için âsî olacağını bilir.” A’yân-ı sabitedeki istidâdının gereği olarak ve istidâdının celal tecellîlerine mazhariyeti sebebiyle önceden belli olan kaza ve kaderine göre onu şakî kılar. Sanki o kimse istidad lisanıyla şakî olmayı istemiştir. Çünkü, söz hal ve istidad lisanıyla ***“Göklerde ve yerde bulunanlar O’ndan isterler. O, her gün*** *(her an)* ***bir iştedir.”*** (Rahman, 55/29); sabit, gaybî, ilmî aynlardaki (a’yan-ı sabitedeki) saâdet ve şakâvet bakımından istidadlarına göre her şeyi verir.

Allah Subhanehu ve Teâlâ, kulun itâat edeceğini bilir ve onu said olarak yaratır. Bu, *“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”* diye onları kendilerine şâhit tutmuştu. ***“Evet, şâhidiz dediler”*** (Araf, 7/172) âyetinde de işaret buyrulduğu gibi insanın yaradılışına konulan kabiliyet ve icmâlî saadet istidâdına göredir. İşte kulların bu cevâbı, ezeli saadet istidadları olduğuna delalet eder. Eğer böyle olmasaydı; onlar mükellef tutulmaz ve onlara hitap edilmezdi. ***“Allah Teâlâ dilediğini siler ve dilediğini sabit kılar. Kitabların aslı O’nun katındadır.”*** (Ra’d, 13/39)

İnsanın said ve şaki diye ikiye ayrıldığını anladığına göre şunu da bil ki, sâidin istidâdı, kendisine genişlik ve huzur bahşeden makbul sözleri, güzel fiilleri ve güzel ahlakı netice verir; Şakînin istidâdı ise kendisine darlık ve sıkıntı veren halleri doğurur. İşte bu yüzden Allah Teâlâ Habib-i Ekrem’ine, şekavet, kahr ve celal ehlinden gelen eziyetlere tahammül ve sabretmesini emretmiştir.

Dünyada karşılaşılan sıkıntılar, mağfiret sebebidir. Cennetteki yüksek derecelere ancak karşılaşılan musîbetlerin miktarınca erişilir. Haberde şöyle varid olmuştur: “Cennette, boşlukta duran makamlar vardır. Kuşların yuvalarına konduğu gibi, onlara sadece dünyada bela ve musibetlere mübtela olan mü’minler ererler, başkaları oralara ulaşamaz.”

Kişi, dindarlığına göre belalarla imtihan olur. Dindarlığı kuvvetli ise imtihanı şiddetli olur. Dindarlığı zayıfsa imtihanı da ona göredir. Üzerinde hiç günah kalmadıkça musîbet kulun yakasını bırakmaz.

Bela ve musîbet, Allah’ın kulları üzerindeki kırbacıdır. Bu kırbaç sayesinde dünyaya meyletmesinler, onunla meşgul olmasınlar.

At kırbacın tesiriyle ulaşacağı yere süratla gittiği gibi onlar da bu bela kırbacı ile Allah’a koşarlar. Varılıp durulacak yer ise ahirettir.

Adını evliya koymadığımız kimseye belâ
vermeyiz Biz ancak evliyâ dediğimiz
kullara belâ veririz

Sonuç olarak bela ve musibetlerle mübtela olan kimse için; övgüye lâyık neticeye ermek sabır ile mümkündür. Ancak sabır ile gerçekten Allah’ın rahmetine nâil olanların

topluluğuna katılır ve Hz. Peygamber (s.a.)'in izine uymuş, onun yoluna girmiş olur.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا طَٓائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّٓا اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ
مَا فَرَّطْنَا فِى الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾

38. Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve *(gökyüzünde)* iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet *(hepsi)* toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler.

"Yeryüzünde yürüyen hiçbir hayvan" Yani, dünyanın bölgelerinden bir bölgede yaşayan hayvanlardan hiçbiri, görülüp bilindiği gibi *"iki kanadıyla"* havada herhangi bir yerde *"uçan hiçbir kuş yoktur ki, onlar da sizin gibi"* halleri korunup kaydedilen, rızık ve ecelleri takdir edilen *"birer ümmet olmasınlar."*

Uçmanın kanat ile olduğunun belirtilmesi, tekid içindir. Nitekim "İki gözümle gördüm." ve "İki elimle tuttum." denir. Yahut da bu ifade sürat ve hızdan mecazdır. Çünkü bir kimse hızlı gidince "Falan, uçtu gitti." denilir.

"Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık." Yani, biz Kur'ân'da önemli hiçbir şeyi ihmal etmedik, açıkladık. Allah Teâlâ, mahlukatının faydasına olan her şeyi gerektiği gibi Kitab'ta beyan etmiştir. Her şeyi ya mufassal olarak, yahutta mücmelen (özet olarak) beyan etmiştir. Mufassal olarak açıklamasına, ***"Cana can, göze göz"*** (Mâide, 5/45) ayeti, mücmel (özet) olarak açıklamasına ise ***"Rasûl, size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının."*** (Haşr, 59/7) âyeti örnektir.

Rivayet edilir ki **İmam Şafiî**, Mescid-i Haram'da oturmaktaydı. Dedi ki: "Bana ne sorarsanız, onu Allah'ın Kitab'ından cevaplayacağım." Bunun üzerine bir adam: "Eşek arısı öldüren ihramlı kimse hakkında ne dersin?" diye sordu. İmam Şafiî: "Bir şey lazım gelmez." diye cevap verdi. Soru soran: "Peki, bu Allah'ın Kitabı'nın neresindedir?" dedi. Bunun üzerine İmam Şafiî ***"Rasûl size ne verdiyse onu alın..."*** (Haşr, 59/7) âyetini okudu. Sonra da Rasûlullah (a.s)'e varan isnadla şu hadis-i şerifi rivayet etti: *"Benim sünnetime ve benden sonra hulefâ-i râşidinîn sünnetine uyun."*

Sonra da Hz. Ömer’e isnâd ederek şu sözü zikretti: “İhramlı, eşek arısını öldürebilir.”

“Sonra onlar” kıyamet gününde başkasına değil ancak *“Rablerinin huzuruna toplanacaklardır.”* O da aralarında hükmedecektir.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَإِ اللّٰهُ يُضْلِلْهُ
وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

39. Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir.

"Bizim âyetlerimizi" yani Kur'ân'ı *"yalanlayanlar,"* Sağırdırlar, düşünmek ve anlamak için dinlemezler. Geçmiş milletlerin masalları, hurafeleri diye dinlerler. Allah'ın âyetleri olarak görmezler, ileri geri konuşurlar.

Sağır olmalarıyla kastedilen, onların hallerini sağır kimsenin sağırlığına ve işitmemesine benzetmektir. Âyette teşbih harfi, mübalağa için hazfedilmiştir.

"Dilsizdirler"; hakkı söylemeye dilleri varmaz. Onun için senin davetine icabet etmezler.

"Allah" saptırmayı *"dilediği kimseyi şaşırtır."* O kimsede dalalete sebep olan halleri yaratır. Ancak bunda Allah'ın bir zorlaması "cebr" söz konusu olmadığı gibi vuku bulan fiilde de kulun bir dahli yoktur. O, sadece irade ve ihtiyarını dalaleti kazanma ve tahsile yönelttiği için mes'uldur.

Allah, hidayetini *"dilediği kimseyi de doğru yola koyar."* ki o yola giren sapıtmaz, o yolda ayağı sabit olan kaymaz.

Âyetten çıkarılacak bazı neticeler vardır:

1. İnsandan başka ümmetler de vardır. Hadis-i şerif'te buyrulur ki: *"Köpekler bir ümmet olmasaydı, öldürülmelerini emrederdim. Onların simsiyah olanlarını öldürün."*[99]

Sebebi şudur: Siyah köpek şeytandır. Çünkü o köpeklerin en saldırganı, en pisi, faydası en az olanı ve en çok uyuyanıdır. Bu sebeple Ahmed b. Hanbel onunla avlanmanın caiz olmadığı görüşündedir.

Âyetin işârî mânâsı şöyledir: Beşeriyet toprağında hareket eden ve debelenen kulak, göz, dil, bütün organlar, nefs ve sıfatları birer ümmettirler. Kezâ şerîat ve tarîkat kanatlarıyla uçan kalp, ruh ve onların sıfatları da sizin gibi birer ümmettirler. Onlar da fiil ve hallerinden sorumludurlar. Nitekim şu âyet-i kerime buna delalet eder: ***"Çünkü kulak, göz ve gönül bunların hepsi yaptıklarından sorumludurlar."*** (İsra, 17/36)

2. Haşr umumidir. **Ebu Hureyre** (r.a) der ki: Allah Teâlâ kıyamet gününde bütün mahlukatı; hayvanları, yerde debelenen canlıları, kuşları ve her şeyi haşreder, toplar. Boynuzsuz hayvan boynuzludan

hakkını alır. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyrulur: *"Kıyamet gününde bütün haklar, hak sahiplerine geri verilir. Hatta boynuzsuz koyunun hakkı, boynuzlu koyundan alınır."*[100]

İbn Melek der ki: Bu haber, vahşî hayvanların da haşr olunacağına delalet eder. Nitekim bir ayet-i kerimede şöyle buyurulur: ***"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman."*** (Tekvir, 81/5). Ancak hayvanlar arasında vuku bulacak bu kısas, mükellefiyet kısası olmayıp mukabele (karşılık) kısasıdır.

Sonra hayvanlara, vahşî hayvanlara, kuşlara "Toprak olun!" denilir, onlar da yeryüzü

toprağına benzer toprak haline dönerler. İşte o zaman kafir: ***"Keşke ben de toprak olsaydım."*** (Nebe, 78/40) der.

Haddâdi der ki: Hayvanların bu şekilde yok edilmelerinden maksat, tekrar diriltilmelerinden sonra acı ve elem duymadan ortadan kaldırılmalarıdır.

3. Allah Teâlâ'nın kalplerine mühür vurduğu kimseler, yaradılıştan dilsiz ve sağır gibidirler. Özellikle dilsizin bir hususiyeti de sağır olmasıdır.

Nitekim *Mesnevî*'de şöyle denir:

Anadan doğma sağır, daima dilsizdir
de Söyleyen kişi, sözü önce
anasından duymuştur Süleyman
Sebe'deki kuşlara
Bir ıslık çalınca hepsini kendine
bağladı Ancak canı ve kanadı
olmayan
Yahut balık gibi doğuştan sağır ve dilsiz olan
dışında Hayır, yanlış söyledim, sağır bile baş
koyup
Allah'ın vahyine karşı secde etse, işitme duygusu verilir

Mahlukatın kalpleri Allah Teâlâ'nın elindedir, istediği şekilde onlar hakkında tasarruf eder.

Rivayet edildiğine göre Mekke kafirleri, Hz. Peygamber (s.a.)'i öldürmek için toplandılar. Bu sırada İblis, onların yanına çıkagelir ve der ki:

– "Ne için toplandınız?"

Onlar da olayı haber verirler. Bunun üzerine İblis, Ebû Cehil'e der ki;

Ey Ebu'l-Hakem! Sen, taptığın putunu yüklenip Muhammed'in önüne koysan ve secde etsen, belki Muhammed ondan birşey duyar."

Ebu Cehil'in putu yakut ve mücevherlerle süslenmiş ve işlenmişti. İblis'in teklifi üzerine putunu aldı, getirip Peygamber (s.a.)'in önüne koydu. Ona secde etti ve dedi ki:

– "Tanrım! Biz sana tapıyoruz ve sana yaklaşıyoruz. Bu

Muhammed ise senin yüzünden bize kötü söylüyor. Senden yardım istiyor ve Muhammed'e mukabelede bulunarak kötü söz söylemeni diliyoruz."

Sonra put hareket etmeye, konuşmaya ve kötü sözler söylemeye başladı. Rasûlullah (s.a.) bu acaib şeyden etkilendi ve Hatice'nin yanına döndü. Çok geçmeden kapı çalındı. Birden elinde kılıç tutan bir genç içeri girdi. Selam verdi ve dedi ki:

– "Ya Rasûlallah! Emret, dilediğini yapayım." Rasûlullah (s.a.);

– "Sen kimsin?" diye sordu. Genç:

– "Cinlerdenim" dedi. Rasûlullah (s.a.);

– "Gücün neye ulaşır?" diye sordu. Genç:

– "Hira ve Ebu Kubeys dağlarını alt üst edip denize yuvarlayabilirim." dedi.

Peygamber (s.a.);

– “Şimdi, nereden geldin?” diye sordu. Genç:

– “Yedinci okyanusta bir adadaydım. Ansızın Cebrail çıkageldi ve “Falan şeytana yetiş, putun içine girmiş Peygamber (s.a.)’e kötü sözler söylüyor. Şu kılıçla onu öldür.” dedi. O şeytana yerin dördüncü tabakasında yetiştim ve onu öldürdüm. Sonra Rasûlullah (s.a.) o gence:

– “Sen geri dön. Ben düşmanıma karşı ancak Rabb’imden yardım dilerim.” dedi.

Genç dedi ki: – “Senden bir isteğim var. Dünkü yerine git, Kureyşliler tekrar sana o putun halini soracaklar.”

Ertesi gün olunca Rasûlullah (s.a.), Ebu Bekir ile oraya gitti. Ebu Cehil de putuyla geldi ve önceki gün yaptığını tekrarladı. Put bu defa hareket ediyor ve şöyle diyordu:

– “Allah’tan başka ilah yoktur. Muhammed Allah’ın Rasûlü’dür. Ben faydası ve zararı olmayan bir putum. Yazıklar olsun Allah’ı bırakıp bana ibadet edene.”

Kureyşliler putun söylediklerini duyunca Ebu Cehil kalkıp putunu kırdı ve “Muhammed putlara sihir yaptı.” dedi.

İşte bundan zâhir oldu ki Allah Teâlâ şehadet alemindeki varlıkların dilinden de hakkı söyletebilir, ne yazık ki münafık ve kafir bunu duyamaz.

---

[99] . Ebû Dâvud, Sayd, 1; Tirmizî, Ahkâm; Nesâî, Sayd, 10; İbn Mâce, Sayd, 2;
Müsned, V, 54,56,57

[100] . Müslim, Birr, 60; Tirmizî, Kıyâme, 2; Ahmed b. Hanbel, II, 235,301.372,411

KİME YALVARIRSINIZ?

قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُونَ
اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ اِلَيْهِ
اِنْ شَٓاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾

40. De ki: Ne dersiniz; size Allah'ın azabı gelse veya o kıyamet gelip çatıverse size, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Doğru sözlü iseniz *(söyleyin bakalım)*!

41. Bilâkis yalnız Allah'a yalvarırsınız. O da *(kaldırılması için)* kendisine yalvardığınız belâyı dilerse kaldırır; ve siz ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.

Ey Muhammed! Mekke halkına *"de ki:"* " اَرَاَيْتَكُمْ " ifadesi, kalp ile veya gözle görülen bir şeyden haber sormaktır. Fakat bu ifadeden maksat ilgili olduğu şey hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmaktır. Yani "Bana haber verin" anlamınadır. Dolayısıyla haber vermenin sebebi olan ilim ve görme, haber vermeden mecaz olarak kullanılmıştır. Muhatabı susturmak ve ikrara mecbur etmek için kullanılan istifham, istenen tüm özellikleri toplayan kimseye emretmek yerine mecaz olarak kullanılmıştır.

Önceki ümmetlerin başına geldiği gibi dünyada *"size Allah'ın azabı gelse, ya da"* uhrevî azabı da içine alan *"o kıyamet saati gelip çatsa Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız."* Bu ifade, haber sormanın sebebini ve susturmanın maksadını ortaya koymaktadır. Kıyametin kopacağı vakte "saât" denmiştir. Çünkü o kendisinde pek büyük işlerin vuku bulacağı kısa bir zamandır.

"Doğru sözlü iseniz söyleyin" Yani, putlarınızın gerçek ilah olduğu iddianızda haklıysanız, bana haber verin; eğer Allah'ın azabı size gelse, yine Allah'dan başkasına mı dua edersiniz? Çünkü önceki iddialarında doğru olmaları, bu durumda iken de Allah'dan başkasına dua etmelerini gerektirir.

بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ اِلَيْهِ اِنْ شَٓاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾

41. Bilâkis yalnız Allah'a yalvarırsınız. O da *(kaldırılması için)* kendisine yalvardığınız belâyı dilerse kaldırır; ve siz ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.

"Hayır, yalnız O'na yalvarırsınız." Bu cümle, önceki ayetteki menfi cümleye bağlı bir cümledir. Sanki şöyle denilmiştir. Allah'dan başkasına değil sadece O'na yalvarırsınız.

"O da dilerse" kaldırılmasını *"istediğiniz belayı"* duânızın ardından *"kaldırır."* Bu cümle bir önceki cümleye bağlıdır. Duanın kabülü, Allah'ın dilemesine bağlıdır. Allah

bazan onların dünyevî azabın kaldırılması ile ilgili bir takım dualarını kabul eder. Bazan da dünyevî azabın kaldırılması ile ilgili bir takım dualarını kabul etmez. Ahiret azabının kaldırılması ile ilgili dualarını ise kabul etmez. Kıyamet anındaki azab da buna dahildir. Çünkü, Allah Teâlâ kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bu yüzden ahirette de Cenâb-ı Hak bunu irade buyurmaz.

"O zaman ortak koştuklarınızı" putlarınızı *"unutursunuz."*

Bu cümle de âyetin ilk cümlesine bağlıdır. Manası şöyledir: Allah Teâlâ'ya ortak koştuğunuz putları tamamen terkedersiniz. Çünkü başkasının değil yalnız O'nun azabı kaldırmaya kadir olduğu akıllara yerleşmiştir. Âyette "unutma" gaflet etmek anlamında değil, "terk etmek" anlamındadır.

ÖNCEKİ ÜMMETLERİN HELAK EDİLMELERİ

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَاْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ
لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَٓا اِذْ جَٓاءَهُمْ بَاْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلٰكِنْ
قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾
فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِه۪ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍۜ حَتّٰٓى اِذَا
فَرِحُوا بِمَٓا اُو۫تُٓوا اَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾ فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ ظَلَمُواۜ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٤٥﴾

42. Andolsun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından boyun eğsinler diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık.

43. Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını câzip gösterdi.

44. Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, *(indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp)* üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.

45. Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

❀

Allah'a yemin olsun ki *"senden önce de"* senin zamanından önceki zamanlarda da bir çok *"ümmetlere peygamberler göndermiştik."*

"Yalvarsınlar diye onları darlık ve sıkıntı ile yakalayıp cezalandırmıştık." Yani, onlar peygamberlerini yalanladılar; biz de onları zorluk, fakirlik, sıkıntı ve afetlerle yakalayıp cezalandırmıştık ki bu sıkıntıların giderilmesi için belki yalvarıp yakararak Allah'a dua ederler, küfür ve masiyetlerinden tevbe ederler.

❀

فَلَوْلَٓا اِذْ جَٓاءَهُمْ بَاْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلٰكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ
لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

43. Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını câzip gösterdi.

"Hiç olmazsa kendilerine azabımız geldiği zaman yalvarsalardı"

Yani, durum bunu

gerektirdiği halde bunu da yapmadılar. Burada onlar kınanmakta ve pişmanlığa sevkedilmektedir. Bu, dua edenin fiile teşebbüs ettiği ve terk etmeye mazeret kalmadığı zamandır.

“Fakat kalpleri katılaştı.” Bu ifadeyle mânâ zenginleştirilmektedir. Yani, onlar yalvarıp yakarmadılar, fakat kalpleri kurudu, katılaştı. Eğer kalplerinde bir yumuşaklık ve korku olsaydı yalvarıp yakarırlardı.

“Şeytan da onlara yaptıklarını güzel gösterdi.” Şeytan onları aldatarak küfür ve günahları güzel gösterdi. Onları, tefekkür ve düşünmeyi bırakıp lezzet ve rahata koşmaya çağırdı. Onun için de maruz kaldıkları sıkıntı ve darlıkların ancak inkarları ve günahları yüzünden başlarına geldiği hatırlarına bile gelmedi.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ
حَتّٰى اِذَا فَرِحُوا بِمَا اُوتُوا اَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

44. Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, *(indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp)* üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.

“Kendilerine yapılan uyarıları unutunca” Yani, onlar şeytanın güzel gösterdiği

amellere dalıp uyarıldıkları darlık ve sıkıntıları unuttular. İşte onlar bunu unutunca

“onlara her şeyin kapılarını açtık.” İstidrac yoluyla onlara çeşit çeşit nimetler verdik.

“Kendilerine verilenlerle şımardıkları zaman da”

“ حَتّٰى ” kelimesi başlangıç ifade eder. (Âyete buna göre mânâ verilmiştir.)

Aynı zamanda sonuç ifade eder. Buna göre mana şöyle olur: *“Nihayet kendilerine verilen nimetlerle şımardılar”*

“ الْفَرَحُ ” taşkınlık sevinci demektir. Tıpkı Karun’un, eline geçen dünya malına sevinerek taşkınlık göstermesi gibi.

“Ansızın” aniden *“onları”* azabla *“yakaladık.”* Ani olması, daha te’sirli ve daha korkunç olması içindir. Nitekim ehl-i mânâ der ki:

Onlar rahat ve bolluk halinde yakalandılar. Bunun sebebi, kaçırdıkları afiyet ve sıhhat hallerine duyacakları nedamet ve hasretlerinin daha da şiddetli olması içindir.

"Birden bire bütün umutlarını yitirdiler." Umdukları bütün hayırlardan ümitlerini kestiler, hasret ve nedamete düştüler.

" ٱلْإِبْلَاس " helak ve yok olma anında kurtuluştan tamamen ümit kesmektir; hasret duyma ve üzüntüye boğulma manasınadır.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

45. Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

"Böylece zulmeden milletin ardı kesildi." Öyle ki onlardan hiçbiri kalmadı.

Beğavi der ki: Azab ile onların kökü kazındı, onlardan geriye kimse kalmadı. Burada hükmün illetini hissettirmek için zamir yerine açıkça "zulmeden millet" ifadesi kullanılmıştır. Çünkü onların helak edilmeleri zulümleri sebebiyledir. Şükredecekleri yerde nankörlük etmişler, tâatlerin yerine masiyetleri ikame etmişlerdir.

Onları helak ettiği için *"alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun."* Çünkü kafirlerin ve âsîlerin helak edilmesi, onların bozuk inançlarının ve pis amellerinin uğursuzluğundan yeryüzü ehli için bir kurtuluş olmuştur. Bu, hamdi gerektiren büyük bir nimettir. Özellikle bunda, peygamberlerin getirdikleri i'la-i kelimetullah sözkonusudur.

Âyette işaret edilen bazı hususlar vardır:

1. İster ihtiyârî olsun, ister mecburî olsun her işte müracaat edilecek yalnız Allah Teâlâdır. Akıl sahibi, Allah'dan başkasına iltica etmez. Çünkü masivaullah, Allah'tan gayri şeyler aletler ve sebeplerdir. Hakikatta müessir, sadece Allah Teâlâdır. Mü'mine gereken onun kapısını gözlemek, sıkıntı ve rahat hallerinde sadece ondan yardım ve istimdad dilemektir. Kafir ise böyle değildir. O sadece darlık zamanında gözlerini Allah'a açar. Halbuki makbul olan kendi istek ve ihtiyarı ile Allah'a dönmektir. Çünkü itâatkar kul, bütün hallerinde efendisinin kapısını terketmez, kulluktan ayrılmaz.
2. Allah Teâlâ, bazan insanın hâlini sıkıntı ve darlıktan rahat ve huzura, çeşit çeşit nimet ve ihsanlara çevirir. Bazan da tersini yapar. Nitekim şefkatli bir baba oğluna bazan sert, bazan yumuşak davranır. Bütün bunlar onun ıslahı, delilin yerine gelmesi ve illeti ortadan kaldırmak içindir. Bu muamelede onu terbiye, dini ve dünyası konusunda firasetli olması için büyük bir faide vardır.

Saib der ki:

Senin sert mizacına törpü tesir etmez.

Her ne kadar zamanın iniş ve çıkışları törpü gibi olsa.

3. Helak, istidraca göredir. Böyle hoş olmayan şeylerden Allah'a sığınırız. Hadiste buyrulmuştur ki: "Allah Teâlâ'nın dünyada masiyet üzere olduğu halde bir kula istediğini verdiğini görürsen bil ki bu, o kul için bir istidracdır. Sonra Peygamber (s.a.) şu âyeti okudu ***"Kendilerine yapılan uyarıları unutunca…"*** (el-En'âm, 6/44)[101]

*Te'vîlatü'n-Necmiyye'*de der ki:

"Üzerlerine her şeyin kapılarını açtık." Yani, ehl-i zâhir için mal, mevki, kabul, sıhhat ve benzeri zahiri nimetler vererek nimet suretinde belalar (imtihanlar) açtık. Ehl-i batın için gayb fütuhatı, âyetler gösterme, kerametler zuhur etmesi, nurların görünmesi, sırların keşfi, havâtırı gözleme, vakitleri muhafaza, ruhaniyeti müşahede ve bunlar gibi

sülûke yeni başlayanların terbiye olundukları bâtınî nimetlerle imtihan ettik.

Ehl-i bâtının orta halli olanlarına sülûk anında mücahede-i nefs ve riyazatların çokluğundan kaynaklanan usanma ve bıkkınlıktan ötürü bazı afetler arız olur. Şeytan onlara vesvese verir. Nefisleri onlara sülûklerinde artık şeyh ile sohbet ve teslimiyetten müstağnî oldukları bir mertebeye ulaştıklarını söyleyerek aldatır. Şeyhin huzurundan çıkarlar ve hevalarına göre hareket etmeye başlarlar. İşte bu durum, böylelerini mahrumiyete sevkeder, şeytanın maskarası yapar. Şeytan onlara harikulade şeyler gösterir. Onlar da bu gibi şeyleri ibadetin semeresi zannederler.

Büyüklerden birisi, çölde susuz kaldı. Bir kuyuya vardı. O varınca su kuyunun ağzına kadar yükseldi. Bunun üzerine başını göğe kaldırıp dedi ki: "Ya Rabbi! Biliyorum ki, sen kadirsin. Fakat ben buna dayanamam. Bedevîlerden birini göndersen de bana bir bardak verse, benim için daha hayırlı olurdu. Sonra ben bu iyilik ve lütfun ondan olmadığını bilirdim."

Ebu Abdillah el-Kureşî (k.s.) der ki: "Kim günahlara düşme korkusu ile kendisinden keramet ve harikulade hallerin görülmesini çirkin görmezse, bu durum onun için bir hicab olur. Bunların gizli kalması ise onun için bir rahmettir."

4. Ucüb (kendini beğenme), helak eden kötü bir haslettir. Hadis-i şerifte buyrulmuştur ki: *"Üç şey insanı helake götürür: Boyun eğilen bir cimrilik, tâbi olunup peşinden gidilen heva, kişinin kendini beğenmesi."*[102]

Kendini beğenen din ehli
olmaz Kendini beğenen
Hakk'ı göremez
Dünyadan habersiz kimse ile sarhoş olan
birdir Kendini beğenenle putperest kimse
birdir
Ucübün ilacı, tevfik ve başarıyı Allah'tan görmektir.

5. Nimet, mutlaka hamd ve şükrü gerektirir. Sahih haberde buyrulmuştur ki: *"Cennete ilk çağrılanlar, bütün hallerinde Allah'a hamdedenlerdir."*[103] Nuh (a.s), ***"Zalim kavimden bizi kurtaran Allah'a hamdolsun."*** diye hamdedince, Allah Teâlâ'nın şu hitabı ile

selamet buldu: ***“Ey Nuh! Bizden esenlikle in”*** (Mü’minûn, 23/28; Hûd 11/48) İşte bu yüzden din ve dünya selameti için mutlaka hamd etmek gerekir. Çünkü bunların her biri nimettir.

Bir adam **Sehl b. Abdullah**’ın yanına vardı ve şöyle dedi: “Evime hırsız girdi ve eşyamı aldı.” Sehl şöyle cevap verdi: “Allah’a şükret. Şayet hırsız, (şeytan) kalbine girseydi ve tevhid inancını alsaydı, ne yapardın?”

Fakir der ki: Rüyada bana hamdin mânâsı soruldu. “Sebeplerini hazırlayarak kemali izhardır.” dedim. Soruyu soran meşayıhın ileri gelenlerinden biri idi. Tekrar bana: “Sebepleri hazırlamak nedir?” diye sordu. Şöyle cevap verdim: “Ellerini semaya kaldırman, melekût tarafına bakman, boyun eğdiğini ve itâat ettiğini ızhar etmen, Allah Teâlâ’ya layıkı vechile senâda bulunmandır.” Sonra uyandım.

Allah Teâlâ’ya hamdin tefsiri, şükür mertebelerine bir işaret oldu. Nitekim şöyle denilmiştir:

Şükür, nimetleri kayd
etmektir. Cezaların def ’ini
gerektirir.
Bunu yapmak üç uzva
düşer Bilki onlar, kalp,
el ve ağızdır.

Hamd, nimet ve ihsanı devamlı olan Allah Teâlâ’ya mahsustur.

---

[101] . Müsned, IV, 145
[102] . Münâvî, III, 92
[103] . Hakim, Müstedrek, I, 502; Teberânî, el-Mu’cemu’s-Sağîr, I, 103; Heysenî, Mecmau’z-zevâid, X, 95

NİMETLER VE PEYGAMBER GÖNDERİLMESİNİN HİKMETİ

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَخَذَ اللّٰهُ سَمْعَكُمْ وَاَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ مَنْ
اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ
﴿٤٦﴾ قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلَّا
الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ
فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾
وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾

46. De ki: Ne dersiniz; eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder, kalplerinizi de mühürlerse bunları size Allah'tan başka hangi tanrı geri verebilir! Bak, delilleri nasıl açıklıyoruz. Onlar hâla yüz çeviriyorlar!

47. De ki: Söyler misiniz; size Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olur?

48. Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim îman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler.

49. Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, yoldan çıkmalarından dolayı onlar azap çekeceklerdir.

Ey Muhammed! Mekke halkına *"de ki:"* Ey müşrikler! *"Söyleyin bana,"* haber verin, *"eğer Allah işitme duyunuzu ve gözlerinizi alsa"* kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör etse, *"kalplerinizin üstüne de mühür vursa,"* aklınızı ve anlayışınızı yok edecek şeylerle örtse ve deli olsanız *"Allah'tan başka bunları size getirip verecek tanrı kimdir?"*

Yani, Allah sizin en kıymetli organlarınızı alacak olsa Allah'dan başka kim onları size geri verebilir? Mâlumdur ki noksanlıklardan münezzeh olan Allah'dan başkası buna güç yetiremez. İbâdet ve tâzime layık olan yalnız O'dur.

Ey Muhammed! "Bak!" ve ibret al *"nasıl âyetleri döndürüp türlü türlü açıklıyoruz,"* bazan aklî deliller ileri sürerek, bazan teşvik ve

korkutma yoluyla, bazan öncekilerin hallerine dikkat çekerek ve hatırlatarak bir üsluptan diğer bir üslûba geçerek nasıl tekrarlıyor ve açıklıyoruz.

Haddâdî der ki: " التصريف ": "Çevirmek", mânâyı en iyi ortaya koyacak yönlere yöneltip ifade etmektir.

“Sonra yine onlar,” âyetlerden *“yüz çeviriyorlar,”* îman etmiyorlar.

Âyetteki “ ثُمَّ ” “sonra” ifadesi onların îmandan yüz çevirmelerinin tabiî ve uzak bir durum olmadığını göstermek içindir. Çünkü Allah Teâlâ, âyetlerini onlara yönelmeyi gerektirecek şekilde böyle eşsiz bir biçimde tekrar tekrar açıklamıştır.

قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ
الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾

47. De ki: Söyler misiniz; size Allah’ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olur?

“De ki:” Ey müşrikler! *“Düşündünüz mü hiç!”* Bana haber verin *“Size Allah’ın azabı,”* gece veya gündüz *“ansızın, ya da açıkça gelse”*

Çoğunlukla geceleyin azab, birden bire, gündüzün de açıkca gelir. Bu durum, A’raf sûresindeki şu âyete de uygundur:

“Peki o ülkelerin halkı, geceleyin uyurlarken azabımızın kendilerine gelmeyeceğinden emin midirler? Ya da o ülkelerin halkı, kuşluk vakti eğlenirlerken azabımızın onlara gelmeyeceğinden emin midirler?” (el-A’raf, 7/98)

Kur’ân âyetlerinin bazısı bazısını tefsir eder. Kalbe doğan da budur.

“Zalim toplumdan başkası mı helak edilir?” Yani, size has olan acil azab, önceki ümmetlere geldiği gibi ansızın ve açıktan gelse, durum ne olur bana haber verin.

Sonra bunu açıklamak için şöyle buyuruldu:

“Zalim toplumdan başkası mı helak edilir?” Yani, size has olan bu azabla ancak siz helak olursunuz. Zamir kullanacak yerde isim kullanılması, onların helak sebebinin îman yerine küfrü koyma anlamına gelen zulümleri olduğunu bildirmek içindir.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَۚ فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾

48. Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim îman eder ve kendini düzeltirse onlara

korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler.

Biz peygamberleri sadece müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Yani, biz peygamberleri sadece insanları müjdelemeleri ve uyarmaları için gönderdik. Bu ikisi peygamberlerin kesin olarak gönderilme sebeplerini bildirmektedir. Yani biz onları kendilerinden mûcizeler istensin ve onlarla alay edilsin diye göndermedik. Bilakis itâatin sevapla, günahın ceza ile karşılık göreceğini kavimlerine bildirerek onları

müjdelesinler ve uyarsınlar diye gönderdik.

" التَّبْشِيرُ " Sevindirici bir şeyi haber vermek, müjdelemek demektir. " اَلإِنْذَارُ " Zararlı bir şeyi haber vermek, uyarmak demektir.

"Kim" onlara *"inanır ve kendini düzeltirse"* amelini ıslah ederse yahut salah yoluna girerse, *"onlara"* peygamberlerin uyardığı dünya ve ahiret azabından *"korku yoktur ve onlar"* müjdelendikleri dünya ve ahiret sevabından kaçırdıkları şeylerden ötürü *"üzülmeyeceklerdir."*

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾

49. Âyetlerimizi yalanlayanlara da doğru yoldan çıkmaları yüzünden azap dokunacaktır.

Peygamberlerin müjdelerken ve uyarırken söyledikleri, ümmetlerine tebliğ ettikleri *"âyetlerimizi yalanlayanlara da doğru yoldan çıkmaları yüzünden"* yani devamlı olan fâsıklıkları sebebiyle demektir. "Fâsıklık (fısk)", hakîkatleri tasdik etmeme ve tâatleri terk hususunda ısrar etmektir. İşte onlara elem verici bir *"azab dokunacaktır."* "Dokunma", azâba isnad edilmiştir. Halbuki irade ve ihtiyara bağlı fiillerden olduğu için onun istiare-i mekniyye yoluyla canlılara isnad edilmesi uygun düşerdi. Burada azab, sanki onlara elem vermek ve ulaşmak isteyen canlı bir varlık gibi ifade edilmiştir.

Âyetlerde hem teşvik, hem de uyarı vardır:

el-Kelimatü'l-Kudsiyye'de der ki: "Ey Ademoğlu, sıratı geçene kadar benim mekrimden emin olma!"[104]

Rivayete göre Allah Teala İbrahim (a.s.)'a şöyle hitab etti: "Ey İbrahim! Sende gördüğüm bu şiddetli korku nedendir?" İbrahim (a.s) şöyle cevap verdi: "Ya Rabbi! Nasıl korkmayayım ki babam Âdem sana yakınlık makamında olduğu halde, onu kendi elinle yaratıp ona ruhundan üflediğin halde, meleklere ona secde etmelerini emrettiğin halde tek bir günah sebebiyle onu yakınlığından uzaklaştırdın." Bunun üzerine Allah Teâlâ ona: "Ey İbrahim, sevenin sevdiğine karşı gelmesinin çok ağır olduğunu bilmez misin?" diye vahyetti.

Malik b. Dinar’dan nakledildiğine göre o şöyle demiştir: Basra kabristanına girdim. Baktım ki Mecnun Sa’dûn da orada. Ona: “Ne haldesin, nasılsın?” dedim. “Ey Malik, hazırlıksız ve azıksız uzak bir yolculuğa çıkmak isteyerek akşamlayıp sabahlayan, kulları arasında adaletle hükmeden bir Rabbin huzuruna çıkarılacak olan kimsenin hâli nasıl olur ki?” dedi. Sonra katıla katıla ağladı. “Niye ağlıyorsun?” dedim. Şöyle cevap verdi: “Vallahi ne dünya hırsından, ne ölümden ve ne de yok olma korkusundan ağlıyorum. Ömrümde güzel amel yapamadığım günler için ağlıyorum.”

Çalışmak gerek; yoksa
utangaçlık gelir, Can yükünü bir
başka dünyaya taşırken.

“Vallahi azığın az, yolun uzak ve engellerin zorlu oluşu beni ağlattı. Bundan sonra, cennete mi, cehenneme mi gideceğimi bilemiyorum.” İşte onun bu hikmetli sözlerini işitince: “İnsanlar, senin deli olduğunu zannediyorlar.” dedim. “Deli değilim. Ancak Mevlâ’mın sevgisi kalbimi ve içimi kapladı; etim, kanım ve kemiklerim arasında dolaşmaktadır.” diye karışılık verdi.

Leylâ’nın menzili üzerinde bir çok
tehlike vardır Oraya ayak basmanın ilk
şartı mecnun olmaktır Kervan gitti ve
sen hâlâ uykudasın, önünde çöl
Nasıl yol gidersin, kimden sorar, ne yaparsın, halin nice olur?

Aklı olan sürçüp hata ettiği takdirde tevbe ve istiğfar etmekte acele etsin ki Melik ve Kahhâr olan Allah’ın azâbından kurtulsun. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “***Kim îman eder, halini düzeltirse, onlara korku yoktur...***” (el-En‘âm, 6/48)

Rivayet edilmiştir ki: Melekler kulun günahlarını semaya çıkarırlar. Onları Levh-i mahfuzla karşılaştırdıklarında günahların yerinde iyilikler olduğunu görürler. Bunun üzerine secdeye kapanarak şöyle derler: Ya Rabbi, sen biliyorsun ki, biz ancak onun işlediğini yazdık. Allah Teâlâ buyurur ki: “Doğru söylediniz, ancak kulum hatasına pişman oldu. Gözyaşı ile benden yardım taleb etti. Ben de onun günahını affettim, ona lütuf ve ikramda bulundum. Ben ikram edenlerin en cömerdiyim.”

İşte îman, amelini ıslah, kusur ve hatalara pişman olmak, dünya ve ahirette kurtuluş sebebidir.

Büyüklerden biri şöyle demiştir: Hakikat bakımından îman ve İslam’ın, aynı şey olması mümkündür. Fakat her ikisi de geleneksel olarak bir tür mecaz ile tahsis edilmiştir. Bilindiği gibi esas mânâsı bu olduğu için kalben tasdike konu olan her şeye “îman” adı verilmiştir.

[104] . el-Câmiu’l-kebîr, II, 405

MÜŞRİKLERİN HZ. PEYGAMBER'DEN FAKİRLERİ YANINDAN KOVMASINI İSTEMELERİ

قُلْ لَٓا اَقُولُ لَكُمْ عِنْدٖى خَزَٓائِنُ اللّٰهِ وَلَٓا اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَٓا اَقُولُ
لَكُمْ اِنّٖى مَلَكٌۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَيَّۜ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى
الْاَعْمٰى وَالْبَصٖيرُۜ اَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ۟ ﴿٥٠﴾ وَاَنْذِرْ بِهِ الَّذٖينَ يَخَافُونَ
اَنْ يُحْشَرُٓوا اِلٰى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهٖ وَلِيٌّ وَلَا شَفٖيعٌ لَعَلَّهُمْ
يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ الَّذٖينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ
يُرٖيدُونَ وَجْهَهُۜ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ
عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمٖينَ ﴿٥٢﴾ وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا
بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُٓوا اَهٰٓؤُلَٓاءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَاۜ اَلَيْسَ اللّٰهُ
بِاَعْلَمَ بِالشَّاكِرٖينَ ﴿٥٣﴾ وَاِذَا جَٓاءَكَ الَّذٖينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ
عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَۙ اَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُٓوءًا
نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلِتَسْتَبٖينَ سَبٖيلُ الْمُجْرِمٖينَ۟ ﴿٥٥﴾ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَصْلَحَ فَاَنَّهُ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذٰلِكَ

50. De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Kör ile gören hiç bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?

51. Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla *(Kur'an ile)* uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dost, ne de bir aracı vardır, belki sakınırlar.

52. Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! onların

hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın!

53.“Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda

bulunduğu kimseler de bunlar mı!" demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?

54. Âyetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selam size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı. Gerçek şu ki: Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar. Sonra ardından tevbe edip de kendini ıslah ederse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

55. Böylece suçluların yolu belli olsun diye âyetleri iyice açıklıyoruz.

❦

Ey Muhammed! Senden bazan ayetler indirmeni, bazan başka şeyler isteyen kafirlere *“de ki: “Ben size, Allah’ın hazineleri yanımdadır, demiyorum.”* Yani ben Allah’ın mukadderât hazinelerinin bana verildiğini, onda kendi başıma dilediğim ve istediğim gibi tasarrufta bulunduğumu iddia etmiyorum ki, siz benden âyetler indirmemi veya azabı getirmemi ya da dağları altın hâline çevirmemi yahut da benim şanıma uymayan başka şeyleri taleb edesiniz.

(ٱلْخَزَائِنُ) kelimesi, (خَزِينَةٌ) kelimesinin çoğuludur ve yığılmış, biriktirilmiş anlamındadır.

Haddâdî şöyle demiştir: Allah’ın hazineleri, kulların hazineleri gibi değildir. Allah Teâlâ’nın hazîneleri, ancak O’nun yaratmasıyla var olan mukadderât hazîneleridir.

(ٱلْخَزَانَةُ) kelimesinin çoğulu olması da mümkündür. Bu kelime bir şeyin yığılıp biriktirildiği yer anlamında mekan ismidir. Kimsenin elinin ulaşamayacağı şekilde bir şeyi depolamak demektir.

Müşrikler, Peygamberimiz (s.a.)’e: “Sen Allah Teâlâ tarafından gönderilmiş bir peygamber isen, bize dünyanın menfaat ve hayırlarını genişlet.” derlerdi. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: “Rızkın anahtarlarının benim elimde olduğunu iddia etmiyorum ki, onu daraltayım ve genişleteyim.”

Yine de ki: *“Gaybı da bilmem.”* Yani, ben Allah Teâlâ’nın fiilleri hakkında gaybı bildiğimi de iddiâ etmiyorum ki siz bana kıyamet saatinin vaktini veya azabın ineceği zamanı ya da benzer şeyleri sorasınız.

“Size ben” meleklerden bir *“meleğim de demiyorum”* ki siz beni göğe yükselmek ve benzeri beşer gücünün dışında olan olağanüstü şeyler yapmaya zorlayasınız ya da bende meleklere ait sıfatların bulunmamasını benim hakkımda bir kusur sayasınız.” Nitekim onların “***Bu ne biçim peygamber yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor!***” (el-Furkan, 25/7) şeklindeki sözleri bunu haber vermektedir.

Âyetin buraya kadar olan kısmının mânâsı şöyledir: Ben bu üç şeyden hiçbirini iddia etmiyorum ki, bana onların eserlerinden ve hükümlerinden olan şeyleri yapmamı teklif edesiniz; benim buna icabet etmeyişimi, peygamberlik iddiamın doğru olmadığına delil sayasınız. Peygamberliğin zikredilen şeylerle asla ilgisi yoktur.

Peygamberlik, Allah Teâlâ'dan vahiy almak ve gerektiği şekilde amel etmekten ibârettir. Nitekim Allah Teâlâ'nın şu sözü bunu haber vermektedir:

"Ben, sadece bana vahyolunana uyarım." Yani ben talep ederek veya diğer yollardan biri ile asla vahiyde ve vahyedilende müdâhelem olmaksızın bana vahyolunana uymaktan başka bir şey yapmıyorum.

Vahiy üç kısımdır:

1- Meleğin lisanıyla sabit olanlar. Kur'an, bu kabildendir.

2- Meleğin söz ile açıklaması olmadan işareti ile sabit olanlar. Rasûlullah (a.s.)'ın şu hadisinde buna işaret vardır: "*Ruhu'l-kuds (Cebrâil), kalbime şöyle üfledi: Hiçbir*

nefis rızkını tamamlamadan asla ölmez.”[105]

3- Kalbine Allah Teâlâ tarafından hiç şüphe bırakılmayacak şekilde ilham zâhir olmasıdır. Bu da Allah’ın kendi katından bir nur göstermesi sûretiyle olur. Nitekim bir âyette şöyle buyurmuştur: “***İnsanlar arasında Allah’ın sana gösterdiği şekilde hükmedesin diye...***” (en-Nisâ, 4/105)

Eş’arîler ve kelamcıların çoğu, tefsir edilen bu âyetin delaletine göre Hz. Peygamber (a.s.)’ın ictihadla hükmetmesini kabul etmezler. Çünkü, bu âyetle onun sadece vahye tâbi olduğu sabit olmuştur. Bunun cevabı şöyledir: Rasûlullah (a.s.)’ın ictihadı, sonuç itibarıyla vahy kabul edilmiştir. Çünkü Rasûlullah (a.s.)’in ictihadının Allah Teâlâ tarafından takrir olunması, doğrudan vahy ile sabit olmuş gibi onun da hak olduğuna delalet eder.

“De ki: “Körle, gören bir olur mu?” Bunları dalalete düşenle hidayette olana misal getirdi. Çünkü Rasûlullah (a.s.), kendisini ilahi vahye uyan bir kimse olarak vasfedince zaruri olarak kendisini hidayetle, kendisine karşı inat eden ve davasını kabul etmeyeni de dalaletle vasfetmesi gerekli oldu. Şu halde vahye dayanmayan amel, kör kimsenin ameli gibi; vahyin gereğince yapılan amel ise gören kimsenin ameli gibidir.

“Düşünmüyor musunuz?” Yani, bu hak kelama kulak vermiyor ve onu düşünmüyor musunuz ki böylece vahye tâbi olup gereği ile amel ederek hidayete eresiniz. Buradaki ayıplamanın sebebi, kulak verme ve tefekkürün her ikisinin de birlikte terkedilmesidir.

وَاَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ اَنْ يُحْشَرُوا اِلٰى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ
وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

51. Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla *(Kur’an ile)* uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dost, ne de bir aracı vardır, belki sakınırlar.

“Rablerinin huzuruna toplanacaklarından” Yani tekrar diriltilip Allah Teâlâ’dan

başka kimsenin kendilerine fayda ve zarar vermeye güç yetiremeyeceği bir yerde bir araya getirileceklerinden “*korkanları onunla”* Yani vahiy ile bildirilen azabla *“uyar”* korkut.

Âyetteki *“toplanacaklarından korkanları”* ifadesinin

“toplanacaklarını bilenleri” anlamında olduğu da söylenmiştir. Çünkü onların korkusu bilgilerinden ileri gelmektedir.

“kendilerinin O’ndan başka ne dostları, ne de şefâatçileri vardır.” Allah’dan başka, kendilerine fayda verecek ne bir yakınları, ne de aracı ve destekçileri vardır.

Burada korkutulan şey, haşrdır (Allah’ın huzurunda toplanmaktır). Korkan kimseler, tefsirlerin çoğuna göre âsî mü’minlerdir.

Ehl-i sünnetin görüşüne göre peygamberler ve velîler de şefaat ettikleri halde ayette şefâatin Allah’dan başkasına ait olmadığının bildirilmesi, onların sadece Allah’ın izni

ile şefaat edecek olmalarındandır. Böylece hakikatta şefaat, sadece Allah Teâlâ'ya ait olmuş olur.

Ebüssuûd Efendi (rh.a.) der ki: "Korkan kimseler" ile kastedilen, haşrı caiz gören kafirlerdir. Onlar ehl-i kitab ve bazı müşrikler gibi haşrin varlığına kesin olarak inanıp tekrar dirilmeyi kabul eden, fakat ataları olan peygamberlerin şefâatleri hususunda tereddüt edenlerdir yada bazı müşrikler gibi putların şefâat etmeleri hususunda tereddüt eden kimselerdir. Ayrıca öldükten sonra dirilmekden bahsedildiğini duyduklarında hak olmasından korktukları, hallerinden anlaşılan bazı kâfirler gibi her iki hususta da tereddüt eden kimselerdir. Haşrı tamamen inkar edip tekrar dirilmeyi kabul eden, babalarının veya putlarının şefaatlarına kesin olarak inananlar ise âyette uyarılmaları emredilen kimselerin dışındadır."

Bu konuda söylenecek söz, açıktır. Çünkü, ***'zalimlerin ne bir dostu, ne de sözü tutulacak bir şefaatçileri vardır.'*** (bk. Gâfir, 40/18)

Onları böyle uyar, *"belki sakınırlar."* Burada ifadeyle emrin sebebi ortaya konmaktadır. Yani, onları uyar ki içinde bulundukları durumdan vazgeçerek ve tâatleri yerine getirerek Allah'dan sakınsınlar yahut küfür ve günahlardan sakınsınlar.

Allah Teâlâ, Peygamberi'ne (a.s.), kafirlerle onların akılları ölçüsünde konuşmasını emrederek şöyle buyurmuştur: "*De ki: "Ben size, Allahın hazineleri yanımdadır, demiyorum.*"

Halbuki o hazineler benim yanımdadır. Fakat size söylemiyorum. O hazineler, eşyanın hakikatlerinin ve mahiyetlerinin ilmidir. ***"Biz onlara, ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz."*** (Fussılet, 41/53) âyetindeki 'gösterme', Peygamber (a.s.)'ın *"Bize eşyayı olduğu gibi göster."* şeklindeki duâsına Allah Teâlâ'nın icabeti, yine *"Bana veciz sözler (cevâmiu'l-kelim) verildi."*[106] hadisi, bu hazinelerin onun yanında olduğuna işaret eder. Allah Teâlâ ona ancak "Allah'ın hazîneleri benim yanımda değildir, de!" diye emretmiştir.

Hz. Şeyh-i Ekber (kuddise sirruh) şöyle demiştir: "Esrarı, çorak araziye saçıp savurma." Yani, bedenin buğdaya ihtiyacı gibi kalp ve ruhun gıdası olan hakikatların beyanını, hakkı göremeyen ve bütün

eşyada onu müşahede edemeyen kimselerin istidâd arazilerine serpme. (Molla Câmî'nin *Şerhu'l-Fusûs* adlı eserinde böyle geçmektedir.

Sa'dî (k.s). der ki:

Çorak yere tohum saçıldığında nasıl boşa giderse Aşağılık kimselere ilimden söz etmek de bunun gibi boştur

"Gaybı da bilmem." Çünkü Rasûlullah (s.a.), Cenab-ı Hakk'ın bildirmesiyle geçmişte olan ve gelecekte olacak şeyleri haber verirdi. Mirac gecesinde dedi ki: "Boğazıma bir damla damladı, geçmişte olan ve gelecekte olacak şeyleri bildim." Şu halde "Peygamber (a.s.) gaybı bilmez." diyen kimse doğru söylemiş olsa da hata etmiş olur.

“Size ben meleğim de demiyorum.” Halbuki Cebrail (a.s.)’a: “İlerle.” dediğim, onun da: “Bir parmak daha yaklaşırsam yanarım.” diye cevap verdiği vakit ben meleklerin makamından ötelere geçip gitmiştim.

Nitekim **Sa’dî** şöyle der:

Bir gece binite bindi, felekleri
geçti Temkîn ve makamda
meleği geçti Yakınlık çölünde
öyle bir yürüdü ki Sidreye
varınca Cebrâil ondan geri kaldı

“Ben, sadece bana vahyolunana uyarım.” Yani, “*Benim Allah ile öyle bir vaktim vardır ki o vakitte bana ne Allah’a yakın (mukarrab) bir melek, ne de Allah tarafından gönderilen bir peygamber yanaşamaz.*”[107] hadîsinde ifade edilen türden makam ve hallerimi size haber vermiyorum. Size ancak bana bildirmem vahyolunanları haber veriyorum. Benim basîretime açılıp da gördüğüm fakat Allah’ın sizin basîretlerinizi bağlayıp kör ettiği şeyleri nasıl haber verebilirim? Çünkü gören ile görmeyen bir olmaz.

Sonra şöyle buyurdu: *“Rablerinin huzuruna”* ilahi inayet cezbeleriyle *“toplanacaklarından korkanları”* böyle olacağını bekleyenleri *“onunla”* bu hakikatlarla ve mânâlarla *“uyar”*, onlara haber ver de kesin olarak bilsinler *“ki; kendilerinin”* Allah’a vuslat husûsunda *“O’ndan başka ne”* velîlerden bir *“dostları, ne de”* peygamberlerden bir *“şefâatçileri vardır.”* Çünkü vuslat, ancak Hakk’ın cezbeleriyle mümkün olur. Böyle uyar, *“belki”* vuslat talebinde Allah’dan başka şeylerden Allah’a sığınarak *“sakınırlar.”*

Seriy es-Sekatî (k.s.) der ki: Bir gün mezarlığa çıkmıştım. Orada Behlül’e rastladım. Ona: “Burada ne yapıyorsun?” dedim. “Bana eziyet vermeyen, yanlarından ayrılınca gıybetimi yapmayan bir toplulukla oturuyorum.” dedi. “Aç mısın?” dedim. Bunun üzerine şu beyti okuyarak dönüp gitti:

“Aç ol. Çünkü açlık takvâ ehlinin
amelidir. Uzun süre aç kalan, bir gün
gelip doyacaktır.”

Denilmiştir ki: Sâlihlerin halleri ve Allah'ın onlara başkalarından özel olarak verdiği ziynet, bir hükümdar ile askerlerinin şu durumlarına benzer: Hükümdar askerlerine: "Yarın huzuruma çıkmak üzere süslenerek gelin. Kim en iyi giyinirse, onun benim yanımdaki mevkii daha yüksektir." der.

Sonra hükümdar, askerlerinde bulunmayıp da kendi yanında bulunan kıymetli elbiseleri gizlice memleketinden seçkin kimselere ve sevdiklerine gönderir. Onlar da

gönderdiği kıymetli elbiseleri giyerek hükümdarın huzuruna çıktıklarında diğer askerlere övünürler.

İşte Allah Teâlâ’nın sâlih amellere ve temiz hallere muvaffak kıldığı kimselerin durumu da böyledir. Onların Allah’ın kendilerine özel olarak verdiği şeyleri halka anlatmaya ihtiyaçları yoktur. Bunu kendilerinin bilmeleri yeterlidir. Bu zaten (insanların Allah’ın huzuruna çıkacağı) en büyük arz gününde ve insanların dümdüz arazide toplandığı vakit ortaya çıkacaktır.

“Onlar asil hâdimler ve efendilerdir.
Biz ise kötü köleler ve ne kötü köleleriz.”

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ
مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ
فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

52. Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na yalvaranları kovma! onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın!

Rivayet edildiğine göre Kureyş ileri gelenleri, Rasûlullah (s.a.)’in yanında Suheyb, Ammar, Habbab, Bilal, Selman ve diğer bazı fakir sahabileri görünce ona: “Şu köleleri ve elbiselerinin kokularını -bu sahabilerin üzerlerinde sadece yünlü abalar vardı- yanından kovarsan, seninle oturur ve konuşuruz.” dediler. Rasûlullah (a.s.): ***“Ben mü’minleri kovacak değilim.”*** (eş-Şuarâ, 26/114) buyurdu. Bunun üzerine: “O halde, biz gelince onları yanından çıkar ki, Araplar bizim üstün kimseler olduğumuzu anlasınlar. Çünkü senin yanına Arap kabilelerinden heyetler geliyor. Bizi fakirlerle eşit tutmandan utanıyoruz. Biz kalkınca dilersen yine onlarla beraber otur.” dediler. Rasûlullah (a.s.), belki îmana gelirler diye onların bu teklifini yerine getirmeye niyetlendi. Bunun üzerine Allah Teâlâ zenginin fakire, asil birinin halkın en alt kesimindeki birine üstün tutulmasını sevmediğini Peygamberine (a.s.) bildirmek üzere bu ayeti indirdi. Çünkü onun gönderildiği yol, dünyânın halleri değil, Allah’ın dinidir.

“Sabah akşam” zikir ve ibadetleri ile dünyalık bir şeyi değil, sadece *“Rab’lerinin rızasını isteyerek,”* ihlasla *“O’na yalvaranları kovma.”* Kovmak, uzaklaştırmak demektir. Âyetin mânâsı şöyledir: “Gece gündüz Rab’lerine duâ edip onu zikreden fakirleri kendi meclisinden kovma.”

Sabah ve akşam vakitlerinin zikredilmesinden maksat, devamlılıktır. Çünkü zikri devam edenin Allah ile beraberliği de devam eder. Nitekim kudsî bir hadiste: “*Ben, beni zikredenle beraberim.*”[108] buyurulmuştur.

Duâda ihlasın şart koşulması, işin özünün ihlâs olduğuna dikkat çekmek içindir.

İbadet, ihlâsla yapılınca güzeldir Yoksa içi olmayan kabuktan ne çıkar?

Duâda ihlasın şart koşulması, Allah'dan uzaklaştırılmaya mani olan ve O'nun ikramını gerektiren şeylerin en kuvvetlilerinden olduğuna işaret etmek içindir.

"Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından da onlara bir sorumluluk yok ki," Müşrikler, fakir müslümanların köle ve miskin oluşlarına dil uzatmakla yetinmeyip onların îmanlarını da dillerine dolayarak: "Ey Muhammed! Bunlar, senin yanında yiyecek ve giyecek temin ettikleri için etrafında toplandılar ve dinini kabul ettiler. Yoksa onlar senin dininden uzak ve sana inanmaktan berîdirler." demeleri üzerine Allah Teâlâ, bu fakir mü'minlerin Rasûlullah (a.s.)'in yanından kovulmasına sebep olması muhtemel müşriklerin bu sözlerini reddederek böyle buyurmuştur.

Yani, sana gereken sadece onların dış görünüşlerine îtibar etmektir. Onların durumu ise müşriklerin sözlerinde olduğu gibi iç âlemleri istenilen, hoşnud olunan şekilde olmadığı halde muttakîlerin sıfatlarına bürünmeleridir. Allah'dan sakınan kemselerin özelliklerini taşımalarıdır. Müşriklerin dediği gibi batınen halleri istenilen şekilde olmasa bile îmanlarından hesâba çekildiklerinde görecekleri zarar, sana değil sadece onlara aittir. Her nefsin hesaba çekilmesi neticesinde ortaya çıkacak zarar, başkasına değil o nefse döner.

Bu ifadeden maksat, kafirlerin asılsız sözlerini reddetmek, Rasûlullah (s.a.)'i fakirleri ve aşağı görülen kimseleri eğitme hususunda sabit kılmaktır.

Ebüssuûd Efendi der ki: Cevab önceki cümle ile tamamlandığı halde *"Senin hesabından da onlara bir sorumluluk yok"* buyurulması, onların hesaplarının Rasûlullah (a.s.)'ın sorumluluğunda olmadığını asla şüphe kalmayacak şekilde mübâlağa ile açıklamak içindir. Bu ise Peygamberimiz (a.s.)'ın hesabının onlara ait olmamasıdır. Bu ifade tıpkı: ***"Ne bir an geri kalırlar ve ne de ileri giderler"*** (el-A'râf, 7/34) ayetindeki üslûb üzerinedir.

"Onları kovup da zalimlerden olasın!" Bu ifade, öncesindeki olumsuz ifadenin cevabıdır. "Bize gelmiyorsun ki, konuşalım" cümlesine benzer. Konuşma, sebebi olan gelme vuku bulmadığı için

gerçekleşmemiştir. Âyet de bunun gibidir. Çünkü fakirlerin hesâbının zararı muhâtaba ulaşsaydı; o zaman bu, îmanda zaafiyeti olduğu vehmedilen kimselerin kovulup uzaklaştırılması için bir sebep olurdu. Bu sebep gerçekleşmemiştir ki netîcesi olan kovma işi gerçekleşsin.

وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا اَهٰؤُلَاۤءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ
مِنْ بَيْنِنَا اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾

53.“Aramızdan Allah’ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı!” demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?

“Böylece” Bu, Allah Teâlâ’nın mü’minlerin fakirlerini dünyâ bakımından tam manasıyla yoksul ve muhtaç olmalarına rağmen îmana muvaffak kılarak din hususunda öne geçirmesinden ibârettir. “*biz onların kimini kimi ile”* yani insanlardan bir kısmını bir kısmı ile *“denedik”* böyle tam ve benzersiz şekilde deneyip imtihan ettik. Artık bunun ötesinde bir deneme yoktur. Öyle ki dünyâ husûsunda geride olanları, dünyâ husûsunda tam olarak önde ve başta olanların önüne geçirdik.

“ki” sonunda onların durumu, dünyevî açıdan aralarındaki farka bakarak ve gerçekte üstünlüğün kaynağının ne olduğunu görmezden gelerek küçük gördükleri kimselere şöyle demeye kadar varır: ‘Bizi bırakıp da hakka ve Allah katında kendi istidadlarına uygun olana ulaşmaları konusunda muvaffak kılarak: *“Allah, aramızdan şunlara mı lütfu layık gördü?”* Halbuki biz önde gelenler ve yöneticileriz, onlar ise köleler ve fakirlerdir. *“desinler.”*

Müşriklerin bu sözlerinden maksatları, nimet verilenleri tahkir değil, Allah Teâlâ’ya îtiraz yoluyla lütfunun meydana geldiğini îtiraf etseler de ***“Eğer** (Muhammed’in getirdiği) **iyi bir şey olsaydı** (şu zavallılar) **bu konuda bizi geçemezlerdi.”*** (el-Ahkâf, 46/11) şeklindeki sözlerinde olduğu gibi doğrudan Allah’ın lütfunun meydana gelmesini inkardır.

Kelbî der ki: Şerefli ve üstün bir kimse, daha önce müslüman olan bayağı saydığı bir kimseye bakarak İslam’a girmeyi gururuna yediremez, kibirlenir ve “Bu mu benden önce müslüman olmuş?” der ve müslüman olmazdı.

“Allah, şükredenleri daha iyi bilmez mi?” Bu cümle, onların geçen sözlerini red ve iptaldir. Yani Allah Teâlâ, nimetlerine şükredenleri daha iyi bilmez mi ki siz Allah’ın onlara ihsanını uzak görüyorsunuz.

Yine burada bu bîçare mü’minlerin, Kur’ân’ı indirmesi ve îmana muvaffak kılması hususunda Allah Teâlâ’nın nimetinin hakkını bildiklerine, bu konuda Allah Teâlâ’ya şükrettiklerine işaret vardır. Diğerlerinin ise bundan tamamen uzak oldukları îmâ edilmektedir.

et-Te’vîlatü’n-Necmiyye’de şöyle denilmiştir:

“Böylece biz onların kimini kimi ile denedik.” Yani, üstün olanı

kendinden aşağı olanla, aşağı olanı da ondan üstün olanla denedik. Üstün olan şükretsin, aşağıda olan sabretsin. Çünkü üstün olan şükretmezse, nimetin zevaliyle karşı karşıya kalır. Aşağı olan sabrederse, fazîlet ve üstünlüğe erer.

Sabreden fakir, şükreden zengin ve üstün kimse ile aynı derecededir. Nitekim Süleyman (a.s.)'ın şükrü, Eyyub (a.s.)'ın sabrına eşittir. Çünkü Allah'a kullukta amelleri çok olan Süleyman (a.s.) ile Allah'a kullukta amellerden âciz olan Eyyub (a.s.) "güzel kul olma makamı"nda eşittir. Bu yüzden Allah Teâlâ her ikisi için de "***Ne güzel kul.***" (Sâd, 38/30, 44) buyurmuştur.

Üstün kılınan kimsenin aşağıda olana göre fitne ve imtihanı, kendisini ondan üstün görmesi, onu küçük düşürmesi, üstünlüğünü kullanarak ona hakkını vermemesidir. Aşağıda olan kimsenin üstün olanla fitnesi ve imtihanı, üstünlüğü sebebiyle ona hased etmesi, hakkını vermediği için ona kızmasıdır. Çünkü o sadece yaradılana bağlanıp kalmış yahut alanın da verenin de mahluk olduğunu zannetmiştir. Halbuki alan da veren de başkası değil, sadece Allah'tır. Aklı olana gereken, Allah'ın seçtiğini seçmek ve O'nun istediğinden başkasını istememektir.

Kâşifî'nin Farsça tefsirinde *Keşfü'l-esrâr*'dan şu ifadeler nakledilir: İrâde üç çeşittir: 1- Sadece dünyâyı istemektir. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Siz geçici dünyâ malını istiyorsunuz."*** (el-Enfâl, 8/67) buyurmuştur. Bunun belirtisi ikidir: Dünyâlığın artması için dînin eksilmesine râzı olmak, fakirlerden ve müslümanlardan yüz çevirmek.

2- Sadece âhireti istemektir. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Kim de âhireti ister ve inanarak ona yaraşır biçimde çalışırsa..."*** (el-İsrâ, 17/19) buyurmuştur. Bunun da iki alâmeti vardır: Dînin selameti için dünyâlığın noksanlığına râzı olmak, fakirlerle dost ve arkadaş olmak.

3- Sadece Hakk'ı istemektir. Nitekim Allah Teâlâ: "***Rab'lerinin rızasını isterler"*** (el-En'âm, 6/52) buyurmuştur. Onların nişânı da ayağı iki dünyâ üzerine koymak, kendinden ve yaratılanlardan âzâd olmaktır.

Bizi istersen dünyaya bir çizgi
çek Fenâ denizine dal ve sus

Onlar, Allah Teâlâ'dan zatını/rızâsını isterler. Herkes O'ndan ister. Onlar ise O'nu isterler, O'ndan istemezler. Nitekim şöyle denilmiştir:

Herkesin bir isteği, bir dîni ve bir mezhebi var
Benim isteğim sizin vuslatınız, dînim ise sizin rızânız.

İnsanlar irade hakkında farklı yorumlarda bulundular ve sözü uzattılar. Meselenin doğrusu şudur: İrade, kalbde meydana gelen bir heyecandır ki Allah'a ulaşana kadar kulu bî-karar eder. İrade sahibi, gece gündüz sükûnete ermez. Allah'a vasıl omadan ne

sükûnu ne kararı olmaz. (*et-Te'vilatü'n-necmiyye*'de böyle geçmektedir.)

Âyet-i kerime, fakirlerin faziletini beyan etmektedir. **Ebû Said el-Hudri** (r.a.)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Fakir muhacirlerden bir grupla oturuyordum. Birbirlerinin arkasına saklanarak avret yerlerini gizlemeye çalışıyorlardı. Bir kimse de bize Kur'an okuyordu. O sırada Rasûlullah (s.a.) çıkageldi, yanımızda durdu. O gelip durunca Kur'an okuyan sustu. Rasûlullah (s.a.), selam verdi ve *"Ne yapıyordunuz?"* buyurdu. Biz de: "Ya Rasûlallah! Birimiz Kur'an okuyor, biz de Allah'ın kitabını dinliyorduk." dedik. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu:

“Ümmetimden kendileriyle beraber candan sabretmemi emrettiği bir topluluk yaratan Allah’a hamdolsun.” Ravi der ki: Sonra bizimle kendisini eşit yapmak için aramıza oturdu ve eliyle işaret etti. Oradakiler de halka şeklinde oturdular. Hepsinin yüzleri ona göründü. Ravi der ki: “Rasûlullah (a.s.)’in benden başka onlardan kimseyi tanıdığını bilmiyorum.” Buyurdu ki:

“*Ey fakir muhacirler topluluğu! Kıyamet günü erişeceğiniz tam bir kurtuluştan dolayı size müjdeler olsun. Cennete zenginlerden yarım gün önce gireceksiniz. Bu yarım gün ise beş yüz yıldır.*”[109]

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Kıyamet günü fakir kul getirilir. Dünyada insanın diğer insana özür dilediği gibi Allah (azze ve celle), bu kuluna özür diler ve der ki: İzzetim ve celalime yemin olsun ki seni hor gördüğüm için dünyayı senden uzaklaştırmadım, fakat sana hazırladığım ikram ve ihsandan dolayı böyle yaptım. Ey kulum, şimdi şu safları dolaş. Benim rızamı kastederek seni yedirip giydireni ara. Onun elinden tut. O, sana aittir.” O gün insanlar, ağızlarına kadar tere boğulmuşlardır. Bu kimse, safları yarar. Dünyada iken kendisini yedirip giydireni arayıp bulur. Elinden tutarak beraber cennete girerler.*”[110]

Hâfız der ki:

Ey zengin kişi! Yoksulun gönlünü al
Çünkü altın mahzeni, gümüş hazinesi ebedî
kalmayacak Bu zebercetten kemere altınla
şöyle yazmışlar:
Kerem ehlinin iyiliğinden başka hiç birşey kalmayacak

Hadis-i şerifte yine buyurulmuştur ki: “*Her şeyin bir anahtarı vardır. Cennetin anahtarı ise miskinleri sevmektir. Sabreden fakirler, kıyamet günü Allah ile berâberdirler.*”[111]

Şeyh Attar der ki:

Dervişleri sevmek, cennetin
anahtarıdır Onlara düşman olmak,
lanete uğramaktır

Allah’ım, bizi sevdiklerinden eyle, kapından kovma.

وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِـَٔايَٰتِنَا فَقُلْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ
عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُۥ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوٓءًۢا بِجَهَٰلَةٍ ثُمَّ تَابَ

مِن بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾

54. Âyetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selam size! Rabbiniz

merhamet etmeyi kendisine yazdı. Gerçek şu ki: Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar. Sonra ardından tevbe edip de kendini ıslah ederse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

“Âyetlerimize inananlar sana geldikleri zaman”

Rivayete göre bazı kimseler Rasûlullah (a.s.)’a gelerek dediler ki: Biz büyük günahlar işledik. İstiğfar imkanı ve özür dileme yolu nedir? “Rasûlullah (a.s.) cevap vermeyip sustu. Onlar da üzülerek geri döndüler. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Fahreddin Râzî der ki: Allah’a îman eden herkes bu şerefe dâhildir.

“onlara de ki: “Selam size”, her türlü kötülük ve âfetten selamette olasınız.

Selam, “teslîm” yani selamette olması için duâ mânâsınadır. Buna göre *“Selamün aleyküm”*, yani *“Selam size”* ifadesinin mânâsı: Allah, dininize ve canınıza isabet edecek afet ve musîbetlerden sizi selamette kılsın, diye dua ediyorum, demektir.

Gelenin oturana selam vermesi âdet iken Allah Teâlâ’nın Rasûlü’ne (a.s.) önce selam vermesini emretmesi, onları selamla karşılayarak sevindirmek ve utandırmamak içindir. Bu, mü’minlere dünyâda olan selamdır. Âhirette ise onlara cennete girerken melekler selam verir. Nitekim bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: ***“Selam size, ne hoşsunuz, ebedi kalmak üzere buraya girin!”*** (ez-Zümer, 39/73)

Allah da onlara önce selam verir ve şöyle buyurur: ***“Çok merhametli Rab’den onlara sözlü selam*** *(vardır)*.***”*** (Yasin, 36/58)

“De ki: Selam size” ifadesi, Allah Teâlâ’nın Habîbi (a.s.)’a mirac gecesinde verdiği selama işaret etmektedir. Ona: “Selam sana, ey Nebi! Allah’ın rahmeti ve bereketleri üzerine olsun.” buyurmuştur. Rasûlullah (a.s.) da bu selamı şöyle kabul etmiştir: “Selam bize, ve Allah’ın salih kullarına olsun.” Haksızlık yaptıktan sonra tevbe eden kimse de, salah ehlinin arasına girer. Âyetin gelişi, bu manaya zıt değildir.

“Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı.” Lütuf ve ihsanından dolayı merhameti mukaddes zatına gerekli kılmış ve böyle hükmetmiştir.

Şeyhzâde der ki: “ عَلٰى ” kelimesi, gereklilik ifade eder. “ كَتَبَ ” fiili ile birlikte zikredilince gereklilik mânâsı kuvvetlenir. Ancak bu Allah Teâlâ’nın fail-i muhtar; yani istediğini istediği gibi yapan

oluşuna ters değildir. Bilakis Allah'ın lütuf ve keremini beyan ve tekitten ibârettir.

et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'de şöyle denilmiştir: Bir hadîs-i rabbânîde Allah Teâlâ, cennete şöyle buyurur: "*Sen, benim ancak rahmetimsin; seninle kullarımdan dilediğime rahmet ederim.*"[112] Dilediği kullarına cennetiyle, dilediği kullarına da zatıyla rahmet eder.

"Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar da" cümlesi önceki cümlede geçen "merhamet"in bedeli (karşılığı)dır. "Rabbiniz kendisine yazdı ki sizden kim bilmeyerek bir kötülük yapar da..." demektir. Bu cümlenin muhtevâsı, onun bir rahmet olmasıdır.

"bilmeyerek" Gerçekten bilmeyerek başına gelecek zarar ve cezanın farkında olmadan onu yaparsa, demektir. Ya da sonucunun kötü olduğunu bildiği halde hükmen

bilmeyerek onu yaparsa demektir. Çünkü sonunun zarara varacağını bildiği veya zannettiği halde böyle bir işi yapan kimse câhil hükmündedir. Kötülüğü işlemek, gerçekten veya hükmen cehaletten uzak olmaz.

İşâret ehli şöyle demişlerdir: *“Sizden”* ifadesinde, kötülük işleyenlerin iki sınıf olduğuna işaret vardır: Ey hidâyete ermiş mü’minler, sizden bir sınıf ve sizden başkalarından, yani dalalette olan kâfirlerden bir sınıf demektir.

Cehalet iki kısımdır:

1. Dalalet cehaleti: Bu, ruhlar aleminde serpilen nurun isabet etmemesinin netîcesidir.
2. Cehûliyyet (çok câhil olma) cehaleti: Bu, insanın fıtratında olan aşırı câhilliktir (bk. el-Ahzâb, 33/72).

Buna göre kâfirlerden kim dalalet cehaleti ile bir kötülük yaparsa onun için tevbe imkânı yoktur. Bunun aksine mü’minlerden kim fıtratında var olan cehûliyyet cehaleti ile bir kötülük işlerse tevbe etmesi mümkündür. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“sonra” yaptığı kötülüğün *“ardından tevbe eder”* o kötülükten döner *“ve kendini”* bozduğunu *“ıslah ederse”* Islâh, yaptığı kötülüğe bir daha dönmemek ve fesâda sapmamaktır. *“bilsin ki O,”* Allah Teâlâ kendisini *“çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”* **Kâşifî** Farsça tefsirinde şöyle der: **İmam Kuşeyrî** (rh.a.) şöyle buyurmuştur: Eğer melek senin için zillet, Melik (Allah) rahmet yazmışsa, bu halde senin için iki yazı vardır. Biri ezelî, diğeri vaktinde. Şu kesindir ki sonradan yazılan, ezelde yazılanı iptal edemez. Bu âyet-i şerîfenin mazmunu, günah derdiyle hasta olanlar için şifadır. Şifanın şartı ise perhizdir, yani tevbe ve istiğfar.

Günahkâr olanlar için, gece ve
gündüz İstiğfardan daha iyi bir
şerbet yoktur Dosta kavuşmak
arzusunda olanlar için
İnleyip sızlamaktan/yalvarıp yakarmaktan başka çare yoktur

وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾

55. Böylece suçluların yolu belli olsun diye âyetleri iyice açıklıyoruz.

"Böylece âyetleri açıklıyoruz ki" Yani, işte biz böyle benzersiz şekilde itâat ehlinin, günahda ısrar edenlerin, Allah'a çok iltica eden kulların (evvâbîn) sıfatları ile ilgili Kur'an ayetlerini açıklıyoruz ki hak ve hakikat ortaya çıksın ve onunla amel edilsin.

"suçluların yolu belli olsun." da ondan sakınılsın.

Suçluların yolunun belli olması ve açıklanması, helak olanın bir delil ile helak olması, yaşayanın yine bir delil ile yaşaması içindir.

Şu halde akıl sâhibine gereken, kurtuluş ve felah yoluna girmek, salah ehlinin ulaştıklarına ulaşmaktır. Yolun başı ise tevbe ve istiğfardır.

Âlimler der ki: Önce günahların ne kadar kötü olduğunu, buna karşılık Allah'ın cezâsının ne kadar şiddetli olduğunu düşün. Sonra acizliğini, zayıflığını ve çaresizliğini düşün. Bugün bir karıncanın ısırmasına ve güneşin sıcağına sabredemeyen, yarın cehennem ateşine ve yılanların sokmasına nasıl sabredebilir? Şu halde seninle Allah'ın kulları arasındaki her türlü günahlardan helallik isteyerek ve herkese hakkını geri vererek kurtulmaya çalışman gerekir. Namaz, oruç, zekat gibi terk ettiğin farzlara gelince, imkanın ölçüsünde bunları kazâ edersin.

İçki içme, çalgı çalma ve faiz yeme gibi seninle Allah arasında olan günahlara gelince, bunlardan geçmişte yaptıklarına nedamet duyar, pişman olursun ve kesinlikle onları bir daha işlememeye bütün kalbinle azmedersin. Hasımlarını mümkün olduğu kadar razı edip kaçırdığın farzları gücün nisbetinde kaza eder ve günahlardan da kalbini uzaklaştırdıktan sonra Allah'a güzel bir iltica ve tazarru ile yönelirsin ki, lütfu ile sana kafi gelsin ve seni korusun. Sonra gidip gusledersin. Elbiseni yıkar iki rekat namaz kılarsın. Nitekim sahih bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Bir kul günah işler, sonra güzelce abdest alır, kalkıp iki rekat namaz kılarsa ve peşinden de Allah'dan bağışlanmasını dilerse, muhakkak Allah onu bağışlar.*"[113]

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: "Bir erkek veya kadın, bilmeyerek namazı terkeder de, sonra tevbe edip pişman olursa, Cuma günü öğle ile ikindi arasında on iki rekat namaz kılsın. Her rekatta Fâtiha, âyete'l-kürsî, İhlas ve Muavvizeteyn (Felak, Nâs) sûrelerini okusun. Allah onu kıyamet gününde bundan dolayı hesaba çekmez ve günahla dolu olan defterinin hasenâta çevirildiğini görür."[114]

Bu faydalı bilgileri bir araya getiren fakir **İsmâil Hakkı Bursevî** der ki: Bu hadisin sahih olduğu kabul edildiği takdirde bu namazın, geçirilen bütün farzların kazasına bedel olacağı anlaşılmamalıdır. Nasıl anlaşılsın ki, hadisin baş tarafı tevbe ve nedametten bahsediyor. Bu da, biraz önce geçtiği gibi geçirilen namazların kazasını gerektirir.

Allah Teâlâ'nın kıyamet gününde onu hesaba çekmemesinin manası ona: "Neden üzerine farz kıldığım bu namazları, vakitlerinden geciktirdin?" diye sormamasıdır. Bu ise tevbesini tekid eden ve ziyâdesiyle özür dilediğini gösteren bu namazın

bereketiyledir. Şerîatta mâlumdur ki kul, namazları terkettiğinden dolayı hesaba çekildiği gibi, vakitlerini geciktirdiği için de hesaba çekilir. İşte bazı kimselerin Ramazan'ın son cumasında öğle ile ikindi arasında kıldıkları bir günlük kaza namazı, aslında bu namazdır. Ancak onlar iddialarında ve bu namazın keyfiyetinde yanılmaktadırlar. En doğrusunu Allah bilir.

et-Terğîb ve't-terhib'de der ki: Bir adam Rasûlullah (s.a.)'e geldi ve iki ya da üç kez: "Eyvah günahlarım, eyvah günahlarım." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.) ona:

اَللّٰهُمَّ مَغْفِرَتُكَ اَوْسَعُ مِنْ ذُنُوبِى وَرَحْمَتُكَ اَرْجٰى عِنْدِى مِنْ عَمَلِى

“ *‘Allahım, senin mağfiretin benim günahlarımdan daha geniştir, rahmetin de amelimden bana daha çok ümit verir.’ de.*” buyurdu.

Adam bu duayı okuyunca Peygamber (a.s.):

“*Tekrar et.*” buyurdu.

O da tekrar etti. Sonra yine;

“*Tekrar et.*” buyurdu. Adam da tekrarladı.

Sonra Rasûlullah (a.s.), “*Kalk, Allah günahlarını affetti.*” buyurdu. [115]

Kim her gün mü’minler için istiğfar ederse, Allah ona her mü’min erkek ve kadın için bir hasene yazar. Kabirdeki ölü, suda boğulmakta olan kimsenin beklediği gibi ana- babasından veya sâdık bir arkadaşından kendisine ulaşacak bir dua bekler. Dua ona ulaşınca dünya ve içindekilerine sahip olmaktan daha fazla sevinir. Muhakkak ki Allah Teâlâ, kabir ehline yeryüzü ehlinin dualarından dağlar gibi iyilikler verir. Hayatta olanların ölülere hediyesi, onlar için şöyle istiğfar etmeleridir: ***“Rabbimiz, hesâbın görüleceği gün beni, ana-babamı ve mü’minleri bağışla.”*** (İbrâhim, 14/41)

Sen, her tevbe ve ilticâ edenin sığınağısın Allah’ım!

---

[105] . Münâvî, II, 450

[106] . Buhârî, Ta‘bîr, 11; Müslim, Mesâcid, 5; Müsned, II, 250, 412

[107] . Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, II, 244

[108] . Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, I, 232

[109] . Ebû Dâvûd, İlim, 13; Müsned, III, 63, 96

[110] . Irâkî, Muğnî, IV, 196-197

[111] . Münâvî, V, 287

[112] . Buhârî, Tefsîr (50), 1; Müslim, Cennet, 36

[113] . Terğîb, III, 130; İbn Kesîr, I, 407

[114] . bk. Irâkî, el-Muğnî, I, 198; Leknevî, el-Âsâru’l-merfûa, s. 55 (Bu rivayet, Muhtasaru’l-İhyâ’da zikredilmiştir.)

[115] . Terğîb, III, 132

MÜŞRİKLERİN AZÂBI ACELE İSTEMELERİ

قُلْ اِنّ۪ي نُهٖيتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذٖينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ قُلْ لَٓا اَتَّبِعُ
اَهْوَٓاءَكُمْۙ قَدْ ضَلَلْتُ اِذًا وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُهْتَدٖينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ اِنّ۪ي عَلٰى
بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَكَذَّبْتُمْ بِهٖۜ مَا عِنْدٖي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهٖۜ اِنِ الْحُكْمُ
اِلَّا لِلّٰهِۜ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلٖينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ لَوْ اَنَّ عِنْدٖي مَا
تَسْتَعْجِلُونَ بِهٖ لَقُضِيَ الْاَمْرُ بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظَّالِمٖينَ ﴿٥٨﴾

56. De ki: Allah'ın dışında taptığınız şeylere tapmak bana yasak edildi. De ki: Ben sizin arzularınıza uymam, aksi halde sapıtırım da hidayete erenlerden olmam.

57. De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz *(azap)* benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

58.De ki: Acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir.

❀

Kureyşliler, Peygamber (a.s.)'ı atalarının dinine çağırıyorlardı. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

"De ki: "Ben," tevhid konusunda bana gösterilen delillerle ve indirilen âyetlerle, ne olursa olsun *"Allah'tan başka yalvardıklarınıza tapmaktan"* ibadet ettiklerinize ibadet etmekten *"men olundum."* uzaklaştırıldım ve engellendim.

"De ki: Ben, sizin keyiflerinize uymam." Bu ifade, yukarıdaki 'men olunmanın sebebine işaret etmektedir. Sanki onlar "Neden bizim yaptıklarımızdan men olundun ve bize uymaktan geri durdun?" demişler, o da: "Sizin yaptıklarınız hevâdan ibârettir ve hidayet değildir. O halde ben nasıl hevâya tâbi olayım ve hidayeti terkedeyim?" diye cevap vermiştir.

“Çünkü o takdirde” sizin hevânıza uyacak olursam *“sapıtmış”* Hak yolunu terk etmiş
“ve hidâyete erenlerden” hidâyet yoluna girenlerden *“olmamış olurum.”*

قُلْ اِنّ۪ى عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ى وَكَذَّبْتُمْ بِه۪ۜ مَا عِنْد۪ى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِه۪ۜ
اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِۜ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِل۪ينَ ﴿٥٧﴾

57. De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz *(azap)* benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

"De ki: "Ben, Rabb'imden" gelen *"açık bir delil üzereyim."* Beyyine, hak ve bâtılı
birbirinden ayıran açık delildir. Bir konuda açık bir delili ve doğru bir şâhidi olan kimse: "Ben bu konuda kesinlikle emînim." der. Âyette beyyine ile Kur'an ve vahiy kastedilmiştir.

"Siz ise onu yalanladınız." Bu cümle, başlangıç cümlesidir. Bahsedilen hususu haber vermek için getirilmiştir. Manası şöyledir: Ben, Rabbimden gelen büyük ve açık bir delil üzereyim. Siz ise onu ve ondaki haberleri yalanladınız. Bu haberlerden biri de azabın geleceğine dâir tehdittir.

"Acele istediğiniz (azab) *da benim yanımda değildir."*

Rivayete göre Kureyş'in ileri gelenleri, alay etmek ya da Peygamber (a.s.)'ı susturmak için ***"Eğer doğru söylüyorsanız, bu tehdit*** *(ettiğiniz azab)* ***ne zaman*** *(gelecek)****?"*** (Yâsîn, 36/48) diyerek azabı acele istiyorlardı. Hattâ Nadr b. Haris, Ka'be'nin Hatim denilen kısmına gelerek: "***Allahım, eğer bu senin katından gelen bir gerçek ise, başımıza gökten taş yağdır yahut bize acı bir azab ver.***" (el-Enfâl, 8/32) demişti.

Âyetin manası şöyledir: Kur'ân'da vaad edilen gelmesini acele istediğiniz ve gecikmesini beni yalanlamaya bahâne ettiğiniz azâb, benim hükmüm ve gücüm dâhilinde değildir. Tâ ki onu getireyim ve doğruluğunu size göstereyim. Yani bu konu benim yetkime bırakılmamıştır.

Bu konuda ve diğer hususlarda acele olarak getirmek ve geriye bırakmak hususunda *"hüküm vermek, yalnız Allah'a aittir."* Bu hususta benim hiçbir şekilde tesirim söz konusu değildir.

O, *"gerçeği anlatır."* gerçeği ve hakkı söyler. Bütün hükümlerinin beyanında hakkı gözetir ve ancak hak ile hükmeder. İşte azabının tehiri de haktır, sabittir ve eşsiz hikmetine göre cereyan etmektedir.

"Hükm"ün asıl anlamı, menetmek demektir. Bir bakıma hüküm, bâtılın hakka karşı koymasına yahut hasmın hak sahibine zulmetmesine mani olur.

"Ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır." Bu cümle, ayetin

sonunda ek bir ara cümlesidir. Önceki cümlenin muhtevasını desteklemekte ve burada özel olarak hakkın anlatılmasının, hak ile bâtılı ayırd etmek olduğuna işaret etmektedir.

قُلْ لَوْ اَنَّ عِنْدٖى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهٖ لَقُضِىَ الْاَمْرُ بَيْنٖى وَبَيْنَكُمْ
وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظَّالِمٖينَ ﴿٥٨﴾

58. De ki: Acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir.

"De ki: "Eğer acele istediğiniz şey" hakkında tehdit vârid olan azab Aziz ve Celil olan Allah tarafından benim yetkime verilseydi *"benim yanımda"* benim gücüm ve imkanım dâhilinde *"olsaydı,"* acele isteyerek "Bu azab ne zaman" gibi sözlerinizin peşinden derhal azab başınıza inmek sûretiyle *"elbette benimle sizin aranızda iş, şimdi"* çoktan Allah tarafından *"bitirilmişti."*

"Bitirilmişti" fiilinin meçhul olarak kullanılması, bu hususta muhatapları korkutmak ve Allah hakkında edebe riâyet etmek içindir.

"Allah, zâlimleri daha iyi bilir." Onların hallerini, azablarının şiddetini artırmak için istidrac yoluyla kendilerine mühlet verilmesine müstahak olduklarını en iyi bilendir. Bundan dolayı azab işini bana bırakmamış ve azâbın acele inmesine hükmetmemiştir. Putpereste ister zaman tanısın, ister tanınmasın eşittir. Asla azabdan kurtulamayacaktır. Dünyaya, nefse, şeytana ve hevasına tapanlar da böyledir. Biri cehennem ateşinde, diğeri büyük bir ayrılık ateşindedir. Akıl sahibine gereken hevasının peşinden gitmemektir. Nitekim Allah Teâlâ: ***"De ki: Ben sizin keyiflerinize*** *(hevalarınıza)* ***uymam."*** (el-En'âm, 6/56) buyurarak bunu emretmiştir.

Birisi şöyle anlatmıştır: Bir defa yolum Irak'ın ekilip dikilen bölgesine düştü. Yaşlı bir kimsenin havada oturduğunu gördüm. Kendisine selam verdim. Selamımı aldı. Sonra ona: "Nasıl havada oturuyorsun?" dedim. "Hevâya muhalefet ettim de havada oturdum." dedi.

Yemen fakihlerinden bir grup büyük şeyh Ebü'l-Gays (k.s.)'u bir konuda denemek için geldiler. Kendisine yaklaştıklarında onlara: "Merhaba kölemin köleleri!" dedi. Fakihler, onun bu hitabını yadırgadılar. Bunun üzerine iki tarîkatın şeyhi ve iki fırkanın imamı Ebü'z-Zebîh İsmail b. Muhammed el-Hadramî (k.s.)'un yanına gittiler. Ona Şeyh Ebü'l-Gays'ın sözünü haber verdiler. Şeyh gülerek şöyle dedi: "Şeyh doğru söylemiş. Siz heva ve arzularınızın kölelerisiniz. Heva ise onun kölesidir."

İnsan hevadan ancak takva ile kurtulabilir. *Mesnevî*'de şöyle denilmiştir:

Takva heva ve hevesin ellerini
bağlarsa Hak aklın ellerini çözer
Akl-ı müdbir senin önderin ve hizmetkârın
olursa Gâlip ve hâkim olan duygular senin
mahkumun olur

Bilmiş ol ki heva, nefsin sıfatlarındandır. Âyetler, nefsi ıslahla ilgilidir. Kim hakikatte sadrın inşirah bulduğu nur demek olan Rabb'inden bir delil üzere ise heva üzere değil, hidayet üzere olur. Âşikardır ki onun da bir takım alametleri vardır.

Hikâye edilir ki salihlerden biri insanlara hitap ediyor, vaaz ve nasihatta bulunuyordu.

Bir gün yahudinin biri onun meclisine uğradı. O sırada o zat insanları Allah'ın azabından korkutuyor ve şu ayeti okuyordu:

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ۚ

"İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabb'inin üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükümdür." (Meryem, 19/71)

Yahudi:

"Eğer bu söz doğruysa, o zaman biz ve siz eşitiz." dedi. Şeyh, ona şu karşılığı verdi:

"Hayır, eşit değiliz. Biz uğrayıp geçeriz, siz uğrarsınız geçemezsiniz. Biz oradan takvâmız sâyesinde kurtuluruz. Siz ise zulmünüz sebebiyle diz üstü çöker kalırsınız." Sonra peşindeki ayeti okudu:

ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا

"Sonra takvâ sahiplerini kurtarırız ve zalimleri orada diz üstü çökmüş halde bırakırız." (Meryem, 19/72)

Bunun üzerine yahudi "Biz de Allah'dan korkuyoruz (takvâ sâhibiyiz)." dedi. Şeyh: "Hayır, Allah'dan korkan sadece biziz." dedi ve şu ayeti okudu:

وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ۚ ﴿١٥٦﴾ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ

"Rahmetim ise her şeyi kaplamıştır. Onu korunanlara *(takvâ sahiplerine)****, zekatı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım. Onlar, o Rasûl'e, ümmî Peygamber'e uyarlar"*** (el-A'raf, 7/156-157)

Bunun üzerine yahudi: "Bu sözünü doğrulayan bir delil getir" dedi. Şeyh şöyle cevap verdi:

"Delil hazır ve bakan herkes görebilir. Benim ve senin elbiseni ateşe atalım. Kiminki yanmazsa o, cehennemden kurtulacak; kiminki yanarsa o cehennemde ebedi kalacak demektir."

Elbiselerini çıkardılar. Şeyh, yahudinin elbisesini aldı, dürdü ve

üzerine de kendi elbisesini dürerek ateşe attı. Sonra ateşin içine girdi. Elbiseleri alarak ateşin öbür tarafından çıktı. Elbiseler açıldığında müslüman şeyhin elbiseleri, bembeyaz ve sağlamdı. Hatta ateş onu temizlemiş ve kirini de gidermişti. Yahudininki ise yanmıştı. Halbuki onun elbisesi sarılı idi. Müslüman şeyhin elbisesi ise ateşe maruz kalmıştı. Yahudi, bunu görünce müslüman oldu. Allah'a hamd olsun dedi.

Bu hikâye, zikredilen ayetlere uygun düşmektedir. Çünkü Kureyş kafirleri zulüm ve

heva sahibi idiler. Davaları onlara fayda vermedi ve azaba uğradılar. Mü'minler ise adalet, delil ve hidayet sahibi idiler. Takvaları sonuç verdi ve kapıları kendileri için sonuna kadar açık olan cennetlere nail oldular.

Elbisesi ateşte yanmayanın elbette ki vücudu da yanmaz. Bilakis hakikatta elbise, bâtınî olan ruhu örten zahirî vücuddur. Şu halde onu temizlemek lazımdır ki batın temizliğine de sebep olsun. Allah Teâlâ hepimiz için bunu kolaylaştırsın.

GAYBIN ANAHTARLARI

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَٓا اِلَّا هُوَۜ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ
وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا
رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفّٰيكُمْ
بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضٰٓى اَجَلٌ
مُسَمًّىۚ ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾
وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةًۜ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ
اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّٓوا اِلَى
اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّۜ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾

59. Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.

60. Geceleyin sizi öldüren *(öldürür gibi uyutan)*, gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi dirilten *(uyandıran)* O'dur. Sonra dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir.

61. O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir. Size koruyucular gönderir. Nihayet birinize ölüm geldi mi elçilerimiz *(görevli melekler)* onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler.

62. Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler. Bilesiniz ki hüküm yalnız O'nundur ve O hesap görenlerin en çabuğudur.

"Gaybın" gayb hazînelerinin *"anahtarları, O'nun"* özel olarak Allah Teâlâ'nın *"yanındadır."*

(مَفْتَحْ), (مَفَاتِحْ) kelimesinin çoğulu olup mahzen ve hazine demektir. Bu makama daha uygundur. Nitekim **Şeyhülislâm Sa’dî Çelebi**’nin Hâşiyesi’nde böyle yazmaktadır.

Bu kelimenin açma aleti demek olan anahtar mânâsında (مِفْتَحْ) kelimesinin çoğulu olması da mümkündür. Buna göre manası, ‘kendisi ile gayba erilen şeyler’ demektir. Burada gayb, anahtarlarla sıkı sıkı kilitlenen hazinelere benzetilmiş ve ona hayali anahtarlar isnad edilmiştir. Bu anahtarlar kimin yanında ise gayb hazinelerine başkası

değil, sadece o nail olur. Nitekim **Şeyhzâde** Hâşiyesi'nde böyle geçmektedir.

"Onları O'ndan başkası bilmez." Bu cümle, önceki cümlenin muhtevasını tekittir.

Celaleyn Tefsiri'nde der ki: Bunlar, Allah Teâlâ'nın ***"Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, Allah katındadır..."*** (Lokman, 31/34) ayetinde zikrettiği gibi beştir. *Buharî* rivayet etmiştir ki, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Gaybın anahtarları beştir. Onları ancak Allah bilir: Rahimlerde olanı ancak Allah bilir. Yarın ne olacağını ancak Allah bilir. Yağmurun ne zaman yağacağını Allah bilir. İnsanın nerede öleceğini ancak Allah bilir. Kıyametin ne zaman kopacağını ancak Allah bilir.*"[116]

"O, karada ve denizde olan herşeyi bilir." Karada ve denizde olan mevcudatı; cinsleri ve çeşitlerinin farklılığı, fertlerinin çokluğuyla beraber tafsîlatlı olarak bilir. Bu ifade, Allah'ın muğayyebatı bilmesine ek olarak görünen varlıkları (müşahedatı) da bilmesi ile ilgili bir açıklamadır. Ve O'nun geniş ilmine nisbetle her şeyin onun nazarında açıklık konusunda eşit olduğuna dâir bir uyarıdır.

"O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez." Yani, hem yere düşen hem de ağaçta kalan yaprakların sayısını bilir, demektir. Bu ifade, Allah'ın ilminin cüz'î şeyleri de ihata ettiğini mübâlağa ile ortaya koymaktadır.

*Yerin karanlıkları içinde gömülen dâne"*yi de bilir.

Kâşifî şöyle demiştir: Bundan maksat, toprağa atılan tohumdur.

"Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki apaçık bir Kitab'da olmasın." Yani bu varlıklardan düşenleri mutlaka bilir.

Haddâdî der ki: "Yaş ve kuru", göklerde ve yerde olan bütün varlıklardan ibârettir.

Çünkü onlar bu iki sıfatın dışında kalmazlar."

Bu iki özellik, cisimlere mahsustur. Çünkü yaş ve kuru olma, cisimlerin özelliklerindendir.

Apaçık Kitab, Levh-i mahfuz ya da Allah'ın ilmi demektir.

Haddâdî der ki: "Allah Teâlâ'ya hiç bir şey gizli kalmadığı halde, bunları yaratmadan ve yazmadan önce biliyorsa, onları korumak ve mütâlaa etmek için yazmadığına göre bunların Levh-i mahfuz'da zikredilmesinin faydası nedir?" denilirse şöyle cevap verilir: Bunun faydası şudur: Hâdiseler, yazılanlara uygun olarak vuku buldukça, meleklerin Allah'ın sıfatlarının büyüklüğüne dâir ilim ve yakinleri

artar.

Fakir **İsmâil Hakkı Bursevî** der ki: Melekler, terakki ve tenezzül eden (dereceleri artan ve azalan) varlıklar değildirler. Dolayısıyla Levh-i mahfûz'un faydasının sadece buna tahsis edilmesinin bir anlamı yoktur. Biz deriz ki Levh, tıpkı insanın kalbi gibi bu taayyünün (varoluşun) kalbidir. Olmuş ve olacak her şey onda nakşedilmiştir. Levh, tenezzülât mertebelerindendir. Allah Teâlâ, faydası kullara ulaşan bütün kevnî mukadderatı ona kaydetmiştir. Bu faydaları, Allah'ı bilen âlimler (ulemâ-i billah) bilir.

Hâfız der ki:

Bu kavimde marifet yoktur ey Allah'ım! Bir sebep
halket de Cevherimi bir başka satıcıya götüreyim

❦

Allah Teâlâ, kainattaki her varlığın haline uygun bir şahadet (görünen) ve bir de gayb (görünmeyen) yaratmıştır. Her bir varlığın gaybı için bir anahtar yaratmıştır. Bu anahtar, onun gayb ve şehadet kapısını açmaya yarar. Allah'ın ezel ve kaderdeki iradesi doğrultusunda bu varlık zuhur eder. Bu *"gaybın anahtarları, O'nun yanındadır, onları O'ndan başkası bilmez."* Çünkü O'ndan başka yaratıcı yoktur. Hiç bir Peygamberin ve velînin bu anahtarların bilgisi ve kullanımı konusunda yetkisi yoktur. Bu ancak Yaratan'a aittir.

Bu hakikatı anlaman için sana bir misal ile anlatayım: Bu tıpkı resim yapan nakkaşa benzer. Çünkü yaptığı her resmin bir şahâdeti vardır ki resmin biçimi ve görünüşüdür. Bir gaybı vardır ki resim yapma bilgisidir. Bir de nakkaşın zihninde olduğu gibi resmin ortaya çıkması için resim yapma bilgisinin kapısını açan bir anahtar vardır ki o da kalemdir. Nakkaşın elindeki kalemde başkasının tasarruf yetkisi yoktur.

İşte Allah Teâlâ, nakkaş ve musavvirdir. Resimler, muhtelif gayb ve şehadet aleminden olan mükevvenâttır. Her resmin şehadeti, onun yaratılışı ve meydana gelişidir. O resmi çizen kalem, yani o sûret ve oluşta yaratılması ilminin kapısını açan anahtar, melekûttur. Her şey, melekûtun kalemi ile varlık kazanır. Melekûtun kalemi, Allah Teâlâ'nın elindedir. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Her şeyin melekûtu** (hükümranlığı) **elinde olan Allah ne yücedir! Siz de O'na döndürüleceksiniz."*** (Yâsîn, 36/83) buyurmuştur.

Eşya farklı farklı olduğu gibi melekûtlar da ayrı ayrıdır. Cansız varlıklar, bitkiler, hayvanlar, insanlar ve meleklerden herbirinin melekûtu, kendi sûretine uygundur. Bundan dolayı âyette anahtarlar çoğul olarak, gayb ise müfred, tekil olarak gelmiş ve *"Gaybın anahtarları, O'nun yanındadır."* buyurulmuştur. Çünkü gayb, yaratma (tekvin) ilmidir. O da bütün eşyada tektir. Melekutta ise nakkaşın kalemlerinde olduğu gibi çokluk vardır. İyi anla.

"O," yaratma (tekvin) ilmi ile *"karada ve denizde olan her şeyi bilir.*" Çünkü bu ilimle, şehadet ve sûret âlemi demek olan 'kara' ile gayb ve melekût âlemi demek olan 'deniz'i yaratmıştır. ***"Gaybı** (gizliyi) **ve şehâdeti** (açığı) **bilendir."*** (el-En'âm, 6/73) âyeti bu mânâya delalet eder.

İşte bu ilim iledir ki *"O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez."* Çünkü onu yaratan, sabit kılan ve düşüren O'dur.

"Yerin karanlıkları içinde gömülen dâne" Yani nefis arazisinin sıfatlarının karanlıklarında gömülü ruh dânesi ya da kalp arazisinin ve beşeriyet sıfatlarının karanlıklarındaki dâneyi ancak O terkip etmiştir. O'nun kemal ve noksanlığını yalnızca O bilir.

"yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki" Yaş, şimdi mevcud olan; kuru, şimdi mevcud olmayıp da sonra var olacak olandır. Yaş, canlılar; kuru, cansızlardır. Yine yaş, mü'min; kuru, kafirdir. Yaş, âlim; kuru, cahildir. Yine yaş, ârif; kuru zâhiddir. Yaş, muhabbet ehli;

kuru, ayrılık ehlidir. Yine yaş, müşâhede sâhibi; kuru, vücûd sahibidir. Yine yaş, Allah ile bâkî olan; kuru nefis ile bâkî olandır.

“apaçık bir Kitab’da olmasın.” Bu kitap, kitapların anası (ümmü’l-kitab)’dır. *et- Te’vîlâtü’n-necmiyye*’de böyle geçmektedir.

وَهُوَ الَّذٖى يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ
فٖيهِ لِيُقْضٰى اَجَلٌ مُسَمًّىۚ ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

60. Geceleyin sizi öldüren *(öldürür gibi uyutan)*, gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi dirilten *(uyandıran)* O’dur. Sonra dönüşünüz yine O’nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir.

“Geceleyin sizi öldüren” Burada hitap, mü’min-kafir herkesedir. Yani geceleyin sizi uyutur, his ve ayırdetme kabiliyetinizin kalmaması hususunda sizi ölü gibi kılar. İşte bu yüzdendir ki bir rivayette “*Uyku, ölümün kardeşidir.*”[117] buyurulmuştur.

(التَّوَفّٰى)’nin esas anlamı, bir şeyi tamamen almak, kabzetmek demektir.

Hz. Ali (r.a.)’ın şöyle dediği rivayet edilir. “Uyku anında ruh çıkar, cesedde onun şuaları kalır. Bu sâyede rüya görür. Uyanınca ruh, bir anda bedene geri döner. Yani, rüyayı gören insanî ruhtur. O, berzah aleminde hayvanî ruhtan sâdır olan güzel ve çirkin şeyleri görür. Bu hayvanî ruh, insanî ruhun gölgesi yerindedir. “Hayvanî” ve “insanî” tabirleri, filozofların ıstılahıdır. Sülûk ehli, ona “ruh ve onun tenezzülü” derler.

“gündüzün de ne işlediğinizi” yapıp kazandığınızı *“bilen”*

İnsanın cevârihi, amellerini işlediği azalarıdır. Genellikle gece uykuya, gündüz geçim için kazanmaya tahsis edilmiştir.

“sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye” Yani uyanan kimse, dünyada kendisi için belirlenmiş ecelinin (müddetinin) sonuna ulaşması için *“gündüzün sizi dirilten”* uyandıran *“O’dur.”*

“ قَضٰى” kelimesinin esas mânâsı, bir şeyin tamam olduğuna

hükmetmektir.

“Ecelin tamamlanması”, ölümle ömrün başka şeylerden ayrılmasıdır. Ecel ise hayat müddetinin sonudur.

“Gündüzün sizi dirilten.” cümlesi, “Geceleyin sizi öldüren.” cümlesine atfedilmiştir. Bu iki cümle arasına “Gündüzün ne işlediğinizi bilen” cümlesinin konulması, onların tekrar diriltilmelerinin kendileri için büyük bir lütuf ve ihsan olduğunu bildirmek içindir. Onların devamlı olarak ölü halde kalmalarına, hatta tamâmen helaklerine sebep olacak kötü amellerini bildiği halde onlara hayatı tekrar bahşettiğine ve belli bir zamana kadar mühlet verdiğine dikkat çekmektedir. Nitekim “sonra” kelimesi, buna

işaret için zikredilmiştir. Sanki şöyle buyurulmuştur: ‘Sizi geceleyin öldüren, sonra ne işleyeceğinizi bildiği halde gündüzün sizi dirilten O’dur.’

“Sonra” ölümle *“dönüşünüz”* asla başkasına değil *“yine O’nadır.”*

“Sonunda” o gece ve gündüzlerde işlediğiniz amellerinizin karşılığını vererek *“O, yaptıklarınızı size haber verecektir.”*

اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتّٰى اِذَا جَاءَ

61. O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir. Size koruyucular gönderir. Nihayet birinize ölüm geldi mi elçilerimiz *(görevli melekler)* onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler.

“O, kullarının üstünde tek hakimdir.” Kullarının işlerinde tasarruf sahibi sadece O’dur, başkası değildir. Onlar hakkında yaratma, yok etme, hayat verme, öldürme, azab etme, sevab verme gibi dilediği şeyleri yapar.

“Üstünde” kelimesinin manası, Allah Teâlâ’ya mekan izâfe etmek imkansız olduğu için mekan anlamında değildir. Onun mânâsı, sadece ‘üstün ve güçlü olma’ ve benzeri mânâlardır. Bunun benzeri şu cümledir: “Falan, ilimde falanın üstündedir.” Yani, ondan daha bilgilidir, demektir.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

El üstünde el var... Bu nereye kadar!
Ta son erişilecek menzile, Allah’a kadar
O öyle bir denizdir ki, ne dibi var ne
kıyısı Bütün denizler onun yanında
sadece sel kadar Hileler ve çareler
ejderha ise
“İllallah”ın önünde onlar “lâ”
kadar [Tek olan Allah yanında
hepsi hiçtir]

“Size koruyucu (melek)*ler gönderir.”* Yani ey mükellefler, Allah Teâlâ özellikle size amellerinizi kaydeden melekler gönderir, demektir. Bunlar Kiramen Katibîn melekleridir.

Bu meleklerin gönderilmesinin hikmeti şudur: Mükellef kimse, amellerinin yazıldığını ve bütün mahlukatın gözü önüne serileceğini bildiği zaman bu, onun günahlardan sakınması konusunda daha etkili olur. Köle, efendisinin lütfuna güvenir, onun affedeceğine ve kusurlarını görmezden geleceğine inanırsa, hizmetinde bulunup da kusurlarına vâkıf olan diğer insanlardan çekindiği gibi ondan çekinmez.

Kâşifî der ki:

Ciğerlerin kan, gönüllerin yaralı olduğu günü düşünmüyorsun
O gün amel defterini verip: "Yaptıklarını görmen için
oku" derler Yapma o halde. Bari çalış da defterinde iyi
şeyler göresin!

Haberde varid olmuştur ki: "*Her birimize geceleyin iki, gündüzün de iki melek görevlendirilmiştir. Onlardan biri iyilikleri, diğeri kötülükleri yazar. Sağdaki melek, soldaki meleğin âmiridir. Kul, bir iyilik yapınca ona on katı yazılır. Bir kötülük yaptığında soldaki melek yazmak isteyince, sağdaki ona: "Dur, bekle." der. O da altı-yedi saat bekler. Şayet bu kimse Allah'a istiğfar ederse yazmaz. İstiğfar etmezse sadece bir günah yazar.*"[118]

"Bu melekler, insanın görünen fiillerini bildikleri gibi içindeki niyetlerini de bilirler mi?" diye sorarsan cevap olarak derim ki: Evet. Çünkü hafaza melekleri, (bu bilgileri) Levh-i mahfuz'da görevli kâtib meleklerden alırlar. Orada alemlerin ve halkının gizli ve açık tüm halleri yazılıdır. Onlar buna vakıf olduktan sonra insanın amellerini tekrar günün başından sonuna ve gecenin başından sonuna kadar işlediği sıraya göre yazarlar.

Denilmiştir ki: Kul, bir iyilik yapmak isteyince ağzından misk kokusu saçılır. Melekler bununla onun amelini bilirler ve yazarlar. Kötülük yapmağa niyetlenince ağzından kötü koku saçılır.

"Bugün kulun amelini yazıp götüren melekler, yarın tekrar gelirler mi, yoksa başka melekler mi gelir?" diye sorarsan derim ki: Bazı zâhir âlimleri, onların aynı melekler olduğunu ve insanın amellerini yazan iki meleğin hayatta olduğu müddetçe değişmeyeceğini söylemişlerdir. Bazı meşayıh ise "Bir defa gelip kulun amelini yazan melek bir daha asla geri gelmez. Ömür bitene kadar onların yerine başkaları gelir." demişlerdir.

İki meleğin nerede oturdukları konusunda ihtilaf edilmiştir. Nebevî bir haberde şöyle varid olmuştur: "*Ağızlarınızı helal şeylerle temiz tutun. Çünkü orası mükerrem iki hafaza meleğinin oturma yeridir. Mürekkepleri tükrük, kalemleri dildir. Onlara, dişlerin arasında kalan yemek artıklarından daha ağır gelen bir şey yoktur.*"[119]

Bazı rivayetlerde de zikredildiği gibi, bu iki melekten başka insanı her türlü eziyetlerden koruyan başka görevli meleklerin de varlığı

uzak bir ihtimal değildir.

“Nihayet birinize ölüm gelince” ifadesiyle sanki şöyle buyurulmuştur: ‘Allah size hayatınız boyunca amellerinizi kaydeden hafaza melekleri gönderir. Nihâyet sizden kim olursa olsun birinizin müddeti sona erip ölüm sebepleri ve emareleri gelince’

Bu işle görevli başka *“elçilerimiz onun canını alırlar.”* Onlar, ölüm meleği (Azrail) ve yardımcılarıdır. İşte orada hafaza meleklerinin kaydetme görevi sona erer.

“Onlar” emrolundukları işte *“hiç geri kalmazlar.”* göz açıp kapayıncaya kadar bile gevşeklik göstermezler, işlerini tehir etmezler.

Bil ki hakikat bakımından bütün mahlukatın ruhlarını kabzeden Allah Teala’dır. Ölüm meleği ve yardımcıları ise vasıtadırlar. Bu sebeple öldürme işi onlara nisbet edilmiştir. Ölüm, bazan onlar vasıta olmadan da olur. Nitekim Fâtımatü’z-Zehrâ (r.anhâ) ve

başkalarının vefatı ile ilgili böyle haberler nakledilmiştir.

Ölüm meleğinin yardımcıları, on dört melektir. Yedisi rahmet melekleridir ki, kabzolunduktan sonra mü'minin ruhu onlara teslim edilir. Yedisi de azab melekleridir, öldükten sonra kafirin ruhu onlara teslim edilir.

Mücahid der ki: Yeryüzü ölüm meleği için istediği yere ulaşabileceği bir leğen gibi kılınmıştır.

Fakir **İsmâil Hakkı Bursevî** der ki: Ruhlar, çok ve farklı yerlerde de olsa onların kabzedilmesi ölüm meleğine zor gelmez. Şeytanın dünya halkının hepsinin kalbine birden nasıl vesvese verdiği bilinemediği gibi bunun keyfiyeti de bu cüz'î akılla bilinemez

Haberde vârid olmuştur ki Rasûlullah (a.s.) ziyaret etmek için bir hastanın yanına vardı. Ölüm meleğini hastanın başucunda gördü ve ona: "*Ey ölüm meleği, ona yumuşak davran, o mü'mindir.*" dedi. Ölüm meleği: "Ey Muhammed, müjdeler olsun, gönlün hoş, gözün aydın olsun ki ben her mü'mine yumuşaklıkla muamele ederim. Mü'minin ruhunu kabzedince yakınları çığlık atarlar. Ben ise evin bir tarafına çekilir ve derim ki: 'Benim bir suçum yok. Ben emir kuluyum. Tekrar geleceğim, uyanık ve hazır olun.' Denizde ve karada, göçebe ve yerli hiçbir ev halkı yok ki, ben onları günde beş defa yoklamış olmayayım. Onların küçüğünü ve büyüğünü kendilerinden daha iyi bilirim. Allah'a yemin olsun ki, bir sineğin canını almak istesem, Allah bana emretmedikçe buna gücüm yetmez."[120]

Âlimler demiştir ki: Ölüm, sadece yok ve fani olmak değildir. O, ancak ruhun beden ile alâkasının kesilmesi, ondan ayrılması, aralarına engel girmesi, bir hal değişikliği ve bir yerden başka bir yere intikaldir.

Allah Teâlâ, ölümü yakışıklı bir koç sûretinde yaratınca ona: "*Bu görünüşünle meleklerin safına git.*" dedi. Onu gören meleklerin tamamı iki bin yıl kadar baygın kaldılar. Sonra ayılınca:

– "Ey Rabbimiz, bu nedir?"

dediler Allah Teâlâ:

– "*Ölümdür.*"

buyurdu. Tekrar

melekler:

– "Kimin içindir?"

dediler. Allah Teâlâ:
– “*Her nefis için.*”
buyurdu. Melekler:
– “Dünyayı niçin yarattın?”
dediler. Allah Teâlâ:
– “*Ademoğullarının ikameti için.*”
buyurdu. Melekler:

– “*Kadınları niçin yarattın?*”

dediler. Allah Teâlâ:

– “*Neslin devamı için.*”

buyurdu. Melekler:

– “*Kendisine bu ölümün musallat olduğu kimse, hiç kadın ve dünya ile meşgul olabilir mi?*” dediler.

Allah Teâlâ:

– “*Uzun emel, onlara ölümü unutturur. Böylece onlardan bazıları dünyânın ve kadınların şehvetinin peşine düşer.*” buyurdu.

İşte bundan dolayı denilmiştir ki: “Ölüm, insanın başına gelen musibetlerin en büyüğüdür. Ondan daha da büyüğü onu unutmaktır.”

ثُمَّ رُدُّوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾

62. Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah’a döndürülürler. Bilesiniz ki hüküm yalnız O’nundur ve O hesap görenlerin en çabuğudur.

Tekrar diriltildikten *“sonra onlar,”* melekler tarafından *“gerçek”* ancak adaletle hükmeden *“sahipleri olan”* mutlak olarak onların işlerine sahip olan malikleri *“Allah’a”* O’nun hükmüne ve hesap günündeki cezasına *“döndürülürler.”*

“Allah’a döndürülmek” zâhirî mânâda değildir. Çünkü Allah Teâlâ mekan ve yönden yücedir. Bu, onların Allah’dan başka bir mâlik ve hâkimin bulunmadığı yere sevk olunarak O’nun hükmüne, kaza ve kaderine boyun eğdirilip itâat ettirilmelerinden ibarettir.

Mevlâ, kelimesi âyette “sahip” anlamındadır. “***Kafirlerin ise mevlâsı yoktur.***” (Muhammed, 47/11) âyetinde ise “yardımcı” anlamındadır. Onun için arada bir çelişki yoktur.

“Doğrusu” iyi bilin ve dikkat edin ki o gün kullar arasında *“hüküm, yalnız O’nundur.”* Başkasının hiçbir şekilde buna yetkisi yoktur.

“O, hesap görenlerin en çabuğudur.” En hızlı ve kısa zamanda bütün mahlukatın hesabını görür. Bir hesabı görmesi, başka bir hesabı görmesine mani olmaz, bir iş O’nu başka bir işten alıkoymaz. Vasıtayla konuşmaz, tefekküre, düşünmeye, el bağlamaya ihtiyacı yoktur.

Muhasebe’nin manası, herkesin hak ettiği sevap ve cezayı belirlemektir. Âlimlerden birisi demiştir ki: Muhasebe, amelleri takdir edip ölçmek içindir. Mizan, miktarlarını ortaya çıkarmak içindir. Hesap, mizandan öncedir. Bu yüzden hesapsız cennete giren kimsenin mizanı olmaz.

Bil ki, haşr ve hesap bu yeryüzünde değil, değiştirilen yeryüzünde olacaktır. O, gümüş

gibi beyaz, üzerinde hiç kan akıtılmamış ve kimseye zulmedilmemiş bir arzdır.

Hesap ve haşr sabit, orada hesap gören de Allah Teâlâ olacağı kesin olduğuna göre akıl sahibine gereken, böyle bir hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çekmektir. Çünkü o, ahiret yolunda bir tâcir gibidir. Sermâyesi ömrü, kârı ömrünü ibadet ve tâatlere harcamak, zararı ömrünü günah ve kötülüklerle geçirmektir. Bu ticarette ortağı nefsidir. Nefis, her ne kadar hayır ve şer işlemeye müsait ise de günahlara ve şehvetlere daha meyillidir. Bu yüzden mutlaka tâkip edilmesi ve hesâba çekilmesi gerekir.

Sa'dî (k.s.) der ki:

Sen kâr ve mal düşünüp gâfil
olurken Ömür sermayesi yok
olup gider

---

[116] . Buhârî, İstiskâ, 29; Tevhîd, 4; Müsned, II, 24, 52, 58.

Âyette ve hadiste belirtilen "mugayyebât-i hamse" mutlak gayb olduklarından bilinmez. Ancak işaret ve emâre ile ipucu belirince mutlak olmaktan çıkarlar. Ve belli vâsıtalarla bilinir hale gelirler.

[117] . Aclûnî, II, 438

[118] . Münâvî, IV, 189-190

[119] . Mevsûatü etrâfi'l-hadîs, X, 88 (Süyûtî, Habâik, s. 80)

[120] . Süyûtî, Şerhu's-sudûr, s. 18 (Taberânî'den)

MÜŞRİKLERİN AZABLARLA UYARILMALARI

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً
لَئِنْ أَنْجَيْنَا مِنْ هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيكُمْ
مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰى
أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ
أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ
الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ
قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

63. De ki: Karanın ve denizin karanlıklarından *(tehlikelerinden)* sizi kim kurtarır ki? *(O zaman)* O'na gizli gizli yalvararak "Eğer bizi bundan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız" diye dua edersiniz.

64. De ki: ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kurtarır. Sonra siz yine O'na ortak koşarsınız.

65. De ki: "Allah'ın size üstünüzden *(gökten)* veya ayaklarınızın altından *(yerden)* bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter." Bak, anlasınlar diye âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz!

66. Kur'an hak olduğu halde kavmin onu yalanladı. De ki: Ben size vekil *(kefil)* değilim.

67. Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de gerçeği bileceksiniz.

❀

Ey Muhammed (a.s.), Mekkelilere *"de ki: Sizi* seferlerinizde *"karanın ve denizin karanlıklarının"* korkularından ve çetinliklerinden *"kim kurtarıyor"* sizi bu durumda kim muhafaza ediyor?

Âyette “karanlık” kelimesi, sıkıntı ve meşakkat anlamında kullanılmıştır. Çünkü hem karanlık hem de çetinler insana korku verir, gözünü görmez eder. Nitekim zorluklarla geçen bir günü anlatmak için

“ يَوْمٌ مُظْلِمٌ وَيَوْمٌ ذُو كَوَاكِبَ ” yani karanlık gün ve yıldızlı gün, denir. Çünkü bir gece ayın ışığı ile aydınlanmadığı vakit, irili ufaklı yıldızlar ortaya çıkar. Gecenin karanlığı arttıkça yıldızlar daha çok belirir.

“Halbuki gizli ve açıktan:

“Andolsun ki eğer bizi bundan” bu karanlık ve çetinliklerden *“kurtarırsa elbette şükredenlerden olacağız!”* Bize verdiğin bu nimetlerden ötürü kararlılıkla ve daima şükredenlerden olacağız. *“diye O’na yalvarıp yakarırsınız.”*

“ اَلتَّضَرُّعُ ”; herhangi bir şeye olan şiddetli ihtiyacı, ondan yoksun oluşu ortaya koymaktır.

Şükür, bahşedilen nimetin hakkını vererek, onu îtiraf etmektir. Allah’ın verdiği nimetlerin hakkı da onu verene itâat etmek, asla isyan etmemektir. Nerde kaldı hiçbir şeye gücü yetmeyen bir varlığı O’na ortak koşmak.

قُلِ اللّٰهُ يُنَجّٖيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ اَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾

64. De ki: ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kurtarır. Sonra siz yine O’na ortak koşarsınız.

Onlara *“de ki: “Ondan ve bütün sıkıntılardan”* kara ve denizin sıkıntılarından ve onun dışındaki bütün sıkıntılardan *“sizi Allah kurtarıyor.”* “ اَلْكَرْبُ ”; kişiyi saran tüm üzüntü ve kederlerin son haddine denir.

Böylesi eşsiz nimetlerine şâhit olduktan *“sonra siz yine”* de Allah’dan gayrısına kulluk etmekte *“O’na ortak koşuyorsunuz. ”*

Önceki âyette geçen onların “elbette şükredenlerden olacağız.” diyerek verdikleri söze en uygun cevap: “Sonra siz şükretmiyorsunuz, O’na kulluk etmiyorsunuz.” denilmesidir. Ancak burada “ortak koşuyorsunuz” ifadesi, şükrü terketmenin de doğrudan şirk koşmak gibi olduğuna dikkat çekmek için onun yerine getirilmiştir.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰٓى اَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ تَحْتِ
اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذٖيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍۜ اُنْظُرْ كَيْفَ
نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

65. De ki: “Allah’ın size üstünüzden *(gökten)* veya

ayaklarınızın altından *(yerden)* bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter.” Bak, anlasınlar diye âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz!

“De ki:” şirk koşmanızın cezası olarak *“O, sizin üzerinize üstünüzden bir azab göndermeye kadirdir”* Nitekim O, Nuh (a.s.)’ın kavmine böyle yapmış, onların üzerine tufanı göndermişti. Onlardan kiminin üzerine yıldırım, kimine şiddetli fırtına ve kimine de korkunç ses göndermişdi. Lût kavmini ve fil sahiplerini de üzerlerine taş yağdırarak helâk etti.

“Yahut ayaklarınızın altından” Fir’avn’u denizde boğduğu ve Kârûn’u yerin dibine geçirdiği gibi size de bir azab göndermeye kadirdir.

Denilmiştir ki: *“Üstünüzden”* ifadesi, yöneticileriniz ile önde gelen güç odakları tarafından gelebilecek belâlara baskı ve zulme delalet eder... *“Ayaklarınızın altından”* tabiri ise, kötü niyetli kölelerinizden, cemiyetin çapulcu ve beyinsiz tabakasından kaynaklanacak ayaklanma ya da yağmalamalara işarettir.

Âyetteki “ أَوْ (veya)” lafzı, üstten ve alttan aynı anda gelecek afetlerle topyekün bir yok oluşun bu ümmet için mukadder olmadığına işaret eder. Nuh (a.s.)’in kavmine yapıldığı gibi hem üstten hem alttan gelen azâba da mâni yoktur.

“Ya da sizi parti parti birbirinize düşürüp” “ اللَّبس ”; karıştırmak demektir. Yani “O sizi karıştırır birbirinize düşürür”

“ الشِّيعة ”; bir husûsta bir araya gelen topluluk demektir.

Yani sizi karıştırır da, dinî bir kaygıdan ötürü değil kendi arzularına uyarak bölük pörçük olan küçük fırkalara, türlü mezheplere ayrılırsınız. Her grup, kendi seçtiği öndere tâbi olur. Gruplar arasındaki ayrılıktan aranızda savaş patlak verir. Bir grup diğerini vurmak için adeta coşar, bahane arar ya da birbirinizin kökünü kurutursunuz. Böylece aranızdaki karışma ittifaka değil ayrılığa ve çalkalanmaya vesile olur.

“kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadirdir.” Yani bazınızla, bazınızı savaştırır. Mü’minlerin hıncını kâfirlere tattırması ve bunun aksi Allah Teâlâ’nın sünnetindendir. Bazen de bir kısım kâfirlerin hıncını, başka kâfirlere tattırır. Bazı mü’minlere de başka mü’minlerin hıncını tattırır. Nitekim Hak Teâlâ’nın cemâl ve celâline dayanan terbiyenin gereği olarak çoğu zamanlarda ve asırlarda görülen budur.

Hadiste şöyle buyurulmuştur:

“Rabb’imden üç şey istedim bunlardan ikisini bana ihsan etti, birini vermedi: Rabb’imden ümmetimin kıtlıkla helâk edilmemesini diledim, bu isteğimi kabul etti. Rabb’imden ümmetimin sel ile helâk olmamasını niyaz ettim, bunu da kabul buyurdu. Rabb’imden ümmetimin düşmanlığının birbirine olmamasını diledim, fakat bu isteğimi geri çevirdi.”[121] Buradaki kıtlıktan maksat, bütün ümmeti

içine alacak umumî
bir kıtlıktır. Selden murad ise Nuh (a.s.)'ın kavmini helâk eden tufan gibi umumî bir sel felâketidir.

Şeyh Üftâde Efendi (k.s.) der ki: "Esasen Nuh (a.s.)'ın kavmine gönderilen tufan her otuz senede bir, daha az şiddette görülür. Çok yağmur yağar, bazı evler ve köyler su altında kalır."

Yukarıda meâlini verdiğimiz hadis-i şerifteki *"be's"* yani düşmanlık ile Peygamber efendimiz, harbleri ve fitneleri kastetmiştir.

Hadisde şöyle buyurulmuştur: *"Ümmetimin yok oluşu, savaşla ve vebâ (salgın hastalıklar) ile olacaktır."*[122]

Başka bir hadiste şöyle vârid olmuştur: *"Ümmetim kılıcı (cihadı) bıraktığı vakit, kıyamet gününe kadar onu bir daha almayacaktır."*[123] Burada, Rasûlullah (s.a.)'in mûcizelerinden biri tezâhür ediyor. Şimdi durum tam da onun haber verdiği gibidir.

" البأس ", yani düşmanlık harbde şiddete baş vurmaktır. Ümmetin içinde kin ve intikam duygularının yaygınlaşması, yöneticilerin Allah'ın kitabı ile hükmetmemeleri sebebiyledir. Mü'minlere düşmanın musallat olması ise müslümanların Allah ve Peygamber ile olan ahdini bozmalarındandır. Nitekim bazı hadislerde bu hususa işaret edilmiştir.

"Bak" Ey Muhammed, onlara *"anlasınlar diye"* va'd (müjde) ve vaîd (korkutma) ile halden hale çevirerek *"âyetlerini"* Kur'an âyetlerini *"nasıl açıklıyoruz!"* Yani, sûrenin başından buraya kadar değişik şekillerde nasıl bir âyetin peşinden başka bir âyeti getirip onlara açıklıyoruz.

"Belki anlarlar", yani anlasınlar da işin iç yüzüne vâkıf olsunlar ve içine düştükleri büyüklenme ve inat hastalığından dönsünler diye.

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾

66. Kur'an hak olduğu halde kavmin onu yalanladı. De ki: Ben size vekil *(kefil)* değilim.

"O" va'd edilen azab ya da onun geleceğini haber veren Kur'an *"hak olduğu halde"* Halbuki o azab mutlaka vaki olacaktır. Ya da bu ifadeden maksad, bu kitab her söylediğinde doğrudur, demektir.

Onlara *"de ki: "Ben, size vekil değilim!"* Sizin işlerinize vekalet eden koruyucu değilim. Kuvvete başvurarak sizi yalanlamaktan men edemem. Bunların doğruluğunu tasdik etmeye de zorlayamam. Ben sadece bir uyarıcıyım. İleride başınıza gelecekleri size haber vererek vazifemi yapmış olmaktayım.

لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

67. Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında

siz de gerçeği bileceksiniz.

Kur'an'da bildirilen haberlerden, *"her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır."* " مُسْتَقَرٌّ ", İsm-i zamandır. Yani azabınızın gerçekleşeceği ve gelip çatacağı bir vakit vardır. *"Yakında bileceksiniz."* va'dedilen azab dünyada, ahirette veya her ikisinde meydana geldiği zaman, bileceksiniz.

Akıllı kişiye gereken, sıkıntıları üzerinden def etmesi için Allah'a yakarmak ve

günahlarda ısrar etmemektir. Çünkü, günahlar belâ ve sıkıntılara sebep olur. Her zulmet, ancak nefs-i emmârenin karanlıklarından kaynaklanır.

Nitekim *Mesnevî*'de şöyle denilmiştir:

Gam ve kasvetten ne gelirse
sana Bil ki utanmazlık ve
küstahlıktandır

Sâib de şöyle der:

Başkasından niçin şikâyet edeyim? Çünkü
köpük gibi Daima hevâsının peşinde koşan
bir zavallıyım ben

63. âyet-i kerîmede vârid olan *"kara"* cisimlere, "deniz" ise ruhlara işaret eder. Her ne kadar ruhlar cisimlere nazaran nûrânî olsalar da Cenab-ı Hakk'a ve ulûhiyyetinin nûruna nisbetle karanlıktırlar. Nitekim Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: "Allah mahlûkatı bir karanlık içinde yarattı, sonra da onların üzerine nurundan saçtı."[124]

Âyetin mânâsı şöyledir: "Sizi yaratılış karanlığında var ettiğimde beşeriyet karasının karanlığından ve ruhâniyet denizinin zulmetinden kim kurtarıyor? Halbuki o zaman cismâniyetle açıktan ve ruh ile gizlice: *"Eğer bizi bundan kurtarırsa elbette şükredenlerden olacağız." diye O'na yalvarıp yakarırsanız. De ki: "Ondan ve bütün sıkıntılardan Allah sizi kurtarıyor. Sonra"* O'nun yüce sıfatlarının nurlarından bir nur size tecellî edince *"siz yine O'na ortak koşuyorsunuz!"*

Bazınız ortak koşuyor ve " أنا الحق " "Ben Hakk'ım diyor. Bazınız da: "Zatımı tesbih ederim, benim şânım ne yücedir" diyor. *"De ki"* "siz "Ben Hakk'ım", "Zatımı tesbih ederim" dediğiniz zaman *"O, sizin üstünüzden bir azab göndermeye"* izzeti ve gayreti sebebiyle zâtı ile sizin aranıza bir perde salarak size onunla azab etmeye "kadirdir."

"Yahut ayaklarınızın altından bir azab göndermeye" Beşeri vasıflarınızla sizi perdelemeye, heva ve hevesinizin bütün benliğinizi kaplamasıyla sizi bir ziyana uğratmaya, böylece size azab etmeye *"kadirdir."*

“Ya da sizi parti parti birbirinize düşürüp” Sizin hakkınızda halkı farklı fırkalara ayırabilir. Bir kısmı sizin için: “Onlar sıddîklardır” derler, diğerleri ise “Zındıklardır.” diyerek itham ederler.

Hallac-ı Mansûr’a yapıldığı gibi öldürmek, idam etmek ve kesip parçalamak sûretiyle

“kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadirdir.”

Dediler ki, Halife Muktedir’in veziri Hâmid b. Abbas’ın meclisinde **Hallac** bir söz söyledi. Orada bulunan kadı Ebu Ömer, Hallac’ın kanının dökülmesinin helâl olduğuna fetva verdi ve bunu kendi eliyle yazıya döktü. O meclisde bulunan fakihler de onunla

birlikte Hallâc'ın aleyhine fetvâ yazdılar.

Hallac dedi ki: "Benim arkam korunmuştur. (İslâm'a dayanmış) Ve benim kanımı akıtmak haramdır. Aleyhimde tevil yapıp kanımı akıtmanın helâlliğine hükmetmeniz bu haramlığı helâl kılmaz. Benim itikadım İslâm'dır, mezhebim ehl-i sünnettir. Dört büyük halifeyi ve sahabeden aşere-i mübeşşereyi diğerlerine üstün tutarım. Sünnete dair sahifelerce yazdığım kitaplarım var. Benim kanımı dökmek husûsunda Allah'dan sakının, Allah'dan korkun."

O, sürekli bu sözleri söylüyor, tekrar ediyordu. Kadı ile diğer fakihlerse gerekli gördükleri fetvâlarını tamamlamak üzere yazmaya devam ediyorlardı. Nihayet yazmayı bitirdiler ve meclis dağıldı. Hallac'ı da hapse attılar. Vezir de meclisde olan biteni bildirmek üzere bir mektupla Muktedir'e yazdı.

Muktedir de cevâben eğer kadılar ölümü için fetvâ vermişlerse onun zabtiyeye teslim edilmesini, ona bin kamçı vurulmasını, ölürse ne âlâ, ölmezse bin kamçı daha vurulmasını ve sonra da boynunun kesilmesini emretti.

Vezir, onu zabtiyeye teslim etti, halifenin kararını bildirdi ve: "Şayet sopa ile telef olmazsa ellerini, sonra ayaklarını, sonra da başını kesin ve cesedini yakın. Seni aldatmaya kalkışır da: "Ben Fırat ile Dicle'yi altın ve gümüş olarak akıtabilirim" dese bile onun bu teklifini kabul etme ve sakın onu affetme." dedi.

Zabtiye onu gece teslim aldı. Hicrî 309 senesi Zilhicce ayına yedi gün kala Salı günü onu Bâbüttak'a çıkardı. Hallac prangalara bağlanmış halde salınarak yürüyordu. Halktan sayısız insanlar bu manzarayı görmek için toplanmışlardı.

Hallac'ın bazı dostları onun öldürülmediğini, Îsâ (a.s.) hakkında vâki olduğu gibi öldürüp attıkları kişinin Hallac'a benzettikleri bir Allah düşmanı olduğunu iddia etmişlerdir. Allah dostları, Peygamberlerin vârisleridir.

Fakir **İsmâil Hakkı** der ki: Bu benzetmenin ve hayallemenin meşâyihin hikâyelerinde benzerleri vardır. Araştıran onları bulabilir. Benim maksadım bunun olabileceğini açıklamaktır, yoksa böyle olduğuna inandığım için değil.

Eğer "Gerçekten Allah dostu olsaydı ateş Hallac'ı yakmazdı ve kül olup gitmezdi, velî olmasının gereği bu değil midir? " dersen; biz buna cevaben deriz ki: Bu, velî olmanın şartı değildir. Çünkü bütün

canlıların cesedleri dış etkilere ve âfetlere maruz kalmakta müşterektirler.

Sen, Yahya ve Eyyûb (aleyhimesselam) ile diğer peygamberlerin başına neler geldiğini bilmez misin? Nitekim tefsir kitaplarında “Res Ashabı”nın kendilerine gönderilen peygamberleri katlettikleri, azgınlıklarından ve inadlarından onların etini yedikleri, peygamberlerin kemiklerini işaret olsun diye kuyuların başına diktikleri anlatılır. Evet, bununla birlikte öldürülen sonra Allah’ın dirilttiği bazı peygamberler ve velîlerin durumları gibi bu dünyada alışılmışın dışında harikulâde işler de olur. Kabir hayatına gelince şurası muhakkak ki toprak, peygamberlerin ve onların vârislerinin

cesedini yemez.

---

[121] . Müslim, Fiten, 20
[122] . Müsned, IV, 437; IV, 238, 395; VI, 133, 145
[123] . Ebû Dâvud, Fiten, 1, Tirmizî, Fiten, 32; Müsned, V, 278
[124] . Tirmizî, Îman, 18; Müsned, II, 176, 197

ZALİMLERDEN UZAK DURMAK

وَاِذَا رَاَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي اٰيَاتِنَا فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا
فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۜ وَاِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰى
مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ
مِنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٰى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا
دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ اَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ
بِمَا كَسَبَتْ ۗ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ ۚ وَاِنْ تَعْدِلْ كُلَّ
عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا ۜ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا ۚ لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

68. Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma.

69. Takvâ sahiplerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat belki korunurlar diye hatırlatmak gerekir.

70.Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri *(bir tarafa)* bırak! Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete dûçar olmaması için Kur'an ile nasihat et. O nefis için Allah'tan başka ne dost vardır, ne de şefaatçı. O, bütün varını fidye olarak verse, yine de ondan kabul edilmez. Onlar kazandıkları *(günahlar)* yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr ettiklerinden dolayı onlar için kaynar sudan ibaret bir içecek ve elem verici bir azap vardır.

"Âyetlerimiz hakkında (münâsebetsizliğe) *dalanları gördüğün zaman"* Buradaki hitab, Nebi (a.s.)'a ve ümmetinedir.

" الخوض " lugatte bir şeye mutlak olarak başlamaktır. Ancak daha çok bu kelime bâtıl bir şeye başlamayı ifade etmek üzere kullanılır. *"Âyetler"*den maksad ise Kur'an'dır.

Kureyşli kâfirlerin âdetleri olduğu üzere Kur'an'ı yalanlamaya, onunla alay etmeye ve saldırmaya başladıklarını gördüğün zaman

âyetler hakkında münâsebetsizliğe başladıklarında onlarla oturmayı terkederek ve yanlarından kalkarak *"onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan yüz çevir."* Âyetlerimizden başka bir konuyu konuşmaya başlayana kadar yüz çevirmeye devam et.

"Eğer şeytan sana" onlarla oturmayı terk etmekle emrolunduğunu *"unutturursa hatırladıktan sonra artık zalimler topluluğuyla beraber bulunma."* Çünkü onlar, yalanlamayı ve alay etmeyi tasdik ve tazim yerine koymuşlardır.

Âyette bahsedilen “unutturma”, sadece bir ihtimal olarak eğer unutturma vaki olursa diye zikredilmiştir. Şu halde unutturma mutlaka meydana gelecek demek değildir. Bununla birlikte İslâm âlimleri, dalgınlık (sehv) ve unutmanın peygamberlerin hakkında caiz olduğunda ittifak etmişlerdir.

Buradaki “şeytan” dan murad; İblis’tir. Ya da onun ordusunda ileri gelenlerden biridir. Çünkü Peygamberimiz (a.s.)’ın kendi şeytanı, müslüman olmuştur. Ümmetinden her birinin şeytanının aksine onun şeytanı Efendimiz’e ancak hayır telkininde bulunurdu. Nitekim hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Ben, şu iki hususta Adem (a.s.)’dan üstün kılındım: Benim şeytanım kâfir idi, Allah bana yardım etti de o müslüman oldu. Hanımlarım da bana (hayırlı işlerde) yardımcı oldular.* Adem (a.s.)’a *gelince, şeytanı*
ve hanımı hatâ etmesi husûsunda ona yardım etmişlerdir.”[125]

Bu âyet-i kerîmenin nüzûlünden sonra müslümanlar “Kâfirlerin Kur’an’la alay etmeye her başlayışında yanlarından kalkacak olursak; biz artık ebediyyen Mescid-i Haram’da oturamayız ve Kâbe’yi de tavaf edemeyiz. Çünkü onlar daima din ile alay ediyorlar.” deyince Allah Teâlâ onlara vaaz etmek ve gerçekleri hatırlatmak maksadıyle onların meclisinde oturmaya ruhsat vererek şöyle buyurmuştur:

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٰى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

69. Takvâ sahiplerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat belki korunurlar diye hatırlatmak gerekir.

“(Günahlardan) *korunanlara, o* (inanmaya) *nların hesabından bir sorumluluk yoktur.”* Âyetin anlamı şöyledir: “ Kur’an âyetleri hakkında tezvîratta bulunan kâfirlerin söz ve davranışlarından sakınan mü’minlere, onların hesâba çekileceği cürüm ve günahlardan ötürü bir sorumluluk yoktur.

“Ama belki korunurlar”, utanarak ve yaptıkları kötülüğü çirkin görerek âyetlere dil uzatmaktan sakınırlar *“diye”* yaptıklarının yanlış olduğunu kâfirlere *“hatırlatmak lazımdır”* mü’minlerin onları uyarmaları, ileri geri konuşmaktan ve diğer kötülüklerden uygun bir

şekilde men etmeleri gerekir. Bu da imkânlar nisbetinde onlara nasihat etmek ve hakikatleri hatırlatmakla olur. İçinde bulundukları durumun çirkinliğini göstermekle olur.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا
وَذَكِّرْ بِهِٓ اَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْۗ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيٌّ

وَلَا شَفِيعٌۚ وَاِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَاۜ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذِينَ
اُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُواۚ لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَم۪يمٍ وَعَذَابٌ اَل۪يمٌ بِمَا كَانُوا
يَكْفُرُونَ۟ ﴿٧٠﴾

70.Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri *(bir tarafa)* bırak! Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete dûçar olmaması için Kur'an ile nasihat et. O nefis için Allah'tan başka ne dost vardır, ne de şefaatçı. O, bütün varını fidye olarak verse, yine de ondan kabul edilmez. Onlar kazandıkları *(günahlar)* yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr ettiklerinden dolayı onlar için kaynar sudan ibaret bir içecek ve elem verici bir azap vardır.

"Bırak o dinlerini oyun, eğlence yerine koyanları" bu ifadeden maksat, âyetler
hakkında münasebetsizce konuşan kâfirlerdir. "Onların dini" ile kastedilen de Allah'ın onları sorumlu tuttuğu, gereklerini yerine getirmeyi emrettiği dindir ki o da İslâm'dır. Dini oyun ve eğlence edinmeleri ile kastedilen ise din ile alay etmeleri ve onu hafife almalarıdır.

"Oyun اللَّعِب *"*, nefsin meşgûl olduğu ve bırakmak istemediği şeydir. *"Eğlence* اللَّهْو *"* ise ciddî bir meseleyi, şakaya (gayri ciddiliğe) döndürmektir.

"ve dünya hayatının aldattığı kimseleri" Onlar ki, dünya hayatı ile yetinirler ve bu dünya hayatından başka bir hayat olmadığını iddiâ ederler. Sen o inkârcılardan yüz çevir, onlarla birlikte olma. O kâfirlere iltifat etme! Onların seni yalanlamalarına bakma, Allah'ın âyetleri ile alay etmelerine önemseme. Kalbini onlarla meşgul etme!

Bu ifadelerden maksat, onları korkutup uyarmaktan vazgeçmesi değildir. Çünkü âyet-i kerîmenin devamında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Sen"* öğüt dinleyecek olanı *"o"* Kur'ân *"ile uyar ki, kişi kendi yaptıkları yüzünden"* işlediği kabahatler sebebiyle *"helâke uğramasın"* helâkin pençesine teslim edilmesin ve helâkin elinde rehin kalmasın.

" البَسْل " ve " الإبْسَال " men etmektir. Onun için "helâke teslim etme" anlamında kullanılması caiz olur. Çünkü, "helâke teslim edilmek", men'i, yani alıkoymayı gerektirir. Helâk, eline teslim edilen kimseyi

kendisinden çıkmaktan ve kurtulmaktan alıkor.

Kaşifî'nin Farsça tefsirinde şöyle denilmiştir :

Dünyada yaptığı kötülükler sebebiyle her bir kâfirin nefsi helâke teslim olunur, ya da mahşer halkına rüsvay olur.

"O gün Allah'dan başka onun ne bir dostu, ne de yardımcısı vardır." Allah'dan başka o mücrim nefisden azabı giderecek kimse yoktur.

"Her türlü fidyeyi verse de ondan kabul edilmez." Yani bu mücrim nefis yaptığı çirkin amellerin karşılığında yeryüzündekilerin tamamını fidye olarak verse de ondan

kabul edilmez.

Buradaki " العَدْل " kelimesi; *"(O gün)* ***kimseden fidye alınmaz."*** (el-Bakara, 2/48) âyetinde vârid olduğu üzere "fidye verilen şey" anlamında değil masdar manasınadır.

Eğer " الأخذ (almak)" fiili, manevî şeyler için değil, bilakis görünen nesneler için kullanılır." dersen, biz buna cevaben şöyle deriz: Evet, söylediğin doğrudur. Ancak **Fahreddin Razî** şöyle demiştir: ***"sadakaları alır."*** (et-Tevbe, 9/104) âyetinde olduğu gibi " الأخذ " fiili, "kabul etme" anlamında da kullanılır." Şu halde açıklamakta olduğumuz âyette " الأخذ " "kabul etme'" anlamına hamledilirse, bu takdirde onun masdara isnâdı caiz olur ve bunda herhangi bir mahzûr da yoktur.

Bu âyet ile kastedilen, mücrim nefse bütün kurtuluş yollarının ahirette kapalı olduğudur. Böyle olacağını kesin olarak bilen kimse nasıl olur da günaha yöneldiğinde tir tir titremez.

"İşte onlar" dinlerini oyun ve eğlence edinip dünya hayatına aldanan kimseler *"kazandıkları yüzünden"* kötü amelleri ve bozuk akîdeleri sebebiyle *"azaba teslim edilmişlerdir."*

Farsça tefsirde şöyle denilmiştir: "Onlar o kimselerdir ki işledikleri kötü işler sebebiyle azab meleklerine teslim olunmuşlardır."

Ebüssuud der ki: "İşte onlar, yaptıkları kötülüklere teslim edilmişlerdir."

Sanki "Yaptıkları yüzünden azaba teslim edildiklerinde onlar için ne vardır?" diye sorulmuş ve cevâben şöyle buyurulmuştur. *"Onlar için kaynar sudan bir içki vardır."* Bu su karınlarında kaynar ve bağırsaklarını parçalar. *"ve inkârlarından dolayı da acı bir azab vardır!"* Dünyada iken sürdüregeldikleri inadî küfürden ötürü, bedenlerini kasıp kavuran bir alevden, acı bir azab vardır.

Bil ki, Allah'ın âyetlerini yalanlamak ve onlarla alay etmek küfürdür. Küfrün sonu da acıklı bir azabdır. Bunun gibi günahlarda ısrar etmek de, isyankâr mü'minin kâfir olarak ölmesine sebeb olur. Bundan Allah'a sığınırız.

Ebu İshak el-Fezârî'nin şöyle dediği rivayet olunur: Bir adam vardı. Sık sık bizim meclisimize gelir ve bizimle oturmayı severdi. Ancak yüzünün yarısı örtülü idi. Ona: "Sen bizimle çok oturup kalkan birisin ve hâlâ yüzünün bir kısmını kapatıyorsun, gizlediğin yeri bana göster." dedim. Adam: "Bana güvence verir misin?" dedi.

“Evet, veririm.” dedim. Bunun üzerine adam şöyle dedi:

“Ben mezarları kazıp kefen soyan biri idim. Bir gün bir kadın defnedildi ve onun kabrine varıp kazmaya başladım. Kerpiçlerine ulaşınca hemen onlara el attım ve üzerinde örtülü olan engelleri kaldırdım. Sonra kefeninin dış kısmına (lifâfe) el attım ve onu çekmeye başladım. Kadın da vermek istemiyordu. Onu böyle görünce dedim ki: “Ne dersin, şimdi bana galib geleceğini mi zannediyorsun?”

Ben böyle deyince o, birden benim omuzlarıma çullandı, kefenini çekip aldı. Elini kaldırıp, olanca hızıyla bana bir tokat vurdu. Ebu İshak der ki; bunları anlattıktan sonra

adam yüzünü açtığında bir de baktım ki kadının beş parmağının izi, adamın suratında duruyor. Ona dedim ki: “Sonra, ne oldu?”

Adam şu cevabı verdi: “Sonra kadına kefenini iade ettim. Toprağını da üzerine yaydım. Ve artık yaşadığım sürece mezar soymayacağıma dair kendi kendime söz verdim.

Ebu İshak der ki: “Bunun üzerine ben, adamın başından geçenleri **Evzâî**’ye yazdım. Evzâî bana yazdığı cevabî mektubunda şöyle diyordu: “Vah sana, ona sor bakalım ehl-i sünnetten ölenlerin ne kadarının yüzü kıbleye dönük olarak kalmış?”

Adama bunu sordum. “Çoğunun yönü kıbleden başka bir yöne çevrilmiş.” dedi. Ben de bu cevabı Evzâî’ye bildirdim. O da bana gönderdiği cevabî mektubunda üç defa “ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ” ***“Biz Allah içiniz ve O’na döneceğiz.”*** (Bakara 2/156) diyor ve şöyle devam ediyordu: “Yüzü kıbleden başka bir yöne çevrilmiş olanlar, sünnetin dışında ölenlerdir.” O, “sünnet” ile, “İslâm milleti” ni kastediyordu.

Rahmeti sonsuz olan Allah’dan affını, mağfiretini ve bizden razı olmasını dileriz.

Hâfız şöyle der:

Rabbim! Hidâyet bulutundan bir
yağmur gönder Toz gibi ortadan
kalkmadan önce

Âyet-i kerîmelerde şu husûslara işaret olunmuştur: Hak yolunu sıdk ile taleb edenin, büyük velîlerin hallerinden münâsebetsizce konuşan, onların şekline bürünüp hırkalarını giymekten başka nasîbi olmayan kimselerle düşüp kalkması uygun olmaz. Çünkü mizac, mizacdan çalar ve etkilenir.

Kişi kendi cinsinden olanın
huyunu alır Habis olanla
karşılaşmaktan sakın Rüzgar
kötü bir alandan geçince
Pis havadan kötü kokular alır

Şu halde mutlaka hayırlı kişilerle oturup kalkmak, sohbet etmek ve büyüklerin sözlerinden öğüt almak gerekir.

Abdullah b. Ahnef'in şöyle dediği rivayet edilir: Remle'de bulunan Rûzbârî (k.s.)'u ziyaret etmek üzere Mısır'dan yola çıktım. Yolda, Îsâ b. Yûnus el-Mısrî ile karşılaştım.

"Sana rehberlik edeyim mi?"

dedi. "Evet, buyur" dedim.

Dedi ki: "Sûr kentine git. Orada murâkabe halinde bulunan bir şeyh ile bir genci göreceksin. Onlara bir kere bakman, ömrünün kalan kısmında sana yeter."

Ben, onların huzuruna vardığımda aç ve susuzdum. Üzerimde güneşten korunacak bir şey de yoktu. Onları kıbleye yönelmiş bir vaziyette buldum. Selam verdim ve onlarla konuştum, ancak bana cevap vermediler. Bunun üzerine ben: "Allah aşkına benimle konuşun" dedim.

Böyle söylenince şeyh başını kaldırdı ve "Ey Ahnef'in oğlu, hiç işin yok mu da gelip bizimle uğraşıyorsun." dedi, sonra başını eğdi ve sustu.

Ben de onların yanında kaldım. Öğle ve ikindi namazlarını birlikte kıldık. Bu arada bendeki açlık ve susuzluk da gitti.

Gence dedim ki: "Bana nasihat et de, istifade edeyim." Genç: "Biz musîbetlere uğramış kimseleriz, bizim öğüt verecek lisanımız yok." dedi.

Böylece, şeyh ile gencin yanında üç gün üç gece kaldım. Bu süre içinde hiçbir şey yeyip içmedik. Nihayet üçüncü günün akşamı olunca içimden şöyle geçirdim: Bu iki zatın bundan sonra yaşadığım sürede faydalanacağım öğütleri olmalı."

Genç murâkabeden başını kaldırdı ve bana şöyle dedi: "Sana, baktığında Allah'ı hatırlatacak, sözle değil, yaptığı güzel işlerle (ameliyle) öğüt verecek kimselerle beraber ol!" Sonra da dönüp gitti. Bir daha onları görmedim.

Hal lisânından şu şiir dökülmüştür:

Sabah olmadan biraz önce bineklerini hazırlayarak
göçüp gittiler Geride kalan kalıntılar üzerinde ağlar
halde beni bıraktılar.

Sonra şunu iyi bil ki, nasihat etmek kolay bir iştir. Asıl zor olan nasihatı kabul etmektir. Bil ki Allah kimin doğru yola erişmesini murâd etmiş ve inayette bulunmuşsa, onu mutlaka zâhirî ve bâtınî anlamda öğüt veren bir nasihatçının kapısına ulaştırır. Öğüt ve nasihatın nûruyla herşeyden haberdar olan Allah'a ulaşmanın yollarını bulur. Çocuklar gibi oynayan nefsin hevâsının yönlendirmesinden vakar ve itminan sahibi, şanı yüce olan ruhun hidayetinin zirvesine terakkî eder, yükselir.

Bu âyet-i kerîmeler, nefsin hastalıklarına ve çarelerine işaret etmektedir. Cenab–ı Hak'dan, nefsi ıslah etme husûsundan bize yardım etmesini dileriz.

[125] . Münâvî, IV, 440

ALLAH YOLUNDAN AYRILMAMAK

قُلْ اَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰٓى اَعْقَابِنَا
بَعْدَ اِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِى اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِى الْاَرْضِ حَيْرَانَ
لَهٗٓ اَصْحَابٌ يَدْعُونَهٗٓ اِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ۜ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى ۜ
وَاُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَاَنْ اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوهُ ۜ وَهُوَ
الَّذِٓى اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
بِالْحَقِّ ۜ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ ۜ قَوْلُهُ الْحَقُّ ۜ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ
فِى الصُّورِ ۜ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۜ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

71. De ki: Allah’ı bırakıp da bize fayda veya zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri, arkadaşlarının ise: “Bize gel!” diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri *(inkârcılığa)* mı döndürüleceğiz? De ki: Allah’ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir.

72. “Namazı dosdoğru kılın ve Allah’tan korkun” *(diye de emredildik).* O, huzuruna varıp toplanacağınız Allah’tır.

73. O, gökleri ve yeri hak *(ve hikmet)* ile yaratandır. “Ol!” dediği gün herşey oluverir. O’nun sözü gerçektir. Sûr’a üflendiği gün de hükümranlık O’nundur. Gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

“De ki: Allah’ı bırakıp da bize fayda ve zarar veremeyen şeylere mi yalvaralım?” Allah’a ibadeti bir tarafa bırakalım da ibadet ettiğimizde bize fayda vermeye, ibadeti terk ettiğimiz taktirde bir zarar vermeye güçleri yetmeyen putlara mı ibadet edelim? Oysa, fayda ve zarar vermeye kaadir olan yalnız Allah’dır.

“Ve Allah bizi doğru yola ilettikten sonra ökçelerimiz üzerinde (eski durumumuza) *döndürülüp”* Yani, Allah bizi İslâm’a hidayet ettikten ve şirkden kurtardıktan sonra saptıranın saptırmasıyla İslam’ı bırakıp da şirke mi dönelim?”

“Şeytanların ayartarak şaşkın bir halde çölde bıraktıkları, arkadaşlarının ise “Bize gel!” diye doğru yola çağırdıkları kimse gibi (şaşkın bir duruma) *mı düşelim?”*

Yani, cinlerin azgınlarının ıssız bir yere götürüp yoldan çıkardıkları kimse gibi ökçemiz üzere yolu kaybetmiş şaşkın bir kimse gibi geri mi döndürülelim? Bu yoldan

çıkan kimsenin arkadaşları vardır. Ona doğru yolu göstermek üzere “Bize gel.” derler.

Hak ile bâtılı birbirinden ayırd eden deliller apaçık ortada iken Allah’a ortak koşan ve O’ndan başkasına tapan kimse şu üç sıfata sahib olan kimseye benzetilmiştir:

1. Onu azgın cinler ve şeytanlar aldatarak ıssız yerlerde ve çöllerde bırakmıştır.
2. Şaşkınlığından ötürü gideceği dosdoğru yolu sapıtır, ne yapacağını bilemez haldedir.
3. Onun “Bize gel. Çölde kayboldun. Yolunu yitirdin.” diyen arkadaşları vardır. Fakat o, onlara icâbet etmez, cin ve şeytanların peşinden gitmeyi de bırakmaz.

Cinler, latif (soyut) cisimlerdir ve muhtelif şekillere bürünürler. Havanın delikli, gözenekli cisimlerin arasına girdiği gibi cinler de canlıların içerisine nüfûz eder.

“De ki; yol gösterme, ancak Allah’ın yol göstermesidir.” O’nun bize gösterdiği yol sadece İslâm’dır ve onun dışındakiler ancak sapıklıktır.

Ve yine de ki: *“Bize âlemlerin Rabb’ine teslim olmamız emredildi.”* O’na teslim olmakla emrolunduk.

وَاَنْ اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذٖى اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾

72. “Namazı dosdoğru kılın ve Allah’tan korkun” *(diye de emredildik)*. O, huzuruna varıp toplanacağınız Allah’tır.

“Varıp huzûruna toplanacağınız O’dur. “Namazı kılın ve O’ndan korkun” (diye emredildi)! İslâm olmak, ruhânî tâatlerin başıdır. Namaz, cismânî tâatlerin reisidir. Takva ise, gereksiz olan her şeyi terk etme ve lüzumsuz davranışlardan sakınma kabîlinden olan her şeyin başıdır.

Kıyamet gününde hesaba çekilmek üzere *“Varıp huzûruna toplanacağınız O’dur.”*

وَهُوَ الَّذٖى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ
كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ
عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكٖيمُ الْخَبٖيرُ ﴿٧٣﴾

73. O, gökleri ve yeri hak *(ve hikmet)* ile yaratandır. "Ol!" dediği gün herşey oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflendiği günde hükümranlık O'nundur. Gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

"Gökleri ve yeri" yani ulvî ve süflî olanlar ile onlarda bulunanları *"hak"* ve hikmet

"ile yaratan O'dur. "Ol" dediği gün oluverir. Sözü haktır."

Varlıklardan yaratmayı murad ettiği her şey hakkında O'nun emri, iradesi taalluk ettiği anda olur, ne önce, ne de sonra. "Hak", hak olduğuna şâhidlik edilen ve öyle tanınan

demektir.
“Sûr’a üfleneceği gün de mülk O’nundur.” O gün, dünyada olduğu gibi mecâzen de olsa Allah’dan başkasına mülk ve hükümranlık yoktur.
“Gizliyi ve açığı bilendir.” O, gâib olanı da görüleni de bilir.
“O”, yaptığı her şeyde tam bir hüküm ve *“hikmet sahibidir,”* gizli ve açık yaptığınız
“her şeyden haberdârdır.”
Hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Allah, semâları ve yeri yarattıktan sonra Sûr’u yarattı ve onu da İsrafil’e verdi. Artık İsrafil, gözünü arşa dikmiş ve Sûr’a üflemekle ne zaman emrolunacağını beklemektedir.”*[126]
Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: “Ben dedim ki: “Ey Allah’ın Rasûlü Sûr nedir?” O da: *“*(Bir tür) *boynuzdur.”* buyurdu.
Ben tekrar sordum: “O, nasıl bir şeydir?”
“Büyük bir şeydir. Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, onun çapı, yer ile göğün büyüklüğü kadardır.”[127]
“Sûr’da canlıların ruhlarının sayısı kadar delik olduğu söylenir.
Sûr’a üfürülüş hadisesinin üç safhada olacağı bildirilmiştir:
Birincisi, korku nefhasıdır. Onu işiten bütün insanlar, artık öleceklerine yakînen inanırlar. İşte o vakit, dünyanın ömründen de bir şey kalmamıştır. Onu işitenleri bir korku kaplar ve yaptıkları her şeyin huzur-i ilâhîye arzolunacağını anlayarak telaşa, hesaba çekilmenin ve şiddetli azabın korkusuna kapılırlar.
İkinci defa sûra üfürülüşte bütün canlılar ruhlarını teslim ederler. Allah’tan başka hiçbir canlı hayatta kalmaz. ***“O’nun yüzü*** *(zatı)* ***nden başka her şey helâk olacaktır.”*** (el-Kasas, 28/88)
Üçüncü nefha, kabirlerden diriltiliş için üfürülmesidir. İki üfleme arasında geçen süre kırk yıldır.
Bütün canlıların ölmesinden sonra ruhları, Sûr’a yerleştirilir.
“Acbü’z-zeneb” denilen kuyruk sokumundaki bir parça kemik dışında insanın her tarafı çürür. Kuyruk sokumunu toprak çürütemez. Kıyamet günü insanlar ondan diriltilirler. Allah Teâlâ insanların dağılan cesetlerini yırtıcı hayvanların, balıkların karnından, yerin dibinden çıkarır, ateşte yanarak ölenleri ve suda boğulanları, güneşin sıcağından telef olanları ve rüzgarların savurduklarını toplar, diriltir.
Bu, Allah Teâlâ’nın “arş” ın altından yağdırdığı “hayavân / hayat

yağmuru” denilen suyu indirmesinden sonradır. Bu yağmur, 40 yıl böylece yağar. Su yerden 12 arşın yükselir. Sonra Allah cesedlere emreder de bitkilerin bittiği gibi yerden biterler. Böylece cesedler bir araya toplanır, bütün canlıların vücudları tamamlanır. Geriye sadece ruhlarının verilmesi kalır.

Allah, önce Hamele-i Arş’ı diriltir. Sonra sırasıyle Cebrâil, Mîkâil ve İsrafil’i diriltir. Sonra Sûr’a üflenir, arı kovanının boşalması gibi onun deliğinden ruhlar sökün ederler. Yerle gök arasını doldururlar. Allah Teâlâ: “Her ruh ait olduğu cesede dönsün!” buyurur. Böylelikle ruhlar, yeryüzünde cesedlere dönerler. Cesedlere, genizlerinden

girerler de yılan, akreb sokan kimsenin vücudunda zehirin dolaşması gibi damarlarda dolaşırlar.

Sonra yer yarılır. Ondan ilk önce Rasûlullah (s.a.) çıkar. Onun ardından da ümmeti, otuz üçer yaşında genç olarak çıkarlar. İhlâsla inanan mü'minler hemen Rablerinin huzuruna giderler.

Kâfirlere gelince, o gün onlar ***"Bu zorlu bir gündür."*** (el-Kamer, 54/8) derler. Yalın ayak, başı açık tam yetmiş yıl bekletilirler. Allah onların yüzüne (rahmet nazarıyla) bakmaz. Kâfirler ağlamaktan bitkin düşerler. Hatta ağlamaktan gözyaşları tükenir de, gözlerinden yaş yerine kan akar. Etraflarında kandan bir deniz oluşur ve bunun seviyesi ta çenelerine kadar yükselir. Oradan da ağızlarına kadar gelir. Sonra da Allah onlara dilediğini yapar.

Şu halde sana gereken hakîkî İslâm ve teslimiyettir. Ta ki, böylelikle kurtulasın. Bu ise vücûdu, varlığı terk etmektir. Hakikaten teslim olan kişi; "kader meydanına bırakılmış top" gibi âlemlerin Rabbi olan Allah'ın hükümlerinin cereyanına boyun eğmiş, kaza çevgeninin vuracağı fiskeye hazırlanmış olmalıdır. Bu ise ancak Allah'ın fazl u keremiyle hâsıl olur. Şu kadar var ki, Peygamberler ve Allah dostları vasıtadırlar.

Nitekim *Mesnevî* sahibi bu hususa şöyle işaret eder:

İsrâfil bir gün nâlesini düzer
Can verir yüzlerce yıllık çürümüş ölüye
Peygamberlerin/evliyanın da içlerinde öyle
nağmeler vardır ki Değer biçilmez bir hayat erişir,
isteyenlere
İşitmez o nağmeleri his kulağı
Çünkü kötülükler yüzünden pis bir haldedir,
his kulağı Haberin olsun ki zamanın
İsrâfilidir veliler
Onlardan can bulur, gelişir
ölüler Velîlerin içindeki
nağmeler
"Ey yokluk âleminin cüzleri" der
Kendinize gelin, şu nefis yokluğundan
baş çıkarın Bu hayali, bu vehmi bir
tarafa atın
Ey bu oluş ve bozuluş dünyasında çürümüş
gitmiş olanlar Sizin ölümsüz canlarınız ne

vücuda geldi ne doğdu!

---

[126] . Süyûtî, ed-Dürru'l-mensûr, III, 297
[127] . Tirmizî, Tefsîr (39), 8; Dârimî, Rikâk, 79

HZ. İBRAHİM (A.S.)’IN KAVMİ İLE MÜCADELESİ

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ لِاَبِيهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً ۚ اِنّ۪ٓي اَرٰيكَ وَقَوْمَكَ
ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُر۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِن۪ينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ
كَوْكَبًا ۚ قَالَ هٰذَا رَبّ۪ي ۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَٓا اُحِبُّ الْاٰفِل۪ينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا
رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبّ۪ي ۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِن۪ي رَبّ۪ي
لَاَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّٓالّ۪ينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا
رَبّ۪ي هٰذَٓا اَكْبَرُ ۚ فَلَمَّٓا اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ
﴿٧٨﴾ اِنّ۪ي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذ۪ي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَن۪يفًا
وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ۚ ﴿٧٩﴾ وَحَٓاجَّهُ قَوْمُهُ ۜ قَالَ اَتُحَٓاجُّٓونّ۪ي
فِي اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِ ۜ وَلَٓا اَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ رَبّ۪ي
شَيْـًٔا ۜ وَسِعَ رَبّ۪ي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۜ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾ وَكَيْفَ اَخَافُ
مَٓا اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِه۪ عَلَيْكُمْ
سُلْطَانًا ۜ فَاَيُّ الْفَر۪يقَيْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِ ۚ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَۢ ﴿٨١﴾ اَلَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُٓوا ا۪يمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ۚ
﴿٨٢﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَٓا اٰتَيْنَاهَٓا اِبْرٰه۪يمَ عَلٰى قَوْمِه۪ ۜ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ
مَنْ نَشَٓاءُ ۜ اِنَّ رَبَّكَ حَك۪يمٌ عَل۪يمٌ ﴿٨٣﴾

74. İbrahim, babası Âzer’e: Bir takım putları tanrılar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum, demişti.

75. Böylece biz, kesin îman edenlerden olması için İbrahim’e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.

76. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi.

77. Ay’ı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da

batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi.

78. Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zîrâ bu daha büyük dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin *(Allah'a)* ortak koştuğunuz şeylerden

uzağım.

79. Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.

80. Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbim'in birşey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi herşeyi kuşatmıştır. Hâla ibret almıyor musunuz?

81. Siz, Allah'ın size haklarında hiç bir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız *(söyleyin),* iki guruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?"

82.İnanıp da îmanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.

83. İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyle bilendir.

❀

"İbrahim, babası Âzer'e demişti ki: "Sen putları tanrılar, ilâhlar mı ediniyorsun?" diyerek onun bu davranışını yadırgadığını belirtmişti. Bil ki, İbrahim (a.s.), irfana kalbini, azgınların ve müşriklerin fesadlarına karşı delil getirmeye lisanını, ateşe bedenini, Hakk'a kurban olarak oğlunu, misafirlere servetini vermiş, teslim etmişti. Bundan sonra Cenab-ı Hakk'a şöyle yalvardı: ***"Sonra gelenler arasında bana, bir doğruluk dili*** *(iyilikle anılmak)* ***nasib eyle."*** (eş-Şuarâ, 26/84). Nihayetsiz fazl ü keremi gereğince Allah onun duasını kabul etti ve istediklerini gerçekleştirdi. Öyle ki, bütün milletler ve bütün dinler Hz. İbrahim'in faziletini îtiraf ederler. Hatta müşrikler bile ona saygı gösterirler ve onun neslinden gelmekle iftihar ederler. Müşrikler Hz. İbrahim'in fazîletini îtiraf edince Allah Teâlâ Hz. İbrahim'in kavmiyle olan mücadelesini Müşrik Araplara karşı delil getirerek şöyle buyuruyor:

"Ey Muhammed (a.s.), Mekkelilere Hz. İbrahim'in, putlara tapan babasını kınayarak söylediği sözleri bir hatırlat! Çünkü bu,

müşrikleri susturur.

Âzer'in adı Târah'dır. Âzer ve Târah, İbrahim (a.s.)'ın babasına ait iki addır. İsrail ve Yakub gibi. Ya da Âzer lakabı, Târah ismi idi. Âzer'in, Kûfe yakınlarında "Kûsâ" denilen bir köyden olduğu rivayet edilir.

"Doğrusu ben seni ve" putlara tapmak hususunda sana tâbi olan *"kavmini"* Hak'dan uzaklaştığı besbelli ve şüphesiz *"açık bir sapıklık içinde görüyorum."* Görmek, ya bilmek mânâsınadır ya da gözle görmek mânâsınadır. Bu cümlede yadırgama ve kınamanın sebebini bildirmektedir.

Bil ki, puta tapmak küfürdür. Açıklamakta olduğumuz âyet İbrâhim (a.s.)'ın babası Âzer'in kâfir olduğuna delâlet eder. Ancak bu, Rasûlullah (s.a.)'ın nesebini lekelemez.

Efendimiz (s.a.)'in, *"Ben, temiz erkeklerin sulbünden temiz kadınların rahimlerine nakloluna geldim."*[128] hadîsi, onun temiz nesebinde zinâ yoluyla dünyâya gelen kimse olmadığına delâlet eder.

Cahiliye toplumunda akdedilen nikâh da sahihtir. Nitekim Rasûlullah (s.a.)'in şu

hadisi buna delildir: *"Ben, zinadan değil nikâhla olunan beraberlikten doğdum."*[129]

Başka bir hadiste de şöyle buyurmuştur: *"Allah Teâlâ, Adem'i yarattığı zaman, beni de onun sulbünde yeryüzüne indirdi. Gemide* (tûfanda) *Nuh (a.s.)'ın sulbünde kıldı. Sonra beni İbrahim (a.s.)'ın sulbüne attı. Böylece Allah Teâlâ beni, temiz erkeklerin sulbünden temiz kadınların rahmine aktarıyordu. Ta ki babam (Abdullah) ile annem (Âmine)'nin bir araya gelmesinden ortaya çıktım. Benim soyumdan hiç bir kimse zina etmemiştir."*[130]

Rivayet edilir ki, Havvâ validemiz Şit (a.s.)'ı dünyaya getirdiği vakit onun alnında parıldayan Muhammedî nur, Şit (a.s.)'ın alnına intikal etmiştir. Şit (a.s.), büyüyüp de ergenlik çağına geldiği vakit Adem (a.s.) Muhammedî nûrun temiz kadınlardan temiz erkeklere intikal etmesi için ondan bu sırrı ve nûru, kadınlardan namuslu ve temiz olanlara vermesi husûsunda söz ve güvence almıştır.

Böylelikle Muhammedî nur Yaniş'e -ki ona Anuş da denir, sonra Kaynân'a, sonra Mehlâîl'e, sonra Yerd'e, sonra Hanûh'a –Semûd veznindedir– ve o İdris (a.s.)'dır. Ona Uhnûh da denilir, sonra Metûşeleh'e, sonra Lemk'e, sonra Nuh (a.s.)'a, sonra Arabların atası olan Sâm'a, sonra Arfahşez'e, sonra Şâleh'a, sonra Âbir'e –Nâsır veznindedir ve ona Ca'fer vezninde Ayber de denilmiştir–, sonra Fâleh'a –ona Fâleğ de denilir–, sonra Arğo'ya –ona Rağo da denilir–, sonra Şâruğ'a, sonra Nahûr'a, sonra Târah'a –o, Âzer'dir–, sonra İbrahim (a.s.)'a, sonra İsmâîl (a.s.)'a –başka bir lügatta ona "nûn" ile İsmâîn de denilmiştir–, sonra Kandar'a, sonra Haml'e, sonra Nebt'e, sonra Selamân, sonra Yeşhub'a sonra Ya'rub'a, sonra Hemyesa'a, sonra İlyas'a, sonra Üded'e, sonra Üdd'e intikal etmiştir.

Buraya kadar olan kısımda neseb bilginleri isimlerde ihtilaf etmişlerdir. Ancak bundan sonraki kısımda ihtilâf yoktur:

Sonra Adnan'a, sonra Maad'a, sonra Nizâr'a, sonra Mudar'a, sonra Elyâs'a (İlyâs da denilir), sonra Müdrike'ye, sonra Huzeyme'ye,

sonra Kinâne'ye, sonra Nadr'a, sonra Malik'e, sonra Fihr'e, sonra Galib'e, sonra Lüey'e, sonra Ka'b'a (Hz. Ömer (r.a.)'ın nesebi Ka'b'da Rasûlullah (s.a.) ile birleşir.), sonra Mürre'ye (Hz. Ebu Bekir (r.a.)'ın nesebi Rasûlullah (s.a.) ile Mürre'de birleşir), sonra Kilâb'a, sonra Kusay'a, sonra Abd-i Menâf'a, sonra Hâşim'e, sonra Abdülmuttalib'e ve sonra da korunan sır ve saklanan inci Muhammed Mustafa (s.a.)'in babası Abdullah'a intikal etti.

İlim ehlinden bazıları Kur'an'da İbrahim (a.s.)'ın ***"Rabb'im, bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut."*** (İbrahim, 14/35) diye duâ ettiğinin hikâye edilişini ve İbrahim (a.s.) hakkındaki ***"Ve bu*** *(tevhid sözü)* ***nü ardından kalıcı bir söz yaptı ki*** *(insanlar Allah'a)****dönsünler. "*** (ez-Zuhruf 43/28) âyetini delil

göstererek insanlar arasında yaygın bir şekilde bilindiği gibi Kureyşlilerin putlara taptığına razı olmamışlardır.

Bu görüşe vereceğimiz cevap şudur: İlk âyet, kendi zürriyyetinden olan çocuklarına delalet ettiği gibi torunlarına da delalet ettiği kabul edilirse zahiri itibâriyle İbrahim (a.s.)'ın sulbünden olan çocuklarına da delalet eder.

İkinci âyetin mânâsı şöyledir: Allah Teâlâ kelime-i tevhidi, İbrahim (a.s.)'ın neslinde ve zürriyetinde bâkî kılmıştır. Ancak ondan sonra devam eden zürriyetinde îman ve tevhid ehlinden eksik olmaması, ondan sonra gelen bütün torunlarının ve neslinin îman ettiklerine delalet etmez.

Gönle doğan yorum budur. İşin hakikatını ancak Allah bilir.

"İbrahim, babası Âzer'e *"Sen putları"* Allah'dan gayrı *"tanrılar mı ediniyorsun?" demişti."* âyeti ile Allah Teâlâ ölüden diri çıkarma kudretini ızhar ediyor.

Kalbi öldüğü için asıl (Âzer), inkâra dalmıştır. Nesil İbrahim (a.s.) ise kalbi diri olduğu için müşâhedeye garkolmuştur.

Putlar, Allah'dan başka tapınılan her şeydir.

"Doğrusu" Allah bana eşyanın iç âlemini (melekûtunu) gösterdiği için *"ben seni ve kavmini açık bir sapıklık içinde görüyorum." et-Te'vilatü'n-Necmiyye*'de böyle geçmektedir.

Şu beliğ ifadeler **Zemahşerî**'nindir: *"İki kötü arasından onların yolundan gitmeyen nice (hayırlı) evlat hasıl olur.*

Süt de pislik ile kan arasından çıkar."

Sa'dî der ki:

Ken'an'ın tabiatı hünersiz olsaydı
Peygamber çocuğu olmak onun değerini
artırmazdı Hüner göster varsa, cevher
değil
Çünkü gül dikenden, İbrâhim Âzer'dendir

Sa'dî'nin şöyle bir sözü vardır:

"Kül, her ne kadar ateşin cevherinin yüce olması sebebiyle üstün nesepli ise de, kendisinin bir hüneri olmaması dolayısıyla toprakla aynıdır. Şekerin kıymeti, özelliğini taşıdığı kamıştan değildir".

Burada ortaya çıkan hakikat şudur: Sadece neseb husûsunda

değil, her konuda ölüden diri çıkarmak ve bunun aksi Allah’ın kadîm bir şânıdır. Muvaffakıyet, ancak Allah’dandır.

وَكَذٰلِكَ نُرِٓى اِبْرٰهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ

مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾

75. Böylece biz, kesin îman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.

"Böylece biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu" Hak Teâlâ 'nın rubûbiyetini, göklerin ve yerin içindekilerle birlikte yegâne sahibi oluşunu, bu ikisindeki kahir üstünlüğünü, göklerin ve yerin yegâne Rabbi oluşunu *"gösteriyorduk."* Biz ona ancak böylesine muazzam hakikatleri gösteriyorduk, bundan ednâ (basit şeyleri) değil.

"Melekût", Cenab-ı Hakk'ın büyüklüğünü, yüce kudretini mübâlağa ile ifade etmek üzere ceberût vezninde bir masdardır. Bu takdirde "melekût" un anlamı "Azamet sahibi melik ve kahredici sultan." demektir.

(Bunun hükümranlığı yüce olan) Allah'ın mülküne mahsus olması en uygundur.

Âyette geçen "göstermek", göz ile görmekten türemiştir. Ancak bilmek (ma'rifet) ve basîret ile görmekten kinayedir. Yani, ona tanıttık, basîretine açtık demektir.

"Basîretle görmek, baş gözüyle görmek gibi bütün muvahhid mü'minler için vardır. Hz. İbrahim'e bir lütuf olarak verildiğinin belirtilmesi buna ters düşmez mi?" denilirse cevaben deriz ki: Rabbâniyet delilinin aslını bilseler de bu âlemdeki varlıkların cinslerine, türlerine, şahıslarına ve hallerine göre her birindeki Allah Teâlâ'nın hikmetinin eserlerine ayrı ayrı muttali olabilmek ancak peygamberlerin ulularına mahsusdur. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.) duasında: *"Bana eşyâyı olduğu gibi göster!"* derdi.

et-Te'vilâtü'n-necmiyye'de şöyle denilmiştir: "Bil ki, bu âlemdeki her şeyin bir zahiri vardır. Bazen o cismânî varlık diye ifade edilir. Uzunluk, genişlik ve derinlikten ibâret olup üç boyutludur. Bir yer tutar, bölünmeyi ve parçalanmayı kabul eder. Beş duyu ile hissetmeye yakın olması sebebiyle bazen ona "dünya" denir. Şekil değiştirmeyi kabul etmesi ve beş duyu ile idrak edilmesi sebebiyle bazen "sûret" denir. Duyularla müşâhade edilmesinden dolayı bazen "şehâdet" denir. Bazen de, mülk edinilmesi ve onda duyularla tasarrufta bulunulması sebebiyle, "mülk" denir.

Bu âlemdeki her şeyin bir de bâtını vardır. Buna da bazen üç boyutlu olmadığı, bir yer tutmadığı ve beş duyu ile parçalara ayrılamadığı için "ruhânî", bazen sonradan hissedilecek olması

sebebiyle “âhiret”, bazen şekilsiz ve duyularla anlaşılmaktan uzak oluşu sebebiyle “mânâ” denir. Bazen de duyularla hissedilemez olduğu için “gayb” denir. Bazen de mülk ve sûret âlemine sahip olduğu için “melekût” denir. Çünkü mülk melekût ile, melekût ise Hakk’ın kudretiyle ayakta durur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***“Yücedir O ki, her şeyin hükümranlığı O’nun elindedir ve siz O’na döndürüleceksiniz.”*** (Yasin 36/83) Yani, melekût yolundan O’na döndürülürsünüz. Melekût âlemi, Allah’dan başka hiçbir şey yokken, “ol” emri ile Allah Teâlâ’nın ilk yarattıklarındandır. Nitekim şu âyet buna delalet eder: ***“Göklerin ve yerin melekûtuna ve Allah’ın yarattığı şeylere ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bak*** *(ıp ibret al)* ***madılar mı?*** (el-A’râf 7/185)

Âyette melekût âleminin bir şeyden yaratılmadığına dikkat çekilmiştir. Onun dışındakiler ise bir şeyden yaratılmıştır. Allah Teâlâ, emir ile yarattığına “emr” (emir), bir şeyden yarattığına “halk” (yaratma) adını vermiş ve şöyle buyurmuştur: ***“İyi bilin ki, yaratma ve emir O’nundur.”*** (el-A’râf, 7/54)

Allah Teâlâ, İbrahim (a.s.)’a, eşyanın melekûtunu ve onlardaki Allah’ın birliğine işaret eden alâmetleri göstermiştir. *et-Te’vilâtü’n-necmiyye*’den alınan açıklama burada sona ermiştir.

Âlimler, gözle görülen varlıklara “mülk”, basîret ile idrâk edilenlere melekût adını vermişlerdir. Melekût âleminin sırları, her müşkili akılla çözeceğine inananlara açılmaz. Melekûtun sırları, ancak kalp ehline açılır. Çünkü, keşfin aksine akıl yoluyla ancak eksik bir idrak hâsıl olur. Mükâşefe ise ancak mücâhede ehline hâsıl olur. Çünkü mükâşefe, mücâhedenin neticesidir. O ise ulaşılması cidden nâdir olan şeylerdendir. Allahım bizi sadece kulaklarıyla duyanlardan değil görenlerden kıl!

“Ki kesin inananlardan olsun.” Yani, zikredilen eşsiz varlıklardan ona ne göstermişsek başka bir şey için değil, sadece ilimde yakîn derecesinde ileri gitsin, Allah’ı tanıma (mârifetullah) da “ayne’l-yakîn” derecesine fazlasıyla ulaşsın diye yaptık. Bu çok uzak gayeye ulaşmak, Allah’ın göstermesine bağlı bir kemaldir, ama kemalin bizzat kendisi değildir. İbrahîm (a.s.)’a göklerin ve yerin melekûtunun gösterilmesinin faydasının “kesin inananlardan olsun diye” şeklinde ifade edilmesi, onun faydasının sadece bu olduğunu beyan etmek için değildir. Nasıl böyle olabilir ki?! İnsanların irşad edilmesi ve müşriklerin susturulması da faydalarından bazılarıdır. Bilakis bu, onun esas fayda, diğerlerinin de onun peşinden gelen faydalar olduğunu beyandır.

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًاۚ قَالَ هٰذَا رَبّ۪يۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ
قَالَ لَٓا اُحِبُّ الْاٰفِل۪ينَ ﴿٧٦﴾

76. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi.

“Üzerine gece basınca” yani gecenin karanlığı ortalığı kaplayınca İbrahim (a.s.) *“bir yıldız gördü.”* Çünkü yıldızın görünmesi, ancak güneşin ışığının tamamen gözden kaybolmasıyla mümkündür. Şu

açıktır ki, âyette bahsedilen yıldızın görülmesi, kesinlikle güneşin doğmasına yakın bir vakitte olmamıştır. Aksine bu güneş tamamen batıp ışığı kaybolduktan sonra olmuştur. Doğrusu güneşin battığı vakte yakın bir zamanda olmuştur.

İbrahim (a.s.)'ın gördüğü yıldızın Zühre (Venüs) ya da Müşteri (Jüpiter) olduğu söylenir ki bunların ikisi de yedi gezegene dahildir.

"Rabbim budur." dedi. Burada sanki şöyle denilmektedir: "Yıldızı görünce İbrahim

(a.s.) ne yaptı?”diye sorulmakta cevaben de mücadele ettiği kimselerin dediğine uygun olarak: “Rabb’im budur.” dedi.” diye cevap verilmektedir.

İbrahim (a.s.)’ın babası ve kavmi putlara ve yıldızlara tapıyorlardı. Bir sözün, bir düşüncenin fasid olduğuna delil getiren kimse, önce onu hasmının görüşü üzere hikaye ettikten sonra, onun bâtıl olduğunu ortaya koyar.

“Yıldız batınca “Batanları sevmem” bir yerden diğerine gidip mekân değiştiren, halden hale bürünen ve bazı nesnelerle önü perdeleneni sevmem. Çünkü böyleleri asla rubûbiyet (rablık) sıfatına müstehak olamazlar, *“dedi.”*

فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغاً قَالَ هٰذَا رَبّ۪يۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِن۪ي
رَبّ۪ي لَاَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّٓالّ۪ينَ ﴿٧٧﴾

77. Ay’ı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi.

Yıldızın batmasıyle ortaya çıkan *“Ay’ı doğarken görünce”* doğmaya başladığını gördüğünde *“Rabb’im budur”* dedi.

Ancak, *“o da batınca”* yıldızın battığı gibi *“Rabb’im bana”* kendisine varan *“doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum.”* dedi. İbrahim (a.s.) böylece ta’riz yoluyla kavminin sapıklık içinde olduklarını bildirmiştir.

Belki de İbrahim (a.s.) o zaman öyle bir yerdeydi ki batısında yüksek bir dağ bulunuyordu. Ay ve yıldızlar öğle vaktinde veya biraz sonra o dağın arkasında kayboluyordu. Yıldız da ona yakındı. Doğu ufku ise açıktı. Aksi takdirde yıldızların batışından sonra Ay’ın doğması ve Güneş doğmadan önce batması neredeyse tasavvur edilemez bir husustur.

فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبّ۪ي هٰذَٓا اَكْبَرُۚ فَلَمَّٓا اَفَلَتْ قَالَ
يَا قَوْمِ اِنّ۪ي بَر۪يٓءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾

78. Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zîrâ bu

daha büyük dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin *(Allah'a)* ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.

"Güneşi doğarken", yani doğmaya başladığı anda *"görünce "Rabb'im budur"*

görünen cisim benim Rabbim, *"bu"* yıldızlardan ve Ay'dan *"daha büyük." dedi."* Bu ifade de tıpkı; önceki âyetteki *"Rabb'im bana doğru yolu göstermezse, elbette yoldan sapan toplulukdan olurum."* ifadesi gibi Hz. İbrahim'in hakkın ortaya çıkmasını arzu ettiğini teyid etmektedir.

Yıldızların ve ayın batışı gibi güneş de *“batınca”* kavmine karşı ileri sürdüğü delilleri güçlenmiş oldu. Fakat onlar yollarından dönmediler. İbrahim (a.s.), herkese hitap edip onların önünde hakkı tasdik ederek *“dedi ki: Ey kavmim, ben sizin”* Allah’a *“ortak koştuğunuz şeylerden”* bir var edene muhtaç olan putlardan ve yıldızlardan *“uzağım.”*

Kavmi ona: “Peki sen neye ibadet ediyorsun?” deyince, İbrahim (a.s.) şöyle cevap verdi:

إِنِّى وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَآ أَنَا۠
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

79. Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah’a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.

“Ben hanîf olarak” Bütün bâtıl dinleri bırakıp hak dîne yöneldim. Ki artık bundan geriye dönüş yoktur. *“yüzümü, gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim”* dînimi ve ibadetimi O’na has kıldım, kastımı yalnız O’na döndürdüm, O’na yöneldim. Gökleri ve yeri yaratan Allah’a.

“Ve artık ben” ister fiillerle ister sözlerle olsun hiçbir hususta Allah Teâlâ’ya *“ortak koşanlardan değilim.”* İşte bu hal, kalp aynasını kirden-pasdan arındıran, nefsin arzularının tuzağına düşmekten korunan kimsenin halidir. Artık o, cisimlere ve kâinata iltifat etmez. Hattâ sağa sola bakmaz. Çünkü, Allah’a dost olmanın şevki onu Hakk’ın cihetten mukaddes olan zatının hizasına getirmiştir.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir

Allah’ın emriyle açmışdır
güneş Ona Allah dersek, bu
aptallık olur Güneş
tutulunca ne yaparsın?
O karaltıyı ondan sen nasıl
giderirsin/alırsın? Hakk’ın dergâhına
yalvarmaz mısın?
“O karaltıyı götür, nurunu ona
ver” diye Gece yarısı öldürmeye

kalksalar
Yalvaracağın ve eman dileyeceğin güneş nerede? Hadiselerin çoğu hep gece olur
Halbuki o zaman ma'budun kaybolur
Doğrulukla Hakk'a eğilirsen
Yıldızlardan kurtulur, O'na mahrem olursun

وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ اَتُحَاجُّونّ۪ي فِي اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِ وَلَٓا اَخَافُ
مَا تُشْرِكُونَ بِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ رَبّ۪ي شَيْـًٔا وَسِعَ رَبّ۪ي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا
اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾

80. Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbim'in birşey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi herşeyi kuşatmıştır. Hâla ibret almıyor musunuz?

"Kavmi onunla" dini hakkında *"tartışmaya"* bir mücadele ve munazaraya *"girişti"*.

Hatta onu, putları terk ettiği taktirde, onların gazabına uğramakla tehdit ettiler.

İbrahim *"onlara dedi ki, "Beni doğru yola iletmişken Allah hakkında"* Allah'ın şanı ve birliği hakkında *"benimle tartışıyor musunuz?"* Oysa ki O bana, doğru yolu göstermiş ve hakikate ulaştırmıştır.

"Ben, sizin O'na" Allah'a *"ortak koştuğunuz şeylerden"* putlardan *"korkmam"*. Onların bana bir kötülüğü dokunacak diye çekinmem. Çünkü putların bana herhangi bir şey yapabilecek gücü yoktur.

"Ancak Rabb'imin dilediği olur." "Allah'ın onların cihetinden bir kötülük dilediği vakit müstesnâ hiç bir vakit sizin mâbûdunuz olan putlardan bana bir kötülük gelecek diye korkmam. Kötülük ya da iyilik, ancak Hak Teâlâ cihetinden gelir. Buna hiçbir şekilde sizin ilâhlarınızın dahli söz konusu olamaz.

"Rabb'im bilgice her şeyi kuşatmıştır." Yani O, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. O'nun bilgisi, herhangi bir sebeple sizin ilâhlarınızdan bana gelebilecek bir kötülüğü kuşatmaktan uzak değildir. *"Hâlâ (kendinize gelip) öğüt almıyor musunuz?"* Sizin ilâhlarınızın, hiç kimseye bir fayda vermek ya da zarar dokundurmaktan uzak cansız varlıklar olduğunu düşünmüyor musunuz? O putların bana bir zarar vermeye güç yetiremeyeceklerini akletmiyor musunuz?

وَكَيْفَ اَخَافُ مَٓا اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ بِاللّٰهِ مَا لَمْ
يُنَزِّلْ بِه۪ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَاَيُّ الْفَر۪يقَيْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِ اِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾

81. Siz, Allah'ın size haklarında hiç bir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız *(söyleyin)*, iki guruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?"

"Hem siz, Allah'ın size" onların ortak koşulması hususunda *"hiçbir delil"* huccet, burhan *"indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da ben nasıl sizin"* Allah'a *"ortak koştuğunuz şeylerden korkarım?"* Allah'a ortak koştuğunuz

putlardan, hiç bir zararı ve faydası dokunmayan cansız varlıklardan nasıl çekinirim? Buradaki soru, böyle bir şeyin olmasını reddetmek ve tamamen inkar etmek içindir.

Siz, korkulmaya en lâyık olan şanı yüce Allah'dan korkmadığınız halde ben korkulması gereken şeyler olduklarına inanmadığım cansız putlardan nasıl korkarım? Halbuki siz en büyük ve en korkunç felâketten korkmuyorsunuz. O da, yerde ve gökte benzeri olmayan Allah'a, (bk. eş-Şûrâ, 42/11) yarattığı bazı şeyleri ortak koşmanızdır.

Putların ortak koşulması hakkında bir delil indirilmediğinin beyan edilmesi, dinî emirlerin ancak Allah katından indirilen bir delil ile sabit olacağının bildirilmesinin yanında onlarla alay etmek içindir.

"Şimdi biliyorsanız" haydi söyleyin *"iki topluluktan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?"* Tek Allah'a inanan bizler mi haklıyız, yoksa Allah'a ortak koşan sizler mi haklısınız?

Ebüssuud Efendi der ki: "Buradaki "iki fırka" dan maksat, hakikaten emin olunacak mahalde bulunup da emniyette olanlar ile esasen korkulacak bir mahalde bulunduğu halde kendilerini emniyette zannedenlerdir."

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ
وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

82.İnanıp da îmanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.

O îman edenler ki; onlar bundan önceki âyet-i celilede bahsedilen iki fırkadır. Onlardan *"inananlar ve îmanlarını bir haksızlıkla karıştırmayanlar."* Yani müşriklerin yaptıkları gibi îmanlarını şirkle karıştırmayanlar, demektir.

Müşrikler kendilerinin de Allah'a inandıklarını, ancak putlara tapınmanın îmanlarını tamamladığını, putların kendilerini Allah'a yaklaştırdığını ve O'nun katında kendilerine şefaatçı olduklarını iddiâ ediyorlardı. Nitekim onlar, şöyle demişlerdir: ***"Biz bunlara, sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz."*** (ez-Zümer, 39/3) İşte, îmana haksızlık, zulüm karıştırmanın mânâsı budur.

"İşte," azabdan *"güven"* yalnız *"onlarındır ve doğru yolu bulanlar*

da onlardır.”

Hakikata ulaşanlar yalnız onlardır. Diğerleri apaçık sapkınlık içindedirler.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا اٰتَيْنَاهَا اِبْرٰهِيمَ عَلٰى قَوْمِهِ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ ۗ
اِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾

83. İşte bu, kavmine karşı İbrahim’e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz

kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyle bilendir.

"İşte bunlar" İbrahim (a.s.)'ın kavmine sunduğu 76-82 âyetlerde değinilen deliller *"kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz"* yani gösterdiğimiz veya öğrettiğimiz *"hüccetlerimizdir."*

Hüccet, bir konuda ileri sürdüğü görüşünü desteklemek üzere, söz sahibinin getirdiği delile denir.

Hak yoluna sülûk etmenin dereceleri şunlardır: Allah'ın fiilleri olan âyetlerin hakîkatine ermektir. Bu, onların yükselmeleri için bir merdiven gibidir ve ilk mertebedir.

Bundan sonra kendisine gösterilen O'nun sıfatlarını müşâhededir. Bu da ikinci mertebedir.

Sonra sırlarına tecellî edince O'nun zatı ve varlığının hakîkatine ermek gelir. İşte Allah'a vuslatın başlangıcı budur ve onun nihayeti de yoktur.

Melekût âleminin gösterilmesi, yıldızların aynasında rubûbiyetin müşâhedesi, Cenab-ı Hakk'a sadâkatle teveccüh etmek, O'nun dışındakilerden tamamen yüz çevirmek, "mâsivâ" dan arınmak, benlik şirkinden kurtulmak, hakiki îman sahibi olmak ve "ayne'l-yakîn" derecesine vâsıl olmak... İşte Hz. İbrahim'e verilenler bunlardır. Biz ona vasıtasız olarak zatımızı göstermişizdir ki, bunu kavmine bir delil olarak sunsun.

İbrahim'i yüksek derecelere yükselttiğimiz gibi *"dilediğimizi derecelerle"* ilim ve hikmetle o muazzam rütbelere "yükseltiriz." Nitekim İbrahim (a.s.) daha küçücük çocukken zamanındaki yaşlı başlı insanlardan üstün oldu. Ancak peygamberlerin ulularına nasib olan bilgi ve nimetlere ulaştı.

Allah'ın lutfuna mazhar olmak için kabiliyet şart değildir Belki de kabiliyetin şartı, O'nun lutfudur

"Şüphesiz Rabb'in yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir." Yücelttiğinin de, derecesini düşürdüğünün de bir hikmeti vardır. *"O bilendir."* Derecesini yükselttiğinin durumunu ve farklı mertebelerdeki istidadını bilir.

İbrahim (a.s.) ile kavmi arasında cereyan eden tartışmalardan maksat, kavmini susturmak, onları düşünmeye ve delil aramaya sevk etmek ve dinleri konusunda sapıklık içinde bulunduklarını

hatırlatmaktır. Nitekim büyük müfessirlerce tercihe şâyân bulunan görüş de budur. Nitekim biz de bu âyetleri bu görüş doğrultusunda tefsir ettik.

Bazı müfessirler de demişlerdir ki: Allah'ın birliğinin ispatlanması ve O'nun dışındakilerin ilahlığının çürütülmesiyle ilgili anlatılan bu deliller, Hz. İbrahim'in içinden geçirdiği ve kendi kendine düşündüğü delillerdir. Buna göre bu husûsun Hz.İbrahim (a.s.) henüz delikanlılık çağında ve ergenliğinin ilk basamağında iken olduğuna hamledilir.

"Melekût"dan murad da âyetlerdir. **Haddâdî,** doğruya en yakın olan görüşün bu

olduğunu söyler.

Kâşifî Farsça tefsirinde şöyle der:

“ وَكَذٰلِكَ ” Ona göstermiş olduğumuz kavminin sapkınlığı, aynı şekilde (نُرٰٓى اِبْرٰهٖيمَ) İbrâhim’e de gösteriyorduk (مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ)

Arşın zirvesinden yerin altına dek semaların ve yerlerin acayip ve ilginç hallerini Hak

teâlâ’nın kudretine delil olsun diye ona âşikar ettik ki (وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنٖينَ) Şüphesi kalmayanlardan olsun veya istidlâl ilminde muvaffak olsun diye.

*“Meâlim”*de şöyle anlatılır:

Yeryüzünün padişahı olan Nemrud b. Ken’an, Bâbil şehrinde oturuyordu. Bir gece rüyasında, o beldenin ufkunda, parlaklığı karşısında güneş ve ayın nurunun yok olduğu bir yıldızın doğduğunu gördü. Büyük bir korkuyla uyandı. Ülkenin kâhin ve bilgeleri bu rüyayı şu şekilde tabir ettiler:

“Bu yılda Bâbil şehrinde talihi kutlu birisi yokluk halvethânesinden/âleminden varlık sahrası fezasına gelecek, senin ülkenin halkının helâki onun eliyle olacak. Bu çocuk henüz ana rahmine düşmedi.”

Nemrud kadınlarla kocalarının ayrı kalmalarını emretti ve onsekiz kişiye bir kişi görevlendirdi.

Nemrud’un mahremi ve yakınlarından olan **Âzer** bir gece karısı **Ûfî binti Nemr** ile görevlilerden gizli olarak beraber oldu. Eşi hamile kaldı. Ertesi gün kâhinler Nemrut’a o çocuğun ana rahmine düştüğünü söylediler. Nemrut öfkelendi. Her hamile kadının başında bir görevlinin bulunmasını, eğer erkek çocuk dünyaya gelirse öldürmelerini emretti.

Hamile olanları araştıran kadınlar, İbrahim’in annesinde hamilelik belirtisi görmediklerinden, ondan ayrıldılar. Artık kimse ona dikkat etmedi. Doğum anı yaklaştığında Ûfî erkek çocuk dünyaya gelirse hemen Nemrut’un adamlarına haber ulaşır ve derhal onu öldürürler diye korktu. Bir bahane ile şehirden çıkıp dağda bir mağarayı seçti.

O mağarada İbrahim’i doğurdu. Hırkaya sardı, oraya bırakıp mağaranın girişini taşla kapattı. Kendisinin hamile olduğundan haberdar olan kocası Âzer’e, Nemrut’un memurlarından korkusundan sahraya gittiğini, bir erkek çocuk doğurduğunu, onun da hemen öldüğünü, toprağa gömüp geri geldiğini söyledi. Âzer inandı.

Ûfî ertesi gün mağaraya geldi. İbrahim'in birinden süt, diğerinden bal akan parmaklarını emdiğini gördü. Bu durumu gören Ûfî sevindi ve şehre geri döndü. Beslenme sütünü ilâhî inayet memesinden içen İbrahim bir günde, başka bir çocuğun bir ayda büyüdüğü; bir ayda, başkalarının bir yılda büyüdüğü kadar gelişiyordu.

Yüzüyle gönül aydınlatan yeni doğmuş ay gibi Gün be gün nuru artıyordu

On beş aylık olunca, on beş yaşındaki çocuklarla denk oldu. Kaldığı yerden/evden dışarı çıktı. Yedi, on üç veya on yedi yıl mağarada kaldığı rivayet edilir.

İbrahim büyüyünce Ûfî, Âzer'e o gün yalan söylediğini, öldü dediği çocuğunun son derece güzel ve iyi huylu bir genç olduğunu söyledi. Sonra Âzer'i mağaraya götürdü. İbrahim'i ona gösterdi. Âzer çocuğun cemâlini beğendi. Eşine şöyle dedi: Onu mağaradan eve getir ki Nemrut'un muhafızlığına götürelim. Âzer gitti, Ûfî İbrahim'i mağaradan çıkarttı. Akşam namazı vakti idi. Mağaranın dibinde at ve deve sürüleri ile koyun sürüsü toplanmıştı. İbrahim annesine:

– "Bunları yaratıp her zaman rızık veren yaratanı var mıdır?" diye sordu. Annesi:

– "Yaratıcısı ve terbiye edicisi olmayan yaratıcısız hiç bir mahluk yoktur" dedi. İbrahim:

– "Beni yaratan kimdir?" dedi. Annesi:

– "Seni dünyaya getiren, besleyen benim" dedi. İbrahim:

– "Seninki kimdir?" diye sordu.

– "Nemrut" dedi annesi.

– "Nemrut'un yaratanı kimdir?" diye sordu İbrahim. Annesi İbrahim'e:

– "Bu tür sorular sorma, çünkü çok tehlikelidir" diye çıkıştı.

Nemrut zamanında bir kısım insanlar yıldız, güneş ve aya; bir kısmı putlara, bazıları da Nemrut'a taparlardı.

İbrahim annesiyle şehre doğru yola koyuldu. *"Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü."* Yıldızlara tapan grup yıldızlara karşı secde ettiler. *"Rabbim budur, dedi."* Yani, istifham yoluyla veya o kavmin zannına göre *"İşte benim yaratıcım, dedi."* Sonra "yıldız batınca; batanları sevmem, dedi."

Biraz yol gittiler. Ayın ondördü gecesi idi. Ay tıpkı bir gümüş gibi feleğin yeşil sofrasının kenarında göründü. *"Ay'ı doğarken görünce"* Aya tapan bir grup onun önünde secdeye kapandılar. Yine istifham tarikıyle; *"Rabbim budur, dedi."* Ay, meridyen çizgisinden batıya doğru kayınca; *"Rabbim bana doğru yolu göstermezse, elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi."* Sonra oradan geçtiler. Şehre yaklaştılar. Güneş doğmakta idi. Bir grup ona yönelip secdeye kapandılar. Güneşe, doğarkenki parlaklığında bakıp tekrar battığını görünce; Ben bütün bunlardan uzağım, dedi. Allah'a ortak koştuklarınızdan berîyim.

Tefsîr-i Münîr'de şöyle aktarılır:

İbrahim (a.s.) şehre girince onu Nemrut'u göstermeye götürdüler. İbrahim onu çirkin görünüşlü bir adam olarak tahta oturmuş, ay yüzlü hizmetçi ve peri yüzlü cariyelerin de tahtın etrafında dizilmiş bir halde gördü. Annesine:

– "Bu kimdir ki beni onu görmem için getirdiniz" diye sordu. Annesi:

– "Herkesin tanrısıdır" dedi. Tekrar sordu:

– “Tahtın etrafındaki görevliler kimlerdir?” Annesi:

– “Onun yarattıklarıdır.” dedi. İbrahim gülümsedi ve şöyle dedi::

– “Anneciğim! Nasıl oluyor ki bu sizin tanrınız başkalarını kendinden daha güzel yaratmış? Onun onlardan daha güzel olması gerekmezmiydi?”

---

[128] . Aliyyü’l-kârî, Şerhu’ş-Şifa, I, 199

[129] . Beyhakî, Delâil, I, 174

[130] . Aliyyü’l-kârî, Şerhu’ş-Şifa, I, 199

PEYGAMBERLERİN YOLUNA TÂBİ OLMAK

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ
وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ
وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ
كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا
فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ
وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ
يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ
فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا
إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

84. Biz O'na İshak ve *(İshak'ın oğlu)* Yakub'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve O'nun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola iletmiştik; Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.

85. Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da *(doğru yola iletmiştik).* Hepsi de *(sâlih)* iyilerden idi.

86. İsmail, Elyesa', Yunus ve Lût'u da *(hidayete erdirdik).* Hepsini âlemlere üstün kıldık.

87. Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarına da *(üstün meziyetler verdik).* Onları seçkin kıldık ve doğru yola ilettik.

88. İşte bu, Allah'ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi.

89. İşte onlar, kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik

verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar *(kâfirler)* bunları inkâr ederse şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz.

90. İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: Ben buna *(peygamberlik görevime)* karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu *(Kur'an)* âlemler için ancak bir öğüttür.

❦

“Biz ona” İbrahim (a.s.)’a İsrâiloğullarının peygamberlerinin atası olan kendi oğlu *“İshâk’ı ve”* İshâk’ın oğlu *“Yakub’u da bahşettik.” “Hepsine de doğru yolu gösterdik.”* Bu iki peygamberden her birini de muvaffak kıldık. Hak dinin faziletlerine, ilmî ve amelî olgunluklara ulaştırdık. Sadece birisini değil.

“Nitekim daha önce” İbrahim’den önce *“Nuh’a”* da yol göstermiştik. Nuh (a.s.), İbrahim (a.s.)’ın atasıdır. Bu sebeple ona bahşedilen hidayet Hz. İbrahim için de bir nimet sayılmıştır. Çünkü, babaya ait olan bir şeref, bir üstünlük aynı zamanda evlada da verilmiş demektir.

“Ve onun” Nuh’un *“soyundan”* Îşâ’nın oğlu *“Dâvûd’a”*, onun oğlu *“Süleyman’a”*, ikisinin soyu Yahûdâ b. Ya’kûb’a ulaşır. İbrahim oğlu İshak oğlu Îsâ oğlu Râzah oğlu Emûs oğlu *“Eyyûb’a”*, İbrahim oğlu İshak oğlu Ya’kûb oğlu *“Yûsuf’a”*, Ya’kûb oğlu Lavi oğlu Kahes oğlu Yashar oğlu İmran oğlu *“Mûsâ’ya”*, Mûsâ’nın kardeşi ve ondan bir yaş büyük olan *“Hârun’a da yol göstermiştik.”* Burada peygamberler geldikleri zaman sırasına göre anılmamışlardır.

Âyette İbrâhim (a.s.)’ın değil de Nuh (a.s.)’ın soyundan söz edilmiştir. Çünkü âyette zikredilen Hz. Yûnus ve Lut, İbrahim (a.s.)’ın soyundan değillerdir. **Beğavî** böyle demiştir.

İbnü’l-Esir, *Câmiü’l-usûl*’de şöyle demiştir: “Yunus (a.s.), Hz. İbrahim’in soyundandır. Çünkü o torunlar (esbat) dandır. Allah Yûnus’u Şuayb (a.s.) zamanında Musul beldelerinden Ninova’ya göndermiştir. Yine Lût (a.s)’ı da Hz. İbrahim’in soyundan kabul etmek uzak sayılmaz. Çünkü Lût, Hz. İbrahim’in kardeşinin oğlu olup onunla beraber Şam’a hicret etmişti.

Müftü **Sa’dî Çelebi**, **Begavî**’nin görüşünün **İbnü’l-Esir**’in görüşünden daha sağlam olduğunu söylemiştir.

İşte burada isimleri sayılan peygamberleri yüksek derecelerle mükâfâtlandırdığımız gibi *“biz, güzel davranışlarda bulunanlara böyle karşılık veririz.”* Onları hak ettikleri ölçüde iyiliklerine karşılık mükâfâtlandırırız.

“Yukarıda zikredilenlere verilen türlü türlü ikramlardan ibaret olan eşsiz mükafâtı iyilik edenlere veririz. Ondan daha aşağı bir mükafât vermeyiz. Buna göre *“güzel davranışlarda bulunanlar”*dan maksat, isimleri sayılan peygamberlerdir. Zamirle onlara işaret edilebilecekken “güzel davranışlarda bulunanlar” diye açıkça

onlardan bahsedilmesi, onlarda bulunan güzel davranışları övmek içindir. Güzel davranışlarda bulunmak (ihsân), en uygun şekilde güzel davranışları yerine getirmektir. Böylece bu davranış (ihsan), o amellerin kendisinde olan güzelliğe, vasıflarının da güzel olmasını ekler.

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى وَعِيسٰى وَاِلْيَاسَ ۜ كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ ۙ ﴿٨٥﴾

85. Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da *(doğru yola iletmiştik)*. Hepsi de *(sâlih)* iyilerden idi.

"Zekeriyyâ, Yahya, İsâ ve İlyas'a da" yol göstermiştik.

Zekeriyyâ (a.s.) Âzen'in oğludur. Soyu, Süleyman (a.s.)'a ulaşır. Yahya (a.s.) ise, Zekeriyyâ (a.s.)'ın oğludur.

İsâ (a.s.) ise İsrailoğullarının krallarından Masânoğullarından İmran kızı Meryem'in oğludur.

Hz. İsa'nın annesine nisbet edilerek anılması, zürriyetin kız çocuklarına da şâmil olduğuna delalet eder. Nitekim Hz. Hasan ve Hüseyin (r.anhüma), Peygamberlerin Efendisi Hz. Muhammed (s.a.) in zürriyetinden sayılırlar. Halbuki Rasûlullah Efendimiz'e soyca, anneleri ile bağlanırlar. Onlara eziyet eden, Rasûlullah (s.a.)'ın zürriyetine eziyet etmiş olur.

Fakîr **İsmâil Hakkı** der ki: Şu halde anne tarafından olan neseb de sahih ve muteberdir. Seyyidliği baba tarafından olan muteber olduğu gibi, anne tarafından olan da muteberdir. Şu halde muteber olan hangi taraftan olursa olsun silsilesinin Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin'e ulaşmasıdır.

İlyas (a.s.), Hz. Mûsâ'nın ağabeyi olan Hârûn (a.s.)'ın kardeşinin oğludur.

Beğavî der ki: "Sahih olan şudur ki, İlyas (a.s.), İdris (a.s.) değildir. Çünkü Allah onu (İlyas'ı) Nuh'un oğulları içerisinde anmıştır. İdris (a.s.) ise Hz. Nuh'un babasının dedesidir.

"Hepsi iyilerden idi." Salih olmada kemâle ermişlerdi. Sâlihlik, gerekli olanları yapmak ve lüzumsuz davranışlardan sakınmakla olur.

وَاِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۜ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ۙ ﴿٨٦﴾

86. İsmail, Elyesa', Yunus ve Lût'u da *(hidayete erdirdik)*. Hepsini âlemlere üstün kıldık.

"Nuh'a doğru yolu gösterdiğimiz gibi *"İsmâil, El-Yesa, Yunus ve Lût'a da* (yol gösterdik)."

İsmâil (a.s.), İbrahim (a.s.)'ın oğludur. Belki de burada Hz. İsmail'in, İbrahim (a.s.)'ın diğer zürriyetinden ayrı olarak anılması, Rasûlullah (s.a.)'in Hz. İsmail'in soyundan gelmesindendir. Bütün kainat, Rasûlullah'ın varlığına bağlıdır. Bu sebeple Muhammed (s.a.)'in yüce şerefine binaen Allah Teâlâ İsmail (a.s.)'ın varlığını burada, babası İbrahim (a.s.)'in varlığına, yine onun hidayetini babasının hidayetine tâbi kılmamıştır. Bu yüzden onu diğerlerinden ayırmış ve sonra zikretmiştir.

Gaybdan ilk ortaya çıkan
şey Onun canının nuru idi
hiç şüphesiz
Ondan sonra o mutlak nur
sancak çekti Arş, kürsi, levh ve
kalem çıktı ortaya
Onun temiz nurundan bir alem,
onun ilmidir Bir diğer alem Âdem'in
zürriyetidir

el-Yesa (a.s.), Acûz oğlu Uhtub oğlu el-Yesa'dır. İsminin başındaki "elif lam" zâiddir.
Çünkü Arapça'ya sonradan girmiş bir isimdir.
Yunus (a.s.), Metta'nın oğludur.
Lût (a.s.) ise İbrahim (a.s.)'ın kardeşinin oğlu olan Hârân'ın oğludur.
"Hepsini âlemlere üstün kıldık." Bunlardan bir kısmını değil, hepsini peygamber oldukları asırdaki âlemlere üstün kıldık.

وَمِنْ اٰبَٓائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَاِخْوَانِهِمْۚ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ
اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٨٧﴾

87. Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarına da *(üstün meziyetler verdik)*. Onları seçkin kıldık ve doğru yola ilettik.

Zikredilen peygamberlerden bazılarının babalarını da faziletli kıldık. Âdem, Şit ve
İdris (aleyhimüsselam) gibi. Peygamberlerin babalarından peygamber olmayan, üstün kılınmayan ve erdirilmeyenler de vardır.
"çocuklarından" Yani onların çocuklarından bazısını, bazısından faziletli kıldık.
Yakub (a.s.)'ın çocukları gibi.
Haddâdî tefsirinde belirttiği gibi, *"çocuklarından"* ifadesine, Hz. Muhammed (s.a.) de dahildir.
Âyette peygamberlerin bazılarının çocukları kastedilmiştir.
Çünkü, Îsâ ve Yahya (aleyhimesselam)ın çocukları yoktu.
Peygamberlerden bazılarının çocukları da kâfir idi. *"Ve*

kardeşlerinden bazılarını da” faziletli kıldık. Kendi asırlarında Yûsuf (a.s.)’ın kardeşleri gibi. Yahut da “kardeşlerinden” ifadesi ile onlarla beraber îman eden din kardeşlerinin kastedildiği de söylenebilir. Çünkü onlardan her biri îman etmiş, İslâm dairesine girmişlerdir.

“Onları seçtik ve doğru yola ilettik.” Onlara doğru yolu gösterdik. O yola giren bir daha sapıtmaz.

ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِى بِهِ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۜ وَلَوْ اَشْرَكُوا لَحَبِطَ

عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

88. İşte bu, Allah'ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi.

"İşte bu" hidayet, *"Allah'ın hidayetidir."* Hidayetin Allah'a izafe edilmesi ona (hidayete) şeref kazandırmak içindir. "Kullarından dilediğini" hidayete ermeğe ve irşad olunmaya kabiliyetli olanları *"buna iletir."*

"Eğer" bu peygamberler bunca faziletli ve şanı yüce olmalarına rağmen Allah'a *"ortak koşsalardı, yaptıkları"* güzel *"şeyler hiç olur, giderdi."* Bâtıl olur, boşa çıkardı. Allah'ın râzı olduğu salih amellerinin hiç bir anlamı olmazdı. Peygamberlerin durumu böyle olunca onların dışındakilerin hali nice olur, bir düşünün. Hem kendilerinin, hem de amellerinin nasıl olduğu ortadadır. Bu, gerçekten hem sıradan insanlar (avam), hem de havassın Allah'ın mekrinden emin olmamaları için son derece önemli bir uyarı ve ikazdır.

أُو۬لٰٓئِكَ الَّذٖينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَۚ فَاِنْ يَكْفُرْ بِهَا هٰٓؤُلَٓاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرٖينَ ﴿٨٩﴾

89. İşte onlar, kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar *(kâfirler)* bunları inkâr ederse şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz.

"İşte onlar" geçen âyetlerde anılan on sekiz peygamber *"kendilerine Kitab, hüküm (hikmet ve hükümdarlık) ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir."* Kitab, semâvî kitaplardan herhangi birisi anlamında cins ismidir. Kitap vermekten maksat, semâvî kitaplarda olan hakîkatleri onlara tam olarak anlatmak ve o kitapların herkesçe bilinen hususlarını ve inceliklerini ihâta etmelerini sağlamaktır. Böyle olması, kitabın ilk olarak indirilmiş olmasından veya önceki peygamberlerden miras kalmasından daha geneldir. Zaten isimleri zikredilen peygamberlerden her birine ayrı bir kitab verilmemiştir.

Onlara verilen *"hüküm"*den maksat hikmettir. Ya da gerektiğince

Hakk’ı ve doğruyu ifade edecek güzel konuşma kâbiliyetidir.

“Eğer o kâfirler” yani Mekke halkı, *“bu verdiklerimizi”* Kitab, hüküm ve nübüvveti *“inkâr ederse,”* bilsinler ki *“biz, bunları inkâr etmeyecek bir toplumu, bunlara vekil kılarız.”* Onları korumalarını emrederiz, onlara îmana ve onları korumaya muvaffak kılarız. Onlar hiçbir vakit bunları inkar etmezler, îmanda devamlı olurlar. Bu bahsedilen îmanlı topluluk ise Rasûllullah (s.a.)’in ashabıdır.

أُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ قُلْ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٰى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

90. İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: Ben buna *(peygamberlik görevime)* karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu *(Kur'an)* âlemler için ancak bir öğüttür.

"İşte onlar", daha önce zikri geçen peygamberler *"Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir."* Allah onları hakikate erdirmiş ve doğru yola ulaştırmıştır. *"Sen de onların yoluna uy."* Yani sadece onların yoluna uy. Başkalarının yoluna değil. *"Onların yolu"*ndan maksat, Allah Teâlâ'ya îman, onu birlemek ve dînin temel esaslarında takip ettikleri yoldur. Yoksa neshi kâbil olan şeriatler değildir. Çünkü artık "nesh" den sonra onların hidayet olmaları, yol göstermeleri söz konusu değildir.

İslâm âlimleri bu âyeti, Rasûlullah (s.a.)'in bütün peygamberlerden faziletli olduğuna delil getirmişlerdir. Çünkü, kemâl hasletleri ve şeref sıfatları diğer peygamberlerde dağınık olarak mevcuttu.

Davud ve Süleyman (aleyhime's-selam), nimetlere şükr etmekle temâyüz etmişlerdi. Eyyûb (a.s.), belâlara sabretmekte öndeydi. Yûsuf (a.s.) ise hem şükrü hem de sabrı kendisinde toplamıştı. Mûsâ (a.s.), muarızlarını kahr edici mûcizelerle donatılmıştı. Zekeriyya, Yahya, İsâ ve İlyas (aleyhimü's-selam) zühd sahibi peygamberlerdi. İsmâil (a.s.) da, sıdk erbâbındandı. Böylece her peygamberde muayyen bir haslet öne çıkmış, temâyüz etmişti. İşte Cenab-ı Hak bütün bu güzel hasletleri Habib-i Ekrem (a.s.)'da toplamıştır. Çünkü o, kendinden önceki peygamberlerin yoluna uymakla emrolunduğu için onların güzel huylarını edinmekte kusur etmedi.

Cihan güzellerine ne
verildiyse Sana ondan
daha güzeli verildi
Dilberlerin nazlandıkları
şeyden Daha fazlası sende
vardır

et-Tevilâtü'n-necmiyye'de şöyle denilmiştir: *"İşte onlar Allah'ın"* sıfatları ile zatına *"hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy."* Çünkü o peygamberlerden her biri başkalarının gitmediği bir

yola girmişler, herbiri kendisine takdir olunan yere kadar gitmişlerdir. Nitekim senin de (Mirac gecesinde görüp) bildirdiğin gibi: “Dünya semasında Hz. Adem’i ikinci kat semada Yahya ve İsa (aleyhime’s-selam)’ı, üçüncü kat semada Yûsuf (a.s.)’ı, dördüncü kat semada İdris (a.s.)’ı, beşinci kat semada Hârûn (a.s.)’ı, altıncı kat semada Mûsâ (a.s.)’ı ve yedinci kat semada ise İbrahim (a.s.)’ı gördün.” Sen onların yoluna uy da, tâ “Sidre-i Müntehâ” ya varana kadar yollarından git. Orası ise mukarrebîn meleklerinin varabileceği en son noktadır. Sonra sen en yüksek makama ve en yakın yere ulaştın. Öyle ki sen, benliğinden ayrıldın da O’na öylece yaklaştın. “ قَابَ قَوْسَيْنِ ” (iki yay arası kadar yakınlık) makamına vâsıl oldun. Ya da

senden önce ne bir mukarreb meleğin, ne de bir peygamberin vâsıl olamadığı “ اَوْ اَدْنٰى ” (iki yay arasından daha da yakın) makama ulaştın.

Kureyş’in kâfirlerine *“de ki: “Ben buna”* Kur’ân’a *“karşılık sizden bir ücret istemiyorum.”* Tıpkı, benden önceki peygamberlerin istemediği gibi. İşte bu da, Rasûlullah’ın kendinden önceki peygamberlere uymakla emrolunduğu hususlardan birisidir.

“O” Kur’an, “*bütün âlemler için sadece bir öğüttür.”* Cenâb-ı Hak tarafından onlara bir nasihat ve uyarıdır. O, sadece bir topluma mahsus değildir.

İrşad ehlinden olan Allah dostları da bu yolu izlemişlerdir. Zîrâ irşad ve talim için ücret alınmaz. Çünkü ücret alma, dünyalıktır. Oysa ahiret ve Allah ehli olan kişilerin dünyalığa tamah etmeleri doğru olmaz. Din hizmeti, başka hiç bir menfaat gözetmeksizin sırf Allah rızası için olmalıdır.

ALLAH'I GEREĞİ GİBİ TANIMAK

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ اِذْ قَالُوا مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍۜ
قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذ۪ي جَٓاءَ بِهٖ مُوسٰى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ
تَجْعَلُونَهُ قَرَاط۪يسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَث۪يرًاۚ وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُٓوا
اَنْتُمْ وَلَٓا اٰبَٓاؤُ۬كُمْۜ قُلِ اللّٰهُۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ ف۪ي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾
وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذ۪ي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى
وَمَنْ حَوْلَهَاۜ وَالَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهٖ وَهُمْ عَلٰى
صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ
قَالَ اُو۫حِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَٓا اَنْزَلَ
اللّٰهُۜ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظَّالِمُونَ ف۪ي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُٓوا
اَيْد۪يهِمْۚ اَخْرِجُٓوا اَنْفُسَكُمْۜ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ
تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِه۪ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ
جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَٓاءَ
ظُهُورِكُمْۚ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَٓاءَكُمُ الَّذ۪ينَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ ف۪يكُمْ
شُرَكٰٓؤُ۬اۜ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

91. *(Yahudiler)* Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi" dediler. De ki: Öyle ise Musa'nın insanlara bir nûr ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp *(istediğinizi)* açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilemediği şeyler *(Kur'an'da)* size öğretilmiştir. *(Rasûlüm)* sen "Allah" de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynaya dursunlar!

92. Bu *(Kur'an),* Ümmü'l-kurâ *(Mekke)* ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır. Âhirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler.

93. Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir

şey vahyedilmemişken “Bana da vahyolundu” diyenden ve “Ben de Allah’ın indirdiği âyetlerin benzerini indireceğim” diyenden daha zalim kim vardır! O zalimler, ölümün *(boğucu)* dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara: “Haydi canlarınızı kurtarın! Allah’a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O’nun âyetlerine karşı

kibirlilik taslamış olmanızdan ötürü, bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!” derken onların halini bir görsen!

94. Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve *(dünyada)* size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Yaratılışınızda ortaklarımız sandığınız şefaatçılarınızı da yanınızda göremeyeceğiz. Andolsun, aranız açılmış ve *(tanrı)* sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir.

Yahûdîler, *“Allah’ı şanına yaraşır biçimde takdir edemediler.”* Âyetteki “ قَدْر ” in esas mânâsı, bir şeyi mikdarını öğrenmek için ölçüp tahmin etmektir. Bir şeyin miktarını tahmin edip de kıymetini takdir edene: “Onu takdir etti, kıymetini bildi.” denir. Yine bir şeyin miktarını, durumunu ya da evsâfını bilene de: “Onun değerini takdir etti” denir. Yine bir şeyin özelliklerinden habersiz olana: “Onun kıymetini bilmedi.” denir.

Rivayet edilir ki, yahudilerin reislerinden ve bilginlerinden Malik bin Sayf, beraberinde bir topluluk olduğu halde Rasûlullah (s.a.) ile tartı üzere Mekke’ye geldi. Aklınca Rasûlullah’a bazı şeyler soracak, onu zorda bırakacaktı. Malik bin Sayf, şişman bir adamdı. Mekke’ye Rasûlullah (a.s.)’ın yanına gelince Rasûllullah (s.a.) ona: “Mûsâ’ya Tevrat’ı indiren aşkına söyle. Tevrat’da Allah’ın şişman hahamdan nefret ettiği yazmıyor mu?” dedi.

O da: “Evet” dedi. Efendimiz: “Sen de şişman bir hahamsın. Yahudilerin sana yedirdikleriyle semirdin, sen oruç da tutmazdın.” Bunun üzerine oradaki insanlar gülüştüler. Malik bin Sayf ne yapacağını şaşırdı. Öfkelenerek şöyle dedi: “Allah, hiçbir insana bir şey indirmedi!”

Malik kavminin yanına vardığında ona: “Sana yazıklar olsun. Senden bize ulaşan haber ne kötü! Allah, Mûsâ’ya Tevrat’ı indirmedi mi? Niçin öyle söyledin?” dediler. Malik şöyle dedi: “Muhammed beni kızdırdığı için böyle konuştum.” Bunun üzerine insanlar ona: “Demek ki sen kızdığın zaman Allah hakkında gerçek olmayan şeyler söyleyebiliyor ve dinini terkediyorsun.” dediler. Ondan hahamlık sıfatını da, başkanlık vazifesini de geri aldılar ve Kâb b. Eşref’e verdiler. İşte bunun üzerine açıklamakta olduğumuz

âyet nâzil oldu.

Âyetin mânâsı şöyledir: “Hak Teâlâ’yı kullarına olan lütuf ve ihsanlarında, yarattıklarına olan sonsuz merhameti hususunda gerektiği gibi tanıyamadılar. Bu konuda O’nun hukukuna gereğince riayet etmediler. Bilakis Allah’ın haklarını ihlâl ettiler.”

Âyette marifet (tanımak, bilmek), *“kadr”* takdir etmek diye ifade edilmiştir. Çünkü takdir etmek, tanımaya vesile olur ve insanı ona götürür.

*“Zîrâ”, p*eygamberler gönderilmesini, kitaplar indirilmesini ve apaçık nimetlerini

inkâr edip “*Allah, insana hiç bir şey”* kitap, vahiy *“indirmedi” dediler.* Bunu, Kur’an’ın indirilmesini inkârda ileri gittikleri için söylüyorlardı. Çünkü, az önce belirtildiği üzere bunu söyleyenler, ehl-i kitaptandı.

Onları azarlayarak ve onlara taş atarak *“de ki: “Öyleyse Mûsâ’nın insanlara nûr ve yol gösterici olarak getirdiği kitâbı”* kendisi apaçık bir nur olan ve başkalarını da aydınlatıp nurlandıran Tevrât’ı *“kim indirdi?”*

“Siz, onu parça parça kâğıtlar haline getirip” ayrı ayrı sayfalara ayırıp istediğinizi ve hoşunuza gidenleri *“gösteriyorsunuz.”* Açıklamak istediğiniz bölümleri ortaya koyuyorsunuz. *“Çoğunu da gizliyorsunuz.”* Meselâ Hz. Muhammed (a.s.)’ın sıfatlarını bildiren âyetleri, recm âyetlerini ve bunlardan başka gizlemek istediğiniz Tevrat’ın hükümlerini saklıyorsunuz.

Ey yahûdiler, *“sizin de babalarınızın da bilmediği şeyler”* Muhammed (a.s.)’ın lisanıyle *“size öğretilmiştir.”* Bunlardan maksat, Kitab’dan aldıkları bilgiler ve hükümlerdir.

Yahûdîlerin, bazı yerlerini gizlemek ve bir kısmını da açıklamak üzere, bir ilâhî kitabı parçalara ayırmaları çok çirkindir, başlı başına bir kötülüktür. Bu kitabın onların ilim ve mârifetlerinin kaynağı olduğu göz önüne alındığında yaptıklarının ne kadar çirkin ve korkunç olduğu daha iyi anlaşılır.

“Allah” de!” yani “Kitab’ı Allah indirdi.” de. Onların şaşırıp kaldıklarına, asla konuşmaya mecalleri kalmadığına dikkat çekmek için soruya verilecek cevap belli olduğuna ve başka türlü cevaplandırmak da mümkün olmadığına işaret etmek için Hz. Peygamber (a.s.)’a cevap vermesi emredilmiştir.

“Sonra bırak onları,” bulundukları çirkefin içinde terket, *“daldıkları bataklıkta oynayadursunlar.”* Bırak, daldıkları bâtılda eğleşsinler. Hakikati tebliğ ettikten ve delilleriyle doğru yolu gösterdikten sonra sana bir şey gerekmez.

Faydasız işlerle meşgul olan kimseye “Sen oyun oynuyorsun” denir.

وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذٖى بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ
اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذٖينَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهٖ وَهُمْ
عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾

92. Bu *(Kur'an),* Ümmü'l-kurâ *(Mekke)* ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır. Âhirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler.

"Bu" Kur'an *"kentlerin anası"* Mekke'yi *"ve çevresindekileri"* doğu ve batı ahâlisini *"uyarman için sana indirdiğimiz"* Cenab-ı Hak Kur'ân'ı Cebrail'in diliyle, vahy sûretiyle indirmeyi bizzat üstlendiğini bildirmek için böyle vasfediyor. Kur'an lâfızlarının böyle fesâhat üzere oluşu, Hz. Peygamberden değildir. *"ve kendinden*

önceki” Tevrâtı onda vasfedildiği şekilde indiği için *“doğrulayıcı mübarek bir kitaptır,”* faydaları saymakla bitmez. Nasıl böyle olmasın ki! O, nazarî ve amelî tüm ilimleri ihata etmiştir. Şüphesiz, nazarî ilimlerin en şereflisi Allah’ın zatını, sıfatlarını, fiillerini ve hükümlerini bilmektir. Bu bilgileri Kur’an’ın ifade ettiği gibi ifade eden bir kitap yoktur.

Amelî ilimlere gelince bununla kastedilen ya âzâların fiilleridir, ya da kalbî amellerdir. Ahlâk ve nefis tezkiyesi de denilen bu ilimler hakkında da başka yerde bulunmayan en güzel bilgiler Kur’an’da bulunmaktadır.

et-Tevilâtü’n-necmiyye’de şöyle denilmiştir: Kur’an, avam için mübârektir. Çünkü, onları Rab’lerine davet eder. Havâs için mübârektir. Çünkü, onlara Rab’lerine giden yolu gösterir. Havassü’l-havâs için de mübârektir. Çünkü, onları Rab’lerine ulaştırır. O’nun ahlâkıyle ahlâklandırır. Çünkü Sevgili’nin nâmesi kalplere şifa, dertlere devâ olur.”

Nitekim şöyle denilmiştir:

Mektupların etrafımdadır. Yanımdan hiç
ayırmam onları. Onlarda, benim gizlediğim
şeylere şifa var.
Bu ne kerîm bir fermandır ki her
kıvrımından Can besleyen, ihsan ve
bağış kokusu geliyor Bu ne ruh
bahşeden ve anber saçan nefeslerdir
Ki ondan Hıta miskinin kokusu
geliyor

Ümmü’l-kurâ (kentlerin anası) ile kastedilen, Mekke’dir. Çünkü yeryüzü onun altına yayılıp döşenmiştir. Mekke, bütün yeryüzünün aslıdır. Annenin, neslin aslı oluşu gibi.

Kâşifî Farsça tefsirinde şöyle der: Kurâ, karye’nin çoğuludur. Kurâ’dan alınmıştır, toplanma anlamındadır. O halde toplanılan her yere, ister şehir ister köy olsun “karye” denilebilir.

et-Te’vilâtü’n-necmiyye’de şöyle denilmiştir: “Ümmü’l-kurâ”, kalbe bırakılan bir zerredir ki mîsâk gününde Allah’a, o muhatab olmuştur. İşte beden toprağı onun altına döşenmiştir. Onun etrafındaki azalar, işitme ve görme duyuları, kalbî hâssalar, sıfatlar ve ahlak onun nurlarıyla aydınlanmak, sırlarından faydalanmak ve

ahlâkıyle ahlâklanmak için yerleşmişlerdir.”

“Ahirete” orada inkârcılar için türlü türlü azab olduğuna *“inananlar, buna”* bu Kitab (Kur’an)’a *“inanırlar.”* Çünkü onlar kötü bir akıbete uğratılmaktan korkarlar. Hâdiselere ibret nazarıyle bakmaları ve işin sonunu düşünmeleri, onların gönlünden bu korkuyu eksik etmez de onlar Kitab’a inanırlar.

“Ve onlar, namazlarına devam ederler...” Yani Kitab’a inananlar, kula yüklenen vazifelerin ve tâatlerin en şereflisi olan beş vakit namaza devam ederler. Namaz bu şerefinden dolayı, diğer ibadetler arasında devam hususunda özellikle zikredilmiştir.

Geçen âyetlerde şu husûslara işaret vardır:

1. Yaratılan, Yaratıcı'yı hakkıyle takdir edemez. Cenab-ı Hakk'ın zatını tam olarak idrak edemez. O'nu, isim ve sıfatlarının taayyünlerinden mücerred olması îtibariyle anlayamaz.

Hayale sığmaz, sen boşuna hayalini zorlama

Allah'ı yaratılmış bir vasıta ile tanıyan herkes hakîkat üzere ârif değildir. Kadîm bir vasıta ile tanıyan Allah'ı tanımış demektir. Nitekim büyüklerden birisi "Rabb'imi Rabb'imle tanıdım." demişdir. Şu kadar var ki, Allah'ı bu şekilde tanıyan da Allah'ın hakkıyla bilinebilmesi için gerekli olan Rubûbiyet nûrunun feyzini kabuldeki istîdâdına göre tanır. Çünkü Allah'ın zat ve sıfatlarını açıklayan rubûbiyettir. Şurası muhakkak ki, Allah'ı gerektiğince takdir eden yine kendisidir, başkası değil.

Aklım seni ispata kadir değildir
Senin zatını bilen, senin zatından başkası değildir

2. Şişmanlığın kötülenen bir şey olduğudur.

İbnü'l-Melek şöyle demiştir: "Çok yemeğe bağlı olarak artan şişmanlık çirkin görülmüştür. Ancak yaratılıştan olan şişmanlık böyle değildir." Hadisde şöyle buyurulmuştur:

"Kıyamet gününde iri yapılı ve şişman adamlar getirilir de onların sineğin kanadı kadar ağırlığı olmaz. Eğer dilerseniz ***"Kıyamet günü onlar için bir terazi kurmayız."*** (el-Kehf, 18/105) *âyetini okuyun."*[131]

Bu hadisin izahında hadis âlimleri şöyle demişlerdir: "Bu adamların hiç sevapları yoktur. Amelleri, ancak karşılığında azab görülecek cinstendir. Yani onların kıyâmet gününde, tartıya girecek bir iyilikleri bulunmaz. Hiç bir sevabı ve iyiliği bulunmayan kimse, cehennem ateşindedir.

Kurtubî, *Tezkire'*sinde şöyle demiştir: Bu hadisten şu anlaşılmaktadır: Faydalı ve hayırlı işlerle uğraşmaktan alıkoyacak şekilde yeme içme ile aşırı derece ilgilenen, başka bir deyişle şişman olması beslenme tarzına bağlı olanın bu hali kötü görülmüştür. Hatta bu, kişinin kendisine yetecek kadarından fazlasını yemesinin, vücûdun zarûri ihtiyacı dışındaki keyfi yiyeceklere tamah etmesinin haram olduğuna işarettir.

Fıkhî açıdan nefsin helak olmayacağı kadar yemek farzdır. Namaza ve oruca kuvvet kazanmak için yemek sevabtır. Kuvvetini artırmak için yemek, mübah sayılmıştır. Doyduktan sonra tıka basa

yemek haramdır. Ancak yarınki tutacağı oruca kuvvet olması için sahurda fazla yemek ve misafir utanmasın diye fazla yemek böyle değildir.

Sa'dî (k.s.) şöyle der:

İnsansan eğer, azığı ölçülü ye
Böyle dolu mide ile insan mısın
küp mü? Ten ruhdan haberdar
değildir
Çünkü dolu olan mide hikmetsizdir

İmam Sehavî, el-*Mekâsıdü'l-hasene*'de şöyle demiştir: "Bir hadisde şöyle buyurulmuştur: *"Allah şişman hahamı (din adamını) kerih görür."*[132] Tevrat'da şöyle vârid olmuştur: "Allah, şişman hahama buğz eder.".. Bir rivayette şöyle denilmiştir: *"Allah, şişman Kur'an okuyucusuna* (kârî) *buğz eder."*[133]

Şafiî (rh.a.) şöyle demiştir: "Muhammed b. Hasan hariç, hiçbir şişman iflah olmaz."

Ona, niçin böyle söylediği sorulunca şöyle demiştir: "Çünkü böyle bir kimse düşüncesiz olur."

Akıllı kişiye gereken, şu iki halden birisinden hâlî olmamaktır: Ya ahirete ve gideceği yere önem vermek, ya da dünya ve geçim derdi için çalışmak. Şişmanlık ise keder ve gayretle birlikte bulunmaz. Başka bir deyişle çalışan insan yağ bağlamaz. Kişi de bu iki kaygıdan biri bulunmazsa hayvanlar gibi semizleşmeye başlar." **Şafîî** (rh.a.) bundan sonra şöyle demiştir:

"Önceki zamanlarda gayet şişman bir melik vardı. Bir gün ülkesinin en mahir doktorlarını etrafına topladı ve onlara şöyle dedi: "Haydi bakalım, benim bu şişmanlığımı azaltacak bir çare bulun!" Ama doktorlar muvaffak olamadılar.

Bunun üzerine ülkenin her yanına haber salıp sonunda iyi konuşmayı bilen, akıllı, mâhir bir doktor buldular ve onu melike gönderdiler. Melik, gözlerisi ona dikti ve şöyle dedi: "Beni bu delikanlı mı iyileştirecek?"

Genç doktor cevap verdi: "Allah, melikin iyiliğini versin. Ben, "ilm-i nücûm" yani astroloji bilgini de olan bir tabibim. İzin ver de bu gece senin burcuna bakayım. Hangi ilaç senin derdine şifa olur, tetkik edeyim." Bu sözlerle hükümdarı teskin etti ve akşam saraya geldiğinde şöyle dedi: "Ey melik, senden eman dilerim." O da: "Eman senindir." dedi.

Genç devam etti: "Senin burcuna baktığımda gördüm ki, bir aylık ömrün kalmış. Ben seni bu süre zarfında nasıl iyileştireyim? Eğer bunu sana açıklamamı istersen beni hapset. Sözüm doğru çıkarsa, beni serbest bırakırsın. Aksi halde ölümüme hükmedersin."

Melik onu hapsetti. Sonra melik eğlenceyi bıraktı, insanlarla görüşmeksizin kendi başına mahzûn bir şekilde inzivaya çekildi. O günden sonra hiç başını kaldırmaz oldu. Günleri sayıyordu. Gün geçtikçe üzüntüsü artıyordu. Sonunda iyice zayıfladı ve fazla olan yağları eridi, eti azaldı. İşte bu minval üzere yirmi sekiz gün

geçmişti ki melik, genç doktora bir adam gönderip hapisten çıkarttı. Ona "Bak bakalım, halimi nasıl görüyorsun?" dedi.

Delikanlı şöyle dedi: "Allah meliki aziz kılsın. Gaybı ancak Allah bilir ve O'nun sonsuz ilminin yanında bendeki bilgi kırıntılarının bir hükmü yoktur. Vallahi ben kendi ömrümün ne kadar olduğunu bilemiyorum. Senin ne kadar yaşayacağını nasıl bilebilirim? Ancak benim yanımda senin bu derdine şifa olacak kederden başka bir çare yoktu. Seni kederlendirmenin de başka bir yolu yoktu."

İşte böylece hükümdarın fazla yağları eriyip zayıflayınca gence izin verdi ve ona ikramda bulundu.

❃

3. *“Allah” de.”* ifadesi ile ilgili sûfîlerin işârî yorumları: Farsça tefsirde şöyle der: **Ebû Saîd Ebü’l-Hayr** (k.s.): *“Allah, de sonra bırak onları...”* ayeti ile ilgili olarak şöyle buyurur: Allah bes, mâsivâ heves. Şeyhülislâm buyurur ki: “ قُلِ اللّٰهُ ” Gönlü ona ver (ثُمَّ) O’ndan başkasını bırak.

Çokluktan elde edilen gönül tefrikası ise
Gönlünü bir olana teslim et, her şeyden bağı kopar

Âyet-i kerîme, Allah’a vâsıl olmak isteyen kişinin O’ndan gayrısı (mâsivâ) ile alâkayı kesmesi gerektiğine delalet etmektedir. Çünkü Allah’dan başka her şey, oyun ve eğlence hükmündedir. Oyun ve eğlence peşinde olanların eline bir şey geçmez. Allah’dan, kendisinden başkası (mâsivâ) ile oyalanmaktan bizi korumasını dileriz.

4.Âyette Kur’an medhedilmiş, fazileti ve faydaları beyan edilmiştir.

Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: “Bir gün rüyamda Cenab-ı Rabbü’l- izzet’i gördüm. Dedim ki: “Ey Rabb’im, sana yakın olanlara bu yakınlığı sağlayan şeylerin en faziletlisi nedir?”

“Kelâmım (Kur’an) dır ey Ahmed!” buyurdu.

Ben: “Ey Rabb’im, anlayarak okumak mı, anlamaksızın mı?” dedim. Cenab-ı Hak: “Anlayarak okumak da, anlamaksızın okumak da” buyurdu.

Kur’an’a açıp bakmak bile başlı başına bir ibadettir. Okumanın sevâbından başka, ona bakmanın da ayrı bir ecri vardır.

Humeyd bin A’rec’in şöyle dediği rivayet olunur: “Kim Kur’an’ı okur, hatm eder ve sonra da dua ederse bu duaya dört bin melek “amin!” der. Sonra da bu duayı ettiği günün akşamına ya da gecenin sabahına kadar onun için dua etmeye devam ederler.”

Akıllı kişiye düşen uzun yaz günlerinin sabahlarında ve kışın bereketli gecelerinde çalışıp Kur’an’ı hatmetmektir. Böylece meleklerin dua ve istiğfarlarını artırmış olur.

Hadis’de şöyle buyurulmuştur: *“Sizin en hayırlılarınız, Kur’an’ı öğrenen ve öğretendir.”*[134] Tabii ki her işte olduğu gibi Kur’an’ı öğretme husûsunda da Rasûlullah (s.a.)’e tâbi olmak gereklidir. Onu öğretmek için maddî bir karşılık, mükâfât ve teşekkür beklenmez.

Aksine Allah’a yaklaşmanın bir vasıtası olarak öğretilmelidir. Bu konuda peygamberlerin yolundan gitmek gerekir. Çünkü onlardan her biri, dâvete başlarken
“Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum.” (eş-Şûrâ, 42/23) demişlerdir.

Esrâr-ı Muhammediye’de şöyle denilmiştir: “Kim, Kur’an öğrenirken ücret alırsa, bu ona helâldir. Ancak kim ücret almak maksadıyla Kur’an öğretirse, aldığı ücret haramdır. Yine aynı eserde şöyle denilmektedir: Eskidiği zaman Kur’an sayfasını kitapları korumak için kullanmak uygun değildir. Bilakis su ile mürekkebi giderilir. Bizden önce insanlar, bu suyu içerek şifa beklerlerdi.

Kur’an okuyan mü’mine yaraşan, tecvîd üzere okumak ve sesini güzelleştirmektir. Hadisde şöyle buyurulmuştur: *“Kur’an’ı teğanni ile (sesini ve okuyuşunu güzelleştirerek) okumayan bizden değildir. Kur’an’ı sesinizle süsleyiniz. Çünkü güzel ses, Kur’an’ın güzelliğini artırır.”*[135]

Hadisteki “teğannî” den maksat, müstağnî olmaktır denilmiştir. Başka bir görüşe göre ise “teğannî”, Kur’an okurken nağme yapmak ve sesi hareket ettirmek, dalgalandırmaktır. Lügat ehline göre bu görüş doğruya daha yakındır. *Esrâr-ı Muhammediye*’de böyle denilmiştir.

Zahîruddîn Merginânî’nin şöyle dediği anlatılır: “Bizim zamanımızdaki Kur’an okuyana (mukri’) kıraatı anında “güzel yaptın” diyenin küfre düştüğüne hükmedilir.” Tacü’ş-Şerîa’nın *Şerhü’l-Hidâye* adlı eserinde böyle denilmiştir.

Bezzâziye’de de şöyle denilmiştir: “Kur’an’ı nağmeyle okuyan, onun ecrine müstehak olamaz. Çünkü o (esas) kârî değildir. Nitekim bir âyet-i celilede şöyle buyurulmuştur: ***“Pürüzsüz Arapça bir Kur’an”*** (ez-Zümer, 39/28)

Bir gün Haccac, meclisinde bulunanlara kendilerine göre en yumuşak (en güzel) sesin ne olduğunu sordu. Orada bulunanlardan biri şöyle dedi: “Ben, gece yarısı Kur’an’ı güzel bir nağme ile süsleyip de Allah’ın Kitab’ını okuyanın sesinden daha güzel bir ses işitmedim.” Haccac: “Bu güzel” dedi. Bir başkası: “Ben, zevcemin doğum sancısı tuttuğu bir vakitte erkenden mescide gitmişken, bana bir oğlum olduğunu müjdeleyenin sesinden daha güzelini işitmedim.” dedi. Haccac: “Bu daha da güzelmiş” dedi.

Şu’be b. Alkame et-Temimî dedi ki: “ Hayır, vallahi ben de karnım aç olduğu bir vakitte, sofra hazırlanırken kaplardan çıkan sesten daha hoş bir ses duymadım.” Bunun üzerine Haccac: “Ey Temimoğlu, yemeğe düşkün olmaktan başka birşey bilmiyorsun.” dedi. Bu hikayeden maksat, insanların meşreblerinin farklı farklı olduğunu ortaya koymaktır.

Kim Allah’ı sever ve O’nun kelâmına ünsiyet eder, bütün maddî beklentilerden uzak olarak huşû ile Kur’an okur, gereksiz teğannîden ve Kur’an’ı fâsıkların nağmesiyle terennüm etmekten sakınır da sesini güzelleştirerek onu Arab nağmesiyle okursa artık zâhiren ve bâtınen onu kötülemeye ve ona karışmaya imkan yoktur. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

❀

اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللهِ غَيْرَ الْحَقِّ
وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ «٩٣»

93. Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken "Bana da vahyolundu" diyenden ve "Ben de Allah'ın indirdiği âyetlerin benzerini indireceğim" diyenden daha zalim kim vardır! O zalimler, ölümün *(boğucu)* dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara: "Haydi canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O'nun âyetlerine karşı kibirlilik taslamış olmanızdan ötürü, bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!" derken onların halini bir görsen!

"Allah'a karşı yalan uydurandan" Yani, Müseylemetü'l-Kezzab ve Esvedü'l-Ansî

gibi Allah Teâlâ'nın kendilerini peygamber olarak gönderdiğini iddia ederek, Allah'a yalan isnad edenden ya da Amr bin Lühay gibi Allah adına hükümler uydurandan daha zâlim kim olabilir? Amr bin Lühay, İsmail (a.s.)'ın dinini ilk tahrif eden, put dikmeyi, devenin kulağını "dokunulmaz anlamında" yarmayı ve serbest bırakmak maksadıyla ya da adak olarak deveyi başıboş salıvermeyi ilk icad eden kimsedir. Nebi (a.s.) onun

hakkında: *"Ben onu cehennemde bağırsaklarını sürürken gördüm."*[136] buyurmuştur.

Katâde şöyle demiştir: "Müseylemetü'l-Kezzab konuşurken secîli konuşur nesri kafiyeli söyler ve kâhinlik ederdi. Nitekim o Kevser sûresine nazîre olsun diye şöyle demişti:

" انا أغطيناك الجماهر فصل لربّك وهاجر انا كفيناك المكابر والمجاهر "

"Biz sana muazzam kitleler verdik. O halde Rabb'in için namaz kıl ve hicret et.

Büyüklük taslayana ve sesini yükseltene karşı biz sana yeteriz."

Bu sözlerin lâfız ve kalıplarının nasıl seviyesiz, mânâlarının nasıl bozuk olduğuna bakınız.

Müseylemetü'l-Kezzab, peygamberlik iddiâsında bulundu ve Rasûlullah (s.a.)'e iki elçi gönderdi. Efendimiz (s.a.) o elçilere: *"Siz Müseyleme'nin peygamber olduğuna inanıyor musunuz?"* diye sordu. Elçiler: "Evet, inanıyoruz." diye cevap verdiler.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): *"Şayet elçiye zeval olmamış olsaydı, mutlaka ikinizin de boynunu vururdum."* buyurdu.[137]

Bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Rüyada bana yeryüzünün*

hazineleri getirildi
ve elime altından iki bilezik konuldu. Ama onlar bana büyük geldi, ve sıkıntı verdi. Sonra bana onları üflemem vahyedildi. Ben de üfledim, uçup gittiler. Ben bunu, aralarında bulunduğum iki yalancıya yordum. Biri San'âlı "Esvedü'l-Ansî", diğeri Yemâmeli "Müseylemetü'l-Kezzab"dır."[138]

Kadı (Iyaz) der ki: "Rasûlullah (s.a.)'in rüyada mübârek eline konulan iki bileziği, San'â'da ve Yemâme'de zuhûr eden iki yalancıya yorması, bileziklerin elin tutmasına mani olan birer bağ gibi olmasıdır. Bu iki yalancı da Rasûlullah'ın şeriatının karşısına dikilmişler ve emirlerini yerine getirmekten yüz çevirmişlerdir.

San'âlı "Esvedü'l-Ansî", Rasûlullah'ın ölüm hastalığına tutulduğu günlerde katl

edildi. Onu Fîrûz ed-Deylemî öldürmüştür. Onun katledildiği haberi Efendimiz'e ulaşınca şöyle buyurmuşlardır: "Firûz kurtuldu."[139]

Yemâmeli "Müseylemetü'l-Kezzab" ise Hz. Sıddîk'ın hilâfeti esnâsında katledilmiştir. Onu da Hz. Hamza'nın katili olan Vahşî katletmiştir. Vahşî onu öldürünce: "Cahiliye döneminde insanların en hayırlısını, müslüman olunca da en şerlisini öldürdüm." demiştir.

"Ya da kendisine bir şey vahyedilmemişken" Allah tarafından *"Bana da vahyolundu." diyenden"* daha zâlim kim olabilir? Halbuki ona hiç bir şey vahyolunmamıştır. Abdullah b. Sa'd bin Ebî Serh böyle diyenlerdendi. Rasûlullah (s.a.)'in vahiy kâtiplerindendi. ***"Andolsun biz insanı çamurdan bir süzmeden yarattık."*** anlamındaki âyetinden ***"Sonra onu bambaşka bir yaratılışla inşâ ettik."*** (Bk. Mü'minûn 23/12-14) âyetine kadar indiği vakit Abdullah, insanın yaratılışındaki safhalara hayranlığını belirtmek üzere: "Yaratanların en güzeli Allah ne yücedir!" deyiverdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): *"Ey Abdullah, söylediğini aynen yaz, öyle nâzil olmuştur."* buyurdu. İşte bundan sonra Abdullah'ın gönlüne bir şüphe düştü. Bir müddet sonra şöyle demeye başladı: "Eğer Muhammed "öyle nâzil oldu" sözünde doğru ise ona nâzil olduğu gibi bana da nâzil oluyor. Hakikatte ben de onun gibiyim. Eğer yalan söylüyorsa o takdirde ben de onun söylediği gibi söyledim. O halde ben de kendime vahy geldiğini iddia etmeliyim." Böylece İslâm'dan irtidâd etti ve müşriklere katıldı. Ancak Mekke'nin fethinden sonra tekrar İslâm'a döndü.

"Ve "Ben de Allah'ın indirdiği gibi indireceğim" diyenden daha zâlim kim olabilir?" Böyle söyleyenler Rasûlullah (s.a.) ile ve onun tebliğ ettiği Kur'an âyetleriyle alay edenlerdir. Onlara Allah'ın âyetleri okunduğu zaman ***"İstesek, biz de bunun gibisini söyleriz."*** (Bk. el-Enfâl, 6/31) derlerdi.

"O zâlimler ölüm sarhoşluğu içinde iken onların hâlini bir görsen!" Buradaki hitab, Rasûlullah (s.a.)'edir. "Zalimler"den maksat, bütün zalimlerdir. Sahte peygamberler ve diğerleri buna dâhildir. "Zâlimlerin ölümün şiddeti ile boğuşurken çektikleri şiddetli sıkıntıları ve sekerât-ı mevt anındaki zorlukları görsen çok büyük bir şey görmüş olursun.

" غَمَرَاتُ الْمَوْتِ " "Ölüm sarhoşluğu", ölümün şiddeti ve sekerâtı

(sarhoşluğu) anlamındadır.

“melekler de” ölüm meleği ve azab meleklerinden yardımcıları “*ellerini uzatmış”* Onların ruhlarını almak üzere ellerini uzatmıştır. Tıpkı borçluya hiç musamaha göstermeyen katı alacaklı gibi. Borçlu olan kimseye elini uzatır, isterken kaba davranır ve borçluya hiç süre tanımaz. “Haydi hemen bana olan borcunu öde. Eğer alacağımı vermezsen, senin ciğerlerini sökmeden buradan ayrılmam.” gibi laflar eder. O gün azab melekleri de zalimlere işte bunun gibi davranırlar.

Yahut melekler ellerini azâbla uzatarak onlara; *“Haydi canlarınızı çıkarın.”* derler. Yani “Cesedlerinizdeki ruhlarınızı çıkarıp bize verin.” derler. Meleklerin bu sözleri,

onlara sert, kaba ve acımasız oldukları içindir. Yoksa zalimlerin kendi ruhlarını çıkaracak güçleri yoktur.

Ya da “haydi canlarınızı çıkarın.” ifadesinin anlamı, “Haydi canlarınızı bu azabdan çıkartın, bizim elimizden canlarınızı kurtarın da görelim!” demektir.

“Allah’a gerçek olmayanı söylemenizden ve O’nun âyetlerine karşı büyüklük taslamanızdan ötürü, bugün alçaklık azabıyla cezâlandırılacaksınız.” (derken) *onların halini bir görsen!”*

Âyette belirtilen *“bugün”* den maksat, ölüm günüdür ya da ruhun teslim edildiği andan sonsuza kadar olan vakittir.

Zalimler şiddetli ve alçaltıcı bir azaba uğratılacaklardır. Çünkü onlar, Allah hakkında gerçek olmayan şeyler söylemişlerdir. O’nun çocuk edindiği, ortağı olduğunu, kendilerine peygamberlik ve vahy verdiğini iddia etmek gibi iftiralarda bulunmuşlardır.

Bir de onlar, Allah’ın âyetlerine karşı büyüklük taslamışlardı. Âyetlerde açıklanan hakikatleri düşünmemişler îman da etmemişlerdi.

Hadisde şöyle buyurulmuştur: *“Mü’min ruhunu teslim edeceği anda melekler ona, içi misk ve reyhan dolu bir ipekle gelirler. Onun ruhunu, hamurdan kıl çeker gibi çekip çıkarırlar. Ona şöyle denir: “Ey temiz nefis, razı olmuş ve razı olunmuş olarak çık. Senden razı olunduğu halde Allah’ın katına ve O’nun keremine yüksel. Mü’minin ruhu bedeninden çıktığı anda onu, misk ve reyhanın içine koyarlar ve ipekle sararlar. Öylece yücelere (cennete) gönderirler.*

Kâfirin eceli geldiğinde melekler ona, içinde kor parçaları bulunan kıldan bir çuvalla gelirler. Ruhunu şiddetle, acıtarak alırlar. Ona şöyle denir: “Ey habis ruh, kızgın olarak ve sana da gazab olunmuş olarak çık. Allah’ın azâbına ve seni alçaltmasına git. Bedeninden ayrılınca kâfirin ruhunu da o korların içine koyarlar. O anda kâfirin ruhu, hıçkıra hıçkıra ağlar. Böyle iken melekler onu çuvala sararlar ve o

halde cehenneme gönderirler.”[140] **Ebu’l-Leys** (rh.a.)’ın tefsirinde böyle denilmiştir.

Âyet-i kerîme’nin işârî manası şöyledir: “Ah vâh edip bağırarak ve bazen de vecd ve halleri ızhar ederek mûrâîlik yapanlar için Allah katında tehlikeler vardır. Onların bundan nasibi sadece pişmanlık, inilti ve hasrettir. Sahibi olmadığı bir şeyle karnını doyuran, gerçek

olmayan yalandan bir elbiseyi giyene benzer. Nitekim bu manada şu şiir söylenmiştir:

Göz yaşları yanaklara döküldüğü zaman, Ağlayan, ağlar görünenden ayrılır.

Ehil olmadıkları halde kendilerini muhaddislerin ve mânevîyât ehlinin yerine koyanlar, sırlarına ilâhı kitabın özellikleri duyurulup ilkâ olunmayanlar, nefislerine ilâhî hitabın hususiyetleri ilham edilmeyenler, Allah'ın kâmil, ermiş kullarının kalplerine

indirdiği sırların ve hakîkatlerin benzeri ile konuştuklarını iddia eden kimselerin sözü ile övünen ve bu konuda sözü uzatanlar; işte bunların hepsi zâlimlerdendirler. Onların bu zulümlerinin zararı, ruhlarının bedenden ve nefisleri kalıptan zorla sökülüp çıkarıldığı zaman görülür. Çünkü nefisleri dünyâ lezzet ve şehvetlerine bağlı, uhrevî arzulardan ve gaybî hakîkatlerin lezzetinden mahrumdur. Bu yüzden melekler ruhlarını kabzetmek için ellerini onlara katı ve kahredici bir biçimde uzatırlar. Bu şiddet, onların yalan ve iftiraları ile, halk nazarında üstün görünmekten ve çeşitli yaratıklar üzerinde riyâset talepleri ile mütenâsip olacaktır. Onların canları alınırken karşılaşacakları şiddet ve horlanma, bu hallerine uygun olacaktır.

Nitekim Allah Teâlâ: *“Allah’a gerçek olmayanı söylemenizden O’nun âyetlerine karşı büyüklük taslamanızdan ötürü bugün alçaklık azabıyle cezalandırılacaksınız.”* buyurmaktadır. Yani, O’nun nefsinize yerleştirdiği âyetlerine karşı büyüklük taslamanızdan, onlardan yüz çevirmenizden ve sizde olmayan vasıflarla varmışcasına riyâkârlık etmenizden ötürü alçaklık azabıyla cezalandırılacaksınız.

Nefsin beden ile alâkası belki bir, iki ya da üç günde kesilir. Mahlûkâtın vasıflarından ayrılması ise yıllarca ve hattâ haşre kadar sürebilir. Kâfirlerin ruhları ise ebediyyen bu suretle kalır. Yani onlara sürekli, şiddetli acılarla can vermenin ızdırabı tattırılır. İşte elem verici, şiddetli azab da budur. Kabir azabı da böyle bir cezalardırmanın neticesidir. İyi anla.

Hikâye edilir ki, âsilerden biri ölmüş. Kabrini kazdıkları vakit orada büyük bir yılan olduğunu görmüşler. Başka bir kabir açtıklarında yine yılanla karşılaşmışlar. Bu minval üzere devam ederek otuz kabir açmışlar. Hepsinde de bir büyük yılanın ölüyü beklediğini görmüşler. Sonunda anlamışlar ki, hiç kimse Allah’tan kaçamaz ve ona galip gelmez. Asiyi öylece yılanın yanına defnetmişler. Bilmişler ki bu yılan onun amelidir.

Hâfız şöyle der:

Bir şeyler yapalım, yoksa mahcûb oluruz
Can yükünü diğer dünyaya götürdüğümüz gün

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ
وَرَٓاءَ ظُهُورِكُمْۚ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَٓاءَكُمُ الَّذ۪ينَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ ف۪يكُمْ
شُرَكٰٓؤُاۜ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

94. Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve *(dünyada)* size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Yaratılışınızda

ortaklarımız sandığınız şefaatçılarınızı da yanınızda göremeyeceğiz. Andolsun, aranız açılmış ve *(tanrı)* sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir.

"Andolsun," hesaba çekilmek ve yaptıklarınızın karşılığını görmek üzere *"İlk kez yaratıldığınız gibi yine tek olarak bize geldiniz."* Buradaki "geldiniz" fiili müstakbel manasınadır ve "geleceksiniz" demektir. Mutlaka tahakkuk edeceği için geçmiş zaman sîgasıyla ifade edilmiştir. Bu, ***"Allah'ın emri geldi, artık acele etmeyin"*** âyetinde (en- Nahl, 16/1) olduğu gibidir. Âyetin muhatabı Kureyşli müşriklerdir. Çünkü onlar büyüklenerek ve fakir müslümanları hafife alarak: "Biz dünyada malca ve evlâdca onlardan zenginiz, şu halde ahirette de bize azab edilmeyecek" demişlerdi.

"Tek olarak" ifadesinden maksat, mallarınızdan, evlatlarınızdan ve üstün tuttuğunuz diğer dünyalıklardan ayrı olarak, demektir.

"İlk kez yaratıldığınız gibi" ifadesinin anlamı, "doğduğunuz gündeki gibi yalnız ve tek" demektir. Ya da ilk yaratılışınız (doğduğunuz günkü) gibi yalın ayak, başı açık, çıplak ve sünnetsiz olacaksınız anlamındadır. O gün üzerlerinde dünyada iken bazılarına ârız olan abraşlık (ala tenlilik hastalığı) ve topallık gibi haller olmayacaktır. *Kâmûs*'da böyle denilmiştir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"İnsanlar kıyamet gününde yalın ayak, çıplak ve sünnetsiz olarak haşr olunacaklardır."* Bunu işiten Hz. Aişe validemiz "Eyvah, o gün kadınların ve erkeklerin avret yerleri açık mı olacak?" deyince, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuşlardır: ***"O günde herkesin kendine göre bir derdi vardır."*** (Abese, 80/37) *Erkekler kadınlara, kadınlar da erkeklere bakamazlar. Onlar başkasıyla uğraşma imkanı bulamayacaklardır."*[141]

"Ve size ihsân ettiğimiz" dünyada size lutfettiğimiz ve onlarla oyalanıp âhireti unuttuğunuz *"şeyleri arkanızda bıraktınız."*

" اَلتَّخْوِيلُ " (nimetlendirme), hizmetçi, tâbi ve taraftar vermek ya da karşılıksız vermek anlamındadır.

"Arkanızda bıraktınız." Yani, onlardan bir şey getirmediniz. Mü'minler bunun aksine dünyada iken bütün gayretlerini, sahih akideye ve sâlih amellere sarfetmişlerdir. Amelleri kabirde onların yoldaşı olmuş, onlarla beraber kıyamet sahnesine gelmiştir. Dolayısıyla mü'minler gerçek anlamda yalnız gelmemişlerdir.

Burayı terkedip ahirete
gittiğinde Şükür evinde ebedî
olarak şükredersin

"Hani" putlardan *"bizim ortaklarımız"* sizin rabbiniz ve ibadetinize müstahak *"sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda görmüyoruz!" Şüphesiz, aranızdaki bağlar kesilmiş."* Yani putlarınızla aranızda var olduğunu söylediğiniz irtibat kopmuş. **Kaşifî** şöyle demiştir: Aranızda olan vuslat ve sevgi koptu.

"Ve" şefaatçileriniz *"sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir."* Bâtıl ve zayi olmuştur. Sizden azabı gidermeye güçleri yetmemiştir.

Ya da bu cümlenin anlamı şöyledir: “Rabbiniz olmaları hususunda Allah’a ortak olduklarını zannettiğiniz şeyler sizden kaybolup gitmiştir.” Bu mânâ, ifadenin akış ve geliş tarzına daha uygundur. Nitekim yukarıda *“...bizim ortaklarımız sandığınız”* buyurulmuştu.

Bil ki, insanın dört düşmanı vardır. Bunlar, kabre girmezler, kişi öldüğünde onu kabrinde yapayalnız bırakırlar: Malı, ailesi, evlâdı ve dostları. İnsanın dört dostu vardır. Onlar ise kabre girerler, öldüğünde kişiyi yalnız bırakmazlar, kabirde ona arkadaşlık ederler. Allah katında ona şefaatçi olurlar. Bunlar da: Kelime-i şehadet, namaz, oruç ve zikrullahdır.

Şu halde akıllı kişiye gereken, oradaki çıplaklığını ve yalnızlığını düşünmek, kendisi için bir elbise elde etmeye çalışmaktır. O da takvâdır. Kabirde kendisine arkadaşlık edecek olan ise salih ameldir.

Hadiste şöyle buyurulmuştur: *“İnsanın ameli, öldüğü vakit onunla beraber kabre defnolunur. Eğer ameli iyi ise sahibine iyilikle davranır. Kötü ise sahibini teslim alır. Şayet ameli salih ise sahibine dost ve arkadaş olur. Onu (güzel haberlerle) müjdeler, kabrini genişletir, nurlandırır, sahibini zorluklardan, korkulardan, azabdan ve kötülükten korur. Kötü amel ise kabirde sahibini korkutur, ürkütür, karanlıklara boğar, kabri ona dar eder, sahibine azab eder. Onu her türlü zorluklarla, korkularla,*

azab ve kötülük ile başbaşa bırakır.”[142]

Yâfiî der ki: Yemen’deki sâlihlerden birinden şöyle dediğini işittim: “Bir gün bir mevta kabre defnedilip de insanlar oradan ayrıldıkları vakit, o salih zat bir çığlık, şiddetli bir vurma sesi işitmiş. Sonra kabirden siyah bir köpek çıkmış. Bunun üzerine salih şeyh ona: “Yazık sana, sen kimsin?” demiş. Köpek: “Ben, ölenin ameliyim.” demiş. Şeyh ona: “Sen mi ona vurdun, o mu sana vurdu?” demiş. Köpek: “Bana vuruldu. Onun yanında Yasin sûresiyle daha başka sûreler vardı. Bunlar, ölü ile benim arama girdiler. Sonra bana bir darbe vuruldu ve oradan kovuldum.”

Bak, sâlih amelleri güçlü olunca, kötü amellerine nasıl galebe çalmış ve Allah’ın lütf u keremiyle ölünün yanından kovmuştur. Eğer ölenin çirkin amelleri daha kuvvetli olsaydı, mutlaka iyiliklerine galebe çalar, sahibini korkutur ve ona azab ederlerdi:

Sa’dî şöyle der:

Gam ve mutluluk kalmadı,

fakat Yapılan amelin karşılığı
ve iyi ad kaldı
Mülke, makama ve hısım akrabaya güvenme
Çünkü senden önce de vardı bunlar, senden sonra da olacak

Kuşeyri *“Andolsun tek olarak bize geldiniz.”* âyetini şöyle tefsir etmiştir: Dünyaya bir bez parçasıyla geldiniz ve ondan bir bez parçasıyla çıktınız. Dikkat edin, bu bez parçasını da size ben giydiririm. Dünyaya tecerrüd vasfıyla girdiniz ve tecerrüd hükmüyle ondan ayrılacaksınız. Dünyadaki amelleriniz, günahlarınız, bağlarınız, daha

sonra ortaya çıkmış olup bunların haddi hesabı yoktur. Ne malınız ne haliniz size fayda vermeyecektir. Hiç kimsede sizin için bize şefaatçı olmaz. O gün bağlarınız, dostluklarınız kopar. Zanlarınız boşa çıkar, gayretleriniz hüsrana uğrar, topluluğunuz dağılır."

Âyetin işârî mânâsı şöyledir: Allah'a ulaşmak önce tecrid, sonra tefrid sonra da tevhidle olur. Tecrid, dünya ve onunla ilgili her şeyi terketmektir. Tefrid, ilk yaratılışta her iki âlemin alâkalarından mücerred bir ruh olduğu gibi insanın Allah'a dönerek dünya ve ahiret endişelerini gönlünden kovup onlardan kendisini tecrid etmesidir. Nitekim Allah Teâlâ: *"Andolsun ki, "Sizi ilk yarattığımız gibi yine tek olarak bize geldiniz."* buyurmuştur. Ruhun ilk yaratılışı, beden kalıbına girip onunla alakalanmasından öncedir. Çünkü o ikinci yaratılıştır. Nitekim ***"Sonra onu başka bir varlık yaptık."*** (el-Mü'minûn, 23/14) ve "***Andolsun ki sizi yarattık, sonra şekil verdik."*** (el-A'râf, 7/11) buyurulmaktadır. Kulun Allah'a giden yolda (seyr ilallah) dünya ve ahiretten tecrîd ve tefrîd sûretiyle kesbi ve gayreti vardır. Nitekim Allah Teâlâ: *"Size ihsân ettiğimiz şeyleri"* yani dünyâ ve âhiret alâkasını *"arkanızda bıraktınız. Hani bizim ortaklarımız sandığınız şefaatçilerinizi"* yani sizi Allah'a ulaştıracağını zannettiğiz amel ve hallerinizi *"yanınızda görmüyoruz."* Allah'a giden yolculuğunuz (seyriniz) bittiğinde *"Şüphesiz"* onlarla sizin *"aranızdaki bağlar kesilmiş ve"* sizi Allah'a ulaştıracağını *"sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir."*

Kul izzet otağlarına ulaşınca seyri sona erer. Nitekim Mirac gecesi Cebrail'in yolculuğu Sidretü'l-Müntehâ'da bitmiştir. Sidretü'l-Müntehâ meleklerden ve insanlardan Allah'a gidenlerin (seyr edenlerin) son durağıdır.

Tevhid, kulun ***"Rabbine dön"*** (el-Fecr 80/28) ilâhî emrinin cezbesiyle vahdet makamına ulaşması ve Allah'ın vâhidiyyet sıfatlarıyla tecellîsinden vahdâniyyet feyzini alabilmek için yalnız ve tek olmasıdır (tevehhüdüdür). Eğer kula Allah'ın rububiyyet cezbeleri ile ilâhî inayeti erişmeseydi kul seyr fillah ve seyr billah'tan kesilir ve Sidre'de şöyle diyerek kalırdı: ***"Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır."*** (es- Saffat, 37/164). Artık bunu düşünüp anla. *"et-Te'vilâtü'n-necmiyye"*de böyle geçmektedir.

[131] . Buhârî, Tefsîr (18), 6; Müslim, Münâfikîn, 18
[132] . Sehâvî, mekasıdü'l-hasene, s. 139
[133] . Sehâvî, mekasıdü'l-hasene, s. 140
[134] . Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 21
[135] . Buhârî, Tevhîd, 44

[136] . Buhârî, Menâkıb, 9; Müslim, Küsûf, 9-10; Müsned, II, 275
[137] . Beyhakî, Delâil, V, 332
[138] . Buhârî, Meğâzî, 70; Müslim, Rüyâ, 22
[139] . el-Câmiu'l-kebîr, II, 498
[140] . Irâkı, Muğnî, IV, 500
[141] . Müslim, Cennet, 56; Tirmizî, Kıyâmet, 3; Nesâî, Cenâiz, 118; İbn Mâce, Zühd,
33
[142] . krş. Abdurrezzâk, el-Musannef, III, 581-582

ALLAH'IN VARLIĞININ KEVNÎ DELİLLERİ

إِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى ۜ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ
الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ۜ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْاِصْبَاحِ ۚ
وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۜ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ
الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذٖى جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فٖى ظُلُمَاتِ
الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۜ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ الَّذٖٓى
اَنْشَاَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ ۜ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ
لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ الَّذٖٓى اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ۚ فَاَخْرَجْنَا
بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا ۚ
وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ اَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ
وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۜ اُنْظُرُوا اِلٰى ثَمَرِهٖٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَيَنْعِهٖ ۜ
اِنَّ فٖى ذٰلِكُمْ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

95. Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır, ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkarandır. İşte Allah budur. O halde *(haktan)* nasıl dönersiniz!

96. O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı *(vakitlerin tayini için)* birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, azîz olan *(ve her şeyi)* pek iyi bilen Allah'ın takdiridir.

97. O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır. Gerçekten biz, bilen bir toplum için âyetleri geniş geniş açıkladık.

98. O, sizi bir tek nefisten *(Âdem'den)* yaratandır. *(Sizin için)* bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Anlayan bir toplum için âyetleri ayrıntılı bir şekilde

açıkladık.

99. O, gökten su indirendir, İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üstüste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.

Tâne, buğday, arpa ve darı gibi tohumlara ait ortak isimdir. Mana şöyledir: “Kuru tohumları yararak içinden bitki çıkaran Allah’tır.” “Çekirdek”, hurma, kayısı ve erik gibi meyvelerin içinde olan şeylerdir. Buna göre mana: “Sert çekirdekleri yararak içinden dallı yapraklı ağaçları çıkaran” O’dur.

“Ölüden diriyi çıkarır.” Bu ifade, kendinden öncekini açıklamaktadır. Yani Allah büyüyüp gelişen bitki ve hayvanları böyle olmayan nutfe ve tohumlardan çıkarmaktadır.

“Diriden de ölüyü çıkarır.” Nutfe ve tohum gibi ölü hükmünde olan şeyleri de bitki ve hayvan gibi canlılardan çıkarır. “Ölü” ve “diri” kelimeleri, büyüyüp gelişen şeyler ile cansız (câmid) şeylerden mecazdır. Büyüyüp gelişenler, diriye benzetilmiştir. Gerçekten diri, duyu organları ile canlılığa ve iradî hareket edebilme gücüne sahip olan canlılara denir. Gerçekten ölü ise canlılık vasfına sahip olduğu halde bu özelliği kaybetmiş şeylere denir. Bazıları bu lafızları hakikat manasında alarak âyeti, “Allah ölü nutfeden canlı bir insanı, tavuktan cansız bir yumurtayı çıkarır.” diye tefsir etmişlerdir.

İbn Abbas (r.anhümâ) ise şöyle demiştir: İbrahim (a.s.)’da olduğu gibi Allah mü’mini kâfirden, Nuh (a.s.)’ın oğlunda olduğu gibi kâfiri mü’minden, itâatkar kuldan âsî çocuğu veya bunun aksini, cahilden âlimi ve bunun aksini, ahmaktan akıllıyı ve bunun aksini çıkarır.

Âyetin işârî tefsiri şöyledir: Allah “Lâ ilâhe illallah” kelimesindeki ölü harf tohumlarından îman ağacını çıkarır. Yine ölü nifâkı, diri “Lâ ilâhe illallah” dan çıkaran O’dur.

“İşte” şanı yüce ve kadir-i mutlak, tek başına ibadete lâyık olan *“Allah budur.” “O halde nasıl yüz çeviriyorsunuz?”* Nasıl olup da ona ibadeti bırakıp başkasına yöneliyorsunuz? Bunun hiçbir çıkar yolu yoktur. Burada hitap, Kureyş kafirlerinedir. Çünkü, sure Mekke’de inmiştir.

فَالِقُ الْاِصْبَاحِۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًاۜ
ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾

96. O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı *(vakitlerin tayini için)* birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, azîz olan *(ve her şeyi)* pek iyi bilen Allah’ın

takdiridir.

“Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran O’dur.” Âyetteki “الاصباح” kelimesi, gündüz ışığına girmek manasına masdardır. Sabah kelimesi buradan alınmıştır. Yâni, “tan vaktini yarıp gündüzün aydınlık ve parlaklığının ortaya çıkması” demektir.

Gündüzün yorgunluğunun giderilmesi için *“geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap* (ölçüsü) *yapmıştır.”*

Güneş ile ayı vakitlerin hesap edildiği farklı devirler üzere kılmıştır.

Allah dönüşünü

bir senede tamamlayacak şekilde güneşin süratini ve hareketlerini ayarlamış, Ay'ın da devrini bir ayda tamamlayacak şekilde programlamıştır. Bu programlama ile meyvaların olgunlaşması, ekim biçim ve üreme gibi dünyanın düzenini sağlayan dört mevsimin faydaları ortaya çıkmıştır. Ayın menzillerinin değişmesi ve her ay hilallerin yenilenmesi ile borçların müddetleri, işlerin görülme zamanı bilinir. Allah'ın güneş ile ayı bir hesap üzere kılması demek, onları hesab ilminin iki vasıtası kılması demektir.

Güneş ışık vermesi sebebiyle âyette aydan önce zikredilmiştir. Çünkü güneş ayın ve yıldızların kaynağı ve ışıkların aslıdır. Diğerleri berraklıkları ve güneşle olan konumlarına göre ışıklarını ondan alırlar.

"İşte" güneşin ve ayın vakit ölçüsü kılınması, yani bilinen hesap için onların eşsiz bir şekilde yürütülmesi *"azîz olan"* ay ve güneşi buyruğu altına alan onları belirli bir yörüngede yürüten *"ve herşeyi bilen"* Güneş ve Ay'da mahlûkatın menfaatine ve maslahatına olanı da en iyi bilen *"Allah'ın takdiridir."*

Sa'dî şöyle demiştir:

Bulutlar, rüzgarlar, gökteki aylar,
güneşler hep Çalışmakta. Sakın bir
ekmeği yerken eyleme gaflet! O bir
ekmekte vardır hepsinin de hisse-i sa'yi
Sana hep bunları hâdim kılan Allah'a minnet et!

وَهُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِى ظُلُمَاتِ الْبَرِّ
وَالْبَحْرِ ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾

97. O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır. Gerçekten biz, bilen bir toplum için âyetleri geniş geniş açıkladık.

"O" Allah ki noksansız kudreti ile *"karanın ve denizin"* yani karada ve denizde gecenin *"karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye sizin için"* kuzey, güney, doğu ve batıda yerleri değişen *"yıldızları yaratandır."*

Karanlıkların kara ve denize izafe edilmesi, onları sarıp kuşattığı içindir. Çünkü yıldızlarla yol bulmaya o zaman ihtiyaç duyulur.

Haddâdî bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: Allah bir beldeden diğer beldeye giderken çöllerin ve gemide iken azgın dalgalı denizlerin karanlığında yolunuzu bulabilmeniz için yıldızları halketmiştir. Yolcular bu yıldızlardan bir kısmını sağlarına, bir kısmını sollarına ve bir kısmını da arkalarına alarak varacakları yeri bulurlar.

Yıldızların gökyüzünü süslemeleri, şeytanların taşlanmasında kullanılmaları gibi daha başka faydaları da vardır.

"Muhakkak biz bilen bir kavim için" kudretimize delalet eden *"ayetleri"* fasıl fasıl

“açıkladık.” Çünkü onlardan istifade edenler onlardır.

وَهُوَ الَّذٖى اَنْشَاَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا
الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾

98. O, sizi bir tek nefisten *(Âdem’den)* yaratandır. *(Sizin için)* bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Anlayan bir toplum için âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık.

“Sizi” bunca çokluğunuza rağmen *“bir tek nefisten”* Âdemden *“yaratan O’dur.”*

Çünkü Allah, hepimizi Âdem’den yaratmıştır. Anamız Havva’yı da Adem (a.s.) ın kaburga kemiğinden yaratmıştır. Böylece bütün insanların aslı bir tek nefse dayanmış olmaktadır. İsa (a.s.) da buna dâhildir. Çünkü o da anne-babasının sulblerinden meydana gelen Meryem validemizden yaratılmıştır. Allah Teâlâ insanları tek bir nefisten yaratmakla bize büyük bir iyilikte bulunmuştur. Çünkü insanlar neseb îtibariyle tek bir asla bağlı olduklarından birbirleriyle ülfet etmeleri daha kolaydır.

İşaret ehli demişlerdir ki: Nasıl ki Allah Teâlâ ilk olarak Adem (a.s.)’ı yaratıp evlâdlarını da ondan var etmişse Muhammed (s.a.)’in ruhunu da bütün ruhlardan önce yaratmıştır. Nitekim Peygamberimiz *“Allah’ın yarattığı ilk şey benim ruhumdur.”*[143] buyurmaktadır. Daha sonra diğer ruhları, Muhammed (s.a.)’in ruhundan yaratmıştır. Beşerin babası Adem (a.s.), ruhların babası ise Muhammed (s.a.)’dir. *“Sizi bir tek nefisden yaratan O’dur”* ayeti buna işaret eder.

“Sizin için bir karar yeri, bir de emânet yeri vardır.”

Yani, siz bir süre babalarınızın sulblerinde veya yeryüzünde duracak (istikrar), sonra da bir emanet olarak annenizin rahminde veya toprağın altında kalacaksınız. Allah Teâlâ, babanın belini nutfe için bir kalış yeri, annenin rahmini ise geçici bir emanet yeri kılmıştır. Çünkü nutfe bizzat babanın belinde hasıl olmakta, başkasının tesiri olmamaktadır. Nutfenin anne rahmine gelişi ise başkasının fiilidir. Bu yüzden emanete benzetilmiştir. Sanki baba yanında devamlı bulunan bir şeyi anneye emanet vermiş gibidir.

Hasan (rh.a.): “Ey Ademoğlu, sen ailenin yanında bir emanetsin. Yakında sahibine ulaşırsın.” demiş ve **Lebîd**’in şu şiirini okumuştur :

Mal ve aile ancak birer emanettir.
Emanetlerin ise bir gün geri verilmesi zorunludur.

Kalp de emanetlerdendir. **Saib** demiştir ki:

Seni gönül cevherine emanetçi yapmışlar

Hakk'ın emanetini çalma, koru, uyuma!

Biz dikkatle incelemek ve zekalarını kullanmak suretiyle önemli konuların inceliklerini *"anlayan bir kavim için, âyetlerimizi iyice açıkladık."* Bu ve benzeri ayetlerle insanlığın yaratılışını tafsilatlı ve açık olarak anlattık.

Yıldızlar zikredildiğinde *"bilen bir kavim"* ibaresi geçmesine karşılık Ademoğlunun yaratılışı zikredilirken *"anlayan bir kavim"* ifadesinin kullanılmasının sebebi şudur: İlki dış dünyadaki (âfâkî) ilâhî delillere, ikincisi ise insanın iç âlemindeki (enfüs) delillere işaret etmektedir. Şüphesiz dış dünyadaki deliller daha açık ve nettir. İçteki deliller ise daha ince ve gizlidir. Bu yüzden içteki deliller için fıkıh kelimesinin kullanılması daha uygun ve evlâdır. Çünkü fıkıh gizli manalara vakıf olmaktan ibarettir. Fıkıh terkibinin aslı yarmaya ve açmaya delalet eder. Fıkıhçı da hükümlerin içini açıp yararak onlardaki asıl maksadı araştıran ve hükümlerdeki kapalılıkları gideren âlime denir. Bu yüzden fıkıh kelimesi, ancak dikkatli bir araştırma ve uzmanlığın söz konusu olduğu yerde kullanılır.

Haddâdî şöyle der: Fıkıh lügatte bir sözün mânâsını anlamak demektir. Ne var ki ıstılah olarak fıkıh, "asıllardan isitinbat ile sözün mânâsını kavramak" mânâsına gayb ilminden ibaret kılınmıştır. Bu yüzden Allah Teâlâ "fakîh" sıfatıyla vasıflandırılmaz. Çünkü O, istinbat yoluyla ilim sâhibi olmakla vasfedilemez. Fakat O bütün varlıkları, aynı şekilde bilir.

Allah'ın bu afakî ve enfüsî delilleri, O'nun varlıkları eşsiz şekilde yaratmasını göstermekte ve şirk ehlini îmana ve tevhide, ihlâs ehlini müşahede ve ayne'l-yakîne, masiyet ehlini tâate, dil ve azalarla günahlardan tevbeye davet etmektedir. Zîrâ bu, büyük nimetlerin sayılması, onların kadrinin bilinmesini ve bunlara şükredilmesini gerektirir. Her kavmin ve grubun tahkîk yoluna sülûku, kendisine tevhîd-i ef'âl, sıfat ve zattan ne ihsân olunmuşsa ona göre olur. Akıllı kimseye gereken Hakk'ı talebe çalışmaktır. Çünkü afakî olsun, enfüsî olsun alemlerin mukaddimelerinin sıralanmasından maksat, mezâhir cihetinden zâhir olana ulaşmaktır. Allah'dan perdelenmenin (hicâb) aslı, gaflettir.

Hikâye olunduğuna göre Kirman meliki **Şeyh Ebu'l-Fevâris**

Şâhin b. Şucâ el- Kirmânî (rh.a.) bir gün ava çıktı. Avın peşini öyle ısrarla takip etti ki sonunda yalnız başına ıssız bir çöle düştü. Orada karşısına yırtıcı bir hayvana binmiş ve etrafında yırtıcı hayvanlar olan bir genç çıkıverdi. Aslanlar meliki görünce saldırmak için ona doğru koşmaya başladılar. Fakat genç onlara engel oldu. Ona yaklaşınca selam verdi ve: – Ey Şah, Allah'a karşı bu gaflet ne, ahireti bırakıp dünya ile mi, Mevlâ'nın hizmetini bırakıp hevâ ve hevesinle mi uğraşıyorsun? Allah sana yolunda hizmette bulunasın diye
dünyayı vermiş, sen ise onu Rabb'inden gafil olmaya vesile kılmışsın! Genç böyle konuşurken birden ihtiyar bir kadın elinde bir kâse su ile çıkageldi. Genç

sudan içti ve kalanını da Şah'a verdi.

Şerbeti içen Şah bundan daha tatlı, soğuk, lezzetli bir şey içmediğini söyledi. Daha sonra ihtiyar kadın ortalıktan kayboldu. Genç:

– Bu ihtiyar kadın dünyadır. Allah onu bana hizmetçi kılmıştır. Bir şeye ihtiyaç duysam, daha aklıma gelir gelmez onu bana getirir. Allah Teâlâ'nın dünyayı yarattığında ona:

– "*Ey dünya Bana hizmet edene sen de hizmet et, sana hizmet edeni ise kendi hizmetinde kullan.*"[144] buyurduğunu duymadın mı?

Bunları gören Şah tevbe etti. Daha önce yaptıklarını terk etti. Sonra da onun hakkında olanlar oldu.

Bir şair şöyle demiştir:

Senin hizmetinde olduğumda, hizmet gördüm, Senin nimetlerinden, sevinç etrafımda döndü. Olaylar gelip kapımı çaldı,
Ama ben senin maiyetinde olduğum için, benden çekindiler.

Allah'ım, bizi kapından ayırma, kendinden uzaklaştırma!

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا
مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انْظُرُوا
إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

99. O, gökten su indirendir, İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üstüste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.

“Gökten” özel bir *“suyu”,* yağmuru *“indiren O’dur.”* Allah Teâlâ’dır.

Burada üçüncü şahıs zamirinden birinci şahıs kipine dönerek şöyle buyurmaktadır: *“Biz”* azametimizle *“onunla”* o tek su sâyesinde arpa, buğday, nar, elma ve diğer bitkiler gibi *“her çeşit bitkiyi çıkardık.”*

“Biz” kelimesi, çokluk ifade etmez, azamet içindir. Çünkü, büyük bir padişah kendini yüceltmek için kendinden “biz” diye bahseder.

Çeşit diye tercüme edilen “şey” kelimesi tahsis edilmiştir. Bu yüzden her şeyin

mesela kayanın bitkisi olması lazım gelmez. Çünkü (اَلنَّبْت ve اَلنَّبَاتْ), ister ağaç gibi gövdesi olsun isterse otlar gibi gövdesiz olsun topraktan çıkıp büyüyen şeye denir.

“Allah nasıl olur da yağmuru bitkiler için sebep kılar? Sebeple iş yapan, sebebin yardımına muhtaç olur. Allah ise sebeplerden müstağnîdir.” denilirse, buna şöyle cevap verilir: Yağmur bitkilerin yetişmesine sebeb olur. Yoksa bitki, yağmurdan doğmaz. Allah Teâlâ, yağmursuz da bitkileri bitirmeye kadirdir. Sebeble iş yapan, o işi ancak o sebeple yapabiliyorsa o sebebin yardımına muhtaç olmuş olur. Mesela bir insanın merdiven olmaksızın çatıya çıkması mümkün olmasa o zaman merdiven onun için yukarıya çıkma aletidir. Bir kuş merdivenle çatıya çıksa, merdiven onun için bir alet sayılmaz. Çünkü o çatıya merdivensiz de çıkabilir.

“Ondan yeşilliği bitirdik.” Bu cümle ile daha önce mücmel olarak yağmurla çıkarıldığı bildirilen her türlü bitkinin açıklanmasına başlanmaktadır. İlk olarak da otların durumu açıklanmıştır. Yani, gövdesi olmayan bitkilerden yeşilliği çıkardık, bitirdik, demektir.

“Yeşillik”, dâneden çıkan bitkinin kökünden filizlenip çıkan yeşil şeydir.

“O” filizlenen *“yeşillikten de birbirinin üstüne binmiş taneler,”* taneleri özel bir biçimde birbiri üzerine dizilmiş başaklar, demektir

Otların durumu açıklandıktan sonra şimdi de ağaçlar hakkında tafsilat vermeye başlanmaktadır: *“hurma tomurcuğundan sarkıp yere yaklaşan”* toplaması kolay ve toplayana yakın, üzümdeki salkım gibi meyveler *“salkımlar çıkarırız.”* Yere yakın olan salkımlar, her ne kadar küçük olsalar da oturan kimse onları koparabilir. Fazla beklemeden meyve verir. Yahut da salkımlar içiçe, birbirine yakın demektir.

Âyette kısaltma vardır. Mana aslında şöyledir: ‘Hurmalardan salkımları alçakta ve yüksekte olanlar vardır. Ne var ki Allah Teâlâ uzakta olanları bırakıp yakında olanları zikretmekle yetinmiştir. Çünkü yakında olan nimet, uzaktakinden daha mükemmel ve daha büyüktür.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: “*Halanız hurmaya hürmet ediniz. Çünkü o, babanız Âdem’in çamurunun fazlasından yaratılmıştır. Ağaçlar arasında İmran kızı Meryem’in altında doğurduğu ağaçtan Allah’a daha değerli bir ağaç yoktur. Doğurgan kadınlarınıza yaş hurma yediriniz, yaş hurma bulamazsanız kuru*

hurma yedirin.”[145] buyurulmuştur.

Lohusa kadınlara yaş hurma yedirilmesinin sebebi böylece ortaya çıkmaktadır. Meryem (r. anhâ)’nın İsa (a.s.)’ı doğurduğunda ilk yediği şey taze hurmadır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***“Hurma dalını sana doğru silkele, üzerine olgun taze hurma dökülsün.”*** (Meryem, 19/25)

Ayvanın fazileti hakkında da bir rivayet vardır: Peygamberlerden biri ümmetinin çocuklarının çirkinliğinden Allah’a şikayette bulundu. Allah da ona “Onlara emret ki kadınlarına hamileliklerinin üçüncü ve dördüncü aylarında ayva yedirsinler.” diye vahyetti. Çünkü cenin o zaman şekil alır ve ayva çocuğu bu devrede güzelleştirir.

“Yine onunla üzüm bağları” çıkarırız. Önce geçen ve sonra gelecek cinslerde olduğu gibi sadece üzümün yalnız zikredilmeyip “bağlar” kelimesinin de ilâve edilmesi, üzümden istifadenin genellikle birden fazla asmadan müteşekkil bağlardan olması sebebiyledir.

“Cennet” kelimesi, ‘gizli olmak, görünmemek’ anlamındaki (cenne) kökünden türemiş olup birbirini örten sık bitkilere denir.

“Biribirine” yaprakları ve dalları *“benzeyen ve”* meyveleri *“benzemeyen zeytin ve nar”* ağaçları *“çıkarırız.”*

Farsça tefsirde şöyle denilmektedir: *“Biribirine benzeyen”* öyle bir halde ki bazı ağaçların yaprakları bazısına benzer *“ve benzemeyen”* meyvelerinin tadı birbirine benzemeyen ağaçlar demektir. Bazısı gayet ekşi, bazısı tatlı ve bir kısmı da hem ekşi hem tatlı olur.

Ey Muhataplar, ibret nazarıyla *“onların meyvelerine, bir meyve verdiklerinde,”* meyveleri ilk çıktığında ham iken nasıl cılız ve faydasız olduğuna, *“bir de olgunlaştıkları zaman”* nasıl irileştiğine, faydalı ve lezzetli hale geldiğine *“bakınız.”*

Allah Teâlâ, aynı topraktan beslenmelerine ve aynı suyla sulanmalarına rağmen meyvelerin ilk hallerine, bir de tam olgunlaştıkları duruma bakılmasını emretmiştir. Bundan maksat, önceki durumlarının zıddı olan hallere nasıl intikal edip değiştiklerinin anlaşılması; rahmet, hikmet ve maslahata uygun olarak meydana gelen bu değişikliklerin her şeye gücü yeten, hikmet sâhibi, her şeyi bilen ve bu âlemi idâre eden bir zat tarafından yapıldığının bilinmesidir.

“Şüphesiz bunlarda” ibret nazarıyla bakılması emredilen bu şeylerde *“îman eden bir kavim için”* kadr ve hikmet sâhibi bir yaratıcının varlığına ve birliğine delalet eden büyük *“deliller vardır.”*

“Îman eden kavim”, özellikle zikredilmiştir. Çünkü, bunları delil olarak kabul edenler ve ibret almak sûretiyle istifade edenler onlardır.

Âyetin işârî yorumu şöyledir: Allah Teâlâ, inayet semasından hidayet yağmurunu indirir. Onunla zühd ve fetva ehlinin, aşk ve takva ehlinin manevî mertebelerine göre çeşit çeşit mârifetler ve sırlar çıkarır. Çünkü, kalp bir bahçe gibidir, ondan istidadlı olduğu bitki çıkar. Her bitki çıktığı toprağın tercümânıdır. *Mesnevî*’de denilir ki:

Yerde şeker kamışı mı bitmiş, yoksa kamış mı? Her biten ot, bittiği yerin tercümanıdır

Hurma diğer ağaçlardan daha yüksektir. Bu sebeple onun velâyet ehline işaret ettiği söylenir. Onların velâyetinin meyvelerinden taliblere ve müridlere yakın olanlar vardır. O velîlerden kimisi mürebbîdir, onların velayet meyvelerinden istifade edilir. Kimisi de uzleti ve peşlerine düşenlerden uzak durmayı tercih ederler. Onların bütün işleri,

Allah'ın emrine ve iznine bağlıdır. Bu yüzden onlara cahillerden başka kimse dil uzatmaz. Onlar halvet (halktan uzakken) ve celvetlerinde (halkla beraberken) kalp bahçelerinin meyvelerini toplarlar, gayb tanelerinden lezzetlenirler. Onların işleri halktan ve onların gözlerinden gizlenmiştir.

Büyüklerden biri şöyle anlatmıştır: Nebi (a.s.)'ın kabrinin yanında velîlerden dokuz zat gördüm ve peşlerine düştüm. Birisi bana döndü ve "Nereye gidiyorsun?" dedi. Ben de: "Size olan sevgimden dolayı sizinle geliyorum. Sizin ziyaret ettiğiniz zatın (a.s.) "*Kişi sevdiği ile beraberdir.*"[146] buyurduğunu işittim." dedim. Onlardan birisi:

– "Senin bizim gittiğimiz yere gitmeye gücün yetmez. Çünkü oraya kırk yaşına ulaşmayanlar giremez." dedi. Bunun üzerine diğeri:

– "Bırak onu, bizimle gelsin. Belki Allah onu rızıklandırır." dedi.

Bunun üzerine onlarla yürümeye başladım. Yeryüzü altımızda dürülüyordu. Sonunda altın ve gümüşten yapılmış, ağaçları sık, içinden süzülmüş düzgün ırmaklar akan, şahane ve büyük meyvaları olan bir şehre vardık. Şehre girdik ve meyvalardan yedik. Yanıma üç tane elma aldım. Aldığıma bir şey demediler. Oradan ayrılırken onlardan şehir hakkında bilgi istedim.

– "Bu evliyalar şehridir. Veliler her ne zaman orada gezmek isteseler bu şehir onların yanında hazır olur. Sen hariç kırk yaşının altında kimse oraya girmemiştir." dediler

Ne zaman acıksam o elmalardan yedim, fakat onlar azalmadı. Ailemin yanına döndüğümde kendime ayırdığım elma dışında bir elma kalmıştı. Kız kardeşim beni kucakladı ve: "Seferinden bize getirdiğin hediye nerede?" diye sordu. Ben de:

– "Ne hediyesi? Ben dünyadan ve rahattan uzağım." dedim. Kız kardeşim:
– "Elma nerede?" dedi. Ben de bilmezlikten gelerek:
– "Ne elması?" dedim. Bunun üzerine kız kardeşim:

– "Ey miskin, Allah'a yemin ederim ki beni o şehre daha yirmi yaşımdayken soktular. Sana gelince sen ancak kovulduktan sonra o şehri gördün. Vallahi ben oraya bağlandım ve nişanlandım." dedi. Ben şöyle cevap verdim:

– "Bacım, onların ululari bana: "Senden başka kırk yaşından küçük hiç kimse oraya girmedi." dedi." Kız kardeşim bana:

– “Evet, bu müridler (isteyenler) için doğrudur. Murad olanlar (istenilenler) ise oraya girerler ve ona da razı olmazlar. Ne zaman istersen orayı sana gösterebilirim.” dedi. Ben:

– “Şimdi istiyorum.” deyince, kardeşim:

– “Ey Şehrim, buraya gel.” dedi. Allah’a yemin ederim, daha önce gördüğüm şehrin kardeşime doğru uçup geldiğini ve üzerinde dolaştığını gördüm. Kardeşim şehre elini uzattı ve “Elman nerede?” dedi. Üzerimdeki ağaçlardan tepeme elmalar düştü. Kardeşim gülerek şöyle dedi:

– “Yanında böyle büyük bir mülkü olan senin elmana ihtiyaç duyar mı?” O zaman

Allah’a yemin olsun kendimi çok hakir gördüm. Kardeşimin o velilerden olduğunu bilmiyordum. Allah kardeşimden ve onlardan razı olsun.

Sa’dî şöyle der:

Herkes yüceliğe lâyık
değildir Keramet fazilette,
rütbe derece iledir

---

[143] . Aclûnî, I, 311
[144] . Ebû Nuaym, Hilye, III, 194
[145] . Münâvî, II, 94
[146] . Buhârî, Edeb, 96; Müslim, Birr, 165

ALLAH'A ÇOCUK İSNAD EDENLERİN REDDİ

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ
عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ اَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ
شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾

100. Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysa ki onları da Allah yaratmıştı. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Hâşâ! O, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir.

101. O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir! Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O'dur.

102. İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka tanrı yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin, O her şeye vekildir *(güvenilip dayanılacak tek varlık O'dur).*

❀

"Cinleri Allah'a ortak koştular."

Kâşifî âyetin nüzûlü hakkında şöyle der: Bu konuda en doğru olan, âyetin zındıklar yani Seneviyye de denilen Mecusiler hakkında indirilmiş olmasıdır. Onlara göre Allah Teâlâ ve Şeytan iki kardeştir. Allah, insanların, canlıların, hayvanların ve her türlü hayrın yaratıcısıdır. O'na "Yezdan" derler. Şeytan ise yırtıcı hayvanların, yılanların, akreplerin ve her türlü şerrin yaratıcısıdır. Ona da "Ehrimen" derler. Onların durumu şu âyete uygun düşer: ***"Onlar Allah ile cinler arasında bir nesep uydurdular."*** (es- Sâffât, 37/158). İblis de cinlerdendir.

Âyetin mânâsı şöyledir: Onlar bâtıl inançlarına göre cinleri Allah'ın ortakları kıldılar.

"Oysa onları Allah yarattı." Hal şu ki onlar muhakkak kendilerini cinlerin değil de Allah'ın yarattığını; yaratanın, yaratmayanla bir olmadığını bilirler.

"Onları" zamiri kâfirlere râcidir. Cinlere âid olması da

mümkündür. Bu durumda mânâ: “Cinleri de Allah Teâlâ yarattığı halde O’nun yarattığı cinleri nasıl Allah’a ortak koşarlar?” şeklinde olur.

“Hiçbir bilgiye dayanmadan” söylediklerinin doğru mu, yanlış mı olduğunu ve işin aslını bilmeden; körü körüne, cahilce, düşünüp taşınmadan *“Allah’a oğullar ve kızlar isnâd ettiler.”* uydurdular ve iftira ettiler. Yahudiler: “Uzeyr, Allah’ın oğludur.”,

Hristiyanlar: “Mesih Allah’ın oğludur.” ve Araplardan bir kısmı da: “Melekler Allah’ın kızlarıdır.” dediler.

“Hâşâ! O, onların vasfettikleri şeyden” ortağı ya da çocuğu olmaktan *“münezzehtir”*

Allah Teâlâ zatına uygun bir şekilde bütün bunlardan münezzehtir *“yücedir”* uludur.

Allah Teâlâ’nın sıfatları hakkında (عَلٰى) kökünden kelimeleri kullanmak câiz, (اِرْتَفَعَ) kökünden kelimeleri kullanmak ise câiz değildir. Çünkü (عُلُوٌّ) yani yücelik, güçlü ve muktedir olmakla olur. (اِرْتِفَاعٌ) yani yükselme ise yön ve mekân gerektirir.

“Münezzeh” ve “yüce” olmakda uzaklık mânâsı olduğu için âyette “onların vasfettiği şeyden” buyurulmuştur.

بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ اَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌۜ
وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿١٠١﴾

101. O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O’nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir! Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O’dur.

“O, gökleri ve yeri benzersiz olarak yaratandır.” Yani, Allah âlemin ulvî ve süflî iki bölgesini de önceden bir örneği olmadan mutlak olarak etkili bir madde olmaksızın yaratmıştır. Allah bir şeyden etkilenmekten münezzehtir. Baba ise çocuğun aslı olup maddesinin ona intikali sebebiyle ondan etkilenir. Onun için Allah’ın nasıl olur da çocuğu olur?

Bu cümlenin mânâsının “O’nun gökleri ve yeri, eşsiz bir güzelliğe sahiptir.” şeklinde olduğu da söylenmiştir. Çünkü onlar müthiş bir biçimde, üstün bir şekilde ve hoş bir güzelliktedirler.

“O’nun eşi yokken nasıl çocuğu olabilir?” Doğum için gerekli şartlar bulunmadığı halde nereden ve nasıl Allah’ın çocuğu olsun? Çünkü, İsa, (a.s.)’da olduğu gibi çocuğun babasız meydana gelmesi mümkün olmasına rağmen, anasız meydana gelmesi imkânsızdır. *Mesnevî*’de şöyle denilmiştir:

O ezelde “doğmadı da, doğurmaz da”
Ne babası vardır, ne oğlu, ne de amcası

“Her şeyi yaratan O’dur.” Mevcudatın tamamı ve bu arada Allah’a nisbet edilen oğul da Allah’ın yaratması ile vücud bulmuştur. Yaratılanın Yaratan’ın oğlu olması nasıl tasavvur edilebilir?

Feleklerin, yıldızların yüce yaratıcısıdır
Hem de insanların, şeytanların, cinlerin ve kuşların

“O, her şeyi çok iyi bilendir.” Allah yaratılmış ve yaratılmamış bilinmesi imkân dahilinde olan her şeyi bilir. Ezelî ve ebedî olarak her şeyi fazlasıyla bilir. Zat, sıfât ve hallerden olmuş ve olacakların hiçbiri O’na gizli kalmaz. Bu cümleden kendisi hakkında caiz olanları ve kâfirlerin Allah’ın çocuğu olduğunu sanmaları gibi muhal olan şeylerden caiz olmayanları da bilir.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى
كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾

102. İşte Rabbiniz Allah O’dur. O’ndan başka tanrı yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O’na kulluk edin, O her şeye vekildir *(güvenilip dayanılacak tek varlık O’dur)*.

Ey müşrikler! *“İşte bu”* o yüce sıfatlara sahip *“Rabb’iniz olan”* işlerinizin maliki, tek başına ibadete lâyık olan *“Allah’tır.”*

Halkına ondan başka kimse sahip değildir
Helâke düşmüş kişiden başka kimse ona şeriklik davası gütmez

“O’ndan başka ilâh yoktur.” O’nun asla ortağı yoktur. *“O,”* olmuş ve olacak *“her şeyin yaratıcısıdır.”* Bu cümle, öncekilerin tekrarı değildir. Bunlar, müteradif haberlerdir.

“O halde O’na ibadet edin.” Çünkü bu sıfatları kendinde toplayan zat, husûsî olarak ibadete lâyıktır. Bu hüküm, yukarıdaki ayetlerin muhtevâları dikkate alındığında kendiliğinden ortaya çıkar.

“O, her şeye vekildir.” İşte Allah bu sıfatlarıyla sizin işlerinizi üzerine alandır. İşlerinize O’nu vekil kılın. Dünyevî ve uhrevî sıkıntılarınızdan sizi kurtarması için ibadetlerinizi vesile kılın. Allah, yaptığınız işleri murakabe edendir. Ona göre de size karşılığını verrir.

İmam Gazzalî (k.s.) şöyle der: Vekil, vekil kılındığı işlerin tümünü eksiksiz ve kusursuz yerine getirebilen ve getirmeyen olmak üzere ikiye ayrılır. Vekil kılındığı işleri eksiksiz yapan, onları yerine getirmeye muktedir olan vekil-i mutlak sadece Allah’dır. İşte buradan insanın “el-Vekîl” isminin mânâsını ne kadar taşıyabileceğini anla.

Şeyh Ebû Hamza Horasânî (rh.a.)’ın şöyle dediği nakledilmiştir:

Bir yıl hacca gidiyordum. Yolda bir kuyuya düştüm. Yardım istemem için nefsimle mücadele ettim. Kendi kendime: “Allah’a yemin olsun ki kimseden yardım istemeyeceğim.” dedim. Daha bu düşünce kafamdan gitmeden kuyunun başına iki adam geldi.

Biri diğerine: “Gel şu kuyunun ağzını kapayalım da içine kimse düşmesin.” dedi. Kamış ve çerçöp getirip kuyunun ağzını kapadılar. Bağırıp yardım isteyeyim diye

niyetlendim, sonra kendi kendime: “Onlardan sana daha yakın olana sığın.” dedim ve sustum. İşimi Allah’a ısmarladım.

Bir saat geçmişti ki bir şey gelip kuyunun ağzını açtı ve ayağını sarkıttı. Sanki ondan çıktığını hissettiğim bir sesle: “Bana yapış.” diyordu. Ayağına yapıştım ve beni kuyudan çıkardı. Bir de ne göreyim karşımda bir yırtıcı hayvan! Beni kurtarıp çekip gitti. Bu arada bana hâtiften:

“Ey Ebû Hamza! Telef edici bir hayvanla seni teleften kurtarmamız daha güzel değil mi?” diye bir ses geldi.

Allah Teâlâ, buna kadirdir. O, her şeye vekildir.

Geçen âyetlerin işârî yorumu şöyledir: Allah Teâlâ, ehil olanlar için kalp bahçelerinden lütuf ve hidayet suyuyla çeşit çeşit kemâlât çıkardığı gibi, nefis bahçelerinden de kahır ve yardımsız bırakma suyuyla çeşit çeşit dalaletler çıkarır. Böylece onlar Allah’a şirk koşarlar. Allah Teâlâ zatı, sıfatları ve fiilleri ile tek olduğu halde çirkin sözlerin en kötülerini O’na isnâd ederler.

Akıllı kimseye düşen, kahrından ve mekrinden Allah’a sığınmak, O’na itâatle rızasının ve rahmetinin ziyâdesini kendisine celbetmektir. Her türlü şer ve hayırda Allah’tan başkasına îtibar etmemelidir. Kullarının küfrüne râzı olmasa da her şey Allah’tandır.

Hâfız! Günah işlemek ihtiyarımızda değilse de Sen yine edep yolunu gözet ve “suç benim” de!

Allah’ım, bizi mekrinden emin kılma. Çünkü, ondan ancak kâfirler emin olur.

RU’YETULLAH

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

103. Gözler O’nu göremez; halbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

❀

“Gözler O’nu kavrayamaz.” (اَلْبَصَرُ), görme duyusudur. Göze de görme mahalli olduğu için aynı isim verilebilir. Bir şeyi idrak etmek, ona ulaşmak ve onu kavramak demektir. Buna göre mânâ: “Gözler O’na ulaşamaz ve O’nu idrâk edemez.” demektir. *“Ama O, gözleri kavrar.”* Yani, Allah’ın ilmi gözleri kuşatır. *“O, her şeyin inceliklerini bilir, her şeyden haberdardır.”* O, gözlerin idrak edemediğini de idrak eder.

Allah’ın her şeyi idrak etmesine rağmen burada özellikle gözleri idrak ettiğinin belirtilmesi, gözlerin kendi kendini göremediği içindir. Göz kendi kendisini idrak edemediğine göre başkasını idrak etmesi hiç caiz değildir.

Burada mahlukatın gözleriyle görme duyusunun hakikatini idrak edemeyeceklerine delil vardır. Basar (görme duyusu), insanın başka azalarıyla değil sadece iki gözünün yardımıyla elde ettiği görme kabiliyetidir.

Bil ki idrak (kavramak), görmekten (rüyet) farklıdır. Çünkü, idrak bir şeyin künhüne vâkıf olmak, onu kuşatmak ve kavramak; rü’yet ise bir şeyi görmekten ibarettir. Görmek, idrak olmadan da olabilir. Mesela: “Onu gördü, ama idrak etmedi.” demek yanlış olmaz. İdrak, görmekten daha husûsîdir. Daha husûsî olanın hükmünü kaldırmak, daha genel olanın hükmünü kaldırmayı gerektirmez. Bu yüzden Allah’ın idrak ve ihâta edilmeksizin görülmesi caizdir. Nitekim dünyada da Allah bilinir; fakat tam olarak idrâk edilemez. Yani, mahlukatla irtibatı ve âlemin O’ndan neş’et etmesi îtibariyle beşerin tâkati nisbetinde Allah Teâlâ’yı tanıması (marifet), mümkündür. Çünkü bu bilgilerden, beşer tâkatinin yetmedikleri vardır. İşte bunlar, kâmillerin karşısında hayrete düşüp gereği gibi tanımaktan (marifetten) âciz olduklarını îtiraf ettikleri ve “*Biz, seni gereği gibi tanıyamadık.*”[147] dedikleri yerlerdir. İşte nisbetlerden ve izafetlerden mücerred olması bakımından Allah’ın

zatı idrak edilemez. Bu yüzden Nebi (a.s.)'a: "Rabb'ini gördün mü?" diye sorulunca: "*O, nurdur. O'nu nasıl görebilirim?*"[148] buyurmuştur. Yani "O, mücerred nurdur. Görülmesi mümkün değildir." demektir.

Yine Hak Teâlâ Kitâbı'nda mazharların mertebelerinde nurunun zuhuruna işaret etmiş ve *"Allah, göklerin ve yerin nûrudur."* buyurmuştur. Âyetin devamında bunun misalini zikrettikten sonra *"Nur üstüne nurdur"* buyurmuştur. Bu iki nurdan biri ışık, diğeri ise mutlak aslî nûrdur. Bu yüzden Hak Teâlâ kelâmını "***Allah nûruna dilediğini hidayet eder."*** (en-Nûr, 24/35) diye tamamlamıştır. Yani, "Allah, mazharlarda taayyün eden

(görünen) ve onlara sirâyet eden nuruyla, mutlak ve bir olan nûruna dilediğini hidayet eder.” demektir.

Şu halde Allah’ın zatının mazharlardan, nisbetlerden ve izafetlerden mücerred olması îtibariyle ancak O’nu görmek ve idrak etmek imkânsız olur. Ama mazharlarda ve merâtib hicablarının gerisinden idraki mümkündür. Nitekim şöyle denilmiştir:

Güneş gibi ki, onu çıplak yüzüne bakarak
göremezsin, Ancak ince bir bulutun içine
girdiğinde görürsün.

Bu misaldeki gibi Peygamberimiz (s.a.) de Allah’ın cennette görülmesini güneşin ve ayın görülmesine benzetmiş;[149] cennet ehlinin Adn cennetinde Rab’lerini vechinde ridâü’l-kibriyadan (büyüklük perdesi) başka bir şey olmadan göreceklerini haber vermiştir.[150] Hz. Peygamber (s.a.) hicab, yani mazhar mertebesinin bâkî kalacağına dikkat çekmiştir.

İşin hakikatı şudur: Mu‘tezile mezhebi mensupları, Allah’ın görülmesini (rü’yetullah) inkâr hususunda son derece ileri gitmişler ve kendi görüşlerine *Sahîhayn* (*Buhârî* ve *Müslim*)’de **Ebû Mûsâ**’dan rivayet edilen şu hadîsi delil göstermişlerdir:

“*Gümüşten iki cennet vardır. Kapları ve içinde bulunan diğer şeyleri de gümüştendir. Altından iki cennet vardır, kapları ve içlerinde bulunan diğer eşyaları da hep altındandır. Adn cennetinde, cennetliklerle Rab’lerini görmeleri arasında Allah’ın vechindeki ridâü’l-kibriyadan (büyüklük perdesinden) başka bir şey yoktur.*”[151]

Mu’tezilîler: ‘Perde, perdelenen ile ona bakanlar arasında engeldir. Şu halde Allah’ı görmek mümkün değildir.’ demişlerdir.

Onlara şöyle cevap verilir: Engellenen (rü’yetten alıkonan) kullardır. Çünkü, perdelenene göre perde mâni değildir. Şu halde “vech” (yüz)’den kasıt Allah’ın zatı, ridâü’l-kibriyadan (büyüklük perdesinden) kasıt da ilâhî ve imkânî hakikatleri kendinde toplayan bir sûrette yaratılmış olan kâmil kuldur. Perde, büyüklüktür. Perdenin büyüklüğe izâfe edilmesi, açıklama içindir. Kibriya (büyüklük), Allah’ın âlim-i billah olan kullarının akıllarına koyduğu perdesidir. **Hüdâyî**’nin *Mecâlis* adlı eserinde böyle geçmektedir.

Yukarıdaki sözlerin îzâhında fakîr **İsmâil Hakkı** derim ki: Nasıl ki elbise beden için perde değilse, ayna da bakan için perde olmaz. Çünkü ikisi arasında vasıta yoktur. Perde perdelenene göre, aynanın bakan kimseye göre durumu gibidir. Keza perdelenen perdeye göre bakan kimsenin aynaya göre durumu gibidir. Şu halde “vech” ile kastedilenin zât olması, cüz’e ait ismin bütüne verilmesi yoluyladır. Perdelenene, yani zâta kendi hicabı mâni olmaz. Gelinin peçesinde olduğu gibi bu perde ile başkalarının kendisini görmesine mâni olur. Zâta nisbetle perde mâni değildir, başkasına göre ise mânidir.

“Ridâü’l-kibriyâ” hakîkatlerin hakîkati olan hakîkat-i Muhammediyyedir. Her

varlığın kabiliyeti kadar bu hakîkatten hissesi vardır. Fakat o kendi başına tek bir hakîkattir. O, genel ve şumullü bir varlıktır. Nitekim "konuşan canlı (حَيَوانٌ نَاطِقٌ)" sözünün, bütün ferdlere şâmil ve genel bir mânâsı vardır. Bu söze dâhil olan ferdlerin çokluğu hakîkî olarak tekliğine tezat teşkil etmez.

Şu halde Hz. Peygamber (a.s.)'ın: "*Cennetliklerle Rab'lerini görmeleri arasında Allah'ın vechindeki ridâü'l-kibriyadan (büyüklük perdesinden) başka bir şey yoktur.*" sözünün manası, "zâtın onların mertebelerinin ve marifetlerinin saflığına göre tecellî ettiği her birinin hakîkatından başka birşey yoktur." demektir. Bu hakikat, onlarla zat-ı ahadiyyet arasında engel değildir. Çünkü bu hakîkatin ötesinde, orada tecellî etmesinden ve onun kendisine ayna olmasından sarf-ı nazar edersek sırf mutlaklık (ıtlâk-ı sırf) vardır. Ona hangi perde olursa olsun rü'yet taalluk etmez.

Hak Teâlâ'ya bakan her kişiye zâtın cemâli, o kişinin kendi hakikatinden açılıp görünür. İşte o hakikatten O'na bakar. Bu hakikat, ne bakmaya ne de zâta bir engel teşkil etmez. Çünkü o bir ayna gibidir. Zâhirî bakış tam bir kayd yani bağdır. Zât hakkında bu hakikatın ötesi ise sırf mutlaklık (ıtlak-ı sırf)dır. İkisi arasında hiçbir yönden münasebet yoktur. Bu hakîkat, mukayyedlik ve mutlaklık arasında her ikisini de toplayan bir berzah; yani aralıktır. Nitekim Peygamber Efendimiz (a.s.) "*Nefsini tanıyan, Rabb'ini tanır.*"[152] buyurmuştur.

Ârifin irfanı nefs-i küllîsine ve hakikat-i câmiasına taalluk etmezse Rabb'ini tanıyamaz. Çünkü Rabb'i her türlü kayıt, nisbet ve izafetlerden uzaktır. Bu bakış açısında O'na marifet taalluk etmez. Fakat Rabb'inin isimlerinin hakikatleriyle tecelli ettiği kulun nefsine gelince; bu bakımdan ona Allah'ı görme (rü'yet) taalluk eder. Böylece nefsinin hakikatı ve onu tanımak, Rabb'ini marifete ayna olur. Çünkü perdelenen ile perde arasında asla mâni yoktur. Hatâ edenler, gâibi şâhide kıyas ile hatâ etmişlerdir ki bu imkansız ve bâtıldır. Çünkü bu hadise göre bakanla perdelenen arasında, engelleyici bir perde ve berzah olması gerekmez. Onun için **Hüdâyî**: "Allah'ın âlim-i billah olan kullarının akıllarına koyduğu şey perdesidir." demiştir.

"Perdenin perdelenenle bakanlar arasında mâni olup rü'yetin imkansız olduğu hususunda tereddüt, basiretin körlüğündendir. Bundan Allah'a sığınırız.

Basîretin kör olması üç şeyden olur: Âzâları Allah'a isyanda kullanmak, ibadetlerde yapmacık davranıp riyakâr olmak, Allah'ın yaratıkları hususunda tamakârlık.

Hakk'ın ihâtası sabit olduğu için O senden perdelenmiş değildir. Basîretinin üzerine biriken ârızî ayıp ve kusurlar sebebiyle ve gözünde daimi bulunan ve ancak ahirette kalkacak olan körlükten dolayı O'na bakmaktan perdelenen sensin. İşte Allah'ı görmek bu ayıp ve kusurları gidermeye bağlıdır. Yoksa Allah Teâlâ'nın perdelenmiş olması imkâsızdır, tasavvur edilemez. Şu halde sen Allah'ı nefsi için isteyenlerden ve nefsini de Rabbi için isteyenlerden olma. Çünkü bu câhillerin hâlidir.

Bazı müfessirler 'İdrak ile göz bir arada zikredildiğinde rü'yet (görme) kastedilir.' demişlerdir. Çünkü "Gözümle idrak ettim (kavradım)" sözü ile "Gözümle gördüm." sözü aynı manadadır. *"Gözler O'nu kavrayamaz."* cümlesinin mânâsı "Dünyada gözler

O'nu göremez." demektir. O'nu görmek ahirette mü'minlere mahsustur. Nitekim Allah Teâlâ: ***"O gün bazı yüzler parlar. Rab'lerine bakacaklardır."*** (el-Kıyâme, 75/22-23) buyurmuştur.

Buharî ve *Müslim*'in rivayet ettikleri hadiste ise: "*Şüphesiz siz dolunay olduğu gece Ay'ı gördüğünüz gibi Rabb'inizi göreceksiniz.*"[153] buyurulmuştur. Burada açıklık ve berraklık bakımından görme görmeye benzetilmiştir. Yoksa cihet bakımından görülen görülene benzetilmiş değidir. Mü'minler Rab'lerini ancak ahirette görürler. Çünkü
ahiret dünyanın tersidir. Orada basîret, dünyadaki göz gibidir. Dünyada zâhir olan göz ahirette bâtın, dünyada bâtın olan basîret ise âhirette zâhir olur. Her biri durumuna göre Allah'ı görmeye istîdadlı hâle gelir.

Dünyada Allah'ı görmek O'nun kullarına ikramının en büyüğüdür. En büyük ikram da mahlûkatın ekremi, Makam-ı Mahmûd'un sâhibi Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.)'e mahsustur. O, mi'rac gecesi Rabbini baş gözleriyle, yani cisim sûretinde sır ve ruhla görmüştür. O gece şerefli vücûdunun tamâmı göz hâline gelmiştir. Çünkü o gece anâsır âlemini, sonra tabîat âlemini, sonra da ruhlar âlemini geçmiş ve emir âlemine kadar ulaşmıştır. Baş gözü ise cisimler âlemindendir. İşte o, bütün bunlardan insilâh etmiş (ayrılıp çıkmış), Rabb'ini hepsi ile görmüştür. Bunları anla ki Allah seni en hayırlı yola ulaştırsın. Burada ibârenin daha fazlasına tahammülü yoktur.

et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'de denilmiştir ki:

"Gözler O'nu kavrayamaz." Hâdis olanlar, ne zahirî ve ne batınî gözler O'na erişemez. O'nun samediyyeti, yaratılan ve sonradan olana nisbet edilen her erişme ve idrâkten münezzehtir. Bilâkis onlara tecellî ederek "*O bütün gözleri kavrar."* hâdis olanlar fânî olur, artık O kulunun gördüğü gözü olur. Tecellî anında, rubûbiyyet nûrunu görmekte zâhirî ve batınî gözler aynı olur. "*O, Latîf 'dir."* Şüphesiz O hâdislerin kendisini idrak etmesinden, yaratılmışların kendisine ulaşmasından uzaktır. "*Her şeyden haberdardır."* Kimin Hakk'ın tecellisine muttalî olduğundan kimin gözlerinin O'nu idrâke müstehak olduğundan haberdardır. İşte o kimseyi rü'yete istidadlı kılar. Allah'ın lütfundandır ki varlığa müstehak olmadıkları halde sırf lütuf ve kereminden mevcûdâtı var etmiş ve mükevvenatı yaratmıştır. *et-Te'vîlâtü'n-necmiyye*'den yapılan nakil burada sona erdi.

Eğer bir insan Allah'ı dünyada görseydi buna şükretmesi vacib olurdu. Şükrettiğinde ise daha fazlasına hak kazanırdı. Hak Teâlâ'yı görmenin üzerinde bir mükâfat da olamayacağı için O'nu dünyada görmek bu sebeble haram olmuştur. İşte Rasûlullah (a.s.)'ın "*Ölmedikçe Rabb'inizi asla göremezsiniz.*"[154] hadisindeki mânâ budur.

İbn Atâ şöyle der: Allah'ın sâdık vadinde belirtildiği gibi nimetinin tamamlanması, âhirette O'nun celâline lâyık bir şekilde vech-i kerîmine bakmakla olur. Dünyâda ise nassların çoğu Allah'ın görülmesinin imkansız olmasını gerektirir. Hatta aklen caiz olsa da şer'an Allah'ın (dünyâda) görülmesinin imkansızlığı hakkında neredeyse icma oluşmuştur.

Allah Teâlâ'yı rüyâda görmeye gelince Ebû Hanîfe gibi seleften bir çok kimsenin

rüyâda Allah'ı gördükleri nakledilmiştir.

Ebû Yezid Bistamî (rh.a.)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rabb'imi rüyada gördüm ve O'na: "Sana nasıl yol bulunur?" diye sordum. Hak Teâlâ: "Nefsini bırak, öyle gel." buyurdu.

Kırâat imamlarından **Hamza**'dan rivayet edildiğine göre o rüyasında Kur'an'ı Allah'a başından sonuna kadar okumuş ***"O kullarının üstünde kâhirdir*** (her türlü tasarrufa sahiptir).***"*** (el-En'âm, 6/18) âyetine gelince Allah Teâlâ: Oku ey Hamza, sen de kâhirsin." buyurmuştur.

Âşikardır ki rüyada Allah'ı görmek, göz ile değil kalp ile olan bir tür müşahededir.

Bir hadiste *"Rüyada Rabb'imi sakalı bıyığı çıkmamış bir genç şeklinde gördüm"*[155] buyurulmuştur. Allah'ın rubûbiyyet sıfatıyla insan sûretinde tecellîsinin sırrı, insanın hakikatinin, hakikatlerin en kapsamlısı oluşudur. Çünkü Allah Teâlâ insanı yeryüzünde halife tayin edip dünyadaki ve ahiretteki hazinelerin hâtimesi kılınca, ilâhî suretteki bütün isimler, unsûrî ve ruhânî yaratılışı kendisinde toplayan insanın yaratılışında zuhur etti. *"Allah, Âdem'i kendi sûreti üzerine yaratmıştır."*[156] hadisi buna işaret eder.

"Sûret" kelimesinin Hak için kullanılması zâhir ehline göre mecâzdır. Çünkü onlara göre bu kelime hakiki manasıyla sadece duyular âlemine ait şeylerde kullanılır. Akılla kavranılan şeylerde ise "suret" mecazî manadadır. Tahkîk ehline göre "sûret" kelimesi burada hakiki manadadır. Çünkü âlem-i kebîr bütünüyle hazret-i ilâhiyyenin sûretidir ve kendi mertebelerinde isimlerinin tafsîlen ve icmâlen mazharlarıdır. İnsân-ı kâmil ise hepsinin sûretidir.

"Allah'ı görmek mi, yoksa bilmek mi daha kuvvetli bir idrak şeklidir?" diye sorarsan, cevap olarak derim ki: Allah'ı görmenin daha kuvvetli bir idrak şekli olduğu söylenmiştir. Bu yüzden mü'minler O'nu görmekten, O'nu tanımaktan (marifet) daha fazla lezzet alırlar.

İmam Gazzâlî *İhyâ*'da şöyle demiştir: Şüphesiz Allah'ı görmek (rü'yet), ilim ve keşfin bir çeşididir. Ne var ki rü'yet, ilimden daha açık ve daha mükemmeldir. Cihet olmaksızın ilmin Allah'a taalluk etmesi caiz olduğu gibi cihetsiz olarak rü'yetin taalluku da caizdir. Aynı şekilde keyfiyyet ve suret olmaksızın Allah'ın bilinmesi caiz olduğu gibi yine keyfiyyet ve suret olmadan Allah'ı görmek (rü'yet) de caizdir.

Bazıları rü'yetin, mârifetten (Allah'ı tanımaktan) üstün olduğunu söylemişlerdir. Çünkü marifet ehli vuslat makamlarına iştiyak duyarlar. Vuslata erenler ise marifet makamlarına iştiyak duymazlar.

Yine bazıları mârifetin daha hoş, rü'yetin ise daha şerefli olduğunu belirtmişlerdir.

Üftâde (k.s.) şöyle demiştir: "Alimlerin vuslatı ilimleri ve delil çıkarma kabiliyetleri kadardır. Kâmillerin vuslatı ise müşâhede ve muâyenelerine göredir. Ne var ki bu müşâhede sair eşyanın müşâhedesi gibi değildir. Çünkü Allah Teâlâ keyfiyetten ve mekandan münezzehtir. Bilakis bu, görenin varlığının ortadan kalkmasından ve

fenâsından sonra Hakk'ın zuhûru ve hakîkî vücûdun inkişâfından ibârettir."

Bu sözlerden anlaşılan şudur: Zâtından, sıfatlarından ve fiillerinden fânî olan, beşeriyyeti ve hüviyyeti ortadan kalkan kimsenin tam insilâhdan sonra dünyâda Allah Teâlâ'yı basîreti ile görmesi câizdir.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Kadîm olan Allah'ın sıfatları tecellî edince
Hâdisin/sonradan olanların sıfatlarını
yakar, yok eder

Bu, parlaklıkta güneş gibidir. Bu hususta kimse onunla asla boy ölçüşemez. Çünkü, kalp melekût âlemindendir. Basîret onun için göz gibidir. Melekût âlemi zaman, mekan, cihet, keyfiyyet ve diğer vehmî hususların kayıdlarıyla bağlı değildir. Çünkü bu tür kayıdlar mülk âlemi içindir. O nerede, bu nerede? Biri diğerine kıyas edilmez. Bu en yüce konunun zevkinin hakikati ancak sülûk ile bilinebilir.

Hâfız, şöyle demiştir:

Şeker, tadının kemalini riyâzat sonunda
elde etti Dar midede o bu yüzden yer
edindi

"el-Latîf", işlerin inceliklerini ve esrârını, kapalılıklarını, anlaşılması güç olanlarını bilen; sonra bunları en uygun olan kimseye ulaştırmada sertlik yolunu değil de yumuşaklık yolunu tutana denir. Bir fiilde yumuşaklık ve idrakte keskinlik bir araya geldiğinde latîfin manası tam olarak ortaya çıkmış olur. İlimde ve fiilde böyle olmanın kemâl derecesi sadece Allah Teâlâ için düşünülebilir.

Kulun bu vasıftan payı ise Allah Teâlâ'nın kullarına yumuşak davranmak, onları yumuşaklıkla Allah'a davet etmek, onları kabalıkla değil rıfkla ahiret saadetine ulaştırmak ve bunları yaparken de taassub ve düşmanlık göstermemektir. Bu konuda latîf olmanın en güzel şekli, insanları beğenilecek tavır, hareket, yaşayış ve sâlih amellerle hakkı kabule cezbetmektir. Şüphesiz böyle yapmak, süslü sözlerden daha tesirli ve daha hoştur.

Şeyh-i Ekber (k.s.) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.) *"Benden gördüğünüz şekilde namaz kılınız."*[157] buyurmuş, "Benim söylediğim gibi namaz kılın." dememiştir. Çünkü tâbi olup bir kimseye uyan kimsenin gönlünde fiil, daha etkili olur. Nitekim şöyle denilmiştir:

Sözü, fiille birlikte değerlendirdiğin zaman, Fiili tercih et, söze kıymet verme.

Mesnevî'de de şöyle denilmiştir:

İşle olan öğüt, halkı daha çok çeker

Çünkü bu öğüt sağırların can kulağına bile ulaşır

"el-Habîr" gizli haberler kendisinden saklı kalmayan, mülk ve melekût âleminde meydana gelen her olaydan, hareket eden her zerreden, her nefsin huzur, sıkıntı ve itminânından haberdar olan demektir. *el-Habîr*, *el-Alîm* (her şeyi bilen) manasınadır. Ne var ki bâtınî ve gizli şeylere izâfe edildiğinde ilim *"hibra"* (uzmanlık) olarak isimlendirilir. Sahibine ise "habîr (uzman)" denir.

Habîr sıfatından kulun payına düşen ise kendi âleminde olup bitenlerden haberdar olmasıdır. Kulun âlemi ise kalbi, bedeni ve kalbin muttasıf olduğu gizli sıfatlardır. Bu sıfatlar, aldatma, hıyanet, dünyânın peşinde dolaşma, şerri gizleme, hayrı açığa vurma, ihlaslı görünmektir. Bu kötü sıfatlardan kurtulmayı ancak engin bir bilgi sahibi olan, nefsini bilen, onunla yakından ilgilenen, onun hile, oyun ve aldatmacalarını tanıyan, nefsinin kötü isteklerini reddeden, onu düşman tanıyan ve ona karşı daima dikkatli olan kimse bilir. Ancak böyle kullar, "habîr" ismini almaya lâyıktırlar.

---

[147] . Feyzu'l-kadîr, II, 410
[148] . Müslim, Îman, 291; Tirmizî, Tefsîr (53), 7
[149] . bk. Buhârî, Tevhîd, 24; Müslim, Îman, 299
[150] . bk. Buhârî, Tefsîr (55), 1-2; Bed'ü'l-halk, 8; Tevhîd, 24; Müslim, Îman, 296;
Tirmizî, Cennet, 3
[151] . bk. Buhârî, Tefsîr (55), 1-2; Bed'ü'l-halk, 8; Tevhîd, 24; Müslim, Îman, 296;
Tirmizî, Cennet, 3
[152] . Aclûnî, II, 343
[153] . Buhârî, Mevâkît, 16; Tevhîd, 24; Müslim, Mesâcid, 211
[154] . Müslim, Fiten, 95; Tirmizî, Fiten, 56
[155] . İbn Arrâk, Tenzîh, I, 145; Münâvî, IV, 6; Râmûzu'l-ehâdîs, I, 286
[156] . Aclûnî, II, 455
[157] . Buhârî, Ezân, 18

HAKKI GÖRMEK

قَدْ جَٓاءَكُمْ بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِهٖ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا
وَمَٓا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَف۪يظٍ ﴿١٠٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ وَلِيَقُولُوا
دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾ اِتَّبِعْ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَٓا
اَشْرَكُوا وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَف۪يظًا وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَك۪يلٍ ﴿١٠٧﴾

104. *(Doğrusu)* size Rabbiniz tarafından basiretler *(idrak kabiliyeti)* verilmiştir. Artık kim hakkı görürse faydası kendisine, kim de kör olursa zararı kendinedir. Ben üzerinize bekçi değilim.

105. Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki, "Sen ders almışsın" desinler de biz de anlayan toplum için Kur'an'ı iyice açıklayalım.

106. Rabbinden sana vahyolunana uy. O'ndan başka tanrı yoktur. Müşriklerden yüz çevir.

107. Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.

❀

Ey Muhammed, insanlara, özellikle Mekke halkına de ki: *"Doğrusu size Rabb'inizden"* tevhid, nübüvvetin hak olması, öldükten sonra dirilme, hesap, cezâ ve diğer hususlarla ilgili *"deliller gelmiştir."*

(اَلْبَصَائِرُ), "basair" (بَصِيرَةٌ) basîretin çoğuludur. Görme bir nur olup göz onunla gördüğü gibi basîret de bir nurdur ve kişi onunla görür. Basîret lafzı açık delillerden dolayı akılla kavranabilecek şeyleri idrak etmek için kalbe verilen kabiliyetten (kuvvet) istiâredir. Çünkü, her ikisi de idrâke sebep olur. *"Artık kim"* bu deliller sâyesinde hakkı *"görürse"* ve onlara îman ederse *"faydası kendisine,* k*im de"* kendisine bu deliller apaçık olarak zahir olduktan sonra *"kör olursa",* hakkı görmez, ondan saparsa *"zararı",* vebali *"kendisinedir."* Hakkı görmemenin "körlük" olarak ifade edilmesi, onun çirkinliğini ve iğrençliğini göstermek içindir.

Allah Teâlâ, şehâdet âlemindeki varlıkları ve orada kulları için hazırladığı yiyecek, içecek, giyecek ve nikahlanacakları eşleri görmeleri için onların bedenlerine göz ve görme kabiliyeti vermiştir. Aynı şekilde her kulun kalbine, gayblara yerleştirilen hakikatleri ve kalp ehli için hazırlanan kemâlâtı kendisi ile görebileceği bir basîret (kalp gözü) vermiştir.

Kim basîret gözüyle, ebedî olan yüce ahiret mertebelerine bakar da Allah’a yakınlığın kemâlâtını ve Allah’ın has kullarına hazırladığı hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin aklından geçmemiş olan nimetleri görürse, bu nimetleri elde etmeye çalışır. Allah’ın yoluna sülûk etmeye yönelir, alçak dünyadan yüz çevirir, ziynetlerini ve fânî şehvetlerini terkeder. İşte bu, insanın mutluluğu ve izzeti elde etmesidir. Çünkü Allah âlemlerden müstağnîdir.

Kim de basîret gözüyle bu yüksek makamlara bakmaz, kalıbının gözü ile dünya ve süslerine bakar da dünyanın şehvetlerinden ve hayvanî isteklerinden lezzet almaya dalarsa basireti kör olur. ***“Zîrâ gözler kör olmaz, fakat göğüslerdeki kalpler kör olur.”*** (el-Hacc, 22/46) İşte bu, insanın bedbahtlığı ve hüsranı elde etmesi demektir. *et- Te’vîlâtü’n-necmiyye*’de böyle geçmektedir.

“Ben sizin üzerinize bekçi değilim”. Ben sadece bir korkutucu ve tebliğciyim. Sizi gözetip tâkip eden Allah’dır. Amellerinizi kaydeder ve onlara göre size karşılığını verir.

وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾

105. Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki, “Sen ders almışsın” desinler de biz de anlayan toplum için Kur’an’ı iyice açıklayalım.

“İşte böylece” üstün manaları ortaya çıkaracak eşsiz bir anlatımla *“ayetleri geniş geniş açıklıyoruz.”*

(اَلصَّرْفُ), “sarf” bir şeyi bir halden başka bir hale sokmak demektir.

“Ki “Sen okumuşsun desinler.” de” Yani, sonunda ‘Başkasından ders almışsın, Seyyar ve Cübeyr gibi başkalarından okuyup öğrenmişsin.” desinler, demektir. Bu kimseler, Rum esirlerinden Kureyşliler’e ait iki köle idi. Kureyşliler, Hz. Peygamber (a.s.)’a: “Sen bu haberleri o iki köleden öğreniyor ve Allah tarafından geldiğini iddiâ ederek bize okuyorsun.” diyorlardı.

“O sebeple biz, bilen bir toplum için onu”, Kur’an âyetlerini *“iyice açıklayalım.”* Yani, âyetin baş tarafında ifade edilen geniş geniş açıklamanın (tasrif) amacı, iyice açıklamaktır. Açıklamanın “bilen toplum”a tahsis edilmesi, istifade edecek olanların onlar olması sebebiyledir.

اِتَّبِعْ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ وَاَعْرِضْ
عَنِ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٦﴾

106. Rabbinden sana vahyolunana uy. O'ndan başka tanrı yoktur. Müşriklerden yüz çevir.

Ey Muhammed! *"Rabbinden sana vahyolunana uy!"* Her ne kadar müşrikler âyetlerin

geniş geniş açıklanmasına dil uzatsalar da sen hükümlerinin aslı tevhid olan Kur’an’a uymaya aynen devam et. *“O’ndan başka tanrı yoktur.”* Asla O’nun ortağı yoktur. *“O’na ortak koşanlardan yüz çevir!”* Onların sözlerine aldırma, görüşlerine değer verme. Çünkü, cahillerin cehaleti sebebiyle dâvet ve risaleti tebliğde gevşeklik câiz olmaz.

Bildiğin faydalı sözü
söyle Yoksa hiç kimsenin
işine gelmez Yarın
pişman olan feryad eder
Ne yazık! Niçin doğruyu dinlemedim” diye

وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا أَشْرَكُوا وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ
بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾

107. Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.

“Allah” onların tevhide gelmelerini ve şirk koşmamalarını *“dileseydi onlar ortak koşmazlardı.”* Bu âyet, Allah’ın kâfirlerin îman etmelerini murâd etmediğine delildir. Ne var ki bu, kâfirler îmana yöneldikleri halde onları Allah Teâlâ’nın bundan alıkoyması mânâsında değildir. Bilakis kâfirlerin cüz’î iradelerini îman yönünde kullanmamaları ve küfürde ısrar etmeleri sebebiyledir.

“Biz seni onların üzerine bekçi” bizim tarafımızdan bir gözetleyici, onların işlerini kontrol edici *“kılmadık. Sen onların”* cihetinden maslahatlarını takib eden, onların işlerini onların adına yapan *“vekili de değilsin.”*

Haddâdî şöyle demiştir: Manaları farklı olduğu için Allah Teâlâ hem “hafîz (bekçi, koruyucu)” hem de “vekil” kelimelerini kullanmıştır. Çünkü bir şeyin bekçisi (hâfız), ona zarar veren şeylerden koruyan demektir. Bir şeyin vekili ise o şeye hayır getirmeye çalışandır.

Âyetten açıkça anlaşılmıştır ki hakkı kabul etmemek, aslî (fıtrattan gelen) bahtlıktandır. Bu yüzden Allah onların saâdetini ve hidayetini istememiştir. Bedbahtlığın (şakavetin) alâmeti, gözün kuruması,

kalbin katılığı, dünya sevgisi ve uzun emellerdir. Saâdetin alâmeti ise salihleri sevmek, onlara yakın olmak, Kur'an tilâveti, geceleri uyanık olmak, âlimlerin meclisinde bulunmak ve kalp yumuşaklığıdır.

İbrahim Mühelleb Sâih (rh.a.)'ın şöyle dediği nakledilmiştir: Kâbe'yi tavaf ederken Kâbe'nin örtüsüne sarılmış bir cariye gördüm. "Allah'ım, bana olan sevginden dolayı kalbimi bana geri ver." diyordu. "Ey cariye, Allah'ın seni sevdiğini nereden biliyorsun?" dedim. Bana şöyle cevab verdi: "Allah'ın bana olan ezelî yardımı sebebiyle benim için bir ordu yola çıkardı. Bu ordu bir çok mallar harcayarak geldi. Beni şirk beldesinden çıkarıp tevhid beldesine getirdi. Daha önce ben onu bilmediğim

halde nefsimi bana tanıttı. Ey İbrahim, bu Allah'ın bana inayeti ve sevgisi değil de nedir?"

Hâfız şöyle demiştir:

İyi âkıbete ermek, ne rintliktir, ne zâhitliktir İşi Allah'ın inâyetine bırakmak en iyisidir

Kulun daima sâlih amelleri yapmaya koşması gerekir. Bu saadet alâmetlerindendir.

Böyle amelleri geciktirmek ve uzun emeller beslemek bedbahtlık alâmetlerindendir.

Hikâye edildiğine göre âbidlerden biri Allah Teâlâ'dan kendisine şeytanı göstermesini istiyordu. Ona Allah'dan afiyet iste denildiyse de o dediğinden dönmedi. Bunun üzerine Allah ona şeytanı gösterdi. Abid şeytanı görünce ona vurmaya davrandı. Şeytan: "Eğer sen yüz yıl yaşayacak olmasaydın seni öldürür, cezalandırırdım." dedi. Abid şeytanın bu sözüne aldanarak kendi kendine 'Nasıl olsa ömrüm uzun, istediğimi yapar sonra da tevbe ederim.' dedi. Sonra yoldan çıkarak ibadeti terk etti ve helâk oldu.

Bu hikâye seni tûl-i emel beslemekten sakındırmaktadır. Çünkü o, çok büyük bir âfettir.

Sâib şöyle der:

Bu gâfillerin başındaki tûl-i emel nedir, bilir misin? Güvercin yuvasında yılanın yuva yapmasıdır

Bilesin ki Rasûlullah (a.s.)'ın görevi dini tebliğ etmek ve her topluluğa yaratılış gayesini göstermektir. O avamı tevhide, havassı vahdaniyyete, havassın havassını da vahdete çağırır. Peygamber vârisi velinin durumu da aynıdır. Fakat bu makamlara ulaşmak Allah'ın hidayeti ve istemesi ile olur. Mürşid her isteyeni istediği yere ulaştıramaz. İkilikte kalan kalır, vahdet âlemine de ulaşan ulaşır. Ulaştırıcı sebeb tevhiddir. Kâfir kelime-i tevhidi söylemeden mü'min olamadığı gibi mü'min de onu tekrar etmeden muhlis (ihlaslı) olamaz. Çünkü şirk açık olsun gizli olsun ancak kelime-i tevhidle tamâmen ortadan kalkar. Nâkıs mü'min açık şirkle müşrik

olana ve onun hâline iltifat etmediği gibi, kâmil mü’min de müşriğe gizli şirkle yönelmez. Bu yüzden Allah Teâlâ: ***“O’ndan başka ilâh yoktur. Müşriklerden yüz çevir.”*** (el-En‘âm, 6/106) buyurmuştur. Ne var ki hakîkat bakımından onlardan yüz çevirmek, dine davet edip delille onları susturmak ve ağızlarını kapamak için zahiren kâfirlerle beraber olmaya ters düşmez.

“Allah, selam *(esenlik)* ***yurduna çağırıyor.”*** (Yûnus, 10/25) ***“Selam*** *(esenlik)****, hidayete tâbi olanlaradır.”*** (Tâhâ, 20/47) Ayıplama ise hevâsına uyanlaradır.

Hâfız der ki:

Bu şehirde ne şekerler var ki

Tarikat doğanları bile sinek avlamaya kanaat ettiler

BAŞKALARININ TANRILARINA SÖVMEMEK

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ
كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ
بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

108. Allah'tan başkasına tapanlara *(ve putlarına)* sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler. Böylece biz her ümmete kendi işlerini câzip gösterdik. Sonunda dönüşleri Rablerinedir. Artık O ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir.

❀

Ey mü'minler, *"onların"* kâfirlerin *"Allah'ı bırakıp da"* Allah Teâlâ'ya ibadeti terkederek *"yalvardıklarına",* ilah diyerek duâ ve ibadet ettikleri putlara *"sövmeyin"* onları tahkîr etmeyin. Putlara ibadet edenlerden maksat, Mekke kâfirleridir.

Ebüssuûd Efendi (rh.a.) şöyle demiştir: "Allah, sizi de taptıklarınızı da kahretsin!" gibi sözlerle ilâhlarına ibadet etmeleri sebebiyle onlara hakaret etmeyin.

"Ki onlar da" Allah Teâlâ'yı ve O'nun nasıl anılması gerektiğini *"bilmeden aşırı giderek"* sizin onlara söylediğiniz sözün aynısını onlar da size söylemek sûretiyle hakkı bırakıp bâtıla dalarak *"Allah'a sövmesinler."* Çünkü onlar Allah Teâlâ'yı gereği gibi takdir edebilselerdi buna cür'et edemezlerdi.

"Müşrikler Allah'ın birliğini ve azametini kabul ediyorlardı. Putlara da Allah yanında kendilerine şefaatçi olması için ibadet ediyorlardı. Nasıl olur da O'na küfrederler?" diye sorarsan şöyle cevap veririm: Onlar bunu açıktan yapmazlar. Belki yaptıkları fiiller, zımnen sövmeye götürür. Yine öfke ve hiddet, insana akla uygun olmayan sözler söyletir. Görmez misin ki müslüman aşırı öfke sebebiyle bir söz söyler de -Allah korusun- küfrüne sebep olur.

Bu ayet, bir tâatın eğer bir günaha sebeb oluyorsa terk edilmesinin vacibliğine delildir. Çünkü, şerre sebep olan şey de şerdir. Görmez misiniz ki putlara sövmek ve onları kötülemek esas tâatlerdendir. Ne var ki büyük bir günaha sebeb olduğu için Allah

Teâlâ onu yasaklamıştır. Bu büyük günah, Allah’a ve Rasûlü’ne sövmek ve beyinsizlik kapısını açmaktır.

Haddâdî der ki: Burada delil vardır ki bir insan başkasına iyiliği emretmek istediğinde, emredilen kimsenin bu sebeple sövmek, dövmek ya da öldürmek gibi bulunduğu durumdan daha beterine düşeceğini bilirse ona o iyiliği emretmemesi ve onu bulunduğu halde bırakması daha uygundur. Nitekim **Sa’dî** (k.s.) şöyle demiştir:

Söz söylemeye gücün yoksa, söyleme

Meydanı görmüyorsan topu tut

"Böylece biz", müşriklere Allah Teâlâ'ya sövmeyi ve putlara ibadeti çok süslü gösterdiğimiz gibi *"her ümmete"* hayır olsun şer olsun, itâat olsun isyan olsun bu amellerini mümkün kılacak ve onları muvaffak olmaya veya olmamaya sevk edecek şartları hazırlayarak "*yaptığı işi süslü gösterdik."*

"Sonunda" öldükten sonra tekrar diriltilerek "*dönüşleri"* işlerinin sahibi olan *"Rab'lerinedir."*

"O, onlara" hiç gecikmeden *"ne yaptıklarını"* dünyada devamlı olarak işleyegeldikleri, kendilerine süslü gösterilmiş olan günahlarını *"haber verecektir."* Bu sözler, esasında onları cezalandırma ve azab ile tehdiddir. Nitekim bir insan başkasını tehdit ederken "Sana yaptıklarını bildireceğim." der.

Âyette şöyle bir incelik vardır: Bu dünyada görülen nesneler ve onların sıfatları âhirette görülecek hakiki şekillerine zıt olarak geçiçi bir suretle zuhur etmektedirler. Çünkü, günahlar öldürücü birer zehir olduğu halde âyette de ifade edildiği gibi dünyada âsîlerin nefislerinin hoş gördüğü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde tâatler de güzellerin en güzeli olduğu halde günahkarlara kötü bir şekilde görünmüştür. Bu sebeble Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Cennet beğenilmeyen şeylerle, cehennem de arzu ve şehvetlerle çevrilmiştir.*"[158] Kâfirlerin amelleri, bu dünyada isyan içinde bulunanlara süslü ve güzel görünür. Ama ahirette gerçek yüzleriyle çirkin ve korkunç bir surette görülecektir. İşte o zaman amellerinin ne olduğunu anlayacaklardır.

Amellerin hakiki suretleriyle gösterilmesi "haber verme" şeklinde ifade edilmiştir. Çünkü her ikisi de bir şeyi hakikatiyle bilmeye sebeptir. Nitekim *İrşad Tefsîri*'nde böyle zikredilmektedir.

Kötü amellerin sûretleri, süluk ehline dünyevî berzahda zuhur eder ve onlar bu amelleri değiştirmeye çalışırlar.

Şeyh Ebû Bekr ed-Darîr'den (rh.a.) nakledildiğine göre o şöyle demiştir: Komşularım arasında gündüzleri oruç tutan geceleri namaz kılıp uyumayan güzel yüzlü bir genç vardı. Bir gün bana geldi ve şöyle dedi: "Ey üstâzım, geçen gece uyudum her gece yaptığım virdimi yapamadım. Gece sanki odam ikiye bölündü ve mihrabdan daha önce hiç görmediğim kadar güzel yüzlü câriyeler

çıktı. Aralarında bir tanesi vardı ki onun kadar çirkin birini hiç görmemiştim. Onlara: “Siz kime aitsiniz?” diye sordum. Onlar da: “Biz senin ibadetle geçirdiğin geceleriniz. Bu çirkin olan cariye ise senin uyku ile geçirdiğin gecendir. Bu gece ölseydin payına bu düşecekti.” diye cevap verdiler. Sonra çirkin cariye şu şiiri okudu:

Rabbine dua et de beni (eski) halime
döndürsün Zîrâ benzerlerim arasında
beni sen çirkinleştirdin. Sen hayır
diledin, çünkü sana biz ibret yapıldık.

Gözün aydın olsun, sen Mevlâ'nın katından bir hal üzeresin.

Sonra güzel cariyelerden biri şöyle bir şiir söyledi:

Biz senin uyanık geçirdiğin geceleriniz
Ki sen o gecelerde yanık sesinle Kur'an okurdun.

Büyüklerden birisi şöyle demiştir: Nefsin aybının açığa çıkartılması melekût âleminin keşfolunmasından daha hayırlıdır. Çünkü maksat, nefis ve tabîatı ıslâh etmektir. Yeme, içme ve uyuma gibi hayvanî sıfatlar insan tabiatının gereğidir.

et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'de şöyle denilmektedir: *"Biz her ümmete yaptıkları işi süslü gösterdik."* Yani Allah katında makbul olanlara kabul ehlinin amellerini, O'nun katından reddedilenlere red ehlinin amellerini süslü gösterdik.

"Sonunda dönüşleri Rab'lerinedir." Her iki grup da bu amellerle Rab'lerinin huzuruna varacaklardır.

"O, onlara yaptıklarını haber verecektir." Kabul ehli salih amellerle lütuf yoluna girecekler, Allah da onlara yaptıkları fazîlet ve ihsanları haber verecektir. Red ehli ise muhâlif amelleriyle kahır ve helâk çöllerinde yol alacaklar, Allah onlara da ettikleri kötülüklere yoldan çıktıklarını ve hüsrana uğradıklarını verecektir. Nitekim *Mesnevî*'de şöyle denilmektedir:

Sen inanmasan da herkes biliyor:
"Ne ekersen birgün onu biçersin"

Salihlerden birinin şöyle dediği nakledilmiştir: Yanımda ibadetten bîtab düşmüş ihtiyar bir kadın vardı. Ona nefsine merhamet etmesini söyledim. Dedi ki:

"Ey Şeyh! Nefsime merhamet etmemin beni Mevlâ'nın kapısından uzaklaştıracağını bilmiyor musun? Kim dünya ile meşgul olarak onun kapısından ayrılırsa kendini sıkıntı ve belâlara atmış olur. Çalışıp yorulduğum amelimin kıymeti nedir ki kusurlu olduğumda ne olsun?" Sonra: "Başkaları tarafından geçilmenin üzüntüsünden ve ayrılık acısından vay başıma gelenlere!" dedi.

"Geçilme üzüntüsü" şudur: Ölüler dirilip kabirlerinden kalkınca iyiler nurdan bineklere binip celâl ve izzet sarayına giderler. Muhabbet ehlinin menzillerine yükseltilirler ve önlerine

mukarrabîne (Allah’a yakınlaştırılanlara) sunulan ikramlar serilir. Geride kalan ise mahzun kimseler arasında kalır. İşte o zaman üzüntü ve eseften kalbi parçalanır, pişmanlık ve hasretten erir gider.

Ayrılık acısı ise insanların birbirlerinden ayrıldığı ve koparıldığı gündedir. Şöyle ki yüce Allah bütün mahlukatı büyük bir alanda toplar. Bir meleğe emreder de o şöyle nida eder: “Ey günahkarlar, ayrılın! Zîrâ takvâ ehli kazandılar.” Bu husus şu âyette ifade edilmektedir: ***“Ey günahkarlar, bugün ayrılın.”*** (Yâsîn, 36/59) O gün koca karısından, çocuk annesinden ve seven sevdiğinden ayrılır. Kimileri müjdelerle Naîm cennetlerine

götürülürler. Kimileri de zincirlenip bukağılanarak cehenneme sevkolunurlar. O gün onların ayrılmaları ve vedâlaşmaları uzun sürer. Ayrılık acısıyla nehirler gibi göz yaşı dökerler. Beraberlik ve ayrılık konusunda şöyle bir şiir söylemişlerdir:

Eğer sen, ayrılık saatinde aramızda olsaydın, Nasıl tekrar tekrar vedâlaştığımızı görseydin, Şüphesiz göz yaşlarından denizler oluştuğunu bilir, Kandan gözyaşı döktüğümüzü görürdün.

[158] . Müslim, Cennet, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 22; Tirmizî, Cennet, 21; Nesâî, Eymân, 3; Dârimî, Rikâk, 117

İMAN ETMEK İÇİN MÛCİZE İSTEYENLER

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَٓاءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ اِنَّمَا
الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ اَنَّهَٓا اِذَا جَٓاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾ وَنُقَلِّبُ
اَفْئِدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٖٓ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾ وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَٓا اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا
عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُٓوا اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ
يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ
وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَٓاءَ
رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْئِدَةُ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

109. Kendilerine bir mûcize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair kuvvetli bir şekilde Allah'a and içtiler. De ki: Mûcizeler ancak Allah katındandır. Ama mûcize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?

110. Yine O'na îman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz. Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içerisinde bırakırız.

111. Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler.

112. Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. *(Bunlar),* aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle başbaşa bırak.

113. Âhirete inanmayanların kalpleri ona *(yaldızlı söze)* kansın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri suçu işlemeye devam etsinler diye *(böyle yaparlar).*

Rivayet edildiğine göre Kureyşliler: “Ey Muhammed, sen bize Musa (a.s.)’ın bir asası olduğunu, bu asâ ile taşa vurunca on iki pınar fışkırdığını, İsa (a.s.)’ın ölüleri dirilttiğini, Salih (a.s.)’ın dağdan deve çıkardığını haber veriyorsun. Sen de bize açık bir mûcize göster. Eğer böyle yaparsan seni doğrular ve sana inanırız.” dediler. Bu sözlerinin üzerine yemin ettiler ve yeminlerini kuvvetle tekid ettiler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.): “*Nasıl bir mûcize istersiniz?*” dedi. Kureyşliler

şöyle dediler:

– Safa tepesini bizim için altın yap veya ölülerimizden bazılarını dirilt de senin dediklerinin gerçek mi yoksa yalan mı olduğunu soralım. Ya da bize melekleri göster de onlar senin doğruluğuna şâhitlik etsinler.”

Hz. Peygamber (a.s.): *“Dediklerinizin bir kısmını yaparsam beni tasdik edecek misiniz?”* deyince:

– “Evet vallahi, eğer dediklerimizi yaparsan sana hepimiz tâbi oluruz.” dediler.

Müslümanlar da Rasûlullah (s.a.)’den kâfirlerin îmana gelmesi için bazı mûcizeler göstermesini istediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) dua etmeye niyetlendi. Cebrail (a.s.) gelerek: “Eğer istersen dilediğin meydana gelir. Fakat mûcize gösterdiğin halde onlar îman etmezlerse Allah Teâlâ onların tümünü helâk eder. İstersen onları kendi hallerine bırak da tevbe edecek olanlar tevbe edip kurtulsun.” dedi. Allah Teâlâ bunun üzerine bu âyeti indirdi.

Kureyş kâfirleri, *“eğer kendilerine”* teklif ettikleri gibi *“bir mûcize gelirse ona mutlaka inanacaklarına olanca güçleriyle”* en ağır ve güçlü olarak *“Allah’a yemin ettiler.”*

Onlara *“de ki:”* Bütün *“mûcizeler ancak Allah katındadır.”* Allah sizin ileri sürdüğünüz mûcizeleri yaratmaya ve onlardan dilediğini göstermeye kadirdir. Bunlar benim gücüm ve iradem dahilinde değildir. Ben sadece bir korkutucuyum.

Sonra Allah Teâlâ, müslümanlara hitâben mûcizeler gösterilmemesinin hikmetini şöyle açıklamıştır: *“Hem siz ne bileceksiniz ki o mûcize gelmiş olsa da onlar yine inanmazlar!”* Yani, onların teklif ettikleri mûcize geldiğinde inanacaklarını size hangi şey bildiriyor? Bilakis onlar eski halleri üzere küfür ve inatlarında devam ederler. Yani siz bunu bilmiyorsunuz ki onların îman etmelerini arzulayarak bir mûcize gelmesini temenni ediyorsunuz.

Âyette Allah onların durumunu bildirmediği için bunun asla bilinemeyeceği ortaya konulmuştur. Yine onların yeminlerinin sahte olduğu ve ezelî rahmetin yardım etmediği kimselere apaçık delillerin de fayda vermeyeceği açıklanmıştır.

وَنُقَلِّبُ اَفْـِٔدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٖٓ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ
فٖى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

110. Yine O'na îman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz. Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içerisinde bırakırız.

"Evvelce ona" ayın ikiye bölünmesi ve benzeri mûcizelere *"inanmadıklarında olduğu gibi onların kalplerini ve gözlerini ters çeviririz."*

Bu cümle, önceki cümleye atfolunmuştur. Buna göre manası: "Hem siz ne bileceksiniz

ki o vakit biz onların kalplerini hakdan çeviririz de onu anlamazlar. Gözlerini hakkı görmekten çeviririz de onu görmezler ve ona inanmazlar.” demektir.

“Ve onları azgınlıkları içinde bocalar halde” şaşkın bir vaziyette *“bırakırız.”*

mü’minlere verdiğimiz gibi onlara hidayet vermeyiz.

Onlara yapılan bu muamelenin sebebi, istîdadlarının bozukluğu ve hakdan tamamen yüz çevirmeleridir. Çünkü onlar Hakk’a yönelmiş olsalar ve onu kabûle de istîdadlı bulunsalardı onlara bu muameleyi yapmazdı. Çünkü bu sırf cebir olurdu. Eğer bir kul Allah’ın kahrına uğramış, kalbi mühürlenmişse bilsin ki bu Allah’ın lütfunun ona hiç tesir etmemesindendir. En güçlü delil Allah’a âittir. Hidayet ve tevfik yalnız Allah’dandır.

وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَٓا اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ
كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُٓوا اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ
يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾

111. Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler.

“Biz onlara melekleri indirseydik”

Bu ayet 109. ayetteki: ***“Hem siz ne bileceksiniz ki o mûcize gelmiş olsa da onlar yine inanmazlar!”*** âyetinde öz olarak zikredilen husûsun tafsilâtıdır. Yani, kâfirlerin “Melekler bize indirilse de açıkça gözlerimizle görsek.” diyerek istedikleri gibi melekleri onlara gönderseydik, demektir.

Yine kâfirlerin “Bir mûcize getir.” diyerek teklif ettikleri gibi ölüleri dirilttikten sonra “*ölüler kendileriyle konuşsaydı”* îmanın hak olduğuna şâhitlik etseydi, demektir.

et-Teysîr adlı eserin müellifi ayetin tefsirinde şöyle demiştir: Her ne kadar onlar senden sadece ölülerinden iki kişiyi; Kusayy b. Kilâb ile Cud‘ân b. Amr’ı diriltmeni istemişlerse de biz bütün ölüleri diriltsek ve onlar senin doğruluğuna şâhitlik etseler yine îman etmezlerdi. Bu iki kimse Kureyş’in büyüklerinden ve doğru

tanınanlarındandı. Onlar: “Eğer o ikisini diriltirsen ve senin doğru olduğuna şâhidlik ederlerse biz de ederiz.” demişlerdi.

“Ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik”

(قُبُلًا) kelimesi (قَبِيل)’in çoğuludur ve kefil demektir. Buna göre mânâ: Her şeyi toplayıp bu işin sıhhati ve Hz. Peygamber’in doğruluğu hakkında kefil getirseydik.” demektir.

Ya da (Kubülen) kelimesi (kabîle)’nin çoğuludur, cemâatler ve topluluklar demektir. Buna göre mânâ: “Biz diğer mahlûkâttan her şeyi çeşit çeşit, fevc fevc toplayıp

karşılarına getirseydik.” manasına gelir.

et-Teysîr'de şöyle denilmiştir: Yani, “Biz filden sineğe kadar bütün hayvanları diriltsek, yani kıyameti koparsak.” demektir.

“Allah” îman etmelerini *“dilemedikten sonra yine”* de îmana sebeb olan hiçbir halde *“inanmazlardı.”* Ancak Allah dilerse îman ederler. Heyhât! Onların halleri ısyâna devâm, azgınlık ve inatta aşırılık olduğu müddetçe bu uzak bir ihtimaldir.

“Fakat çokları bunu bilmez” Yani mü’milerin çoğu, Allah Teâlâ’nın onların îmanını istemediğini bilmediklerinden dolayı mûcizeler geldiğinde de îman etmeyeceklerini bilmezler. Olmayacak bir işi arzu ederek mûcizelerin gelmesini temenni ederler.

Bil ki mûcize ne kadar büyük olursa olsun Allah dilemedikçe insanları îmana mecbur etmez. Çünkü kıyametin kopmasından daha büyük bir mûcize yoktur. Böyle olduğu halde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ***“Eğer onlar geri döndürülseydi, yine yasaklandıkları işlere geri dönerlerdi.”*** (el-En‘âm, 6/28)

İşin özü şudur: Allah dilerse insanın seciyyesini değiştirir. Bunun olmaması istidadın bozukluğundandır. Bu sebeple, dalalet ehli kahr ve celâlin elinde kalmıştır.

Sa’dî şöyle demiştir:

Vahşi birisi ehlî olmaz
Gayretle zor terbiye
olur Ayna pastan
temizlenebilir
Ancak taştan ayna elde edilmez

Hâfız da demiştir ki:

Kara taş can verse bile, lâl
olmaz Ne yapsın? Yaratılışı
kötü bir kere

Mevlânâ’nın (k.s.), *Mesnevî*’deki:

Sen eğer granit veya mermer
olsan da Gönül sahibine
erişirsen, cevher olursun

sözü istîdadlı olana işarettir. Çünkü terbiye ona fayda verir. Peygamberlerden ve velîlerden sadır olan ister kevnî ister ilmî mûcize ve kerametler zamanlarında yaşayan insanları terbiye içindir. İstidadı güzel olanlar bunları kabul edip hidayet bulurlar, istîdâdı bozuk olanlarsa inkâr edip dalalette kalırlar. Pis tabîatlarının ve azgın nefislerinin arzularıyla aldanan ve onlarla meşgul olanların çoğunun sâdık tâliblermiş gibi “Eğer biz kâmil bir mürşide rastlar, mürşidlik alâmetlerini açıkça onda görürsek tarikatına ilk giren ve eteklerine ilk yapışan oluruz.” dediklerini görürsün. Onlara de ki

: Körler görmese de güneş güneştir. Tad alma duyusu olmayan kişi balın tadını alamasa da bal yine baldır. İstidadı olan hak yolunun tâlibleri bu tür kuruntulara kapılmazlar.

Ömür sermayelerini boş yere tüketmeyip, her zaman yapabildikleri tâat ve ibadetlere devam ederler. Hak yolunu talebden bir an geri durmazlar. Çünkü bir şeyin tamâmı ele geçmiyor diye tamâmı terkedilmez.

Mesnevî'de şöyle denilmektedir:

Arayan ister yavaş gitsin,
ister hızlı Sonunda arayan
aradığını bulur

Sonra Hak yolunda bu istîdad ve gönül inşirahı Allah Teâlâ'dan gelen bir nurdur ki onu istediği kulun kalbine atar. Yoksa gençlik veya ihtiyarlık bu durumu etkilemez. Ben, ömrünün baharında ve daha işin başında iken hallerinin kendilerine galebe çaldığı nice insanlar gördüm ve işittim.

Salih bir zatın şöyle dediği nakledilmiştir: Ben aşırı sıcakların olduğu, sam yellerinin estiği yıllardan birinde hacca gittim. Hicaz'ın ortalarına vardığımız bir günde diğer hacılardan geri kaldım.

Biraz dalmışım. Gecenin nasıl geçtiğini anlayamadım. Bir de baktım ki yapayalnız bir çölün ortasındayım. Önümde bir şahıs peydah oldu. Hemen koşup ona yetiştim.

Bir de baktım ki daha bıyığı terlememiş bir genç, sanki nur saçan bir ay, göz kamaştıran bir güneş. Üzerinde bolluk ve varlık alâmetleri vardı. Ona: "Selam sana, ey genç!" dedim. O da bana:

"Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketleri senin de üzerine olsun, ey İbrahim!" diyerek mukabele etti. Hayretim daha da arttı. Gencin durumu beni iyice şüphelendirdi ve: "Sübhanallah! Ey genç, sen beni daha önce görmediğin halde nereden tanıyorsun?" demekten kendimi alamadım. O da bana:

– "Ey İbrahim, ârif olduktan sonra bilmediğim bir şey kalmadı, vâsıl olduktan sonra bir daha ayrılmadım." diye cevap verdi.

– "Ey genç, böylesine sıcak ve kurak bir yılda seni çöle düşüren nedir?" diye sordum.

– "O'ndan başkasına ünsiyet etmem. O'ndan başkasıyla dostluk yapmam. Tamamen O'na yöneldim. Sadece O'nunla dostluk yaparım ve sadece O'na kulluk ederim." diye cevap verdi.

– "Nereden yer, nereden içersin?" diye sordum.

– “Sevgili bu ihtiyaçlarımı üzerine aldı.” dedi. Ona:
– “Allah’a yemin olsun ki saydığım sebeplerden ötürü senin için korkuyorum.” dedim.

Yanaklarından inci taneleri gibi yaşlar dökerek şu şiiri okudu:

Eğer acıkırsam zikrullah beni
doyurur, O’nun hamdi sebebiyle
susuz kalmam
Eğer bîtab düşersem beni taşıyacak birini
gönderir Hicaz’dan Horasan’ın en uzağına
kadar

Ona: “Ey delikanlı! Allah aşkına bana esas yaşını söyle.” dedim.

– “On iki” dedi. Sonra ondan ricâ ettim, arkadaşlarıma yetişmem için dua etti. Arafat’da vakfeden sonra Harem’e vardık. Bir de baktım ki o genç Kâbe’nin örtülerine sarılmış ağlıyor ve duâ ediyordu. Sonra secdeye kapandı, öldü ve Allah’ın rahmetine kavuştu. Daha sonra onu rüyada gördüm ve ona:

– “Rabb’in sana ne yaptı?” diye sordum. “Beni huzurunda durdurdu ve “Senin arzun nedir?” diye sordu. Ben de:

– “İlâhım, efendim, benim arzum sensin.” dedim. Allah Teâlâ bana:

– “Sen benim gerçek bir kulumsun. Benim huzurumda senin istediğini vermemek olmaz.” buyurdu. Ben de:

– “Ey Rabb’im, beni asrımdaki insanlara şefaatçi kılmanı istiyorum.” dedim. O da:

– “Seni bu hususta şefâatçi kıldım.” buyurdu. Daha sonra delikanlı benimle musafaha etti. Musâfaha ettikten sonra uyandım. Etrafımda gördüğüm herkes bana:

– “Ey İbrahim! Elinden gelen kokunun güzelliği insanları mest etti!” diyordu. Ravilerinden birisi bu kokunun İbrahim (rh.a.) ölünceye kadar elinden gitmediğini söyler.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحٖى
بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوراًۜ وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ
فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾

112. Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. *(Bunlar),* aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle başbaşa bırak.

“Böylece biz,” Ebû Cehil ve diğer Kureyş kâfirlerini sana düşman kıldığımız gibi

senden önceki *“her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık.”* Burada Rasûlullah (s.a.) teselli edilmiştir. Müşriklerin düşmanlığı ve o düşmanlığın neticesi olan yalan söz ve bâtıl fiilleri sadece O’na (a.s.) mahsus değildir. Bilakis onun ve ümmetinin, düşmanların hileleri ile imtihan olundukları gibi önceki bütün

peygamber ve ümmetleri de imtihandan geçirilmişlerdir.

"İnsan ve cin şeytanları"ndan kasıt, bu iki toplumun azgınlarıdır.

Şeytan, insan ve cinlerden azgın ve sapık olanların tümü için kullanılır. Cinlerden olan şeytan bir müslümanı yoldan çıkarmaktan aciz kalırsa, insanlardan olan bir azgın kimseye gider ve mü'mini fitneye düşürmesi için onu teşvik eder.

Malik b. Dînar'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "İnsanlardan olan şeytanlar benim için cinlerden olan şeytanlardan daha tehlikelidir. Çünkü cinlerden olan şeytanlardan Allah'a sığınırsam kaçar giderler. Ama insan şeytanları göz göre göre gelip beni

günahlara sürüklemeye çalışırlar.

“Bunlar, aldatmak için birbirlerine yaldızlı” görünüşü güzel ve süslü, aslı bâtıl ve yalan olan “*sözler fısıldarlar.”*

Bu cümle, onların düşmanlıklarının durumunu, insan ve cin şeytanlarının hangi bakımdan birbirlerine benzediğini açıklamak için getirilmiş yeni bir cümledir.

Burada “vahy” kelimesinin mânâsı, gizli söz ve gizlice söylenen hızlı söz, demektir.

Cümlenin mânâsı şöyledir: “Cin ve insan şeytanları birbirlerine veya cinler birbirine ya da insanlar birbirine vesvese vermek için aralarında fısıldaşırlar.” demektir.

“Rabb’in” onların zikredilen düşmanlıklarının ve fısıldaşmalarının olmamasını *“dileseydi onu yapamazlardı.”* Onların senin hakkında yaptıkları Allah Teâlâ’nın dilemesi ile olduğuna göre *“artık onları uydurdukları şeylerle”* iftiralarıyla, yani küfürleriyle ve diğer hileleriyle *“başbaşa bırak.”* terk et.

Çünkü yaptıklarına karşılık onlara şiddetli ceza, senin içinse Allah Teâlâ’nın kesin olarak sonsuz hikmetlerle dolu iradesine teslim olduğun için hayırlı neticeler vardır.

وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْـِٔدَةُ الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا
مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

113. Âhirete inanmayanların kalpleri ona *(yaldızlı söze)* kansın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri suçu işlemeye devam etsinler diye *(böyle yaparlar).*

“Âhirete inanmayanların kalpleri ona” yaldızlı sözlere *“kansın”* Onların fısıldaşmalarının, birbirlerini aldatmaya ilâveten bir diğer amacı da budur. Yani onları kandırmak ve meylettirmek için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Ahirete inanan mü’minlerin ise bu yaldızlı sözlere meyletmesi düşünülemez. Çünkü onlar bunların bâtıl ve sonunun kötü olacağını bilirler.

“Ondan hoşlansınlar” Yani, gönülleri ona meylettikten sonra, nefisleri ondan râzı olsun, “*ve”* râzı olmalarının gereği olarak *“işledikleri suçları”* levh-i mahfuzda kâfirler için takdir edilen burada zikri uygun olmayan kabahatleri *“işlemeye devam etsinler*

diye" böyle yaparlar.

Âyette işaret vardır ki seyr ilallah ehli için çektikleri belâlar onları menzillerine ulaştıracak binekler gibidir. Belâların en çetini de düşmanların alay etmeleridir. Peygamberlerin mertebesi en yüksek olduğu için kâfirlerin onlara olan düşmanlığı da aynı oranda şiddetli olur. Bunda onlar için terakki ve tecelliler vardır.

Hâfız der ki:

Yine ilkbahar geldi ümidiyle
bülbüller Kıştan ne sitemler, ne
eziyetler çektiler

“İnsan şeytanları”, kötülüğü çok emredici olan nefse (nefs-i emmare) işarettir. O, düşmanların en azgını olduğu için Kur’an’da geçtiği başka yerlerin aksine burada cinlerden önce zikredilmiştir. Bu, nefsin ve nefsinin esiri olanların düşmanlığının şeytanlarınkinden daha şiddetli ve başa çıkılması zor olduğunu bildirmek içindir. Çünkü insanın kurduğu tuzaklar yanında şeytanınki zayıf kalır. Gönül ehli, nefislerinin esiri olanların yaldızlı bâtıl sözlerine kulak asmazlar. Aksine düşmanların düşmanlığı arttıkça Allah dostlarının îmanı güçlenir.

Vefa gösterelim, kınanalım, güzel olalım
Çünkü bizim yolumuzda eziyet vermek kâfirliktir

Şeytan insanoğluna, lüzumsuz bakış, konuşma, yeme ve insanlarla fazlaca düşüp kalkma dolayısıyla musallat olur. İnsanlarla çokça beraber olan bir çok yalan yanlışı da dinlemiş olur.

Şeyhlerden birisinden nakledilmiştir: Şeytan en çok dünyada kendisini âilesi hakkında fitneye düşüremeden vefat eden mü’min için ağlar. Bu mü’minin ruhu semaya yükseldiğinde melekler: “Bu kulu şeytanın fitnesinden koruyan Allah’ı tesbih ederiz. Hayret nasıl olmuş da kurtulmuş?” derler.

Şu halde mü’mine gereken, Allah’ın ve insanların yanında rezil olmamak için şeytanın vesveselerinden ve nefsinin iğvâsından sakınmakdır. Çünkü âdemoğlu gönlünden geçirdiği nefsinin iğvâsını kendisi başkasına haber vermese bile, kalplere vesvese sokan şeytanın haber verdiği rivayet edilmiştir. Nitekim Ömer b. Hattâb (r.a.)’ın bir kadını aklından geçirdiği, daha sonra insanların onun içinden geçirdiği o hususu kendi aralarında konuşmaya başladıkları hikâye edilmiştir.

Bil ki insanın cinden olan takipçisi müslüman olursa, kişi onun şerrinden kurtulur. Cinlerden mü’min bir grup vardır. Bütün insanların ilimlerinden istifade ederler ve onları severler.

İbrahim Havvas’ın şöyle dediği nakledilmiştir: “Bir sene, hac için yola çıktım. Arkadaşlarımla giderken içime yalnız kalmak ve ana yoldan ayrılmak arzusu düştü. İnsanların gittiği yoldan sapıp üç gün üç gece yürüdüm. Aklıma ne yemek, ne içmek, ne de başka bir ihtiyaç geldi. İçinde her türlü ağacın ve meyvenin olduğu, her tarafı güzel kokuların sardığı bir yere ulaştım. Geldiğim yerin ortasında

da bir göl vardı. Kendi kendime “Burası sanki cennet gibi.” dedim ve şaşırıp kaldım.

Ben böyle düşünürken simaları insana benzeyen, üzerlerinde güzel hırkalar olan bir grup bana yöneldiler. Etrafımı çevirdiler ve bana selam verdiler. Ben de “Allah’ın selamı, rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun.” diye mukabele ettim. O zaman onların cinlerden olduğu aklıma geldi. İçlerinden biri:

“Biz bir konuda ihtilaf ettik. Biz, bir grup ciniz. Allah Teâlâ’nın kelâmını, “cin

gecesinde" Muhammed (s.a.)'den dinledik. O'nun kelâmının nağmesi bizi dünya işlerinin hepsinden alıkoydu. Allah, bu çöldeki gölü bize tahsis etti." dedi. Ben de:

– "Burayla arkadaşlarımdan ayrıldığım yer arası ne kadardır?" diye sordum.

Cinlerden biri gülerek:

"Ey Ebû İshak, Allah'a yemin olsun ki içinde bulunduğun yerin sırlarını ve hayret verici özelliklerini bir genç hariç senden önce kimse görmedi. O genç de burada vefat etti. İşte kabri şurada." dedi ve gölün kenarında etrafında bahçe olan mis gibi kokularla kaplı bir yere işaret etti. Böyle bir yeri hayatımda hiç görmemiştim. Sonra bana: "Seninle ayrıldığın arkadaşların arasında şu kadar ay veya şu kadar yıllık yol var." dedi.

"Bana o gençten haber verin." dedim. Aralarından biri şöyle dedi: "Biz bir gün gölün kenarında oturmuş eski dostları yâd ediyorduk. Bir de baktık ki gencin birisi çıkageldi ve bize selam verdi. Selamını aldık, nereden geldiğini sorduk. Nisâbur'dan geldiğini, yedi gün önce yola çıktığını söyledi. "Seni memleketinden ayrılmaya zorlayan nedir?" diye sorduk. Bize şöyle cevap verdi: "Allah Teâlâ'nın şu âyetini işittim ve yollara düştüm: ***"Size azap gelip çatmadan önce Rabb'inize dönün, O'na teslim olun, sonra size yardım edilmez."*** (ez-Zümer, 39/54)

Ona inâbe yani Allah'a dönme, teslim olma ve azabın ne manaya geldiğini sorduk. Şöyle cevap verdi: İnâbe, kendinden kendinle O'na dönmendir. Teslim olma, nefsini O'na teslim etmen ve O'nun sana senden daha yakın olduğunu bilmendir. Azab ise ayrılık demektir." Sonra müthiş bir çığlık attı ve öldü. Biz de onu defnettik. İşte kabri buradadır. Allah ondan râzı olsun."

Anlattıklarından hayrete düştüm, kabrinin yanına vardım. Kabrin başında değirmen taşı gibi büyük bir buket nergis vardı. Kabrinin üzerinde: "Bu Allah'ın sevgilisi ve gayretin fitilidir." Nergisin yapraklarında inâbenin özellikleri yazılıydı. Nergisin üzerinde yazılı olan şeyleri de onlara okudum. Bu yazılanları açıklamamı istediler. Ben de açıkladım. Hepsi de kendinden geçti. Ayılıp akılları başlarına gelince: "Sorumuzun cevabını aldık." dediler. Sonra beni bir uyku kapladı. Uyandığımda kendimi Hz. Aişe (r.anhâ)'nın mescidinin yakınında buldum. Çantamda bir buket reyhan vardı. Tam bir sene bozulmadan yanımda kaldı. Daha sonra onu kaybettim. Allah onlardan ve bütün salihlerden razı olsun.

ALLAH'IN KİTABI VARKEN BAŞKA HAKEM ARAMAMAK

أَفَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ۚ
وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ
لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾ وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ
فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ
إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ ۚ
وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

114. ***(De ki):*** **Allah'dan başka bir hakem mi arayacağım? Halbuki size Kitab'ı açık olarak indiren O'dur. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur'an'ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Sakın şüpheye düşenlerden olma!**

115. Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir.

116. Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler.

117. Muhakkak ki senin Rabbin, evet O, kendi yolundan sapanı en iyi bilendir. O, doğru yolda gidenleri de iyi bilendir.

Rivayete göre Mekke müşrikleri: "Ey Muhammed, seninle bizim aramızda yahudi âlimlerinden veya hıristiyan piskoposlarından birini hakem seç. Kimin hak ehli, kimin bâtıl ehli olduğuna karar versin. Çünkü onlar senden önce nazil olan kitapları okumaktadırlar." dediler. Bunun üzerine bu ayet nâzil oldu.

"Allah, size Kitab'ı açıklanmış olarak indirmiş iken" Yani siz neyi yapıp neyi yapmayacağınızı bilmeyen ümmî bir toplum olduğunuz halde Allah Teâlâ size hakkı ve doğruyu söyleyen Kur'an'ı indirdi.

Kitab'ın açıklanmış olarak indirilmesinden maksat, içinde hak,

bâtıl, helâl, haram ve diğer hükümlerin açıklanmış olmasıdır. Din konusunda hiçbir hüküm karışık ve mübhem bırakılmamıştır. Bundan sonra başka hakem aramaya ne ihtiyaç vardır? Senin de gördüğün gibi Kur’an-ı Kerîm açıklaması ve tafsîlâtı ile din konusunda yeterli ve

başkasına ihtiyaç bırakmayacak durumdadır.

"O'ndan başka bir hakem mi arayayım?"

Cümlede mef'ul olan (غَيْرَ اللّٰهِ) "Allah'dan başka" ifadesinin öne alınması, esas reddedilen hususun Allah'dan başka bir hakem aramak olduğunu bildirmek içindir. Yoksa mutlak olarak "aramak" değildir.

Hakem, hâkime göre daha beliğ bir kelimedir ve uzmanlığa daha çok delalet eder. Çünkü hakem, hâkimin aksine ancak âdil olana ve tekrar tekrar böyle hüküm verene denir. Bu ifade de hem sözü söylemek, hem de gizlemek anlamı vardır.

"Ey Muhammed, de ki: Ben hakdan sapıp Allah Teâlâ'dan başkasını mı benimle sizin aranızda bir hüküm vermek üzere taleb edeyim, arayayım?"

"Kendilerine kitab verdiklerimiz, onun" Kur'an'ın *"gerçekten Rabb'in tarafından indirilmiş olduğunu bilirler."* Bu cümle, öncekinin devamı olmayıp yeni bir cümledir. Kendilerine güvendikleri ve hakem olmalarına râzı oldukları ehl-i kitabdan yahudi ve hristiyan âlimlerinin Kur'an'ın hak olduğunu ve Allah Teâlâ katından indirildiğini bildiklerini beyan etmektedir.

Kendilerine Tevrat'ı ve İncil'i anlamalarını sağladığımız yahudi ve hristiyan âlimler, bu Kitab'ın, yani Kur'an'ın hakkı ve doğruyu ihtivâ eder olduğu halde Rabb'in tarafından indirilmiş olduğunu bilirler.

"O halde hiç kuşkulananlardan olma!" Yani her ne kadar bildiklerinin emârelerini ve tanıdıklarının gereklerini onlarda görmesen de onların, Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu bildiklerinden hiç şüphen olmasın.

" فَلَا تَكُونَنَّ "nin başındaki "fe" harfi, ehl-i kitab âlimlerinin Kur'an'ın Rabb'in tarafından indirildiğini bildiklerini haber verdikten sonra artık bu hususta şüpheye düşmekten Rasûlullah (s.a.)'i nehyetmek içindir. *"Gerçekten Rabb'in tarafından indirilmiş"* ifadesi ise teşvik ve kesin bilgi ile îman üzere sebâtını temin içindir. Nitekim: ***"Sakın ortak koşanlardan olma."*** (el-En'âm 6/14) âyetinde de aynı durum söz konusudur.

Allah Teâlâ, Kur'an'ın kendisi tarafından hak ile indirilmiş olması bakımından kemâlini beyan ettikten sonra kendi zâtı bakımından olan kemâlini de beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ
وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

115. Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O’nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir.

“Rabb’inin sözü” “hem doğruluk, hem de adalet bakımından tamamlanmıştır.”

Burada Kitâb’a, yani Kur’ân’a *“Rabb’inin sözü,”* denilmiştir. Çünkü, doğruluk ve

adaletle vasıflanmakta asıldır. Dinin hükümleri onun ayetleri ile açıklanmıştır.

"Tamamlanmasının" manası, mükelleflerin kıyamete kadar muhtaç oldukları bütün meseleleri ilmî ve amelî olarak açıklamakta, doğruluk ve adalet husûsunda kâfî olması ve son noktaya ulaşmasıdır.

Kur'an, verdiği haberler ve vaadlerin doğruluğu konusunda en son noktaya ulaşmıştır. Allah'ın zâtının, sübûtî ve selbî sıfatlarının varlığının haber verilmesi; vaad ve tehdit (vaîd), mükâfât ve cezâ ile ilgili Allah Teâlâ'nın hükümlerinin haber verilmesi; geçmiş ümmetlerin halleri ve geleceğe dair gaybdan olan hususların haber verilmesi buna örnek olarak verilebilir.

Kur'an, cin ve insanlardan mükellef olanlarla ilgili verdiği hükümlerde adalet bakımından da en son noktaya ulaşmıştır. Namaz, oruç, zekât, hac ve ister emir ister yasak olsun diğer şer'î mükellefiyetler buna örnek verilebilir.

"O'nun sözlerini değiştirecek hiç kimse yoktur." O'nun sözlerini ondan daha âdil ve daha doğrusuyla, hatta onun benzeri ile değiştirebilecek kimse yoktur. Hal böyle olunca nasıl olur da Allah Teâlâ'dan başka bir hakem aranabilir?

"O" işitmeye konu olan her şeyi *"işitendir,"* bilinmesi mümkün olan her şeyi *"bilendir."* Rasûlullah (a.s.)'a hakeme başvurma teklifinde bulunanların sözleri, dışa vurdukları davranışları ve içlerinde gizledikleri niyetleri de öncelikle O'nun bilgisine dahildir.

Bu ayetten çıkarılacak netîceler şunlardır: Kur'an, Allah'ın hükmü ve insanlar arasındaki en üstün delilidir. Ondan ayrılıp da bir başkasına yönelmek olmaz. Çünkü ondan ancak münkirler ayrılırlar. Onlar ister hak olduğunu bildikleri halde inatlarından inkar etsinler, ister bilmediklerinden dolayı yalanlasınlar durumları aynıdır. İnananlar için ise Kur'an ilâhî bir cezbedir. Onları ilim ve irfânın derecelerine ve yakînî îmanın kemâline cezbeder. Çünkü Kur'an hak ve doğru bir sözdür. Doğruluk ise sahibini cennete, Allah'a yakınlığa ve vuslata götürür.

Bununla birlikte kul dünyâ âleminde olduğu sürece zat tecellîsine erse bile bazılarının iddiâ ettikleri gibi ondan mükellefiyetler kalkmaz. Âhiret âleminde ise mükellefiyetler ortadan kalkar. Oradaki ibadet sadece tevhiddir.

Bütün mertebelerde şer'î hükümlere riayet etmek şarttır ve zorunludur. Çünkü esas olgunluk, bundadır. Aksi halde, kişinin

derecesi noksandır. Bu yüzden meczubların noksandan uzak kalamadıklarını görürsün. Peygamberlerin ise (aleyhimü's-selam) hiç birinde bir sefihlik veya delilik görülmemiştir. Kâmil akıl sahibi olan, istiğrak halinde bile kapı gıcırtısını ve sinek vızıltısını işitir.

Hikaye olunur ki **Şeyh-i Ekber** (kuddise sirruh) bir gün müridlerine şöyle demiştir: "Bu güne kadar benden şeriata muhalif bir şey sâdır oldu mu?" Müridleri: "Allah'a hamdolsun ki hayır, böyle bir şey olmadı." deyince: "Ben otuz senedir burada (nefsimle beraber) değildim." diye karşılık vermiştir.

Yaratılanların en şereflisi insan, insanların en şereflisi de peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.)'dir. Bu sebeple ezelden Kur'an-ı Kerîm'e o mazhar olmuştur.

Ezeldeki bu hüküm Allah'ın hakkı gerçekleştirmek, bâtılı yok etmek için tâyin ettiği hükümdür.

Ey Peygamber olarak gönderilen Ahmed! Her müşkil senden olur hall,
Seni özce vasfedeyim: Sensin her efendiye sultan Seninle aydınlandı şeriat, açık seçik oldu tarîkat Hakîkat de belli oldu; çok yaşa sen eşsiz sultan

Bil ki bu ayet nefsin mertebesi ve onu ıslah etmenin yolları hakkındadır. Allah'dan başka bir hakem aramak ancak nefsin hevasındandır. Nefsin ıslahı ise Allah'ın emirlerine boyun eğmek ve yasaklarından sakınma hususunda tam bir teslimiyet ve bağlılıkla mümkündür. Kimin zâhiren ya da bâtınen Kur'an ilimlerinden nasîbi varsa o, hâli nisbetinde Hz. Peygamber (a.s.)'ın vârisidir. Gerçek hâkim, Allah'ın emirlerini bilendir, yoksa ondan habersiz olan değil.

Hz. Ali (k.v.) buyurur: "Bilmediği bir hususta insanlara fetva verene, göklerde ve yerde olanların tamamı lanet eder."

Ali el-Belhî'ye kızı, boğaza gelen kusmuğun hükmünü sordu. O da: "Abdesti iade etmek gerekir." diye cevap verdi. Rüyâsında Rasûlullah (s.a.)'i gördü. Efendimiz, kendisine: "Hayır ya Ali, senin dediğin gibi değil. Ancak ağız dolusu kusmak abdestin iadesini gerektirir." buyurdular. Ali el-Belhî der ki: "Böylece fetvâların Rasûlullah (s.a.)'e arzolunmakta olduğunu anladım. Bundan sonra fetva vermeyi nefsime yasakladım."

Şa'bî'ye bir mesele soruldu. O da "bilmiyorum." dedi. Bunun üzerine: "Iraklıların fakîhi olduğun halde 'Bilmiyorum.' demeye utanmıyor musun?" dediler. Şa'bî şöyle cevap verdi: "Meleklerin söylemeye utanmadıkları bir sözü söylemekten neden utanayım? Çünkü onlar: ***"Bizim senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur."*** (el-Bakara, 2/32) demişlerdi.

Avam için gereken, mümkün olduğu nisbette zahiri meseleleri beldenin ya da asrın en âlim olanına sormaktır. Havâssa gereken ise batınî meseleleri, en ârîf olana sormaktır. İsterse o kimse, ulemânın ıstılahlarını bilmeyen ümmî biri bile olsa. Çünkü o ıstılahlara kendisini muhtaç etmeyen manevî hikmete sahiptir. İşte o kimse "hakîm" diye adlandırılmaya lâyık bir kimsedir.

Ehlullah ittifak etmişlerdir ki kul Allah'a vâsıl olduğu zaman Allah ona (bilmesi gerekenleri) öğretir ve ilham eder. Böylece o hak ile bâtılı birbirinden ayırır. Konuştukları şerîata muhâlif olmaz. Şu söz buna işaret etmektedir: "Allah câhili dost edinmez. Câhili dost edinirse muhakkak onu bilgilendirir." Tıpkı ashabın Rasûlûllah (a.s.)'ın hükmünden asla çıkmadıkları gibi. Nitekim Allah Teâlâ: ***"Hayır, Rabb'in hakkı için onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyle teslim***

olmadıkça îman etmiş olmazlar.” (en-Nisa, 4/65) ve ***“Allah ve Rasûlü, bir işte hüküm verdiği zaman, artık inanmış bir erkek ve kadına, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur.”*** (el-Ahzab 33/36) buyurmuştur

Müridler de, mürşid-i kâmilin kendilerine söylediği sözlerden dışarı çıkmazlar. Âyetin haber verdiği gibi hüküm hakîkatte Allah Teâlâ'ya ait olsa da Rasûlullah (s.a.) Allah Teâlâ'nın halifesidir. Sözünde ve hâlinde onu adım adım izleyen varisleri de öyledir.

وَاِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ مَنْ فِي الْاَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِۜ اِنْ يَتَّبِعُونَ
اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾

116. Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler.

“Yeryüzünde bulunanların çoğuna uysan,” Burada kastedilen, Mekkeli müşriklerdir. Çünkü onlar leş yemeyi helâl görüyorlar ve müslümanları da leş yemeye davet ediyorlardı. “Bu leş, sizin bıçaklarınızla boğazladıklarınızdan daha helâldir. Çünkü bunu Allah boğazlamıştır.” diyorlardı. İşte onların bu iddiaları üzerine bu ayet nazil olmuştur.

“Ey Muhammed, eğer kâfirlere itâat edersen onlar yeryüzünde olanların çoğunluğu oldukları için *“seni Allah'ın yolundan saptırırlar.”* O'nun dininden ve şeriatından uzaklaştırırlar.

Sanki: “Onlar nasıl saptırırlar?” diye bir soru sorulmuş, cevâben şöyle buyurulmuştur: *“Onlar”* dinleri konusunda ve leş hakkında seninle yaptıkları tartışmada *“sadece zanna uyuyorlar.”* Babalarının dininin hak olduğunu zannediyorlar. Onların izinden gitmekle kendilerinin de hidayet üzere olduklarını vehmediyorlar. Oysa onlar apaçık sapıklık içindedirler.

Şüphesiz kendisi dalalette iken irşâda soyunan kişi, başkalarını ancak kendi nefsinin yoluna çağırır. Onlar kendileri doğru yoldan sapan ve başkalarını da saptıranlardır. Hakk'ın yoluna zan, taklid ve hevâ ile gidilmez. Ancak sıdk (doğruluk), tahkîk (araştırıp inceleyerek, hakîkatine ererek) ve hidâyetle sülûk edilir.

“Ve onlar sadece saçmalıyorlar.” Onlar, leş yemeyi helâl saymak ve sair sapıklıkları ile ancak Allah’a yalan isnad ediyorlar.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبٖيلِهٖۚ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدٖينَ ﴿١١٧﴾

117. Muhakkak ki senin Rabbin, evet O, kendi yolundan sapanı en iyi bilendir. O, doğru yolda gidenleri de iyi bilendir.

"Şüphesiz Rabb'in, yolundan sapanı çok iyi bilir ve O, yolunda olanı da çok iyi bilir." Onlardan her birini hak ettiği şekilde cezalandırır. Sen birinci gruptan olmaktan sakın.

Haddâdî şöyle der: Âyette "çok iyi bilir" buyurulmuştur. Çünkü Allah her şeyi bütün cihetleriyle bilir. Başkaları ise bir şeyi bazı yönleriyle bilir.

HAYVAN KESİLİRKEN ALLAH'IN ADINI ANMAK

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ بِاٰيَاتِهٖ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ وَمَا
لَكُمْ اَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ
عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ ۜ وَاِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِاَهْوَٓائِهِمْ بِغَيْرِ
عِلْمٍ ۜ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا ظَاهِرَ الْاِثْمِ
وَبَاطِنَهُ ۜ اِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ
﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاِنَّهُ لَفِسْقٌ ۜ وَاِنَّ
الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ اِلٰٓى اَوْلِيَٓائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۚ وَاِنْ اَطَعْتُمُوهُمْ
اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾

118. Allah'ın âyetlerine inanıyorsanız, üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yeyin.

119. Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu bir çokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.

120. Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir.

121. Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz.

"Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız, üzerine O'nun adı anılan (hayvan)*lardan yeyin."* Bu ayet, Allah'ın haram kıldıklarını helâl, helâl kıldıklarını da haram sayan sapıklara uymayı, inkârın

netîcesini bildirmektedir.

Ey mü’minler, sadece boğazlanırken üzerine Allah’ın adı anılan hayvanlardan yeyiniz. Sadece Allah’dan başkasının adı anılan, Allah ile beraber başkasının adı da anılan, ya da boğazlanmadan kendiliğinden ölen hayvanların etini yemeyiniz. Çünkü Kur’an ayetlerine inanmak, Allah’ın helâl kıldığını helal kabul etmekle ve haram kıldığından uzak durmakla olur.

وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ
عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ ۜ وَاِنَّ كَث۪يرًا لَيُضِلُّونَ بِاَهْوَٓائِهِمْ بِغَيْرِ
عِلْمٍ ۜ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُعْتَد۪ينَ ﴿١١٩﴾

119. Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu bir çokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.

Üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan niçin yemeyesiniz?" Üzerine Allah'ın ismi anılarak boğazlanmış olan hayvanları hangi sebeble yemeyesiniz ki?

Fahreddin Razî der ki: "Müşrikler, üzerine Allah'ın adı anılarak boğazlanan hayvanın etini yemeyi mübah sayarlardı. İhtilaf konusu olan bunun helâlliği ya da haramlığı değildi. Asıl ihtilaf, müşriklerin helâl saydıkları leş etini mü'minlerin haram kabul etmeleriyle ortaya çıkıyordu. Hal böyle olunca, ayette üzerine Allah'ın adı anılmış olanı yemenin mübahlığından söz edilmesi abes olurdu. Çünkü bu takdirde zaten üzerinde ittifak olan bir hususda tekrar hüküm verilirken, esas ihtilaf konusu olan leşin yenilip yenilmemesi hususuna bir açıklık getirilmemiş olurdu. Onun için onlara şöyle cevap verilmiştir: ***"Yeyin"*** (118. âyet) emrinin mânâsı: "Yemenizi sadece üzerine Allah'ın adı anılanla sınırlayın." demektir. Bu âyetteki *"niçin yemeyesiniz?"* sözünün mânâsı ise: "Yemenizi neden onunla sınırlamayasınız." demektir ki yalnızca leş yemenin haram kılındığını ifade eder.

Halbuki Allah Teâlâ, size haram kıldıklarından *"çaresiz yemek zorunda kaldıklarınızın dışında"* ki bunlar da zarûret hâlinde helaldir.

" مَا " harfi, "müddet" manasında masdariyyet "mâ"sıdır. Buna göre bu istisnânın mânâsı şöyle olur: "Allah size zaruret vakti haricinde bütün vakitlerde haram olan şeyleri açıklamıştır."

Şayet " مَا " harfinin ism-i mevsul olduğu kabul edilirse bu takdirde zaruret halinde yenilen şeyler helâl olmuş ve haram kılınanlara dâhil olmamış olur.

"Size haram kıldığı şeyleri açıklamıştır." Size haram kılmadıklarını

yine bu sûredeki şu ayetle açıklamıştır: ***"De ki: Bana vahyolunanda,*** *(bu haram dediklerinizi)* ***yiyen kimse için haram edilmiş bir şey bulamıyorum..."*** (el-En'âm 6/145) Bu ayete göre burada haramlığı sayılanların dışındaki her şey helâl olarak kalmıştır. Ancak şu âyette belirtilenler bu genel hükmün dışındadırlar: ***"Leş, kan, domuz eti, Allah'dan başkası adına boğazlanan, boğulmuş,*** *(tahta veya taşla)* ***vurul****(arak öldürül)****müş, yukarıdan düşmüş, boynuzlanmış ve canavar parçalayarak ölmüş olan hayvanlar -henüz canları çıkmadan kesmeniz hariç-, dikili taşlar*** *(putlar)* ***üzerine boğazlanan hayvanlar ve fal okları ile kısmet*** *(şans)* ***aramanız size haram kılındı. Bunlar fısktır***

(insanı yoldan çıkaran kötü şeylerdir).” (el-Maide, 5/3) Bu ayet, Medîne’de inmiştir. En‘âm suresi ise Mekke’de nâzil olmuştur.

“Yukarıda zikrolunan En‘âm suresinin 145. ayeti, tefsîr edilmekte olan ayetten sonra

gelmektedir. Tefsir edilmekte olan ayetteki *“açıklamıştır”* ifadesi 145. âyetin önce gelmesini gerektirmez mi?” dersen, cevap olarak ben şöyle derim: 145. âyetin tilâvette bu âyetten sonra gelmesi, nüzûl sırasının da sonra olmasını gerektirmez. Bu “açıklamıştır” ifadesini vahy-i gayr-i metlüvve hamletmek de caizdir. Nitekim **Şeyhülislâm Sa’dî Çelebi** bu görüştedir ve ona göre en uygun olan budur.

“Doğrusu” kafirlerden “*birçokları keyiflerine uyarak”* şer’-i şeriften alınan ve vahye kaynaklı *“hiçbir bilgiye dayanmadan”* insanları *“şaşırtıyorlar.”* Leşi helâl sayma ve sair taşkınlıkları ile insanları nefislerinin arzusuna göre saptırıyorlar.

“Muhakkak ki Rabb’in haddi aşanları” hakdan bâtıla sapanları, helâli bırakıp harama meyledenleri *“çok iyi bilir.”*

Bil ki hevâlarına göre hüküm verenler çok çeşitlidir. Mu’tezile, Şia ve benzerleri de ehl-i kıbleden hevasına tâbi olanlardır. Çünkü onlar Kur’an’ı ve sünneti hevalarına göre tevil ederek Ehl–i sünnet ve’l-cemaat’e muhalefet etmektedirler. Böylece onlar kâfirlerin ve müşriklerin saptırdıkları gibi insanları saptırıp dalalete düşürmektedirler.

Âyet ve hadislerden bazı işaretler alarak onları şer’-i şerife uygun olarak yorumlamak ise hevâya uymak değil, sırf irfandır.

Mesnevî’de şöyle denilmiştir:

Ey oğul! Kur’an’ın dış yüzüne
bakma Şeytan da Adem’i
yalnızca toprak gördü Kur’an’ın
zâhiri insana benzer
Sûreti görünür, canı ise gizli

İşaret ehlini taklid etmek, dalalet ehlini taklid gibi değildir. Çünkü işaret ehli, işlerini zanna ve tahmine göre değil bizzat görerek ve kesin bilgiye (yakîn) dayanarak yaparlar.

Ukba ehline nisbetle dünya ehli de hevâ ehli sayılır. Çünkü kâinatın tamamı hayaldir.

Hayal peşine düşen ise, akıllı ve adam sayılmaz.

Behlül (rh.a.)’ın şöyle dediği nakledilmiştir: Bir gün Basra sokaklarında dolaşıyordum. Bazı çocukların ceviz ve bademlerle oynadıklarını gördüm. Ben durup onları seyrederken bir çocuk da onlara bakıyor ve ağlıyordu. O vakit ben şöyle düşündüm: “Yazık, bu çocuğun elinde de arkadaşlarının oynadıkları şeylerden olsaydı, o da onlarla oynardı. Onun için üzülüyor.” Ona: “Evlâdım niye ağlayorsun? Ben sana ceviz ve badem alırım, onlarla oynarsın.” dedim. Çocuk, başını kaldırıp bana baktı ve şöyle dedi: “Ey kıt akıllı adam, biz oyun için yaratılmadık.” Ben: “Peki yavrum, söyle bakalım niçin yaratıldık?” deyince çocuk şu cevabı verdi: “İlim ve ibadet için yaratıldık.” Ben: “Ağzına sağlık. Sen bunu nereden öğrendin?” deyince, şu cevabı verdi: “Allah’ın şu buyruğundan öğrendim: ***“Bizim sizi boş yere, bir oyun ve eğlence***

olarak yarattığımızı ve sizin bize döndürülüp getirilmeyeceğinizi mi sandınız?” (el- Mü’minûn, 23/115)

Aynı şekilde ukbâ ehli, Mevlâ ehline nisbetle hevâ ehli sayılır. Çünkü Mevlâ ehli olanlar, dünya ve ahiretle ilgili bütün arzulardan sıyrılmışlardır. Onlar, vuslat ve ayrılık düşüncesinden geçmişlerdir. Cenab-ı Hakk’tan başka hiçbir şeye nazar etmezler.

Muhammediye müellifi **Yazıcızâde** der ki:

Dergâhının bağlıları için her iki âlem de bir anlıktır Huzurunun âşıkları için cennet hurileri üzüntü verir

Allah, ahiret ehline dünyayı, dünya ehline de ahireti haram kılmıştır. Ve bunların her ikisini de ehlullaha haram kılmıştır. Ancak dünyadan açlığını giderecek kadar yiyen ve avretini örtecek kadar giyen, dünya ehlinden değildir. Çünkü bunlar, beşeriyet îcâbı zaruri ihtiyaçlardır. İşin aslı bedenin muhafazası için Allah Teâlâ’nın bu konuda izni vardır.

“Allah’ın ayetlerine inanıyorsanız, üzerine O’nun adı anılanlardan yeyin.” ayetinin işârî yorumu şöyledir:

Tabîata göre değil şer‘-i şerîfin hükmünce yemek yemeniz ve onu Allah’ı zikrederek eritmeniz îmanın alâmetlerindendir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.): “*Yemeğinizi Allah’ı zikrederek eritiniz.*”[159] buyurmuştur. Çünkü gaflet ile ve Allah unutularak, günah işlemeye güç elde etmek için yemek, kalbin ölümüne ve cennetten mahrûmiyete sebep olur.

Bu hadis, cehrî zikrin meşruiyetine işaret eder. Çünkü cehrî zikir ile yemek daha iyi erir. Yine yemekten sonra iki rekat namaz kılmak veya Kur’an’dan on âyet okumak hakkında vârid olan rivayetler de buna delalet eder. Çünkü yemekten sonra hareket etmek, hazmı kolaylaştırır ve yemeğin kana daha çabuk karışmasını sağlar. Böylece, beden kuvvet bulur. Bedenen kuvvetlenen mü’min de, ibadet etmeye güç kazanır. Yemekten sonra ibadette, nimete şükür vardır. Şükür de ya kalben, ya lisânen ya da azalarla olur.

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُۜ اِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ
بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾

120. Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir.

Ey mü'minler! *"günahın açığını da gizlisini de bırakın."* Burada sıfat mevsûfa izafe

edilmiştir. Yani, “açık günahı da gizli günahı da terkedin” demektir.

Günahdan maksat, günaha sebep olan şeylerdir ki onlar masiyetlerin tamamıdır. Çünkü onlar, ya açık ya da gizli olurlar. İster kalbî fiiller olsun, ister azaların fiilleri olsun açıktan ve gizlice işlenen mâsıyetler buna dahildir. Azaların fiilleri, sözler ve fiiller gibi ortada olan şeylerdir. Kalbî ameller ise bozuk inançlar ve bâtıl niyetler gibi gizlidir.

Hakikatte günahın açığı, dünya nimetlerini talep etmektir. Gizlisi (batını) ise ahiret nimetlerine meyletmektir. Çünkü, her ikisi de kulun Mevlâ’sının huzurundan uzaklaşmasına sebep olur.

Zâhir ve bâtınını günah kirinden temizle!
Ta ki Allah adamlarının safında temiz olasın.

“Günah kazananlar,” gizli ve açık günah işleyenler, ne olursa olsun, dünyada *“yaptıklarının cezasını”* ahirette *“çekeceklerdir.”* O halde günahın açığından da, gizlisinden de kaçınmak gerekir.

Sen inanmasan da herkes biliyor:
“Ne ekersen bir gün onu biçersin”

Allah Teâlâ insanı cismânî bedeni bakımından zâhiren ve ruhânî kalbi bakımından da bâtınen yarattığı gibi günahın da bir açığını (zâhir), bir de gizlisini (bâtın) yaratmıştır. Açık günah, tabîata uygun ve şer’î hükümlere muhalif tüm fiil ve sözlerdir. Gizli günah ise nefsin yaratılışında var olan her hayvanî, yırtıcı ve şeytânî ahlâktır.

“Günahın açığını da gizlisini de bırakın.” Şeriatın emrettiklerini yapmak sûretiyle tabiatın amellerini, melekî-ruhânî ahlâkla ahlâklanarak yerilmiş nefsânî ahlâkı terkediniz.

Gizli olsun açık olsun gerek fiilî ve gerekse ahlâkî davranışlarla *“günah kazananlar, yaptıklarının cezasını”* âcil olarak veya daha sonra *“çekeceklerdir.”*

Âcil olan cezâ şöyledir: Tabîatla ilgili her fiil ve sözün bir zulmeti vardır ki kalp aynası onunla paslanır. Kalbî ruhânî ahlâkın mizâcı bozulur ve nefsânî zulmânî ahlâkın mîzacı güçlenir. Onunla heva ve hevesler ağır basar, dünya ve şehvetlerinin meyli artar. Hevâya uygun olarak bu hasletlerden her biri ortaya çıktıkça kalbin pası ve kasveti katmerlenir. İşte böylece o kimse Allah Teâlâ’dan

perdelenir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***“Hayır, onların işleyip kazandıkları şeyler, kalplerinin üzerine pas olmuştur.”*** (el-Mutaffifîn 83/14)

Cezâlarının daha sonraya tehir edilmesi ise şöyledir: Bu mâniler ve perdeler, kulu Allah’dan ayırır. Perdelenmiş olarak devamlı ve ebedî cehennem azabında muazzeb olur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***“Hayır, doğrusu o gün onlar***

Rab'lerinden perdelenmişlerdir." (el-Mutaffifîn, 83/15) *et-Te'vîlâtü'n-necmiyye*'de böyle geçmektedir.

Bil ki âsîler, ilâhî irade karşında tehlikededirler. Hattâ itâatkarlar bile sonlarının nasıl olacağını bilmezler. Ey âsî! Aldanma; çünkü Allah'ın inâyeti her âsîye ulaşmaz. Sen, Allah'ın affetmeyi murad ettiği kişilerden olup olmadığını bilemezsin. Çünkü işin başında afvolunanlar pek azdır.

Mâlik b. Dînar'ın şöyle dediği nakledilmiştir: Bir gün Basra sokaklarında cenaze taşıyan bir topluluğa rastladım. Ama cenazenin etrâfında onu teşyî eden kimse yoktu. Sebebini sordum. Onun büyük günahkârlardan birisi olduğunu söylediler. Onun cenaze namazına, cenazenin kabre konulmasına iştirak ettim. Sonra bir gölgeye çekildim ve uyudum.

Rüyamda gökten iki melek indiğini gördüm. Adamın kabrini açtılar. Meleklerden biri kabre indi ve arkadaşına: "Onu cehennemlikler arasına kaydet. Mâsıyet ve günaha bulaşmamış azası kalmamış" dedi. Diğeri: "Acele etme, araştır bakalım. Gözleriyle işlediği hayırlı bir ameli yok mu?" dedi. Melek: "Gözlerini yokladım, onları Allah'ın haram kıldıklarına nazarla doldurmuş." dedi. Diğeri: "Kulaklarını yokla." dedi. Melek: "Kulaklarını yokladım, fuhşiyat ve münkeratı dinlemekle doldurmuş." dedi. Diğeri: "Dilini yokla." dedi. Melek: "Yokladım, dilini de mahzurlu sözlerde ve haram işlemek için kullanmış." dedi. Diğeri: "Ellerini yokla." dedi. Melek: "Yokladım, onları da haramları tutmakta, helâl olmayan şehvet ve lezzetlerle doldurmuş." dedi. Diğeri: "Bir de ayaklarını yokla." dedi. Melek: "Onları da yokladım, ayakları da hep pisliklere ve günah olan yerlere gitmekle dolu." dedi. Bunun üzerine kabrin dışında duran melek: "Kardeşim, onun için acele etme. Bir de ben ineyim bakayım dedi ve kabre indi. O şahsın kabrinde bir süre kaldı. Sonunda şöyle dedi: "Kardeşim, ben onun kalbini yokladım. Kalbinin îmanla dolu olduğunu gördüm. Onu, Allah'ın rahmetine nail olan, saîdlerin arasına yaz. Allah'ın lütfu onun işlediği tüm günah ve hataları örter."

Sa'dî (k.s.) der ki:

Son nefesin güzel olursa
eğer Matem anın düğün
gününe döner
Allah'ım, Fatıma ve çocukları

hakkı için Son nefesimi imanla vereyim

Eğer ruhunu îmanla teslim edersen bil ki, öldüğün gün senin en mutlu, en sevinçli günündür. Allah’dan afvını ve bağışlamasını niyâz ederiz.

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاِنَّهُ لَفِسْقٌ وَاِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ
اِلٰٓى اَوْلِيَٓائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَاِنْ اَطَعْتُمُوهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾

121. Üzerine Allah’ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah’a ortak koşanlar olursunuz.

Kesilirken *“üzerine”* kasden *“Allah’ın adı anılmayan hayvanlardan yemeyiniz!”* Unutan, unutma halinde mükellef değildir. Allah’ın zikri, her mü’minin kalbindedir. Kasden besmeleyi terkeden kimse ise sanki kalbinde olanı reddetmiş gibi olur ve onun kestiği leş hükmündedir. Çünkü onu boğazlarken Allah’ın adı anılmamıştır. Allah Teâlâ’dan başkası adına boğazlanan da aynı hükme tâbidir.

“Çünkü o” yani üzerine Allah’ın adı anılmaksınız boğazlanan hayvanın etinden yemek ya da kasten besmeleyi terketmek, *“fasıklıktır.”* Helâl olanları bırakıp, helâl olmayanlara sapmaktır.

İmam-ı A‘zam’a göre boğazlanırken kasden besmele terkedilen bir hayvanın etinden yemek helâl olmaz.

Müşrikler, mü’minlerle tartışıyorlar ve: “Kendi boğazladıklarınızı yiyorsunuz da, Allah’ın öldürdüklerini niçin yemiyorsunuz?” diyorlardı. Allah Teâlâ bu âyeti indirdi ve genel bir cevap verdi. Haramlığı hepsini içine alan bir vasfa, yani Allah’ın adının anılmamasına bağladı.

“Şeytanlar” yani İblis ve askerleri, müşrik *“dostlarına sizinle”* ey mü’minler, leşi helâl saymanız için şeytânî vesveselerle *“mücadele etmeleri için fısıldarlar.”* vesvese ve telkinde bulunurlar.

Burada (اَلْوَحْىُ), gizlice bir manayı kalbe ilkâ etmektir.

“Eğer” haramı helâl saymak hususunda *“onlara uyarsanız”* ve bâtıl işlerinde onlara yardım ederseniz, *“şüphesiz siz de Allah’a ortak koşanlar olursunuz.”* Allah’a itâati terkedip de başkalarına itâat eden ve dinde ona tâbi olan, onu Allah’a ortak koşmuş, hattâ onu yüce Allah’a tercih etmiş olur.

Yemeklerinizi ancak Allah’ın emri ile, onun zikri üzere ve onu taleb için yiyiniz ki yemeğin zulmeti ve şehveti zikrin nûru ile def’edilmiş olsun. Çünkü yemeğin zulmet ve şehveti, insanı fıska götürür. Fısk, ruhânî âlemin nurlu ikliminden çıkıp nefsânî isteklerin zulmetine girmektir. Bir hadiste: “*Allah’ın adı anılmayan yemeği, şeytan mübâh sayar.*”[160] buyurulmuştur. Çünkü,

yemeğe başlandığı halde besmele
çekilmemiştir. Yemeğe kimse başlamadan, şeytan onu kendisi için mübah sayma imkânı bulamaz.

Burada şu işârî mânâ vardır: Yemeğe başlarken bir kişi besmele çekse bu, yiyenlerin tamamı için yeterli ve geçerlidir. Yemeğe başlarken besmeleyi unutanın, onu hatırladığı vakit ***"bismillahi evvelehu ve ahirahu"*** yani *"Allah'ın adıyla, başında da, sonunda da"*, der. Böyle söylerse önceki hatasını telafi etmiş olur.

Abdestte ise durum böyle değildir. Onda besmeleyi hatırladığı yerde söylemesi

istenilmemiştir: Abdestin başlangıcında besmele çekmek sünnettir. Eğer insan abdest alırken başta besmeleyi unutur da ortalarda bir yerde hatırlayıp söylerse bu, abdestin başlangıcında söylenmesi sünnet olan besmelenin yerine geçmez. Çünkü abdestin tamâmı, yemek yemenin aksine bir tek ameldir. Yemekte ise her bir lokma kendi başına bir yiyecektir.

Bir adam, yemek yerken besmele çekmemişti. Bir lokma yiyeceği kalmıştı ki, besmeleyi hatırladı ve "bismillahi evvelehu ve ahirahu" dedi. Nebi (a.s.) bunu görünce tebessüm etti ve şöyle buyurdu: "*Şeytan da onunla beraber yiyordu. Ancak o Allah'ın adını anınca şeytan bütün yediklerini çıkardı.*"[161] Bu hadis, bazılarının dediği gibi şeytanın çiğneyerek ve yutarak yediğine delalet eder. Bazıları ise "Şeytanın yediği doğrudur. Fakat bu, koklama şeklindedir. Çiğnemek ve yutmak, cüssesi olan canlılara mahsustur. Şeytanlar ise ince, soyut varlıklardır.

Âkâmü'l-mercân adlı eserde şöyle denilmiştir: Yenip içilen, giyilen veya herhangi bir sûretle kendisinden faydalanılan bir şeye besmele ile başlanmazsa şeytanın onda tasarrufu olur, sahibi ile birlikte onu kullanır. Yemekte olduğu gibi ya onu tüketerek kullanır ya da aynı kaldığı halde kullanır.

Sa'lebe b. Süheyl şöyle demiştir: Sahurda içmek için kendime bir içecek hazırlayıp koymuştum. Sahura kalktığımda bir de baktım ki, hazırladığım içecek yerinde yok. Sonra başka bir gün içecek hazırlayıp koydum ve üzerine Yâsîn suresini okudum. Sahura kalktığımda hazırladığım yiyecek yerli yerinde duruyordu. Bir de baktım ki kör bir şeytan evin etrafında dolaşıyordu.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Şeytan, çok hisseden ve her şeyi yiyip bitiren (yalayan) bir varlıktır. Kendinizi ondan koruyunuz. Kim elinde iğrenç bir yağ kokusu olduğu halde uyur da başına bir şey gelirse, başkasını değil kendisini suçlasın.*"[162]

İşaret ehlinden bir sûfî şöyle demiştir: Üzerine Allah'ın adı anılmadan boğazlanan şeyi yemek haram kılınmıştır. Çünkü ârif, Allah'ın sevgilisidir. Seven ise sevdiğinin adını anmadan bir hayvanı boğazlamaz, yiyemez, içemez, giyemez, döşeyemez ve hiçbir şey yapamaz. Görmez misin ki, Yakub (a.s.) her hâl ü karda daima "Yusuf, Yusuf" derdi. Bir hayvanı boğazlarken Allah'ın adını anmanın vacib

kılınması, can verme anının çok şiddetli olmasındandır. Allah Teâlâ'nın ismini zikretmek ise her şeyden daha tatlıdır. Bu sebeple boğazlanan hayvan üzerine "bismillah" demekle emrolunduk ki boğazlanan hayvan ölüm anında onu işitsin de Allah isminin bereketiyle, can vermenin acısı şiddetlenmesin. Bundan dolayı Efendimiz (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Ölmek üzere olanlarınıza "Lâ ilâhe illallah" demelerini telkin ediniz. Bu, can verme anındaki acıları kolaylaştırır.*"[163]

Yaşatmak ve öldürmek Allah'ın tasarrufunda olduğu için O'ndan başkası adına hayvan kesmek caiz değildir. Rasûlullah (s.a.), cinler için ve cinler adına boğazlanan hayvanın etini yemeyi yasaklamıştır.

Halifelerden birisi, bir pınar çıkardı ve onu akıtmak istedi. Suyu kurumasın diye pınarın başında cin için bir kurban kesti ve kurbanın etini insanlara yedirdi. Bu haber

İbn Şihab’a ulaşınca şöyle demiştir: “Eğer o kendisine helal olmayan bir kurbanı kesmişse ve insanlara helâl olmayan bir şeyi yedirmişse İslâm’dan önceki Câhiliyye insanlarının da şöyle bir âdeti vardı: Nil nehrinin suyu yükselsin diye güzel bir cariyeyi süsleyip en güzel elbiseleri giydirerek nehre atarlardı. Sonra Câhiliyye devrinin bu âdeti, cinleri korkutan ve zapteden birisi, (Ömer b. Hattab) tarafından kaldırıldı. Bu pınarın durumu da aynıdır. Eğer onu Ömer (r.a.) meşrebli birisi kazmış olsaydı cinler için ne bir serçe ne de daha büyük bir şey kesmesine gerek olmazdı. Her zamanın kendine göre insanı vardır.”

İnsan, Allah’ın adını anmaya devam etse onu ne ateş yakar, ne denizler boğar, ne yılanlar sokar ve ne de zehirler ona zarar verir. Çünkü her zararlı, Allah’tan korkandan korkacak şekilde yaratılmıştır. Kul Allah’tan tam anlamıyla korkarsa, her şey emrine ve tesirine âmâde olur.

Sen de Allah’ın hükmünden yüz
çevirme ki Senin emrinin dışına
kimse çıkmasın
Seni sevip de seni dost tutup
da Düşman eline bırakması
imkânsızdır

Bütün bu arzedilenlerden şu netîce ortaya çıkar ki: Cin bulunduğu sanılan yerlerde buhurdanlık tüttürmek, gül suyu dökmek, kurban kesmek şirktir, kaçınılması gerekir. Aynı şekilde horoz gibi öten tavuğu ya da vaktinden, yani seherden önce öten horozu kesen ve bir yere atan kimse, eğer bunları yapanın cinler olduğuna inanarak yaparsa onun durumu da aynıdır. Çünkü bunları kendisini, âilesini, çocuklarını ve malını cinlerin çarpmasından ve belâdan korumak niyetiyle yapmıştır. Eğer bu kesilenler Allah için olursa onlar yenir. İhlâslı olan kişi, böyle şeyleri yapmaz.

---

[159] . Münâvî, I, 458
[160] . Müslim, Eşribe, 102; Ebû Dâvûd, Et‘ıme, 15; Müsned, V, 383
[161] . Ebû Dâvûd, Et‘ıme, 15

[162] . Tirmizî, Et'ıme, 48
[163] . Müslim, Cenâiz, 1, 2; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 16; Tirmizî, Cenâiz, 7

ÎMÂNIN NÛRU VE KÜFRÜN KARANLIĞI

أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ
كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

122. Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu! İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.

İbn Abbas (r.anhüma)'dan rivayet edilmiştir: Bir gün Ebu Cehil namaz kılmakta olan Nebi (a.s.)'ın üzerine işkembe attı. O sırada elinde yayı ile avdan dönen Hz. Hamza'ya Ebu Cehil'in yaptıkları haber verildi. O zaman Hamza henüz îman etmemişti. Ebu Cehil ile karşılaştığında hiddetle elindeki yayı kafasına vurdu. Ebu Cehil kendini savunarak: Görmüyor musun? O'nun getirdiği şey bizi akılsız yerine koyuyor, ilâhlarımıza hakaret ediyor!" dedi. Hz. Hamza şöyle cevap verdi: "Gerçekten de insanların en akılsızları sizsiniz. Allah'ı bırakıp taşlar (putlar)a kulluk ediyorsunuz. Ben şehadet ederim ki, Allah'dan başka ilâh yoktur. O tekdir ve ortağı yoktur. Muhammed, O'nun kulu ve Rasûlü'dür." Bu âyet, bu hadise üzerine nazil olmuştur.

"Ölü iken kendisini dirilttiğimiz." Yani ey mü'minler, siz de daha önce müşrikler gibi idiniz. Henüz îman etmediği vakit ölü hükmünde olanı dirilttik, ona hayat verdik. Buna bağlı olarak idrak ve hareket etme gücü ve kabiliyeti verdik. *"Ve"* bununla birlikte dışarıdan *"kendisine insanlar arasında"* onlardan gelebilecek tehlikelerden emin olarak, sâyesinde *"yürüyebileceği"* büyük *"bir nur verdiğimiz kimse"*nin durumu, *"karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayan kimse gibi olur mu?*

İlk temsil, Hz. Hamza (r.a.) gibi Allah'ın hidayete erdirdiği kimseler içindir. Onları, dalalet bataklığından kurtarmış, kendilerine huccet ve delillerin nurunu vermiştir. Onlar, bu nurla eşyanın

hakikatini düşünür, hakkı ve bâtılı, haklıyı ve haksızı birbirinden ayırdederler. İkinci temsil ise, Ebu Cehil ve onun meşrebinde olanlar gibi dalalet bataklığına saplanıp ondan asla kurtulamayanlar içindir.

"İşte" mü'minlere îman süslendiği gibi, *"kâfirlere yaptıkları"* yapmaya devam ettikleri çeşit çeşit küfür ve isyanlar, Allah Teâlâ tarafından yaratılması yoluyla ya da şeytan tarafından vesvese yoluyla *"böyle süslü gösterilmiştir."* Bu süslü gösterme sebebiyle onlar küfür ve dalaletin karanlıklarında kalmışlar, îman ve hidayetin nuruna ulaşamamışlardır.

Hakikat erbabı şöyle demişlerdir: Ölüm, nefsin arzularına uymakla; hayat ise Hakk'ın

muhabbeti ile gerçekleşir. Yine ölüm bilgisizlikle, hayat ise marifet iledir. Marifet hayatı ile beşerî hayat arasında fark vardır: Avâm, beşerî hayat ile diridirler, fakat beden kalıbının kabrinde ölü gibidirler. Mecâzî varlığının karanlıklarından çıkması imkansızdır. Havâs ise, mârifet hayatı ile diridir. Beşerî hayat, marifet hayatının aksine ***“Her can ölümü tadacaktır.”*** (el-Ankebût 29/57) âyeti mûcibince zeval bulur. Marifet hayatı ise ***“Ona hoş bir hayat yaşatırız.”*** (en-Nahl 16/97) âyeti ile “*Mü’min, iki cihanda diridir.*” hadîsinde belirtiliği üzere son bulmaz.

Sen birinin canı isen, o asla
ölmez Ne güzel candır o ki
cânânı sensin

Hâfız şöyle demiştir:

Gönlü aşkla diri olan asla ölmez; biz
de âşığız Şu halde âlem defterinde
ebedîliğimiz kayıtlıdır

Farsça tefsirde **Şâh Kirmânî** bu ayetini okudu ve şöyle dedi: Bu âyetin belirtisi üçtür: Halktan uzlet etmek, Hakk’a davet, dil ve kalple zikre devam. Ardından bununla ilgili şu şiiri okudu:

İnsanlarla oturup
kalkma Tamamen
Hakk’a yönel
Gönül zevkinden ve dil zikrinden
gâfil olma Böylece iki cihanda da
ebediyyen diri kalırsın

Bil ki ölmeyen ve ebediyyen ölmeyecek olan hakîkî diri, Allah Teâlâ’dır. Allah’dan gayrısı ölü hükmündedir. Çünkü onlar henüz yaratılmadan önce yoklukta birer ölü idiler. Ecelleri geldiğinde tekrar öleceklerdir.

Hâfız der ki:

Ben aşk pınarından abdest alır almaz
Ne varsa bütün varlığa dört tekbir getiriverdim

Yani, aşk ve fenâ makamına vâsıl olduğum için bütün mahlûkatın ölü (hükmünde) olduğuna şâhit oldum.

Şeyh-i Ekber (k.s.) der ki: Mahlûkatın fiillerinin esasen onlara ait olmadığına şâhit olan kurtuluşa ermiştir. Onların diri olmadıklarını müşahede eden kurtuluşa ermiştir. Onları yokluk gözü (aynü'l-adem) ile müşâhede eden vuslata ermiş demektir.

Abdülvahid b. Zeyd (rh.a.)'ın şöyle dediği nakledilmiştir: Bir gün bir rahibin yanına uğramıştım. Ona: "Kaç senedir buradasın?" diye sordum. "Yirmi dört senedir." dedi. "Arkadaşın, can yoldaşın kim?" diye sordum. "Bir tek ve samed olan hiçbir şeye muhtaç

olmayan Allah.” dedi. “Mahlûkattan dostun kimdir?” diye sordum. “Vahşî hayvanlar.” dedi. “Yemeğin nedir?” diye sordum. “Allah Teâlâ’nın zikri.” dedi. “Yiyeceklerden ne yiyorsun?” diye sordum. “Şu ağaçların meyvelerini ve yerden biten otları.” dedi. “Arzu ettiğin biri yok mu?” diye sordum. “Evet, âriflerin gönül dostu olmayı isterdim.” dedi. “Mahlûkattan arzu ettiğin kimse yok mu?” diye sordum. “Noksanlardan münezzeh olan Allah Teâlâ’ya müştak olan, başkasını nasıl arzu eder ki?” dedi. “İnsanlardan uzleti niçin tercih ettin?” diye sordum. “Çünkü onlar akıl hırsızıdır ve hidayetin yol kesicisidirler.” dedi. “Kul, hidayet yolunu ne zaman bulur?” diye sordum. “Rabb’inden başka her şeyden O’na kaçar, O’nun dışındaki şeyleri gönlünden çıkartır da sadece O’nun zikri ile meşgul olursa.” dedi.

Her sâlikin meliklerin meliki olan Allah’a giden yolda bir adımı, kendine mahsus gidişi vardır.

Yine **Abdülvahid b. Zeyd** (rh.a.)’ın şöyle dediği hikaye olunur: Bir gün Beytü’l- makdis (Kudüs)’e gitmek için yola çıktım. Yolda kayboldum. Bir de baktım ki bir kadın bana doğru geliyor. Ona: Ey kimsesiz kadın, sen de mi yolunu şaşırdın?” dedim. Kadın şöyle cevap verdi: “O’nu tanıyan, kimsesiz olur mu? O’nu seven yolunu şaşırır mı?” Sonra şöyle dedi: “Bastonumun ucundan tut ve önümden yürü.” Bastonundan tuttum ve önünden altı adım kadar yürüdüm. Bir de baktım ki, Beytü’l-makdis’e gelmişiz. Gözlerimi ovaladım. Evet, gerçekten Beytü’l-makdis’de idik. “Her halde bir yanlışım var.” dedim. Kadın bana şöyle dedi: “Ey adam! Senin seyrin zahidlerin seyri, benimki ariflerin seyridir. Zahid yürür (seyreder), ârif ise uçar (tayr eder). Hiç yürüyen uçana yetişebilir mi?” dedi ve gözümden kayboldu. Bundan sonra onu bir daha göremedim.

Bu hikâyeden anlaşılıyor ki, ariflere mahsus bir nûr vardır, onunla diledikleri yere yürüyüp gidebilirler. Cahil ise şaşkınlık vadisinde kalır. Allah’ın tevfiki ve hidayeti olmadan yol bulamaz. Gözü gören ile görmeyen bir olmadığı gibi cehalet ve ilimleri ister şerîat, ister tarikat, ister marifet, isterse hakikat mertebesinde olsun âlimle câhil de bir olmaz. Allah Teâlâ, söz ehlini birbirinden ayrı kıldığı gibi, hâl ehlini de birbirinden farklı kılmıştır.

Nurun büyüklük ve genişliği, kalbin genişlik ve marifetine göredir. Kalpler ise Allah’ın kudret elindedir; dilediği gibi döndürür. Bu sebeple îman ehline hayır yollarını ve ibadet ve tâatları güzel göstermiştir. Küfür ehline ise şerrin ve kötülüklerin türleri süslü

gösterilmiştir. Ancak kullar, bunları yapmaya mecbur değillerdir. Diledikleri takdirde karanlıklardan çıkma irade ve ihtiyarları vardır. Kabiliyetlerini, yaratılış gayelerine yöneltmezlerse tabiatın ve nefsin karanlıklarında kalırlar. İşin zahirine bakılarak yapılabilecek açıklama budur.

Ama âyette geçen “diriltme” ve “verme”nin Allah’a isnâd edildiğine bakarsan, tevhîdin gereği her şeyin Allah’ın kudret elinde bulunması ve tesirin ancak Allah’dan olmasıdır. Eğer sana hayır isabet ederse, Allah’a çok hamd et! Çünkü, Allah’ın inayetine ve tevfikine mazhar olmuşsun demektir. Nice taklid, insanı tahkîke (işin asıl ve hakîkatine) ulaştırır. Hidayet veren, sadece Allah’tır.

GEÇMİŞ ÜMMETLERİN DURUMLARI

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِى كُلِّ قَرْيَةٍ اَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَاۜ
وَمَا يَمْكُرُونَ اِلَّا بِاَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذَا جَٓاءَتْهُمْ اٰيَةٌ
قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَٓا اُو۫تِىَ رُسُلُ اللّٰهِۜ اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ
يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ اَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ
شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

123. Böylece biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için, günahkârlarını liderler yaptık. Onlar yalnız kendilerini aldatırlar, ama farkında olmazlar.

124. Onlara bir âyet geldiğinde, Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız, dediler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.

"Böylece" Mekke'nin fasıklarını, ululları yaptığımız gibi *"her beldede günahkarları, oranın liderleri kıldık ki, orada hilekârlık yapsınlar."* Çünkü idâre onlarda olduğu için her türlü hile, haksızlık, baskı ve halk arasında bâtılı yaymaya başkalarından daha muktedir olurlar. Nitekim Kureyş'in önde gelenleri ve mücrimleri, her yolun başına dört nöbetçi bırakırlar, bu nöbetçiler insanları Hz. Muhammed (s.a.)'e inanmaktan men ederler ve yoldan geçenlere şöyle derlerdi: "Zinhar, şu adamdan sakının. Çünkü o kâhindir, sihirbazdır ve yalancıdır. "

Beğavî der ki: Bu bir sünnetullahtır ki, her beldede peygamberlere öncelikle insanların zayıf olanları îman etmişlerdir. Nitekim Nuh (a.s.)'a inanmayan o beldenin önde gelenleri şöyle demişlerdir: ***"Sana bir sürü bayağı kimseler uymuşken biz sana inanır mıyız?"*** (eş-Şuarâ, 26/111) Allah, o beldenin fâsıklarını, orada hile yapmaları için ululları kılmıştır.

(اَلْمَكْرُ) "hile", gizlice ve iki yüzlülükle bozgunculuk için çalışmaktır, bozgunculuk için gizli planlar kurmaktır.

Bu ayet, Rasûlullah (s.a.)’i teselli etmektedir.

“*Onlar kendilerinden başkasını aldatmıyorlar,”* Çünkü yaptıklarının vebâli kendilerinedir. “*ama”* bunun hiç *“farkında değiller.”* Aksine kendilerinin başkalarını aldattıklarını zannediyorlar.

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ۘ
اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ
عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

124. Onlara bir âyet geldiğinde, Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız, dediler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.

Allah Teâlâ, her beldenin fâsıklarının, oranın mallarının çokluğu ve mevkileriyle temâyüz etmiş ululları olduklarını beyan ettikten sonra Mekke'nin ileri gelenlerinin içinde bulundukları cürüm ve fâsıklığı beyan buyurmuştur. Şöyle ki:

"Onlara" Hz. Muhammed (s.a.)'in nübüvvetinin hak olduğunu gösteren *"bir âyet gelince: "Allah'ın elçilerine verilenin aynısı"* vahiy ve kitab *"bize de verilmedikçe katiyyen inanmayız." dediler."* Nitekim Ebu Cehil'in şöyle dediği rivayet edilir: "Biz Abd-i Menaf oğulları ile şeref yarışındayız. Sanki iki yarış atı gibiyiz. Onlar: "Bizim aramızda kendisine vahy indirilen bir peygamber var." dediler. Vallahi ona geldiği gibi bize de vahiy gelmedikçe îman etmeye razı olmayız."

Mekke halkı böyle diyerek Hz. Muhammed'e verilen nübüvvet ve risaletin aynısını kendileri de elde etmek ve tâbi olan değil, tâbi olunan kimseler olmak istemişlerdir.

et-Teysîr müellifi der ki: Îman etmesi teklif edilen bir kişinin: "Allah, beni de bir peygamber kılmadıkça îman etmem." demesi akılsızlığın zirvesidir.

İmam Sa'lebî şöyle der: Âyetteki "Allah'ın elçileri"nden maksat, Hz. Peygamber (a.s.)'dır. Tıpkı ***"Ey rasûller"*** (el-Mü'minûn, 23/51) âyetinde muhâtab o olduğu gibi. Çoğul olarak hitab edilmesi ise tazim; yani şanını yüceltmek içindir.

et-Taarruf şerhinde şöyle denilmiştir: Allah Teâlâ, bütün peygamberlerin şemailini, ancak Hz. Peygamber (s.a.)'de toplamış ve ona *"Ey rasûller"* diye hitab etmiştir.

Güzellerin hepsinin sahip olduğuna, Sen tek başına sahipsin

Bil ki bu sûrede iki lafza-i celal arası, duanın mestecâb olacağının ümid edildiği yerlerdendir. Bu hususa dikkat et!

“Allah, elçiliğini nereye vereceğini” bilinen her şeyden *“daha iyi bilir.”* O, risalet vazifesini koyması için uygun olan yeri, yani kişiyi bilir. Yukarıda bahsedilen kimseler ise bu işe ehil değillerdir. Çünkü bu işe ehil olmanın ölçüsü şahsî fazîletlerdir, yoksa soy ve servet sahibi olmak değildir.

“Suç işleyenlere, yapmakta oldukları” devamlı *“hilelere karşılık”* temenni ettikleri

nübüvvet şerefi ve risalet onurunun yerine kıyamet günü *"Allah katında aşağılık"* büyüklükten sonra küçüklük ve hakaret *"ve çetin bir azab erişecektir."* Hile, onların suçlarının en büyüğü olduğu için cezanın sebebi olarak zikredilmiştir.

Bil ki peygamberlik, ilahi bir tahsis ve ihsandır. Saltanat gibi kesbî değildir. Bütün şartları ve sebebleri tamam olsa da çalışılarak elde edilemez. Velâyet vezirlik gibidir. Bazı çalışıp gayret edenlerin nail olması mümkündür. Ancak bu, velayet makamına ulaşabilmek için gayret eden herkesin o mertebeye vasıl olacağı anlamına da gelmez. Bununla birlikte istidadı tam ve Cenab-ı Hakk'ın inayetine mazhar olan kimse için çalışmadan velayet mertebesine ulaşmak da mümkündür.

Nitekim Yemen şeyhlerinden biri hakkında şöyle bir rivâyet nakledilmiştir: O, bir gün yanında talebesi olduğu halde Zebîd'den Ehvaz diye bilinen sahile doğru yola çıktı. Yolda büyük mısır kamışları olan bir yerin yanından geçerken talebesine: "Şu kamışlardan yanına al." dedi. Mürid, denileni yaptı. Kendi kendine hayret ederek: "Şeyh bunları ne yapacak?" dedi.

Şeyhi de ona bir şey söylemedi. Nihayet Sinâküm denilen kölelerin bulunduğu bir yere vardılar. Onlar leş yerler, içki içerler ve namaz nedir bilmezlerdi. Onların yanına vardıklarında içiyorlar, oynuyorlar, eğleniyorlar, çalgı çalıp şarkı söylüyorlardı. Şeyh müride: Davul çalan şu uzun boylu ihtiyar adamı buraya getir." dedi. Mürid, ona şeyhin kendisini çağırdığını söyleyince hemen boynundaki davulu çıkarttı ve şeyhin yanına geldi. Şeyhin önünde durunca şeyh müridine ona vurmasını emretti. Mürid, haddi tamamlayana kadar adama vurdu. Sonra şeyh adama döndü ve:

"Düş önümüze haydi gidiyoruz." dedi. Oradan deniz kenarına kadar yürüdüler. Şeyh ona elbiselerini yıkamasını ve gusletmesini emretti. Gusül ve abdestin nasıl alınacağını öğretti. Adam guslettikten sonra ona nasıl namaz kılacağını öğretti. Ardından şeyh öne geçip onlara imam oldu. Birlikte öğle namazını kıldılar. Namazı eda ettikten sonra şeyh seccadesini alıp suyun üzerine serdi. Adama: "Yürü." dedi. Adam seccadenin üzerine ayaklarını bastı ve suyun üzerinde gözden kaybolunacaya kadar yürüyüp gitti. Bunu gören mürid şeyhe dönerek: "Vay benim başıma gelenlere, yazık bana. Şu kadar senedir seninle birlikteyim. Benim elime böyle bir şey geçmedi. Bu adam, bir saatte bu makama ve bu büyük kerametlere erdi." dedi. Bunun üzerine şeyh ağlayarak şöyle dedi:

“Ah evladım, benim elimde birşey yok, bunu yaptıran Allah Teâlâ’dır.” Bana: “Falan abdal vefat etti. Onun makamına falanı geçir.” denildi. Ben de hizmetçilerin yaptığı gibi bana söylenileni yaptım. Ben de bu makama ulaşmak isterdim.” dedi.

Bu misalden anlaşılıyor ki Allah velâyeti de kime ihsan edeceğini en iyi bilendir.

Hâfız der ki:

İyi âkıbete ermek ne rintlikte, ne
zâhitliktedir, İşi Allah’ın inâyetine
bırakmak en iyisidir.

“*Böylece her beldede günahkarları, oranın liderleri kıldık ki, orada hilekârlık yapsınlar.”* Burada “belde” kalıptır, bedendir. “Günahkar liderler”, şakâveti kabul ederek güzel istidadı ifsad edenlerdir. Onlar nefis, heva ve şeytandır. Şerîata muhalefet edip tabîatın gereğini yaparak bedende hilekârlık yaparlar.

“Onlar kendilerinden başkasını aldatmıyorlar.” Çünkü, şekâvetleri ortaya çıktığı ve saâdeti elden kaçırdıkları için istidadlarının bozulmasının zararı kendilerinedir. *“Ama farkında değiller.”* Onlar, nefislerine nasıl kötülük ettiklerinin farkında değillerdir. Şüphesiz onların dönüp varacakları yer cehennemdir.

“Onlara bir ayet gelince: “Allah’ın elçilerine verilenin aynısı bize de verilmedikçe katiyyen inanmayız” dediler.” Yani nefis, heva ve şeytan, apaçık âyetleri gördükleri halde inanmamayı adet edinmişlerdir. Çünkü onların yaratılışında azgınlık, inat, inkar vardır. Hâl lisanı ile “Biz asla inanmayız” derler. *“Allah’ın elçilerine verilenin aynı bize de verilmedikçe katiyyen îman etmeyiz.”* “Allah’ın elçileri”, kalp, sır ve ruhtur. Çünkü onlar Hakk’ın esrarının ve ilhamının indiği yerlerdir. *“Allah, elçiliğini nereye* (kime) *vereceğini daha iyi bilir.”* Onu sadece kalbe, ruha, sırra ve Allah’ın zikri ile mutmain olan nefse verir. Neticede o nefis: ***“Rabb’ine dön.”*** (el-Fecr, 89/27) ilâhî hitabına hak kazanır.

“Suç işleyenlere yapmakta oldukları hilelere” hile ve desiselerinin cezâsı olan vuslat istidadını ifsad etmelerine *“karşılık Allah katında aşağılık”*; yani nefs–i emmare sahiplerine Allah katından uzaklık zilleti vardır *“ve çetin bir azab erişecektir.”* O, Allah katından ayrılığın ve uzak kalmanın azabıdır.

et-Te’vîlâtü’n-necmiyye’de böyle geçmektedir.

HAK DİN İSLÂM’DIR

فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِۚ وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ
يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَٓاءِۜ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ
اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ
مُسْتَقِيماًۜ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

125. Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm’a açar; kimi de saptırmak isterse göğe çıkıyormuş gibi kalbini iyice daraltır. Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık verir.

126. Bu *(din),* Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, öğüt alacak bir kavim için âyetleri ayrıntılı olarak açıkladık.

127. Rableri katında onlara esenlik yurdu *(cennet)* vardır. Ve yapmakta oldukları *(güzel)* işler sebebiyle Allah onların dostudur.

❀

“Allah, kimi doğru yola iletmek,” Hakk’ın yolunu öğretmek ve îmana muvaffak kılmak *“isterse onun göğsünü İslâm’a açar.”* Onun göğsünü genişletir ve açar. Bu ifade, nefsin hakkı kabule istidadlı, hakkın oraya girmesine hazır, onun men ettiklerinden ve ona ters olan şeylerden arınmış olmasından kinayedir.

Allah, îman etmesini murad ettiği kişinin küfürden uzaklaştıran ve îmana yönelten sâiklerini güçlendirir. Kalbini îmanın girişine istidadlı, onunla süslenmeye hazır, onun tersine ve zıddına olan şeylerden arınmış ve uzak hale getirir.

Bu âyet nazil olunca Rasûlullah (s.a.)’e göğsün açılmasının (şerh-i sadr) mahiyeti soruldu. Şöyle cevap verdiler: “*O, Allah’ın mü’minin kalbine bıraktığı bir nurdur ki onun için göğsü genişler ve açılır.*” Ashab: “Onu tanımak için bir belirti var mıdır?” diye sordular. *“Evet vardır. Bunun emaresi, ebedîlik yurduna yönelmek, aldanma yurdundan uzaklaşmak ve gelip çatmadan önce ölüme hazırlanmaktır.”* buyurdu.[164]

Bil ki, ilim iki türlüdür: Muamele ilmi ve mükâşefe ilmi. Birincisi, Allah’a yaklaştıran ve O’ndan uzaklaştıran şeylerin bilgisidir.

İkincisinden önce gelir. İkincisi ise kalbde zuhûr eden bir nurdur ki onunla gayb âlemi müşahede edilir. Muamele ilmi, mükaşefe ilmi için şarttır. Allah Teâlâ: ***“Bizim uğrumuzda cihad edenleri*** *(çalışanları, mücâhede edenleri)* ***biz, elbette yollarımıza iletiriz.”*** (el-Ankebût, 29/69) buyurmuştur. Bu iki ilim birbirinden ayrılmaz. Çünkü yukarıda zikredilen hadis, muamele ilmi ile ilgili olan ahirete yönelmeyi, dünyayı terketmeyi ve ölüme hazırlanmayı bu nûrun alameti saymıştır. Mükaşefenin fazileti hakkında Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “*Âlimin âbide üstünlüğü, benim ümmetime olan üstülüğüm*

gibidir."[165] Çünkü mükaşefe, amele tâbidir. Amel onun şartıdır.

et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'de şöyle denilmektedir: Hicab inceldikçe îman daha kuvvetli, kalp daha nurlu, daha saf ve temiz olur. Bu, hicâb kalkıp Hak cemâl sıfatı ile tecellî edince yakîn ıyân hâline gelene kadar, sonra da celal sıfatı ile tecellî edip ıyân ayn olana kadar devâm eder.

"Allah kimi saptırmak isterse" yani iradesini ona yönlendirmesi için onun içinde dalaleti yaratırsa *"onun gönlünü göğe çıkarıyormuş gibi dar ve sıkıntılı yapar."* Hakk'ı kabulden uzaklaşır ve îman onun göğsüne girmez. Yani Allah küfrünü murad ettiği kimsenin îmandan uzaklaşmasının sebeplerini ve küfre yönelmesinin sâiklerini güçlendirir.

(اَلْحَرَجَ) masdardır. Allah'ın dalalete düşürmek istediği kimsenin darlıkla vasfedilmesi mübalağa içindir. (اَلْحَرِجَ) ise ism–i fâildir. "Çok dar olan" demektir. Bu mana, birinciye göre daha özeldir. Yani, her harac (sıkıntı) darlıktır, her darlık, harac değildir. " اَلْحَرَجَ "ın ağaçları sık olan yer, mânâsında olduğu da söylenmiştir. Nasıl ki otlayan hayvanlar ağaçları sık olan yerlerdeki otlara ulaşamazsa, kâfirin de gönlüne îman ulaşamaz.

Fahreddîn Razî, kalbin göğe çıkıyormuş gibi daraltılması konusunda der ki: Bu benzetmenin iki yönü vardır:

1. Bir insana, göğe yükselme teklifi nasıl zor ve ağır bir iş olarak görünür de o işe yönelmekten nefret ederse; aynen bunun gibi kâfire de îman etmek büyük ve külfetli bir iş olarak görünür. Durdukça îmana meyledeceği yerde ondan uzaklaşır, nefreti artar.
2. Bu benzetmenin mânâsı 'Kafirin kalbi İslâm olmaktan uzaklaştığı gibi îmanı kabul etmekten de uzaklaşır.' şeklinde takdir edilirse bu uzaklık, yerden göğe yükselen kimsenin uzaklaşmasına benzetilmiş olur.

Nitekim **Kâşifi** Farsça tefsîrinde şöyle der: "Sanki o kimse göğe doğru yukarı gider.

Yani Cenâb-ı Hakk'ın kabûlünden kaçar ve göklere gitmek ister."

Bil ki kalpler çeşit çeşittir. Bazılarına îman etmek zor gelir. Bu kâfirlerin kalbidir. Bazılarına da yaptığı amellerden zevk ve lezzet almak (zevk ve vicdân) zor gelir. Bu da îman ehlinden nâkısların kalbidir. İnsanlardan öyleleri vardır ki irfanla söylenmiş sözlerden uzak dururlar. Hattâ, fazilet sahibi insanların mânevî hallerini inkâr

edip onların söz ve davranışlarını hafife alırlar. Bu ise ancak hayvanî sıfatlara düşkün, yırtıcı hayvanlara ve şeytâna ait sıfatlar kendisine hâkim olan kimselerin işidir. Ruhânî lezzetlerden hiç nasibi yoktur. Bu sebeple manevî âlemin sırlarına ait bilgileri, ağyardan gizlemek tavsiye edilmiştir.

Sâib şöyle demiştir:

Sâib! Sadef niçin sinesini parçalamaz?
Bu zamanda mücevherden anlayan yok da ondan

“Allah inanmayanların üstüne işte böyle” yukarıdaki misalde arzedildiği vechile *“murdarlık verir.”* Yani azab eder, yardımsız bırakır, lanet eder ya da şeytanı musallat kılar.

Yerine zamir kullanacak yerde “inanmayanlar” kelimesinin açıkça zikredilmesi, Allah’ın onların göğsünü daraltmasının sebebinin îmandan tamâmen yüz çevirmeleri, küfür ve azgınlıkta ısrarları olduğunu bildirmek içindir.

وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيماً قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

126. Bu *(din),* Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, öğüt alacak bir kavim için âyetleri ayrıntılı olarak açıkladık.

“İşte” yani Kur’anın getirdiği bu beyan “*Rabb’inin”* razı olduğu “*doğru yolu”* takip edeni cennete götüren, hiçbir eğriliği olmayan yolu *“budur.*”

“Biz, öğüt alanlar için âyetleri geniş geniş” birinin hükmü diğerine karışmasın diye bölüm bölüm “*açıkladık.”* Öğüt alanlar, husûsî zikredilmiştir. Çünkü açıklanan ayetlerden faydalanacaklar onlardır.

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

127. Rableri katında onlara esenlik yurdu *(cennet)* vardır. Ve yapmakta oldukları *(güzel)* işler sebebiyle Allah onların dostudur.

Sanki birisi âyetlerde belirtilen Allah Teâlâ’nın öğüt alanlar için hazırladığı mükâfâtın ne olduğunu sormuş ve ona şöyle cevap verilmiştir: “*Rableri katında onlar için güven yurdu”* istenmeyen her şeyden selamet yurdu, yani cennet *“vardır.”*

“Rableri katında” demek, onun misafirliğinde ve ziyafetinde demektir. “Bugün falancanın yanındayız.” demeye benzer. Yani “Onun ikram ve ziyafetindeyiz.” demektir.

Buradaki “Allah’ın katında ve yanında olma”nın cennet vadinden ve onu tekeffül etmekten kinâye olduğu söylenmiştir.

“Yaptıkları işlerden,” yani işlemiş oldukları salih amellerden *“dolayı Allah, onların dostudur”* sevgilisi ya da düşmanlarına karşı

yardımcısıdır.

Bil ki Allah Teâlâ, îmanın güzelliğini, küfrün çirkinliğini, hoşbaht ve bedbahtın hallerini beyan etmiştir. İnsanlara peygamberlerin ve Allah dostlarının nurlu yollarını özendirmiş, onların ardınca gitmeyi teşvik etmiştir. Sâlih amelleri, Allah'ı sevmeye ve selamet yurdu olan cennete girmeye sebep kılmıştır. Sâlih ameller ise Allah'ın rızâsı kasdıyla yapılan amellerdir. Cennete giren, mutlak olarak Allah'ın azâbından emin olur. Çünkü ***"Allah îman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır."***

(el-Bakara, 2/257)

Rivayet edilir ki **Ömer b. Hattab** (r.a.), bazı Acem kalelerini fethetmek üzere dört bin kişilik atlı bir ordu techiz etti. Bu ordunun başına oğlu Abdullah'ı (r.a.) kumandan tayin etti. Abdullah b. Ömer (r.a.) der ki: Biz yola koyulduk ve yüksek bir dağın üzerinde bulunan bir kaleyi kuşattık. Fakat silahlarımız oraya ulaşmıyordu. Kalenin içinde kâfir askerleri vardı. Onların kumandanı da güzel bir kadın idi. Uzun kuşatma sonunda yorgun düştük.

Bir gün, bu kadın kumandan kalenin gözetleme yerinden bizim askerlerimize baktı. O sırada gözü ordumuzdaki yakışıklı bir Arap gencine ilişti. Ata binmede ve harp sanatında mahir bir gençti. Onu görünce bir ah çekti. Cariyelerinden birisi: "Ey kumandan, niçin ah çektin? Sen kaleler içinde korunmaktasın, güç kuvvet sâhibisin." diye sordu. Kadın kumandan: "Kalemizi, işte bu genç fethedecektir." dedi. Cariye: "Bu nasıl olur?" deyince, şöyle cevap verdi: "Nasıl olacağını biraz sonra göreceksiniz."

Sonra kadın kumandan o yakışıklı gence bir elçi gönderip: "Sana ulaşmamın yolu nedir? Senin bana, benim de sana ait olmanı istiyorum." dedi. Gencin bu teklife cevabı şöyle oldu: "Evet, fakat bu ancak iki şartla mümkündür: Kalenin dışını bize, içini de O'na teslim edersen" dedi. Kadın elçiyi tekrar 'Kalenin dışından neyi kastettiğinizi anladık. Fakat kalenin içi ile neyi kastettiğinizi anlamadık.' demek için gönderdi. Genç, elçiye: "Kalbini Allah'a teslim ederse ve O'nun birliğini kabul ederse, kalenin içini teslim etmiş olur." diye cevap verdi.

Bundan sonra kadın kumandan bir grup elçi gönderdi ve "Ben kalenin kapılarını sana açtım, askerinle beraber girebilirsin" diye haber saldı. Genç askerleriyle birlikte kaleye girince kadına müslüman olmasını teklif etti. Kadın kumandan: "Ben himmeti yüksek bir kumandanım. Ordu içinde mevkice senden daha büyük biri varsa onun huzurunda İslâm'ı kabul etmek isterim." dedi. Genç: "Evet, var. Bizim kumandanımız, Halife'nin oğlu Abdullah benden üstündür." dedi.

Kadın, Abdullah bin Ömer (r.a.)'ın huzuruna varıp o da kendisine müslüman olmasını teklif edince daha önceki sorusunu tekrar sordu. "Mevkice senden daha büyük biri varsa onun huzurunda İslâm'ı kabul etmek isterim." dedi. O da: "Evet var. Mü'minlerin

emiri, babam Ömer.” dedi. Kadın: “Beni ona götürün ki onun huzurunda müslüman olayım.” dedi.

Bundan sonra yanında askerleri ve birçok malı ile beraber kaleden çıktı. Sonra Hz. Ömer (r.a.)’ın huzuruna vardığında: “Ey mü’minlerin emiri, burada senden daha büyüğü var mı?” diye sordu. Hz. Ömer (r.a.): “Evet, Allah’ın rasûlü Hz. Muhammed (s.a.) var. İşte kabri de orada” diyerek Ravza-i Mutahhara’ya işaret etti. Kadın: “Ancak onun huzurunda müslüman olmayı arzu ederim.” dedi. Hz. Ömer, kadının isteğini kabul etti.

Kadın, Ravza-i Mutahhara’ya varınca selam verdi, sonra büyük bir edeb ve vakar ile Rasûlullah (s.a.)’ in huzurunda diz çöktü: “Ben şehadet ederim ki, Allah’dan başka ilâh

yoktur. Yine ben şehadet ederim ki, Muhammed (s.a.) O'nun kulu ve rasûlüdür." diyerek müslüman oldu. Sonra başını Rasûlullah (s.a.)'ın eşiğine koydu ve o anda ruhunu teslim etti.

Hz.Ömer (r.a.) onun bu güzel haline ağladı, yıkanıp techiz edilmesini ve Cennetü'l- Bakî'de sahabe (r.anhüm)' ün arasına defnedilmesini emretti.

Ölünce benim tabutumu serviden
yapınız Çünkü uzun boylunun
sevdasına gidiyorum

Allah'ım, bizi sırat-ı müstakim yolunda giden, senin huzuruna kalb-i selim ile ulaşan, böylece elem verici azabdan kurtulanlardan eyle. Amin yâ Kerim, yâ Rahîm!

---

[164] . Irâkî, Muğnî, IV, 459
[165] . Münâvî, IV, 341

HAŞR VE HESAB, İLÂHÎ ADÂLET

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعاًۚ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْاِنْسِ
وَقَالَ اَوْلِيَٓاؤُهُمْ مِنَ الْاِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَٓا
اَجَلَنَا الَّذ۪ٓي اَجَّلْتَ لَنَاۜ قَالَ النَّارُ مَثْوٰيكُمْ خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اِلَّا مَا شَٓاءَ
اللّٰهُۜ اِنَّ رَبَّكَ حَك۪يمٌ عَل۪يمٌ ﴿١٢٨﴾ وَكَذٰلِكَ نُوَلّ۪ي بَعْضَ الظَّالِم۪ينَ
بَعْضاً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ۟ ﴿١٢٩﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ
رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَات۪ي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَاۜ
قَالُوا شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلٰٓى
اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِر۪ينَ ﴿١٣٠﴾ ذٰلِكَ اَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ
الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُواۜ
وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِۜ اِنْ
يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَٓاءُ كَمَٓا اَنْشَاَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ
قَوْمٍ اٰخَر۪ينَۜ ﴿١٣٣﴾ اِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَاٰتٍۙ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِز۪ينَ ﴿١٣٤﴾
قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنّ۪ي عَامِلٌۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَۙ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

128. Allah onların hepsini bir araya topladığı gün, “Ey cinler *(şeytanlar)* topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız” der. Onların, insanlardan olan dostları ise: “Ey Rabbimiz! *(Biz)* birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık” derler. Allah da buyurur ki: Allah’ın dilediği hariç, içinde ebedî kalacağınız yer ateştir. Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir, bilendir.

129. İşte böylece işledikleri günahlardan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının peşine takarız.

130. Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi

anlatan ve bu günle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi! Derler ki: “Kendi aleyhimize şâhitlik ederiz.” Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şâhitlik ettiler.

131. Gerçek şu ki: Halkı habersizken, Rabbin haksızlık ile ülkeleri helâk edici değildir.

132. Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.

133. Rabbin zengindir, rahmet sahibidir. Dilerse sizi yok eder ve sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi sizden sonra yerinize dilediği bir kavmi yaratır.

134. Size vadedilen mutlaka gelecektir; siz bunu önleyemezsiniz.

135. De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yurdun *(dünyanın)* sonunun kimin lehine olduğunu yakında bileceksiniz. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmazlar.

❀

Ey Muhammed (s.a.) sen, Mekkelilere ve diğerlerine hatırlat ki Allah *"hepsini"* insanları ve cinleri *"bir araya"* yani kıyamet durağında *"topladığı gün"* azarlayarak şöyle buyuracaktır: *"Ey cinler topluluğu,"* yani ey şeytanlar cemaati.

Buradaki (ٱلْمَعْشَرِ), cemaat demektir. Çünkü cemaat onları belli bir yerde tutar ve aralarında muaşeret meydana gelir.

Bazıları derler ki: cemaate (*el-ma'şer*) denilmesi çokluğun son haddine ulaşmış olmaları sebebiyledir. "*el-Aşera*" yani on, sayı olarak çokluğun tam ve mükemmel bir ifadesidir. Çünkü on sayısından sonraki sayıların hepsi, birler basamağı dikkate alınmazsa "on"un terkîbinden meydana gelir. Bu takdirde bir topluluğa "ma'şer" denildiği vakit sanki bununla kâmil manada çokluğu ifade eden "on"un mahalli kastedilmektedir.

Cinlere "cin" denilmesi, insanların gözlerine görünmedikleri içindir.

"Siz insanlarla" onları aldatmak ve dalalete düşürmek için *"çok uğraştınız."* Bir çok insanları doğru yoldan saptırdınız. "*buyurur."*

"Onların insanlardan olan dostları" yani şeytanlara itâat eden şeytanların dostları *"derler ki: "Rabb'imiz, biz birbirimizden yararlandık"* Bazı cinler insanlardan, bazı insanlar da cinlerden faydalandı.

İnsanların cinlerden faydalanması, cinlerin onları bazı ihtiraslarına ulaştırmalarıdır. Bu da ihtiraslara ulaşma yollarını kolaylaştırmak konusunda rehberlik etmeleri şeklinde olur.

Cinlerin insanlardan faydalanmaları ise insanların onlara itâat etmesi ve gayretlerini boşa çıkarmaması sûreti ile olur. Kendisine

itâat edilen bir reis, teb'asının kendisine boyun eğmesinden faydalanır.

"Ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık." Yani biz senin tayin etmiş olduğun kıyamet gününün vaktine ulaştık.

Onlar bu sözü, şeytanlara itâat ettiklerini, hevâya tâbi olduklarını ve yeniden dirilmeyi inkar ettiklerini îtiraf etmek için; bundan dolayı duydukları pişmanlığı ve kendi durumlarına duydukları tahassürü ortaya koymak ve Rab'lerine teslimiyetlerini arzetmek için söylerler.

Şimdi uyanmak zamanı ey
gâfil! Ölüm gelince uykudan
sana ne fayda? Ne güzel
söyledi çocuğa bir hoca:
Bir şey yapmadan zaman geçip gitti...

Âyette sadece dalalete düşenlerin sözlerinin zikredilmesi, belki de onları dalalete düşürenlerin doğrudan cehenneme sokulup konuşmaya güç yetiremedikleri içindir. Sanki, "O zaman Allah ne buyurdu?" diye bir sorulmuş ve cevap olarak şöyle buyurulmuştur:

"Allah da buyurur ki: Durağınız ateştir." menziliniz, ikâmet yeriniz cehennemdir.

"Allah'ın dilemesi hariç orada ebedî kalacaksınız."

İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle buyurur: "Mahlûkat dört türlüdür. Bir kısmı tamamen cennettedir. Bir kısmı tamamen cehennemdedir. Bunların dışındaki iki zümrenin ise bazıları cennette, bazıları cehennemdedir. Tamâmen cennette olanlar, meleklerdir. Tamamen cehennemde olanlar, şeytanlardır. Bazısı cennette, bazısı cehennemde olanlar ise insanlar ve cinlerdir. Çünkü onların sevap kazanmaları da, günaha dalmaları da mümkün ve caizdir.

et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'de şöyle denir: *"Allah'ın"* tevbe edip kendisine dönmelerini *"dilemesi hariç"* İşte onların durağı, ateş olmayacaktır. Buradaki istisna, dünyada tevbe edenlerle ilgilidir, yoksa ebedi cehennemlik olanlar için değil."

Bazı müfessirlere göre âyetin mânâsı şöyledir: "Onlar, Allah'ın kendilerinin ateşten çıkarılıp dondurucu soğuğa (zemherîr) nakledilmelerini murad ettiği zamanlar hariç, tamâmen ebedî azab ateşinde kalacaklardır.

Rivayet olunur ki cehennem ehli, ateşten çıkarılıp dondurucu soğuk vâdisine sokulurlar. Orada eklemleri birbirinden ayrılır da bağırıp çağırarak cehenneme döndürülmelerini isterler. Bu izaha göre âyetteki istisnâ ile onları tahkir kastedilmiştir.

Celâleyn Tefsiri'nde şöyle denilir: *"Allah'ın"* onların ateşten çıkarılıp kaynar suya atılmalarını *"dilediği"* vakitler *"hâriç."* İşte bu kaynar su, cehennemin dışındadır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***"Sonra dönüşleri elbette cehennemedir."*** (es-Sâffât, 37/68)

Rivayete göre cehennemde iken onlara cennete doğru bir kapı açılır. Cehennemdekilerin hepsi o kapıya koşarlar. Tam oradan

çıkmaya yeltendikleri vakit, kapı yüzlerine kapatılır.

Bir başka rivayete göre ise *“Allah’ın dilemesi hariç”* ifadesi, cehenneme girmezden öncesi ile ilgilidir. Sanki şöyle buyurulmuştur: Ebediyyen ateşte kalacaksınız, ancak oraya girinceye kadar size tanınan süre hariç. Ebedî olarak ateşte kalma hakkındaki bu istisna sondan olduğu gibi baştan da olabilir. Zahir âlimlerin ayetteki istisnanın tefsîri hakkındaki görüşleri böyledir.

Ancak **Şeyh Necmeddin** (k.s.), şeriatın zâhirini korumak üzere şöyle der: Bu konuda ulemâ-i billahın eşsiz bir tahkîki vardır. Şu kadar var ki avamın akılları bunu

kaldıramaz. Biz onlardan bir nebzesine işaret ediyoruz ve sâliklerden başkasından gizlenmesini tavsiye ediyoruz.

Ramazan Efendi, *Şerhu'l-Akâid* adlı eserinde şöyle der: Bil ki, cehennem ehli oradan kurtulma ümidini yitirmezler. Ta ki cennetle cehennem arasında ölüm koçu boğazlanıp cennet ve cehennem ehline bulundukları yerde ebediyyen kalacakları ilân edilince artık oradan kurtulmaktan ümitlerini keserler. Azaba öyle alışırlar ki ondan zevk alır hale gelirler. Hatta üzerlerine cennet kokusu dökülse onu kötü görürler ve ondan acı çekerler. Gübreyi güzel bulup, gül kokusundan rahatsız olan pislik böceği gibi olurlar.

Bu izah **Şeyh-i Ekber** (k.s.)'un söyledikleri ile aynı anlamdadır: "Cehennem boş halde kalır. Çünkü azab kelimesi, (عَذْبٌ) "tatlı olmak" kökündendir." Ancak Şeyh-i Ekber'in bu sözünün zahiri anlamı seni aldatmasın. Çünkü, zâhir ve bâtın âlimleri cehennemde ebedi kalacak olanın oradan çıkmayacağı ve onun cesedinden cehennemin boş kalmayacağı hususunda ittifak etmişlerdir.

Dînî kemâlâtdaki özel yeri ile Allah'ın âlemlere lütfettiği Şeyhimiz Efendimiz hazretleri şöyle demiştir: "Cemal yurdu olan cennet ehli, oraya yerleştiğinde üzerlerinde cemâlin eseri görülür, ebedi ve daimi olarak zevk alırlar, cemâlin celâli ve eseri onlardan gizli kalır. Onu hissetmezler, görmezler, ebediyyen ve asla ondan elem duymazlar. İşte celâl yurdu olan cehennem ehli de oraya yerleşip aradan uzun yıllar geçince bâtınlarında celâlin cemâlinin izleri zuhur eder. Ebedî olarak ondan zevk alırlar. Celâl ateşinin eseri kendilerinden gizli kalır. Öyle ki onu hissetmezler, görmezler ve ebediyyen acı duymazlar. Bu hal ancak, ateşin onların içlerini ve dışlarını yaktıktan uzun günler ve yıllar sonra olur.

Bir kimse, dünyâdaki bir günlük şirki için âhiret senelerinden elli bin sene yanar. Yıllar geçtikçe onların üzerinde görünen, kendilerinde ebediyyen devam eden hâldir ki bu da onların ezeldeki halleridir. Ezel ve ebed arasındaki haller rahmânî imtihanlardır. İmtihan ise hâdistir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Biz sizi sınamak için, şerre de hayra da müptelâ kılıyoruz ve bize döndürüleceksiniz."*** (el-Enbiya, 21/35) Allah, bizi ve sizi helâk yurdu olan cehennemden korusun. Burada Şeyh Atpazarî'nin sözü son buldu.

"Şüphesiz Rabb'in" fiillerinde *"hüküm ve hikmet sahibidir."* Şeytanın dostlarını ebediyyen cehennemde bırakması da O'nun

hikmetli işlerindendir. O, *“her şeyi”* insanların ve cinlerin her türlü hallerini, yaptıkları işleri ve bunlara karşılığın ne olduğunu *“çok iyi bilendir.”*

وَكَذٰلِكَ نُوَلِّى بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۟ ﴿١٢٩﴾

129. İşte böylece işledikleri günahlardan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir

kısmının peşine takarız.

"İşte" insanlardan ve cinlerden isyan edenleri yardımsız bırakıp onlar birbirinden yararlandıkları gibi *"kazandıklarından ötürü"* küfür ve isyanda ısrar etmelerinden dolayı *"zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının peşine böyle takarız."* Yani onları birbirine musallat eder, bir zalimi başka bir zalimle cezâlandırırız.

Bir rivayette şöyle buyurulmuştur: "Kim bir zalime yardım ederse Allah onu kendisine musallat eder."[166]

İbn Abbas (r.anhümâ)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah bir toplumun hayrını murad ederse, içlerinden en hayırlı olanları onlara yönetici kılar. Eğer bir toplum için de şer murad ederse içlerinden şerli olanları onlara yönetici kılar."

Bazı ilâhî kitaplarda varid olmuştur ki: "Ben, meliklerin meliki olan Allah'ım. Meliklerin kalpleri benim elimdedir. Bana itâat eden topluma o melikleri rahmet kılarım. İsyan edenlere de onları belâ ederim. Bu sebeple meliklerin halleri sizin kalplerinizi meşgul etmesin. Fakat siz bana tevbe edin, onları size karşı şefkatli kılayım."

Hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Zalim, yeryüzünde Allah'ın adaletidir. Onunla intikamını alır. Sonra da ondan intikamını alır.*"[167]

Merfu bir hadiste de şöyle buyurulur: "*Aziz ve celil olan Allah buyurur: Buğzettiğimden buğzettiğim başka biriyle intikam alırım. Sonra her ikisini de cehenneme koyarım.*"[168]

Zebûr'da şöyle denilmektedir: "Ben münafıkla münâfıktan intikam alırım. Sonra da tüm münâfıklardan intikam alırım."

Eğer zalime: "Allah'ın yeryüzündeki adaleti" demek nasıl caiz görülüyor? diye sorulursa, biz buna şu cevabı veririz: Buradaki "adalet"ten maksat, "fazilet"in mukabili olan adalettir. Buna göre adalet, ister hayır ister şer olsun her kişiye yaptığının karşılığı ile mukabele etmektir. Fazilet ise kötülüklere aynı ile karşılık vermeyip onları afvetmektir. Mutezilenin aksine, Ehl-i sünnetin görüşü budur. Çünkü Mutezile, kötülükleri cezalandırmayı vacib görürler ve adaletin ancak böyle tahakkuk edeceğini iddiâ ederler. Bu sebeble onlar kendilerine "adalet ehli" demişlerdir. Ehl-i sünnetin görüşüne

şu âyet işaret etmektedir: ***"Rabb'im, hak ile hükmet." de."*** (el-Enbiya, 21/112) Yani, zalime mühlet verme ve onu bağışlama, bilakis cezasını acele ver, demektir. Ancak Allah, dilediğine mühlet verir. Dilerse bağışlar, dilerse cezalandırır. Çünkü O, yaptıklarından hesaba çekilemez.

Kötülük yapınca kork, emin olma!
Çünkü yaptığın kötülük tohumdur; Allah
onu bitirir Bir kaç zaman örter, gizler onu
Belki yaptığına pişman olup haya
eder diye, Lütfunu ızhar için
defalarca örter de
Sonradan adaletini göstermek için cezasını verir

Böylece bu iki sıfatı meydana çıksın:
Lütfunun muştucusu, kahrının korkutucusu

Bil ki, zulüm rabbânî feyzi kabûl eden fitrî-ruhânî istidadı mutlak olarak ifsad eder. Bu sebeple doğru sözün zalime faydası dokunmaz. Zulmün en çok görüldüğü kişiler, kudret ve galebe ellerinde olduğu için idârecilerdir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

“*İnsanların namazı terk etmeleri, şehvetlerin peşine düşmeleri, devlet reislerinin hain ve yardımcılarının da fasıklardan olması kıyamet alâmetlerindendir.*”

Bu sözü Peygamberimiz’den duyan Selman (r.a.) öne atıldı ve şöyle dedi: “Babam, anam sana feda olsun bunlar olacak mı?” Efendimiz (s.a.) şöyle buyurdular: “*Evet ya Selman, olacak. O zaman mü’minin kalbi, tuzun suda eridiği gibi eriyecektir. Onu değiştirmeye güçleri de yetmeyecektir.*” Selman yine: “Bu da olacak mı yâ Rasûlallah?” dedi. Efendimiz: “*Evet yâ Selmân, o gün insanların en zayıfı mü’min olacak. Onların arasında korkarak yürüyecek. Eğer hakikatı söylese onu yerler, susacak olsa kahrından ölür.*”[169]

Sa’dî (k.s.) der ki:

Acem şahlarından haberdar
mısın? Kendi halkına zulüm
yaptılar
Ne o görkem, ne de şahlık
kaldı Ne de o halkına
ettiği cefalar Elinden
geldikçe incitme halkı
İncitirsen, kendi kökünü
kesersin

Allah’ım, bizi zulüm ve fesaddan muhafaza eyle. Kullarını ve beldeleri koruyan sensin.

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتٖى
وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَاۜ قَالُوا شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ
الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾

130. Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi! Derler ki: “Kendi aleyhimize şâhitlik ederiz.” Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şâhitlik ettiler.

Allah Teâlâ kıyamet günü insanlara ve cinlere şöyle diyecektir: *“Ey cin ve insan*

topluluğu, içinizden size", sizden her fırkaya dünyada *"ayetlerimi anlatan"* kitablarımı okuyan "*ve bu gününüzle"* yani kıyamet günüyle "*karşılaşacağınız hakkında sizi uyaran"* Allah Teâlâ tarafından tâyin edilmiş *"elçiler gelmedi mi?"*

Bu şiddetli azarlamaya cevaben derler ki: *"Kendi aleyhimize şâhidiz."* Evet bu sayılanlar bize tebliğ edildi, derler. Bu sözler, onların küfürlerini ve azaba müstahak olduklarının îtiraflarıdır.

" شَهِدْنَا " lafzının mazi (geçmiş zaman) fiil olması, şehadetin önceden olmasını gerektirmez.

"Dünya hayatı kendilerini aldattı" da onlar îman etmediler. *"Ve"* ahirette *"kendilerinin"* dünyada iken peygamberlerin getirdikleri âyetleri ve ikazları *"kafir olduklarına"* dair kendileri aleyhinde *"şâhidlik ettiler."*

Bu ifadeler, onların kötü düşüncelerini ve yanlış görüşlerini yermektedir. Çünkü onlar dünya hayatına ve onun noksan lezzetlerine aldanarak ahiretten tamamıyle yüz çevirmişlerdir. Sonunda da kâfir olduklarına dair kendileri aleyhinde şâhidlik etmek ve ebedî azâba teslim olmak zorunda kalmışlardır. Bu ifadeler, aynı zamanda muhatabları onların hâline düşmekten sakındırmak içindir.

Bilesin ki cinlerin ve insanların ilâhî emir ve yasaklarla mükellef oldukları ittifakla sabittir. Ancak kendilerine gönderilen peygamberlerin hemcinsleri olması muhtemeldir. Cebrail (a.s.) ve diğer bazı büyük meleklerin, meleklerin peygamberi olması gibi. Beşerin seçkinleri, kendi cinslerinden biri olarak insanların peygamberidirler. Çünkü aynı cinsten olanlar birbirlerine daha meyilli olurlar. İstifade ve ünsiyet hemcinsler arasında daha fazladır.

Peygamberlerin, başka cinslerden olması da muhtemeldir. Meselâ cinlere gönderilen peygamber insan olabilir. Bu, ise istifadeye mani değildir. Çünkü onların seçkinlerinin o peygamberden istifade etmesi mümkündür. O zaman onlar, peygamberin elçisi olurlar. Nitekim insanların seçkinleri de meleklerden istifade ederler.

Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.)'in hem cinlere hem de insanlara peygamber olarak gönderildiği hususunda icma vardır. Rasûlullah (s.a.) bu iki fırkadan her birini ayrı ayrı Allah'a ve ahiret gününe inanmaya çağırmıştır. Halbuki ondan önceki peygamberler sadece kendi toplumlarına gönderiliyorlardı. Süleyman (a.s.) da

cinlere genel anlamda peygamber olarak gönderilmemiştir. Bilakis, onlara tam olarak hakim olmuş, zabt ve idâre etmiştir.

Âyetteki *"içinizden elçiler"* ifadesi, her toplumun peygamberinin kendilerinden olması şeklindeki ilk manaya hamledilebilir. **Dahhak** ve ona tâbi olan bazı İslâm âlimleri bu görüştedirler. Çünkü onlar "Bir zaruret olmadığı müddetçe âyetin zahirinden ayrılmakta bir anlam yoktur." demişlerdir.

"İçinizden elçiler" ifadesi, peygamberlerin başka cinslerden olabileceği şeklindeki ikinci manaya da hamledilebilir. Bu görüşte olanlar, bu konuda icmâ olduğunu iddiâ ederler. Bu görüşe göre beşer üstün tutulmaktadır. Peygamberler sadece insanlar içinden gönderilmiştir. Fakat insanlara cinlerle birlikte hitap edildiğinde bu (insanların

cinlere de peygamber olarak gönderilmesi) doğru olur. Bunun benzeri ***“İkisinden de inci ve mercan çıkar.”*** (er-Rahman 55/22) âyetidir. Oysa mercan sadece tuzlu sudan çıkar, tatlı sudan değil.

Rasûller (elçiler) lafzının, elçilerin elçilerine de şâmil olduğu söylenmiştir. Nitekim cinlerden bir topluluğun Kur’an’dan bazı bölümleri dinleyip onu kendi toplumlarına, bildirdikleri rivayet edilmiştir.

Bu konuda tertip ve düzenlemeye Allah Teâlâ’nın beni muvaffak kıldığı bundan ibârettir. Tam mânâsıyla hakkı söyleyen ve doğruya ileten Allah’tır.

ذٰلِكَ اَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾

131. Gerçek şu ki: Halkı habersizken, Rabbin haksızlık ile ülkeleri helâk edici değildir.

“Bu” yani peygamberlerin gönderilmesi *“Rabb’in, halkı habersizken,”* onlara açıklayacak bir peygamber göndermeden *“onların zulmü sebebiyle ülkeleri helâk edici olmadığı içindir.”*

Begavî şöyle der: Bu bir sünnetullahdır ki, Allah Teâlâ ancak ortada günah varken cezâlandırır. Kişi ise ancak dinin bir emrine itâat etmediği ya da bir yasağı çiğnediği zaman günahkâr olur. Bu da peygamberlerin uyarmalarından sonradır.

Farsça tefsirde şöyle denilmektedir: İlâhî îkaz (vaîd) vuku bulmadan önce hiçbir kavim helâk edilmemiştir. Eğer öyle olmasaydı onlar: ***“Bize bir peygamber gönderseydin de senin âyetlerine uysaydık.”*** (Tâhâ, 20/134) diyerek Hakk’a karşı huccet ileri sürerlerdi.

et-Te’vîlâtü’n-necmiyye’de şöyle denilmiştir: “Çocukluk döneminde hayvani hazlara düşkünlük, ruhânî kabiliyetleri ifsad etmez. Ancak kişi âkıl-bâliğ olup da aklın feyzini ve Hakk’ın ilhamını kabul istîdadını kazanınca ilhama muhâlif davranır ve hevâya tâbi olursa, ilâhî feyzi kabûl için gerekli olan güzel istîdadını bozmuş olur. Nitekim Allah Teâlâ: ***“İnsanlar arasında adaletle hükmet; hevâya*** *(keyfine)* ***uyma, sonra seni Allah’ın yolundan saptırır.”*** (Sâd, 38/26) buyurmuştur. Allah Teâlâ, kendilerine ilahi davet ulaşmayan toplumlara azab etmez. Ancak bir topluma elçi gönderir de onun dâvetine muhalefet ederlerse, o vakit isyanlarından ötürü

azab eder. Bu mânâ şeriat dilinde şöyle ifade edilir: Emir ve yasaklarla ilgili şer'i mükellefiyetleri yazan kalem, ancak âkil-baliğ olan kişi hakkında işler. Çünkü bulûğ vakti, emredilenleri yapmakla ruhun terakkî ettiği, yasakları işlemekle de gerilediği vakittir."

Akıllı insana gereken, halini düzeltmek ve kıyamet gününde kahır hitabına muhâtab olmaktan korkmaktır.

Mahşer gününde kahırla hitap ederse

Nebiler, paygamberler ne yapar?

Hasan Basrî (rh.a.) şöyle der: Dünyadaki insanlar beş sınıftır:
1. *Alimler*. Bunlar, peygamberlerin varisleridir.
2. *Zahidler.* Bunlar, insanlara yol gösterirler.
3. *Allah yolunda savaşanlar*. Bunlar, Allah'ın kılıçlarıdır.
4. *Tüccarlar.* Bunlar, Allah'ın emini olan kullardır.
5. *Devlet başkanları.* Bunlar, halkın gözetleyicileridir.

Eğer alimler tamahkar ve mal toplayıcı olurlarsa insanlar kime tâbi olacaklar?
Bundan dolayı şâirin birisi şöyle demiştir:

Şeyh mala meylederse, mürit geçim
derdine düşer. Paraya pula meyleden, asla
cemâli göremez.

Zâhidler dünyaya rağbet ederlerse insanlara kim yol gösterecek? Onları doğru yola kim sevk edecek?

Ham zahitlerden olgunluk
bekleme! Zayıf akan sel
denize ulaşamaz.

Gaziler gösteriş için savaşırlarsa düşmanları kim mağlub edecek? Çünkü iki yüzlünün ameli yok hükmündedir.

İbadet, ihlâsla yapılırsa iyidir,
Yoksa içi olmayan kabuktan ne çıkar?

Tüccarlar hain ve hilekar olurlarsa; insanlar kime güvenecekler? Kimden razı olacaklar?
Bu zamanda Cebrâil-i emîn kaldı mı?
Eğer devlet başkanı kurt olursa sürüyü (halkı) kim koruyup gözetecek?

Zulmün temelini atan bir
padişah Kendi ülkesinin
temelini yıkmış olur Zulmü
meslek edinen sultanlık
edemez Çünkü kurttan çoban

olmaz

Allah'a yemin olsun ki insanları ancak yağcılık yapan âlimler, dünyaya rağbet eden zahidler, gösteriş için savaşanlar, hilekâr tacirler ve zalim devlet başkanları helâk eder. ***"Zulmedenler yakında nasıl bir âkıbete uğrayıp yıkılacaklarını bileceklerdir."*** (eş- Şuarâ, 26/227)

Bugün artık Allah'ın dini yeryüzünün her noktasına ulaşmıştır. Eskiden beri şâhit

olanlar, olmayanlara tebliğ etmişler ve bu günümüze kadar gelmiştir. Kulaklar hakkı dinlemekle dolmuştur. Ne bir sultan, ne bir vezir, ne de onlardan başka üstün ve bayağı kimseler için kendilerini Sultanlar Sultanı'nın kahrından ve helaktan kurtaracak hiç bir mazeret kalmamıştır. Memleketlerin ve ahalisinin helâk edilmesi ve her türlü zulümlerin ortaya çıkması, ancak insanın gafleti sebebiyledir. Melik ve Mennân olan Allah onu gafletten uyandırsın. Şu halde nefsine bir belâ isabet ettiğinde başkasını değil, serkeş nefsini ayıpla. Bir aşağılamaya uğratıldığında, onun sebebini ancak kendi tabîatında ara! Artık burhanlar, Allah'ın apaçık delilleri ortadadır. Sağlam dayanak peşinde olanlar için, muhkem deliller vardır. Allah Teâlâ'nın şu kelâmını işitmedin mi:? ***"De ki: Üstün delil Allah'ındır."*** (el-Enâm, 6/149)

Görüyorum ki sen sus pus oldun ve sana ne olduğunu bilmiyorsun. Bilakis yorulmaya devam ediyor, öfkenin peşinde koşuyorsun. Ey hasta, kabre girmeden önce kendini tedavi et.

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾

132. Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.

İnsan ve cinlerin mükellef olanlarından ister mü'min olsun ister kafir olsun *"her birinin yaptıkları amellere göre dereceleri vardır."* Sâlih olsun kötü olsun amelleri derece derecedir. Hayır ehli için cennette dereceler vardır. Bu derecelerin bazısı bazısından üstündür. Müşrikler için de cehennemde derekeler (aşağı doğru inen basamaklar) vardır. Bazılarının azabı diğerlerine göre daha şiddetlidir. "Dereceler", kelimesi mertebeler olarak tefsir edilmiştir. Çünkü bu kelime genellikle hayır ve sevap hakkında kullanılır. Kâfirlerin ise bir sevabı yoktur.

"Rabb'in onların yaptıklarından habersiz değildir". İnsanların ibadet ve tâatleri de, işledikleri günahlar da O'na gizli kalmaz. Bu ifade ile kastedilen şudur: Hayır olsun, şer olsun, Allah her amelin karşılığını verecektir.

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۚ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾

133. Rabbin zengindir, rahmet sahibidir. Dilerse sizi yok eder ve sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi sizden sonra yerinize dilediği bir kavmi yaratır.

“Rabb’in zengindir” kullarından ve ibadetten müstağnidir. (el-Ganiy) “zengin”, hiçbir şeye muhtaç olmayan ve kendisi için her şeyin varlığı ile yokluğu eşit olandır. Allah Teâlâ’dan başkası, sadece Allah Teâlâ’ya ihtiyâcı kaldığı zaman “zengin” diye

isimlendirilebilir. Esasen Allah'dan başkasının ihtiyaçları bitmez. Çünkü, insan varlık ve zenginlik halinde de hakîkî zengin Allah'a muhtaçtır.

"Rahmet sahibidir." Kullarını kemâle erdirmek için onlara yüklediği mükellefiyetler konusunda kullarına merhamet eder. Günahlarına karşılık olanlara mühlet verir.

et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'de şöyle denilmiştir: "Yani O, mahlûkattan müstağnî olduğu halde rahmetinin sonsuzluğu gereğince onları yaratmıştır. Onlardan istifade etmek için değil, bilakis onlar O'ndan istifade etsin diye."

Mesnevî 'de şöyle denilmiştir:

Ey daima faal ve diri olan Allah'ım!
"Halkı, benden faydalansınlar diye yarattın,
Ben onlardan faydalanayım diye değil" buyurdun
Bu senin cömertliğindir; bütün noksanlar o
cömertlikte düzelir Bedene tapan şu kullarını afvet
Afv denizinin afvedişi yerinde
bir iştir Halkı ırmak gibi, sel
gibi afvet; yıka, arıt Kendi
denizine daldır, temizle!

Ey âsîler, eğer Allah *"dilerse sizi götürür"* helâk eder. *"Sizi"* vasıfları sizin vasıflarınız gibi olmayan *"başka bir topluluğun soyundan"* Nûh (a.s.)'ın gemisinde bulunanlardan *"yarattığı"* merhametinden dolayı sizi bırakıp helak etmediği *"gibi, sizden sonra"* yani, sizi helâk edip giderdikten sonra *"da dilediğini sizin yerinize getirir."* Başka bir millet, topluluk getirir ki onlar Allah'a sizden daha çok itâatkâr olurlar.

Âyette akıl sahipleri için kullanılan (مَنْ) harfinin değil de akıl sahibi olmayanlar için kullanılan (مَا) harfinin tercih edilmesi, Allah'ın azametinin kemâlini göstermek ve onları akıllılar derecesinden aşağı düşürmek içindir.

Farsça tefsirde şöyle denilmiştir: Böylece sizi başka bir kavmin zürriyyetinden yarattı ki onlar sizin atalarınız oldular.

إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَاٰتٍۙ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِزٖينَ ﴿١٣٤﴾

134. Size vadedilen mutlaka gelecektir; siz bunu önleyemezsiniz.

“Size vadedilen” öldükten sonra dirilme ve azab, *“muhakkak gelecektir.”* Mutlaka olacaktır ve bu vadedilenden asla dönülmeyecektir. *“Siz onun önüne geçemezsiniz.”* Bundan kaçmak için her ne türlü vâsıtaya binseniz de kurtulamazsınız.

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنّ۪ي عَامِلٌۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَۙ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

135. De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yurdun *(dünyanın)* sonunun kimin lehine olduğunu yakında bileceksiniz. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmazlar.

Ey Habibim, Mekkelilere *“de ki: “Ey kavmim, gücünüzün yettiğini yapın.”*

Elinizden ne geliyorsa ve gücünüz neye yetiyorsa sonuna kadar kullanın. Yapmakta olduklarınızı yapmaya devam edin, küfür ve düşmanlığınızda sabit olun.

“Ben de yapacağımı yapıyorum.” Bana emrolunduğu şekilde sabrediyor, İslâm üzere olmakta sebat gösteriyorum ve salih amelleri yapmaya devam ediyorum.

Bu emir, istiâre yoluyla tehdit içindir. Tehdide sebep olan şer, emrolunan vacibe benzetilmiştir ki o mutlaka meydana gelecektir.

et-Te’vîlâtü’n-necmiyye’de şöyle denilmektedir: *“Gücünüz yettiğini yapın.”* Yani yaratılışınıza göre yapın, demektir. Bunun benzeri şu ayettir : ***“De ki: Herkes kendi karakterine göre hareket eder.”*** (el-İsrâ, 17/84)

“Yakında (dünya) *yurdu*(nu)*n sonunun kime ait olacağını bileceksiniz.”* Âyetteki (مَنْ

) harfi istifham için olursa cümlenin mânâsı şöyle olur: “Allah’ın bu dünyayı kendisi için yarattığı övülen âkıbet hangimize olur.” bileceksiniz.” (مَنْ) harfinin ism–i mevsul olduğu kabul edilirse o zaman cümlenin anlamı şöyle olur: “Güzel akıbetin kimin için olduğunu bileceksiniz.”

(اَلدَّارُ) “yurt”, dünya yurdudur. Bu yurt için asıl olan akıbet, onun hayırla tamamlanmasıdır. Kötü akıbet ise günahkarların asıllarını bozmalarının sonucudur.

“Muhakkak ki zulmedenler” yani kâfirler *“asla iflah olmazlar.”* Arzu ettikleri neticeyi asla elde edemezler.

Gerçekten zafer ve kurtuluş bulamaz zalimler, yani kâfirler.

Keşfü’l-esrâr müellifi şöyle der: Şimdi görünüz, dünya nereye gidiyor, kurtuluş devleti kime ulaşıyor. Görünüz, kanadı kırık dervişleri keramet sarayına nasıl çağırırlar ve ikbal sahibi efendileri, hocaları pişmanlık zindanına nasıl sürerler?

Sabret! Bugün cüz olanları kül bulacaksın
Sabret! Bugün diken olanları yarın gül
göreceksin Dünyada ahireti kazanmak için
Ne zamana kadar bu dünyadan cennet yapacaksın?

Kurtuluş, ancak ilim ve amelde; dünyayı, tembelliği ve hataları terk etmektedir.

Hikaye edilir ki bir fakir büyüklerden birisinin yanına vardı. Evinde hiçbir şey bulamayınca: “Sizin hiçbir şeyiniz yok mu?” diye sordu. O zat şöyle cevap verdi: “Evet, bizim iki yurdumuz var. Biri emniyet yurdu, diğeri korku yurdu. Elimize geçen malları

emniyet yurdu için biriktirip saklarız. Yani ahiret yurdu için harcayıp önceden oraya göndeririz.” Fakir: “Fakat bu eve de bazı şeyler lazım.” dedi. O şöyle cevap verdi: “Bu evin esas sahibi, bizi bu dünyanın eline bırakmaz. Çünkü bu dünya iğreti ve ödünç alınan bir şeydir. Ödünç veren de verdiğini mutlaka geri alır. Dünya yurdunun hayırlı sonu, ancak hayırlı ve iyi kimseler içindir. Onlar gece gündüz hep Allah için çalışanlardır. Durup dinlendiklerinde ve sükun hallerinde bile Allah’a yönelmekten geri kalmazlar.”

Vakitlerini ibadetle geçiren bir genç vardı. Kendisine bunun sebebi soruldu. Şöyle cevap verdi: Rüyamda cennet saraylarından bir saray gördüm. Altın ve gümüş kerpiçlerden yapılmıştı. Balkonları da öyleydi. Her iki balkon arasında gözlerin görmediği cemal ve güzellikte huriler vardı. Saçlarının perçemlerini aşağı doğru sarkıtmışlardı. Onlardan birisi bana gülümsedi: Onun dişleri ile sanki cennet aydınlandı. Sonra: “Ey genç, beni elde etmek istersen, Allah için ciddi çalış ki ben senin olayım, sen de benim olasın.” dedi.” Bu sözlerden sonra uyandım. O halde artık çalışmak benim üzerime borçtur.

Bu kadar çalışma bir hûri için olunca, O hûrinin Rabb’ini taleb eden nasıl çalışmalıdır?

Ömür ve malı dost için feda
etmedik, yazık Aşk işi bizden bu
kadar oluyor

Buradan anlaşılan şudur: Hak yolunda çalışmanın sonu güzel olur. Bu yoldaki gayretler, kişiyi cennete, kurbete (Allah’a yakınlığa) ve vuslata ulaştırır. Bunun esas semeresi ahirette görülecektir. Zalimler ise işledikleri günahlarla istidadlarını bozmuşlardır. Onlar böyle bir saadete asla vasıl olamazlar. Sonunda cehenneme girerler. Dünyadaki halleri de hüsrandan başka bir şey değildir. Çünkü bâtıl, önce bir kabarır, sonra batıp kaybolur. Dünyada ve ahirette devlet (saadet), îman edenlerindir. İki cihanda belâlardan kurtulmak ancak îman ile mümkündür. Kim ki îman kalesine sığınır ve yakîn kuvvetine teslim olursa Allah’ın dilediği manevî dereceleri kateder. Her ne kadar şeytan îman kalesinin dışından havlayıp dursa da, gerçek îman sahibine asla zarar veremez.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Îmanlarınızı yenileyiniz.*”[170] Bu hadisten maksad, manevî derecelerin birinden diğerine intikal

etmektir. Îmanın aslı, ilk defa îman edilince tamam olur. Ancak îmanın, on sekiz derecesi vardır. İnayet ve yardım, Allah Teâlâ’dandır.

Her şahsın tevhîdi, taayyünü kadardır. O da bazan onun mülk âlemindeki varlığı kadar olur. Bazen da bu taayyün kadar olur. İddiâ sahiplerinin tevhidi, sadece mülk âlemindeki varlıklarındadır. Eğer onlar bu taayyünü geçseler bundan dolayı pişmanlık duyarlar ve nefislerinden nefret ederlerdi.

Akıllı insana gereken, din konusunda gevşek davranmamak, aksine yakîni elde etmek

için gayret etmektir. Gerçi husûsî rahmeti ile netîceye ulaştıran ve her işte müessir Allah Teâlâ’dır. Ancak çalışıp gayret etmek, yakîne ulaşmanın kapısı ve kemâle erme yolunun vesilesidir.

Allah’ım, bizi hakîkî tevhid ehlinden eyle! Îmanda “ayne’l-yakîn” derecesi ile şereflendir. Sen ki Ganî’sin, biz ise sana muhtaç fakirleriz.

---

[166] . Münâvî, VI,
[167] . Aclûnî, II, 64
[168] . Sehâvî, Mekâsıd, s. 286
[169] . bk. Münzirî, Terğîb, I, 349 (Ravzatü’l-Ahbar’da böyle geçmektedir.) [170]. Müsned, II, 359

MÜŞRİKLERİN BÂZI BÂTIL ÂDETLERİ

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هٰذَا لِلّٰهِ
بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَٓائِنَاۚ فَمَا كَانَ لِشُرَكَٓائِهِمْ فَلَا يَصِلُ اِلَى اللّٰهِۚ وَمَا
كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ اِلٰى شُرَكَٓائِهِمْۜ سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذٰلِكَ
زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ اَوْلَادِهِمْ شُرَكَٓاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ
وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ
﴿١٣٧﴾ وَقَالُوا هٰذِهِٓ اَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌۗ لَا يَطْعَمُهَٓا اِلَّا مَنْ نَشَٓاءُ
بِزَعْمِهِمْ وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَاَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا
افْتِرَٓاءً عَلَيْهِۜ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ
هٰذِهِ الْاَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَاۚ وَاِنْ يَكُنْ
مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَٓاءُۜ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْۜ اِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾
قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُٓوا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ
اللّٰهُ افْتِرَٓاءً عَلَى اللّٰهِۜ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَۚ ﴿١٤٠﴾

136. Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca, bu Allah'a, bu da ortaklarımıza *(putlarımıza)* dediler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar?

137. Bunun gibi ortakları, müşriklerden çoğuna çocuklarını *(kızlarını)* öldürmeyi hoş gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları uydurdukları ile başbaşa bırak!

138. Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki:"Bu *(tanrılar için ayrılan)* hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır." Birtakım hayvanlar da vardır ki, *(Allah böyle emrediyor diye)* O'na iftira ederek üzerlerine

Allah'ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır.

139. Dediler ki: "Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir,

kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet *(yavru)* ölü doğarsa, o zaman *(kadın erkek)* hepsi onda ortaktır." Allah bu değerlendirmelerinin cezasını verecektir. Şüphesiz ki O hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

140. Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın

kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek *(kadınlara)* haram kılanlar, muhakkak ki ziyana uğramışlardır. Onlar gerçekten sapmışlardır ve doğru yolu bulacak da değillerdir.

Müşrik Araplar *"Allah'ın yarattığı ekinlerden ve hayvanlardan Allah'a pay ayırdılar."* Putlarına da aynı şekilde pay ayırdılar. *"Zanlarınca:"* Yani Allah Teâlâ'nın emri ile olmaksızın kendi bâtıl iddialarına göre: *"Bu Allah'a, bu da ortaklarımıza"* yani ticari, zîrâi ve hayvanî mallarımızda, bize ortak olan ilahlarımıza *"dediler."*

Rivayet edilir ki, Cahiliye Arapları ekinlerinden ve ürünlerinden bir kısmını Allah için, bir miktarını da ilâhları için ayırırlardı. Bunlardan Allah için ayırdıklarını misafirlere ve yoksullara sarfederlerdi. İlâhları için ayırdıklarını ise putların hizmetlerine harcarlar ve onların önünde kurban ederlerdi. Bu esnada şayet Allah için ayırdıklarından bir şeyin daha iyi olduğunu görürlerse, onu Allah'a adamaktan vazgeçip ilahlarına tahsis ederlerdi. Tanrıları için ayırdıkları değerli olursa olduğu gibi bırakırlardı. "Allah zengindir, bunlara muhtaç değildir." derlerdi. Bunu da ilâhlarını Allah'dan çok sevdikleri ve Allah'a tercih ettikleri için yaparlardı.

Ekin ve hayvanların ürünlerinden *"ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor,"* fakirlere ve misafirlere verilmiyordu. Onlar: "Allah dileseydi, kendi payını çoğaltırdı." diyorlardı.

"Fakat Allah için ayrılan ortaklarına" önlerinde kurbanlar kesilerek ve onların hizmetinde harcanmak sûretiyle putlara *"ulaşıyor."* Şöyle ki, şayet ilâhlarına ayırdıkları hisse nemalanmazsa, Allah Teâlâ için ayırdıkları nemalanan hisse ile değiştirip onu ilâhlarına tahsis ediyorlardı.

"Ne kötü hüküm veriyorlar!" İlahlarını Allah Teâlâ'ya tercih ederek ve kendilerine din olarak emredilmeyen şeyleri yapmak hususunda verdikleri hüküm ne kötü hükümdür.

وَكَذٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ اَوْلَادِهِمْ شُرَكَٓاؤُهُمْ
لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ
وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

137. Bunun gibi ortakları, müşriklerden çoğuna çocuklarını *(kızlarını)* öldürmeyi hoş gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları uydurdukları ile başbaşa bırak!

"Yine" kestikleri kurbanları Allah'a ve ortaklarına taksim etmeyi süslü gösterdikleri gibi *"ortakları,"* cinlerden ya da putlara hizmet edenlerden olan dostları *"müşriklerden çoğuna evladlarını öldürmeyi süslü gösterdi."*

Câhiliyye devrinde yaşayan insanlar, fakirlik, evlendirme ya da esir edilmelerinden

korkarak kız çocuklarını diri diri toprağa gömerlerdi. Hatta onlardan bir adam: "Eğer şu kadar sayıda erkek evlâdı olursa onlardan birini kurban edeceğine dâir yemin ederdi. Nitekim Peygamber (s.a.)'in dedesi Abdülmuttalib de oğlu Abdullah'ı kurban etmek için yemin etmişti.

Rivayet edilir ki Abdülmuttalib bir gün rüyasında, zemzemin bulunduğu yeri kazmakta olduğunu gördü. Ona bu rüyanın zemzemin yerine işaret olduğunu söylediler. O da kalktı ve zemzem kuyusunu kazdı. O zaman Abdülmuttalib'in Haris'den başka çocuğu yoktu. Abdülmuttalib, on erkek çocuğu olursa onlardan birini Kâbe'nin yanında Allah için kurban etmeyi adadı.

Çocuklarının sayısı ona tamamlanınca Abdülmuttalib oğullarına adağını haber verdi. Oğulları da babalarına itâat ettiler. Onların herbirinin ismi bir oka yazılarak kura çekildi. Kur'adan Abdullah'ın ismi çıktı. Abdulmuttalib, Abdullah'ı boğazlamak üzere kılıcı eline aldı.

Bunun üzerine orada toplanan Kureyşliler gelip: "Böyle yapma da bir çaresine bakalım." dediler. Abdulmuttalib onu "arrâfe" denilen fal bakan bir kâhineye götürdü. Kadın:

– "Kurban etmek üzere on deve ayırın. Sonra bu oğlan ile develer arasında oklarla kura çekin. Kura arkadaşınıza çıkarsa develerin sayısını artırın ki Rabb'iniz razı olsun. Kura develere çıkarsa, o zaman Rabb'iniz razı olmuş ve böylece arkadaşınız kurtulmuş demektir." dedi.

Kurbanlık on deve ile Abdullah arasında kura çektiler. Kura Abdullah'a isabet etti. Onar onar ilâve edip yine kura çektiler. Her defasında Abdullah'a isabet etti. Nihâyet yüz deve ile Abdullah arasında kur'a çektiklerinde kura develere isâbet etti. Develerin tamamı boğazlanıp bırakıldı. İnsanların, hattâ vahşi hayvanların onları yemesine mâni olunmadı. Bu yüzdendir ki Rasûlullah (a.s.): "*Ben iki kurbanlığın oğluyum.*"[171]
buyurmuştur. Bu sözü ile babası Abdullah'ı ve İsmail (a.s.)'ı kasdetmiştir.

"Ki" böylece *"hem onları"* aldatarak *"mahvetsinler,"* helâk etsinler *"hem de dinlerini "* tâbi oldukları İsmail (a.s.) dinini *"karıştırıp*

bozsunlar.”

Zikredilen kötü fiillerin şeytanlarca müşriklere süslü gösterilmesinin maksadı onları mahvetmek ve helâke sürüklemektir. Putların hizmetinde olanlara süslü gösterilmesinin gayesi dîni karıştırıp bozmaktır. Zaten şeytanların maksadı bundan ibârettir.

Eğer *“Allah”,* onların kendilerine süslü gösterilen evlâd öldürme ve benzeri kötü fiilleri yapmamalarını *“dileseydi”* onlar *“bunu yapamazlardı. O halde onları, uydurdukları ile başbaşa bırak.”* Yani, onların yaptıkları Allah’ın dilemesi ile olduğuna göre Allah’a karşı uydurdukları: “Allah’ın kızlarını diriltmek üzere diri diri toprağa gömmelerini emrettiği” şeklindeki iftiralarıyla baş başa bırak, demektir. Çünkü

Allah Teâlâ mâni olmaya kadir olduğu halde onları, kendi hallerine bırakmıştır. O halde sen de onları yaptıkları ile baş başa bırak. Çünkü onların, bu yaptıklarından ötürü hesaba çekilecekleri bir yer ve zaman vardır. Allah’ın dilediği her hususda büyük hikmetler vardır.

وَقَالُوا هٰذِهِ اَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا اِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ
وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَاَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً
عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾

138. Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki:”Bu *(tanrılar için ayrılan)* hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır.” Birtakım hayvanlar da vardır ki, *(Allah böyle emrediyor diye)* O’na iftira ederek üzerlerine Allah’ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır.

Hiçbir delil olmaksızın kendi bâtıl *“zanlarınca dediler ki: “Bunlar”* yani, putları için ayırdıkları ekinler ve hayvanlar, *“dokunulmaz”* haram *“hayvanlar ve ekinlerdir. Bunları bizim dilediğimizden”* yani ilahlarımızın hizmetine bakanlardan ve erkeklerden *“başkası”* kadınlar *“yiyemez.”*

Müşrikler öncekilerden ayrı olan bazı hayvanlara işaret ederek şöyle dediler: *“Bunlar da sırtı*(na binilmesi) *yasaklanmış hayvanlardır.”* Bununla kulağı yarılıp işaretlenmiş “bahîra”, putlara adanan “sâibe” ve serbest bırakılan “hâm” hayvanları kastediyorlardı (bk. el-Mâide, 5/103).

Yine yukarıda zikredildiği üzere *“bir kısım hayvanları da üzerlerine Allah’ın adını anmadan boğazlarlar.”*

“Üzerlerine Allah’ın adını anmazlar” ifadesi, “bir kısım hayvanları” tanımlamaktadır, onlara ait bir sıfattır. Fakat bu ifade yukarıdan beri nakledilen müşriklerin sözlerine dâhil değildir. Bilakis Kur’an’ın başka yerlerindeki benzerleri gibi tanımlanan şeyin belirlenmesi ve onun başkalarından ayırt edilmesi için Allah Teâlâ tarafından sevkolunmuş bir ifadedir. Nitekim bir tefsîre göre: ***“Biz***

Allah'ın elçisi, Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük." (en-Nisa, 4/157) âyetinde de "Allah'ın elçisi" ifadesinin durumu aynıdır.

Sanki şöyle buyurulmaktadır: Putları için kestikleri hayvanlar üzerine Allah'ın adını anmıyorlar, putların adını anıyorlardı.

Bütün bunları *"Allah'â iftira ederek yapıyorlardı"* ve kendilerine bunu Allah'ın emrettiğini iddia ediyorlardı. *"Allah onları, bu iftiraları sebebiyle cezalandıracaktır."*

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هٰذِهِ الْاَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰى
اَزْوَاجِنَا ۚ وَاِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ ۗ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ ۗ
اِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾

139. Dediler ki: "Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet *(yavru)* ölü doğarsa, o zaman *(kadın erkek)* hepsi onda ortaktır." Allah bu değerlendirmelerinin cezasını verecektir. Şüphesiz ki O hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

Müşrikler *"dediler ki: "Bu hayvanların karınlarında olanlar, yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza haramdır."* Bununla kulağı yarılıp işaretlenmiş "bahîra", putlara adanan "sâibe" hayvanların karınlarında olan yavruları kastediyorlardı. Yani bunlar sadece erkeklere helâldir, kadınlara değil. Müşriklerin bu hükmü, yavrunun sağ doğması halinde geçerli idi. *"Eğer* hayvanın karnındaki yavru *ölü doğarsa, o zaman hepsi* kadınlar ve erkekler *onda ortaktır."* Yani ondan kadınlar da, erkekler de yerlerdi.

"Allah onlara," helal ve haram kılma konusundaki *"bu"* yalan *"isnadlarının cezasını verecektir."*

"Çünkü O, hüküm ve hikmet sahibidir, çok iyi bilendir." Bu cümle, onlara vadedilen cezanın sebebini açıklamaktadır. Çünkü, hüküm ve hikmet sahibi olan, onlardan sâdır olan amelleri çok iyi bilen Allah, onları asla cezasız bırakacak değildir. Hikmetinin gereği budur.

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ
اللّٰهُ افْتِرَاءً عَلَى اللّٰهِ ۗ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ۚ ﴿١٤٠﴾

140. Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek *(kadınlara)* haram kılanlar, muhakkak ki ziyana uğramışlardır. Onlar gerçekten sapmışlardır ve doğru yolu bulacak da değillerdir.

"Bilgisizlik" yani, basit akıllılıkları ve hem kendilerini hem de çocuklarının rızkını

verenin Allah olduğunu bilmemeleri *“yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler”* Bunlar, Rebia, Mudar ve benzeri Arap kabileleridir. Onlar fakirlik korkusu ile ya da esir edilmesinler diye kız çocuklarını diri diri toprağa gömüyorlardı. Yani onlar hem dinlerini, hem de dünyalarını mahvetmişlerdir.

“Ve Allah’ın kendilerine verdiği rızkı,” kulağı yarılıp işaretlenmiş hayvanları ve benzerlerini *“Allah’a iftira ederek”* kendi nefislerine *“haram kılanlar muhakkak ki ziyana uğradılar,”* Onlar: “Bu hayvanların haram kılınmasını bize Allah emretti.” diyerek Allah’a iftira ettiler. Böylelikle doğru yoldan *“saptılar, yola gelici de*

değiller!" Hakk'a ulaştıran çeşitli yollar kendilerine gösterilse bile onlara fayda vermez.

Rivayet edilir ki Rasûlullah (s.a.), ashabından bir zatın huzurunda daima mahzun ve kederli olduğunu gördü. Efendimiz (a.s.) ona: *"Seni üzen nedir?"* diye sordu. O: "Ey Allah'ın Rasûlü, ben cahiliye devrinde öyle bir günah işledim ki; müslüman olduğum halde onun affedilememesinden korkuyorum." diye cevap verdi. Rasûlullah (a.s.): *"Günahın ne olduğunu bana söyle."* buyurdular.

O: "Ya Rasûlallah! Ben, Cahiliyye devrinde kızını diri diri toprağa gömenlerdendim. Benim bir kız çocuğum dünyaya geldi. Karım, onu öldürmemem için bana yalvardı. Ben de onu bıraktım, öldürmedim. Böylece kızcağız büyüdü. Büluğ çağına erdi. Hatta o, kadınların en güzeli olmuştu. Nihayet ona dünür gelmeye başladı. İşte bundan sonra taassub beni kapladı. Onu evlendirmeye de, evlendirmeden evde bırakmaya da gönlüm razı olmuyordu. Zevceme: "Ben falan kabileye akrabalarımı ziyaret etmeye gitmek istiyorum. Kızı da benimle gönder." dedim. Hanımım, buna çok sevindi. Kıza güzel elbiselerini giydirdi, ziynetlerini taktı ve ona ihânet etmeyeceğime dair benden söz aldı. Onu alıp bir kuyunun başına götürdüm. Kızcağız kuyuyu görünce, benim kendisini oraya atmak istediğimi anladı. Boynuma sarılarak ağlamaya başladı ve: "Babacığım bana ne yapmak istiyorsun?" dedi. O zaman ona acıdım. Dönüp kuyuya baktım, tekrar Câhiliyye taassubu içimi kapladı. Kızım tekrar boynuma sarıldı ve: "Babacığım, annemin emanetini zâyi etme" diye yalvarmaya başladı. Ben bir kuyuya bir de kızıma bakıp ona acıyor, merhamet ediyordum. Sonunda şeytan bana galip geldi ve onu tutup baş aşağı kuyuya attım. Kızım: "Babacığım, beni öldürdün!" diye bağırıyordu. Sesi kesilene kadar orada bekledim ve sonra geriye döndüm."

Bunları dinleyince Rasûlullah (s.a.) ağladı ve: *"Eğer Cahiliye devrinde yaptıklarından ötürü birisini cezalandırmakla emrolunsaydım, bu yaptığın sebebiyle seni cezalandırırdım."*[172] buyurdu.

Bil ki müşriklere Allah'a güven kapısı kapandığı için fakirlik korkusu onları evlatlarını öldürmeye sevketmiştir. Bu yüzden tahkîk

ehli şöyle demişlerdir: “Tevekkül üzere aile efrâdının çokluğu kişinin yakîninin işaretlerinden ve hakîkatlerindendir”

Şeyh-i Ekber (k.s.) der ki: “Bu yola giren kimse, evli ise hanımını boşamaz. Bekâr ise kemale erene kadar evlenmez. Kemale erdiğinde yapması gerekeni, Rabb’i onun kalbine ilka ve ilham eder.”

En uygun olan tevhid ile kalpdeki evlâd meylini uzaklaştırmak ve evlâdının ölümü için beddua etmemektir. Çünkü böyle bir dua, nefisden kaynaklanan bir tasarruftur. Hakikatte ise tasarruf sahibi yalnız Allah’dır. Başına bir iş getirirse, kula ondan kendi kendini çıkarma hakkı vermez. Bilakis kula gereken, sabretmek ve Allah Teâlâ’nın

emrinin nasıl tecelli edeceğini beklemek olmalıdır. Aile efradı çok olduğu halde malın azlığına sabretmek, sâliklere göre mûteber mücahedelerdendir.

Üftade Efendi (k.s.), Hz. Hüdayî'ye hitaben şöyle demiştir: "Aile efradı çok aç olduklarını söyleseler, hatta bu sebeple helâk olmak üzere olduklarını görsen dahi sana gereken Allah'a tevekkül etmektir. Sadece dil ucundan değil, kalbinin bütün samimiyeti ile şöyle diyerek O'na teslim olmaktır: "Allah'ım, bunlar gibi ben de senin zelil bir kulunum. Onlar senin kullarındır. Benim işim de onlar gibi sana aittir. Ben, kullarınla senin arana girmeyi doğru bulmuyorum." demektir. Bu sûretle maksat, kolaylıkla elde edilir ve Rabb'imiz bütün ihtiyaçlarını görür. Hak tâlibinin tevekkülü öyle olmalıdır ki gözünün önünde evladları açlıktan ölseler dahi, "İşte Rab, işte kulu. ***"Ben işimi Allah'a bırakıyorum, şüphesiz Allah kulları görür."*** (el-Mü'min, 40/44) demeli (ve bir şeyi kendinden bilmemelidir).

Sâib der ki:

Su ve dane, (rızık) düşüncesi bu dünya zindanında beyhûdedir. Feleklerin altında rızık endişesi niçin senin maksûdun olur?

---

[171] . Aclûnî, I, 230

[172] . Kurtubî, el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân, VII, 97

ALLAH'IN BAHŞETTİĞİ NİMETLER

وَهُوَ الَّذٖٓى اَنْشَاَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ
وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفاً اُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهاً وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا
مِنْ ثَمَرِهٖٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَاٰتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهٖ وَلَا تُسْرِفُوا اِنَّهُ لَا يُحِبُّ
الْمُسْرِفٖينَ ﴿١٤١﴾ وَمِنَ الْاَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشاً كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ
اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبٖينٌ ﴿١٤٢﴾ ثَمَانِيَةَ
اَزْوَاجٍ مِنَ الضَّاْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آٰلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ
الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ نَبِّؤُنٖى بِعِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقٖينَ ﴿١٤٣﴾ وَمِنَ الْاِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ آٰلذَّكَرَيْنِ
حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ
اِذْ وَصّٰيكُمُ اللّٰهُ بِهٰذَا فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِباً لِيُضِلَّ
النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ﴿١٤٤﴾ قُلْ لَٓا
اَجِدُ فٖى مَٓا اُوحِىَ اِلَىَّ مُحَرَّماً عَلٰى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُٓ اِلَّٓا اَنْ يَكُونَ مَيْتَةً
اَوْ دَماً مَسْفُوحاً اَوْ لَحْمَ خِنْزٖيرٍ فَاِنَّهُ رِجْسٌ اَوْ فِسْقاً اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ
بِهٖ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَاِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿١٤٥﴾
وَعَلَى الَّذٖينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذٖى ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا
عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَٓا اِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَٓا اَوِ الْحَوَايَٓا اَوْ مَا اخْتَلَطَ
بِعَظْمٍ ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾ فَاِنْ كَذَّبُوكَ
فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَاْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمٖينَ
﴿١٤٧﴾ سَيَقُولُ الَّذٖينَ اَشْرَكُوا لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَٓا اَشْرَكْنَا وَلَٓا اٰبَٓاؤُنَا وَلَا
حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوا بَاْسَنَا
قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ
اَنْتُمْ اِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ
اَجْمَعٖينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَٓاءَكُمُ الَّذٖينَ يَشْهَدُونَ اَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ

هٰذَاۚ فَاِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَا وَالَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ۟ ﴿١٥٠﴾

141. Çardaklı ve çardaksız *(üzüm)* bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını *(zekât ve sadakasını)* verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.

142. Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O'dur.

Allah'ın size verdiği rızıktan yeyin, şeytanın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır.

143. *(Dişi ve erkek olarak)* sekiz eş yarattı: Koyundan iki, keçiden iki... De ki: O, bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram etti? Eğer doğru iseniz bana ilimle söyleyin.

144. Deveden de iki, sığırdan da iki *(yarattı).* De ki: O bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Yoksa Allah'ın size böyle vasiyet ettiğine şâhit mi oldunuz? Bilgisizce insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan kim daha zalimdir! Şüphesiz Allah o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

145. De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış birşey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim *(bunlardan)* yemek zorunda kalırsa bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.

146.Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da onlara haram kıldık. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezâdır. Biz elbette doğru söyleyeniz.

147. Eğer seni yalanlarlarsa de ki: Rabbiniz geniş bir

rahmet sahibidir. Bununla beraber O'nun azabı, suçlular topluluğundan uzaklaştırılamaz.

148. Putperestler diyecekler ki: "Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de aynı şekilde *(peygmberleri)* yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz.

149. De ki: Kesin delil, ancak Allah'ındır. Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi.

150. De ki: Allah şunu yasak etti, diye şehadet edecek şâhitlerinizi getirin! Eğer

onlar şâhitlik ederlerse, sen onlarla beraber şâhitlik etme; âyetlerimizi yalanlayanların ve ahiret gününe inanmayanların arzularına uyma. Onlar, Rablerine eş tutuyorlar.

❀

"Çardaklı" dalları odun ve benzeri direklerle yükseltilen "*ve çardaksız"* yere serilmiş olan *"bağları,"* yaratan O'dur. Çünkü bazı üzüm bağları çardaklı, bazıları ise çardaksız olur ve toprağa yayılarak gelişirler.

Ya da çardaklı, dallarının tutunması için çardak yapılan üzüm bağlarıdır. Çardaksız ise kabak, karpuz ve bunlar gibi toprağa yayılmış olarak büyüyen ürünlerin genel adıdır. Veya çardaklı, üzüm bağı ve benzerleri gibi dallarının tutunması için kendisine çardaklar yapılanlardır. Çardaksız ise bir dayanağa ihtiyacı olmaksızın kendi gövdesi üzerinde durabilen hurma ve ekin gibi ağaç ve bitkilerdir.

Ya da çardaklı insanların ilgilenip ekip diktikleri bostanlarda ve bakımı yapılan bahçelerde elde edilen ürünlerdir. Çardaksız ise kırlarda ve dağlarda hüdayinâbit yetişenlerdir.

"Ürünleri çeşit çeşit hurma(ları)*, ekin*(ler)*i"* de yaratan O'dur. Bağ ve bahçe tâbiri altına girdikleri halde hurma ve ekinlerin ayrıca zikredilmesi, bağ ve bahçelerde yetişen ürünlerin tamamı içinde faydalarının genel olmasındandır. "Ekinler" ile kendisinden azık olarak faydalanılan hubûbat cinsinin tamamı kastedilmiştir.

Çünkü çıkarıldıkları vakit böyle değildi. Yani, Allah hurma ve ekinlerin hepsinin meyvelerini yenildikleri şekle ve keyfiyete göre farklı yarattı.

Begavî der ki: "Ürünleri çeşit çeşit" demek, meyveleri ve onların tadı farklı demektir. Onlardan bazıları tatlı, bazıları ekşi, bir kısmı kaliteli ve bir kısmı ise kalitesizdir."

"Zeytinleri ve narları birbirine benzer ve benzemez biçimde" yani bazıları renk, şekil ve tat îtibariyle birbirine benzediği halde, bazılarını benzemez olarak yarattı. Mesela, iki narın da renkleri aynı olduğu halde tatları farklıdır; *"yaratan O'dur."* " أَنْشَأَ" fiili, yarattı anlamındadır. Herhangi bir şey ortaya çıkıp yükselmeye başladığı zaman; "neş'et etti" denilir. Allah'ın inşa etmesi ise ortaya çıkarması ve yükseltmesidir.

Bunlardan *"her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin."* Olgunlaşmasalar dahi meyvelerinden yiyebilirsiniz. Meyve verdiği

zamanın zikredilmesinin faydası, olgunlaşmadan da yemenin mübahlığına işaret etmek içindir..

"Hasat günü hakkını (sadakasını) *verin."* Bu konudaki görüşlerin en meşhuru, üzüm, hurma ve benzeri şeylerin hasat zamanında bir miktarını fakirlere tasadduk etmektir. Bu, bir ölçüye bağlanmaksızın vacip kılınmıştır. Ancak yağmur ile sulanan ürünlerin onda birini (öşür), kova ile ya da kuyu ve dolapla sulananların ise yirmide birini vermenin farz kılınması ile bu hüküm nesholunmuştur.

"Fakat" tasadduk ederken *"israf etmeyin."* Nitekim Sabit b. Kays'ın beş yüz hurma ağacından topladığı ürünü bir günde dağıttığı ve ailesine hiç bir şey bırakmadığı rivayet

edilmiştir.[173]

Bir haberde: “(Tasadduk etmeye) *geçimini sağlamakla mükellef olduklarından başla.*”[174] buyurulmuştur.

Buradaki “israf etmeyin” hitabının devlet başkanlarına olduğu da söylenmiştir. Yani,
(vergi toplarken) hakkınızdan fazlasını almayın, demektir.

“Çünkü O, israf edenleri sevmez.”, onların yaptıklarından razı olmaz.

وَمِنَ الْاَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشاً كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٤٢﴾

142. Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O’dur. Allah’ın size verdiği rızıktan yeyin, şeytanın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır.

“Hayvanlardan yük taşıyanları” üzerlerine yük yüklenenleri *“ve yere serilenleri”* yani boğazlanmak için yatırılanları veya yününden, tüyünden ve kılından döşek yapılanları *“yaratan O’ dur.”*

“Allah’ın size verdiği rızıktan yeyin.” Yani, Allah’ın size rızık olarak verdiklerinin bazısından, yani helâl olanından yeyin.

Burada onların yaratılmasının insanlar için ve onların menfaatı için olduğu açıklanmaktadır.

Câhiliyye Araplarının putlara adanan “sâibe” hayvanlarından ve benzerlerinden yük taşıma ve üzerine binme gibi kendilerine haram kıldıkları faydalara temas edilmemiştir. Faydalanma konusunda sadece “yeme” zikredilmiştir. Çünkü yemek, onlardan istifade yollarının en büyüğü, helâllik ve haramlıkla ilgili olan kısmıdır.

“Şeytanın adımlarını izlemeyin.” Haramlar ve helaller hususunda şeytanın size telkin ettiği yola girmeyiniz. Çünkü o sizi ancak günahlara çağırır. *“Zîrâ o, sizin için apaçık bir düşmandır.”* Düşmanlığı apaçık ortadadır. Nitekim atanız Adem (a.s.)’a düşmanlığını açıkça göstermiştir.

ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آٰلذَّكَرَيْنِ
حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ نَبِّؤُنِي بِعِلْمٍ
اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾

143. ***(Dişi ve erkek olarak)*** **sekiz eş yarattı: Koyundan iki, keçiden iki... De ki: O, bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan**

yavruları mı haram etti? Eğer doğru iseniz bana ilimle söyleyin.

“Sekiz çifti” yaratan da O’dur. Eş (zevc), kendi cinsinden berâberinde eşleştiği başka biri olana denir. Böylece ikisinden nesil meydana gelir. Dolayısıyle birbiriyle arkadaş ve yoldaş olan ikiliye eş (zevc) değil, çift (zevcân) denir. Buna göre Arapça’da mesela makas için “ مِقْرَدًا ” veya “ مِقَصًّا ” kelimeleri kullanılır. Çünkü bunlar, birbirini tamamlayan iki parçadan ibârettir.

“Sekiz çift”ten maksat, dört türdür. Çünkü dört tür, çiftleri dikkate alındığında sekiz olur.

“Koyundan iki” yani, koyundan iki eş yarattı ki koç ve koyundur. Koyun, (küçükbaş) hayvanlar içinde yünü ile tanınır. *“Keçiden iki”* yani, keçiden de iki eş yarattı ki teke ve çepiçtir. Keçi, (küçükbaş) hayvanlar içinde, kılı ile tanınır.

Ey Muhammed (s.a.), onlara *“de ki:”* Sizin haram kılındığını iddia ettiğiniz gibi bu iki tür hayvandan Allah *“iki erkeği”* yani koçu ve tekeyi “*mi haram etti,”* yoksa *“iki dişiyi mi?”* yani bunların dişisi olan koyun ve keçiyi mi? *“Yoksa her iki dişinin rahimlerinde bulunanları”* erkek olsun dişi olsun bunların karınlarında taşıdıkları yavruları *mı?”*

“Eğer” Allah Teâlâ ’nın bunları haram kıldığı iddiasında *“doğru iseniz bana bilgi ile”* Allah Teâlâ’nın zikredilenlerden birini haram kıldığına dâir O’nun tarafından gönderilen bir Kitab’dan ya da peygamberlerin haberlerinden bilinen bir emre dayanarak “*haber verin.”*

وَمِنَ الْاِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِۜ قُلْ آٰلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ
اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِۜ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ اِذْ وَصّٰيكُمُ اللّٰهُ
بِهٰذَاۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِباً لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ
عِلْمٍۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾

144. Deveden de iki, sığırdan da iki *(yarattı).* De ki: O bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Yoksa Allah’ın size böyle vasiyet ettiğine şâhit mi oldunuz?

Bilgisizce insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan kim daha zalimdir! Şüphesiz Allah o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

"Ve deveden iki" Yani deveden de iki eş yarattık, ki bunlar cemel (جَمَل) ve nâka (نَاقَة) dır. *"ve sığırdan iki"* Erkek ve dişi olmak üzere bir çift yarattık.

Allah Teâlâ, yine müşrikleri cevap vermekten aciz bırakır tarzda şöyle buyuruyor: *"De ki:"* bunlardan, yani deve ve sığırdan *"iki erkeği mi haram etti, iki dişiyi mi, yoksa iki dişinin rahimlerinde bulunanları mı?"*

Bu sorunun mânâsı, Allah'ın burada sayılan dört tür hayvandan erkek, dişi ve dişinin

karnında olanlardan herhangi birini haram kıldığı iddiâsını inkâr ve onları reddetmektir. Çünkü onlar sulbünden on hayvan dünyaya gelen erkek hayvanı kendilerine haram ederler ve onu hiç bir sudan ve mer’adan menetmezlerdi. “O sırtını korudu.” derlerdi. Böyle hayvana da *“hâm”* denirdi.

Yine bir koyun dişi doğurursa o, kedilerine ait olur, erkek doğurursa onu da ilâhları için ayırırlardı. Şayet koyun bir erkek biri dişi olmak üzere ikiz doğurursa, bu takdirde dişi yavruyu erkek olanın hükmüne tâbi tutarlardı. Bu koyuna *“vasîle”* derlerdi.

“Bahira” denilen, kulağı işaretlenmiş deve ile *“sâibe”* denilen, adak olarak araziye salıverilmiş deve de onların kendilerine haram kıldıklarındandır. Onlar, bir deve beş batın yavrular ve bunlardan en sonuncusu erkek olursa, onun kulağını yarar ve serbest bırakırlar, ona binmezler ve sütünden de faydalanmazlardı. Bu hayvana “bahira” derlerdi.

Onlardan bir adam hastalandığı vakit: “Eğer iyileşirsem falanca devem adak olsun.” diye nezrederdi. Bu deveye “sâibe” denirdi. İyileştiği zaman o deve, kendisinden faydalanma husûsunda kulağı yarılarak işaretlenmiş hayvanların hükmüne tâbi olurdu. Şayet dişi bahira ve sâibe sağ bir yavru doğururlarsa o yavruyu erkeklere helâl, kadınlara haram sayarlardı. Şayet yavru ölü doğarsa bu, hem kadınlar hem de erkekler için helâl sayılırdı. Çocuklar için ise erkek kız ayırımı yapmazlar, hepsi için helâl sayarlardı.

“Yoksa Allah’ın size böyle vasiyet ettiğinde O’nun huzurunda mıydınız?” Allah, böyle bir haramı vasiyet ederken siz O’nun yanında hazır ve şâhid miydiniz? Çünkü siz bir peygambere inanmadığınıza göre böyle şeyleri öğrenmenin sizin gittiğiniz yol ve din bakımından görüp işitmekten başka usûlü kalmamaktadır.

Sonunun nereye varacağını *“bilmeden insanları saptırmak için Allah’a karşı yalan uydurandan”* haram kılmadığını haram kıldı diye O’na nisbet edenden *“daha zalim kim olabilir?”*

“Allah,” kim olursa olsun *“zalim topluluğu”* yakın zamanda ve ilerde durumlarını düzeltmelerine sebep olacak olan “*doğru yola iletmez.”*. Böylelikle zalimden hidayet tamâmen kaldırıldığına göre, daha zalim olanın durumunu var sen düşün.

قُلْ لَٓا اَجِدُ ف۪ي مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيَّ مُحَرَّماً عَلٰى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُٓ اِلَّٓا اَنْ يَكُونَ
مَيْتَةً اَوْ دَماً مَسْفُوحاً اَوْ لَحْمَ خِنْز۪يرٍ فَاِنَّهُ رِجْسٌ اَوْ فِسْقاً اُهِلَّ لِغَيْرِ
اللّٰهِ بِه۪ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَاِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٤٥﴾

145. De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış birşey bulamıyorum. Başkasına zarar

vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim *(bunlardan)* yemek zorunda kalırsa bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.

"De ki: Bana vahyolunanda" onların haram dediği yiyeceklerden erkek olsun kadın

olsun *"yiyen kimse için"* -ki bu ifade "Bunlar kadınlarımıza haramdır." şeklindeki sözlerini reddetmektedir- *"haram edilmiş bir şey bulamıyorum."*

"Ancak" bu yenilen şey *"leş, yahut akıtılmış kan, yahut domuz eti -ki o pistir- ya da Allah'tan başkası adına kesilmiş bir fısk"* hayvan *"olursa başka."*

Leş, boğazlanarak kanı akıtılmaksızın, tabii ölümle ölen hayvandır.

Akıtılmış kan, damarlardan akıtılmış kan demektir. Dalak ve ciğerlerde kalan kan haram değildir. Çünkü bunlardaki kan pıhtılaşmış vaziyettedir. Bunları yemek, şer'an mubahtır.

Hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır.*"[175] "İki ölü" den murad, balık ve çekirgedir. "İki kan" ile kastedilen ise "ciğerlerde ve dalakta pıhtılaşan kandır. Pıhtılaşmış vaziyette etin arasında kalan kanı, etten ayırmak zor olduğu için yenilmesi dînen mübah görülmüştür. Çünkü o da akıcı değildir.

Domuz, pislik yemeyi alışanlık edindiği için pistir.

Haddâdî der ki: "Tiksindiğin her şey, pis (rics) tir."

"Ki o pistir" ifadesindeki zamirin, domuz etine ait olması da câizdir. Eti, yağı, kılı, kemiği ve tüm vücûdu haram olduğu halde sadece etinin tahsis edilmesi, hayvanın en mühim kısmının eti olduğu içindir. Hayvanlardan yenilen şeylerle çoğu zaman et kastedilir. Helâllik ve haramlık asıl olarak etine nisbet edilir. Diğer tarafları ona tâbidir.

Şeyhülislâm Sa'dî Çelebi der ki: "Burada asıl olan zamirin muzafa, yani ete ait olmasıdır. Çünkü îzafetlerde (tamlama) esas maksad, muzaf (tamlanan)tır. Muzâfun ileyh (tamlayan) onu tarif ve tahsis içindir.

Allah'dan başkası adına kesilmiş hayvan, putlar adına boğazlanan hayvandır. Ona "fısk" denilmesi, böyle yapan kimsenin günah işlemede haddi aşmasından ötürüdür.

"Ama kim çaresiz kalırsa", içine düştüğü sıkıntı sebebiyle yukarıda haram olduğu belirtilenlerden birini yemeye mecbur olursa, başkasının yani kendisi gibi darda kalan birinin hakkına *"saldırmamak ve sınırı"* zarûret miktarını *"da aşmamak üzere"*

bunlardan yiyebilir. *“Çünkü Rabb’in bağışlayandır, esirgeyendir.”* Ziyadesiyle bağışlayan ve rahmet edendir. Bundan ötürü o kimseyi hesâba çekmez.

Bu ayet, muhkem ayetlerdendir. Çünkü Rasûlullah (s.a.), bu âyete kadar kendisine vahy edilenlerde, ondan başka bir hüküm bulamamıştır. Başka bir hususta sonradan gelen bir haramlık da buna tezat teşkil etmez.

et-Te’vîlâtü’n-necmiyye’de şöyle denilmiştir: Allah Teâlâ “leş” ifadesi ile dünya leşine işaret etmektedir. Çünkü o bozulmuş bir cîfedir (pisliktir).

Nitekim bir şair şöyle demiştir:

Dünya, kokuşmuş bir leşten ibarettir,

Üzerinde, tek amaçları onu yemek olan köpekler vardır, Eğer ondan uzak durursan, o köpeklerden kurtulursun, Onu kendine çekersen köpekleriyle dalaşırsın.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Allah, Davud (a.s.)'a şöyle vahyetti: Ey Davud! Dünya, üzerine köpeklerin üşüşüp sağa sola çekiştirdikleri kokuşmuş bir leşe benzer. Sen de onlar gibi bir köpek olup onlarla birlikte çekiştirmek ister misin?"*[176]

Hâfız der ki:

Senin gibi devlet kuşu ne zamana dek kemik hırsına düşecek? Ehil olmayanların üzerine saldığın devlet gölgesine yazık!

"Akıtılmış kan", Uğruna kan akıtılan şehvet ve lezzetlerdir. *"Domuz eti"*, şeytanın işlerinden olan bütün pisliklerdir. Nitekim ayette şöyle buyurulmuştur: ***"Şarap, kumar, dikili taşlar** (putlar)**,** (üzerine yazılar yazılmış) **şans okları** (çekmek ve bunlara göre hareket etmek)**, şeytan işi birer pisliktir. "*** (el-Maide, 5/90)

Pisliğin hakikati, Hakk'ın yolundan sapmak ve uzaklaşmaktır. Nitekim bir haberde şöyle varid olmuştur: Rasûlullah (s.a.) dünyaya geldiği vakit Kisra'nın sarayındaki sütunlar sarsıldı. Yani saray tam bir sarsıntı ile sallandı ve ses duyuldu. Bu haberde " رِجْسْ " den türeyen "sarsıldı" mânâsındaki " اِرْتَجَسَ " fiili kullanılmıştır. Pislik "rics", seni Hak'dan uzaklaştıran şeydir.

"Allah'dan başkası adına kesilmiş fısk yani hayvan", Hak'dan başkasının peşine düşerek Hakk'ı taleb etmekten vazgeçmektir.

Sa'dî der ki:

Evliyanın Allah'tan, gayrısını Temenni etmesi tarikata aykırıdır.

Böyle şeylere teşebbüs etmek, haramdır. Çünkü bunlar seni Allah'tan ve O'na yaklaşmaktan mahrum bırakır. Ancak insânî ihtiyaçları giderecek kadarı bunun dışındadır. Çünkü, zarûretler yasakları mubah kılar.

Rasûlullah (s.a.)'in *"Mead b. Adnan gibi ve sert (kavî) olunuz."*[177]

hadîsini bazıları şöyle izah etmiştir: Mead b. Adnan'a tâbi olup onun gibi gibi sert ve kaba elbiseler giyiniz. Yalın ayak yürüyünüz. Bu ifade, insanı tevazua teşvik ve dünyâ refahı ve nimetlere fazlaca dalmaktan nehydir. Nitekim Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Bolluk içinde olmaktan sakınınız. Çünkü Allah'ın has kulları bolluk içinde değillerdir."*[178]

Dünyânın naz ve nimetine gönül koyma,
Çünkü sonradan bunlardan gönlü kurtarmak zor iştir.

Akıllı insana gereken dünyada, peygamberler ve kâmil velîler gibi halkın en zahidi olmak ve sebeplerden geçmektir.

Büyüklerden birisi demiştir ki: Bir fakir gördüm. Elinde bir kovayla çölde bir kuyunun başına geldi. Kovayı kuyuya saldı. O arada ip koptu ve kova kuyuya düştü. Bir müddet bekledikten sonra fakir: “İzzetine yemin olsun ki kovam olmadan yahût bana izin vermeden buradan ayrılmam.” dedi. Gördüm ki susuz bir ceylân koşarak kuyunun başına geldi ve kuyunun içine baktı. Bunun üzerine kuyudaki su ağzına kadar dolup taştı. Yükselen su ile fakirin kovası da kuyunun ağzına kadar geldi. Fakir kovasını aldı ve ağlayarak şöyle dedi: “Allah’ım senin yanında bir geyik kadar olamadım.” Bunun üzerine gaibden şöyle bir nida işitildi: “Ey miskin, sen kova ve iple geldin. Ceylan ise bize tevekkülünden sebeplerden geçerek geldi.”

Bu hikaye, Allah’dan başkasından tamamıyla alakayı kesmek gerektiğine delalet etmektedir.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۖ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا
عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

146. Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da onlara haram kıldık. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezâdır. Biz elbette doğru söyleyeniz.

Onlardan öncekilere ve sonrakilere değil, özellikle *“yahudilere”* ister köpek ve kedi gibi tırnaklarının arası açık yırtıcı hayvanlar, isterse tırnaklarının arası açık olmayan deve, koyun, keçi, kaz ve ördek gibi *“bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık.”* Önceden onlara bazı tırnaklı hayvanlar helâl idi. Ancak Yahudiler zulmedince haramlık hükmü bütün tırnaklıları kapsayacak şekilde genişletildi.

“Sığır ve koyunun da iç yağlarını onlara haram kıldık.” Onların etleri haram kılınmamıştır. Helal olarak bırakılmıştır. İç yağından maksat, karın çevresindeki ve böbreklerdeki yağdır. *“Yalnız”*

bunların *“sırtlarının yahut bağırsaklarının taşıdığı ya da kemiğe karışan yağlarını haram etmedik.”*

Yani bu hayvanların sırtında, yanlarında, kürek kemiklerinde ve butlarında gerek etin içinde ve gerekse etin üstünde oluşan yağlar haram kılınmamıştır. Kemiğe karışan yağdan maksat, kuyruk yağıdır. Kuyruğun kemikle karışması, kuyruğun içindeki *“acbüz-zeneb”* denilen kemik vâsıtasıyla olmaktadır. İlk yaratılan ve son çürüyecek olan kemiğin bu olduğu söylenmiştir.

“Azgınlıklarının” zulümleri, yani peygamberleri haksız yere öldürmeleri, faiz

almaları ve haksız yere insanların mallarını yemeleri *“yüzünden onları”* yahudileri *“böyle cezalandırdık.* Öyle ki, onlar ne vakit bir günah işleseler hemen ardından kendilerine helal olan bir şey, haram kılınırdı. Onlar bu hükmü inkâr ederler ve kendilerine haram kılınan şeylerin önceki ümmetler için de haram olduğunu savunurlardı. Allah, onların bu iddialarını reddediyor ve bu hükmü şöylece tekid ediyor: *“Biz elbette”* bütün söylediklerimizde, özellikle yalnız yahudilere haram kılındığını bildirdiğimiz şeylerde ve onların taşkınlık ettiğini haber verdiğimizde *“doğru söyleyeniz.”*

فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍۚ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ
الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

147. Eğer seni yalanlarlarsa de ki: Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir. Bununla beraber O’nun azabı, suçlular topluluğundan uzaklaştırılamaz.

“Eğer” kendilerine açıklanan haramlar ve helâller hususunda yahudiler ve müşrikler *“seni yalanladılarsa de ki: “Rabb’iniz bol rahmet sahibidir.”* Bu yalanlamalarınızdan ötürü sizi cezalandırmakta acele etmez. Ancak buna aldanmayın. Çünkü bu bir ihmal değil, imhâl; yani mühlet vermedir. *“Fakat O’nun azabı da”* gelip çattığı zaman *“suçlu toplumdan geri çevrilemez.”*

سَيَقُولُ الَّذِينَ اَشْرَكُوا لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَٓا اَشْرَكْنَا وَلَٓا اٰبَٓاؤُ۬نَا وَلَا حَرَّمْنَا
مِنْ شَيْءٍۜ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوا بَأْسَنَاۜ
قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَاۜ اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ
اَنْتُمْ اِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾

148. Putperestler diyecekler ki: “Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık.” Onlardan öncekiler de aynı şekilde *(peygamberleri)* yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan

söylüyorsunuz.

Allah'a *"ortak koşanlar diyecekler ki: "Allah"* ortak koşmamamızı *"isteseydi biz de babalarımız da O'na ortak koşmazdık, bir şeyi de haram kılmazdık."* Bunla yaptıkları işin hak ve Allah'ın rızasına uygun olduğunu söylemek istemişlerdir.

"Onlardan öncekiler de" peygamberleri *"böyle"* bir yalanlamayla, yani "Biz ancak Allah tarafından meşru kılındığından ve hoşnud olunduğundan ortak koştuk ve bu şeyleri

haram kabul ettik. Sen ise ‘Allah Teâlâ şirki yasaklamıştır ve sizin haram kabul ettiklerinizi haram kılmamıştır.’ şeklindeki sözünde yalancısın.” diyerek *“yalanlamışlardı da nihayet azabımızı tatmışlardı.”* yalanlamaları karşılığında onlara azabımızı indirmiştik.

“De ki: “Yanınızda” bu iddia ettiğiniz şeylerin doğruluğunu *“bize çıkaracağınız”*
göstereceğiniz “*bir bilgi var mı?”*

Allah’a ortak koşma ve haram olmayan bazı şeyleri yasaklama hususunda hiçbir ilme ve kesin bilgiye dayanmaksızın *“siz sadece”* bâtıl bir *“zanna uyuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz.”* AllahTeâlâ’ya yalan isnad ediyorsunuz.

قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُۚ فَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾

149. De ki: Kesin delil, ancak Allah’ındır. Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi.

“De ki: “Üstün delil Allah’ındır.” Yani ey müşrikler, sizin hiçbir deliliniz olmadığı ortaya çıktığına göre üstün delil Allah’ındır. (اَلْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ) “üstün delil”, sağlamlığın ve kesinliğin en son noktasında olan açık delil demektir. Ya da sâhibinin, sâyesinde davâsının doğruluğunu ortaya koyduğu delildir. Bu delilden maksad, Kitab, peygamber ve beyandır.

“Allah” tamâmınızın hidayetini *“dileseydi, elbette hepinizi doğru yola iletirdi.”* Sizi hidayete muvaffak eder, o yola sevk ederdi. Ancak Allah, hak yoluna yönelenlerin de, dalalete sapanların da seçtikleri yolu kendi iradeleriyle tercih etmelerini murad etmiştir.

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَٓاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ اَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ هٰذَاۚ فَاِنْ شَهِدُوا
فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

150. De ki: Allah şunu yasak etti, diye şehadet edecek şâhitlerinizi getirin! Eğer onlar şâhitlik ederlerse, sen onlarla beraber şâhitlik etme; âyetlerimizi yalanlayanların ve ahiret

gününe inanmayanların arzularına uyma. Onlar, Rablerine eş tutuyorlar.

De ki: "Haydi Allah bunu haram etti diye, şâhitlik edecek şâhitlerinizi getirin." Şahitler onların sözlerine ve görüşlerine destek çıkan rehberleridir. Kim olursa olsun, onların iddiâlarının doğruluğuna şâhitlik eden değildir. Bu sebeble ayetteki "şâhitler" kelimesi kendilerine izâfe edilmiştir.

Şâhitlerini getirmekle emrolunmaları, delille onları bağlayıp susturmak ve dalalette

olduklarını ve taklid ettikleri kimseler gibi tutunacakları bir şey olmadığını ortaya koymak içindir.

"Eğer" onlar, geldikten sonra "Allah Teâlâ bunları haram etti." diye *"şâhitlik ederlerse sen onlarla beraber şâhitlik etme."* Onların sözlerini doğrulama! Çünkü onların söyledikleri sırf yalandır ve bunun fâsit olduğu kendilerince de açıktır.

"*Âyetlerimizi yalanlayanların ve"* puta tapanlar gibi "*ahirete inanmayanların keyiflerine uyma!"* Çünkü Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar aynı zamanda ahirete de inanmazlar. Bunun aksi de doğrudur. *"Onlar Rab'lerine eş tutmaktadırlar."* O'na şirk, koşmaktadırlar.

"Allah'ın ayetlerini yalanlama, ahireti inkâr etme ve Allah'a ortak koşmayı kendilerinde toplayanların hevâlarına uyma!" Fakat bu üç hususu kendilerinde toplamaları zikredilen yasağın esas sebebi değildir. Bilakis onların bu hususları kendilerinde topladıklarını, bunların hepsiyle muttasıf olduklarını bildirmek içindir.

Bil ki Allah güzel ve temiz olan şeyleri helâl kılmış ve Cahiliyye insanlarının hiç bir delile dayanmaksınız kendi arzularınca bazı şeyleri haram saymalarını da reddetmiştir. Çünkü din vahiy üzerine bina edilir, heva ve hevesler üzerine değil.

Şarap, leş, kan ve domuz eti gibi pisliklerin yenmesini ve ticaretini haram kılmıştır. Çünkü yenilmesi haram olan bir şeyin ticareti ve ondan elde edilecek para da haramdır. Ancak yukarıda sayılanlar dışında olursa o zaman faydalanmak caizdir. Meselâ boğazlanmadan ölen hayvanın iç yağından (yemek dışında) faydalanmak gibi. Çünkü onunla gemiler kaplanır, deriler yağlanır ve insanlar onu kandillerinde yakarlar. Bu haram değildir. Allah Teala da bunu haram kılmamıştır.

Allah'ın haram kılması, yahudilere yaptığı gibi ya imtihan ve cezalandırma ya da mahrum bırakmak için olur. Yahut da bir rahmet ve ihsan olarak olur. Çünkü Allah, haram kıldığı şeylerde nefsanî (bedenle ilgili) veya ruhanî (manevî) bir zarar olduğunu bilir. Bedenle ilgili zararlara, zehir ve benzerlerinin zararı örnek verilebilir. Ruhani zararlara da yırtıcı ve zararlı hayvanların etlerini yemenin, onların ahlâkının sirayetiyle ruhânî ahlâkın değişmesi misal olarak zikredilebilir. Nitekim Rasûlullah (s.a.): "*Emilen süt, karakteri değiştirir.*"[179] buyurmuştur.

İşte bu sebepledir ki **Ebu Muhammed el-Cüveyni** bir gün evine

girdiğinde oğlu İmam Ebü'l-Meâli'nin annesinden başka bir kadın tarafından emzirildiğini gördü. Derhal çocuğu o kadından aldı. Başını bir miktar öne eğip karnını ovaladı, kusması için parmağını boğazına soktu. Çocuk emdiğini tamamen boşaltıncaya kadar bunu yapmaya devam etti. O bunu yaparken bir yandan da şöyle diyordu: "Bana göre onun ölmesi, annesinden başka bir kadının sütünü emerek karakterinin bozulmasından daha iyidir." Nitekim **İmam Ebü'l-Meali** büyüdüğü vakit, ne zaman bir münazarada dili sürçse hemen şöyle derdi: Bu, küçüklüğümdeki o emmeden midemde kalan sütün etkisindendir." Bundan çocuğun süt annesinin iyi ve kötü huylarından etkilendiği anlaşılmaktadır.

Keza hayvanların etlerinin de insan karekterine büyük ölçüde tesiri olur. Bir hadiste

şöyle buyurulmuştur: “*Size sığırın sütünü ve tereyağını tavsiye ederim. Sığırın etinden de sakının. Onun sütü ve tereyağı ilaç ve şifadır, eti ise hastalık kaynağıdır.*”[180]

Bununla birlikte Rasûlullah (s.a.)’in hanımları için sığır kestiğine dâir sahih rivayetler vardır.[181]

Halîmî der ki: “Yukarıdaki hadisteki bu hüküm, Hicaz’ın havası kuru olduğundan sığırın etinin kuru, süt ve yağının nemli olduğu içindir.”

Sanki Halîmî hadisteki bu hükmün Hicaz’a mahsus olduğu görüşündedir. Bu, güzel bir izahtır. Aksi takdirde Hz. Peygamber (a.s.), hastalıklı olan bir şeyi Allah’a yakınlığa vesile (kurban) etmiş olurdu. Bu sözü, ancak sığırın kuru oluşundan dolayı söylemiştir.

Bunun başka bir îzâhı da şöyledir: Rasûlullah (s.a.), sığır eti yemenin caiz olduğunu göstermek üzere onu boğazlamıştır. Ya da başkalarına kolaylık olması için böyle yapmıştır. *el-Mekâsıdü’l-hasene*’de böyle geçmektedir.

Sığır tereyağının faydalarından birisi de şudur: Aç karnına elli dirhem tereyağı içmek, cinnetin (akıl hastalığının) tedavisinde faydalı ve giderilmesinde etkilidir.

Fakih **Ebü’l-Leys** der ki: Herkesin kendi bedenine nelerin zararlı ve nelerin faydalı olduğunu idrak edecek kadar tıp bilgisine sahip olması müstehabdır. Çünkü ilim iki nevidir: Beden (tıp) ilmi ve din ilmi.

Âlimlerin çoğu zaruret halinde haramla tedaviye cevaz vermişlerdir. Boğazına lokma tıkanan kişinin, şarapla boğazını açmak gibi.

el-Eşbah’da şöyle denilmiştir: Bir yiyecek bozulur ve bozulması da fazla olursa pis olur ve yenmesi haramdır. Süt, zeytinyağı ve tereyağı bozulduğu vakit yemek haram olmaz.

Tavuk kesilir, tüyü yolunur ve karnı yarılmadan suda kaynatılırsa, o su necis olduğu gibi tavuk da pis olur ve eti yenmez. O tavuk, yemesi için kedinin önüne de atılmaz. Ancak kedinin kendi isteğiyle onu alıp götürmesi başka.

Akıllı insana gereken, haramlardan ve bedene zarar veren şeylerden sakınmaktır. Mideyi tıka basa doldurmak da zararlı şeylerdendir. Nitekim Efendimiz (a.s.): “*Hastalıkların başı, mideyi tıka basa doldurmaktır. İlaçların başı ise perhizkârlık (az*

yemek)tır.” buyurmuştur.

Hikmet incisini delen o
bilge “Az ye, çok yaşa”
buyurdu

Sa’dî (k.s.) der ki:

Midesine düşkün olanlar
Dolu midenin hikmetten boş olduğundan habersizdirler

Muvaffakıyet ancak Allah’tandır.

---

[173] . Kurtubî, el-Câmi‘ li-ahkâmi’l-Kur’ân, VII, 110
[174] . Müslim, Zekât, 95, 97; Ebû Dâvûd, Zekât, 39
[175] . İbn Mâce, Et‘ıme, 31; Müsned, II, 97
[176] . Deylemî, hadis no: 502
[177] . Sehâvî, Mekâsıd, s. 177
[178] . Müsned, V, 243, 244
[179] . Sehâvî, Mekâsıd, s. 227
[180] . Müsned, IV, 315
[181] . bk. Buhârî, Edâhî, 3, 10; Müslim, Hac, 119; Nesâî, Tahâret, 182; İbn Mâce, Menâsik, 36

İLÂHÎ DİNLERİN ESASI OLAN ON HÜKÜM

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ
اِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا اَوْلَادَكُمْ مِنْ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ
وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ
الَّتِى حَرَّمَ اللهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾
وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ
وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا وَاِذَا
قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَبِعَهْدِ اللهِ اَوْفُوا ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ
بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾ وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِى مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ
وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ
تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

151. De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de onların da rızkını biz veririz; kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız.

152. Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın. Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun, Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti.

153. Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. *(Başka)* yollara uymayın. Zîrâ o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti.

Ey Muhammed, Mekkeli kâfirlere *“de ki: “Gelin, Rabb’inizin size neleri haram kıldığını”* haramlar ve helâller konusundaki hükümleri şâmil olan ayetleri *“okuyayım:” “Gelin”* anlamındaki “ تَعَالَوْ” lafzı, “ تَعَالٰى ”dan emirdir. Esasen bu kelime, yüksek bir mekanda bulunanın, kendinden aşağıdakine seslenmesini ifade eder. Sonra genelleştirilerek mânâsı genişletilmiştir. Çağıran herkes ister yukarıda, ister aşağıda veya bunlardan başka bir durumda olsun bir şahsın yanına gelmesini ve kendisine

yönelmesini istiyorsa bu kelimeyi kullanır olmuştur.

“O’na” Allah’a varlıklardan *“hiçbir şeyi ortak koşmayın.”* Bu cümle aslında: Allah’ın haram kıldığı şeyler, şunlardır: “Ona ortak koşmayın,...” demektir.

Bil ki bu üç âyet (151-153), bütün hayırları kendisinde toplayan on hasleti ihtivâ etmektedir. Bunlar, hiçbir ilâhî kitabda neshedilmemiştir. Âdemoğullarının hepsi için dokunulmaz esaslar kılınmıştır. Ümmetlerin ve asırların değişmesiyle değişmemiştir. Onlarla amel eden cennete, onları terkeden ise cehenneme gireceklerdir. Onlar da sırasıyla şöyledir:

1. *“O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın.”* sözüdür. Şirkin öne alınması, haram kılınan şeylerin başı olduğundandır. Çünkü Allah, kendisine ortak koşanın hiçbir ibadetini kabul etmez.

Şirk, gizli ve açık olmak üzere ikiye ayrılır. Açık şirk, putlara tapmaktır. Gizli şirk ise tek ve Kahhar olan Allah’la birlikte başkalarını (ağyar) da görmek, onlara varlık vermektir.

Ey aşık Hafız! Vahdetten söz
ediyorsan Şu ve bu yaprağına
tevhid kalemini çek

2. *“Ana babaya iyilik edin”* yani onlara elinizden gelen iyilik ve ihsanda bulunun, kötülük etmeyin. Çünkü haram olan onlara kötülük etmektir. Bir şeyin emredilmesi, o şeyin zıddını yapmanın yasaklanması anlamındadır. Aynı şekilde aşağıdaki âyette gelecek olan “ölçüyü tam yapın” emri, ‘onu eksik tutmayın.’ mânâsındadır. Ana babanın haklarını gözetmenin gerekliliğini mübalağa ile ortaya koymak üzere burada emir, nehiy yerinde kullanılmıştır. Çünkü, onların haklarını eda etmek için sadece kötülüğü terketmek yeterli değildir.

Bu, on hükümden ikincisidir. Şirkin haram kılınmasından sonra ana babaya itâatsizliğin haram kılınmasının zikredilmesi şunun içindir: Çünkü Allah Teâlâ yaratıcı olduğu gibi ebeveynde insanın meydana gelmesi için en yakın iki sebeptir. Onların haklarını edâdan geri kalmak, Allah’a karşı gelmektir. Şirkten sonra büyük günahların en büyüğüdür.

Evliyâdan bir zat şöyle demiştir: Ben, İsrailoğulları’nın çölünde

idim. Bir de baktım ki bir adam benimle beraber yürüyor. Durumuna şaşırdım. Bana onun Hızır olduğu ilham edildi. Ona: “Hakk’ın hakkı için söyle, sen kimsin?” dedim. “Ben kardeşin Hızır’ım.” dedi. “Ne sebeple seni görüyorum?” dedim. “Annene olan iyiliğinden ötürü.” dedi.

İçinde saraylarımızın bulunduğu
cennet Annelerin ayakları altındadır.

3. *“Fakirlik sebebiyle çocuklarınızı öldürmeyin.”* Kızlarınızı diri diri toprağa gömmeyin.

(إِمْلَاقٍ) “fakirlik”, azığın ve nafakanın tükenmesidir. Bu kelimenin kökü olan (ملك) istediğini elde edebilmek için bütün gayretini sarfetmek demektir.

“Sizi de onları da biz rızıklandırırız,” siz değil. Şu halde rızkı elde etmekteki acizliğinizden ötürü fakir düşmekten korkmayın.

On hükümden üçüncüsü budur. Çocukların öldürülmesinin haram kılınması, Allah’ın bina ettiğini yıkmak anlamına geldiği içindir. Allah’ın bina ettiğini yıkan ise lanetlenmiştir. Esasen bu, kendi meyvesini ve ürününü yok etmek, neslini kurutmaktır. Rızık konusunda Allah’a tevekkülü terk etmek, insanı Allah Teâlâ’yı yalanlamaya götürür. Çünkü O şöyle buyurmuştur: ***“Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah’a ait olmasın.”*** (Hûd, 11/6)

Biz fakr ve kanaat şerefini
bırakmayız Padişaha söyle, rızık
mukadderdir

“Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın.” Yani zinaya yaklaşmayın. “Kötülükler” şeklinde çoğul gelmesi, bütün çeşitlerini yasaklamak maksadıyladır.

4. Zinanın açık olanı, bazı aşağılık kimselerin âdeti üzere açıkça belirli yerlerde yapılanıdır. Gizli olanı ise kendilerini soylu gören kimselerin âdeti üzere kadınlardan dost (metres) edinerek gizlice yapılanıdır.

Bu da, on hükümden dördüncüsüdür. Zinâya yaklaşmanın yasaklanması, onun mübalağa ile yasaklandığını ifade etmek içindir. Burada yaklaşılmaması emredilen kötülüklere, kişiyi cennetten uzaklaştıran ve cehenneme yaklaştıran fiiller dahildir. Bu, açık olan kötülükler ve zinâdır. Kişiyi cennetten uzaklaştırmasa ve perdelemese de Hak’dan uzaklaştıran ve perdeleyen fiiller buna dâhildir. Bunlar ise gizli olan kötülükler ve zinâdır. Açık olan zina bilfiil olan, gizli zinâ ise niyetle olandır. Göz zinası da, zinadan sayılır.

Uzaktan nazar bir ok, bir zehir
gibidir Aşkın artar, sabrın azalır

İbn Abbas (r. anhüma)'dan rivayet edilmiştir: "Şeytan bir erkeğe üç yerinden nüfûz eder: Gözleri, kalbi ve tenâsül uzvu. Bir kadına da üç yerinden sirayet eder: Gözleri, kalbi ve avret mahalli."

5. *"Haksız yere Allah'ın yasakladığı cana kıymayın."* Masum bir müslümanı ya da sizden eman almış olan zimmiyi haksız yere öldürmeyin. Ancak harbî bunun dışındadır.

"Haksız yere" ifadesi, vaki olabilecek bütün hallerden istisnadır. Hiçbir durumda cana kıymayın. Ancak şeriatın öldürmeyi emrettiği hak olan durum müstesna. Bu ise îman ettikten sonra küfre dönmek, evlendikten sonra zina etmek ve masum bir cana

kıymaktır.

Bu, on hükümden beşincisidir. Adam öldürmekte, Hakk’ın emrine tazîmi ve yarattıklarına şefkati terk vardır. Oysa bu ikisi, dinin temelleridir.

Buradaki işârî mana şöyledir: Haklı olarak öldürmek, Hakk’ı taleb uğrunda öldürmektir. Allah yolunda öldürülen ise Rabbinin katında diridir.

Ebû Said Harrâz’ın şöyle dediği nakledilmiştir: Mekke’de iken bir gün Benû Şeybe kapısından geçtim. Güzel yüzlü bir gencin vefat edip yerde uzandığını gördüm. Yüzüne baktım, genç bana gülümsedi ve şöyle dedi: “Ey Ebû Said, bilmez misin ki, Allah’ı sevenler ölseler de diridirler. Onlar ancak bir diyardan başkasına nakledilirler.”

Öldüklerinde gönül ehlinin imdadından
ümit kesme Çünkü gönül ehlinin ölümü,
aynen uyanıklık gibidir

“Düşünesiniz” yani, nefislerinizi kavrayan ve onları zikredilen çirkinliklere teşebbüs etmekten alıkoyan aklınızı kullanasınız *“diye Allah size bunları”* zikredilen beş mükellefiyeti *“tavsiye etti.”* Rabb’iniz tekidle bunlara riâyet etmenizi size emretti.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتٖيمِ اِلَّا بِالَّتٖى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُۚ
وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمٖيزَانَ بِالْقِسْطِۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَاۚ وَاِذَا
قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۚ وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُواۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ
بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَۙ ﴿١٥٢﴾

152. Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın. Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun, Allah’a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti.

6. “Ergenlik çağına gelinceye kadar yetimin malına en güzel biçimde” korumak ya da nemalandırmak gibi yapılabileceklerin en

iyisini yapmak şeklinde *“olanın dışında yaklaşmayın.”* Hiçbir suretle onun malını haksız yere harcamaya kalkmayın. Yetimin malına göz dikmeyin.

Yetim, insanlarda babası olmayana, hayvanlarda ise annesi olmayana denir. Buradaki hitap, yetimlerin velîlerine ve vâsîlerinedir.

Âyette sanki şöyle buyurulmaktadır: Yetim, bâliğ ve reşid olana kadar malını muhafaza ediniz. Bâliğ olduğu vakit malını kendisine teslim ediniz.

Ebu Hanife, rüşdüne ermenin en üst sınırını 25 yaş olarak tesbit etmiştir. Eğer aklî dengesi bozuk değilse 25 yaşına ulaştığı vakit artık malı kendisine teslim edilmelidir.

Cevherî der ki: “Ergenlik çağına erişinceye kadar” ifadesi ile kastedilen yetimin

malını yönetme gücüne sahip olmasıdır ki bu, 18-30 yaş arasıdır.

Bu, on hükümden altıncısıdır. Allah Teâlâ'nın yetimin malını korumayı emretmesi, onun âciz ve korunmaya muhtaç olmasındandır. Bu sebeple Allah, onun işini kendisi üstlenmiş ve ona şefkatle muamele edilmesini ve hakkının gözetilmesini emretmiştir.

Bakınız, o yüce arş;
Yetim ağlayınca nasıl da titrer!

7. Ölçek ile satılan bütün eşyalarda *"ölçü"*yü, *"ve"* tartı ile satılan şeylerde ise *"tartıyı tam adaletle* yapın." Onda hiçbir eksiklik yapmayın. Yani, ölçüyü de tartıyı da adaletle yapın demektir.

"Ölçü ve tartıyı tam yapmak, adaletin ta kendisiyken "adaletle" kelimesinin tekrar zikredilmesinin faydası nedir?" denilirse buna şöyle cevap veririz: Allah Teâlâ eşyayı verene (satana), hak sahibine hakkını eksiksiz olarak vermesini; hak sahibine ise daha fazlasını talep etmeden hakkını almasını emretmiştir.

"Biz, kişiyi gücünün yettiğinden fazlası ile mükellef tutmayız." Yani hiç bir nefse, kaldıramayacağı ve zorlanacağı bir işi yüklemeyiz. Ancak gücünün yettiği kadarı ile sorumlu tutarız.

Bu ifade, ölçü ve tartıda adalete riayet etme emrinin hemen peşinden zikredilmiştir. Böylece ölçü ve tartıda tam anlamıyla eşitliği sağlamanın zor bir iş olduğuna dikkat çekilmiştir. *"Ancak bu hususta siz, gücünüz yettiği kadar adalet sağlamakla yükümlüsünüz.* Bundan ötesinden sorumlu değilsiniz. Sizin için o bağışlanmıştır.

Eğer bir insan ölçü ve tartıda adaletli davramaya gayret ettiği halde elinde olmayarak az bir şey noksan veya fazla olursa, bu fiilinden dolayı hesaba çekilmez. Ancak, kasden ve bilerek eksik ölçüp tartmak bağışlanmaz. Bu sebeple imkanlar nisbetinde ölçü ve tartı konusunda dikkatli olmak gerekir.

Rivayet edilir ki büyüklerden birisi, sağlığında tartı ile ticaret yapan bir adamın ölüm döşeğinde ziyaretine gitti. Ona: "Haydi Lâ ilâhe illallah de!" diyerek kelime-i tevhidi telkîn edince can çekmekte olan kişi şöyle cevap verdi: "O dediğini söyleyemiyorum. Sanki terazinin dili, dilimin üzerine oturmuş "Lâ ilâhe illallah" dememe mani oluyor." Ziyarete giden zat: "Sen tartıyı doğru

yapmıyor muydun?” diye sordu. Adam: “Elbette doğru yapardım, ama bazı zamanlar farkında olmadan terazinin içinde tozlar kalırdı.” dedi.

Malik bin Dinar’dan rivayet edilir ki o, ölüm döşeğinde olan bir komşusunun ziyaretine gitti. Komşusu ona: “Ey Malik! Sanki önümde ateşten iki dağ var, onlara çıkmaya zorlanıyorum.” dedi. Malik der ki: Onun sağlığında ne yaptığını ailesine sorduğumda şöyle dediler: “O ticaretle uğraşırdı, iki ölçeği vardı: Birini alırken

diğerini satarken kullanırdı. Onlara ölçekleri getirmelerini söyledim. Ve birbirine vurarak onları kırdım. Sonra o adama “şimdi nasıl oldu?” diye sordum. Adam: “Hiçbir hafiflik olmadı. Izdırabım daha da arttı.” diye cevap verdi.

Bu, on hükümden yedincisidir.

Buradaki işârî mânâ şöyledir: Ömür ölçüsü ve şerîat tartısı ile rubûbiyetin haklarını tam yapın. Çalışma ölçüsü ve orta yolu tutma (iktisâd) terazisi ile ulûhiyetten aldığınız kulluk hazlarını tamamlayın. Biz hiçbir nefse, hakları tam olarak yerine getirme ve hazları tamamlama husûsunda istidadından fazlasını yüklemeyiz.

Herkes kolu kanadı ölçüsünde uçar

8. Bir hususta hükmederken ya da şâhitlik ederken *“söz söylediğiniz zaman akrabanız da olsa adaletli olun.”* akrabanızdan tarafa meyl etmeyin. Çünkü işin aslı, meşru kılınan hakka tâbi olmak ve Allah’ın rızâsını talep etmektir. Bu hususta akrabanız olanla olmayan arasında hiçbir fark yoktur.

Bu da on hükümden sekizincisidir.

Konuşurken adaletli olmak, daima Allah’ı anmaktır. Onunla birlikte başkasını anmamaktır. Sadece Allah için, Allah hakkında, Allah ile konuşmaktır. Bu ise her insana nasib olmaz. Ancak hakikat erbâbının kârıdır. Çünkü başkalarının sözleri, garaz ve iddialarla doludur.

Genç, Hüdhüd’ün nağmelerini öğrenecek
olsa Hüdhüd’ün sırlarını ve Sebe’nin
haberlerini söyler

9. *“Allah’a verdiğiniz sözü tutun.”* Yerine getireceğinize dair Allah’ın sizden söz aldığı; adalete sarılmak, şeriatın hükümlerini titizlikle gözetmek ve benzeri konulardaki ahitlerinize sâdık olun. Îman etmek ve adaklarınızı yerine getirmek hususunda Allah’a verdiğiniz sözü tutun.

Buradaki “söz” ile insanlar arasındaki söz ve ahidlerin kastedilmiş olması da mümkündür. O zaman âyette “ahd”in Allah’a izafe edilmesi, O’nun verilen sözleri yerine getirmeyi ve ahde vefâyı emretmiş olması bakımındandır.

Bilirsen eğer, ahde vefa
güzeldir; Yoksa seni gören

herkes zalim zanneder

Bu ise on hükümden dokuzuncusudur.

"Ahd"in hakikatı, ancak Mevla'sına kulluk etmek, yalnız O'nu sevmek ve O'ndan başkasını görmemektir.

Ezelî sabahın başından ebedî akşamın
sonuna dek Dostluk ve sevgi tek bir and ve
söz üzere olur

"İyice düşünesiniz" muhtevasını iyice anlayasınız ve gereği ile amel edesiniz "*diye*

bunları” bu ayette açıklanan dört hususu *“size tavsiye etti”* tekidle bunları size emretti.

عَنْ سَبِيلِهِ ۚ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيماً فَاتَّبِعُوهُ ۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ

153. Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. *(Başka)* yollara uymayın. Zîrâ o yollar sizi Allah’ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti.

“İşte benim doğru yolum budur.” İşte bu sûrede anlatılan, tevhid ve peygamberliğin isbâtı ile şeriatı beyan etmek benim doğru yolum ve şeriatımdır.

Âyette şeriat, yol diye isimlendirilmiştir. Çünkü o, insanı cennete götürür. Yol, Allah’ın yolu olduğu halde “sırât” “yol” lafzının sonuna gelen iyelik zamiri ile Efendimiz (s.a.)’e izafe edilmesi, o yolda olup ona intisab etmesi açısındandır. Yoksa ***“Allah’ın yolu”*** (eş-Şûrâ, 42/53) ifadesinde olduğu gibi yolu vaz’ eden anlamında değildir

10. *“Ona uyun, başka yollara”* Allah’ın yolundan başka, yahudilik, hristiyanlık ve diğer dinler gibi muhtelif yollara “*uymayın ki sizi O’nun yolundan”* Allah’ın razı olduğu ve tâbi olmanızı tavsiye ettiği dininden “*ayırmasın.”* O yol İslâm’dır. Burada Rasûlullah (a.s.)’ın davet ettiği yolun, Allah’ın yolu ile aynı olduğuna dikkat çekilmektedir.

Bu husus da on hükümden onuncusudur.

Peygamberin aksine yol tutan
kimse Asla menzile ulaşamaz
Sa’dî! Saâdet yolu sadece
Mustafâ’nın Peşinden gitmekle
bulunur.

Küfür ve dalalet yoluna uymaktan *“sakınmanız için”* Allah *“size bunları tavsiye etti.”*

Rasûlullah (s.a.), bu âyeti okuyunca dosdoğru bir çizgi çekti ve “İşte bu Allah’ın yoludur.” buyurdu. Sonra o doğru çizginin sağından ve solundan muhtelif çizgiler çekti ve “Bunlar da şeytanın insanları çağırdığı yollardır.”[182] buyurdu.

Bil ki, burada Allah Rasûlü’nün tarif ettiği şeriat ile kastolunan,

sırât-ı müstakîmdir.

O, kıldan ince, kılıçtan keskindir. Bu sebeple biz, kıldığımız namazların her rekatında ***“Bizi doğru yola*** yani sırât-ı müstakîme ***ilet”*** (el-Fatiha, 1/5) diye duâ ediyoruz. Dünyada bu yoldan ayrılanın ahirette sırat köprüsünde ayağı kayar. Nitekim Rasûlullah (s.a.): *“Sırât” da ayağı kayanlar pek çoktur. Ayağı kayanların çoğu da kadınlardır.”*[183] buyurmuştur. Günümüzde ise şehvetlere tâbi olma ve çirkin adetlere uyma konusunda erkeklerin çoğu, kadın hükmündedir.

Din, garib olarak başladı, şimdi de garib hale geri döndü. Böyle bir zamanda dine ülfet eden ve onu temsil etmeye lâyık olan pek nadirdir.

Farsça tefsirde şöyle denilmiştir:

Ehl-i hakîkat, sırâtın ancak bidâyet ile nihâyet arasında muayyen olduğu kanaatindedir. İnsanın bidayeti ezel; nihâyeti ise son nefesidir. Ârif bidayeti nasıl ise nihayetinin öyle olacağını bilir.

Şeyh Sadreddin Konevî (k.s.) *İ'câzü'l-beyân* adlı kitabında şöyle buyurmuştur: Hakk'ın cümle eşyayı ihatası sabittir. Allah her şeyi ihâta etmiştir. O ihâta, ilâhî fiillerin ve sözlerin farklılığına göre ya vücûdî veya ilmîdir. Sırâtın sırrının ve sâlikin sırrının sonu, Cenâb-ı Hakk'ın şu âyette buyurduğu gibi olmak ister: ***"Şüphesiz sen, doğru yola götürüyorsun. Göklerde ve yerde bulunan herşeyin sâhibi Allâh'ın yoluna. İyi bilin ki bütün işler sonunda Allah'a varır."*** (eş-Şûrâ, 42/52-53)

Nereye adım attıysak, senin mahallene
doğrudur, Hangi sokağa gitti isek, sana
doğrudur.
Meğer başka tarafa yol mu varmış
dedik, Gördüğümüz bütün yollar
sana doğrudur.

---

[182] . Müsned, I, 435, 465
[183] . Irâkî, Muğnî, IV, 525

SEMÂVÎ KİTAPLAR VE KUR’ÂN

ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَاماً عَلَى الَّذ۪ٓي اَحْسَنَ وَتَفْص۪يلاً لِكُلِّ
شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾ وَهٰذَا
كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾ اَنْ
تَقُولُٓوا اِنَّمَٓا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَٓائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَاِنْ كُنَّا عَنْ
دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِل۪ينَ ﴿١٥٦﴾ اَوْ تَقُولُوا لَوْ اَنَّٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ
لَكُنَّٓا اَهْدٰى مِنْهُمْ فَقَدْ جَٓاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ
فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجْز۪ي الَّذ۪ينَ
يَصْدِفُونَ عَنْ اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

154. Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla Musa’ya da Kitab’ı *(Tevrat’ı)* verdik. Umulurki, Rablerinin huzuruna varacaklarına îman ederler.

155. İşte bu *(Kur’an),* bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah’tan korkun ki size merhamet edilsin.

156. “Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa *(hıristiyanlara ve yahudilere)* indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik” demeyesiniz diye;

157. Yahut “Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk” demeyesiniz diye *(Kur’an’ı indirdik).* İşte size de Rabbinizden açık bir delil, hidayet ve rahmet geldi. Kim, Allah’ın âyetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalimdir! Âyetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.

Bu âyet önceki âyetin devamı mâhiyetindedir. Takdiri şöyledir: “Allah’ın yoluna uyma konusundaki bu tavsiyeyi yaptık, sonra Musâ’ya kitabı verdik.”

“Sonra iyilik edenlere” peygamberlerden ve mü’minlerden kim

olursa olsun Kitâb’ı en iyi yerine getirenlere ikram ve nimetimizi *“tamamlamak” “her şeyi”* din konusunda ihtiyaç duyulan bütün meseleleri mufassal olarak “*açıklamak,”* maksadıyla kitap indirdik.

“Sümme” “Sonra” kelimesi, bir şeyi anlatırken bir fâsıla vermek anlamınadır. Tıpkı şu söze benzer: “Bu gün senin ne yaptığın bana ulaştı. Sonra dünkü yaptıkların daha garip.”

Âyetteki ifadeler, onların şeriatında ictihad olmadığını göstermez. Nitekim Yusuf

suresinin sonundaki ***“her şeyi açıklayıcı”*** (Yusuf, 12/111) ifadesi de bizim şeriatımızda ictihad olmadığına delalet etmez. Çünkü “açıklama” usulde, ictihad ise furû’dadır.

Dalaletten doğru yola ileten “*bir hidayet ve rahmet”* yani, ona inanıp içindekilerle amel edenler için azabdan bir kurtuluş *“olmak üzere Musa’ya Kitab’ı”* Tevrat’ı *“verdik ki*” İsrailoğulları *“Rab’lerinin huzuruna varacaklarına”* ölümden sonra dirilmeye, mükâfât ve cezâya *“inansınlar.”* Burada işaret edilen kavmin yahudiler olduğu Musa (a.s.)’ın adının zikredilmesinden anlaşılmaktadır.

وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾

155. İşte bu *(Kur’an),* bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah’tan korkun ki size merhamet edilsin.

“*İşte bu”* Kur’an *“mübarek”* dinî ve dünyevî bir çok faydaları olan *“bir kitabdır. Onu da biz indirdik”* İnkârcıların iddia ettikleri gibi Rasûlullah (s.a.) tarafından uydurulmuş değildir.

et-Te’vîlâtü’n-necmiyye’de şöyle denilmiştir: Rasûlullah (s.a.)’ e hitâben senin için mübarek ve bereketli bir kitabdır. Çünkü, senin ahlâkın Kur’an kılınarak o senin kalbine indirilmiştir. Ümmetin için de bereketli bir kitabdır. Çünkü Kur’an, onlarla Rableri arasındaki iptir (hablullah). Ona sımsıkı sarılan Allah’a vasıl olur.

“O’na (Kur’an’a) *uyun:”* O’nun buyrukları ile amel edin. *“Ve”* ona muhalefet etmekten *“sakının ki”* Kur’an’a tâbi olmanız ve onun gereklerini yerine getirmenizden dolayı *“size rahmet edilsin.”*

اَنْ تَقُولُوا اِنَّمَا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَٓائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَاِنْ كُنَّا عَنْ
دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ ﴿١٥٦﴾

156. “Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa *(hıristiyanlara ve yahudilere)* indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik”

demeyesiniz diye;

Yani ey Mekke halkı, onu size indirdik ki kıyamet günü "*Kitap,"* yani Tevrat ve İncil *"yalnız bizden önceki iki topluluğa"* yahudilere ve hristiyanlara "*indirildi"* bize kitab indirilmedi *"biz ise onların okumasından habersizdik."* O kitapları okuyamıyor, dillerinden anlamıyorduk "*demeyesiniz."*

Özel olarak Tevrat ve İncil'in zikredilmesi belki de o gün semâvî kitablar içinde en çok bilinenlerin onlar olduğu içindir.

Âyette yahudi ve hristiyanların yerini tutmak üzere *"Onların okumasından"*

ifadesinde çoğul zamiri kullanılmış; "O ikisinin okumasından" buyurulmamıştır. Çünkü

her toplum bir cemaattir ve çoğul sayılır.

اَوْ تَقُولُوا لَوْ اَنَّا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا اَهْدٰى مِنْهُمْ فَقَدْ جَٓاءَكُمْ
بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ
وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ
بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

157. Yahut "Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk" demeyesiniz diye *(Kur'an'ı indirdik).* İşte size de Rabbinizden açık bir delil, hidayet ve rahmet geldi. Kim, Allah'ın âyetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalimdir! Âyetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.

"Yahut: "Eğer" onlara indirildiği gibi *"bize kitab indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk demeyesiniz."*

"Biz en son hedef olan hakka onlardan daha çok ulaşırdık, önceki toplumlardan daha ileride olurduk." demeyesiniz

Ya da "O kitabın içinde olan, yücelikleri, incelikleri ve dinî hükümleri kat kat fazla anlardık. Çünkü bizim zihinlerimiz daha keskin, anlayışımız daha ileridir. Bu sebeple ümmî olduğumuz halde hikayecilik, şiir ve hitabet gibi ilim dallarını kolayca kavrayıp ileri gittik." demeyesiniz.

Bu sözlere sığınırak çeşitli mazeretler ileri sürmeyin. *"İşte size Rabb'inizden açık bir delil, hidayet ve rahmet geldi."*

Onların Kur'an'ı okumaya kâmil manada ehil olduklarını bildirmek üzere Kur'an'dan "açık delil" diye söz edilmiştir. Çünkü Kur'an onların lisanında nazil olmuştur. Kur'an'a "hidayet ve rahmet" denilmesi, insanları doğru yola iletmek ve rahmet olmak hususunda Tevrat'ın ihtivâ ettiklerini onun da ihtivâ ettiğine dikkat çekmek içindir. Bilakis o hidâyet ve rahmetin ta kendisidir.

"Allah'ın ayetlerini" Kur'an'ı *"yalanlayan ve onlardan yüz çevirenden"* insanları ondan uzaklaştırıp men' eden, hem sapan hem de saptırandan *"daha zalim kim olabilir?"*

"Âyetlerimizden yüz çevirenlerin, yüz çevirmeleri" ve insanları onlardan vazgeçirmeleri *"yüzünden azabın en kötüsüyle*

cezalandıracağız.” Yani, insanları Allah’ın ayetlerine yönelmekten sürekli olarak alıkoymaları sebebiyle onları en acı bir biçimde cezalandıracağız.

Akıllı insana gereken, Kur’an’ın hükümleriyle amel etmek ve gücünün yettiği kadar başkalarını da ona rağbet ettirmektir. Çünkü Vehhâb olan Allah, hidayetine vesile olduğu kişilerin sevabına -onların sevabından bir şey eksiltmeksizin- onu da ortak

edecektir. Ruhların gıdası olan Kur'an'dan yüz çeviren, vücudların gıdası olan şeker şerbetten yüz çeviren gibidir.

Âyetin bir zâhir mânâsı vardır ki ulema onu tefsir etmişlerdir. Bir de bâtın mânâsı vardır ki onu da tahkîk ehli ortaya çıkarmıştır. Herkes kendi meşrebini bilir.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir."[184] Kur'an'ın yedi harf üzere indirilmesinin iki anlamı vardır:

1- "Kur'an yedi lüğat üzere indirilmiştir." demektir. Bunlar Kureyş, Huzeyl, Hevâzin, Yemen, Tay ve Sakîf gibi Araplar arasında fesahatı ile meşhur olan bazı kabilelerin lügatıdır. Bu kabîlelerin her birinin bizzat Nebi (a.s.)'dan dinlemek şartıyla, kendi lehçelerine uygun olan şekilde okumaları onlar için kolaylıktır. Değişik lehçeleri olan bu kabilelere Kur'an'ı bir tek lügat ile okumaları emredilseydi, elbette onu okumak kendilerine zor gelirdi. Çünkü, insanın alıştığı şeyi bırakması zor olur.

2- "Kur'an, yedi kıraat üzere indirilmiştir." demektir. Bu kıraatlar, insanların Nebi (a.s.) dan işitip ümmet için hıfz ve zabtettikleri okuyuş tarzlarıdır. Bu tarzlardan her biri, onu en çok okuyan sahabeye izafe olunarak tanınmıştır. Ondan sonra da her kıraat, yedi kurrâdan (kurrâ-i seb'a) onu tercih eden kimsenin ismine nisbet edilmiştir. Bu yedi kurrâ şunlardır: Nâfi, İbn Kesir, Ebu Amr, İbn Amir, Asım, Hamza ve Kisâi.

Denilir ki: Yedi kıraatı inkar eden kâfir olur. Ancak bunları kabul edip de bunların dışındaki bir kıraatı inkâr eden günahkâr ve bid'atçı sayılır.

Kur'an-ı Azîm, hakikat aleminden nâzil olduğu vakit, bu taayyün âlemindeki bütün levhalara yazıldı. Hatta senin varlığının levhasına bile kaydedildi. Her insana Kur'an'ı okuma ve anlama kabiliyeti verildi. Esas gaye ise onunla amel etmek ve ahlâkıyle ahlâklanmaktır. Yoksa sadece harflerin mahreçlerini düzeltmek ve nazmının zahirine riâyet etmek değildir.

Şiirde ne güzel ifade edilmiştir:

Ömür nakdi eğri düşünceden, mahrece uymaya harcandı Değerli hayatını kıraat-ı seb'a ve aşeraya harcadı

Hâfız der ki:

Hâfız gibi ondört rivayete göre Kur’an’ı ezbere okusan da faydasız Feryadına yine ancak aşk erişir, aşk!

Bir hadisde şöyle buyurulmuştur: *“Kur’an bir deri içinde olsaydı, ateş ona dokunmazdı.”*[185]

Kadı Beydavî bu hadisle ilgili olarak der ki: “Tasavvur olunsa ki Kur’an bir derinin içine konulup ve ateşe atılsa Kur’an’ın hürmetine ateş o deriye dokunmaz ve onu yakmazdı. Şu halde Kur’an’ı ezberleyen ve daima onu okuyan mü’müni hiç yakar mı?

Hz. Ali (r.a.)’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Kişinin namazda okuduğu Kur’an

ayetlerinden her bir harfe yüz sevab vardır. Namaz haricinde abdestsiz olarak ezberden Kur’an’ı okuyana, her bir harf için on sevab vardır.”

Rivayet edilir ki hayatını Kur’an okumaya adamış hayırlı kişilerden bir zata ölüm gelip çattı. Ona her defasında “Lâ ilâhe illallah” demesini telkin ettiklerinde Besmele çekip Taha suresinin; ***“Tahâ, Biz Kur’anı sana meşakkat çekesin diye indirmedik”*** diye başlayan ilk âyetlerinden ***“O’ndan başka tanrı yoktur. En güzel isimler O’nundur.”*** mealindeki 8. ayetine kadar okuyordu. Yanındakiler “Haydi lâ ilâhe illallah’ı de.” diye telkinde bulundukça o zat bu âyetleri tekrar ediyordu. Bu durum onun vefatına kadar böylece devam etti. Bu misalden anlaşılan o dur ki: “Kişinin ölümü, yaşadığı hal üzere olur.”

İşi kuru ot satmak olan Allah’dan gafil bir adam vardı. Vefat edeceği sırada ona “Lâ ilâhe illallah” demesi telkin edildikçe o: “Bir demeti bir para” diye karşılık veriyordu.

Allah’dan bizi İslâm üzere ölmeye muvaffak kılmasını niyâz ederiz.

---

[184] . Buhârî, Husûmât, 4; Tevhîd, 53; Müsned, Müsâfirîn, 264, 270; Ebû Dâvûd,
Vitr, 22

[185] . Dârimî, Fedâilü’l-Kur’ân, 1; Müsned, IV, 151, 155

KIYÂMET ALÂMETLERİ

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ
اٰيَاتِ رَبِّكَۜ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْساً ا۪يمَانُهَا
لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ ف۪ٓي ا۪يمَانِهَا خَيْراًۜ قُلِ انْتَظِرُٓوا
اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

158. Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini bekliyorlar. Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da îmanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık îmanı bir fayda sağlamaz. De ki: Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!

❀

Âyette sanki şöyle denilmektedir: “Ben Mekke halkına bütün delilleri getirdim ve Kitab’ı (Kur’an’ı) indirdim. Ama îman etmediler. Şu halde *“onlar ille kendilerine meleklerin”* ruhlarını kabzetmek üzere ölüm meleği ile yardımcılarının *“gelmesini, yahut Rabb’inin”* azab ve intikam emrinin *“gelmesini”* mi bekliyorlar?

Begavî der ki: *“Yahut”* kıyamet günü hüküm vermek üzere keyfiyetsiz olarak

“Rabb’inin gelmesini mi bekliyorlar?” demektir.

Ya da Rabb’in gelmesinden maksat, bütün âyetlerin yani kıyamet ve tamâmen helaka dair alametlerin gelmesidir. Nitekim âyetin devamı buna işaret etmektedir:

“Ya da Rabb’inin bazı ayetlerinin gelmesini” kıyamet alametlerini *“mi bekliyorlar?”* O alametler, duhan (duman), dâbbetü’l-arz, doğuda-batıda ve Arap yarımadasında birer yerin batması, deccal, güneşin batıdan doğması, Ye’cüc ve Me’cûc’ün zuhûru, İsa (a.s.)’ın nüzûlü ve Adn diyarında bir ateş ortaya çıkmasıdır.

Onlar inanmak için üç şeyin, yani meleklerin, Rabb’inin ya da Rabb’inden kahredici bazı alametlerin gelmesini beklemiyorlardı. Ancak bekleyen kimselere gelip çattığı gibi, onlara gelip çatacağı için onlar bekleyenlere benzetildiler.

“Ama Rabb’inin bazı âyetleri geldiği gün, daha önce inanmamış ya da îmanında bir hayır kazanmamış olan kimseye, artık inanması bir

fayda sağlamaz.”

Ölüm döşeğindeki hastanın îman etmesinin bir hükmü ve faydası olmadığı gibi bu alâmetleri görüp de inanan kimsenin îmanı da fayda vermez. Çünkü alametlerini gören, kıyâmetin kendisini görmüş demektir. Onları gözle görmek, îmânın kabûlüne manidir. Îman, ancak gayba îman olduğu takdirde makbul ve muteberdir.

Âyetten, salih amel olmadan îmanın fayda sağlamayacağı neticesi çıkarılabilir. Ancak Ehl-i sünnet’in görüşüne göre böyle bir îman sahibine fayda verecektir. Çünkü böyle bir îmana sahip olan kimse, ebedî olarak cehennemde kalmayacaktır.

Üsküdarî diye meşhur olan Şeyh **Hüdayi** Hazretleri *el-Vakıât* adlı eserinde der ki:

“Bu ayetin Ehl–i sünnet’in görüşüne uygun olduğu konusunda hatırıma iki ihtimal gelmektedir:

1- Âyetin mânâsı şöyle takdir edilebilir: “İster sadece îman etmiş olsun, isterse îmanında hayır kazansın, daha önce inanmamış olan kimseye îmanı fayda vermez.”

2. Ya da şöyle takdir edilebilir: “Daha önceden îman etmemiş veya îmanında bir hayır kazanmamış olan nefse, son andaki îmanı ya da hayır kazanması fayda vermez.”

“De ki: “Bekleyin,” Ne beklediğinizi görmek için, yukarıda bahsedilen üç şeyden birinin vaki olmasını bekleyin. *“şüphesiz biz de”* onları *“beklemekteyiz.”* Ama o zaman kurtuluş bize, başınıza gelecek kötü akıbet ile vebal size ait olacaktır.

Begavî der ki: Âyetteki “Rabb’inin bazı âyetleri”nden maksat, güneşin batıdan doğmasıdır. Müfessirlerin çoğu bu görüştedir.

Haddâdî, tefsirinde der ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “*Güneş, battığı zaman meleklerin uçtuğu sür’atle yedinci kat semaya kaldırılır ve arşın altına hapsolunur. Sonra doğudan mı, batıdan mı doğacağı hususunda (Allah Teâlâ’dan) izin ister. Ay da aynı durumdadır. O da kulların tevbe etmeleri için verdiği süre doluncaya kadar hangi yönden doğacağına dair izin ister durur. O vakit yeryüzünde günahlar artar, iyilikler kaybolur ve kimse iyiliği emretmez. Bunun yanında kötülükler yaygınlaşır, kimse kötülüğü yasaklamaz. İşte insanlar böyle davrandıkları vakit, güneş arşın altına hapsolunur. Bir gece miktarı vakit geçince, güneş Rabb’ine secde eder ve nereden doğacağına dair izin ister. Ancak ay onun yanına gelene kadar güneşin isteği cevapsız bırakılır. Ay da güneşle beraber Allah’a secde eder ve nereden doğacağına dair Cenab-ı Hak’dan izin ister. Ancak onun isteği de cevabsız bırakılır, hareket etmesine izin verilmez. Ay ile güneş bu minval üzere üç gece hapsolunurlar.*

Yeryüzünde teheccüd namazına kalkanların dışında bu gecenin uzunluğunun ne kadar olduğunu kimse bilemez. Onlar ise o gün insanların değer vermediği az bir gruptur. Teheccüde kalkanlar, o karanlık gecede önceden uyuduğu kadar uyuduktan sonra kalkar. Teheccüd namazını kılıp virdini yaptıktan sonra etrafa şöyle bir bakar, ortalık ağarıp sabah namazının vakti girmeyince durumu yadırgar. Dışarı çıkar ve gökyüzüne bakar. Her yer karanlıktır ve henüz gecedir. Yıldızlar dönüp durmaktadır. Bu tuhafına gider ve sebebini tahmin etmeye çalışarak şöyle der: ‘Ya kıraatı hafif tuttum

ya da namazı kısa (çabuk) kıldım. Ya da vaktinden önce kalktım." Bundan sonra tekrar kalkar seccadesinin başına gecer ve önceki kıldığı miktarda bir defa daha teheccüd namazı kılar. Ancak gökyüzüne baktığında yine sabah namazı vaktinin girmediğini görür. Bundan sonra korkusu iyice artar. İşte bu minval üzere her beldede teheccüd ehli mescidlerde toplanırlar. Yüksek sesle ağlayarak tazarru içinde Allah'a yalvarırlar.

Allah, Cibril'i güneşe ve aya gönderir. Cibril onlara: "Allah, battığınız yere dönmenizi ve oradan doğmanızı emretti." Bizim yanımızda sizin ışığınız ve nurunuz yok" der. Güneş ve ay Allah'tan korkarak ağlamağa başlarlar. Onların ağlamasını

yedi kat semadakiler ve arşın gölgesindekiler işitir. Yeryüzünde ve göklerde bulunan bütün mahlûkat ölüm ve kıyamet korkusu ile ağlamaya başlarlar. Teheccüd ehli de onlarla beraber ağlayarak Allah'a yalvarırlar. Gafiller ise gaflette olmaya devam ederler.

Güneş ve ay simsiyah olarak batıdan doğarlar. Artık ne güneşin ışığı, nede ayın nûru vardır. Ay ve güneşin hali tutuldukları vakitte olduğu gibidir. Nitekim ayet-i kerimede bu durum şöyle tasvir edilmiştir: ***"Güneş ve ay bir araya toplandığı zaman."*** (el-Kıyame, 75/9)*. İşte bu şekilde güneş ve ay birbirlerine iki devenin korkudan sahibine böğürmesi gibi bağırarak yükselirler. O sırada dünyakiler de feryâd ü figan ederek ağlaşırlar. Salihlerin ağlaması, kendilerine fayda verir. Ve amel defterlerine sevap olarak yazılır. Fasıklara ise o gün ağlayıp yalvarmaları bir fayda sağlamaz. Onların ağlaması, ancak kendilerine hasret ve nedamet olarak yazılır.*

Güneş ve ay semanın ortasına yükseldikleri vakit, Cebrail (a.s.) gelerek onları tutar. Tekrar batıya götürür de güneş ve ay tevbe kapısından gurub ederler."

Hz. Ömer (r.a.) bu esnâda: "Anam babam sana feda olsun ya Rasûlallah, tevbe kapısı nedir?" diye sordu.

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdular: *"Ey Ömer, Allah tevbe kapısını batının da ötesinde yarattı. Tevbe kapısının, altından iki kanadı vardır. Bu kanatlardan her biri diğerine, binekle kırk yılda varılabilecek uzaklıktadır. Tevbe kapısı Allah'ın mahlûkatı yarattığı günden, güneşin batıdan doğduğu günün sabahına kadar açıktır. Güneş ve ay tevbe kapısından battığı zaman, kapının kanatları kapanır ve iyice birbirine kenetlenirler. Aralarında hiçbir aralık yokmuş gibi birbirlerine bitişirler.*

Tevbe kapısı kapatıldıktan sonra, artık hiçbir kulun tevbesi kabul olmaz. Yapılan hiçbir iyilik, amel defterine hasene olarak yazılmaz. Ancak bu alametlerin zuhurundan önce de salih olanlar müstesna. Onların iyilikleri önceden olduğu gibi o gün de sevab hanesine yazılmaya devam eder. Onun için (açıklamakta olduğumuz) ayette: **"Rabb'inin bazı âyetleri geldiği gün, daha önce inanmamış ya da îmanında bir hayır kazanmamış olan kimseye, artık inanması bir fayda sağlamaz."** *buyurulmuştur. Artık o saatten sonra îman etmek makbul ve muteber değildir. Zîrâ o esnâdaki îman, ihtiyari îman değildir. Belki, helâk olma korkusuyla inanmaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:* ***"Hışmımızı***

gördükleri zaman inanmaları, kendilerine bir fayda sağlamadı.” (el-Mü’min, 40/85)[186]

Sa’dî (k.s.) der ki:

Kaleye tırmanamaz hâle gelince,
tevbe! Hırsıza fâide yoktur bu
peşîmânîden “Meyveye değme!”
diye söyle uzun boylulara Güdük
insanın eli meyveye ermez zaten

Îman ve tevbenin kabul edilmemesi, güneşin batıdan doğuşuna şâhit olanlara mahsus

değildir. En doğrusu budur. Açıktır ki güneşin batıdan doğmasından sonra doğanların ve ondan önce doğup da o vakit henüz mümeyyiz olmayanların îmanı makbuldür. *Şerhü'l- Mesabih*'de bu en doğru görüş olarak kabul edilmiştir.

Hz. Aişe (r. anha) şöyle demiştir: "Kıyametin (büyük) alametlerinden ilki zuhur ettiği andan itibaren (günahı ve sevabı) yazan kalemler bırakılır. Hafaza melekleri tutulur ve cesedler yaptıkları amellere şâhidlik ederler."

İmam Süyûtî (r.h.) der ki: "Mehdi (a.s.), Deccal'dan yedi yıl önce nüzûl eder. Deccal de güneşin batıdan doğmasından on yıl önce çıkar.

Mehdinin çıkmasından önce başka alametler vardır. Ye'cûc ve Me'cûc'ün zuhuru bunlardandır.

et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'de şöyle denilmiştir: "Allah Teâlâ insanın nefsini ve kalbini îman tohumunun gelişip yeşermesine müsait verimli bir arazi gibi yaratmıştır. Nitekim Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: *"Su bitkilerin yeşermesini sağladığı gibi, "Lâ ilâhe illallah" sözü de kalbde îmanın yeşermesini temin eder."*[187]

Bu tohum, kişinin kalp ile tasdik lisanen ikrar ettiği kelime-i şehâdettir. (Eşhedü en-lâ ilâhe illallah ve enne Muhammeden rasûlullah) "Ben şehadet ederim ki Allah'dan başka ilah yoktur ve Muhammed (s.a.), Allah'ın rasûlüdür." sözünü söylemektir. Kalbde îmanın ekilip mahsûlünün elde edilme zamanı ise ahiret hayâtı değil, dünya hayâtıdır. Nitekim Efendimiz (s.a.); *"Dünya ahiretin tarlasıdır."*[188] buyurmuştur. Şu halde dünyada îman tohumunu ekmeyen veya salih amellerle îmanında bir hayır kazanmayan kişiye ahirette îman tohumunu ekip geliştirmeyi arzu etmesinin faydası olmaz. Salih ameller ise güzel sözü (kelime-i tayyibe), yani "lâ ilâhe illallah" kelimesini yükseltip büyütür, Rabb'inin izniyle her zaman yemiş veren meyveli güzel bir ağaç hâline getirir.
[189] O ağacın meyveleri ise mârifet, muhabbet, keşf, müşahede, vusûl, visâl ve kemale ermektir. et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'den yapılan nakil burada bitti.

Allah'tan bizi tevhîdin hakikatine ulaşmaya muvaffak kılmakla rızıklandırmasını niyaz ederiz.

[186] . Krş. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 4
[187] . Bk. ed-Deylemî, hadis no: 4319; Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, II, 102 [188]. Aclûnî, I, 494
[189] . Bu benzetme için bk. el-İbrahim, 14/25-26

EHL-İ KİTAB’IN VE MÜSLÜMANLARIN FIRKALARA AYRILMASI

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِى شَىْءٍ ۚ
إِنَّمَا اَمْرُهُمْ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

159. Dinlerini parça parça edip guruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah’a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir.

❀

“Dinlerini parça parça edip grup grup olanlar” yahudi ve hristiyanlar *“var ya”* Onlar, kendilerine gönderilen hak dini bölüp parça parça etmişler ve kendilerinden her bir grup, dinin bir bölümüne sarılmışlardır. Onlardan her grup ayrı bir öndere tâbi olmak suretiyle fırkalara ayrılmışlardır.

Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: *“Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Onlardan bir tanesi hariç, diğerlerinin tamamı cehennemdedir. Hristiyanlar da yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Onlardan bir fırka hariç diğerlerinin tamamı cehennemdedir. Ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan biri hariç diğerleri cehennemdedir.”*[190]

Hadiste yahudi ve hristiyanlardan birer fırkanın cehennemde olmaktan istisna edilmesi, onların neshedilmesinden önceki zamanlara göredir. Neshedildikten sonra bütün fırkaları cehennemdedir.

“Senin onlarla” onların tefrikaya düşmeleri ile *“hiçbir ilişkin yoktur.”* Sen, onların ayrılığa düşmelerini araştıracak değilsin. Sana muasır olan yahudi ve hristiyanlarla bu konuda tartışmak ve onları ayıplamak durumunda değilsin.

“Onların işi Allah’a kalmıştır.” Bu cümle, yahudi ve hristiyanların tefrikaya düşmeleri konusuyla ilgilenmemenin sebebini açıklamaktadır. Yani, Allah onların önce ve sonra gelenlerine nasıl muamele edeceği hususunu yalnız kendi üzerine almıştır. Onların işlerini hikmetinin gerektirdiği şekilde sevk ve idare eder.

“Sonra” kıyamet gününde Allah, *“onlara yaptıklarını haber verecektir.”* Âyette, onlara yaptıklarının gösterilmesi, “tenbie” haber verme fiili ile ifade edilmiştir. İki fiil aşağı yukarı aynı

anlamdadır. Çünkü iki fiilde de “bilgi vermeye sebep olma” mânâsı vardır. Bu ifade tarzının seçilmesi, onların işledikleri fiillerin kötü sonucunu bilmediklerine dikkat çekmek içindir.

Mânâ şöyledir: Şahitlerin huzurunda dünyâda devamlı olarak yaptıkları kötü işlerin ne kadar çirkin olduğunu ve onlara uygun olarak başlarına gelecek cezayı onlara haber verecek ve bildirecektir.

Bil ki dünyada yapılan her kötü iş ve çirkin amel, ahirette kötü bir şekle bürünerek o işi yapanın karşısına dikilir. Esasen çirkin işler, dünyada da kötü bir surette bulunurlar. Ancak imtihan ve ibtila için sahibine güzel ve süslü gösterilir. Böylece kötülükler, içine zehir katılmış bal gibi olmuş olur.

Kötü amellerden Allah'a sığınırız.

Cennet bizim için sevimli olmayan amellerle kuşatılmıştır. Cehenmem ise bizim arzu ettiğimiz, yapmaya can attığımız şeylerle çevrilmiştir. Yani, cennet bizim için nâhoş olan şeylerle, cehennem ise sevdiğimiz şeylerle kuşatılmıştır. Nefislerimiz onlara meyleder. Arzularına ve hevasına muvafık olduğu için onları yapmayı sever.

Dış dünyâda (âfâk) çok çeşitli fırkalar vardır. Bazıları bir yaratıcı olduğunu inkâr eder. Bazıları O'nun sıfatlarını kabul etmez. Bir kısmı da O'nun hakkında, söylenmesi ve düşünülmesi caiz olmayan şeylere inanır. Bazıları da vardır ki sağlam bir akîde ve salih amel konusunda peygamberlerin ve Allah'ın dostlarının yolundan giderler.

Aynı şekilde insanın iç âleminde (enfüs) de muhtelif kuvvetler vardır. Özellikleri bir olmadığı gibi hiçbir konuda da ittifak etmezler. İnsan tabiatı şehvetlerinin, nefis hevasının, ruh ise Mevlâ'ya yönelmenin peşindedir.

İnsanın olgunlaşması kendisinde olan gerçek din, insanın iç (bâtın) ve dış (zâhir) âlemlerinin uyum içinde olması ile vücud bulur. Kalbiyle o gerçek dinden uzaklaşan, görülsün ve duyulsun diye onun bazı alâmetlerine ve zâhirine yapışan kimse, mânâdan mahrum, boş iddiâ ehli fırkalardan olur.

Meşhur **Üftade hazretleri**, Hz. Hüdayi'ye hitaben şöyle demiştir: "Mülhidlere (inançsızlara) yakın olmadığın için Allah'a şükret. Çünkü dinsizlik, cüzzam hastalığı gibi ıslahı mümkün olmayan bir illettir. Zannederim onlar, cehennemden çıkamayacaklardır. Çünkü onlar, hali bırakıp kuru iddialara dalmışlardır."

Bu kabil iddia sahiplerinden biri de saçlarını ve sakallarını kısaltan, hatta traş eden Kalenderiyye mensuplarıdır.

Hâfız şöyle der:

Kalenderlik sakal, kıl ve baş tıraş etmekle
olmaz Kalenderlik yolu, tam tamına uymakla
olur
Başı tıraş etmek Kalendirîlikte

kolaydır Hafız gibi kim baştan
geçerse, kalender odur

Bid'atçı fırkalardan biri de Cüvlâkıyye'dir. Kalenderiyye'nin bir kolu olan Cüvlakıyye olan gayr-i sünni bir tarikatın ismidir. Onlar, sakallarını keserler. Kıl çuvaldan kaba elbiseler giyerler. Nebi (a.s.) ise ümmetini, ister ince ister kalın olsun dikkat çeken elbiseler giymekten men' etmiştir. Çünkü bu, müslümanlar arasında şöhret ve imtiyaz sâhibi olmaya çalışmak demektir. Hz. Peygamber (a.s.): *"İnsanlardan biri gibi ol."*[191] buyurmuştur. Kişi gösteriş düşkünü ise çuvaldan yapılmış ve kaba elbiseler giymesinin faydası olmaz.

Sa’dî (k.s.) der ki:

Riya ile hırka dikinmek
kolaydır Ama eğer bunu
Allah’a satabilirsen
Memlekette ün kazanmak istiyorsan,
git Hulleler giy; için manasız şeylerle
dolsa da olur

Yine **Sa’dî** şöyle der:

Savaşta cesur olmak için erkek olmak
gerek Muhannese savaş silahının ne
faydası var?

Şeyh Kutbuddin Haydar, meczub ve çok hal sahibi bir insandı. Hattâ hikaye edilir ki o, bir demircinin körüğünden ateş parçası hâline gelmiş kızgın bir demiri alarak bir müddet omuzuna koymuş, demir omuzunu yakmamıştır. İşte Haydariyye fırkası mensupları buna imtisalen ve onu taklit etmek gayesi ile demirden elbiseler giymişlerdir. Halbuki bu şekilde demir giymek, (erkekler için) altın takınmaktan daha büyük bir günahtır.

Akıllı kişiye gereken, bid‘atlardan ve bid‘at ehlinden uzak durmaktır.

Rivayete göre birisi Abdullah b. Mübarek’i rüyasında gördü. O’na: “Rabb’in sana nasıl muamele etti?” diye sordu. O da şöyle cevap vermiştir: “Bir bid’atçıya iltifat ettiğim için Allah beni otuz sene azarladı ve bekletti. Bana: “Dinde benim düşmanım olana düşmanlık etmedin. Hatırladıktan sonra zâlimler topluluğu ile oturanın hâli nice imiş!” buyurdu.

Bil ki bid’at ve hevâ ehli olanlar yalnızca insanlar değildir. Nitekim **A‘meş** şöyle demiştir: “Bir cin bizimle evlendi. Ona: “Siz yiyeceklerden hangisini seversiniz?” dedim. “Pirinç pilavını severiz, ondan biraz getirsene.” dedi. Sonra lokmaların hızla gittiğini fark ettim, ama hiç kimseyi göremedim. Ona: “Bizde olduğu gibi sizin aranızda da bid‘atçılar, hevâ ehli var mı?” diye sordum. “Evet, vardır.” dedi. “Sizin aranızda Rafızîler kimlerdir?” diye sordum. “Bizim en şerlilerimizdir.” diye cevap verdi.

Râfızîler, Hz. Ebu Bekir ve Ömer’den uzak olduğunu (teberrî)

söylemediği için Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd'i terkedenlerdir. Daha sonra bu lakab, haddi aşanlara ve sahabeye küfretmeyi caiz görenlere verilen genel bir ad olmuştur.

Rafızîlerin bu adla anılmaları şöyle olmuştur: Zeyd, insanları kendisine bey'at etmeye çağırarak Kufe'de ortaya çıktığında kendi yakınlarından oluşan bir topluluk ona bey'at etmişti. Kufelilerden bir cemaat gelerek Zeyd'e: "Ebu Bekir ve Ömer'den uzak olduğunu (teberrî) söyle, sana bey'at edelim." dediler. Zeyd bu teklifi kabul etmeyince: (إذن نرفضك) "O halde biz de seni terk ediyoruz, reddediyoruz." dediler. İşte bu sebeble onlara Rafizîler (Revâfız) denilmiştir.

Kûfelilerden bir topluluk da: "Biz Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i kendimize dost

edindik. Onlardan uzak olduğunu söyleyenden biz de uzağız." diyerek Zeyd'e destek oldular. İşte onlara da "Zeydiyye" denilmiştir.

Rafizîlerin (iddiâlarına göre) ashab-ı kirama buğz etmelerinin sebebi şudur: Uhud gazvesinde müslümanlar mağlubiyete dûçar olunca şeytan: "Muhammed öldü." diye bağırdı. Hz. Ali dışındaki ashab bu habere inandılar. Hatta, Rasûlullah'ın öldürülüp öldürülmediği hususunda aralarında ihtilaf çıktı. Hz. Ali (k.v.): "Eğer böyle olmadıysa sizi öldüreyim mi, buna razı olur musunuz?" diye sormuş, onlar da: "Evet" demişlerdi. Bir müddet sonra haberin asılsız olduğu anlaşılmış, ancak Hz. Ali onları afvetmiştir. İşte bu sebeple Rafizîler Hz. Ali'yi severler. Diğer sahâbîleri terkederler ve onlara buğz ederler.

Allah bir kimsenin haya perdesini
yırtmak isterse Onu temiz insanları
kınamaya meylettirir

Akıllı insana gereken, kıyâmet gününde şefaatlerine nâil olmak için salihleri çok sevmektir. Şefaatçileri hasımları olan kimsenin vay hâline!

Allah'ım, bizi sen koru. Kalplerimizi kaydırma! Bizi hidayetine erdir.

Bize yol göster!

Tahkik yoluna girmeye muvaffak kılmak ancak Sen'dendir.

---

[190] . Ebû Dâvûd, Sünnet, 1; Tirmizî, Îman, 18; İbn Mâce, Fiten, 17

[191] . bk. Münâvî, V, 51

İYİLİĞİN VE KÖTÜLÜĞÜN KARŞILIĞI

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَا ۚ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰى
اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

160. Kim *(Allah huzuruna)* iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.

❀

“Kim bir iyilik getirirse ona o (getirdiği) nin on katı vardır.” Kıyamet gününde Allah’ın lütf u keremiyle mü’min, yaptığı her iyiliğe karşılık, getirdiğinin on katı ile mükâfatlandırılacaktır. Çünkü îmanı olmayanın sevabı da yoktur. Burada bire on olarak verileceği va‘dedilen sevab, îman etmeyenlerden sadır olan faydalı işler için geçerli değildir.

Kadı Iyaz der ki: Kâfirlerin yaptıkları iyi işlerin ahirette kendilerine fayda vermeyeceği, bunlardan ötürü onların nimetlerle mükâfâtlandırılmayacağı ve azablarının hafifletilmeyeceği konusunda İslâm âlimleri görüş birliğindedir (icma). Ancak işledikleri cürümlere göre bazılarının azabı, diğerlerine nazaran daha şiddetli olacaktır.

Bununla birlikte îman ettikleri takdirde önceden yapmış oldukları hayırlı işleri, sevab hanelerine yazılacaktır. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Kâfirlerin (küfür zamanında) yaptıkları iyilikler, müslüman olduktan sonra makbul olur.”*[192]

Kâşifi *Tefsiri*’nde şöyle denir: “Kim ki dünyâdan bir iyilikle gelirse...”

“Kim de bir kötülük getirirse, sadece onun dengiyle cezalandırılır.” Kötülüğü yapan kim olursa olsun, bu hüküm değişmez. İlâhî va’din gereği olarak bire bir mukabele edilecektir.

Bir saatlik küfrün cezası, en sert bir biçimde ebedî cehennem olarak tayin edilmiştir. O zaman kötülüğün misli ile cezalandırılması nasıl izah edilebilir?” diye sorulursa, buna şu cevabı veririz: Kâfir, ölmeyip de yaşasaydı ebediyyen küfür içinde kalma azmindeydi. Bu sebeple, ebedî küfre azmedenin cezası da ebedî cehennem olur. Ancak günahkâr mü’min böyle değildir. Çünkü o günahı devam ettirmeye değil, ondan vazgeçmeye azmetmiştir. Bundan dolayı

onun cezası sınırlı olacaktır.

“Onlar” sevapları azaltılarak ve cezaları arttırılarak *“haksızlığa uğratılmazlar.”*

Haddadî der ki: “Cenâb-ı Hakk’ın böyle buyurması, nimetleri lütuf olarak vermenin câiz, baştan imtihan olunmadan ceza vermenin ise caiz olmadığı içindir.”

Bil ki bire on vermek, va‘dedilen kat kat mükâfatların en az olanıdır.

Sa’dî der ki:

İyi düşünceli insanların
yaptığı iyi işe Bire on yazar
Allah azze ve celle
Ey oğul! Sen de birinden bir hüner
görürsen Onun yaptığı on ayıbı
görme!

İyiliklere yetmiş, yedi yüz kat ve hesapsız mükâfât verileceği de va'd edilmiştir. Bu sebeple ayetteki "on" kelimesinin verilecek mükâfâtı on sayısı ile sınırlamak için değil, onun çokluğunu ifade etmek için zikredildiği söylenmiştir.

İyiliklere kat kat sevap verilmesinin hikmeti, kıyamet günü haklarını almak üzere hasımlarının tazyiki ile bunaldığı vakit kulun iflas etmemesi, eli boş kalmaması içindir. İşte bu durumda hasımlarına birer hasene verilir. Dokuzu da sahibine kalır.

İnsanın başkalarına yaptığı haksızlıklar, sevablarının aslından değil ancak Allah'ın kendisine lütuf olarak kat kat verdiği sevablarla tam olarak ödenebilir. Kat kat verilen sevablar, Allah Teâlâ'nın lütfudur. Sevâbın aslı ise ilâhî adalet gereğince bir iyiliğe karşılık bir sevab yazılmasıdır.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Bir"leri "on"larından fazla olana yazıklar olsun."*[193] Yani, bir kötülüğe karşılık bir günah, bir iyiliğe mukabil en az on sevab yazıldığı halde günahları sevablarından çok olana yazıklar olsun, demektir.

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Ameller altı çeşittir: Zorunlu olarak neticeyi gerektiren iki amel, karşılığı misli misline olanlar, bir iyiliğe karşılık bir sevap yazılanlar, bir iyiliğe mukabil on sevab verilenler ve bir iyiliğe karşılık yedi yüz kat sevab verilenler.*

Zorunlu olarak neticeyi gerektiren iki amel şunlardır: Bir kimse hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmadığı halde ölürse cennete girer. Bir kişi de Allah'a ortak koştuğu halde ölürse cehenneme girer.

Misli misline olan ameller ise şunlardır: Kim bir kötülük işlerse o kötülüğün misli ile cezâlandırılır. Bir iyiliğe karşılık bir sevap verilmesi ise şöyledir: Kim bir iyiliği yapmayı içtenlikle arzu ederse, Allah onun kalbinden geçirdiği bu arzusuna vâkıf olunca ona bir sevab yazılır.

Bire on verilmesi, iyilik yapan kimseye on katı sevab verilmesidir.

Bir iyiliğe yedi yüz kat sevab verilmesi ise Allah yolunda infak

etmenin karşılığıdır."[194]

Bugün ne varsa eline koy;

Yoksa yarın elinin dışını tırnağınla ısırırsın!

Es'iletü'l-hikem adlı eserde şöyle denilmiştir: Bil ki insanların bazı güzel amelleri terketmemeleri ve onlara rağbet etmeleri için bazı ameller için sevablar takdir edilmiştir. Bu, o amellerin sevâbı belirtilmeyen daha kuvvetli başka amellerden efdal olduğu anlamına gelmez. Meselâ Nebi (a.s.) şöyle buyurmuşlardır: *"Kim on iki rekat kuşluk namazı kılarsa Allah ona cennette altından bir saray bina eder."*[195] Halbuki
öğlen namazının sünnetleri, kuşluk namazından daha efdaldir.

Yine Rasûlullah (s.a.) bir hadiste şöyle buyurmuştur: *“Kim akşamla yatsı arasında altı rekat (evvabin namazı) kılarsa, Allah ona on iki yıllık ibadet sevabı verir.”*[196] Halbuki akşam namazının sünneti evvabin namazından daha faziletlidir.

Bu tür amellerin sevabının belirtilip takdir edilmesi, onlar hakkında insanların çokça gaflete düşmelerindendir. Rivayetlerde bunun misalleri çoktur. Şu halde yukarıdaki misallerde belirtilen revâtib (farz namazlara bitişik) olmayan nafile namazlar her ne kadar sevabları takdir olunmuş olsa da, sevabı beyan edilmemiş olan revâtib-müekked sünnet namazlardan daha faziletli değildirler.

İlim ehli ittifak etmiştir ki, amellerde ve hükümlerde hiç bir vacib, revâtib olan ve olmayan sünnet, farz derecesine ulaşamaz.

Keza bazı rivayetlerde fazîletlerinden bahsedilen bu nâfileler, ecri beyan edilmemiş olsa da revâtib sünnetler derecesine ulaşamaz. Çünkü revâtib sünnetler, farzların noksanını tamamlamak için meşru kılınmıştır. Revatib olmayan nafileler ise revâtib sünnetlerin noksanlarını tamamlamak içindir. Nafile ibadet, asla kazası vacib olan farzın yerine kaim olmaz. Nafile ibadetlerle, farzların kazâsı ödenmiş olmaz. Nitekim avamdan bazıları böyle olduğunu iddia edip farzları terkederek rivayetlerde nafilelere karşılık va‘d edilen büyük mükâfâtlara aldanarak nâfilelere rağbet ederler. Meselâ akşam namazından sonraki evvabin namazı ile farzların sâkıt olacağını ve onun farzların kazası yerine geçeceğini iddia etmişlerdir. Böyle bir şeyin, şer’-i şerifte asla yeri yoktur. Amellerin ve zikirlerin ecirlerinin takdir edilmesi vahiy ve ilhama bağlıdır. Bu konuda akılla tahmin yürütmeye yer ve imkan yoktur.

Âyetin işârî manası şöyledir: Allah Teâlâ kuluna ihsânının kemâlinden ötürü kul henüz bir iyilik yapmadan ona on sevab ihsan bağışlıyor ve buyuruyor ki: *“Kim bir iyilik getirirse, ona* (getirdiğinin) *on katı vardır.”* Yani kul henüz bir iyilikle Allah’ın huzuruna varmadan Cenab–ı Hak ona on iyilik bahşediyor. Bir iyilik getirmesi karşılığında ona şu on iyiliği takdir ediyor:

1- Yoktan var etmesi,

2- İyilik yapmaya kabiliyetli olarak en güzel şekilde yaratmak suretiyle ona isti‘dad vermesi.

3- Terbiye etmesi,

4- Rızık vermesi,

5- Peygamberler göndermesi,

6- Kitapları indirmesi,
7- İyilikleri ve kötülükleri bildirmesi,
8- İyilikleri işlemeye muvaffak kılması,
9- İyilik yaparken ihlası nasib etmesi,
10- Kulun iyiliklerini kabûl etmesi.

“Kim de bir kötülük getirirse, sadece onun dengiyle cezalandırılır.” Buradaki incelik şudur: Kötülük, nefis tarlasında ekilen bir tohumdur. Nefis ise habistir. Çünkü o, kötülüğü çok emreder. İyilik ise kalp tarlasına ekilen bir tohumdur. Kalp ise temizlik ve

güzeldir. Çünkü ***“kalpler ancak Allah’ı anmakla yatışıp huzura erer.”*** (er- Ra‘d,13/28). Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ***“Güzel olan ülkenin bitkisi Rabb’inin izniyle çıkar kötü olandan ise yararsız bitkiden başka bir şey çıkmaz.”*** (el-A‘raf, 7/58)

Kur’an’da ve hadiste iyiliklerin karşılığının farklı farklı verileceğine dair bilgelerin anlamı şudur:

Bil ki sayıların dört mertebesi (basamağı) vardır: Birler, onlar, yüzler ve binler. Bir, birler basamağında aynıyle birdir. Onlar basamağında on, yüzler basamağında yüz, binler basamağında bindir. Aynı şekilde insanın dört mertebesi vardır: Nefs, kalp, ruh ve sır. Nefis mertebesinde yapılan, nefisten sâdır olan bir amel, aynıyle karşılığında bire bir olur. Nitekim ***“Kötülüğün cezası, yine onun gibi bir kötülüktür.”*** (eş- Şûra,42/40) buyurulmuştur. Çünkü nefis, birler mertebesindedir. Kalp mertebesindeki amelin karşılığı ise bire ondur. Çünkü kalp onlar mertebesindedir. Ruh mertebesindeki amellerin karşılığı, bire yüzdür. Çünkü ruh, yüzler mertebesindedir. Sır mertebesindeki amellerin ecri ise bire binden başlayarak sırrın temizliğine ve niyetin hâlis olmasına göre nihâyetsiz sevâba kadar katlanarak gider. Çünkü sır, binler mertebesindedir. İşin hakikatını ancak Allah bilir.

“Onlar, haksızlığa uğratılmazlar.” Bunun mânâsı şöyledir: Allah Teâlâ daha iyiliği işlemeden onlara, bir çok iyiliğe şamil olan on hasene bahşetmiştir. Durum böyle olunca, kul iyilik yaptıktan sonra ona asla zulmetmez, sevabını kat kat artırır. Şu ayet buna delalet etmektedir: ***“Allah zerre kadar haksızlık etmez, zerre miktarı bir iyilik olsa onu kat kat yapar ve kendi katından da büyük mükâfât verir.”*** (en-Nisa, 4/40)

et-Te’vîlâtü’n-necmiyye’de böyle denilmektedir.

---

[192] . bk. Nevevî, Şerhu Müslim, I, 481; İbn Hacer, Fethu’l-bârî, I, 99 [193]. bk. İbnü’l-Cevzî, el-Mevzûât, I, 178
[194] . Müsned, IV, 322, 345, 346
[195] . Tirmizî, Salât, 346; İbn Mâce, İkâme, 187
[196] . Tirmizî, Mevâkît, 204; İbn Mâce, İkâme, 185

DOSDOĞRU DİN

قُلْ اِنَّنِى هَدٰينِى رَبِّى اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ
حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾ قُلْ اِنَّ صَلَاتِى وَنُسُكِى
وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ
وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِى رَبًّا
وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ
وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾

161. De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, dosdoğru dine, Allah'ı birleyen İbrahim'in dinine iletti. O, ortak koşanlardan değildi.

162. De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir.

163. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim.

164. De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben ondan başka Rab mı arayacağım? Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, uyuşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir.

Ey Muhammed! Tamamen uzak oldukları halde kendilerinin hak dine mensub olduklarını iddia eden Mekkeli kafirlere *"de ki: Rabb'im beni doğru yola iletti."* Yani beni, vahiyle ve yaratılışın âfâkî ve enfüsî delillerini göstererek Hakk'a vasıl eden yola irşâd etti. *"Dosdoğru dine, Allah'ı birleyen* (hanîf) *İbrahim'in dinine"* ulaştırdı.

"Din" diye ifade ettiğimiz "millet" kelimesi, "imlâ ettirmek, yazdırmak" mânâsından gelir. Allah'ın kullarına şeriat olarak gönderdiği şeye, yani dine de "millet" denilmiştir. Çünkü o şeriat, tedvin edilir, imlâ edilir, yazılır ve kendisini kabul eden mü'minler arasında okunur, tedris edilir. Ona din denilmesinin sebebi ise insanların ilâhî kanunları vaz' eden ve kendilerine yol kılan Allah'a

itâat etmelerindendir.

(Hanifen) “Allah’ı birleyen”, asla geri dönüşü olmamak üzere, bâtıl dinlerden yüz çeviren, demektir.

“O (Allah’a) ortak koşanlardan değildi.” İbrahim (a.s.), ister usulde ister fürûda hiçbir işlerinde asla müşriklerle beraber olmamış, onlara iştirak etmemiştir.

Âyette din, İbrahim (a.s.)’a izafe edilmiştir. Çünkü o günkü Arapların ve diğer

dinlerin mensuplarının nazarında İbrahim (a.s.)'ın saygın bir yeri vardı. Öyle ki, onlardan her bir gurup, kendilerinin Hz. İbrahim'in dinine mensup olduklarını iddia ederlerdi. Allah Teâlâ *"O, ortak koşanlardan değildi."* buyurarak itikadi ve ameli yönden İbrahim (a.s.)'a tâbi olduklarını iddiâ eden Mekkeli müşrikleri, ***"Üzeyr Allah'ın oğludur."*** (et-Tevbe, 9/30) diyen yahudi müşrikleri, ***"Mesih Allah'ın oğludur."*** (et-Tevbe, 9/30) diyen hıristiyan müşrikleri reddetmektedir.

Hakîkatte ise müşrik, Allah'la beraber bir başka şeye talip olana ve Allah'dan, Allah'dan gayrısını dileyene denir.

Sa'dî der ki:

Evliyânın Allah'tan, Allah'tan gayrısını Temennî etmesi tarikate aykırıdır

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾

162. De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir.

"De ki:" Bu âyette emrolunan hususlar şerîatın fer'î hükümleriyle (fürû'), önceki ayettekiler ise aslî hükümleriyle (usûl) ilgili olduğu için "De ki" emri, bu ayette de tekrar edilmiştir.

"Benim namazım," yani, beş vakit farz namazlarım, *"ibadetim,"* yani bütün ibadetlerim, demektir

Nüsük "ibadet", kendisi ile Allah Teâlâ'ya yaklaşılan her şeydir. Bu sebeble abide, "nâsik" de denilmiştir.

Burada "namaz" ile kastedilenin (kurban) bayramı namazı, "nüsük" yani ibadet ile kastedilenin kurban kesmek olduğu da söylenmiştir.

Enes (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.) kurban bayramında kurban etmek üzere semiz bir koç hazırladı. Kurbanı keserken şöyle buyurdular: "La ilahe illallahu vallahü ekber, inne salâtî ve nüsükî...ve ene evvelü'l-müslimîn" *"Allah'dan başka ilâh yoktur ve Allah en büyüktür.* ***Benim namazım ve ibadetim... ve ben müslümanların ilkiyim."*** (el-En'âm, 6/162-163) sonra da

hayvanı boğazladı. Sonra ise şöyle buyurdu: *“Bunun kılları ve yünü, benim kıllarımın cehennemden kurtuluşu için fidyedir. Derisi, derimin; kanı, kanımın; eti, etimin; kemikleri, kemiklerimin; damarları, damarlarımın cehennemden kurtuluşu için fidyedir.”*

Ashab: “Ey Allah’ın Rasûlü, Allah hayırlı ve mübârek eylesin. Bu sadece sana mı mahsustur?” diye sordular

Rasûlullah (s.a.): *“Hayır, bunlar bana mahsus değildir. Bilakis kıyamete kadar gelecek olan bütün ümmetime şamildir. Bu haberi bana Cibril, Rabb’imden*

getirmiştir." buyurdu.[197]

İşte *"hayatım ve ölümüm"* yani hayatımda ve ölümüm sırasında sahip olduğum ve olacağım îman ve ibâdât ü tâat *"hep âlemlerin Rabb'i içindir."* yani Allah Teâlâ'ya mahsustur.

Hayatın ileride yaşanacak kısmı ve ölüm sırasında yaşanacak olanlar önceden "hayâtım ve ölümüm" diye isimlendirilmiştir. Bu, yemek kestedilerek "işte tabağın" demeye benzer.

لَا شَرِيكَ لَهُۚ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

163. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim.

"O'nun ortağı yoktur." Bütün bu davranışlarda O'na hiçbir şeyi ortak koşmam. *"Bana"* başka bir şey değil *"böyle"* yani önceki âyette belirtilen hususları sadece Allah'a has kılmak *"emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim."* Çünkü her paygamberin müslüman olması, ümmetinin müslüman olmasından öncedir.

Âyette Hz. Peygamber (a.s.)'ın kendisine emredilenlere hemen tâbi olduğu, ona emredilenlerin sadece kendisine has olmayıp herkesin onları yapmakla me'mur bulunduğu, onların içinden kendisine müslüman olanların tâbi olacağı da beyan edilmektedir.

Son iki âyetin işârî mânâsı şöyledir:

"Benim namazım," Yani benim Allah Teâlâ'ya mi'râcım olan namaz yolundaki seyrim *"ibadetim,"* yani kurbanım olan nefsim *"hayatım"* kalbimin ve ruhumun hayatı *"ve ölümüm"* yani nefsimin ölümü *"âlemlerin Rabb'i olan Allah içindir."* Hakk'ı talep etmek ve O'na vasıl olmak içindir. *"O'nun ortağı yoktur."* Allah'dan, gayrısını taleb ederek O'na ortak koşmam. Çünkü *"bana böyle emrolundu."* Yani benim Hakk'ı, arzu etmem ve maksûdumun yalnız Allah olması, şahsi görüşüm ve düşüncem ile olmamıştır. Bilakis bu Allah'ın lütuf, rahmet, hidayet ve yardımının kemâlinden ileri gelmektedir. Çünkü O bana vahyetti ve ***"Bütün gönlünle O'na yönel!"*** (el-Mezzemmil, 73/8), ***"Allah" de, sonra bırak onları..."*** (el-En'âm, 6/91) buyurdu.

"Ve ben müslümanların ilkiyim." Yani, yaratılırken ***"ol"*** (el-Bakara, 2/117) emrine ilk teslim olan benim. ***"O, onları sever, onlar da O'nu sever."*** (el-Mâide, 5/54) âyetinde ifade edilen muhabbet feyzini kabul ânında ***"onlar da O'nu sever."*** sözüne ilk

teslim olan da benim. Rasûlullah (a.s.)’ın şu sözü buna delalet etmektedir: *“Allah’ın ilk olarak yarattığı şey benim nurumdur.”*[198] *et-Te’vîlâtü’n-necmiyye*’de böyle geçmektedir.

Âyette tevhide ve ihlasa teşvik vardır. Bunların alameti ise zâhiren ve bâtınen nefsi de olsa Allah’dan başka her şeyden (mâsivâ) uzaklaşmak ve zatî muhabbetin hakîkatlerine

ermektir.

Malik b. Dinar'ın şöyle dediği nakledilmiştir: Haccetmek üzere Beytullah'a doğru yola çıktım. Yolda azığı ve bineği olmadığı halde yaya giden bir gence rastladım. Selam verdim, selamımı aldı. Ona: "Ey genç, nereden geliyorsun?" dedim. "O'nun yanından." dedi. "Nereye gidiyorsun?" dedim. "O'na gidiyorum." dedi. "Azığın nerede?" dedim. "Azığım O'na aittir." dedi. "Bu yol su ve azık olmadan geçilmez. Senin yanında bir şey var mı?" dedim. "Evet var, yola çıkarken yanıma beş harf aldım." dedi. "O beş harf nedir?" dedim. ***"Kâf, hâ, yâ, ayn, sad"*** (Meryem, 19/1)'dır." dedi. "Bunların mânâsını açıklar mısın?" dedim. *"Kâf"* el-Kâfî (Allah her şeye yetendir.), *"hâ"* el-Hâdî (doğru yola ulaştıran), *"yâ"* el-Müeddî (maksada, gidilecek yere vasıl eden), *"ayn"* el-Âlim (Her şeyi bilen) *"sad"* es-Sâdık (Sözünde ve vaadinde sâdık) demektir. Kimin arkadaşı her şeye kâfî, yol gösterici, varacağı yere ulaştıran, her şeyi bilen ve sadık olursa hiçbir zaman kaybetmez, hiçbir şeyden korkmaz, azık ve su taşıma ihtiyacı da olmaz." dedi.

Malik der ki: "Ben bu sözleri işitince gömleğimi çıkardım ve ona giydirmek istedim. Ancak o, bunu kabul etmedi ve bana: "Ey Şeyh, benim için çıplak olmak, fani dünyanın elbisesinden daha hayırlıdır. Çünkü, dünya malının helâl olanın hesabı, haram olanın ise cezası vardır." dedi.

Gece karardığı vakit genç yüzünü semaya kaldırdı ve şöyle duâ etti: "Ey tâatler kendisini hoşnud eden ve günahlar kendisine zarar vermeyen Allah'ım, bana seni memnun eden şeyi yapmayı bahşet. Sana zarar vermeyen şeyleri yaptığımda da beni affet."

İnsanlar ihrama girip de "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" diye telbiye getirmeye başlayınca o gence: "Sen niye telbiye etmiyorsun?" dedim. Genç şöyle dedi: "Ey Şeyh: (Lebbeyk) "Buyur ya Rabbi" demeye cesaret edemiyorum. "Lebbeyk" dediğim zaman bana: "Senin için lebbeyk ve sa'deyk yoktur. Senin sözünü dinlemiyorum, yüzüne de bakmıyorum." denilmesinden korkuyorum." dedi ve oradan geçip gitti. Bundan sonra onu bir müddet göremedim.

Mina'ya vardığımda genci tekrar gördüm. Şöyle dua ediyordu: "Allah'ım, insanlar kurban kestiler, kurbanlarıyla sana yaklaştılar. Benim nefsimden başka sana kurban olarak arzedebileceğim bir şeyim yok. Onu benden kabul eyle." Sonra derin bir nefes aldı ve

oracığa düşüp öldü.

Orada bulunanlardan biri: “O, Allah’ın sevgilisidir. O, Allah’ın maktûlüdür. O, Allah’ın kılıcı ile öldü.” diyordu. Gencin cenazesinin kaldırılmasıyla ilgilendim ve onu defnettim.

O gece gencin halini düşünerek uyumuştum. Rüyamda onu gördüm ve “Allah sana nasıl muamele etti?” diye sordum. Şöyle dedi: “Allah bana, kâfirlerin kılıçları ile öldürülen Bedir şehitlerine yaptığı muameleyi yaptı. Çünkü ben de Cebbar olan Allah’ın kılıcı ile öldürüldüm.”

Cânâna kurban olmayan candan, ten cîfesi kat kat üstündür

Dost kılıcıyla öldürülmeyenin canından, murdar leş daha iyidir

Nihayetsiz kerem sahibi olan Allah’dan bizi doğru yolda kılmasını dileriz.

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِى رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ
اِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾

164. De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben ondan başka Rab mı arayacağım? Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, uyuşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir.

Ey Muhammed! “Bizim dinimize geri dön” diyen kâfirlere *“de ki: “Allah her şeyin Rabb’i iken ben O’ndan başka Rab mi arayayım?”* Başkasını ibadette O’na ortak mı koşayım? Halbuki Allah’dan başka her şey benim gibi O’nun terbiyesi altındadır. Şu halde onlardan birinin Allah’ın ortağı olması nasıl düşünülebilir?

“Herkesin kazandığı, yalnız kendisine aittir.” Müşrikler, müslümanlara: “Bizim yolumuza tâbi olun, biz sizin hatalarınızı çekeriz.” diyorlardı.

Bunun iki anlamı vardır: Ya “Sizin hatalarınız kendi hanenize değil de, bizim üzerimize yazılsın.”; ya da “Size yazılan hataları, kıyamet günü biz üzerimize alırız.” demektir. Âyetin bu bölümü, birinci anlamı reddetmektedir. Çünkü herkesin hatası, isyanı ancak kendi üzerine yazılır. Fiilin bir kimseden sâdır olması, günahının ise başkasının üzerinde kalması muhaldir. Dolayısıyla sizin söylediğiniz doğru değildir.

“Kendi (günah) *yükünü taşıyan hiç kimse, bir başkasının* (günah) *yükünü taşımaz.”* İşte bu ifade ise müşriklerin müslümanlara yaptıkları teklifin muhtemel olduğu mânâların ikincisini reddetmektedir. Yani “O günde kendi günah yükünü taşıyan kimse, bir başkasının günahını yüklenmez. Bu sebeple sizin “...hata ve gühahlarınızı yüklenelim.” demenizin hiç bir değeri yoktur.”

Günah yükü diye ifade ettiğimiz “vizr” luğatte ağırlık ve yük

demektir.

“Sonra” kıyamet günü *“dönüşünüz sadece Rabb’inizedir.”* her işinizin mâliki olan Allah’adır. O gün Allah, *“ihtilafa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir.”*, doğru yol ile sapıklığı, haklı ile haksızı birbirinden ayıracaktır.

Âyetten şu neticeler çıkarılabilir:

1- Gayelerin gayesi ve bütün arzuların sonu Allah’dır. O, herşeyin maliki ve her şeyi bilendir. O’nu bulan her şeyi bulmuş demektir. O’nu kaybeden de her şeyi kaybetmiş demektir. Akıl sahibi âşık, Allah’dan başkasını taleb etmez. Çünkü gerçek sevgili O’dur. Seven ise sevdiğinden başkasıyla teselli olmaz.

Hâfız şöyle demiştir:

Benim derdime tabip deva bilmez, çünkü ben Dost olmadan düşkün, dertle mutluyum

2- Hayır da olsa şer de olsa her nefis kendi yaptığının karşılığını görecektir. Eğer yaptığı iş şer ise ondan hesaba çekilecektir. Hayırlı işlerde ise kişiden istenen; niyetini düzeltmek, riyâdan, kendini beğenmekten ve ameliyle övünmekten uzak durmaktır.

Sa'dî (k.s.) der ki:

Huri yüzlü bir cariye eğer ala tenli ise kaça satılır?
Cennete hile ile girilmez, Çünkü orada yüzden perde alınacaktır.

Nefis, kötülüğü hem çok emreder, hem yapar. Halbuki kötülük onun lehine değil aleyhinedir. Nefsin huyu budur. Rabb'inin merhamet etmesi dışında herkes nefsin eline kalmıştır. Nitekim ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: ***"Nefis daima kötülüğü emredicidir. Meğer Rabb'imin esirgediği bir nefis ola."*** (Yusuf,12/53) Bu sebeple Rasûlullah (s.a.) şöyle dua ederdi: "*Rabb'im, göz açıp kapayıncaya kadar veya daha az bir müddet de olsa beni nefsimin eline bırakma.*"[199]

Nefis, kulluk ayağı ve sâlih ameller ile Allah' a yürümekle memurdur.

Ebû Abdullah Muhammed b. Fazl şöyle demiştir: "Allah'ın evi ve haremi olan Kâbe'ye ulaşmak için vâdiler çöller aştığı halde kalbe ulaşmak için nefsin arzularına gem vurmayan kişiye şaşarım. Kâbe'de peygamberlerin izleri vardır. Halbuki kalbde Mevla'nın izleri vardır."

3- Her nefis başkasının günahından değil, kendi günahından dolayı sorguya çekilecektir.

Eğer dersen ki: *"Kim bir mü'min kardeşine herhangi bir konuda haksızlık etmişse, dinar ve dirhemin bulunmadığı o gün gelip çatmadan önce onunla helalleşsin. Aksi takdirde haksızlık edenin salih amelinden haksızlığı ölçüsünde sevap alınır. Sevâbı bulunmazsa o vakit mazlûmun günahlarından alınarak haksızlık edene yüklenir."*[200] hadîsi bir kimsenin günahının başkasına yüklenecebileceğine delalet etmektedir.

Allah'ın hükmüne ve adaletine göre bir kişinin günahını onu işlemeyen bir başkasına yüklemek ve yine başka birisinin kazandığı hasenâtı alıp da onu işlememiş olan birine vermek nasıl caiz oluyor?" dersen, bunun cevabı **İmam Kurtubî**'nin *Tezkire*'sinde açıkladıklarına göre şöyledir: "Bu bir maslahata ve hikmete mebnidir ki ona muttali olunamaz. Allah Teâlâ, dini kulların akıllarına göre bina etmemiştir. Aklın anlayamadığı her şey reddedilseydi, o taktirde şer'î hükümlerin çoğu kulların akıllarına göre imkânsız olurdu."

Bursevî der ki: Günah iki türlüdür:

a-Yalnızca işleyen şahısda kalan günahlar.

b- Başkalarına da sirayet eden günahlar.

Birinciye örnek olarak şarap içmek gösterilebilir. Bu günahtan başkası değil, sadece o günahı işleyen sorguya çekilir. Bu nevi günahların sadece bir yönü vardır.

Başkalarına sirâyet eden günaha adam öldürmek örnek verilebilir. Bu günahın sâhibi de hesaba çekilecektir, ancak, bu tür günahın da iki yönü vardır: Şer'î sınırları aşmak ve bir kulun canına kıymak.

İşte öldürdüğü kimseden kendisine yüklenen günah ve iyiliklerinin ona verilmesi, aslında kendi günahlarını yüklenmesinden başka bir şey değildir. Aslında başkasının iyiliklerini almak da söz konusu değildir. Onun için burada haksızlık yoktur. Bu bakımdan yukarıdaki ayet ve hadis neticede birleşmekte, yani sonuç olarak aynı şeyi ifade etmektedir. İşin hakikatını en iyi Allah bilir.

4- Îman ehli ile küfür ehli arasında süregelen bir ihtilaf olduğu gibi ihlasa yönelenlerle, riyakârlığı tercih edenler arasında da bir anlaşmazlık vardır. Her ne kadar şerîat hak ehli ile bâtıl ehlini birbirinden ayıran bir mihenk olsa da işin hakîkatinin ortaya çıkması, sözlerin ve fiillerin iç yüzünün belli olması ancak sırların ortaya döküldüğü ve gizlenenlerin açığa vurulduğu kıyâmet günü olacaktır.

Mesnevî'de şöyle denilmiştir:

Can, postunu ters giyer, içindekini
dışarı verirse Din ehlinden ne kadar
ahlar vahlar çıkar
Dükkânda altın gibi görünen madenlerin
hepsi güler Çünkü imtihan taşı gizlidir
Kalp altın, geceleyin halis altınla
yan yanadır Altın ise gündüzü bekler
Altın, hal diliyle şöyle der: Hele bir dur
Ey yalancı! Herkesin meydana çıkacağı gün bir gelsin

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Ahir zamanda öyle insanlar ortaya çıkar ki onlar, din karşılığında dünyayı kazanırlar.*" Yani dini verip dünyayı alırar. Bu sâyede koyun derisinden yumuşak giysiler edinirler. Hadis şöyle devam ediyor: *"Onların dilleri şekerden daha tatlıdır. Kalpleri ise kurtların kalpleri gibidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Bunlar beni aldattıklarını mı zannediyor, yoksa bana karşı çıkmaya cür'et mi gösteriyorlar? Zatıma yemin olsun ki onlara*

öyle bir belâ gönderirim en halim olanlar bile şaşırıp kalır.”[201]

Mü’mine gereken zâhirini ve bâtınını düzeltmek ve ihtilaflara son vermektir. Çünkü hak ve hakikat birdir. ***“Haktan sonra, sapıklıktan başka ne var?”*** (Yunus,10/32)

Müctehidlerin ihtilafı ise insanların avâmı için rahmettir. Çünkü onların ihtilafı didişmekten ve cedelleşmekten ileri gelmemektedir. Bilakis onların ihtilâfı, şahısların ve durumların farklılığından kaynaklanmaktadır. Hak, uyulmaya en uygun olandır.

Allah bizi ve sizi dine zarar veren anlaşmazlıklara saplanmaktan muhafaza eylesin.

Hakikati ortadan kaldıracak tartışmalardan korusun. Kullarına feyiz ve bereketini fazlasıyla lutfeden Allah bizleri, en doğru olana ulaşmaya muvaffak kılsın.

---

[197] . Buhârî, Edâhî, 7, 9; Tirmizî, Edâhî, 2; Nesâî, Dahâyâ, 28-31; İbn Mâce, Edâhî,
1

[198] . Aclûnî, I, 311

[199] . Ebû Dâvûd, Edeb, 101; Müsned, V, 42

[200] . Buhârî, Mezâlim, 10

[201] . Deylemî, hadis no: 8919

ÜSTÜNLÜKLER İMTİHAN İÇİNDİR

وَهُوَ الَّذِى جَعَلَكُمْ خَلَٓائِفَ الْاَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ
دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِى مَٓا اٰتٰيكُمْ ۜ اِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۘ وَاِنَّهُ لَغَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

165. Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği *(nimetler)* hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan merhamet edendir.

❀

Ey insanlar! *"Sizi yeryüzünün halifeleri yapan,"* yani cinlerden sonra veya sizden önce gelip geçen ümmetlerden sonra ya da yeryüzünde tasarruf eden Allah'ın halifeleri kılan O'dur.

Geçip giden herkesin ardından gelen bir öncekinin halifesidir. Çünkü o, öncekinin peşinden gider.

et-Te'vîlâtü'n-necmiyye'de şöyle denilmiştir: "Allah, Âdemoğullarından her birini vaktinin Âdem'i ve yeryüzünde Rabb'inin halîfesi kılmıştır.

Allah'ın halifesi olmanın sırrı şuradadır: Allah insanı kendi zatının sıfatlarının sûretinde hayat sahibi, çekip çeviren, işiten, gören, bilen, güç sahibi, konuşan ve iradesi olan bir varlık olarak yaratmıştır.

İnsanlık nedir? Halk ve Hakk'ın Suretinin bir arada olduğu bir berzah

"Size verdiği şeylerde sizi denemek için" zenginlik ve soylulukta *"kiminizi kiminizden"* çok ve farklı *"derecelerle üstün kılan O'dur."* Yani O, sizin şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğinizi görmek için size, imtihan edenin ve sınayanın yaptığı muameleyi yaptı.

Hikaye edilir ki **Cüneyd Bağdadî** çocukluğunda arkadaşlarıyle birlikte oynuyordu. O sırada oradan Seriy Sakati geçti. Seriy, Cüneyd'e: "Ey çocuk, şükür hakkında ne dersin?" dedi. Cüneyd: "O'nun verdiği nimetlerle O'na isyan etmemendir." diye cevap verdi.

Ey Muhammed! *"Şüphesiz Rabb'in, cezası çabuk olandır."* Allah'ın

cezası, koyduğu sınırlara riayet etmeyen ve verdiği nimetlere şükretmeyene çabuk ulaşır. Allah, Halîm olduğu ve kendisine isyan edenleri hemen cezalandırmayıp mühlet verdiği halde zatı hakkında; “cezası çabuk olandır” buyurmuştur. Çünkü, gelecek olan her şey yakındır.

Hâfız der ki:

Ceberût inceliklerine
bitişik Melekût
hakîkatlerini kapsamış

“Ve O,” emirlerine gereği gibi riayet edenleri *“bağışlayan, esirgeyendir.”*

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Kıyamet günü malını haramdan kazanan ve harama harcayan bir adam huzur-i ilâhî’ye getirilir. Onun hakkında: “Onu cehenneme götürün.” buyurulur.*

Sonra malını helaldan kazanan ve helal yolda harcayan bir adam getirilir. Ona da şöyle denir: “Dur bakalım, sen Allah’ın farzlarından birinde kusur işlemiş olabilirsin. Bir namazın vaktini geçirmiş, rukuda, secdede ya da abdestte hata etmiş olabilirsin.”

Kul: “Hayır ya Rabbi, bütün malımı helal yoldan kazandım ve helal yolda harcadım. Bana farz kıldığın şeylerde de kusur etmedim.” diye cevap verir.

Ona: “Belki sen bu mal ile elde ettiğin bir binit ya da elbiseyle kibirlenip böbürlenmiş olabilirsin.” denir. Kul: “Hayır ya Rabbi, o mal ile asla kibirlenip böbürlenmedim.” der.

Ona: “Sana kendilerine vermeni emrettiğim üzerindeki hakları olan akraba, yetim, miskin ve yolculardan birinin hakkını men etmiş olabilirsin.” buyurulur. Kul: “Hayır ya Rabbi, malımı helal yoldan kazandım ve helal yolda harcadım. Bana farz kıldığın şeylerde kusur etmedim. Kibirlenip böbürlenmedim. Kendilerine vermemi emrettiğin hiç kimsenin hakkını zayi etmedim.” diye cevap verir.

Sonra: “O hakkı olanları getir.” buyurur. Onlar o kimse ile yüzleşirler. Yüzleşmeye gelenler: “Ey Rabb’imiz, sen bu kuluna aramızda temayüz edecek şekilde bol servet verdin. Ona bu maldan bize de vermesini emrettin. O da bize verdi. Farzlardan hiçbir şeyi eksik yapmadı. Hiçbir hususda kibirlenmedi.” derler.

Hesabı görülen mal sahibine: Hele dur bakalım, sana verdiğim bu nimetlerden yediğinin, içtiğinin ve aldığın lezzetin şükrünü yaptın mı?” denir. Böylece sorular uzayıp gider.”[202]

Bil ki Allah Teâlâ zenginlik ve makamı, şükredenle nankörlük edeni birbirinden ayırmak için verir. Aynı şekilde hâli, yani Allah’ın halifesi olma istidadını vermiştir ki, kimin Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanıp kulları ve beldeleri hakkında emirlerini yerine getireceği ve kimin de gerisin geriye hayvanî sıfatlara döneceği ortaya çıksın. Hakk’ın bahşettiği

sıfatları hayvanların sıfatlarıyla değiştiren kimse, kalbi, kulağı ve gözü mühürlenerek cezalandırılır. Geldiği gayb âlemine bir daha dönemez. Aşağıların en aşağısı olan tabîat âleminde haps olunur.

Kim nefsine ve hevasına uymaktan tevbe eder, Hakk'a ve doğruya muhalefet etmekten vazgeçer de, îman ile salih amellere yönelirse işte o doğru yola ulaşmış demektir. Bir daha gerisin geri hayvanî sıfatlara dönmez.

Hikaye edilir ki **İbrahim b. Edhem** haccetmek üzere Beytullah'a gitti. Tavaf ederken insanların güzelliğine hayran kaldıkları bir delikanlı gördü. Onu görünce İbrahim bin

Edhem de, bakmaktan kendini alamadı ve ağlamaya başladı.

İbrahim'in arkadaşlarından birisi şöyle dedi: ***"Biz Allah içiniz ve O'na döneceğiz"*** (el-Bakara, 2/156) Şüphesiz şeyh gaflete düşmüş olmalı." Sonra: "Ey efendim, göz yaşlarıyla karışık bu bakış neyin nesi?" diye sordu.

İbrahim b. Edhem: "Ey kardeşim, ben Allah Teâlâ'ya geri dönmeye gücümün yetmeyeceği bir söz verdim. Yoksa bu gence yaklaşır, selam veririm. Çünkü o benim oğlum, ciğer-pâremdir. Küçükken onu bırakıp Allah yoluna kendimi adamıştım. İşte o, gördüğün gibi büyümüş. Şimdi ben bıraktığım bir şeye geri dönmek hususunda yüce Allah'dan utanıyorum." diye cevap verdi

Sonra İbrahim b Edhem ona: "Git, ona selam ver. Belki senin ona selam vermenle teselli olur, ciğerlerimde alevlenen ateşi söndürürüm." dedi.

Adam gencin yanına vardı. Ona: "Allah, seni ve babanı mübarek kılsın." dedim. Genç şu cevabı verdi: "Ey amcacığım, babam nerede? Benim babam, kendini Allah yoluna adayarak çıkıp gitmiştir. Keşke onu bir defa bile olsa görseydim de o vakit canım çıksaydı. Heyhât!" Böyle söylerken gözyaşlarına boğuldu ve şöyle devam etti: "Vallahi bir kez onu görebilmek için şuracıkta ölmeyi arzu ederdim."

Adam İbrahim b. Edhem'in yanına döndü. İbrahim Edhem Makam-ı İbrahim'de secdeye kapanmıştı. Gözlerinden akan yaşlar çakılları ıslatmıştı. Allah'a yalvarıp yakarıyor ve şöyle diyordu:

Senin aşkına tüm yarattıklarını terk ettim.
Seni görebilmek için, çocuklarımı yetim
bıraktım. Eğer beni sevginden mahrum
bırakırsan,
Kalp senden başkasıyla huzur bulmaz.

Adamcağız İbrahim b. Edhem'e o genç için de dua etmesini söyledi. O şöyle dua etti: "Allah onu, kendisine isyan etmekten korusun ve razı olduğu şeyleri yapmakta muvaffak kılsın."

Dünya saltanatını terkederek fakirliği ve kanaatı tercih edenin haline bak da, ibret al.

Oysa sen zenginlik, fakirlik ve hal hakkında sadece konuşmayı tercih ediyorsun.

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Allah'ım Muhammed âilesinin*

rızkını yeteri kadar ver."[203] Yani açlıktan ölmeyecek kadar ver, demektir. "Kût (azık)"un, israfa düşmeksizin yetecek kadar olan," demek olduğu da söylenmiştir.

Burada kifayet miktarı olan rızkın, zenginlikten efdal olduğuna işaret vardır. Çünkü
Nebi (a.s.) kendisi için her şeyin en faziletli olanını isterdi.

Hâfız der ki:

Bu dünya pazarında bir fayda veya kanaatkâr derviş varsa
Yâ Rabbi! Sen bana nimet olarak dervişliği ve kanaati ihsân et!

Allah bizi ve sizi her hususta Peygamberlerin Efendisi’nin sünnetine tâbi olanlardan eylesin. Tevekkül ve yakîn mâkamına vasıl olma emellerimize nail kılsın. Çünkü O, isteyenin talebini geri çevirmez. Yalvaranın duasını reddetmez. Kulunun her konudaki hayırlı gayretlerini karşılıksız bırakmaz.

En’âm suresinin tefsiri, her şeyin mâliki ve her şeyi çok iyi bilen Allah’ın yardımıyla h.1100 yılının Cemaziye’l-evvel ayının sonunda (m. 22 Mart 1669) tamamlandı.

---

[202] . bk. Irâkî, Muğnî, II, 90

[203] . Buhârî, Rikâk, 17; Müslim, Zühd, 18, 19; Tirmizî, Zühd, 38; İbn Mâce, Zühd, 9